

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

***ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ***

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΒΟΥΤΣΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΒΟΥΤΣΑ

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νικόλαος Κυριαζής, Καθηγητής Τ.Ο.Ε., Π.Θ.

Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Κ.Ε.Π., Π.ΠΕΛ.

Στέφανος Παπαδάμου, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Ο.Ε., Π.Θ.

Μιχαήλ Ζουμπουλάκης, Καθηγητής Τ.Ο.Ε., Π.Θ.

Θεόδωρος Μεταξάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Ο.Ε., Π.Θ.

Ανδρέας Στεργίου, Αναπληρωτής Καθηγητής Τ.Ο.Ε., Π.Θ.

Ιωάννης Κωνσταντόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τ.Δ.Ε.Σ., ΠΑ.ΠΕΙ.

ΙΟΥΝΙΟΣ 2019

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας της παρούσας διδακτορικής διατριβής και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται. Επίσης, έχω προσδιορίσει τις πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων ή ιδεών, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς, είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά.

*Αφιερωμένο με αγάπη στην Αναστασία και τον Αναστάση,
με την ευχή η δική τους γενιά να τα καταφέρει καλύτερα*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον αξιότιμο Καθηγητή Νικόλαο Κυριαζή, επιβλέποντα καθηγητή μου, για την καθοδήγηση και το άρτιο κλίμα επικοινωνίας που αναπτύχθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας.

Επίσης, οφείλω ένα ευχαριστώ στα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, Καθηγητή Ξενοφώντα Παπαρρηγόπουλο που με τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις του συνέβαλε στην αρτιότερη καταγραφή και ανάλυση των ζητημάτων της παρούσας διατριβής και ιδιαίτερα στον Αναπληρωτή Καθηγητή Στέφανο Παπαδάμου τόσο για τις σημαντικές επισημάνσεις και προτάσεις του όσο και για την ανθρώπινη συμπαράσταση και κατανόηση.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου και στα υπόλοιπα μέλη της επταμελούς εξεταστικής επιτροπής, κ.κ. Μιχαήλ Ζουμπουλάκη, Θεόδωρο Μεταξά, Ανδρέα Στεργίου και Ιωάννη Κωνσταντόπουλο.

Τέλος, επιθυμώ να αποδώσω ένα ξεχωριστό ευχαριστώ σε όλους εκείνους, τους πιο προσωπικούς ανθρώπους, που στάθηκαν συμπαραστάτες ο καθένας με τον τρόπο του σε αυτή τη διαδρομή και να ζητήσω συγνώμη από τα παιδιά μου για τον χρόνο που αφιέρωσα στην παρούσα διατριβή και τον στερήσα από εκείνα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η διερεύνηση της δομής και της λειτουργίας του παγκόσμιου, σύγχρονου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης καθώς και του ρόλου που διαδραματίζουν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης τόσο στη λειτουργία του συστήματος όσο και στη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου. Συγκεκριμένα, μελετώνται οι οργανισμοί του Bretton Woods από την ίδρυση τους μέχρι σήμερα, μέσα από τη διαχρονική εξέλιξη της λειτουργίας τους, το ρόλο που διαδραματίζουν στην αναπτυξιακή πορεία των χωρών, τη θέση που κατέχουν στο διεθνές σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης και πως το επηρεάζουν μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Για τις ανάγκες της έρευνας διενεργήθηκε ανάλυση των χρηματοδοτικών πολιτικών των οργανισμών του Bretton Woods σε τρεις περιοχές μελέτης (case studies) στη Ν.Α. Ευρώπη, τη Ν.Α. Ασία, την Ελλάδα και συνολικά εξετάστηκαν 13 χώρες. Η μελέτη ακολουθεί μια διεπιστημονική προσέγγιση υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας και των αναλυτικών εργαλείων που αυτή μας προσφέρει. Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την ανάλυση είναι αυτή της περιγραφικής έρευνας με ποιοτική ανάλυση και κριτική ανασκόπηση του περιεχομένου των πηγών με απομάκρυνση από απλουστευτικά, μονοαιτιακά θεωρητικά σχήματα και με σύνθεση στοιχείων των επιμέρους θεωριών υπό το πρίσμα του “αναλυτικού εκλεκτικισμού” σύμφωνα με το οποίο, οι θεωρίες πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενες και όχι αμοιβαία αποκλειόμενες καθώς η πολυπλοκότητα του κόσμου καθιστά απίθανο μία μόνο από αυτές να μπορεί να εξηγήσει ολόκληρο το φάσμα της παγκόσμιας πολιτικής και οικονομίας.

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to investigate the structure and functioning of the global, modern system of economic governance as well as the role played by international funding institutions in the operation of the system and in the creation of a new development framework. In particular, have been studied the Bretton Woods organizations since their establishment to date, through their ongoing evolution, their role in the development process of countries, their position in the international system of economic governance and how they affect it, in the framework of globalization. For the research needs, was carried out an analysis of the financial policies of the Bretton Woods organizations in three case studies, in the South East Europe, South East Asia and Greece. The study follows an interdisciplinary approach in the light of the international political economy and the analytical tools it offers us. The methodology chosen for the analysis, is that of descriptive research with qualitative analysis and critical review of the content of the sources by removal from simplistic, mono-theoretical theories and the synthesis of elements of individual theories in the light of "analytical eclecticism" according to which, theories must be complementary rather than mutually exclusive as the complexity of the world makes it unlikely that only one of them can explain the whole range of global politics economy and economy.

Λέξεις Κλειδιά: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα, σύστημα Bretton Woods, οικονομική διακυβέρνηση, οικονομικοί θεσμοί, παγκοσμιοποίηση, ανάπτυξη

Κωδικοί JEL: F02, F33, F53, F55, F62, F63, G18, O21, O23, P11, P16

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

3.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

3.3. ΔΙΑΚΡΙΣΗ – ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

5.1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

5.2. Η ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

5.3. ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

5.4. ΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

5.5. ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

6.1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ- ΠΡΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

6.2. ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

6.2.1. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΒΡΕΤΤΟΝ ΓΚΛΩΣ

6.2.2. Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΤΤΟΝ ΓΚΛΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο: ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΒΡΕΤΤΟΝ ΓΚΛΩΣ

8.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

8.2. Η ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

8.2.1. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

8.2.2. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΝΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

8.2.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο: ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο: Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗΣ

11.1. ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ

11.1.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

11.1.2. Η ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

11.2. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗΣ - Η ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ

11.3. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12ο: Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΑΣΙΑΣ

12.1. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΑΣΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13ο: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

13.1. ΕΚΤΕΝΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

13.2. ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

13.3. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

13.4. ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

13.4.1. ΠΡΩΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

13.4.2. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

13.4.3. ΤΡΙΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

13.5. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14ο: ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ**

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15ο: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ
ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒRETTON WOODS**

15.1. ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ

15.2. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16ο: ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ**

16.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ
BRETTON WOODS

16.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17ο. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ
ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18ο: ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η παρούσα διατριβή διαπραγματεύεται τη δομή και τη λειτουργία του σύγχρονου, διεθνούς συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και τον ρόλο των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης τόσο στη λειτουργία του συστήματος όσο και στη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου. Ειδικότερα, μελετώνται οι οργανισμοί του Bretton Woods από την ίδρυση τους μέχρι σήμερα, μέσα από τη διαχρονική εξέλιξη της λειτουργίας τους, το ρόλο που διαδραματίζουν στην αναπτυξιακή πορεία των κρατών, τη θέση που κατέχουν στο διεθνές σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης και πώς το επηρεάζουν (κεφάλαια 8, 9 και 10).

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την ανάλυση που ακολουθεί είναι αυτή της περιγραφικής έρευνας με ποιοτική ανάλυση και κριτική ανασκόπηση του περιεχομένου των πηγών. Η συλλογή των δεδομένων και των στοιχείων που αφορούν τους οργανισμούς του Bretton Woods στηρίχθηκε πρωτίστως στις εκθέσεις και τα δημοσιοποιημένα στοιχεία των ίδιων των οργανισμών και άλλων διεθνών φορέων και δευτερευόντως στη διεθνή βιβλιογραφία.

Για τις ανάγκες της έρευνας διενεργήθηκε ανάλυση των χρηματοδοτικών πολιτικών των οργανισμών του Bretton Woods σε τρεις περιοχές μελέτης (case studies), στη Ν.Α. Ευρώπη, τη Ν.Α. Ασία, την Ελλάδα και συνολικά εξετάστηκαν 13 χώρες (κεφάλαια 11, 12 και 13). Αυτές οι περιπτώσεις παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους: η Ν.Α. Ευρώπη αποτελεί μια περιοχή όπου για πρώτη φορά επιχειρήθηκε συστηματικός και ηθελημένος μετασχηματισμός από τον κεντρικό σχεδιασμό στην οικονομία της αγοράς, η Ν.Α. Ασία αντιμετώπισε μια κρίση ρευστότητας που μετεξελίχθηκε σε κρίση χρέους και η Ελλάδα αντιμετώπισε μια κρίση χρέους που αντιμετωπίστηκε σαν βραχυχρόνια κρίση ρευστότητας. Για αυτές ακριβώς τις διαφοροποιήσεις επιλέχθηκαν αυτές οι περιοχές, με απώτερο στόχο να διερευνηθεί αν και κατά πόσο σε διαφορετικές περιπτώσεις οι οργανισμοί εφαρμόζουν και διαφορετικές πολιτικές διαχείρισης.

Η μελέτη ακολουθεί μια πολύπλευρη προσέγγιση υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας και των αναλυτικών εργαλείων που αυτή μας προσφέρει ενώ για την ερμηνεία των φαινομένων που εξετάζονται χρησιμοποιούνται διαφορετικές σχολές οικονομικής σκέψης (ρεαλισμός, φιλελευθερισμός, θεωρία παγκοσμίου συστήματος). Η διεθνής πολιτική

οικονομία είναι διεπιστημονική και στηρίζεται στην πολιτική επιστήμη, την οικονομία, τις διεθνείς σχέσεις, την κοινωνιολογία, την ιστορία ακόμα και στη γεωγραφία σε μια προσπάθεια υπέρβασης των περιορισμών που θέτουν οι οριοθετήσεις μεταξύ αυτών των επιστημονικών κλάδων, επιχειρώντας να αποφύγει τον “οικονομισμό” (την μονόπλευρη θεώρηση μέσα από την οικονομική επιστήμη) ή τον “πολιτικισμό” (την μονόπλευρη θεώρηση μέσα από την πολιτική επιστήμη) ενώ παράλληλα εξετάζει και τις διασυνδέσεις μεταξύ του διεθνούς και του εγχώριου.

Οι αγορές βασίζονται σε πολιτικούς κανόνες και ρυθμίσεις που συνιστούν το πλαίσιο εντός του οποίου λειτουργούν. Η οικονομική επιστήμη μελετά τον πλούτο, η πολιτική επιστήμη την ισχύ και η διεθνής πολιτική οικονομία τους σύνθετους και περίπλοκους τρόπους που συνδέονται και συνδιαλέγονται (Gilpin 2007). Η οικονομική ισχύ αποτελεί μια σημαντική βάση για πολιτική ισχύ και η πολιτική ισχύ βοηθάει στην εδραίωση της οικονομικής ισχύς. Η οικονομία και η πολιτική αποτελούν ενιαίο σύνολο και η διάκριση τους δεν βοηθάει τη διερεύνηση των ζητημάτων που μας απασχολούν καθώς η πραγματικότητα διαμορφώνεται από τη διαρκή αλληλεπίδραση της οικονομίας πάνω στην πολιτική και της πολιτικής πάνω στην οικονομία.

Η διαλεκτική μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, ανάμεσα στα κράτη και τις αγορές σε διεθνές επίπεδο αποτελεί τον πυρήνα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Το κεντρικό ζήτημα διαπραγμάτευσης είναι η αλληλεπίδραση του κράτους (μιας συγκεκριμένης, ανεξάρτητης εδαφικής μονάδας) (κεφάλαιο 2) με την παγκόσμια οικονομία- αγορά (που έχει όλο και περισσότερο μη -εδαφικό ή υπερ-εδαφικό χαρακτήρα) και άλλων ισχυρών παραγόντων του συγχρόνου συστήματος όπως οι διεθνείς οργανισμοί και οι πολυεθνικές εταιρείες.

Τα ζητήματα που προκύπτουν σχετικά με το κράτος έχουν ως αφετηρία τον ρόλο που διαδραματίζει αυτό στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Στο επίκεντρο βρίσκεται η επίδραση που έχουν οι αλλαγές στις παραγωγικές και χρηματοπιστωτικές δομές στην κρατική εξουσία, την νομιμοποίηση και την αυτονομία της. Δηλαδή πως η εξουσία του κράτους έχει διαφοροποιηθεί και σε ποιο βαθμό από την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης (κεφάλαιο 5). Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 και η αντίδραση των κρατών σε αυτή πρόσθεσαν νέα δεδομένα στη θεωρητική αντιπαράθεση (κεφάλαιο 7). Για την

ανάλυση αυτής της σχέσης, μεταξύ του εγχώριου και του διεθνούς, χρησιμοποιούμε την μετασχηματιστική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία η παγκοσμιοποίηση οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση της πολιτικής αλλά όχι και στην εξαφάνιση του κυρίαρχου κράτους (κεφάλαιο 5).

Συχνά υποστηρίζεται ότι τα στοιχεία μιλούν από μόνα τους αλλά η ερμηνεία των στοιχείων διαφοροποιείται ανάλογα με το αν τα βλέπουμε “από ένα γραφείο τράπεζας στη Ζυρίχη, ή από μια μικλαδόρα (μεθοριακό εργοστάσιο) στο Μεξικό, από μια παραγκούπολη στο Περού, από έναν ορυζώνα στη Σρι Λάνκα...ή από ένα γραφείο οικονομικών συμβούλων στην Washington D.C.” (Cohn 2000, 44). Τα γεγονότα είναι πληροφορίες για την πραγματικότητα αλλά δεν υφίστανται ανεξάρτητα από το επεξηγηματικό τους πλαίσιο. Ο τρόπος που γίνονται αντιληπτά και αξιολογούνται επηρεάζεται από τη θεωρία. Χωρίς τη θεωρία δεν είμαστε σε θέση να αποτιμήσουμε τα στοιχεία που προκύπτουν από τις στατιστικές αναλύσεις και τις εμπειρικές μελέτες. Οι ερμηνεία των στοιχείων εξαρτάται από τις θεωρητικές μας τοποθετήσεις και απομένει η επιλογή αν αυτές οι απόψεις παραμένουν άρρητες και αδιαπραγμάτευτες ή αν εξετάζουμε τα θεωρητικά μοντέλα που χρησιμοποιούμε για να ερμηνεύσουμε ζητήματα και γεγονότα. Η επιλογή της θεωρίας καθορίζει επίσης ποια στοιχεία αντιλαμβανόμαστε ως σημαντικά και ποια ως δευτερεύοντα. Οι διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής οικονομίας λειτουργούν ως φακοί για τη διαφοροποιημένη ανάλυση των ζητημάτων.

Η διεθνής πολιτική οικονομία είναι ένα πεδίο με έντονη ακαδημαϊκή και δημόσια συζήτηση χωρίς όμως να κυριαρχεί σε αυτή μια συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση αν και κάποιες ασκούν μεγαλύτερη επιρροή. Από αυτές τις προσεγγίσεις, τρεις είναι οι σημαντικότερες: ο ρεαλισμός, ο φιλελευθερισμός και οι μαρξιστικές θεωρίες (θεωρία της εξάρτησης/ θεωρία παγκοσμίου συστήματος/ γκραμισιανισμός/ κριτική θεωρία/ νεομαρξισμός) που θεωρούνται επεκτάσεις και μετεξελίξεις της μαρξιστικής θεωρίας. Αν και ο ρεαλισμός παραδοσιακά αποτελεί την κυρίαρχη προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις, ο φιλελευθερισμός αποτέλεσε πιο δημοφιλή προσέγγιση στη διεθνή πολιτική οικονομία ενώ οι περισσότερες μαρξιστικές θεωρίες επικεντρώνονται σε άλλες μονάδες ανάλυσης πέρα από το άτομο και τα κράτη όπως στην εκμετάλλευση που υφίστανται οι λιγότερο

αναπτυγμένες χώρες της περιφέρειας από τα ανεπτυγμένα κράτη του πυρήνα της παγκόσμιας οικονομίας (θεωρία παγκοσμίου συστήματος).

Οι θεωρίες σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του παγκοσμίου συστήματος αναδύονται μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια και συνδέονται άμεσα με αυτά και αυτός είναι ένας βασικός λόγος για τον οποίο η διεθνής πολιτική οικονομία δεν μπορεί να περιοριστεί στο πλαίσιο μιας θεωρίας. Τα όρια που διαχωρίζουν τις θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν γίνει ασαφή, με την εξέλιξη τους έχουν επέλθει πολλές αλληλεπιδράσεις ενώ έχουν δημιουργηθεί και μια σειρά από υβριδικές θεωρίες όπως η θεωρία ηγεμονικής σταθερότητας και η θεωρία του κανονιστικού πλαισίου (regime theory) που αντλούν στοιχεία από διαφορετικές προσεγγίσεις.

Η ποικιλομορφία των θεωρητικών προσεγγίσεων δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως αδυναμία ή ως αποτυχία να αναπτύξουμε μια θεωρία που να μπορεί να καλύπτει όλο το φάσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Στις κοινωνικές επιστήμες *“η θεωρία είναι πάντα για κάποιον και για κάποιο σκοπό”* (Cox 1981) και καθώς η κάθε θεωρία βασίζεται σε διαφορετικές αξιακές προσεγγίσεις και ομάδες αξιών ποτέ δεν θα είναι απολύτως συμβατές.

Η ίδια η φύση της διεθνούς πολιτικής οικονομίας αλλά και της παρούσας διατριβής δεν επιτρέπει τη χρήση μιας και μόνο θεωρίας για την ερμηνεία των ζητημάτων που διαπραγματεύεται. Η απομάκρυνση από απλουστευτικά, μονοαιτιακά θεωρητικά σχήματα και η σύνθεση στοιχείων των επιμέρους θεωριών υπό το πρίσμα του *“αναλυτικού εκλεκτικισμού”* κρίνεται ως αναγκαία. Σύμφωνα με τον *“αναλυτικό εκλεκτικισμό”* οι θεωρίες πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενες και όχι αμοιβαία αποκλειόμενες καθώς η πολυπλοκότητα του κόσμου καθιστά απίθανο μία μόνο από αυτές να μπορεί να εξηγήσει ολόκληρο το φάσμα της παγκόσμιας πολιτικής και της οικονομίας (Λάβδας, Ξενάκης & Χρυσόχου 2010). Διαφορετικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής οικονομίας αξιοποιούνται για την ερμηνεία των ζητημάτων που μελετώνται και η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε δεν μπορεί να ενταχθεί σε μια μόνο θεωρητική σχολή.

Η παγκόσμια οικονομία είναι ένα δυναμικό σύστημα το οποίο χαρακτηρίζεται από διαρκείς μεταβολές που οδηγούν στη δημιουργία νέων σημείων ισορροπίας. Οι θεσμοί -εγχώριοι και διεθνείς- βρίσκονται υπό διαρκή

αλλαγή και διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στο σχηματισμό του διεθνούς συστήματος που αποτελεί το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο που όμως δεν είναι αμετάβλητο και δεδομένο. Υπάρχουν καθοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διεθνή συνεργασία μεταξύ των κρατών, όπως το πως οι εγχώριες πολιτικές μπορούν να ενσωματωθούν στο τρόπο με τον οποίον κατανοούμε και αναλύουμε τα διεθνή ζητήματα, το πως τα διεθνή ζητήματα επηρεάζουν τις εγχώριες πολιτικές και το καίριο ζήτημα της νομιμοποίησης των επιλογών που λαμβάνονται από τους διεθνείς οργανισμούς και επηρεάζουν άμεσα τα κράτη. Τη μεταβαλλόμενη φύση του κράτους και της παγκόσμιας οικονομίας καθώς και τις σχέσεις μεταξύ των αλλαγών στην εγχώρια και διεθνή τάξη και τις δομές θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε (κεφάλαιο 5).

Τα ζητήματα της παγκόσμιας διακυβέρνησης είναι περίπλοκα και πολυδιάστατα. Τα κράτη, οι διεθνείς οργανισμοί, οι πολυεθνικές εταιρείες, κοινωνικά κινήματα και ΜΚΟ αποτελούν μόνο κάποιους από τους βασικούς δρώντες που διαμορφώνουν το πλέγμα των σχέσεων που διαμορφώνεται παγκοσμίως. Σημαίνουν ρόλο στις μεταβολές που συντελούνται και στη δημιουργία νέων ισορροπιών διαδραματίζουν τόσο τα κράτη όσο και οι διεθνείς οργανισμοί που αποτελούν και βασικούς παράγοντες διαχείρισης της παγκόσμιας πολιτικής και οικονομίας και σε αυτούς τους παράγοντες θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας.

Οι τρεις παγκόσμιοι, θεμελιακοί, οικονομικοί οργανισμοί που θεσμοθετήθηκαν μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου -Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (ΔΤΑΑ), Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT)¹- σχεδιάστηκαν με σκοπό τη διαχείριση της διεθνούς οικονομίας (κεφάλαιο 8). Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελούν εξειδικευμένες οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών. Είναι δηλαδή, αυτόνομοι οργανισμοί που δίνουν αναφορά στο

¹ Παρά το γεγονός ότι ορισμένες φορές η GATT αναφέρεται ως θεσμός του Bretton Woods, θεσπίστηκε μετά τη συνδιάσκεψη του Bretton Woods όταν ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία ενός Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου. Καθώς το Κογκρέσο αρνήθηκε να υποστηρίξει το σχηματισμό αυτού του οργανισμού, η “προσωρινή” GATT έγινε de facto ο κυρίαρχος θεσμός για το παγκόσμιο εμπόριο και υπήρξε αρκετά αποτελεσματικός στην φιλελευθεροποίηση των συναλλαγών. Επειδή η GATT σχεδιάστηκε ως μεταβατική συνθήκη, οι χώρες που συμμετείχαν στη Συμφωνία ήταν “αντισυμβαλλόμενες” και όχι επίσημα μέλη. Το σύστημα επίλυσης διαφορών της GATT ήταν αδύναμο και ήταν πολύ εύκολο να καταστρατηγηθούν οι κανονισμοί ενώ δεν είχε τη δυνατότητα να διαχειριστεί πολλά καινοφανή πεδία συναλλαγών. Το 1995 ιδρύθηκε ο ΠΟΕ ως μετεξέλιξη της GATT την οποία και αντικατέστησε. Πέρα από το εμπόριο αγαθών διεύρυνε το πεδίο δράσης του στο εμπόριο υπηρεσιών, την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων και την δημιουργία κανόνων για επενδύσεις που σχετίζονται με το εμπόριο.

Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο (Economic and Social Council, ECOSOC) ένα από τα κύρια όργανα του ΟΗΕ.² Αν και οι οργανισμοί του Bretton Woods αποτελούν εξειδικευμένες οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, ο ΟΗΕ ασκεί μικρή επιρροή σε αυτούς. Μάλιστα τα ΗΕ υπέγραψαν μια συμφωνία μαζί τους αναγνωρίζοντας *“πως θα αποτελούσε συνετή πολιτική να αποφεύγουμε τις συστάσεις όσον αφορά συγκεκριμένα δάνεια ή όρους και συνθήκες χρηματοδότησης”* (Cohn 2000, 64).

Αναλυτικότερα, μετά την εισαγωγή, στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μια ανάλυση της έννοιας του κράτους και των διεθνών οργανισμών αντίστοιχα, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις έννοιες της μεγέθυνσης, της ανάπτυξης και παρουσιάζονται διάφορες αναπτυξιακές θεωρίες.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μια εκτενής αναφορά στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, στις οργανωτικές δομές, τα μέσα και τους δείκτες εξάπλωσης της, ενώ αναλύεται και η μετασχηματιστική προσέγγιση που αποτελεί και την την επιλεγμένη θεωρία για την ανάλυση του φαινομένου στην παρούσα διατριβή.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική πορεία προς το σύγχρονο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης και πρότερες μορφές παγκοσμιοποίησης. Το παγκόσμιο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης που καθιερώθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και την τελική του κατάρρευση, ενώ στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην κυριαρχία του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος στην παγκόσμια οικονομία και τον ρόλο που αυτό διαδραμάτισε στην κρίση του 2008.

Στο όγδοο κεφάλαιο αναλύονται διεξοδικά οι οργανισμοί του Bretton Woods, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα. Στο ένατο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό αναπτυξιακό υπόδειγμα των οργανισμών και πως αυτό διαφοροποιήθηκε στο πέρασμα του χρόνου, ενώ στο δέκατο κεφάλαιο γίνεται μια απόπειρα ερμηνείας της ίδρυσης και της λειτουργίας των οργανισμών μέσα από τη θεωρία της διεθνούς πολιτικής οικονομίας.

Στα επόμενα κεφάλαια, έντεκα, δώδεκα και δεκατρία παρουσιάζονται τρεις ξεχωριστές μελέτες περίπτωσης (case studies), η Ν.Α. Ευρώπη, η Ν.Α. Ασία και η

² Όταν ιδρύθηκε ο ΠΟΕ αποφασίστηκε να μην αποτελεί εξειδικευμένη οργάνωση του συστήματος των ΗΕ αλλά να αποτελεί “συνεργαζόμενο οργανισμό” που δεν λογοδοτεί στο ECOSOC.

Ελλάδα, εξετάζονται διεξοδικά οι παρεμβάσεις των οργανισμών του Bretton Woods σε αυτές και αναλύονται τα αποτελέσματα των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στην κάθε περίπτωση. Στο κεφάλαιο δεκατέσσερα συμπυκνώνονται και παρουσιάζονται τα κοινά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν τα προγράμματα για όλες τις περιοχές που εξετάστηκαν.

Τέλος, στο δέκατο πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται η διαμόρφωση του σύγχρονου διεθνούς συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, μέσα από θεωρία του “πολιτικού τριγώνου της ασυμβατότητας” και οι μελλοντικές εναλλακτικές προσεγγίσεις διαχείριση του ενώ στο δέκατο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η δική μας πρόταση για την αποτελεσματικότερη διαχείριση του.

Πλαίσιο 1: Διεθνής Πολιτική Οικονομία

Οι εξελίξεις στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων οδήγησαν στην ανάδειξη της διεθνούς πολιτικής οικονομίας ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου. Ορισμένοι μελετητές μάλιστα φτάνουν στο σημείο να υποστηρίζουν ότι η διεθνής πολιτική οικονομία αποτελεί μια πιο ολοκληρωμένη επιστήμη από τις διεθνείς σχέσεις, συνεπώς οι διεθνείς σχέσεις θα έπρεπε να θεωρούνται τμήμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση τόσο η διεθνής πολιτική οικονομία, όσο και οι διεθνείς σχέσεις αποτελούν τομείς του ευρύτερου κλάδου των διεθνών σπουδών.

Οι θεωρητικές σχολές και παραδόσεις των διεθνών σχέσεων έχουν ως κεντρικό αντικείμενο μελέτης την πολιτική ισχύ και την αντιπαράθεση ή την συνεργασία ανάμεσα στα κράτη. Από την άλλη, η διεθνής πολιτική οικονομία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της σε ζητήματα οικονομικής ισχύς και πώς αυτά διαμορφώνονται στο διεθνές σύστημα οργάνωσης.

Έχουν εμφανιστεί διάφορες προσεγγίσεις σχετικά με το ποια είναι η ενδεδειγμένη θεωρία προσέγγισης της πολιτικής οικονομίας και κατ' επέκταση ποια ερευνητικά ερωτήματα είναι τα πιο σημαντικά. Πολλοί οικονομολόγοι θεωρούν πως οι θεωρίες, οι μέθοδοι και τα αναλυτικά εργαλεία της οικονομικής επιστήμης μπορούν να εφαρμοστούν και σε άλλους επιστημονικούς τομείς έρευνας της ανθρώπινης δραστηριότητας όπως οι διεθνείς σχέσεις και οι πολιτική ενώ οι πολιτικοί επιστήμονες θεωρούν ότι η πολιτική επιστήμη δεν μπορεί να περιοριστεί σε έναν κλάδο των οικονομικών.

Η εμπειρία των δύο Παγκοσμίων Πολέμων οδήγησε στη δημιουργία μιας αντίληψης που έβαζε στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων την πολιτική με απώτερο στόχο την επίτευξη ειρηνικών σχέσεων και ενδιαφερόταν λιγότερο για την οικονομία που θεωρούνταν δευτερεύουσας σημασίας. Χαρακτηριστική αυτής της τάσης είναι η άποψη του Γάλλου πρόεδρου και στρατηγού De Gaulle ο οποίος θεωρούσε τα οικονομικά ζητήματα “υπόθεση των λογιστών” και “χαμηλής πολιτικής” που μπορούσαν να διευθετηθούν από τα κατώτερα επίπεδα διοίκησης, ενώ οι πολιτικοί ηγέτες ασχολούνταν με θέματα “υψηλής πολιτικής” που σχετιζόνταν με τον πόλεμο και την ειρήνη (Jackson & Sorensen 2006, 263).

Μέχρι και τη δεκαετία του '60 η οικονομία και η πολιτική θεωρούνταν εντελώς διαφορετικές δραστηριότητες, απομονωμένες μεταξύ τους, που για να μελετηθούν χρειάζονταν διαφορετικά ποιοτικά εργαλεία και προσεγγίσεις. Αυτός ο κάθετος διαχωρισμός μεταξύ πολιτικής και οικονομίας άρχισε να τίθεται υπό αμφισβήτηση από τις αρχές της δεκαετίας του '70, με την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, όταν έγινε πλήρως αντιληπτό ότι πολιτικές αποφάσεις άλλαζαν εντελώς τα δεδομένα στη διεθνή οικονομία. Ειδικά σε περιόδους κρίσης - όπως συνέβη και με την κρίση του 2008- καθίσταται σαφές ότι η οικονομία και η πολιτική βρίσκονται σε κατάσταση αλληλεξάρτησης, σε μια σύνθετη σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, αγορών και κυβερνήσεων που αποτελούν και το αντικείμενο μελέτης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Το κράτος διαμορφώθηκε και προέκυψε ως συνισταμένη πολλών παραγόντων και διήνυσε μια μακρά ιστορική διαδρομή μέχρι να λάβει τη μορφή που έχει σήμερα και να κυριαρχήσει ως μορφή οργάνωσης. Αποτελεί τη βασική πολιτειακή οντότητα εντός της οποίας εμφανίστηκε το πολιτικό κίνημα του συνταγματισμού. Το Σύνταγμα τιθασειύει την απόλυτη κυριαρχία του κράτους, τόσο προς τα έξω, στη σχέση του με άλλα κράτη (εξωτερική κυριαρχία), όσο και προς τα μέσα, απέναντι στους πολίτες του (εσωτερική κυριαρχία) και το καθιστά «συνταγματικό κράτος».

Το σύγχρονο κράτος διαφέρει από τις οργανωμένες κοινωνίες πρότερων αιώνων. Έννοιες όπως σύνορα, θεσμοποίηση της εξουσίας, εθνικό συναίσθημα εμφανίστηκαν ως χαρακτηριστικά των βασιλείων της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης που προέκυψαν από το τέλος του 13ου έως τα μέσα του 14ου αιώνα, περίοδο κατά την οποία μορφοποιείται το κράτος με την σύγχρονη σημασία του όρου. Το πρώτο επίσημο κείμενο στο οποίο αποδίδεται το σύγχρονο περιεχόμενο της έννοιας του κράτους, είναι η Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648), όπου τα κράτη, κατά την έννοια της εθνικής κυριαρχίας, νοούνται ως «*superiorem non recognoscentes*».

Σύμφωνα με την κρατούσα θεωρία που ονομάζεται οργανική θεωρία ή θεωρία της νομικής προσωπικότητας, «*κράτος είναι λαός μονίμως εγκατεστημένος σε ορισμένη χώρα, οργανωμένος σε νομικό πρόσωπο, ο οποίος ασκεί αυτοδύναμη εξουσία*» (Πουλής 2000, 19). Τα στοιχεία που συνιστούν την απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη ενός κράτους, σύμφωνα με τον ορισμό της οργανικής θεωρίας είναι: 1) ο λαός, 2) η χώρα, 3) η εξουσία, 4) η οργάνωση του κράτους σε νομικό πρόσωπο.

1) Λαός

Ο λαός συνιστά το υποκειμενικό στοιχείο του κράτους και είναι το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν εντός της εδαφικής επικράτειας ενός κράτους (ή και εκτός αν τους συνδέει με το κράτος ο θεσμός της ιθαγένειας) ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την θρησκεία, τη γλώσσα και την εθνικότητα. Ο όρος λαός έχει διπλή έννοια, την ευρεία (*lato sensu*) και τη στενή (*stricto sensu*). Ο λαός υπό στενή έννοια ταυτίζεται με το εκλογικό σώμα που συνιστά υποσύνολο του λαού ενώ υπό ευρεία έννοια είναι το σύνολο των πολιτών του κράτους και αποτελεί

βασικό στοιχείο του γιατί πάνω σε αυτό ασκείται η κρατική εξουσία. Για την έννοια του κράτους σημασία έχει ο λαός υπό ευρεία έννοια να έχει μόνιμη εγκατάσταση, να συνδέεται με ορισμένη εδαφική περιοχή και να έχει κοινωνική συνοχή και σύνδεση.

2) Χώρα

Η χώρα είναι η εδαφική έκταση στα όρια της οποίας ασκείται η κρατική εξουσία και αποτελείται από: 1) την εδαφική έκταση με τα υδάτινα τμήματα, 2) την αιγιαλίτιδα ζώνη με τα χωρικά ύδατα, 3) το υπέδαφος και τον υπερκείμενο εναέριο χώρο, 4) τα πάσης φύσεως ιδιωτικά και κρατικά πλοία και αεροσκάφη με την αντίστοιχη εθνική σημαία εφόσον αυτά βρίσκονται σε διεθνή χωρικά ύδατα ή σε ανοιχτή θάλασσα και σε διεθνή εναέριο χώρο. Τα όρια της χώρας δεν προσδιορίζονται από το Σύνταγμα από άλλα από διεθνείς συνθήκες. Η νομική σημασία της χώρας είναι διπλή: α) *Θετική*, δηλαδή η κρατική εξουσία ασκείται σε όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται στη χώρα (ημεδαπούς και αλλοδαπούς), β) *Αρνητική*, όταν καμιά άλλη εξουσία που δεν υπάγεται στο κράτος δεν είναι δυνατόν να ασκηθεί μέσα στη χώρα παρά μόνο με τη συγκατάθεση του κράτους.

3) Εξουσία

Η εξουσία ασκείται από το νομικό πρόσωπο του κράτους και ονομάζεται κρατική η πολιτική εξουσία. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εξουσίας είναι: α) είναι αυτοδύναμη δηλαδή δεν πηγάζει από καμιά άλλη εξουσία, β) αποτελεί την ανώτατη θέληση στην κοινωνία δηλαδή δεν υπάρχει μέσα στο κράτος άλλη θέληση που να είναι ανώτερη, γ) είναι πρωτογενής καθώς πηγάζει από το ίδιο το δίκιο και όχι από άλλη θέληση μέσα στο κράτος, δ) είναι γενική και περιλαμβάνει όλα τα πρόσωπα ημεδαπούς και αλλοδαπούς, ε) είναι εξουσία με κύρος δηλαδή έχει νομική ικανότητα της επιβολής της και στ) η οργάνωση της έχει διάρκεια.

4) Οργάνωση του κράτους σε νομικό πρόσωπο

Το κράτος αναγνωρίζεται ως νομικό πρόσωπο που έχει ίδια βούληση και ικανότητα να έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η νομική προσωπικότητα εκφράζει την ενότητα και τη συνέχεια του κράτους και το κράτος ως νομικό πρόσωπο έχει δική του ύπαρξη, δική του θέληση και ικανότητα, καθώς και διαφορετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις από εκείνες των φυσικών προσώπων.

Κυριαρχία είναι η απόλυτη ιδιότητα της πλήρους και τελείας κρατικής εξουσίας. Είναι η κρατική εξουσία για την οποία δεν υπάρχει νομικός περιορισμός άλλος

από εκείνον που προέρχεται από την ίδια την εξουσία. Κατά την κρατούσα άποψη κυριαρχία δεν είναι συστατικό της κρατικής εξουσίας καθώς το κράτος γεννιέται όταν υπάρξουν τα τρία πραγματικά στοιχεία της έννοιας αυτού από τα οποία προκύπτει και η έννοια της νομικής προσωπικότητας του. Υπάρχουν κράτη κυρίαρχα και μη κυρίαρχα καθώς και κράτη ημικυρίαρχα με περιορισμένη διεθνή ικανότητα.

Με κριτήριο την συστατική μορφή της κρατικής εξουσίας τα κράτη διακρίνονται σε: α) ενιαία, β) ανεξάρτητα ή κυρίαρχα και γ) σύνθετα ή ένωση κρατών. Το ενιαίο ή απλούν κράτος είναι πάντοτε κυρίαρχο και είναι εκείνο του οποίου η εξουσία ασκείται χωρίς κανέναν περιορισμό και σε όλα τα πρόσωπα που διαμένουν εντός της χώρας και τα οποία δεν υπόκεινται στην εξουσία άλλου κράτους. Μια ομοσπονδία κρατών αποτελεί κυρίαρχο αλλά όχι ενιαίο κράτος. Σύνθετο κράτος είναι εκείνο που δημιουργείται με τη σύνδεση δύο ή περισσότερων κρατών με νομικούς θεσμούς πολιτικής φύσεως η διάρκειας ή εκείνο το κράτος που έχει πολλαπλό σύστημα σχηματισμού της εξουσίας όπως είναι το ομοσπονδιακό κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

3.1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Ως αφετηρία για τη δημιουργία διεθνών οργανισμών μπορεί να θεωρηθεί η ίδια η ανθρώπινη φύση η οποία παράγει συγκρούσεις αλλά και συνεννόηση σε όλα τα επίπεδα των δραστηριοτήτων. Αυτός ο διφυής χαρακτήρας εκφράζεται και στις διεθνείς σχέσεις μέσα από την αντιπαλότητα από τη μία και την συνεργασία από την άλλη που αφορά μια σειρά ζητημάτων όπως κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά.

Η δημιουργία των εθνικών κρατών εγκαινίασε μια νέα εποχή στις διεθνείς σχέσεις. Όταν τα κράτη διευθέτησαν τα εσωτερικά τους ζητήματα εκδήλωσαν “εξωστρέφεια” όχι μόνο με την μορφή επεκτατισμού και πολέμων αλλά και μέσω της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης. Προς αυτήν την κατεύθυνση βοήθησαν οι τεχνολογικές ανακαλύψεις που οδήγησαν σε αναβάθμιση των καπιταλιστικών μεθόδων παραγωγής και ανατροπές στους ιστορικούς κοινωνικούς συσχετισμούς.

Μέσα στο πλαίσιο των παραπάνω αλλαγών αναπτύχθηκαν δύο αντιθετικές ροπές ως προς τον χαρακτήρα των διεθνών οικονομικών, εμπορικών συναλλαγών

και σχέσεων που στις ακραίες τους εκδοχές είναι ο προστατευτισμός και ο φιλελευθερισμός. Κάθε μια από αυτές τις επιλογές για την εξωτερικές οικονομικές σχέσεις οδηγεί σε ανάγκη για συνεννόηση και συνεργασία. Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις δεν είχαν βέβαια ποτέ τη μορφή του απόλυτου προστατευτισμού ή του απόλυτου φιλελευθερισμού αλλά διατηρούσαν έναν μεικτό χαρακτήρα που άλλοτε υπερισχύουν τα στοιχεία του προστατευτισμού και άλλοτε του φιλελευθερισμού.

Οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί αποτελούν μέρος της διεθνούς πολιτικής, με συγκεκριμένες δυνατότητες και περιορισμούς. Είναι δημιουργήματα των κρατών που εμφανίζουν δυσκολία στην κατά μόνας διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας και των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης.

Οι πρώτες θεωρητικές μελέτες για τους διεθνείς οργανισμούς είχαν μια έντονη ιδεαλιστική και νομική προσέγγιση για τα όργανα και τους κανονισμούς λειτουργίας τους. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο διάφοροι θεωρητικοί επισήμαναν ότι αυτές προσεγγίσεις ελάχιστα προσέφεραν στην κατανόηση της πραγματικής ισχύς που αυτοί διαθέτουν.

Αν και η έννοια του Διεθνούς Οργανισμού, με την μορφή που τον γνωρίζουμε σήμερα, χρονολογείτε από τα μέσα του 19ου αιώνα, η εξέλιξη της έχει την αφετηρία της στην αρχαία Ελλάδα. Οι Αμφικτιονίες και το Κοινό των Ελλήνων Συνέδριο αποτέλεσαν μορφές συνεργασίας μεταξύ των πόλεων -κρατών με χαρακτηριστικά που, τηρουμένων των αναλογιών, προσομοιάζουν με τους σύγχρονους διεθνείς οργανισμούς.

Η πορεία προς τη δημιουργία και την ανάπτυξη διεθνών οργανισμών, στην σύγχρονη μορφή τους, ξεκινά το 1815 με το Συνέδριο της Βιέννης. Αυτή η μορφή της συνεργασίας δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι περιείχε στοιχεία ύπαρξης διεθνή οργανισμού, καθώς στερείται για παράδειγμα μόνιμων οργάνων, ό μως σίγουρα μπορεί να θεωρηθεί ως η αφετηρία των διεθνών οργανισμών και της πρόθεσης των κρατών για διεθνή συνεργασία και διπλωματία. Ταυτόχρονα αποτελεί την απαρχή και των πολυμερών συνθηκών καθώς η Τελική Πράξη του Συνεδρίου της Βιέννης αποτελεί την πρώτη πολυμερή συνθήκη που υπογράφηκε μεταξύ κρατών και έθεσε τους κανόνες για την εξέλιξη της διεθνούς κοινωνίας. Ενώ και οι συνδιασκέψεις της Χάγης το 1899 και το 1907, που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της ειρηνευτικής προσπάθειας του 19ου αιώνα,

συνέβαλαν στην ιδέα της δημιουργίας διεθνών οργανισμών και έθεσαν τους πρώτους κανόνες διεθνούς δικαίου.

Μετά το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου συνήλθε στο Παρίσι το 1919 μια Συνδιάσκεψη που κατέληξε στην δημιουργία του πρώτου στην ιστορία διεθνή οργανισμού, της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ), που βασιζόταν σε μια σειρά δεσμεύσεων μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, με μόνιμα όργανα και αυτόνομη βούληση ανεξάρτητης των κρατών-μελών του. Ήταν η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία ενός παγκόσμιου πολιτικού οργανισμού και αν και απέτυχε να αποκτήσει την παγκοσμιότητα στην οποία αποσκοπούσε εξαιτίας της μη εισδοχής των ΗΠΑ και της αργοπορημένης εισδοχής της Σοβιετικής Ένωσης συντέλεσε στην εξέλιξη της οργάνωσης της διεθνούς κοινότητας. Κύριος σκοπός της ΚτΕ ήταν η εγγύηση της ειρήνης, της ασφάλειας και η αποφυγή του πολέμου. Αποδείχθηκε, όμως, αδύναμη να αντιμετωπίσει το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οδηγήθηκε σε διάλυση το 1939 ουσιαστικά και το 1945 τυπικά.

Η ΚτΕ αντικαταστάθηκε από τον ΟΗΕ που ιδρύθηκε το 1945 από 51 χώρες και σήμερα αποτελούν μέλη του σχεδόν το σύνολο των κρατών που υπάρχουν (193) ενώ μια σειρά από Εξειδικευμένες Οργανώσεις που εντάχθηκαν στο σύστημα των Η.Ε., όπως οι οργανισμοί του Bretton Woods, πλαισίωσαν αυτήν την προσπάθεια για διεθνή συνεργασία και ειρηνική συνύπαρξη των χωρών στο πλαίσιο μιας οικουμενικής θεσμοποίησης.

Η σύγχρονη διεθνής πολιτική και διπλωματία ασκούνται ταυτόχρονα σε διμερές, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Αν και οι διεθνείς οργανισμοί έκαναν την εμφάνιση τους μόλις κατά τον 19ο αιώνα και κατά το μεγαλύτερο διάστημα της παγκόσμιας ιστορίας αποτελούσαν περιθωριακό ή δευτερεύον κομμάτι του διεθνούς πολιτικού συστήματος μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο αριθμός και η επιρροή τους αυξήθηκε κατακόρυφα με αποτέλεσμα να καλύπτουν πλήθος δραστηριοτήτων κάθε είδους.

Οι διεθνείς οργανισμοί θεσμοποίησαν (institutionalisation) τις διεθνείς σχέσεις δίνοντας τους μια νέα διάσταση καθώς τα κράτη δεν αρκούνται πια στη διήμερη δράση αλλά αναπτύσσουν ολοένα και περισσότερο συλλογικές δραστηριότητες, παγκόσμιες και περιφερειακές, μέσα από τους διεθνείς οργανισμούς στους οποίους μετέχουν, με αποτέλεσμα η σύγχρονη διεθνής

πολιτική και διπλωματία να ασκούνται ταυτόχρονα σε διμερές, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο.

Το σύγχρονο διεθνές σύστημα διακυβέρνησης παρουσιάζει έναν πρωτόγνωρο δυναμισμό με την εμφάνιση μεγάλου αριθμού μη κρατικών παραγόντων, τη διαμόρφωση υπερεθνικών σχέσεων και τη σύνθετη αλληλεξάρτηση (complex interdependence) που προκύπτει. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι διεθνείς οργανισμοί αποκτούν έναν ιδιαίτερο ρόλο. Αν και ιστορικά αποτελούν δημιουργήματα και κατ'επέκταση όργανα των εθνών-κρατών, σε τομείς όπως η οικονομία και το εμπόριο έχουν εξελιχθεί σε ισχυρούς μηχανισμούς διακυβέρνησης με ιδιαίτερες εξουσίες.

Ορισμένοι μελετητές ισχυρίζονται ότι οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν μορφές παγκόσμιας διακυβέρνησης και είναι αυτόνομοι δρώντες του διεθνούς συστήματος ενώ άλλοι ότι είναι συνδεδεμένοι σύνδεσμοι στο πλαίσιο του διακρατικού συστήματος που παρέχουν τα μέσα συνεργασίας και συμβιβασμού ανάμεσα στα κράτη.

Η παγκοσμιοποίηση και η αλληλεξάρτηση έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση την ισχύ των εθνών-κρατών και των κυβερνήσεων τους, την ίδια στιγμή που η ανάγκη για αποτελεσματική διακυβέρνηση επανέρχεται επιτακτικά στο προσκήνιο καθώς κράτη, πολίτες και διεθνείς παράγοντες επηρεάζονται από εξωγενείς ή διεθνείς εξελίξεις. Όπως ορθώς παρατηρούν οι ρεαλιστές αν και δεν υφίσταται κάποια υπέρτατη αρχή ή οργανισμός που να διαθέτει την εξουσία και τα μέσα για την επιβολή αποφάσεων στο παγκόσμιο σύστημα αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν θεσμοί και οργανισμοί που διαχειρίζονται “άνευ κυρίαρχης εξουσίας”, σχέσεις που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα (Bennett&Oliver, 32).

Το ΔΝΤ και η ΠΤ βρίσκονται στο επίκεντρο της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης και έχουν καταστεί αντικείμενο αντιπαράθεσης σε σχέση με αν θα πρέπει να ενισχυθεί ο ρόλος τους στο πλαίσιο ισχυροποίησης αυτής της διακυβέρνησης ή όχι όπως αναλύουμε και στο κεφάλαιο 18.

3.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

Αν και δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός για το τι είναι διεθνής οργανισμός, ένας συνήθης -νομικός- ορισμός που χρησιμοποιείται ευρέως, με ορισμένες λεκτικές διαφοροποιήσεις, ορίζει τον διεθνή οργανισμό ως: “μια ένωση κρατών, που δημιουργείται με διεθνή συνθήκη, διαθέτει δικά του όργανα, νομική προσωπικότητα διαφορετική από αυτήν των κρατών -μελών, καθώς και αυτόνομη βούληση για την επίδιωξη ενός ορισμένου σκοπού” (Νάσκου -Περράκη 2002, 38).

Αναλύοντας τα βασικά συστατικά στοιχεία του ορισμού προκύπτει ότι τα χαρακτηριστικά ενός διεθνή οργανισμού είναι:

1. Ένωση κρατών με μόνιμους νομικούς δεσμούς

Οι διεθνείς οργανισμοί βασίζονται σε ένα δεσμευτικό κείμενο (καταστατικό, χάρτα ή συνθήκη) που ορίζει την ίδρυση και τη λειτουργία τους σε διαρκή και όχι παροδική βάση και για να συσταθούν χρειάζεται ένας ορισμένος αριθμός κρατών. Κατά κανόνα, μόνο κυρίαρχα κράτη μπορούν να γίνουν μέλη ενός διεθνή οργανισμού για αυτό και έχει επικρατήσει ο όρος “διακρατικοί ή διακυβερνητικοί” οργανισμοί καθώς αποτελούνται αποκλειστικά από κράτη, σε αντίθεση με τους μη-κυβερνητικούς οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν οργανώσεις, ενώσεις ακόμα και ιδιώτες ή ιδρύματα.

2. Δημιουργείται με διεθνή συνθήκη ή με απόφαση διεθνούς οργανισμού

Οι διεθνείς οργανισμοί δημιουργούνται με διεθνή συνθήκη, στην οποία τα ιδρυτικά κράτη- μέλη εκφράζουν τη βούληση τους να δημιουργήσουν μια ξεχωριστή νομική οντότητα, ένα νέο υποκείμενο διεθνούς δικαίου και η συνθήκη αυτή ονομάζεται ιδρυτική. Αυτή η πολυμερής συνθήκη που υπογράφεται από τους εκπροσώπους των κρατών και επικυρώνεται από τα κράτη περικλείει τόσο την ουσιαστική όσο και την οργανωτική λειτουργία του διεθνή οργανισμού, προβλέπει την θεσμική του δομή, τις λειτουργίες των οργάνων, τους οικονομικούς πόρους, τους λόγους διάλυσης και άλλες λεπτομέρειες.

Ένας διαφορετικός τρόπος δημιουργίας διεθνή οργανισμού είναι με απόφαση ήδη υφιστάμενου διεθνή οργανισμού καθώς οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να συστήσουν με απόφαση των αρμοδίων οργάνων τους δευτερεύοντα ή βοηθητικά όργανα απαραίτητα για τη λειτουργία τους και την εκπλήρωση των σκοπών τους. Οι οργανισμοί που δημιουργούνται με αυτόν τον τρόπο

ονομάζονται “επικουρικοί οργανισμοί” και συνήθως διατηρούν νομικό δεσμό με τον οργανισμό που τους δημιούργησε, υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που ανεξαρτητοποιούνται ακολουθώντας μια δική τους πορεία στη διεθνή πολιτική σκηνή, όπως για παράδειγμα συνέβη με την περίπτωση της Διάσκεψης των Η.Ε. για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD).

3. Αυτόνομη βούληση, επιδιώξεις και όργανα

Ένα βασικό συστατικό στοιχείο του διεθνή οργανισμού είναι ότι διαθέτει δικά του μόνιμα όργανα που εκφράζουν τη βούληση του ίδιου του οργανισμού. Αυτό διασφαλίζει την ανεξαρτησία του διεθνούς οργανισμού από τις επιδιώξεις και τις επιδράσεις των κρατών- μελών και την απρόσκοπτη λειτουργία του. Η βούληση του οργανισμού είναι δοτή από τα κράτη -μέλη του οργανισμού αλλά ο οργανισμός δεν εκφράζει τη δική τους βούληση. Στα όργανα εκπροσωπούνται τα κράτη μέσω των αντιπροσώπων τους, με αριθμό που ποικίλει ανάλογα με την συμφωνία.

Ο διεθνής οργανισμός αποτελώντας μέσο για την επίτευξη κοινών σκοπών διαθέτει μακροχρόνιους στόχους, καταστατικά κατοχυρωμένους και ανεξάρτητους από τις συγκυρίες και τις επιδιώξεις των μελών που μετέχουν σε αυτούς. Αν και θεωρητικά η βούληση των οργανισμών οφείλει να είναι ανεξάρτητη από αυτή των κρατών-μελών, τα όργανα των οργανισμών δεν καταφέρνουν πάντα να απεμπλακούν από την πολιτική και να εκφράσουν μια τελείως ξεχωριστή βούληση.

3.3. ΔΙΑΚΡΙΣΗ -ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Οι διεθνείς οργανισμοί μπορούν να ταξινομηθούν σε πολλές και διαφορετικές κατηγορίες με βάση κριτήρια που σχετίζονται με τη σύνθεση τους, το πεδίο των δραστηριοτήτων τους, την γεωγραφική τους έκταση. Η παρούσα εργασία υιοθετεί την κατάταξη του M. Virally σύμφωνα με τον οποίο “...η δομή του Οργανισμού είναι αυτή που δίνει νόημα στην ύπαρξη του Οργανισμού...” (Νάσκου-Περράκη 2002, 79).

Με βάση αυτήν την διάκριση οι διεθνείς οργανισμοί ταξινομούνται σε:

1. Παγκόσμιοι και Κλειστοί Οργανισμοί

1.1. Παγκόσμιοι Οργανισμοί

Παγκόσμιοι θεωρούνται οι διεθνείς οργανισμοί που δυνητικά μπορούν να συμπεριλάβουν στους κόλπους τους το σύνολο των κρατών του πλανήτη. Κανένας οργανισμός μέχρι σήμερα δεν διαθέτει αυτό το χαρακτηριστικό, ωστόσο ο ΟΗΕ και οι Εξειδικευμένες Οργανώσεις που ανήκουν στο σύστημα του (όπως το ΔΝΤ και η Ομάδα της Παγκόσμιας Τράπεζας) μπορούν να ενταχθούν σε αυτήν την κατηγορία επειδή έχουν ως κράτη-μέλη την συντριπτική πλειοψηφία των κρατών, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Οι παγκόσμιοι οργανισμοί κατατάσσονται στους ανοικτούς οργανισμούς διότι δεν θέτουν συγκεκριμένους όρους για την εισδοχή ενός κράτους.

1.2. Κλειστοί Οργανισμοί

Κλειστοί ονομάζονται οι οργανισμοί που τα κράτη- μέλη τους προέρχονται από μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και χωρίζονται στους ειδικούς κλειστούς οργανισμούς (Οργανισμός πετρελαιο-εξαγωγικών κρατών, BENELUX), στους περιφερειακούς οργανισμούς (Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας) και στους οργανισμούς που περιλαμβάνουν κράτη με κοινά στοιχεία-αξίες όπως γλώσσα ή πολιτικό σύστημα και αποτελούν περιφερειακούς οργανισμούς που δεν κατατάσσονται όμως στους κλασικούς περιφερειακούς οργανισμούς καθώς περιλαμβάνουν στους κόλπους τους κράτη από διαφορετικές περιοχές του πλανήτη (ΝΑΤΟ, ΟΟΣΑ, ΟΑΣΕ).

2. Διακυβερνητικοί και Υπερεθνικοί Οργανισμοί

2.1. Διακυβερνητικοί Οργανισμοί

Διακυβερνητικούς ονομάζουμε τους διεθνείς οργανισμούς στους οποίους εκπροσωπούνται μόνο κράτη κατά κανόνα από αντιπροσώπους της εκτελεστικής εξουσίας, με εξαίρεση τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς που στα κοινοβουλευτικά όργανα τα κράτη αντιπροσωπεύονται από εκπροσώπους της νομοθετικής εξουσίας. Όμως ακόμα και σε αυτήν την περίπτωση η λήψη των αποφάσεων γίνεται από τα όργανα στα οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι της εκτελεστικής εξουσίας ενώ τα υπόλοιπα όργανα διαθέτουν γνωμοδοτική κυρίως αρμοδιότητα και οι αποφάσεις τους δεν δεσμεύουν τα κράτη-μέλη. Τα κράτη-μέλη μπορούν να αρνηθούν την υιοθέτηση μιας απόφασης καθώς η εφαρμογή των αποφάσεων που λαμβάνονται στους διακυβερνητικούς οργανισμούς εναπόκειται στην βούληση των κυβερνήσεων.

2.2. Υπερεθνικοί Οργανισμοί

Ο όρος υπερεθνικός εμφανίστηκε πρώτη φορά στην συνθήκη της ΕΚΑΧ (1951) όπου στα άρθρο 9,5 αναφέρεται ότι “τα κράτη-μέλη θα απέχουν από κάθε πράξη αντίθετη με τον υπερεθνικό χαρακτήρα των αρμοδιοτήτων τους” (Νάσκου-Περράκη 2002, 81-82).

Τα χαρακτηριστικά των υπερεθνικών οργανισμών συνοψίζονται ως εξής: α. έχουν εξουσία λήψης δεσμευτικών αποφάσεων τόσο για τα κράτη-μέλη όσο και για τους ιδιώτες των κρατών-μελών, β. υπάρχουν μηχανισμοί εφαρμογής αυτών των αποφάσεων, γ. το δίκαιο των οργανισμών υπερέχει έναντι του εσωτερικού δικαίου των κρατών-μελών, δ. διαθέτουν οικονομική αυτοτέλεια και ίδιους πόρους, ε. δεν είναι δυνατή η μονομερής αποχώρηση ενός κράτους-μέλους από τον οργανισμό.

Αν και κάποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά συναντώνται και στους διακρατικούς οργανισμούς για να θεωρηθεί ένας οργανισμός ως υπερεθνικός πρέπει να τα διαθέτει όλα και προς το παρόν μόνο η ΕΕ συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά αυτής της κατηγορίας.

3. Γενικοί και Ειδικό Οργανισμοί

3.1. Γενικοί Οργανισμοί

Γενικοί ονομάζονται οι οργανισμοί που έχουν γενική αρμοδιότητα που τους επιτρέπει να ασχολούνται με όλα τα ζητήματα. Ο ΟΗΕ, για παράδειγμα, ασχολείται με μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη διεθνή ασφάλεια, τον αφοπλισμό και άλλα.

3.2. Ειδικό Οργανισμοί

Οι Ειδικό οργανισμοί χωρίζονται σε α) πολιτικο-στρατιωτικούς οργανισμούς με στόχο την κοινή άμυνα (ΝΑΤΟ), β) σε οικονομικούς οργανισμούς με στόχο την οικονομική συνεργασία (ΟΟΣΑ, ΔΝΤ), γ) σε πολιτικούς οργανισμούς με σκοπό την ευρύτερη συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών (Συμβούλιο της Ευρώπης) και τέλος δ) σε κοινωνικούς και ανθρωπιστικούς οργανισμούς (Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ανάπτυξη είναι μια πολυδιάστατη έννοια και εξαρτάται από το σύστημα αξιών και προτιμήσεων που θέτει η εκάστοτε κοινωνία για την εξέλιξη της. Δεν είναι ιδεολογικά ουδέτερη και αποφορτισμένη, ούτε αποτιμάται και καθορίζεται μόνο με οικονομικές μετρήσεις μεγεθών και αριθμών καθώς έχει άμεση σχέση με την υπάρχουσα κοινωνική και ιστορική πραγματικότητα της κάθε χώρας.

Το περιεχόμενο του όρου ανάπτυξη έχει υποστεί με το πέρασμα του χρόνου αρκετά σημαντικές μεταβολές του εννοιολογικού περιεχομένου του ανάλογα με την ιστορική συγκυρία και τις θεωρίες που υπερισχύουν σε αυτήν την συγκυρία. Ο προσδιορισμός των κριτηρίων που καθορίζουν τον αριθμό και τον ρυθμό ανάπτυξης μιας χώρας και κατ'επέκταση μιας κοινωνίας καθώς και οι στρατηγικές και τα μέτρα που χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη αποτελούν προσφιλές ζήτητα αντιπαράθεσης και διαφωνιών μεταξύ των μελετητών. Αν και η προσπάθεια να δοθεί ένας ορισμός για το περιεχόμενο και την έννοια της ανάπτυξης θα είχε ως συνέπεια τον περιορισμό του σε κάποια πλαίσια που θα αφαιρούσαν ορισμένα στοιχεία και γνωρίσματα εν τούτης είναι απαραίτητος για πρακτικούς και μεθοδολογικούς σκοπούς.

Βασικός στόχος των οικονομικών συστημάτων είναι η συνεχής οικονομική πρόοδος, με τη συνεχή αύξηση του εθνικού προϊόντος μιας χώρας και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μελών της κοινωνίας της. Αυτός ο στόχος ονομάζεται οικονομική ανάπτυξη και είναι μακροχρόνιος καθώς η ικανοποίηση του εξαρτάται από την αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας. Βασικό κριτήριο για την μέτρηση του βαθμού ανάπτυξης μιας χώρας είναι το ύψος του εθνικού προϊόντος σε σχέση με τον πληθυσμό της, δηλαδή το κατά κεφαλή εθνικό προϊόν.

Από τη θέση της καθαρά οικονομικής πλευράς της ανάπτυξης, η οποία αποτελεί και τη βάση για την ικανοποίηση των ευρύτερων αναγκών μιας κοινωνίας μπορούμε να διακρίνουμε τους στόχους μια πολιτικής που στοχεύει στην ανάπτυξη. Ο πρωταρχικός στόχος είναι η εξασφάλιση ταχύτερης οικονομικής προόδου, δηλαδή του ταχύτερου δυνατού ρυθμού αύξησης της παραγωγής που οδηγεί στην αύξηση του εθνικού προϊόντος και αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την αύξηση της κατανάλωσης και των ικανοποίησεων των αναγκών. Με αυτόν τον τρόπο διευρύνεται η βάση της οικονομίας και

δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την άντληση δημοσίων έσοδων του προϋπολογισμού ώστε να μπορέσουν να ικανοποιηθούν ένα σύνολο κοινωνικών αναγκών (υγεία, παιδεία, πρόνοια). Ο ρυθμός αύξησης του εθνικού προϊόντος επιφέρει αύξηση στην παραγωγικότητα και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας που δεν μπορούν να επιτευχθούν σε συνθήκες οικονομικής στασιμότητας. Ο περιορισμός των οικονομικών διακυμάνσεων (οικονομικών κύκλων) αποτελεί προϋπόθεση για διατήρηση της απασχόλησης σε υψηλά επίπεδα και την βελτίωση της παραγωγικής ικανότητας θα οδηγήσει στην επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης.

Για κάποια χρονική περίοδο ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιούνταν ως συνώνυμος του όρου μεγέθυνση. Αυτή η ταύτιση προέκυψε καθώς επικρατούσε μια συγκεκριμένη αντίληψη για το περιεχόμενο της ανάπτυξης και κύριος στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας εκείνη την εποχή ήταν η αύξηση του ΑΕΠ, δηλαδή η επίτευξη υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης του παραγόμενου προϊόντος. Αν και συχνά οι όροι χρησιμοποιούνταν εναλλάξ και ισοβαρώς παρ'όλα αυτά δεν είναι συνώνυμοι ή ταυτόσημοι και το περιεχόμενο τους παραμένει διαφορετικό.

Ο όρος οικονομική ανάπτυξη χρησιμοποιούνταν, κυρίως στο παρελθόν, για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες και συμπεριλάμβανε την αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων μιας οικονομίας με σκοπό την αύξηση του προϊόντος και του πλούτου ώστε να ικανοποιούνται βασικές ατομικές και κοινωνικές ανάγκες, διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία, στον τρόπο παραγωγής, στην θεσμική οργάνωση, την ποιότητα ζωής και το επίπεδο διαβίωσης.

Από την άλλη ο όρος οικονομική μεγέθυνση συνήθως αναφέρεται στις ήδη αναπτυγμένες χώρες που οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες είχαν μορφοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό, υφίσταντο οριακές διαφοροποιήσεις και η οικονομική πρόοδος αναφερόταν σχεδόν αποκλειστικά στη μεγέθυνση του εισοδήματος και σχετιζόταν με την αύξηση του προϊόντος μέσα από την αύξηση της ποσότητας και της αποδοτικότητας των εισροών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή.

Ο όρος οικονομική ανάπτυξη είναι ευρύτερος από τον όρο οικονομική μεγέθυνση. Αν και δεν μπορεί να υπάρξει μεγέθυνση χωρίς την ταυτόχρονη αύξηση του προϊόντος για να υπάρξει ανάπτυξη δεν αρκεί η απλή αύξηση του προϊόντος. Μπορεί ένας συγκεκριμένος παράγοντας να αυξήσει το εθνικό προϊόν

μιας χώρας αυτό όμως δεν σημαίνει ότι έχει ως αποτέλεσμα και τη συνολική ανάπτυξη της χώρας καθώς και των υπολοίπων συνισταμένων της ανάπτυξης. Μια ακόμα διαφοροποίηση μεταξύ των δύο όρων σχετίζεται με τον χρονικό ορίζοντα επίτευξης των στόχων. Η οικονομική μεγέθυνση με την έννοια της απλής αύξησης μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα ενώ αντίθετα για την οικονομική ανάπτυξη απαιτείται μεγαλύτερο χρονικό διαστήματα επειδή ως όρος περιλαμβάνει διαρθρωτικές αλλαγές που χρειάζονται βάθος χρόνου για να επιτευχθούν.

Σχεδόν όλες οι προσπάθειες για το τυπικό ορισμό του όρου ανάπτυξη θέτουν ως στόχο της αναπτυξιακής διαδικασίας την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ανάπτυξη μιας χώρας με κεντρικό αποδέκτη τον άνθρωπο. Στο πλαίσιο υλοποίησης τους έχουν προταθεί νέες, ποιο αποτελεσματικές στρατηγικές που δίνουν έμφαση στην εξάλειψη ορισμένων αρνητικών επιπτώσεων που προκαλούνται από την επιδίωξη της ανάπτυξης μέσα μόνο από όρους οικονομικής μεγέθυνσης παραβλέποντας τελικά τις ανάγκες του ίδιου του ανθρώπου. Πλέον, με τον όρο οικονομική ανάπτυξη υπονοείται όχι μόνο η μεγέθυνση του ΑΕΠ αλλά και οι διαρθρωτικές μεταβολές του παραγόμενου προϊόντος, η βελτίωση της τεχνολογίας καθώς και οι θεσμικές αλλαγές που προσδιορίζουν τον τρόπο παραγωγής και διανομής του προϊόντος. (Ρέππας 2002, 53).

Ο Sachs προτείνει τον όρο ολική ή συνολική ανάπτυξη (whole or total development) καθώς θεωρεί ότι είναι πιο κατάλληλος και περιεκτικός τίτλος γιατί με τη χρήση του λαμβάνονται υπόψιν οι πολλαπλές διαστάσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας (Ρέππας 2002, 55) ενώ ο Νομπελίστας Kuznets χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο σύγχρονη οικονομική μεγέθυνση αναφερόμενος στην σύγχρονη οικονομική εποχή σε αντίθεση με την εποχή του εμπορικού καπιταλισμού ή την εποχή της φεουδαρχίας (Gillis at all 2000, 31).

Η παραδοσιακή αντίληψη της οικονομικής ανάπτυξης που υποστηρίζει ότι μέσα από τη μεγέθυνση του ΑΕΠ μπορούν να λυθούν αυτομάτως και όλα τα προβλήματα μιας κοινωνίας θεωρείται πλέον ξεπερασμένη και έχει αμφισβητηθεί τόσο για τη θεωρητική της επάρκεια όσο και για την αποτυχία της εμπειρικής της επαλήθευσης. Η αδυναμία των παραδοσιακών στρατηγικών να λύσουν τα

προβλήματα των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών οδήγησε σε επαναπροσδιορισμό των θεωριών που διερευνούν την ανάπτυξη.

Το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) έχει θέσει έναν ορισμό της οικονομικής ανάπτυξης που κινείται σε τρία επίπεδα. Σύμφωνα με αυτόν: *“Η ανάπτυξη είναι ολοκληρωμένη: είναι μια οργανική διαδικασία η οποία εμπλέκει έναν αριθμό οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων που επικαλύπτονται και συνεχώς επηρεάζουν ο ένας τον άλλο. Η ανάπτυξη είναι ενδογενής: κάθε χώρα αναλαμβάνει την ανάπτυξη της σύμφωνα με τις δικές της επιλογές και σε αναλογία με τις πραγματικές αξίες, φιλοδοξίες και επιδιώξεις του λαού της. Η ανάπτυξη είναι παγκόσμια: η ιστορία και τα προβλήματα της καθορίζονται σε σχέση με τα παγκόσμια προβλήματα και αντικατοπτρίζουν τη γενική φύση της ανάπτυξης. Η κοινωνία στην οποία επιτελείται η ανάπτυξη δεν είναι απομονωμένη αλλά αποτελεί μέρος του δικτύου των σχέσεων και δυνάμεων που καλύπτει ολόκληρο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικά πιο ανεπτυγμένων κοινωνιών, καθώς επίσης και εκείνων οι οποίες, από οικονομική άποψη είναι πιο περιορισμένες”* (Ρέππας 2002, 46-47).

Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό η ανάπτυξη ξεπερνά τα όρια της απλής οικονομικής μεγέθυνσης του ΑΕΠ και συμπεριλαμβάνει σχεδόν όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής μιας χώρας. Παύει να είναι ένα εγχώριο, εθνικό πρόβλημα και αποκτά διεθνή χαρακτήρα, δυναμική και διάσταση, το περιεχόμενο της διευρύνεται και δεν αποτελεί πια μια συγκεκριμένη διαδικασία κατά την οποία οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες μιμούνται την πορεία ανάπτυξης των ήδη ανεπτυγμένων χωρών αλλά μια μοναδική επιλογή που εξαρτάται από την ιστορική πραγματικότητα και εξέλιξη της κάθε χώρας. Ο στόχος πλέον της αναπτυξιακής διαδικασίας δεν είναι απλώς η απεριόριστη αύξηση της παραγωγής αλλά η ικανοποίηση αναγκών του πληθυσμού και όλα αυτά σε ένα παγκόσμιο επίπεδο όπου οι αμοιβαίες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των χωρών δεν είναι ουδέτερες.

Από την άλλη το αναπτυξιακό πλαίσιο, δεν ταυτίζεται ούτε με τη μεγέθυνση, ούτε με την ανάπτυξη. Είναι ένα σύνθετο πλέγμα σχέσεων που δημιουργείται ώστε να μπορέσει η μεγέθυνση να μετουσιωθεί σε ανάπτυξη και αποτελεί την απαραίτητη σταθερά για την μακροπρόθεσμη ευημερία μιας κοινωνίας. Εντός αυτού, συγκεκριμενοποιούνται οι στόχοι της ανάπτυξης, οι

θεσμικοί τρόποι υποστήριξης της και η κατανομή του παραγόμενου αποτελέσματός της.

Είναι ο κατεξοχήν χώρος, εκείνο το πεδίο στο οποίο συναντιόνται η πολιτική με την οικονομία, το ιδιωτικό με το δημόσιο, το διεθνές με το εγχώριο, δημιουργούνται συνέργειες και διασυνδέσεις που λειτουργούν ως ένα ενιαίο δίκτυο μεταξύ θεσμικών και μη παραγόντων που δημιουργούν ένα σύστημα προώθησης της αναπτυξιακής διαδικασίας. Μια συνάρτηση και σύνθεση πολυεπίπεδων και πολυδιάστατων συνιστωσών με σκοπό την προώθηση αποτελεσματικών στρατηγικών και συστημάτων διακυβέρνησης που θα έχουν ως τελικό αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη. Μέσα στο αναπτυξιακό πλαίσιο δημιουργούνται οι συνθήκες για την κατοχύρωση ισονομίας στα κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα ολόκληρου του πληθυσμού, για την εξασφάλιση δημοκρατικών δικαιωμάτων και τρόπων συμμετοχής των πολιτών στις αποφάσεις.

Στον σχεδιασμό ενός αναπτυξιακού πλαισίου αναγνωρίζονται οι θετικές ή αρνητικές μακροοικονομικές εξωτερικότητες, δηλαδή το γεγονός ότι διάφορες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις μπορούν να έχουν θετικές ή αρνητικές πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, καθώς και η ύπαρξη ενδογενών τάσεων που συντηρούν ή και ενισχύουν μια αρχική αναπτυξιακή ώθηση, καθώς και η ύπαρξη παραγωγικών σχέσεων προς τα εμπρός ή προς τα πίσω (backward, forward linkages) και η σημασία τους για την αναπτυξιακή πορεία μιας οικονομίας.

Η διατηρησιμότητα, η μεγέθυνση και η κατανομή του παραγόμενου πλούτου αποτελούν βασικούς άξονες του αναπτυξιακού πλαισίου που συνιστούν ένα σύνολο συνθηκών δημιουργίας κοινωνικών συστημάτων και οικονομικών προοπτικών. Η διατηρησιμότητα σχετίζεται με το βαθμό και το είδος σταθεροποίησης που απαιτείται ώστε να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη και διαχρονική βιωσιμότητα μιας κοινωνίας και του οικονομικού της συστήματος, μέσα από τις αναγκαίες συνθήκες συγκρότησης, συνοχής και μετεξέλιξης του κοινωνικοοικονομικού ιστού. Η μεγέθυνση είναι η επίτευξη των απαραίτητων ρυθμών αύξησης σε μακροοικονομικούς κλάδους και δείκτες και η κατανομή δεν σχετίζεται μόνο με την αναδιανομή του παραγόμενου εισοδήματος και πλούτου αλλά και με τη διασφάλιση πρόσβασης σε πόρους και ευκαιρίες. Όλα τα παραπάνω συντελούν στη δημιουργία ευκαιριών και στην πραγμάτωση

δυνατοτήτων, μέσω ποσοτικών αλλά και ποιοτικών χαρακτηριστικών εξέλιξης, διαρθρωτικών μετασχηματισμών και μετάβασης σε διαφορετικά επίπεδα αναπτυξιακής συμπεριφοράς και επίδοσης.

Η ανάπτυξη εξαρτάται σε πολλαπλά επίπεδα από τα συστατικά της οικονομικής μεγέθυνσης και ο ρυθμός και η δυνατότητα μεγέθυνσης στηρίζονται σε μια σειρά αναπτυξιακών προϋποθέσεων. Η αναπτυξιακή τροχιά των κοινωνιών εξαρτάται από την ποιότητα των θεσμών, τη δημιουργία κοινωνικών και οικονομικών υποδομών και την αξιοποίηση φυσικού και άυλου πλούτου.

Η παραδοσιακή οικονομική σκέψη έχει την τάση να αντιλαμβάνεται το θεσμικό πλαίσιο (την ύπαρξη αγορών, τραπεζικού συστήματος, δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, συστήματος απονομής δικαιοσύνης) ως δεδομένο και το βάρος της ανάλυσης δίνεται στην άσκηση δημόσιων πολιτικών και αποτελεσματικής διαχείριση των πόρων. Επιπρόσθετα αυτή η προσέγγιση θεωρεί ότι ο δημόσιος τομέας λειτουργεί ως μια ενιαία και συμπαγή οντότητα με συγκεκριμένους στόχους, παραβλέποντας τις συγκρούσεις εσωτερικών συμφερόντων που μπορούν να οδηγήσουν σε αντιφατικές πολιτικές και αναποτελεσματικότητα.

Ωστόσο η σύγχρονη θεσμική θεωρία αναγνωρίζει την ύπαρξη διαμεσολαβητικών και πληροφοριακών περιορισμών, την ύπαρξη ασυμμετρίας στην πληροφόρηση και την δύναμη των εμπλεκόμενων φορέων και παραγόντων στην αναπτυξιακή διαδικασία και ενδιαφέρεται για το πώς μπορούν να δημιουργηθούν θεσμοί, συνεργασίες και συνέργειες που να δημιουργήσουν ένα συγκεκριμένο αναπτυξιακό πλαίσιο.

Το αναπτυξιακό πλαίσιο που διαμορφώνεται είναι άμεσα συνδεδεμένο με την διακυβέρνηση που νοείται ως η θεσμοθέτηση, η εφαρμογή και η διαχείριση κανόνων και συμπεριφορών που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η δύναμη σε μια κοινωνία (εγχώρια ή διεθνής) καθώς και η ενεργοποίηση και δυναμική αναδιάταξη διαδικασιών για την αποτελεσματικότερη λειτουργία του πολιτικοοικονομικού συστήματος.

Επειδή δεν υπάρχει συναίνεση, οι κανόνες που ισχύουν σε μια κοινωνία καθορίζονται από την πολιτική. Οι θεσμοί διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην επιτυχία ή την αποτυχία των κοινωνιών και η πολιτική είναι η διαδικασία μέσω της οποίας μια κοινωνία επιλέγει τους κανόνες που την διέπουν. Η πολιτική περιβάλλει τους θεσμούς και όταν υπάρχουν διαφωνίες και συγκρούσεις για τους

θεσμούς η έκβαση εξαρτάται από το ποια ομάδα συμφερόντων θα επικρατήσει στον πολιτικό στίβο. Οι ανοιχτοί οικονομικοί θεσμοί χρειάζονται μια ισχυρή κεντρική εξουσία και πολιτικούς θεσμούς για να μπορούν να λειτουργήσουν.

Στα δημοκρατικά πολιτεύματα παρεμβάλλονται σημαντικά στοιχεία κόστους πολιτικής διεκπεραίωσης και διαμεσολάβησης (political transaction cost) καθώς και απαιτήσεις διαφάνειας, νομιμοποίησης και ευθύνης, εκπροσώπησης και λειτουργίας κανόνων κράτους δικαίου. Όπως επισημαίνει και Acemoglu και Robinson (2013) η ύπαρξη πολιτικού συγκεντρωτισμού είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία των κρατών που διαφορετικά οδηγούνται στο χάος. Ανοιχτοί θεωρούνται οι πολιτικοί θεσμοί που είναι ταυτόχρονα επαρκώς συγκεντρωτική και ταυτόχρονα πλουραλιστικοί, όταν δεν πληρούνται μια από αυτές τις προϋποθέσεις θεωρούνται κλειστοί.

Υπάρχει μια έντονη συνέργεια μεταξύ των οικονομικών και πολιτικών θεσμών. Οι ανοιχτοί πολιτικοί θεσμοί επιμερίζουν την ισχύ σε ένα ευρύ φάσμα της κοινωνίας, έχουν την τάση να περιορίζουν τους οικονομικούς θεσμούς που αποκλείουν την πλειοψηφία από την οικονομική δραστηριότητα θέτοντας εμπόδια στην επιχειρηματική δράση και παρεμποδίζοντας την λειτουργία των αγορών. Η συσχέτιση ανάμεσα στους οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς δημιουργούν ένα συγκεκριμένο είδος διακυβέρνησης που τείνει να ανατροφοδοτείται. Οι οικονομικοί θεσμοί που δημιουργούν κίνητρα για οικονομική πρόοδο ενδέχεται να αναδιανέμουν τα εισοδήματα και να επιμερίσουν την ισχύ με τρόπους που εξυπηρετούν τα συμφέροντα εκείνων που κατέχουν την πολιτική εξουσία και υπάρχουν πολλές περιπτώσεις που την κατέχον δικτάτορες και πολύ συγκεκριμένες ελίτ. Οι πολιτικοί θεσμοί βρίσκονται στα χέρια μιας μικρής μειοψηφίας με αποτέλεσμα και οι οικονομικοί θεσμοί να λειτουργούν υπέρ αυτής της μειοψηφίας που χρησιμοποιεί την οικονομική της ισχύ για να ενισχύσει περαιτέρω τους πολιτικούς θεσμούς δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο.

Η μορφή και ο τρόπος διακυβέρνησης είναι άμεσα συνδεδεμένος με το αναπτυξιακό πλαίσιο καθώς το αναπτυξιακό πλαίσιο ορίζεται από τον τρόπο διακυβέρνησης. Η δημόσια διακυβέρνηση εμφανίζει ένα ιδιαίτερο πλέγμα θεσμικών καταστάσεων, δομών και οργανωτικών προϋποθέσεων που προκύπτουν από νομοθετικές, εκτελεστικές και ρυθμιστικές πρωτοβουλίες και πρακτικές καθώς και από μηχανισμούς κοινωνικού διαλόγου και συμμετοχής.

Το εκάστοτε αναπτυξιακό πλαίσιο στηρίζεται πάνω σε κάποια οικονομική θεωρία και οι οικονομικές θεωρίες δεν είναι ποτέ κοινωνικοπολιτικά ουδέτερες, αντίθετα χρησιμοποιούν ως βάση συγκρότησης συγκεκριμένα εννοιολογικά υποδείγματα. Η έννοια του αναπτυξιακού πλαισίου είναι άμεσα συνδεδεμένη με μια “ιδεολογική” και “θεωρητική” προσέγγιση σε σχέση με τις αρχές και τις συνισταμένες της οικονομικής ανάπτυξης καθώς ορίζει τις προτεραιότητες που θέτει μια κοινωνία σε σχέση με τους σκοπούς της οικονομικής ανάπτυξης και τα μέσα επίτευξης των σκοπών. Αυτή η επιλογή δεν σχετίζεται πάντα με αντικειμενικούς τρόπους ιεράρχησης των προτεραιοτήτων καθώς κάθε κοινωνία επιλέγει τους τομείς προτεραιότητας και τις μεθόδους δράσης για την επίτευξη αυτών των προτεραιοτήτων.

4.1. ΘΕΩΡΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το παρόν κεφάλαιο δεν φιλοδοξεί να εξαντλήσει το ζήτημα των θεωριών οικονομικής ανάπτυξης αλλά να συμπυκνώσει τις κύριες ιδέες των βασικότερων εξ αυτών. Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση τους θα πρέπει να αναφέρουμε ότι όλες οι αναπτυξιακές θεωρίες αποδέχονται κάποιες αξιωματικές υποθέσεις για τη φύση του ανθρώπου και τους σκοπούς που επιδιώκει να εκπληρώσει μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Με βάση αυτές τις αξίες για τη φύση και τις επιδιώξεις του ανθρώπου οριοθετούνται και τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μια κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί λειτουργική υπό την έννοια ότι επιτρέπει, δημιουργεί, διασφαλίζει και διευκολύνει την επιδίωξη για την πραγμάτωση των στόχων που θέτουν τα μέλη της κοινωνίας σε ατομικό επίπεδο.

Οι επεξηγήσεις ανάμεσα στους διαχωρισμούς που εννοιολογικά αποτελούν το βασικό θεωρητικό οικονομικό δίπολο πάνω στο οποίο στηρίζονται οι βασικές αναλύσεις περί ανάπτυξης θεωρείται επιβεβλημένο ώστε να αποτυπωθεί με σαφήνεια το περιεχόμενο μιας κοινωνίας που αναπτύσσεται και μεγεθύνεται. Δύο είναι τα βασικά υποδείγματα σε σχέση με τη φύση του ανθρώπου και το είδος της κοινωνίας που μπορεί να εξυπηρετήσει τις επιδιώξεις του: το νεοκλασικό και το μαρξιστικό.

Για το νεοκλασικό υπόδειγμα οι βασικές υποθέσεις είναι εκείνες που αρχικά είχαν διατυπωθεί από τον Adam Smith: “η φυσική προσπάθεια κάθε ατόμου να

καλύτερέψει την κατάσταση του, όταν διαπραγματεύεται με ελευθερία και ασφάλεια, είναι μια τόσο ισχυρή αρχή που από μόνη της και χωρίς οποιαδήποτε βοήθεια είναι ικανοί όχι μόνο να οδηγήσει την κοινωνία στον πλούτο και την ευημερία, αλλά να υπερπηδήσει εκατοντάδες άσχετα εμπόδια, με τα οποία πολύ συχνά επιβαρύνει τις λειτουργίες η μωρία των ανθρώπινων νόμων, αν και ο σκοπός αυτών των εμποδίων είναι πάντα λίγο η πολύ είτε να προσβάλλει την ελευθερία του είτε να περιορίσουν την ασφάλεια του". Έτσι "κάθε άτομο καταβάλλει συνεχώς προσπάθειες να βρει μια προσοδοφόρα απασχόληση για οποιοδήποτε κεφάλαιο διαθέτει. Αυτό που έχει υπόψιν του είναι το δικό του όφελος και όχι αυτό της κοινωνίας" (Ρέππας 2002, 34).

Σύμφωνα λοιπόν με τον Smith, πρωταρχικός σκοπός του ανθρώπου είναι η μεγιστοποίηση της ευχαρίστησης και η ελαχιστοποίηση της δυσαρέσκειας και του κόστους. Η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος συνίσταται στην μεγιστοποίηση της χρησιμότητας (utility) και την ελαχιστοποίηση της δυσαρέσκειας (disutility), με τη μεγιστοποίηση της κατανάλωσης και την ελαχιστοποίηση της εργασίας. Το νεοκλασικό υπόδειγμα αποδέχεται τρεις βασικές αρχές, ότι ο άνθρωπος είναι λογικό ον, ότι γνωρίζει το ατομικό του συμφέρον και το επιδιώκει μόνος του. Από τη στιγμή που αυτές οι αρχές ισχύουν για όλα τα άτομα της κοινωνίας τότε κάθε άτομο στην προσπάθειά του να πραγματοποιήσει τους στόχους του έρχεται σε αντιπαράθεση με τις προσπάθειες άλλων ατόμων. Η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος επιβάλλει αλλά και προϋποθέτει τον ανταγωνισμό που σε οικονομικό επίπεδο διασφαλίζεται από τη λειτουργία της πλήρους ελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς και της μη παρέμβασης πέρα από εκείνης που απαιτείται για την εξασφάλιση των θεσμών της ανταγωνιστικής αγοράς και σε πολιτικό επίπεδο εξασφαλίζεται με την εδραίωση του πολιτικού φιλελευθερισμού.

Για το νεοκλασικό υπόδειγμα μία λειτουργική κοινωνία είναι εκείνη που επιτρέπει τη λειτουργία μιας ελεύθερης ανταγωνιστικής αγοράς μέσα από την οποία εξασφαλίζεται η ελεύθερη επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος, σε ένα περιβάλλον οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας που προσφέρει ελευθερία και ασφάλεια.

Στον αντίποδα του νεοκλασικού υποδείγματος σε σχέση με τον άνθρωπο και τη λειτουργική κοινωνία βρίσκεται ένα άλλο υπόδειγμα πολιτικής οικονομίας, το μαρξιστικό. Και σε αυτήν την περίπτωση, ο άνθρωπος θεωρείται λογικό ον που

επιδιώκει το συμφέρον του αλλά για την ικανοποίησή του συμφέροντος του, δρα ομαδικά και όχι μόνος. Σύμφωνα με τον Marx: “όσο περισσότερο ψάχνουμε την ιστορία, τόσο το άτομο εξαρτιέται και αποτελεί μέρος ενός πλατύτερου συνόλου, που πρώτα ήταν η οικογένεια με έναν φυσικό τρόπο. Μετά την οικογένεια πλατύτερα είναι στο γένος. Αργότερα, οι κοινότητες, με διάφορες διαρθρώσεις που γεννήθηκαν από τη σύγκρουση για τη συγχώνευση των γενών. Στον 18ο αιώνα πια, στην “αστική κοινωνία” οι διάφοροι κοινωνικοί δεσμοί εμφανίζονται στο άτομο ως απλά μέσα για να πετυχαίνει τους ιδιαίτερους κόπους του, σαν μια εξωτερική αναγκαιότητα. Όμως, η εποχή που δημιουργεί αυτή την αντίληψη του απομονωμένου ατόμου είναι ακριβώς εκείνη όπου οι κοινωνικές σχέσεις (που από την άποψη αυτή έγιναν γενικές) έφτασα στη μεγαλύτερη ανάπτυξή τους. Με την πιο κυριολεκτική έννοια, ο άνθρωπος είναι ένα ζώο πολιτικό (στο πρωτότυπο είναι γραμμένο στα ελληνικά), όχι απλώς ένα εξωστρεφές κοινωνικό ζώο, άλλα, ένα ζώο που δεν μπορεί να εξατομικευτεί παρά μονάχα μέσα στην κοινωνία” (Ρέππας 2002, 36).

Δηλαδή, για τον Μαρξ και τους ριζοσπάστες οικονομολόγους, ο άνθρωπος είναι ένα φυσικό, κοινωνικό, ατομικό ον που επιδιώκει το συμφέρον του μέσα σε μια κοινωνία αλλοτρίωσης αλλά πού αληθινός σκοπός του είναι η επιδίωξη του οφέλους του ως κριτική στάση απέναντι στην αλλοτρίωση και η επιδίωξη της μη-αλλοτριωμένης κοινωνίας όπου τελικά ο ίδιος ο άνθρωπος θα λειτουργεί ως αντικειμενική αξιολογική κατηγορία.

Οι μαρξιστές και γενικότερα οι ριζοσπάστες οικονομολόγοι απορρίπτουν τη θέση των νεοκλασικών που θεωρούν τον άνθρωπο έναν ηδονιστή που αυτοπραγματώνεται μέσα από την κατανάλωση και τον ελεύθερο χρόνο. Η παραγωγή δεν αποτελεί την απόλυτη πηγή του κοινωνικού πλούτου αντίθετα ο υλικός πλούτος που δημιουργείται από την παραγωγή δεν είναι τίποτα άλλο παρά η προϋπόθεση του γενικού πλούτου της κοινωνίας.

Για το μαρξιστικό υπόδειγμα μία λειτουργική κοινωνία εξασφαλίζει την κυριαρχία του πολίτη παρέχοντάς του, τους κατάλληλους μηχανισμούς έκφρασης των προτιμήσεων του, διευκολύνει την κυριαρχία των εργαζομένων με τη λογική ότι ο καθένας μπορεί να ασκεί εκείνη την εργασία που επιθυμεί και διασφαλίζει την κυριαρχία του καταναλωτή ώστε να μπορεί να προμηθεύεται τα υλικά αγαθά και τις υπηρεσίες για τις κοινωνικές δραστηριότητες που επιθυμούν τα άτομα και

λύνει το πρόβλημα της ισότητας σε κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα κατανομής του εισοδήματος. Για να επιτευχθούν όλα αυτά η μαρξιστική αντίληψη προσβλέπει σε μία κοινωνία όπου ο καθένας συνεισφέρει ανάλογα με τις ικανότητές του και απολαμβάνει ανάλογα τις ανάγκες του.

Ο μεταπολεμικός κόσμος είχε ως βασικό χαρακτηριστικό του τη διχοτόμηση ανάμεσα σε αυτά τα δύο υποδείγματα, τις κοσμοθεωρίες του καπιταλισμού και του σοσιαλισμού, με τις ανάλογες οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις που αυτό συνεπάγονταν. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός βρίσκονταν σε συνεχή ανταγωνισμό αναζητώντας ερείσματα σε όλο τον κόσμο με πολύ μεγαλύτερη ένταση στις αναπτυσσόμενες χώρες. Από τη δεκαετία του 1980 και κυρίως μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου ακόμα και οι σοσιαλιστικές χώρες άρχισαν να υιοθετούν το σύστημα της ελεύθερης αγοράς και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα όλες οι χώρες εγκατέλειψαν τον κεντρικό σχεδιασμό.

Αυτή η αντιπαράθεση που εκδηλώθηκε σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε αρχίσει να αναπτύσσεται σε ιδεολογικό επίπεδο, τον 18ο και 19ο αιώνα, με τις θεωρίες των A. Smith, D. Ricardo, J.S. Mill και K. Marx, οι οποίοι θεωρούνται και οι σπουδαιότεροι κλασικοί οικονομολόγοι.

Τους κλασικούς οικονομολόγους απασχόλησαν οι φάσεις γέννησης και εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος και της βιομηχανικής επανάστασης και το κύριο ενδιαφέρον τους εντοπίζεται στη διάγνωση των δυνάμεων και των μηχανισμών λειτουργίας αυτού του συστήματος, αναζητώντας τις επιδράσεις που οδηγούν στην αύξηση της παραγωγής και των διαθέσιμων υλικών αγαθών. Το οικονομικό πρόβλημα συνίσταται κυρίως στην άριστη κατανομή των συντελεστών παραγωγής που διαθέτει μια οικονομία και την εξασφάλιση της μέγιστης ικανοποίησης των αναγκών των ατόμων. Με τις θεωρητικές τους προσεγγίσεις προσπάθησαν να εντοπίσουν τους παράγοντες και τις κοινωνικοοικονομικές σχέσεις που προσδιορίζουν την εξέλιξη της αναπτυξιακής διαδικασίας και τα όρια ανάπτυξης του συστήματος και καθένας από αυτούς έδωσε διαφορετικές απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα.

Οι κλασικοί έδωσαν έμφαση στα ποσοτικά χαρακτηριστικά της παραγωγής και στον απαιτούμενο χρόνο εργασίας για την παραγωγή κάθε αγαθού. Αυτό οδήγησε στην εξήγηση για την ανταλλακτική αξία των αγαθών με βάση τις σχέσεις του απαιτούμενου χρόνου για την παραγωγή τους. Έτσι η εργασία έγινε μονάδα μέτρησης της αξίας των αγαθών και θεωρήθηκε ως ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της αξίας τους.

Η βασική αρχή είναι η ανάγκη αποχής του κράτους από οποιαδήποτε παρέμβαση στην οικονομία. Η θεωρία του “laissez-faire, laissez-passer” αποτελεί τη βασική θέση για την ελευθερία του εμπορίου με το εξωτερικό ώστε να επεκτείνεται διεθνώς ο καταμερισμός των έργων και της παραγωγής. Έτσι θεωρούσαν ότι θα σταματήσει η άνοδος των τιμών των εγχώριων αγροτικών προϊόντων από την εισαγωγή των ανταγωνιστικών προϊόντων.

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να τονίσουμε ότι στα κείμενα των κλασικών υπάρχουν αρκετές ασάφειες καθώς και διαφορές στις απόψεις τους. Η κλασική θεωρία αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μια σύνδεση που έγινε από τους μεταγενέστερους οικονομολόγους σε μια προσπάθεια να εξασφαλιστεί συνοχή και συνέπεια στα κυριότερα σημεία της κλασικής σκέψης. Πολλές θέσεις που σήμερα κατατάσσονται στην κλασική θεωρία δεν διατυπώθηκαν ευθέως από τους πρώτους κλασικούς αλλά προέκυψαν από την επεξεργασία που έκαναν στα κείμενα τους μεταγενέστεροι οικονομολόγοι. (Παπαβασιλείου 2005, 74)

Οι Smith και Ricardo που έζησαν τον 18ο αιώνα και μέχρι τις αρχές του 19ου είχαν την εμπειρία των αρχικών φάσεων της βιομηχανικής επανάστασης και της ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος. Ωστόσο δεν μπόρεσαν να προβλέψουν τις μεγάλες ικανότητες του νέου αυτού συστήματος και παρέμειναν στην αναζήτηση των δυνατοτήτων του εδάφους και γενικότερα των φυσικών πόρων για την εξασφάλιση των αναγκών για την συντήρηση ενός συνεχώς αυξανόμενου πληθυσμού. Καθώς δεν μπόρεσαν να διαβλέψουν τον εξέχοντα ρόλο που θα διαδραμάτιζε η τεχνολογία θεώρησαν ότι το μέλλον του καπιταλισμού είναι αυτό της οικονομικής στασιμότητας και της απλής αναπαραγωγής του πληθυσμού λόγω έλλειψης μέσων για τη συντήρηση του.

Ο Smith θεωρείται πατέρας της οικονομικής επιστήμης και ο Ricardo ο συνεχιστής του, που όμως αμφισβήτησε την κατεστημένη ορθοδοξία. Η σπουδαιότερη διαφορά των δύο κλασικών εντοπίζεται στην θεωρία της αξίας. Για

τον Smith η αξία καθορίζεται από το κόστος των συντελεστών παραγωγής ενώ για τον Ricardo από την ενσωματωμένη ποσότητα της εργασίας, μια υπόθεση που θα αναπτύξει εκτενέστερα στη συνέχεια και ο Marx. Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος, που διατυπώθηκε από τον Ricardo, αποδείκνυε ότι το ελεύθερο εμπόριο μεταξύ δυο χωρών θα ήταν επωφελές και για τις δύο. Κοινός τόπος όλων των κλασικών είναι η θέση ότι η ελεύθερη οικονομία παράγει την κοινωνική ευημερία και πρόοδο και η παρέμβαση του κράτους στην οικονομική δράση προκαλεί ανασχετικές επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη. Στη βάση αυτού του γενικού συμπεράσματος όλοι κλασικοί και ιδιαίτερα ο Ricardo κατέληξαν σε κάποιες βασικές αρχές οικονομικής πολιτικής τις οποίες πρέπει να εφαρμόζει κάθε κράτος ώστε να πετύχει την ανάπτυξη του.

Ο Marx και ο Mill έζησαν τον 19ο αιώνα, σε μια εποχή που η βιομηχανική επανάσταση ήταν πλέον πραγματικότητα και είχαν γίνει εμφανείς οι διευρυμένες δυνατότητες του καπιταλιστικού συστήματος. Ο Mill συνεχίζοντας πάνω στη συλλογιστική του Ricardo προβλέπει μια θετική στασιμότητα του συστήματος ενώ ο Marx προέβλεψε την κατάρρευση του καπιταλισμού εξαιτίας της υπερβολικής ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και την αντικατάσταση του από μια σοσιαλιστικού τύπου κοινωνία.

Αν και οι προσεγγίσεις των κλασικών οικονομολόγων διαφέρουν σημαντικά σε σχέση με τους μηχανισμούς λειτουργίας του οικονομικού συστήματος και τους παράγοντες προσδιορισμού της οικονομικής ανάπτυξης και για τους τέσσερις θεωρητικούς η σημαντικότερη μεταβλητή του καπιταλιστικού συστήματος είναι το κέρδος. Όλοι προσπάθησαν να προσδιορίσουν τις συνισταμένες και τους μηχανισμούς που προσδιορίζουν το ύψος και την εξέλιξη του ποσοστού κέρδους και με αυτό σαν βάση προχώρησαν στην διερεύνηση και των υπολοίπων πτυχών της οικονομίας. Στο ένα άκρο βρίσκεται η ανάλυση του Smith ενώ στο άλλο η ανάλυση του Marx και ανάμεσα σ' αυτές τις αντίθετες θεωρίες με απόκλιση προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση τοποθετούνται οι αναλύσεις του Ricardo και του Mill.

Οι κλασικοί οικονομολόγοι στην προσπάθειά τους να αναλύσουν τις μακροχρόνιες διαχρονικές εξελίξεις του οικονομικού συστήματος εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην εξέταση γενικών αρχών που καθορίζουν την αναπτυξιακή διαδικασία. Θέματα όπως η υποανάπτυξη και τα προβλήματα που προκύπτουν

από αυτή θίγονται από ελάχιστα έως καθόλου και θεωρούνται καταστάσεις παροδικής μορφής που τελικά θα ακολουθήσουν τις εξελίξεις του συνόλου της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Οι θεωρίες τους διαφοροποιούνται από τις σύγχρονες θεωρίες ανάπτυξης σε σχέση και με τον χρονικό ορίζοντα ανάλυσης τους, καθώς ασχολούνται με τη μακροχρόνια περίοδο εξέλιξης σε αντίθεση με τις σύγχρονες θεωρίες που ως επί το πλείστον ασχολούνται με την αναζήτηση βραχυχρόνιων στρατηγικών και μέτρων οικονομικής πολιτικής για τη βελτίωση των όρων ανάπτυξης μέσα σε συγκεκριμένα και σταθερά κοινωνικοπολιτικά πλαίσια.

Όσο πλησιάζουμε προς τις σύγχρονες θεωρίες το ενδιαφέρον στρέφεται περισσότερο στην ανάλυση των προβλημάτων της υπανάπτυξης παρά στην ανακάλυψη των αρχών εξέλιξης του καπιταλισμού. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι σε γενικό επίπεδο πολλές από τις θέσεις που εξέφρασαν οι κλασικοί οικονομολόγοι εντοπίζονται και στις πιο σύγχρονες θεωρίες αναδεικνύοντας έτσι τις εκλεκτικές συγγένειες μεταξύ τους. Οι απόψεις του Smith περί ανταγωνισμού εμφανίζονται στις σύγχρονες αναλύσεις των νεοκλασικών και ιδιαίτερα των (νεο)φιλελεύθερων. Οι θέσεις του Ricardo και του Marx αποτελούν τις βάσεις πάνω στις οποίες στηρίχθηκαν οι στρατηγικές διεθνούς εμπορίου και οι νεομαρξιστικές θεωρίες υπανάπτυξης ενώ η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του Mill και οι απόψεις του για τις κοινωνικές διαστάσεις και την ισότητα μπορούν να εντοπιστούν στις σύγχρονες θεωρίες αναδιανομής των βασικών αγαθών.

Οι θέσεις των πρώτων θεωρητικών της οικονομικής επιστήμης για την οικονομική ανάπτυξη είχαν ως κύριο στόχο τη διεύρυνση της μακρόχρονης εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος σε ένα πλαίσιο αναφοράς που ξεπερνούσε τα στενά οικονομικά φαινόμενα και συμπεριλάμβανε κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και θεσμικά χαρακτηριστικά. Η μεγέθυνση του προϊόντος και η διανομή καθώς και η διαχρονική σώρευση κεφαλαίου είναι οι βασικοί άξονες μέσα από τους οποίους διερευνάται το βασικό ερώτημα αυτών των θεωριών που δεν είναι άλλο από την ανακάλυψη των ορίων του καπιταλιστικού συστήματος και την εξέλιξη του που θα οδηγήσει είτε σε στασιμότητα, είτε σε καταστροφή, είτε σε μετεξέλιξη. Χαρακτηριστικό όλων αυτών των γενικότερων υποθέσεων είναι η προσπάθεια να ενσωματώσουν την ιστορική διαδικασία

ανάπτυξης των οικονομικοκοινωνικών μεταβλητών του καπιταλισμού σε μια θεωρία.

Η κλασική περίοδος της οικονομικής επιστήμης τελείωσε τον 19ο αιώνα όταν άρχισε να ξεπροβάλλει η νεοκλασική προσέγγιση, που σε αντίθεση με την κλασική που ασχολούνταν με γενικές θεωρίες για τη μακροχρόνια λειτουργία του οικονομικού συστήματος, στράφηκε στην βραχυχρόνια ανάλυση των οικονομικών μεγεθών με εξαίρεση τις θεωρίες ανάπτυξης του W.W. Rostow και του J.Schumpeter.

Ως αποτέλεσμα τα προβλήματα της οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης πέρασαν σε δεύτερη μοίρα ή αγνοήθηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις. Αυτή η στροφή προς την βραχυχρόνια ανάλυση, ερμηνεύεται εν μέρει και από την ιστορική περίοδο καθώς είχε επέλθει η εκβιομηχάνιση, το καπιταλιστικό σύστημα είχε εδραιωθεί και οι προβλέψεις για τη μελλοντική εξέλιξη ήταν ευοίωνες. Οι νεοκλασικοί διερεύνησαν λιγότερο το πρόβλημα της μακροχρόνιας οικονομικής προόδου αλλά η ανάλυση της φύσης και της σημασίας του κεφαλαίου σας συντελεστή παραγωγής υπήρξε σημαντική για τις μεταγενέστερες θεωρίες ανάπτυξης.

Με την νεοκλασική θεωρία το ενδιαφέρον μεταφέρεται από το γενικό πλαίσιο αναφοράς στα καθαρά οικονομικά φαινόμενα με τη στενή έννοια του όρου. Η μελέτη μετατοπίζεται από τις μακρόχρονες εξελίξεις στη βραχυπρόθεσμη ανάλυση ενός συστήματος οικονομικών σχέσεων, αποκομμένο σε πολλές περιπτώσεις από την ιστορικότητά του, το οποίο τείνει πάντα σε ισορροπία με πλήρη απασχόληση χωρίς οικονομικές διακυμάνσεις, υφέσεις και κρίσεις.

Το βασικό ζήτημα, για εκείνη την περίοδο της οικονομικής επιστήμης, είναι η βραχυχρόνια παραγωγική διαδικασία, στην κατανομή και διανομή του προϊόντος και γενικά σε ζητήματα που αφορούν τη μεγιστοποίηση και την ισορροπία. Υπό αυτό το πρίσμα η κλασική θεωρία είχε ελάχιστη σχέση με αυτό που αποκαλείται αναπτυξιακή θεωρία και η συμβολή της περιορίζεται στα ζητήματα της οικονομικής μεγέθυνσης με την εισαγωγή των μαθηματικών υποδημάτων. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των νεοκλασικών οικονομολόγων βρίσκονται ζητήματα που η διερεύνηση του συνήθως απαιτεί μαθηματική ανάλυση υψηλού επιπέδου και πολλές φορές οι δυνατότητα εμπειρικής επαλήθευσης των μαθηματικών αναλύσεων είναι περιορισμένη.

Η θεωρία της χρησιμότητας και η οριακή προσέγγιση των οικονομικών φαινομένων (W.S. Jevons), η θεωρία της γενικής ισορροπίας (W. Walras), οι καμπύλες αδιαφορίας (V. Pareto), η θεωρία της οριακής παραγωγικότητας και της διανομής του προϊόντος (P.H. Wicksted), η συνάρτηση ευημερίας (A.C. Pigou) αποτελούν ορισμένες μόνο από τις θεωρίες που ανέπτυξαν οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι και που αν και δεν εντάσσονται στις αναπτυξιακές θεωρίες θεωρούνται πολύ σημαντικές για την εξέλιξη της οικονομικής επιστήμης.

Η θεωρία των σταδίων ανάπτυξης του Rostow είναι η μόνη ξεκάθαρη νεοκλασική προσπάθεια κατασκευής μιας γενικής θεωρίας ανάπτυξης που υποστηρίζει ότι η οικονομική μεγέθυνση είναι μια αρμονική διαδικασία χωρίς έντονες διακυμάνσεις και κρίσεις, ενώ ο Schumpeter ασχολήθηκε με τη διαδικασία της ανάπτυξης της κεφαλαιοκρατικής οικονομίας σαν φάση της γενικότερης ιστορικής εξέλιξης της οικονομίας, πρεσβεύει την άποψη ότι η ανάπτυξη συντελείται ως αποτέλεσμα επαναστατικών αλλαγών και το θεωρητικό του υπόδειγμα μελετά τις οικονομικές κρίσεις και τον ρόλο των επιχειρηματιών που λειτουργούν ως κινητήριες δυνάμεις του καπιταλιστικού συστήματος.

Για τους νεοκλασικούς οικονομολόγους δεν τίθεται ζήτημα στασιμότητας, μηδενικών κερδών και διακοπή της συσσώρευσης όπως προέβλεπαν τα κλασικά υποδείγματα. Ακόμα και μια ενδεχόμενη ύφεση της οικονομίας θεωρούνταν σχεδόν αδιανόητη καθώς σύμφωνα με τις θεωρίες τους η οικονομία τείνει πάντα προς την πλήρη απασχόληση.

Όταν το πρόβλημα της κρίσης εμφανίστηκε σε παγκόσμια διάσταση και με οξεία μορφή κατά την μεγάλη οικονομική ύφεση του 1930 ήρθε στο προσκήνιο η θεωρία του J. M. Keynes που επηρέασε καταλυτικά την μετέπειτα εξέλιξη της οικονομικής σκέψης και της παγκόσμιας οικονομικής πολιτικής. Η κείνσιανή θεωρία έθεσε επί τάπητος πολλές αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα της οικονομίας να ισορροπεί σε πλήρη απασχόληση και επανέφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της μακροχρόνιας ύφεσης και ανεργίας. Η διερεύνηση αυτής της προοπτικής ήταν και η αιτία για την ανάπτυξη των μαθηματικών υποδειγμάτων οικονομικής μεγέθυνσης.

Το απλό κείνσιανό υπόδειγμα υποστηρίζει ότι σε μια οικονομία χωρίς δημόσιο εξωτερικό τομέα υπάρχουν δυνάμεις που μπορούν εξασφάλιση την ισορροπία του εθνικού εισοδήματος στο σημείο που η συνολική προσφορά να

είναι ίση με τη συνολική ζήτηση ή όταν η αποταμίευση είναι ίση με την επένδυση. Όμως η εξίσωση της προσφοράς και της ζήτησης, δηλαδή η ισορροπία της οικονομίας μπορεί να επιτευχθεί σε επίπεδο του εθνικού εισοδήματος όπου δημιουργούνται πληθωριστικές ή αντιπληθωριστικές πιέσεις. Σε αυτή την περίπτωση η εφαρμογή κατάλληλων νομισματικών και δημοσιονομικών μέτρων μπορεί να επιτύχει την εξάλειψη των πληθωριστικών ή αντιπληθωριστικών ζητημάτων που προκύπτουν για να σταθεροποιήσει την ισορροπία του εθνικού εισοδήματος σε επίπεδο πλήρους απασχόλησης χωρίς πληθωριστικές πιέσεις.

Όλα τα παραπάνω ισχύουν μέσα στο πλαίσιο της στατικής ανάλυσης του κείνσιανού υποδείγματος και τα μαθηματικά υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης προσπαθούν να διερευνήσουν τα ίδια ζητήματα μέσα σε ένα δυναμικό πλαίσιο, εντοπίζοντας τις διαχρονικές συνθήκες ευσταθούς ισορροπίας. Δηλαδή με ποιους ρυθμούς πρέπει να αυξάνονται το προϊόν, οι επενδύσεις και το κεφάλαιο ώστε ο ρυθμός μεγέθυνσης τους να εξασφαλίζει όχι μόνο την εξίσωση προσφοράς και ζήτησης αλλά και την πλήρη απασχόληση του εργατικού δυναμικού. Οι πρώτες προσπάθειες για τη διερεύνηση αυτών των θεμάτων έγιναν από τον R.F. Harrod και τον E. Domar και η ομοιότητα τους είναι τόσο μεγάλη που έχει επικρατήσει να αναφέρονται ως το υπόδειγμα Harrod-Domar.

Ο Solow με το υπόδειγμα του προσπάθησε να διερευνήσει τη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου. Καθώς η συσσώρευση κεφαλαίου είναι αποτέλεσμα της αποταμίευσης η οποία χρηματοδοτεί νέες επενδύσεις, η αύξηση των αποταμιεύσεων και κατ' επέκταση των επενδύσεων εξαρτάται από την αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος το οποίο προσδιορίζεται από την αύξηση του αποθέματος κεφαλαίου ανά εργαζόμενο. Για να καταστεί δυνατή η αύξηση του κεφαλαίου και των αποταμιεύσεων ανά εργαζόμενο θα πρέπει οι ακαθάριστες επενδύσεις να είναι μεγαλύτερες από τις ανάγκες που προκύπτουν για την αντικατάσταση του φθαρμένου αποθέματος κεφαλαίου και τις ανάγκες για τον εξοπλισμό με κεφάλαιο των νέων μελών του εργατικού δυναμικού.

Η συνεχιζόμενη αύξηση κεφαλαίου ανά εργάτη θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της οριακής του παραγωγικότητας επομένως με κάθε αύξηση του κεφαλαίου η μικρότερη παραγωγικότητα θα προκαλεί μικρότερη αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος με συνέπεια τη μικρότερη αύξηση των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων. Από ένα σημείο και έπειτα ο περιορισμός της αύξησης των

αποταμιεύσεων θα οδηγήσει στον περιορισμό της αύξησης των ακαθάριστων επενδύσεων σε επίπεδο που μόλις θα επαρκεί για να καλυφθούν οι ανάγκες αντικατάστασης του φθαρμένου κεφαλαίου και του εξοπλισμού. Σε αυτό το σημείο η οικονομία φτάνει σε κατάσταση μακρόχρονης ισορροπίας με σταθερό και αμετάβλητο κατά κεφαλή εισόδημα. Η μοναδική λύση για την συνέχιση της οικονομικής μεγέθυνσης, είναι η εφεύρεση νέων τεχνολογιών οι οποίες σύμφωνα με το υπόδειγμα δίνονται εξωγενώς και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατόν να ενταχθούν στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου. Το υπόδειγμα του Solow αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε η σύγχρονη θεωρία των υποδειγμάτων οικονομικής μεγέθυνσης. Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα χαρακτηριστικά του υποδείματος είναι η πρόβλεψη για μακροχρόνια ισορροπία που οδηγεί σε σύγκλιση μεταξύ πλουσίων και φτωχών χωρών. Η κριτική που ασκήθηκε σε αυτή την πρόβλεψη σε σχέση με την εμπειρική επαλήθευση της και την θεωρητική εδραίωση της οδήγησε στην αμφισβήτηση της ορθότητας των επιμέρους υποθέσεων του υποδείματος που σχετίζονται με την λειτουργία της συνάρτησης παραγωγής.

Στο σημείο που το κατά κεφαλή προϊόν παραμένει σταθερό η οικονομία βρίσκεται σε μακρόχρονη ισορροπία. Για να γίνει αυτό προϋποτίθεται ότι δεν υπάρχουν τεχνολογικές εξελίξεις οι οποίες βελτιώνουν την παραγωγικότητα του κεφαλαίου. Αυτό επιτυγχάνεται με την αμφισβητούμενη υπόθεση ότι η τεχνολογία είναι σταθερή και προσδιορίζεται εξωγενώς.

Η αντιμετώπιση της τεχνολογίας ως εξωγενούς παράγοντα οδηγεί στην αποδοχή μιας άλλης υπόθεσης, η οποία επίσης αμφισβητείται, ότι οι μεταβλητές και οι συναρτήσεις παραγωγής αναφέρονται αναγκαστικά σε μεταβολές φυσικών μονάδων κι αγνοούνται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους ιδιαίτερα της εργασίας και γενικότερα του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Η προσπάθεια να ξεπεραστούν τα παραπάνω ζητήματα οδήγησε, στα μέσα της δεκαετίας του '80, στην ανάπτυξη των νεότερων θεωριών μεγέθυνσης και συγκεκριμένα των ενδογενών υποδειγμάτων οικονομικής μεγέθυνσης. Η βασική διαφορά αυτών των υποδειγμάτων σε σχέση με το νεοκλασικό είναι ότι πλέον η τεχνολογία θεωρείται ενδογενής μεταβλητή του υποδείματος και ότι αμφισβητείται η υπόθεση της φθίνουσας απόδοσης του κεφαλαίου. Έτσι αναγνωρίζονται ως παραγωγικοί συντελεστές και μεταβλητές του υποδείματος

πέρα από το φυσικό κεφάλαιο, το ανθρώπινο κεφάλαιο ακόμα και οι δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη της τεχνολογίας. Κατά συνέπεια έπαψε η φυσική ποσότητα του κεφαλαίου να είναι ο μοναδικός προσδιοριστικός παράγοντας της μακροχρόνιας οικονομικής μεγέθυνσης.

Τα ενδογενή υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης εγκαταλείπουν την υπόθεση της φθίνουσας απόδοσης των συντελεστών παραγωγής με αποτέλεσμα η συνάρτηση παραγωγής να συνεχίζει να αυξάνει στη μακροχρόνια περίοδο χωρίς να περιορίζεται η μεγέθυνση της από την φθίνουσα απόδοση του κύριου συντελεστή και ανεξάρτητα με το αν αυτός είναι το κεφάλαιο ή η τεχνολογία. Σε αυτά η ερμηνεία της οικονομικής μεγέθυνσης δεν περιορίζεται αποκλειστικά από την τεχνολογική πρόοδο αλλά και από άλλους παράγοντες του οικονομικού, πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος.

Αυτά τα υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης δεν ακολουθούν τη στατική βραχυχρόνια ανάλυση της παραδοσιακής νεοκλασικής θεωρίας αλλά τη δυναμική μακρόχρονη ανάλυση των κλασικών θεωριών την οποία και διερευνούν με τη βοήθεια των μαθηματικών υποδειγμάτων. Καθώς όμως περιορίζονται στην διερεύνηση συγκεκριμένων μεταβλητών όπως το προϊόν, η αποταμίευση, η επένδυση, το κεφάλαιο και η εργασία δεν ενσωματώνουν στην ανάλυση τους την γενικότερη ανάλυση των κλασικών θεωριών αλλά ούτε και την λεπτομερειακή ανάλυση της νεοκλασικής θεωρίας.

Σύμφωνα με την νεοκλασική θεωρία σε ένα αυτορυθμιζόμενο οικονομικό σύστημα η οικονομική μεγέθυνση προσδιορίζεται από τις δυνάμεις της αγοράς. Το επιτόκιο και η δημιουργία κεφαλαίου εξισορροπούνται από τις διαθέσιμες ευκαιρίες για επένδυση και από την αποταμίευση. Ουσιαστικά δεν υπάρχει θεωρία οικονομικής ανάπτυξης και σύμφωνα με τους νεοκλασικούς το οικονομικό πρόβλημα του πλήρους ανταγωνισμού από μόνο του λύνει το πρόβλημα της οικονομικής μεγέθυνσης και μάλιστα σε επίπεδο πλήρους απασχόλησης.

Η κείνσιανή θεωρία αμφισβήτησε την ορθότητα των νεοκλασικών θέσεων καθώς σύμφωνα με το Keynes το επιτόκιο δεν παραμένει ο κύριος παράγοντας της αποταμίευσης καθώς τη θέση του παίρνει το εισόδημα. Η δημιουργία όμως του κεφαλαίου εξακολουθεί να βασίζεται στην σύγκριση της αποδοτικότητας των επενδυτικών ευκαιριών και του επιτοκίου που προσδιορίζεται στην αγορά

χρήματος. Κατ' επέκταση οι αποταμιεύσεις, οι επενδύσεις και το επιτόκιο παύουν να εξισορροπούνται στην ίδια αγορά και έτσι ισορροπία αποταμιεύσεων και επενδύσεων δεν είναι αυτόματη και εξασφαλισμένη διαχρονικά. Ως αποτέλεσμα, η οικονομία μπορεί να ισορροπεί και σε χαμηλότερα ή υψηλότερα επίπεδα από αυτά της πλήρους απασχόλησης με συνέπεια ο πληθωρισμός και η ύφεση να μη θεωρούνται απλώς παροδικά φαινόμενα καθώς δυνητικά μπορούν να μετατραπούν σε μια μόνιμη κατάσταση η οποία δεν μπορεί να εξομαλυνθεί από τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς.

Η ανάλυση των διαχρονικών συνθηκών κάτω από τις οποίες ο ρυθμός μεγέθυνσης του εισοδήματος μπορεί να ισορροπεί σε μακροχρόνιο επίπεδο που να εξασφαλίζει την οικονομική μεγέθυνση χωρίς να δημιουργεί καταστάσεις χρόνιας ύφεσης ή πληθωρισμού εντάσσεται στη σφαίρα που καλύπτεται από την μακροοικονομική ανάλυση. Η διασφάλιση όμως μιας μακροχρόνιας ισορροπίας εξαρτάται από παράγοντες, μεταβλητές, διαδικασίες και μεταβολές που σχετίζονται άμεσα με τη θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι το ζήτημα της μακροχρόνιας μακροοικονομικής ισορροπίας ήταν και η αιτία γέννησης των θεωριών οικονομικής μεγέθυνσης.

Η ανάπτυξη των μαθηματικών υποδειγμάτων ξεκίνησε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και συμπίπτει με την προσπάθεια ανασυγκρότησης και ανάπτυξης των κατεστραμμένων οικονομιών. Οι θεωρίες μεγέθυνσης αποτελούν εκείνο το συγκεκριμένο κομμάτι της οικονομικής θεωρίας που ασχολείται ειδικά με τις μακροχρόνιες τάσεις και ιδιαίτερα με τη δυναμική ορισμένων μεταβλητών της οικονομικής επιστήμης. Σύμφωνα με αυτές τις τάσεις πρωταρχικός στόχος παρέμενε η αύξηση κεφαλαίου με σκοπό την μεγέθυνση του ΑΕΠ, μέσα από το οποίο εκφράζεται η οικονομική ισχύς και ανάπτυξη μιας οικονομίας.

Εκείνη την εποχή ήταν ευρέως διαδεδομένη η άποψη ότι ο δρόμος προς την ανάπτυξη είναι συνώνυμος με τη μεγέθυνση του ΑΕΠ και ότι η αναδιανομή των εισοδημάτων συντελείται αυτόματα από τους μηχανισμούς αγοράς μέσα σε έναν συγκεκριμένο χρόνο ο οποίος όμως δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί. Οι αρχικές θεωρίες της οικονομικής μεγέθυνσης σχετίζονται κυρίως με τη διαδικασία συσσώρευσης μέσα σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον απαλλαγμένο από ταξικές οι άλλες συγκρούσεις, χωρίς κράτος ή άλλους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς. Ο υψηλός βαθμός αφαίρεσης δημιούργησε σε πολλούς ερωτήματα για

την χρησιμότητα των υποδημάτων μεγέθυνσης πέρα από την εξάσκηση της λογικής που συνεπάγεται η κατανόηση όλο και πιο περίπλοκων μαθηματικών απεικονίσεων της πραγματικότητας.

Παρόλα αυτά τα μαθηματικά υποδείγματα έχουν τη χρησιμότητά τους καθώς με τη χρήση τους κατέστη δυνατός ο εντοπισμός σχέσεων και διαστάσεων που ήταν αδύνατο να διερευνηθούν με άλλου είδους ανάλυση. Οι θεωρίες μεγέθυνσης και τα μαθηματικά υποδείγματα που τις εκφράζουν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βοηθήματα θεωρητικής ανάλυσης και προβλέψεων, συνδυασμό σχέσεων και εντοπισμού λογικών επακόλουθων ή ασυνεπειών ενώ είναι σημαντικές οι δυνατότητες που προσφέρουν στην εκτίμηση και πρόβλεψη των βραχυχρόνιων και μακρόχρονων τάσεων μέγεθος της οικονομίας. Όμως η χρησιμότητα τους περιορίζεται από το επίπεδο αφαίρεσης, την αιτία για την οποία έχουν δημιουργηθεί και τα ερωτήματα που θέτουν προς διερεύνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

5.1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Ο ορισμός της παγκοσμιοποίησης έχει προκαλέσει έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των μελετητών, που παραμένει μέχρι και σήμερα ατελέσφορη. Δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός για την έννοια και τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και το περιεχόμενο της δεν είναι επαρκώς προσδιορισμένο (Πίνακας 1). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Νεγραπόντη-Δελιβάνη (2001,53) *“...επειδή ουδέν το συγκεκριμένο σημαίνει αυτή, μπορεί να διεκδικήσει τα πάντα!”*.

Σύμφωνα με το λεξικό Oxford Dictionary of Politics (2004, 222) η λέξη παγκοσμιοποίηση (globalization) *“... αποτελεί αντικείμενο συνεχούς ακαδημαϊκής ανάλυσης. Η έννοια δεν επιδέχεται μια μοναδική και πρωτότυπη ερμηνεία.”*. Στη βιβλιογραφία, των κοινωνικών επιστημών, πρώτοι οι κοινωνιολόγοι αναφέρθηκαν στον όρο παγκοσμιοποίηση στις αρχές του '70 συσχετίζοντάς την με τη θεωρία του “παγκοσμίου συστήματος” του Wallerstein (Κατσούλης, Ανανιάδη & Ιωαννίδης 2003).

Η διάσταση ανάμεσα στις εξαγγελίες και στον τρόπο εφαρμογής, η απόσταση ανάμεσα στα μέσα και τους στόχους, η σύγχυση αναφορικά με τους ωφελημένους της διαδικασίας αποτελούν τις συνιστώσες που συγκροτούν το

πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και καθιστούν εξαιρετικά δύσκολο τον προσδιορισμό του περιεχομένου της. Η απόδοση ενός σχήματος για το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης συναντά δυο βασικές προκλήσεις. Η μια σχετίζεται με τη θεωρία ερμηνείας του φαινομένου και η άλλη με την συνθετότητα του ίδιου του φαινομένου.

Με αφετηρία διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις προκύπτει μια ποικιλία αναλύσεων συχνά ανταγωνιστικών μεταξύ τους (Baylis και Smith 2007). Άλλες τονίζουν τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της διαδικασίας (Robertson 2000) άλλες τις κοινωνικές επιπτώσεις (Giddens 1991) ενώ πολλές εστιάζουν στην οικονομική της έκφανση σχετίζοντας την με την επέκταση και ολοκλήρωση των οικονομικών σχέσεων του καπιταλιστικού συστήματος (Hopkins και Wallerstein 1996) (Φρίντμαν 2001). Έχει αμφισβητηθεί ακόμα και η ίδια η υπόσταση της ως κάτι νεοπαγές καθώς ορισμένοι θεωρούν ότι δεν αποτελεί νέο φαινόμενο δεδομένου ότι υπήρξε μια περίοδος κατά την οποία ο όγκος της παγκόσμιας οικονομικής αλληλεξάρτησης ήταν μεγαλύτερος (Hirst, Thompson και Bromley 2000).

Διαφορετικές προσεγγίσεις, θεωρίες ανάλυσης και ερμηνείας του φαινομένου, της έννοιας και των χαρακτηριστικών της γνωρισμάτων συντελούν στη διαμόρφωση όχι απλώς διαφορετικών ερμηνειών για τον ίδιο κόσμο (παγκοσμιοποίηση) αλλά στην διαμόρφωση διαφορετικών κόσμων.

Η παγκοσμιοποίηση, εξαιτίας της αοριστίας του την περιβάλλει, δεν μπορεί να υπολογισθεί αποτελεσματικά ως σύνολο (κατάσταση) ή/και ως διαδικασία. Έχει πολλαπλές μορφές, κοινωνική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και παρά την ποικιλομορφία της και ίσως εξαιτίας αυτής δεν αποτελεί έννοια ολοκληρωμένη ως προς το περιεχόμενο της, την αιτιολογία της και τον τρόπο που λειτουργεί ως “σύνολο”.

Παρά τον έντονα οικονομικό χαρακτήρα της η παγκοσμιοποίηση αφορά σχεδόν τα πάντα. Αν και από πολλούς έχει ταυτιστεί με το νεοκλασικό υπόδειγμα δεν υπάρχει οικονομική -αλλά και πολιτική θεωρία ή θεωρία διεθνών σχέσεων- που να την εξηγεί. Δεν διαθέτει θεωρητικό υπόβαθρο καθώς είναι πρακτικά αδύνατη η διατύπωση μιας θεωρίας για κάτι τόσο σύνθετο και περίπλοκο που επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις της σύγχρονης πραγματικότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Jackson και Sotensen (2003, 313-314) “μια

κοινωνική επιστήμη δεν μπορεί να προτείνει μια θεωρία “επί παντός επιστητού” γιατί κάθε πτυχή της παγκοσμιοποίησης πρέπει να αναλύεται με διαφορετικούς τρόπους”. Η απουσία θεωρητικού πλαισίου ενισχύει την δυσκολία ανάλυσης του φαινομένου και μας αναγκάζει να σταθούμε μόνο στις ερμηνείες του.

Σε κάθε περίπτωση, η παγκοσμιοποίηση είτε είναι υφιστάμενη κατάσταση είτε δεν είναι συνιστά μια πραγματικότητα. Καθώς αποτελεί έννοια αναφοράς και ερμηνείας διαφόρων φαινομένων, αν όχι ολόκληρου του σύγχρονου γίνεσθαι, αποκτά ύπαρξη αν και το περιεχόμενο της παραμένει ασαφές. Έχει νομιμοποιηθεί ως ιδέα αναδόμησης, αναμόρφωσης και επανασυγκρότησης ολόκληρων συστημάτων καθώς η επαναλαμβανόμενη χρήση του όρου στη δημόσια διαλεκτική και η εμβάπτιση ζητημάτων στα σχήματα της, της προσδίδουν οντολογική υπόσταση.

Πλαίσιο 2: Ποικίλοι Ορισμοί για την Παγκοσμιοποίηση

- “... επειδή ουδέν το συγκριμένο σημαίνει αυτή, μπορεί να διεκδικήσει τα πάντα!” (Νεγρεπόντη-Δελιβάνη 2001, 53)
- “Η παγκοσμιοποίηση είναι κάτι περισσότερο από τη ροή χρημάτων και αγαθών, είναι η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση των ανθρώπων του κόσμου μέσα από το συρρικνούμενο χώρο των συνόρων που εξαφανίζονται” (UNDP, 1999)
- “Η τόνωση παγκοσμίων κοινωνικών σχέσεων οι οποίες συνδέουν απομακρυσμένες τοποθεσίες με τρόπο που τα τοπικά συμβάντα διαμορφώνονται από γεγονότα που συμβαίνουν πολλά χιλιόμετρα μεριά και αντίστροφα” (Giddens 1990, 21).
- “Η αποεδαφικοποίηση- ή ... η ανάπτυξη υπερεδαφικών σχέσεων μεταξύ ανθρώπων” (Scholte 2000, 46).
- “Συμπίεση του χρόνου και του χώρου” (Harvey 1999).
- “Ο Όρος παγκοσμιοποίηση δηλώνει τις διεθνικές διεργασίες, που έχουν ως αποτέλεσμα την αλληλεξάρτηση των κρατών και την ανάπτυξη νέων δυνατοτήτων εξουσίας, ανάδειξης νέων ταυτοτήτων, δικτύων εξουσίας, κ.τ.λ. ή αλλιώς, τη διαδικασία που ξεπέρνα τα εθνικά σύνορα, μειώνει τη δύναμη των τοπικών πολιτιστικών και κοινωνικών δικτύων, ενώ δημιουργεί μια διαφοροποιημένη και διαφορετική μορφή πολιτισμού και κοινωνικές σχέσεις που ξεπερνούν τα όρια του εθνικού κράτους (Μπεκ 1999, 73-75).
- “ Η πιο πλήρης ενσωμάτωση των χωρών και των λαών του κόσμου, η οποία προέκυψε από την τεράστια μείωση του κόστους μεταφοράς και επικοινωνιών και από την κατάρρευση των τεχνιτών φραγμών στη ροή αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων, γνώσης και (σε μικρότερο βαθμό) ανθρώπων, διαμέσου των συνόρων” (Stiglitz 2003, 54).
- “Η παγκοσμιοποίηση είναι το αποτέλεσμα τόσο της τεχνολογικής προόδου όσο και της πολιτικής των κυβερνήσεων που έχουν περιορίσει τους φραγμούς στις διεθνείς συναλλαγές” (Nye 2003,176).
- “Παγκοσμιοποίηση σημαίνει εξάπλωση του καπιταλισμού της ελεύθερης αγοράς σε όλες τις χώρες του κόσμου. Έχει τους δικούς της οικονομικούς κινόνες, κανόνες που αφορούν το άνοιγμα, την κατάργηση των ελέγχων και την ιδιωτικοποίηση της οικονομίας” (Freedman 2001,38).
- “Είναι η κατάργηση των αποστάσεων χάρη στις μοντέρνες τεχνολογίες, είτε πρόκειται για επικοινωνίες είτε για τις μεταφορές. Δεν αφορά μόνο την οικονομική ατμόσφαιρα αλλά αγγίζει επίσης άτομα και στην καθημερινή ζωή τους” (Boniface 2001, 267).
- “Μια ιστορική διαδικασία η οποία περιλαμβάνει μια θεμελιώδη αλλαγή ή μετατροπή στη χωρική κλίμακα της ανθρώπινης κοινωνικής οργάνωσης, η οποία συνδέει μακρινές κοινωνίες και επεκτείνει την επιρροή των σχέσεων ισχύος σε περιοχές και ηπείρους” (McGrew 2007, 67).
- “Αναφέρεται στη διεύρυνση, την εμβάθυνση και την επιτάχυνση των παγκόσμιων διασυνδέσεων” (Held κ.α. 2003, 67-68)
- “Παγκοσμιοποίηση η σύνθετη διαδικασία επιβολής νέων κοινωνικών πρότυπων, νέου τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς” (Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου 2003,15).

5.2. Η ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Εκείνο που σηματοδοτεί τη σύγχρονη μορφή της παγκοσμιοποίησης είναι το περιεχόμενο των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών προεκτάσεων και χαρακτηριστικών καθώς και η ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στις τοπικές ή εθνικές, χωρικές ενότητες και την παγκόσμια ολότητα. Δεν είναι απλά η σταδιακή αλλά διευρυνόμενη άρση των φραγμών στη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίου και εργατικού δυναμικού ανάμεσα στις διάφορες χώρες. Ο χώρος, ο χρόνος και η λειτουργία τους αποδομούνται και επανασυντίθενται στην μετανεωτερική κοινωνία στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.

Οι υπερ-παγκοσμιοποιητές θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση έχει επιφέρει το τέλος στο κυρίαρχο έθνος-κράτος καθώς υπονομεύεται η ικανότητα του, από παγκόσμιες δυνάμεις, στον έλεγχο βασικών οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών παραμέτρων (Scholte 2005). Ο Kanichi Ohmae (1995, 5) φτάνει στο συμπέρασμα ότι *«τα παραδοσιακά εθνικά κράτη έχουν γίνει αφύσικες έως αδιανόητες επιχειρηματικές μονάδες στην παγκόσμια οικονομία»*.

Στον αντίποδα οι σκεπτικιστές θεωρούν την παγκοσμιοποίηση “μύθευμα” υποστηρίζοντας ότι τα έθνη-κράτη παραμένουν οι κύριοι διαμορφωτές της παγκόσμιας πολιτικής τάξης (Gilpin 2007), τονίζοντας ότι έχει υπάρξει και πρότερη περίοδος με υψηλό βαθμό διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης και ότι *«τα 50 χρόνια μεταξύ 1950 και 2000 δεν είναι τόσο αξιοσημείωτα σε σχέση με την περίοδο 1850-1914»* (Hirst, Thompson και Bromley 2000, 248). Ορισμένοι αμφιβάλλουν ακόμα και για την υπόσταση της παγκοσμιοποίησης, αμφισβητώντας την ίδια της την ύπαρξη ενώ κάποιοι θεωρούν ότι είναι μια σύγχρονη εκδοχή του ιμπεριαλισμού δηλαδή ένα ιδεολογικό κατασκεύασμα που εξυπηρετεί το νεοφιλελεύθερο δόγμα.

Σύμφωνα με την μετασχηματιστική προσέγγιση, που υιοθετείται ως εργαλείο ανάλυσης στην παρούσα εργασία, η παγκοσμιοποίηση οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση της πολιτικής και όχι στην εξαφάνιση του κυρίαρχου κράτους. Στο νέο σκηνικό που διαμορφώνεται αναδύεται μια “παγκόσμια πολιτική” στο πλαίσιο της οποίας ο παραδοσιακός διαχωρισμός μεταξύ των εσωτερικών και των διεθνών υποθέσεων σταδιακά εξασθενεί. Κατά συνέπεια *“η πολιτική παντού μοιάζει να έχει σχέση με αυτήν που επικρατεί σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο”* (McGrew 2007, 65).

Στην ιστορική περίοδο που διανύουμε διαδραματίζεται μια καθοριστική αλλαγή σε σύγκριση με την περίοδο προ του Α Π.Π. Η παγκοσμιοποίηση σήμερα είναι πιο καθολική και διαφέρει ποιοτικά σε σχέση με το παρελθόν. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού, του διεθνούς και του εγχώριου, το εντός και το εκτός του έθνους-κράτους περιπλέκονται και η πραγματικότητα γίνεται πολύ πιο συγκεχυμένη.

Σταδιακά παρατηρείται μια αποεδαφικοποίηση των δραστηριοτήτων που δεν οργανώνονται πλέον με βάση τα σύνορα. Αν και τα σύνορα συνεχίζουν να έχουν νόημα και σημασία δεν μπορούν πλέον, όπως στο παρελθόν, να οριοθετήσουν -σαν περιοριστικά στοιχεία και μέτρα- δραστηριότητες και δράσεις, παντός τύπου. Τα εδαφικά ή εθνικά όρια δεν αποτελούν και “φυσικά” όρια οικονομικών επιλογών και πολιτικών αποφάσεων ακόμα και αν αυτές είναι εθνικές. Περνάμε από τη φάση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των εθνών-κρατών δηλαδή της διεθνοποίησης σε έναν κόσμο που αποκτά γνωρίσματα κοινού χώρου.

Η βεσφαλική αντίληψη για την κυριαρχία των κρατών ως αποκλειστικής μορφής δημόσιας εξουσίας εκτοπίζεται από την ανάδυση ενός μετά-βεσφαλικού κόσμου. Σε αυτόν τον νέο κόσμο τα έθνη- κράτη διατηρούν, προς το παρόν, την κυριαρχία τους με δύο θεμελιώδεις διαφοροποιήσεις. Η κυριαρχία εκλαμβάνεται πλέον ως άσκηση πολιτικής ισχύος και εξουσίας σε διεθνές επίπεδο και δεν περιορίζεται από τα εδαφικά σύνορα. Η μεγαλύτερη όμως πρόκληση είναι η διασφάλιση αυτής της κυριαρχίας, η οποία κατατέμνεται και κατανέμεται μέσα από συμπράξεις και πολύπλευρες συνεργασίες που οδηγούν στην από κοινού συνδιαμόρφωση αποφάσεων με κοινή άσκηση δημόσιας ισχύος μεταξύ εθνικών, υπερεθνικών, περιφερειακών, κυβερνητικών και μη εξουσιών. Η ισχύς δεν αποτελεί μονοπώλιο πλέον των κρατών αλλά διαχέεται και προς άλλους παράγοντες δημοσίους και ιδιωτικούς, υπέρ-κρατικούς και υπό -κρατικούς.

Η αυτονομία ενός μονολιθικού ενιαίου κράτους υποχωρεί και τη θέση της παίρνει η εικόνα ενός αποκεντρωμένου κράτους οι συστατικοί φορείς του οποίου αλληλεπιδρούν και αλληλοεξαρτώνται με αντίστοιχους φορείς εκτός συνόρων. Οι έννοιες του εθνικού και του διεθνούς διαφοροποιούνται καθώς το εδαφικό κράτος χάνει την παραδοσιακή του έννοια με αποτέλεσμα η εσωτερική πολιτική να διεθνοποιείται και η παγκόσμια πολιτική να καθίσταται εσωτερικό ζήτημα. Τα

κράτη δεν λειτουργούν ως κλειστά συστήματα και οι πολιτικές παύουν να είναι αποκλειστικά εθνικές.

Υπάρχουν αντικρουόμενες τάσεις-δυνάμεις μέσα στην ίδια την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Οι κατακλυσμικές μεταβολές ενισχύουν τόσο τη δυναμική της ενοποίησης όσο και τις διασπαστικές τάσεις στο σύστημα. Από τη μια πλευρά απελευθερώνονται δυνάμεις που συντελούν και ενισχύουν την ενοποίηση του διεθνούς συστήματος από την άλλη οι χαοτικές δυνάμεις που αναπτύσσονται συντελούν σε πολυδιάστατες διασπαστικές πιέσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό του διεθνούς συστήματος.

Στις διεθνείς σχέσεις το παράδοξο των αντίρροπων δυνάμεων που προκαλεί η σύνθετη αλληλεξάρτηση στη διεθνή σκηνή, περιγράφεται από τον όρο “fragmentation”. Ο όρος αποτελεί νεολογισμό που προκύπτει από την σύνθεση των εννοιών fragmentation -διάσπαση και integration-ενοποίηση (Bennett&Oliver 2006, 41). Η παγκοσμιοποίηση δεν υποδηλώνει την απόλυτη παγκοσμιότητα, ούτε την οικουμενικότητα καθώς παραμένει έντονα άνιση και ασύμμετρη. Δεν επηρεάζονται και δεν εμπλέκονται όλες οι περιφέρειες, οι χώρες και οι άνθρωποι με τον ίδιο τρόπο στις παγκόσμιες διαδικασίες. Υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα εμπλοκής που δημιουργούν μια “μεταβλητή γεωμετρία” (Castells 2000).

Παρά τις υποσχέσεις για αύξηση της ευημερίας, οι παγκοσμιοποιητικές δυνάμεις και οι πολιτικές που την διαμορφώνουν φαίνεται να προκαλούν ανισότητες τόσο μεταξύ όσο και εντός των χωρών. Η ελίτ μιας χώρας της υποσαχάρειας Αφρικής μπορεί να είναι πολύ πιο ωφελημένη από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης σε σχέση με τους κοινωνικά και οικονομικά αποκλεισμένους της πλουσιότερης χώρας.

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης παρουσιάζει μια ιδιαίτερη γεωγραφία ως προς την ενσωμάτωση και τον αποκλεισμό. Για αυτό και δεν έχει προκύψει η ανάδυση μιας παγκόσμιας κοινότητας, ηθικής και πολιτισμού. Αντίθετα όσο περισσότερο διαπλέκεται ο κόσμος τόσο μεγαλύτερη αίσθηση διαχωρισμού, αποκλεισμού, διαφοροποίησης και αμφισβήτησης δημιουργείται. Αυτό που έχει προκύψει δεν είναι μια συνεργατική παγκόσμια τάξη αλλά ένας κόσμος που παράγει νέους διαχωρισμούς και αβεβαιότητες καταλήγοντας σε μια πιο χαοτική και απείθαρχη κατάσταση.

Αυτή η ασύμμετρη παγκοσμιοποίηση πολλές φορές εκλαμβάνεται και ως δυτική παγκοσμιοποίηση που οδηγεί σε μια νέα μορφή ιμπεριαλισμού. Αν και έχουν κάνει την εμφάνιση τους νέοι δρώντες στο παγκόσμιο γίνεσθαι οι βασικοί κανόνες του παιχνιδιού συνεχίζουν να καθορίζονται κυρίως από τις χώρες του Βορρά και οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα (Castles και Wise 2007) (J. Stiglitz 2006). Αυτό εξηγεί, ως ένα βαθμό, και τις αντιδράσεις απέναντι στο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης.

Η απελευθέρωση του παγκόσμιου εμπορίου δεν ωφέλησε όλους τους εμπλεκόμενους. Πέραν των αδιαμφισβήτητων πλεονεκτημάτων για ορισμένες, κυρίως βιομηχανικές χώρες, πολλές άλλες επλήγησαν σοβαρά με την εγχώρια παραγωγή τους να δέχεται σοβαρές πιέσεις. Αυτό οδήγησε είτε στην αποβιομηχανοποίηση τους είτε στη αντικατάσταση της εγχώριας παραγωγής με φθηνές εξαγωγικές βιομηχανίες. Οι κεφαλαιουχικές επενδύσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες μπορεί να «αυξηθήκαν έξι φορές μεταξύ 1990-1996» (Stiglitz 2006, 7), αλλά το μερίδιο του παγκόσμιου εισοδήματος αυτών των χωρών μειώθηκε από 32% σε 19% στο διάστημα 1970-2000 (Castles και Wise 2007, 5).

Η έκθεση στις παγκόσμιες διαδικασίες σε μια εποχή γενικευμένων περικοπών στις δημοσιές δαπάνες και περιορισμό του κράτους οδηγεί σε συρρίκνωση των παροχών κοινωνικής προστασίας, σε υπέρμετρη έκθεση στους διεθνείς κινδύνους και σε αδυναμία άσκησης κοινωνικής πολιτικής (Beck 1992). Σαν αποτέλεσμα διαμορφώνεται ένα υπερεθνικό, ετερογενές και πολυμέτωπο κίνημα, που παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις συστρατεύεται ενάντια σε αυτό που αποκαλείται νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση προβάλλοντας τα δικαιώματα του. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι αντιδράσεις δεν αφορούν τη γενική ιδέα, δηλαδή την παγκοσμιοποίηση καθ' εαυτή, αλλά το συγκεκριμένο περιεχόμενο που λαμβάνει.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τα μέσα εξάπλωσης - τους συνοδούς- της παγκοσμιοποίησης, τις δυνάμεις δηλαδή που την προωθούν, τους τομείς δράσης των παγκοσμιοποιητικών δυνάμεων που λειτουργούν ως δείκτες της παγκοσμιοποίησης καθώς και τις οργανωτικές δομές της.

5.3. ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η παγκοσμιοποίηση διαπερνώντας τα εθνικά σύνορα δημιουργεί δεσμούς αλληλοσύνδεσης και αλληλοεξάρτησης μεταξύ κρατικών και μη κρατικών δρώντων του διεθνούς συστήματος. Οι διακρατικές και υπερεθνικές σχέσεις επηρεάζουν και επηρεάζονται από τις δυνάμεις- συνοδούς της παγκοσμιοποίησης που αποτελούν και τα εργαλεία εξάπλωσης της. Οι συνοδοί της παγκοσμιοποίησης λειτουργούν αλληλένδετα και αλληλοσυνδεόμενα ως παράγοντες ενίσχυσης, προώθησης και παγίωσης της.

Η προσπάθεια για ταξινόμηση αποδεικνύεται δυσχερής καθώς, σε πολλές περιπτώσεις, η αιτιολόγηση πολλών επιλογών και καταστάσεων διαμορφώνεται και εδραιώνεται στην ταυτολογική κατασκευή της υπόστασης της παγκοσμιοποίησης ως αιτίας και αποτελέσματος ταυτόχρονα. Οι διαφοροποιημένες εργασιακές σχέσεις, για παράδειγμα, προκαλούνται από τις επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης αλλά ταυτόχρονα αποτελούν και το περιεχόμενο της ενώ η οικονομία αποτελεί εργαλείο επέκτασης της παγκοσμιοποίησης, δείκτη για την εξάπλωση της και σημαίνον συστατικό στοιχείο της οργάνωσης της.

Οι περισσότερες ερμηνείες για την παγκοσμιοποίηση τείνουν να εστιάζουν σε τρεις αλληλένδετους και αλληλοεξαρτώμενους παράγοντες που θεωρούνται τα μέσα εξάπλωσης της:

Οικονομία: Αδιαμφισβήτητα οι βασικές κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης εντοπίζονται στο οικονομικό πεδίο. Η παγκοσμιοποίηση διέπεται, κατά κύριο λόγο, από οικονομικές διεργασίες που έχουν συνακόλουθες επιπτώσεις σε όλους τους τομείς. Δεν είναι τυχαίο πως από όλες τις μορφές παγκοσμιοποίησης κυρίαρχη αναδείχθηκε η παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου με τη μορφή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Η οικονομία, με τη σύγχρονη καπιταλιστική μορφή της, αποτελεί βασικό παράγοντα εξάπλωσης της. Το κεφάλαιο, ως πρωταρχικά κοινωνική-οικονομική σχέση, είναι από τη φύση του παγκόσμιο, παρά το γεγονός ότι το έθνος- κράτος αποτέλεσε το προνομιακό χώρο συσσώρευσης και εδραίωσης του. Η ανάγκη του για νέες αγορές, νέα πεδία δραστηριοποίησης και κέρδη οδηγεί αναπόδραστα στην παγκοσμιοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας. Η ενίσχυση του διεθνούς εμπορίου, των διεθνών χρηματιστηριακών αγορών και των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων

δημιούργησαν ένα πλαίσιο εξάπλωσης ροών, μέσω και τεχνικών σε ένα ολοένα αλληλοσυνδεδεμένο περιβάλλον δράσης, παραγωγής, ανάπτυξης και διανομής.

Πριν την απελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών οι πολίτες δεν είχαν τη δυνατότητα να επενδύσουν σε ξένες κεφαλαιαγορές ή να αγοράσουν χρηματοπιστωτικά περιουσιακά στοιχεία στο εξωτερικό αλλά ακόμα και η δυνατότητα των εγχώριων τραπεζών και επιχειρήσεων να δανειστούν από το εξωτερικό διέπονταν από αυστηρούς περιορισμούς. Οι κυβερνήσεις, επέβαλλαν κανονιστικούς ελέγχους (ρήτρες απαγόρευσης, φόρους, προϋποθέσεις αδειοδότησης) που καθιστούσαν τη μεταφορά κεφαλαίων απαγορευτική. Οι περισσότερες χώρες επιθυμούσαν τη προσέλκυση επενδύσεων και τους μακροπρόθεσμους ξένους επενδυτές, ήταν όμως εξαιρετικά επιφυλακτικές με τις χρηματικές ροές χαρτοφυλακίου καθώς θεωρούνταν πηγή χρηματοπιστωτικής αστάθειας και όχι ανάπτυξης.

Η εντυπωσιακή εξέλιξη της χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης που διαγράφεται καθαρά τη δεκαετία του '80, μετά το άνοιγμα των εθνικών συνόρων και τη χαλάρωση των δημοσιονομικών ελέγχων στις αναπτυγμένες χώρες, οδήγησε στην απόλυτη αλληλεξάρτηση των εθνικών νομισματικών συστημάτων και των χρηματαγορών. Σε αυτήν την εξέλιξη συνέβαλε καθοριστικά η τεχνολογία που αποτελεί και αυτή με τη σειρά της εργαλείο εξάπλωσης της παγκοσμιοποίησης.

Τεχνολογία: Οι καταγιστικές τεχνολογικές εξελίξεις του τελευταίου αιώνα έδωσαν τη δυνατότητα για την εξάπλωση ενός παγκοσμίου, διασυνδεδεμένου συστήματος προσφέροντας μια “φυσική” υποδομή που ταυτόχρονα αποτελεί και το “φυσικό” περιβάλλον για την ανάπτυξη και την υποστήριξη της παγκοσμιοποίησης. Σύμφωνα με τον Mansell (1993, x) *“οι όροι και οι συνθήκες πρόσβασης στις υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών είναι πρωταρχικής σημασίας στο ποιος μπορεί να συμμετάσχει πλήρως στην κοινωνική, πολιτιστική, πολιτική και οικονομική ζωή.”*

Οι εξελίξεις στα συστήματα επικοινωνίας κατέστησαν δυνατή την ενοποίηση των χρηματοοικονομικών αγορών και οι χρηματοοικονομική ενοποίηση συντέλεσε σε αυτές τις βελτιώσεις παρέχοντας στους κατόχους των τεχνολογιών πελάτες οικονομικά ικανούς να πληρώνουν για τη χρήση της

τεχνολογίας. Η επικοινωνία σε πραγματικό χρόνο μετατρέπει τον κόσμο σε ενιαίο σύνολο, μετατοπίζοντας και διαφοροποιώντας τις διαστάσεις χώρου και χρόνου. Η άμεση εξάπλωση εικόνων και πληροφοριών συρρικνώνει τις αποστάσεις φέρνοντας κοντά πολιτισμούς αλλά και ανθρώπους καθιστώντας τους κοινωνούς μιας ολόενα και πιο ομογενοποιημένης κουλτούρας με έντονα δυτικά χαρακτηριστικά. Η μετεγκατάσταση των επιχειρήσεων και ο κατακερματισμός των δραστηριοτήτων τους επιτευχθεί με τη συνδρομή των βελτιωμένων τηλεπικοινωνιών και μεταφορών και ο τομέας των υπηρεσιών επεκτάθηκε στηριζόμενος στην απρόσκοπτη και αποτελεσματική ροή πληροφοριών. Οι τεχνολογίες επικοινωνιών και πληροφοριών αυξάνουν την ταχύτητα των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, ενισχύοντας την ανάπτυξη εταιρικών δικτύων και μεταβάλλοντας όλο το φάσμα των κοινωνικών σχέσεων διαφοροποιώντας ριζικά την ανθρώπινη αλληλεπίδραση.

Πολιτική: Αν η τεχνολογία αποτελεί το “φυσικό” περιβάλλον ανάπτυξης και υποστήριξης της παγκοσμιοποίησης η πολιτική διαμορφώνει το περιεχόμενο της. Ο όρος πολιτική, στο σημείο αυτό, χρησιμοποιείται ως μια συμπύκνωση που περιλαμβάνει συμμαχίες, ιδέες, ισχύ, εξουσία και στρατηγικές των εμπλεκόμενων στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Οι αποφάσεις ισχυρών κρατών, διεθνών οργανισμών και thing tank διαμορφώνουν και προωθούν τις βασικές αρχές της παγκοσμιοποίησης, προσδίδοντας της νομιμοποίηση και ιδεολογικό προσανατολισμό. Τα νέα υποδείγματα αναδεικνύονται και ενισχύονται μέσα από τη δράση διεθνών φορέων και οργανισμών που καθιστούν εαυτούς φορείς διασποράς και γονιμοποίησης των νέων προτύπων. Η τοποθέτηση ενός σημαίνοντα παίχτη της διεθνούς σκακιέρας πάνω σε ένα ζήτημα επηρεάζει όχι μόνο τους άμεσα εμπλεκόμενους αλλά διαμορφώνει ένα ευρύτερο κλίμα που καθορίζει τις διεθνείς τάσεις και εξελίξεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα προγράμματα του ΔΝΤ και της ΠΤ που βασίζονται στην ΝΠΟ. Η εφαρμογή της νέας οικονομικής θεωρίας αρχικά μπορεί να αφορούσε μόνο τις χρηματοδοτούμενες χώρες αλλά σταδιακά μετατράπηκε σε κυρίαρχη οικονομική ιδεολογία. Έτσι μια σειρά αρχών μετατρέπονται σε παγκόσμιους κανόνες και εδραιώνεται ένα σύστημα πολιτικής που διαχέεται σε παγκόσμιο επίπεδο.

5.4. ΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Βασικό χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης είναι η διασυνδεσιμότητα. Η επέκταση, η μεγέθυνση, η επιτάχυνση και η ένταση της πέρα από τα πολιτικά και γεωγραφικά σύνορα (McGrew 2007). Τα γεγονότα, οι δραστηριότητες και οι αποφάσεις σε μια περιοχή του πλανήτη αποκτούν ολοένα και περισσότερη σημασία για τα άτομα και τις κοινωνίες ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους απόσταση από αυτά. Παράλληλα αυξάνεται και ο αριθμός των δραστηριοτήτων που επηρεάζουν την καθημερινότητα καθώς και ο αντίκτυπος που αυτές έχουν. Από την λειτουργία των χρηματοπιστωτικών αγορών και των πολυεθνικών, μέχρι την οργάνωση δράσεων μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όλες οι ενέργειες γίνονται σε πραγματικό χρόνο.

Αυτή είναι μια δραματική αλλαγή του τρόπου οργάνωσης σε όλο το φάσμα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και οδηγεί σε συμπίεση του χρόνου και συρρίκνωση του χώρου. Σε αυτό το πλαίσιο αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον και ο επιταχυνόμενος ρυθμός των αλληλοεπιδράσεων που ενισχύεται από την εξέλιξη και την εξάπλωση της σύγχρονης τεχνολογίας καθώς η εμπλοκή του τοπικού με το παγκόσμιο δημιουργεί ένα κοινό χώρο που προς το παρόν όμως δεν διαθέτει χαρακτηριστικά παγκοσμιότητας και οικουμενικότητας.

Η παγκοσμιοποίηση είναι μια σύνθετη και πολυδιάστατη διαδικασία που στη σύγχρονη μορφή της επηρεάζει ποικιλοτρόπως όλους τους βασικούς τομείς δράσης της ανθρώπινης δραστηριότητας. Τα σχήματα της παγκοσμιοποίησης λειτουργούν ταυτόχρονα και ως δείκτες εξάπλωσης της καταδεικνύοντας ότι η αλληλεξάρτηση διευρύνεται και παράλληλα εμβαθύνει.

Σε μια προσπάθεια σταχυολόγησης, ως βασικοί βασικότεροι δείκτες εξάπλωσης της παγκοσμιοποίησης μπορούν να θεωρηθούν:

Οικονομικός: Η παγκοσμιοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας συνοδεύεται από πολλαπλές διαδικασίες οικονομικής αναδιάρθρωσης οι οποίες οδηγούν σε διαρθρωτικές, οργανωτικές και χωρικές ανακατατάξεις της παραγωγής και στη ριζική αναδιάρθρωση της σχέσης κεφαλαίου και εργασίας. Η οργάνωση της παραγωγής και της εμπορίας γίνεται σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα προϊόντα σχεδιάζονται στις αναπτυγμένες χώρες, κατασκευάζονται στις αναπτυσσόμενες με χαμηλό κόστος εργασίας και καταναλώνονται σε παγκόσμιο επίπεδο από εκείνους που διαθέτουν το ανάλογο εισόδημα. Ο κύκλος κλείνει με

το κεφάλαιο να εισπράττει τα κέρδη του σε φορολογικούς παραδείσους μέσω υπεράκτιων εταιρειών και να επενδύει σε χώρες με φτηνές πρώτες ύλες και χαμηλό εργατικό κόστος. Η παραγωγική διαδικασία κατακερματίζεται και αποκεντρώνεται και η πληροφορία αναδύεται ως κύρια πηγή της παραγωγικότητας.

Ο δομικός μετασχηματισμός του οικονομικού συστήματος οδηγεί σε μεγαλύτερη διασύνδεση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με τις αγορές και στην αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ τους. Η παγκόσμια αναδιάρθρωση κατευθύνεται από την κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου, διαχωρίζεται από την πραγματική οικονομία και μετατοπίζεται από παραγωγικές σε κερδοσκοπικές επενδύσεις. Φθάσαμε στη κυριαρχία της χρηματοοικονομικής σφαίρας παράλληλα με την απορύθμιση και φιλελευθεροποίηση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη κατάργηση πολλών μηχανισμών ελέγχου που είχαν συσταθεί μετά τη κρίση του 1930 και την επομένη του πολέμου. Ο ιδιαίτερος δυναμισμός της χρηματοοικονομικής αγοράς και η μεγέθυνση της με υψηλότερους ρυθμούς (περίπου τριπλάσιους) από αυτούς των παραγωγικών επενδύσεων, του ΑΕΠ ή των εμπορικών συναλλαγών, ο βαθμός συγκέντρωσης και η πτητικότητα των χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων συνιστά το ποιοτικά διαφορετικό χαρακτηριστικό του καπιταλισμού της τελευταίας 20ετίας.

Οι οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης (Moody's, Standard and Poor's, Fitch) με τις αξιολογήσεις αξιοπιστίας και πιστοληπτικής ικανότητας που συντάσσουν επηρεάζουν καθοριστικά την πρόσβαση των κρατών στην διεθνή αγορά - ενσαρκώνοντας τον ρόλο της παγκόσμιας οικονομικής αστυνομίας δίχως δημοκρατική νομιμοποίηση- που με τη σειρά της καθορίζει αν και ποιες χώρες θα λάβουν πιστώσεις και με τι όρους. Όπως χαρακτηρίστηκε έχει δηλώσει ο Tom Friedman (Free Market Society 1996) *«Υπάρχουν δυο υπερδυνάμεις στον κόσμο σήμερα, κατά τη γνώμη μου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η υπηρεσία αξιολόγησης ομολόγων Moody's. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής μπορούν να σας καταστρέψουν με τη ρίψη βόμβας, και η Moody's μπορεί να σας καταστρέψει με την υποβάθμιση των ομολόγων σας. Και πιστέψτε με, μερικές φορές, δεν είναι σαφές ποιο από τα δυο είναι πιο ισχυρό»*.

Πολιτισμικός: Οι πολιτιστικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης είναι πολύπλοκες και πολυδιάστατες. Αναπτύσσεται και εξελίσσεται μια κουλτούρα που αποτελεί ένα σύνθετο μίγμα ομοιογένειας και ετερογένειας που διαδίδεται μέσω των ΜΜΕ, δικτύων επικοινωνίας και μέσω κοινωνικής δικτύωσης παγκόσμιας εμβέλειας ενώ παράλληλα παραμένει υπάρχουσα η δυναμική του εθνικισμού και της εθνικής ταυτότητας. Το βασικό χαρακτηριστικό είναι ότι ελάχιστες κοινωνίες είναι κλειστές ή αποκλεισμένες από την έντονη πολιτισμική αλληλεπίδραση. Ήδη από τη δεκαετία του 1960, ο McLuhan επινόησε τον ορό «παγκόσμιο χωριό» για να περιγράψει τις κοινωνικές επιπτώσεις των μετασχηματισμών και τη μετάβαση από μια ατομικιστική έντυπη κουλτούρα στη διαδραστική ηλεκτρονική αλληλεξάρτηση. Ο πολιτισμός αποκτά μια νέα ισχύ και δύναμη ως τρόπος σκέψης, ζωής, συνείδησης, συμπεριφοράς και δράσης. Μετατρέπεται σε κατευθυνόμενο μέσο, στο πεδίο των διεθνών πολιτικών αποφάσεων, που δρομολογεί την μετάλλαξη ταυτοτήτων και οδηγεί στην ανάδειξη μια νέας ιδεολογίας “παγκόσμιου πολιτισμού” και μιας “παγκόσμιας κοινωνίας” (Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου 2003, 16). Η κάθε κοινωνία έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, δομή, οργάνωση και παραδόσεις. Μέσα στο πλέγμα σχέσεων της παγκοσμιοποίησης όλα αυτά επηρεάζονται με τρόπο που καθιστούν τα άτομα κοινωνούς νέων αντιλήψεων και ιδεολογιών. Όσο, δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση παρεισφρεί στις κοινωνίες, αυτές εξελίσσονται, έστω και ακούσια, σε φορείς αναπαραγωγής της.

Νομικός: Η ίδρυση μιας σειράς παγκόσμιων δικαστικών θεσμών, όπως το Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο, είναι ενδεικτική μιας αναδύομενης παγκόσμιας έννομης τάξης. Η διεθνής κοινότητα έχει ιδρύσει μια σειρά από δικαστήρια για την επίλυση διαφορών που σχετίζονται με το διεθνές δίκαιο. Η νομική τους φύση ποικίλλει, ενώ το πεδίο δικαιοδοσίας τους καθώς και η δεσμευτική ισχύς της νομολογίας τους εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αντίστοιχη ιδρυτική τους πράξη. Σταδιακά όμως όλο και περισσότερες χώρες εναρμονίζουν την εσωτερική δικαιοκή τους τάξη και νομολογία με βάση τα διεθνή πρότυπα. Η ανάγκη για την οργάνωση του παγκόσμιου γίνεσθαι πάνω σε σταθερές και λειτουργικά συνεκτικές θεσμικές

βάσεις οδηγεί στην συνεχή επέκταση του διεθνικού και διεθνούς δικαίου που αφορά πολλαπλούς τομείς από τα ανθρώπινα δικαιώματα ως το εμπόριο.

Εκπαιδευτικός: Συρρικνώνεται σημαντικά η άσκηση αποκλειστικής αρμοδιότητας του έθνους-κράτους σε θέματα εκπαίδευσης και εκπαιδευτικής πολιτικής. Τα κράτη προσαρμόζουν την φιλοσοφία των εκπαιδευτικών τους συστημάτων και μοντέλων στις παγκόσμιες, συγκυριακές, ανάγκες και απαιτήσεις. Περνάμε από την εποχή της εσωστρέφειας των εκπαιδευτικών συστημάτων, από την εσωτερική διευθέτηση εθνικών και κοινωνικών θεμάτων σε έναν επαναπροσδιορισμό του ρόλου και των αρχών λειτουργίας που εξυπηρετούν θεματικές που σχετίζονται με το παγκόσμιο γίνεσθαι. Για παράδειγμα, η αρχή της διά βίου μάθησης, ως κεντρικής εκπαιδευτικής φιλοσοφίας της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης είναι ο νέος κοινωνικό-εκπαιδευτικός τύπος που αντικαθιστά τον παραδοσιακό τύπο της βιομηχανικής κοινωνίας. Σε αυτό το νέο εκπαιδευτικό μοντέλο προσχωρούν τα κράτη ακολουθώντας το σχετικό ρεύμα που δημιουργείται, υπό την γενική και γενικευμένη παραδοχή ότι είναι πιο αποτελεσματικό. Διαπιστώνεται η ένταξη σε ένα εκπαιδευτικό πρότυπο με κοινά, παγκοσμιοποιημένα χαρακτηριστικά και έντονη χειραγώγηση από την οικονομική σφαίρα. Το σύγχρονο κράτος, περιορίζει το ρόλο του σε διαμορφωτή μιας ευέλικτης εκπαιδευτικής πολιτικής που ανταποκρίνεται στα παγκόσμια κελεύσματα που διαμορφώνονται και εκτός της δικαιοδοσίας του. Τα εκπαιδευτικά συστήματα προσανατολίζονται προς την εξωστρέφεια, την ευελιξία και την προσαρμοστικότητα καθώς αυτές οι προϋποθέσεις θεωρούνται απαραίτητες για την επιτυχημένη λειτουργία τους και την αποτελεσματική προετοιμασία των κοινωνιών για την προσαρμογή τους στις προκλήσεις ενός παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος.

5.5. ΟΙ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η σημερινή μορφή της παγκοσμιοποίησης διαφέρει ουσιαστικά από τις προηγούμενες καθώς εμφανίζει πυκνές και πολλαπλές υφάνσεις διασυνδεσιμότητας που χαρακτηρίζονται από μια πρωτοφανή θεσμοποίηση/θεσμοθέτηση. Αυτή η πυκνή παγκοσμιοποίηση εμπεριέχει ένα ισχυρό συστημικό πλαίσιο που διαμορφώνει τις παραμέτρους και τα όρια της κρατικής ισχύος.

Σημαίνοντα ρόλο στην διαδικασία οργάνωσης του παγκόσμιου συστήματος διαδραματίζουν οι διεθνείς οργανισμοί.

Στο μεταπολεμικό οικονομικό σύστημα οι προνομιακές συμφωνίες ανάμεσα στα κράτη αντικαταστάθηκαν από πολυμερείς σχέσεις που στηρίζονταν στην αρχή των μη διακρίσεων και διασφαλιζόνταν από κανόνες δικαίου που αναπτύσσονταν στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μια ραγδαία ανάπτυξη της οργανωτικής δραστηριότητας.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου η παροχή βοήθειας είχε έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Οι χώρες του δυτικού συνασπισμού, επιθυμώντας να προσδώσουν πολιτική ουδετερότητα στις ενέργειές τους χρησιμοποίησαν ως κύριο μέσο παροχής βοήθειας τους διεθνείς οργανισμούς.

Εκτός από τον ΟΗΕ και τους δεκάδες οργανισμούς που ανήκουν στο σύστημα του, αναπτύχθηκε και μια υπερπληθώρα παγκόσμιων και περιφερειακών θεσμών και οργανισμών που μαζί με τους μη κυβερνητικούς φορείς δημιούργησαν ένα εξελισσόμενο πλέγμα παγκόσμιας διακυβέρνησης με επίσημες και ανεπίσημες δομές σχέσεων και συντονισμού επιλογών. Τα συστατικά στοιχεία του πλέγματος -κράτη, οργανισμοί, φορείς- αναπτύσσουν δράσεις και εφαρμόζουν πολιτικές για να παρέμβουν ή να ρυθμίσουν διεθνείς υποθέσεις δημιουργώντας ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο πλαίσιο διεθνούς οργάνωσης.

Οι πολυμερείς σχέσεις και η αρχή των μη διακρίσεων προωθήθηκαν από τις ΗΠΑ, θέτοντας στο στόχαστρο τις προνομιακές συμφωνίες, που διατηρούσε η Μεγάλη Βρετανία με τις αποικίες της και εμπόδιζαν την προώθηση των αμερικανικών συμφερόντων. Οι πολυμερείς σχέσεις προωθήθηκαν από τις ΗΠΑ και αντανakλούσαν τις επιθυμίες και τα συμφέροντα τους γι' αυτό και οι επιρροή τους στους διεθνείς οργανισμούς ήταν αδιαμφισβήτητη. Όμως η αρχή της πολυμέρειας προσέφερε στους οργανισμούς έναν βαθμό νομιμοποίησης και ανεξαρτησίας που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην επιτυχία και την εξάπλωση τους. Αν και πάντα επηρεάζονταν από τις ΗΠΑ και άλλες ισχυρές χώρες δεν αποτελούσαν εκτελεστικά τους όργανα και η φιλοσοφία τους απείχε πολύ από τις προνομιακές συμφωνίες που βασίζονταν στην απροκάλυπτη πολιτική ισχύ. Παρά τους επιμέρους συμβιβασμούς και ίσως εξαιτίας αυτών η δημιουργία διεθνών πολυμερών θεσμών έδωσε τη δυνατότητα έκφρασης και προστασίας σε μικρά και φτωχά κράτη με πρωτόγνωρο τρόπο.

Μέσα σε ένα κλίμα θεωρητικής εδραίωσης του φιλελευθερισμού ιδρύθηκαν και οι οργανισμοί του Bretton Woods. Ο φιλελευθερισμός συνδυάζοντας την πίστη στην πρόοδο με μια αισιόδοξη ερμηνεία της ανθρώπινη φύσης, πρεσβεύει ότι η συνεργασία μπορεί να οδηγήσει στην πρόοδο η οποία σταθμίζεται και προσμετράτε πάντα σε ατομικό επίπεδο. Η εξασφάλιση της ελευθερίας και η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών πρέπει να είναι από τις βασικές προτεραιότητες του κράτους που οφείλει να λειτουργεί υπό το πρίσμα της προστασίας της ελευθερίας του ατόμου και να υπηρετεί τη συλλογική βούληση χωρίς να την εξουσιάζει.

Αυτό διασφαλίζεται μέσω των δημοκρατικών θεσμών στο εσωτερικό «εντός» των κρατών και με τη συνεργασία μέσω της διεθνούς οργάνωσης (διεθνών θεσμών) στο εξωτερικό «εκτός» των κρατών. Καθώς τα κράτη δεν είναι απομονωμένα, επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται από το διεθνές περιβάλλον δεν μπορούν να εξασφαλίσουν και να εγγυηθούν την τάξη (ασφάλεια) παράλληλα με τη δικαιοσύνη (ισότητα) χωρίς διεθνή οργάνωση.

Ο φιλελευθερισμός προώθησε την ιδέα πως οι διεθνείς οργανισμοί θα μπορούσαν να ενσαρκώσουν ρόλους και να αναλάβουν αρμοδιότητες που τα κράτη δεν ήταν σε θέση να υλοποιήσουν. Έτσι αναπτύχθηκε ο πλουραλισμός ή φιλελεύθερος θεσμισμός που αποτέλεσε και το κυρίαρχο ρεύμα του φιλελευθερισμού κατά την μεταπολεμική περίοδο (Cohn 2009, 54-67). Ο πλουραλισμός πρότεινε και πρόβαλε τη διεθνή συνεργασία ως τη λύση για την εύρυθμη λειτουργία των ίδιων των κρατών, την αρμονική τους συνύπαρξη και την ουσιαστική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο που θα εξασφάλιζε την ασφάλεια και την ειρήνη. Αυτές οι αρχές ενσαρκώθηκαν σε πολιτικό επίπεδο με την ίδρυση του ΟΗΕ και σε οικονομικό επίπεδο με την ίδρυση των οργανισμών του Bretton Woods και της GATT.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι μηχανισμοί διακυβέρνησης θεσμοθετήθηκαν σε πολύ υψηλό επίπεδο πολιτικής και διακρίνονται από ισχυρή οργάνωση και γραφειοκρατία, όπως οι οργανισμοί του Bretton Woods, ενώ σε άλλες περιπτώσεις είναι χαμηλής πολιτικής ή παραμένουν ατελείς. Κάποιοι αποτελούν προϊόν κρατικής πρωτοβουλίας, άλλοι έχουν καθαρά ιδιωτικό χαρακτήρα ενώ κάποιοι συνδυάζουν τη δράση κρατικών και μη κρατικών παραγόντων.

Ολοένα και περισσότερο ιδιωτικοί και μη κυβερνητικοί φορείς εμπλέκονται στο παγκόσμιο γίνεσθαι και το επηρεάζουν. Διεθνείς οίκοι αξιολόγησης καθορίζουν την πιστοληπτική ικανότητα χωρών και εταιρειών. Αυτό συνεπάγεται την μεταφορά ισχύος από τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς σε ιδιωτικούς φορείς δημιουργώντας μια σκιάδη ιδιωτική παγκόσμια διακυβέρνηση που δρα και ρυθμίζει παράλληλα με τις δημόσιες αρχές, ειδικά στον οικονομικό τομέα. Η μεταβίβαση του έλεγχου εθνικών εργαλείων πολιτικής -δημοσιονομικής, νομισματικής, μεταναστευτικής- σε υπερεθνικά θεσμικά όργανα και η κυριαρχία των δυνάμεων της αγοράς πάνω στην πολιτική έχουν σοβαρές συνέπειες για τη δημοκρατία και τη νομιμοποίηση των κυβερνήσεων.

Σημαινόμενες αποφάσεις λαμβάνονται και πολλές φορές υλοποιούνται από αυτούς τους εξωτερικούς δρώντες με αποτέλεσμα μια συνεχή και συνεχιζόμενη -σχετική- αποκρατικοποίηση και εφεθνικοποίηση της ισχύος. Σταδιακά η ισχύς -οικονομική, πολιτική, στρατιωτική- οργανώνεται και ασκείται από υπερεθνικούς φορείς και από απόσταση με αποτέλεσμα τα υποκείμενα ισχύος και τα αντικείμενα ισχύος να είναι απομακρυσμένα μεταξύ τους. Όπως οι πολιτικές που καλλιεργούνται από τους οργανισμούς του Bretton Woods και εφαρμόζονται μέσω των προγραμμάτων τους σε οποιαδήποτε περιοχή του πλανήτη.

Παρά την έκταση και την ένταση της θεσμοποίησης δεν υφίσταται κάποια υπέρτατη αρχή που να μπορεί να λάβει πολιτικές αποφάσεις άμεσα εφαρμοστέες σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεν υπάρχει δηλαδή μια κυβέρνηση του διεθνούς συστήματος, μια παγκόσμια διακυβέρνηση. Οι μηχανισμοί διακυβέρνησης που έχουν προκύψει είναι σύνθετοι, ποικίλοι και ατελείς. Με την αύξηση της αλληλεξάρτησης η κατανομή της ισχύος και της εξουσίας έχει γίνει πιο ποικιλόμορφη ενώ παράλληλα έχουν πολλαπλασιαστεί οι μηχανισμοί παγκόσμιας διακυβέρνησης. Το κράτος φαίνεται να αναλαμβάνει έναν καινούριο ρόλο αυτόν του διαμεσολαβητή αναλαμβάνοντας τη διασύνδεση ανάμεσα σε διαφορετικές σφαίρες επιρροής και συμφέροντα εγχώρια και διεθνή.

Η δημοκρατική νομιμοποίηση του συμπλέγματος της παγκόσμιας διακυβέρνησης είναι ισχνή καθώς εντοπίζονται πολλά ζητήματα που δημιουργούν συσσωρευμένη ανισότητα. Υπάρχουν κράτη και ομάδες με μεγαλύτερο μερίδιο στην ισχύ ή στην διαχείριση της καθώς έχουν πρόσβαση σε κέντρα λήψης αποφάσεων και ως εκ τούτου μεγαλύτερη επιρροή.

Η παγκόσμια πολιτική που διαμορφώνεται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης έχει ελάχιστα δημοκρατικά χαρακτηριστικά. Ως κεντρικό πρόβλημα θεωρούνται τα περιορισμένα όρια της δημοκρατικής πρακτικής στις παρούσες παγκόσμιες συνθήκες. Το ζήτημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης είναι διττό. Από τη μια έχουμε τη λήψη αποφάσεων μέσα σε παγκόσμιους φορείς και οργανισμούς οι οποίοι στερούνται δημοκρατικής νομιμοποίησης. Ακόμα και αν τα κράτη αντιπροσωπεύονται σε αυτές τις διαδικασίες, ακόμα και αν το σύστημα κατανομής της ισχύος είναι απόλυτα δημοκρατικό, σε πολλές περιπτώσεις όπως στο ΔΝΤ και στην ΠΤ δεν είναι, η νομιμοποίηση παραμένει ισχνή καθώς οι αντιπρόσωποι των κρατών σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν την άμεση δημοκρατική νομιμοποίηση από την πλειοψηφία εντός των κρατών. Ενώ από την άλλη, η εφαρμογή αποφάσεων, που λαμβάνονται έξω από τα κράτη, στο εσωτερικό τους θέτει περιορισμούς στην άσκηση εσωτερικής πολιτικής και θέτει υπό αμφισβήτηση τις δημοκρατικές διαδικασίες μέσα στα κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

6.1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ- ΠΡΟΤΕΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι ένα νεοεμφανιζόμενο διεθνές σύστημα, τουλάχιστον σε ότι αφορά το τμήμα της απελευθέρωσης των συναλλαγών. Με ορισμένες παραλλαγές αποτελεί επανάληψη προηγούμενων προσπαθειών με τις οποίες έχει ομοιότητες αλλά και διαφορές. Υπήρξε και πρότερη διαδικασία οικονομικής και πολιτικής επέκτασης και ενσωμάτωσης σε ένα κυρίαρχο σχηματισμό.

Αρχικό σημείο προς την σύγχρονη πορεία οικονομικής διακυβέρνησης στο δυτικό σύστημα είναι ο μερκαντιλισμός, με κύριους εκπροσώπους τον 15ο και 16ο αιώνα τους Jean Bodin και Jean Baptiste Colbert. Την περίοδο της πρωτοκαθεδρίας αυτού του οικονομικού δόγματος τα κράτη της εποχής ακολουθούσαν προστατευτικές πολιτικές με την επιβολή δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα και αντιμετώπιζαν αντίστοιχες πολιτικές από τα κράτη στα οποία εξήγαγαν. Το εξωτερικό εμπόριο είχε καθαρά συμπληρωματική σχέση προς την εγχώρια οικονομία και οι εξαγωγές ελέγχονταν μέσω των δασμών που περιόριζαν

το ελεύθερο εμπόριο και τον ανταγωνισμό, προστατεύοντας τα συμφέροντα των εγχώριων βιομηχανιών.

Η πρακτική του мерκαντισμού άρχισε να υποχωρεί όταν εμφανίστηκαν στο προσκήνιο οι θεωρίες του ελεύθερου εμπορίου και του συγκρητικού πλεονεκτήματος όπως διατυπώθηκαν από τους Adam Smith και David Ricardo. Η βασική αρχή αυτής της προσέγγισης είναι ότι από το ελεύθερο εμπόριο ευνοούνται όλοι οι εμπλεκόμενοι, αν και σε διαφορετικό βαθμό ενδεχομένως, καθώς παύουν να διατηρούνται λιγότερο προσοδοφόρες οικονομικές δραστηριότητες και απελευθερώνονται παραγωγικές δυνάμεις που μπορούν αν κατευθυνθούν στους τομείς που διαθέτει συγκρητικό πλεονέκτημα η εκάστοτε χώρα να ενισχύσουν τη συνολική παραγωγικότητα της εθνικής οικονομίας.

Η πρώτη χώρα που υιοθέτησε την πρακτική του ελευθέρου εμπορίου ήταν η υπερδύναμη της εποχής η Μ. Βρετανία. Ωστόσο στην περίοδο του 19ου αιώνα δεν έχουμε την επικράτηση των αρχών μιας αυθεντικά φιλελεύθερης οικονομίας αλλά την επέκταση του διεθνούς εμπορίου μέσω της κατάργησης των δασμολογικών φραγμών. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνέβαλλαν η πρώτη τελωνειακή ένωση (Zollverein) που πραγματοποιήθηκε στην κεντρική Ευρώπη (1830) και ευνοούσε το ελεύθερο εμπόριο εντός των ορίων της, η συμφωνία για την απελευθέρωση του εμπορίου των σιτηρών (corn law) (1846) καθώς και οι γαλλο-βρετανικές συμφωνίες μείωσης δασμών με σημαντικότερη τη συνθήκη Cobden- Chevdallier (1860) που προέβλεπε αμοιβαίες δασμολογικές μειώσεις σε μια πληθώρα προϊόντων. Αν και η τάση της μείωσης των δασμών από το 1870 σταδιακά ανακόπτεται εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων στην εμπορική πολιτική που λαμβάνει ο Μπίσμαρκ στην ενοποιημένη πλέον Γερμανία αλλά και των αντίστοιχων πολιτικών που υιοθετούν οι ΗΠΑ, μέχρι την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το ελεύθερο εμπόριο αποτέλεσε το κύριο χαρακτηριστικό της διεθνούς οικονομίας για αυτή την περίοδο.

Ο πολλαπλασιασμός των διασυνοριακών συναλλαγών και η σταδιακή απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη για ένα διεθνές νομισματικό σύστημα που θα βοηθούσε στην εδραίωση της εμπιστοσύνης ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη. Το σύστημα αυτό ήταν ο κανόνας του χρυσού και σταδιακά όλα τα νομίσματα προσδέθηκαν σε αυτόν και ήταν άμεσα μετατρέψιμα αν και στην πράξη η μετατρέψιμότητα σε χρυσό δεν

χρησιμοποιήθηκε καθώς η βρετανική λίρα ήταν ευρείας κυκλοφορίας και αποτελούσε το παγκόσμιο νόμισμα της εποχής. Ο 19ος αιώνα έμεινε στην ιστορία ως Pax Britannica αλλά είχε δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ανάδυση των ΗΠΑ ως της νέας υπερδύναμης. Οι ΗΠΑ είχαν ήδη φτάσει, αν όχι ξεπεράσει, την οικονομική ισχύ της Βρετανίας και με το τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου αποτελούσαν τη νέα υπερδύναμη.

Υπό τον κανόνα του χρυσού και του δόγματος του laissez-faire, οι δεκαετίες πριν τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζονταν από την πρωτοκαθεδρία της αγοράς και τον αδύναμο ρόλο των κυβερνήσεων στην διαμόρφωση των εσωτερικών υποθέσεων. Οι χρηματοοικονομικές ροές, οι επενδύσεις και το εμπόριο ήταν μεγαλύτερες αναλογικά με το μέγεθος των εθνικών οικονομιών και της διεθνούς οικονομίας. Όμως ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος ανέκοψε την πρώιμη εκδοχή της παγκοσμιοποίησης και στα χρόνια του μεσοπολέμου επικράτησε ο οικονομικός εθνικισμός με περιορισμούς στο εμπόριο και τις μετακινήσεις.

Πολιτικές τύπου “κατέστρεψε τον γείτονα” (beggar -thy- neighbor) υιοθετήθηκαν από τα ευρωπαϊκά κράτη με σκοπό την ισχυροποίηση τους σε βάρος των υπολοίπων χωρών που αντιμετώπιζονταν μόνο ως ανταγωνιστές. Στην υιοθέτηση εθνικιστικών επιλογών που οδήγησαν σε προστατευτικές οικονομικές πολιτικές έπαιξαν ρόλο και ιστορικοί λόγοι όπως η κατάρρευση της Αυστρο-ουγγρικής αυτοκρατορίας και η διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας που δημιούργησαν προβλήματα στις διακρατικές σχέσεις.

Οι ηττημένοι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως η Γερμανία μετά το τέλος του πολέμου ήταν ουσιαστικά οικονομικά κατεστραμμένες. Οι υποδομές της χώρας είχαν διαλυθεί εντελώς και η χώρα υποχρεώθηκε σε γιγάντιες αποζημιώσεις που της επέβαλαν με τη συνθήκη των Βερσαλλιών. Το τεράστιο εξωτερικό χρέος δημιούργησε την ανάγκη άμεσης δανειοδότησης ενώ την ίδια στιγμή η ανοικοδόμηση της χώρας αποτελούσε επιτακτική προτεραιότητα. Η έκρηξη του πληθωρισμού σε δυσθεώρητα επίπεδα κατέστησε το διακινούμενο χρήμα άνευ πραγματικού αντικρίσματος (runaway inflation) με αποτέλεσμα το εμπόριο να γίνεται σε ανταλλακτική βάση και μεγάλο μέρος του πληθυσμού να τρέφεται από τα συσσίτια.

Στη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου τα κράτη οδηγήθηκαν στην ρύθμιση ολόκληρης της οικονομικής δραστηριότητας για να εξυπηρετηθούν οι σκοποί του πολέμου. Μετά το τέλος της σύρραξης και την απώλεια οικονομικών κερδών δεκαετιών, οι χώρες πάσχιζαν να επανακινήσουν την οικονομία τους. Όμως η πρόσδεση στον κανόνα του χρυσού έθετε περιορισμούς στο εγχείρημα και περιόριζε τη χρηματοδοτική τους ικανότητα καθώς τα αποθέματα χρυσού είχαν μειωθεί δραματικά με αποτέλεσμα να μην μπορούν να τυπώσουν χρήμα και να εξασφαλίσουν συνάλλαγμα.

Οι (νεο)μερκαντιλιστικές αντιλήψεις που επικράτησαν επηρέασαν και τις πολιτικές εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ήπειρο δημιουργώντας, ανταγωνιστικές σχέσεις, και νέες σφαίρες επιρροής, υποβοηθώντας την άνοδο του φασισμού στη Γερμανία για την Ιταλία ενώ δεν επέτρεψαν στις μέχρι πρότινος μεγάλες δυνάμεις της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας να ανακάμψουν οικονομικά και να ασκήσουν αποφασιστική πολιτική απέναντι στη Γερμανία. Εντός αυτού του ιστορικού πλαισίου και με κατακερματισμένη την παγκόσμια οικονομία έλαβε χώρα ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Το σύστημα του Bretton Woods που δημιουργήθηκε λίγο πριν την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σχεδιάστηκε με στόχο την υλοποίηση του οράματος για μια πιο ανοιχτή διεθνή οικονομία. Οι μεγάλες δυνάμεις λαμβάνοντας υπόψιν και την εμπειρία του μεσοπολέμου προχώρησαν σε μια νέα αρχιτεκτονική της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης που θα έβαζε τις βάσεις για μία διευρυμένη οικονομική συνεργασία.

Αυτή η αρχιτεκτονική έχει τρεις πυλώνες: τη νομισματική σταθερότητα, την αναπτυξιακή στρατηγική και την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου. Το ΔΝΤ ανέλαβε την εποπτεία του νομισματικού συστήματος, η Παγκόσμια Τράπεζα επιφορτίστηκε με την προώθηση νέων αναπτυξιακών πολιτικών και η GATT (και αργότερα ο διάδοχος οργανισμός της ο ΠΟΕ) με την άρση των εμποδίων στο παγκόσμιο εμπόριο.

Η φύση της νέας αρχιτεκτονικής ήταν κρατο-κεντρική καθώς τα κράτη παρέμεναν οι κύριοι δρώντες του συστήματος ωστόσο μέσω του ΔΝΤ και της ΠΤ προχωρούσαν στο συντονισμό των οικονομικών τους πολιτικών και τη φιλελευθεροποίηση των παγκόσμιων αγορών με στόχο την παγκόσμια ανάπτυξη και την ευημερία. Η φιλοσοφία του νέου συστήματος οργάνωσης της παγκόσμιας

οικονομίας βασίστηκε σε έναν συμβιβασμό ανάμεσα στον κρατικό παρεμβατισμό και τον κλασικό φιλελευθερισμό όπως αναλύουμε στο κεφάλαιο 6.2.1. και το μεικτό σύστημα που προέκυψε αποτυπώθηκε από τον John Ruggie υπό τον περιγραφικό όρο “*συμβιβασμός του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού*” (embedded liberalism).

Παρά το γεγονός ότι οι ρεαλιστές επισημαίνουν τον κομβικό ρόλο των ΗΠΑ στη σύσταση και τη λειτουργία των οργανισμών του Bretton Woods είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι το σύστημα που διαμορφώθηκε αν και εδραίωσε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική τους ισχύ, διαιωνίζοντας την ηγεμονική τους θέση, δεν ευνόησε μόνο τις ΗΠΑ αλλά όλες τις χώρες δημιουργώντας ένα σύστημα συλλογικών συμφερόντων και δεσμεύσεων που οδήγησε στη διατήρηση και τη σχετική μακροημέρευση του νέου σχεδιασμού της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε σημαντικά την κυρίαρχη θεωρία σχετικά με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της μακροοικονομικής πολιτικής τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Είχε καλλιεργηθεί η πεποίθηση πως όλα τα απαραίτητα εργαλεία για την αντιμετώπιση εξωγενών επιδράσεων είναι διαθέσιμα και οι φορείς χάραξης και υλοποίησης των πολιτικών γνωρίζουν πως να τα χρησιμοποιήσουν. Η αίσθηση ότι η παγκόσμια οικονομία είχε εισέλθει σε μια μακρά περίοδο σταθερότητας, με λίγες βραχυπρόθεσμες περιόδους μικρής αστάθειας, που οδηγούσε σε συνεχή ανάπτυξη σχετίζονταν και με το γεγονός ότι από τα μέσα της δεκαετίας 1980 η ένταση των κυκλικών διακυμάνσεων είχε μειωθεί τόσο ώστε αυτή η περίοδος είχε ονομαστεί περίοδος της “Μεγάλης Ομαλοποίησης” (Great Moderation).

Αυτή η περίοδος είχε ως κύριο χαρακτηριστικό την παγκοσμιοποίηση. Από την μια πλευρά οι Κεντρικές Τράπεζες ενίσχυσαν και εδραίωσαν την ανεξαρτησία τους, συντονίζοντας ταυτόχρονα τη δράση τους σε παγκόσμιο επίπεδο ενώ την ίδια περίοδο ο χρηματοπιστωτικός τομέας αναπτύχθηκε και επέκτεινε τη λειτουργία του σε παγκόσμια βάση. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης έχει επηρεάσει καταλυτικά την δομή και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης όπως εξετάζουμε και στο κεφάλαιο 5.

Συχνά οι απόψεις των κλασικών και των νεοκλασικών οικονομολόγων για την ανάγκη απελευθέρωσης των συναλλαγών θεωρούνται προπομπός της

παγκοσμιοποίησης όμως η σύγχρονη εκδοχή της παγκοσμιοποίησης απέχει πολύ από την εποχή που διαμορφώθηκαν αυτές οι απόψεις. Το περιεχόμενο του κλασικού “συγκριτικού πλεονεκτήματος” και των “σχετικών διαφορών παραγωγικότητας” αφορούσε κατά κύριο λόγο την παραγωγή των υλικών αγαθών και δεν μπορεί να μεταφερθεί στα άυλα αγαθά, η εκτίμηση της παραγωγικότητας των οποίων παραμένει προβληματική.

Η απελευθέρωση των συναλλαγών στους κλασικούς και τους νεοκλασικούς είχε ως στόχο την απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ των εθνών που θα οδηγούσε -μέσα από την αύξηση της κατανάλωσης- σε αύξηση της ευημερίας και της ανάπτυξης. Δηλαδή η μεγιστοποίηση τους κέρδους είχε ως σκοπό την βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης ενώ σήμερα η παγκοσμιοποίηση αποδεσμεύει το κέρδος από τη δικαιολογία της ύπαρξης του και το ανάγει σε αυτοσκοπό.

Η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση θεμελιώνεται στη “νέα οικονομία” η οποία με τη σειρά της εδράζεται στην υψηλή τεχνολογία που επιφέρει μεγαλύτερη αστάθεια εξαιτίας του κυρίαρχου ρόλου που έχουν οι χρηματοοικονομικές αγορές στη δομή της. Στο νέο οικονομικό περιβάλλον παρατηρείται μια διάσπαση της πραγματικής από τη νομισματική οικονομία γεγονός που αυξάνει την σπουδαιότητα του ψυχολογικού παράγοντα καθώς οι τιμές των μετοχών έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία από τα πραγματικά δεδομένα της.

Από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου διαπιστώνεται μια σταδιακή επαναλειτουργία της διεθνούς οικονομίας και ενίσχυση των διεθνών θεσμών. Η ιστορικότητα της παγκοσμιοποίησης μπορεί να αναζητηθεί στις απαρχές της νεωτερικότητας, του καπιταλισμού και της ευρωπαϊκής επέκτασης (Wallerstein 1974) (Giddens 1991) (Robertson 2000). Η κατάρρευση του συστήματος συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods και οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 αποτελούν αφετηρία μιας διαδικασίας βαθιάς οικονομικής αναδιάρθρωσης (Harvey 2010). Απαρχή εφαρμογής πολιτικών που προωθούν περαιτέρω απελευθέρωση, ιδιωτικοποίηση και απορρύθμιση των οικονομιών οι οποίες και κυριάρχησαν μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ενσωμάτωση της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία (Stiglitz 2006) (Harvey 2010).

Υπάρχουν ιστορικοί της οικονομίας που θεωρούν ότι έχουν υπάρξει και πρότερες εποχές παγκοσμιοποίησης πέραν της σύγχρονης. Αν και πράγματι έχουν

υπάρξει και και προηγούμενες φάσεις απελευθέρωσης του παγκόσμιου εμπορίου και κινητικότητας των εργαζομένων δεν έχουν σχέση με το φαινόμενο της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης. Από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, η παγκόσμια οικονομία εμφανίζει τεχνολογική πρόοδο, συνεχή αλλά άνιση οικονομική μεγέθυνση και επέκταση της παγκοσμιοποίησης. Πυκνά δίκτυα ροών και ανταλλαγών συνδέουν τον κόσμο και την παγκόσμια οικονομία.

Μια πρώτη περίοδος στην οποία διαπιστώνεται απελευθέρωση και επέκταση του εμπορίου συμπίπτει με την εξάπλωση της αποικιοκρατίας και του δουλεμπορίου, το 18ο αιώνα (1714-1798), με πρωταγωνίστρια την Μ. Βρετανία που ήταν η υπερδύναμη της εποχής και έβαλε και τις βάσεις της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης. Τα μεγάλα κέρδη της εποχής προέρχονταν κυρίως από το εμπόριο σκλάβων, τα κέρδη από το οποίο χρηματοδότησαν άλλες επενδύσεις.

Η δεύτερη περίοδος της απελευθέρωσης των συναλλαγών αρχίζει στα μέσα του 19ου και φτάνει μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1850-1896). Οι νέες τεχνικές εφευρέσεις και η παραγωγή καινούργιων προϊόντων έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για νέες αγορές και για επενδύσεις στις νέες αγορές που δημιουργήθηκαν. Αυτή η φάση της απελευθέρωσης συνδυάζει τις μετακινήσεις κεφαλαίων και τις εξαγωγές και συμπίπτει, ως έναν βαθμό, με την εφαρμογή του κανόνα του χρυσού (1870-1913).

Καθώς η Μ. Βρετανία εκβιομηχανίστηκε πριν από όλες τις υπόλοιπες χώρες διατήρησε την κυριαρχία της ως η πρώτη οικονομική δύναμη και σε αυτήν τη φάση. Μέχρι και το 1830 απέσυρε τους περισσότερους περιορισμούς στο βιομηχανικό εμπόριο αλλά συνέχιζε να επιβάλλει φραγμούς στο αγροτικό εμπόριο. Το 1846, τελικά κατήργησε τους Νόμους για τα Σιτηρά που περιόριζαν τις εισαγωγές αγροτικών προϊόντων εγκαινιάζοντας μια περίοδο ελεύθερου εμπορίου. Άνοιξε τις αγορές της σε εισαγωγές αγροτικών προϊόντων και πρώτων υλών για να εξασφαλίσει νέες αγορές για τα βιομηχανικά της προϊόντα.

Εκτός από την κατάργηση των Νόμων για τα Σιτηρά, ένα ακόμα ορόσημο για το ελεύθερο εμπόριο ήταν η Συνθήκη Cobden-Chevalier (1860) μεταξύ Βρετανίας και Γαλλίας. Με βάση αυτή τη συνθήκη, η Βρετανία μείωσε τους δασμούς στις εισαγωγές γαλλικών οινοπνευματωδών με αντάλλαγμα τη μείωση των γαλλικών δασμών στην εισαγωγή βρετανικών μεταποιημένων προϊόντων.

Μια πρωτοποριακή καινοτομία της συνθήκης ήταν η ρήτρα του πλέον ευνομούμενου κράτους. Σύμφωνα με αυτή τη ρήτρα οι αρχικοί υπογράφωντες θα εξασφάλιζαν αυτομάτως και μελλοντική μείωση δασμών την οποία θα παραχωρούσε οποιαδήποτε από τις δύο χώρες σε μια τρίτη. Αυτή η συμφωνία δημιούργησε ένα δίκτυο εμπορικών συμφωνιών που υπήρξε σημαντικό εργαλείο για τη μείωση των δασμών σε ολόκληρη την Ευρώπη το 1860 και το 1870. Μετά τη Συνθήκη Cobden-Chevalier ακολούθησαν μια σειρά από αντίστοιχες συμφωνίες σε ολόκληρη την Ευρώπη, με αποτέλεσμα μέχρι και το 1870 να εκλείψουν οι περισσότεροι εμπορικοί περιορισμοί.

Βασικές αλλαγές που διαπιστώνονται εκείνη την περίοδο προωθούν και επιταχύνουν τη διαδικασία της απελευθέρωσης των συναλλαγών. Οι νέες τεχνολογίες όπως ο σιδηρόδρομος, τα ατμόπλοια και ο τηλεγράφος έφεραν επανάσταση στις μεταφορές και την επικοινωνία μειώνοντας το κόστος των συναλλαγών. Παράλληλα άλλαξε και η κυρίαρχη οικονομική αφήγηση, καθώς οι απόψεις των οικονομολόγων της ελεύθερης αγοράς, David Ricardo, Adam Smith, άρχισαν να εξαπλώνονται, να ασκούν επιρροή και να εφαρμόζονται όπως αναλύσαμε ήδη στο κεφάλαιο 4. Οι κυβερνήσεις των μεγαλύτερων οικονομιών χαλάρωσαν αισθητά τους περιορισμούς στο εμπόριο, τους φόρους στις εισαγωγές και τις ρήτρες απαγορεύσεων. Παράλληλα η υιοθέτηση του κανόνα του χρυσού, από τη δεκαετία του 1870, επέτρεψε στο κεφάλαιο να κινείται διεθνώς χωρίς το φόβο αυθαίρετων μεταβολών στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Οι όμοιες αντιλήψεις που διαμορφώθηκαν, μεταξύ υψηλόβαθμων φορέων διαφόρων χωρών, οδήγησαν στην εφαρμογή κοινών πρακτικών που ελαχιστοποιούσαν το κόστος διαμεσολάβησης ενώ παράλληλα ο ιμπεριαλισμός λειτούργησε ως μηχανισμός επιβολής κανόνων προς το εμπόριο. Οι ισχυρότερες χώρες, αξιοποιώντας την πολιτική και στρατιωτική ισχύ που διέθεταν, για τη συμμόρφωση των πιο αδύναμων, προώθησαν την παγκοσμιοποίηση καθιστώντας τις νέες περιοχές εξάπλωσης ασφαλείς για το διεθνές εμπόριο και το διεθνές κεφάλαιο.

Όμως, δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους ενδοιασμοί σχετικά με τα πλεονεκτήματα του ελεύθερου εμπορίου, μετά από μια περίοδο οικονομικής ύφεσης που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1870 και επηρέασε ιδιαίτερα τους αγρότες. Το 1913, οι μέσοι εμπορικοί δασμοί στην ηπειρωτική Ευρώπη για τα προϊόντα της

μεταποίησης είχαν διπλασιαστεί σε σχεδόν 20% όμως ταυτόχρονα αυξήθηκε ο όγκος του εμπορίου και τα εισοδήματα μετά το 1890, ειδικά στις χώρες που εφαρμόσαν εμπορικούς φραγμούς (Rodrik, 70).

Την ίδια περίοδο εφαρμόζονταν και ο κανόνας του χρυσού που επέτρεπε τη ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων δημιουργώντας ένα περιβάλλον ανάπτυξης της χρηματοπιστωτικής και νομισματικής παγκοσμιοποίησης. Κάθε εθνικό νόμισμα είχε τη δική του ισοτιμία σε χρυσό και η κεντρική τράπεζα κάθε χώρας μπορούσε να μετατρέψει το εθνικό νόμισμα σε χρυσό με βάση τις ισοτιμίες. Με αυτόν τον τρόπο το χρήμα μπορούσε να κυκλοφορεί ελεύθερα ανάμεσα στις χώρες και να ανταλλάσσεται στις προκαθορισμένες ισοτιμίες με βάση το χρυσό.

Η εγχώρια προσφορά χρήματος συνδεόταν στενά με τις μεταβολές στα αποθεματικά του χρυσού. Όταν μια χώρα είχε ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο πληρωμών έχανε χρυσό προς όφελος των εμπορικών της εταίρων και έτσι μειωνόταν η κυκλοφορία χρήματος στο εσωτερικό. Ο κανόνας του χρυσού δεν επέτρεπε στις κυβερνήσεις να διαφοροποιούν την νομισματική τους πολιτική καθώς η εγχώρια προσφορά χρήματος καθοριζόταν αποκλειστικά από τις ροές κεφαλαίων και χρυσού μεταξύ των χωρών. Οι κεντρικές τράπεζες εξέδιδαν ή απέσυραν νόμισμα έτσι ώστε η ποσότητα του να παραμένει πάντοτε σε αντιστοιχία με τα αποθέματα χρυσού. Αυτό το χρηματοπιστωτικό καθεστώς ελαχιστοποιούσε το κόστος διαμεσολάβησης ανάμεσα στα κράτη και οι αγορές πίστευαν ότι οι κυβερνήσεις θα προστάτευαν τις ισοτιμίες.

Η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ένα πρωτόγνωρο φαινόμενο καθώς ήταν ένα διάστημα κατά το οποίο οι παγκόσμιες κεφαλαιαγορές λειτουργούσαν με ελάχιστο κόστος διαμεσολάβησης. Αν και υπήρξε υπαναχώρηση του ελεύθερου εμπορίου δεν ίσχυσε το ίδιο για τον κανόνα του χρυσού που διατηρήθηκε μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως κατά τη διάρκεια του πολέμου, όλες οι χώρες ανέστειλαν τη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τους σε χρυσό και επέβαλλαν συναλλαγματικούς ελέγχους.

Ήδη από τον 18ο αιώνα εμφανίζονται προσπάθειες διεθνούς συντονισμού οικονομικών πολιτικών με στόχο την αντιμετώπιση των συνεπειών διάφορων χρηματοοικονομικών κρίσεων. Αυτή η διακρατική οικονομική συνεργασία γινόταν κυρίως μεταξύ των Κεντρικών Τραπεζών των πιο ισχυρών οικονομικά

κρατών της εποχής, κυρίως της Γαλλίας και της μεγάλης Βρετανίας που κατείχαν τα μεγαλύτερα αποθέματα χρυσού.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας των οικονομικά ισχυρών χωρών του 19ου αιώνα ήταν η υποστήριξη των Κεντρικών Τραπεζών της Ρωσίας και της Γαλλίας προς την κεντρική τράπεζα της Μ. Βρετανίας για τη διαχείριση της χρηματοοικονομικής κρίσης του οίκου Baring το 1890. Ο οίκος υπέστη κρίση ρευστότητας μετά την επανάσταση που έγινε στην Αργεντινή καθώς είχε μεγάλη έκθεση στην αγορά ομολόγων της χώρας. Η Κεντρική Τράπεζα της Μ.Βρετανίας βρισκόταν σε πλήρη αδυναμία συνέχισης της χρηματοδοτικής στήριξης του οίκου και με τα αποθέματα της να φτάνουν μόλις στις 11 εκατομμύρια στερλίνες είχε ουσιαστικά τεθεί σε κίνδυνο η μετατρεψιμότητα της στερλίνας. Για να ξεπεραστεί κρίση η Κεντρική τράπεζα της Μ. Βρετανίας αρχικά δανείστηκε 2 εκατομμύρια λίρες σε χρυσό από την τράπεζα της Γαλλίας και 1,5 εκατομμύριο από την τράπεζα της Ρωσίας και στη συνέχεια προέβη σε νέα δανειοδότηση από την Κεντρική Τράπεζα της Γαλλίας ύψους 1 εκατομμυρίου λιρών. Ανάλογα περιστατικά στήριξης της Κεντρικής Τράπεζας της Μ.Βρετανίας έλαβαν χώρα και τα επόμενα έτη (1907, 1909, 1910) (Χαζάκης 2007, 187-188).

Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας σταμάτησε να προχωρεί. Προπολεμικά σημειώθηκε το μεγαλύτερο μεταναστευτικό ρεύμα της ιστορίας αλλά στην περίοδο του μεσοπολέμου η ροή συρρικνώθηκε. Το παγκόσμιο εμπόριο περιορίστηκε δραματικά, η διεθνής ροή κεφαλαίου μειώθηκε και μεταξύ 1927-1933 ο διεθνής δανεισμός μειώθηκε σε ποσοστό πάνω από 90% (Hobsbawm 2006, 120).

Το ζήτημα της συνεργασίας μεταξύ των κυριότερων Κεντρικών Τραπεζών αλλά και η προσπάθεια διεύρυνσης και εμβάθυνσης του οικονομικού συντονισμού των ισχυρότερων χωρών τέθηκε επί τάπητος στη διάσκεψη των Βρυξελλών το 1920 αλλά και αργότερα το 1922 στη διάσκεψη της Γένοβας. Ωστόσο οι χώρες δεν κατόρθωσαν να έρθουν σε συμφωνία για μια κανονιστικά οριοθετημένη μακροπρόθεσμη συνεργασία με το καθεστώς των συναλλαγματικών ισοτιμιών να αλλάζει μέσα σε σύντομες χρονικές περιόδους κι από ελεύθερα κυμαινόμενες (1921-1926), να γίνονται σταθερές (1927-1931) και τελικά να υιοθετείται το σύστημα των ελεγχόμενα κυμαινόμενων

συναλλαγματικών ισοτιμιών (1935-1939). Την δεκαετία του 1930 επήλθε και η κατάρρευση του κανόνα του χρυσού.

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος συνοδεύτηκε από την επιβολή αυστηρών κρατικών ελέγχων στις διεθνείς συναλλαγές και ακολούθησε μια περίοδος αστάθειας τη δεκαετία του 1920. Οι ΗΠΑ επέβαλαν φραγμούς στις εισαγωγές μειώνοντας τα έσοδα για τους ευρωπαίους. Ο νόμος Fordney- McCumber του 1922 αύξησε τους τελωνειακούς δασμούς στις ΗΠΑ και μετά το κραχ του 1929 το Κογκρέσο ψήφισε το νόμο Smoot-Hawley, ο οποίος αύξησε τους δασμούς στο υψηλότερο επίπεδο του 20ου αιώνα, εγκαινιάζοντας μια εποχή προστατευτισμού. Τα ευρωπαϊκά κράτη απάντησαν, εφαρμόζοντας και αυτά με τη σειρά τους περιορισμούς στις εισαγωγές. Το αποτέλεσμα ήταν το παγκόσμιο εμπόριο να υποχωρήσει από τα 35 δις δολάρια το 1929 στα 12 δις δολάρια το 1933 (Cohn 2009, 60).

Σε μια προσπάθεια να αντιστραφούν οι συνέπειες που προκάλεσαν οι δασμοί του νόμου Smoot-Hawley, το Κογκρέσο ψήφισε το Νόμο Αμοιβαίων Εμπορικών Συμβάσεων (Reciprocal Trade Agreements Act, RTAA) το 1934. Αυτός ο νόμος εξουσιοδοτούσε τον Πρόεδρο των ΗΠΑ να καθορίζει τη δασμολογική πολιτική της χώρας καθώς μπορούσε να αντιστέκεται στις ομάδες συμφερόντων και να διαπραγματεύεται τις μειώσεις στους δασμούς πιο αποτελεσματικά από ότι το Κογκρέσο. Παρ'όλα αυτά ο προστατευτισμός παρέμεινε σημαντικός στόχος της αμερικανικής στρατηγικής για το εμπόριο και οι διμερείς διαπραγματεύσεις θεωρούνταν μέσο για την αποκατάσταση και προώθηση των αμερικανικών εξαγωγών. Ο Νόμος Αμοιβαίων Εμπορικών Συμβάσεων οδήγησαν σε μείωση κάποιων δασμών αλλά τα ποσοστά των δασμών παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα και δεν διαφοροποίησε την πολιτική του προστατευτισμού.

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πολλές ευρωπαϊκές χώρες εμφάνισαν υπερπληθωρισμό και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες εμφάνιζαν τεράστιες διακυμάνσεις. Οι αρμόδιοι για τη λήψη των αποφάσεων θεωρούσαν ότι ήταν απαραίτητη η επιστροφή στον κανόνα του χρυσού προκειμένου να αποκατασταθεί η σταθερότητα του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το βασικό ζήτημα παρέμενε αν αυτή η επιστροφή θα γινόταν με βάση τις προπολεμικές ή σε πιο υποτιμημένες ισοτιμίες. Η Βρετανία επέλεξε να επιστρέψει

στον κανόνα του χρυσού με την προπολεμική ισοτιμία καθώς θεωρήθηκε πως η αξιοπιστία του συστήματος βασιζόταν στο ότι οι ισοτιμίες ήταν αμετάβλητες και η Βρετανία που ήταν στυλοβάτης του συστήματος είχε την “ηθική υποχρέωση” να το στηρίξει.

Παρά τον έντονο αποπληθωρισμό, οι τιμές και οι μισθοί παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα με αποτέλεσμα η βρετανική οικονομία να μην μπορέσει να ανακτήσει την ανταγωνιστικότητα της και να εξισορροπήσει το εμπορικό της ισοζύγιο. Οι εξαγωγικά προσανατολισμένες βιομηχανίες της χώρας δέχθηκαν ισχυρό πλήγμα και η ανεργία εκτοξεύθηκε στο 20%, ξέσπασαν εργατικές αναταραχές και απεργίες, με αποτέλεσμα το Σεπτέμβριο του 1931 η Βρετανία για ακόμα μια φορά και οριστικά να εγκαταλείψει τον κανόνα του χρυσού. Το τέλος του συστήματος ήταν προ των πυλών, οι ΗΠΑ αποσύρθηκαν από τον κανόνα του χρυσού το 1933 ενώ η Γαλλία και οι υπόλοιπες χώρες του “χρυσού μπλοκ” ακολούθησαν το 1936. Η Βρετανία δεν ήταν πλέον ικανή να συνεχίσει να ενσαρκώνει το ρόλο του παγκόσμιου ηγεμόνα, όπως τον 19ο αιώνα, και οι ΗΠΑ δεν ήταν ακόμα πρόθυμες να τον αναλάβουν. Το 1936 έγινε η τριμερής συμφωνία Γαλλίας, ΗΠΑ και Μ. Βρετανίας για την σταθερότητα των ισοτιμιών των βασικών νομισμάτων που οδήγησε στην σταθεροποίηση της ισοτιμίας της βρετανικής στερλίνας σε σχέση με το δολάριο των ΗΠΑ και την υποτίμηση του γαλλικού φράγκου, επιτρέποντας μια θεμελιώδη νομισματική ισορροπία.

Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν την περίοδο του Μεσοπολέμου οφείλονταν εν μέρει στην έλλειψη οικονομικής ηγεμονικής δύναμης και την απουσία θεσμικού πλαισίου για τη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας. Οι θεωρητικοί της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζουν πως η ύπαρξη ενός παγκόσμιου ηγεμόνα αυξάνει την πιθανότητα για μια ανοιχτή και σταθερή παγκόσμια οικονομία (Cohn 2009 , 60).

Ο έντονος εμπορικός ανταγωνισμός του μεσοπολέμου οδήγησε στην επιστροφή του προστατευτισμού και εξώθησε στην κατάρρευση της διεθνούς εμπορικής συνεργασίας. Ο προστατευτισμός που επιλέχθηκε ως η λύση στο πρόβλημα της μεγάλης ύφεσης στην πράξη την επιδείνωσε καθώς κάθε κράτος προσπαθούσε να προφυλάξει την οικονομία του έναντι των διακυμάνσεων της παγκόσμιας οικονομίας. Τα δάνεια σταμάτησαν να εξυπηρετούνται, οι επιχειρήσεις έκλειναν και η ανεργία εκτοξεύθηκε στα ύψη. Αυτό που έκανε

ακόμα πιο δύσκολη την κατάσταση ήταν το γεγονός ότι δεν υπήρχε δίχτυ ασφαλείας, κοινωνική ασφάλιση και κοινωνικά επιδόματα.

Καμία λύση δεν μπορούσε να βρεθεί μέσα στο πλαίσιο της παλιάς φιλελεύθερης οικονομίας. Για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί η κρίση υπονομεύθηκε η παγκόσμια οικονομία καθώς τα κράτη άρχισαν να επιβάλλουν περισσότερους περιορισμούς για να προστατέψουν τις εθνικές αγορές και τα εθνικά νομίσματα. Οι κυβερνήσεις θεώρησαν πως η προστασία από τις εισαγωγές θα μπορούσε να ενισχύσει την εσωτερική οικονομία όμως τελικά αποδείχθηκε επιζήμια για όλες τις χώρες και τις κοινωνικές ομάδες καθώς οδήγησε στην αποδιάρθρωση του παγκόσμιου συστήματος πολυμερούς εμπορίου.

Η διεθνής συνεργασία που πρόσφερε καλές υπηρεσίες όταν η οικονομία πήγαινε σχετικά καλά, κατέρρευσε με την επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών και τις κοινωνικές αλλαγές που προέκυψαν εντός των κρατών. Η πολιτική ενδυνάμωση διάφορων κοινωνικών ομάδων οδήγησε σε μια πιο ενεργή κοινωνία και μετέβαλλε τον ρόλο των κυβερνήσεων. Η εκβιομηχάνιση, ο εκδημοκρατισμός και ο Ά Παγκόσμιος Πόλεμος οδήγησαν σε κοινωνικές αλλαγές και οι πολιτικοί ήταν υποχρεωμένοι πλέον να λογοδοτούν σε περισσότερους κοινωνικούς εταίρους.

Οι όποιες προσπάθειες για τη διευθέτηση των διεθνών προβλημάτων, όπως η Συνδιάσκεψη της Γένοβας (1922) που άσκησε πιέσεις για συνεργασία των κεντρικών τραπεζών για τη διαχείριση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, δεν κατάφεραν να επιλύσουν τα προβλήματα της απορύθμισης των συναλλαγματικών ισοτιμιών, της υποχώρησης του παγκόσμιου εμπορίου, του χρέους και των πολεμικών αποζημιώσεων.

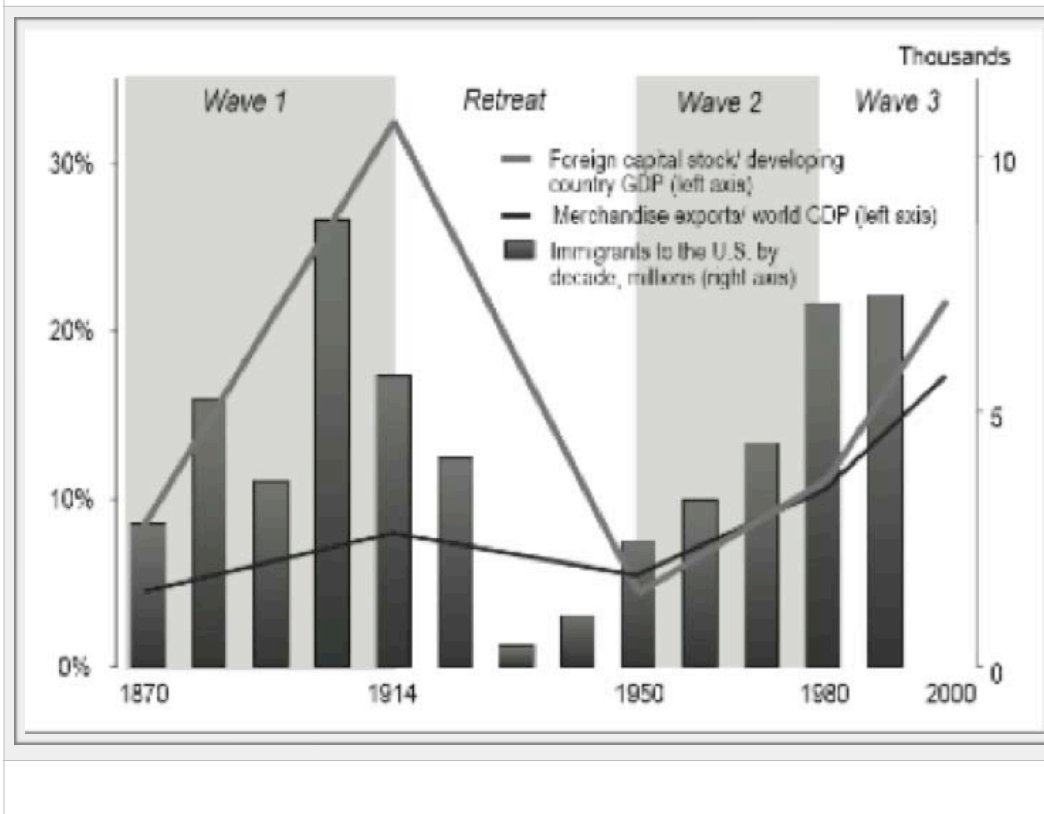
Η ύφεση σηματοδότησε την αρχή μιας ενδογενούς πολιτικής και κοινωνικής δυσαρέσκειας. Οι κυβερνήσεις εξαναγκάστηκαν να δώσουν προτεραιότητα στην εσωτερική τους πολιτική και τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα την διεθνή οικονομική πολιτική. Καθώς ο κίνδυνος ριζοσπαστικοποίησης της Αριστεράς αλλά και της Δεξιάς ορθωνόταν απειλητικός για όλη την Ευρώπη, οι χώρες πέρασαν από έμμεσες μεθόδους προστατευτισμού σε άμεση προστασία κοινωνικών ομάδων. Πλέον δεν αύξαναν μόνο τους δασμούς αλλά κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου εγγυόνταν και επιχορηγούσαν τις τιμές των προϊόντων.

Στον δημόσιο διάλογο επικράτησε ο όρος “πλήρης απασχόληση”, δηλαδή η εξάλειψη της ανεργίας, που μετατράπηκε σε βασική πολιτική για τις *χώρες του μεταρρυθμισμένου δημοκρατικού καπιταλισμού* (Hobsbawm 2006, 120). Η υιοθέτηση αυτής της πολιτικής βασίστηκε στην πεποίθηση ότι η μαζική ανεργία μπορούσε να οδηγήσει σε πολιτικές και οικονομικές εκρήξεις. Με αυτό το σκεπτικό και νωπές τις μνήμες από την μεγάλη ύφεση δημιουργήθηκαν και τα σύγχρονα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας. Η μεγάλη ύφεση έβαλε τέλος στον οικονομικό φιλελευθερισμό. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του '30 τα περισσότερα κράτη είχαν αλλάξει την πολιτική τους και η επιστροφή στην οικονομική οργάνωση που ίσχυε πριν το 1913 έμοιαζε αδύνατη καθώς κυριάρχησε η αίσθηση ότι έπρεπε να ληφθούν μέτρα ώστε να μην επιστρέψει η μεγάλη ύφεση που θεωρήθηκε ως αποτυχία του φιλελευθερισμού της ελεύθερης αγοράς.

Η περίοδος του μεσοπολέμου κατέδειξε πως οποιαδήποτε προσπάθεια διευθέτησης της διεθνούς οικονομικής τάξης θα πρέπει να μπορεί να ισορροπήσει ανάμεσα στις απαιτήσεις της διεθνούς οικονομίας και στις ανάγκες των εγχώριων κοινωνικών ομάδων. Αυτή η προσπάθεια συμβιβασμού προϋποθέτει την κατανόηση των πιέσεων και των ανισορροπιών που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση.

Οι πολιτικές επιλογές που ήρθαν στο προσκήνιο εκείνη την εποχή ως απάντηση στην κρίση ήταν ο κομμουνισμός, ο φασισμός και ο “σοσιαλδημοκρατικός καπιταλισμός”. Στην πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών επικράτησε ένα είδος καπιταλισμού που διέφερε από εκείνον που είχε αναπτυχθεί μέχρι και το 1913. Ένας καπιταλισμός που πλέον δεν πίστευε στην απόλυτη αποτελεσματικότητα της ελεύθερης αγοράς και ήταν σε διαλεκτική σχέση με τη μετριοπαθή σοσιαλδημοκρατία. Ο κόσμος έψαχνε για μια νέα εναλλακτική οικονομική θεώρηση απέναντι στην θεωρία της ελεύθερης αγοράς. Το βιβλίο του J.M. Keynes, *General Theory of Employment, Interest and Money*, που δημοσιεύτηκε το 1936, θεωρείται η πιο σημαντική συμβολή στην νέα οικονομική θεωρία που ανέτειλε.

**Διάγραμμα 1: Διεθνής Οικονομική Ολοκλήρωση
1870-2000**

6.2. ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ

Οι οργανισμοί του Bretton Woods και ο ΠΟΕ είναι οι πιο ορατοί διεθνείς οικονομικοί θεσμοί του πολυμερούς πλαισίου που δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά υπάρχουν και πολλοί άλλοι καθώς πολλαπλασιάστηκαν οι διασυνδέσεις που παγκόσμιου γίνεσθαι με κατακόρυφη αύξηση των διεθνών οργανισμών και των φορέων διεθνούς διαχείρισης.

Η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (Bank of International Settlement - BIS), με έδρα τη Γενεύη, αποτελεί ένα φόρουμ των κεντρικών τραπεζιτών. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Organisation for Economic Co-Operation and Development -OECD) είναι ένας οργανισμός συμβουλευτικού, κυρίως, χαρακτήρα που παρέχει στα κράτη τη δυνατότητα να συγκρίνουν και να συντονίσουν εγχώριες και διεθνείς πολιτικές. Η G-20 και η G-7 που αποτελούν διεθνή forum κυβερνήσεων που ασχολούνται με θέματα πολιτικής που αφορούν την προώθηση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Σε όλα τα παραπάνω μπορούν να προστεθούν πολλές συμφωνίες

οικονομικής ολοκλήρωσης και περιφερειακές ομάδες συνεργασίας όπως: η Ένωση Περιφερειακής Συνεργασίας Νότιας Ασίας (South Asian Association for Regional Cooperation- SAARC, η Βορειοαμερικανική Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (North-American Free Trade Agreement -NAFTA), η Οικονομική Συνεργασία Νότιας Ασίας -Ειρηνικού (South Asian Association for Regional Cooperation- SAARC).

Σε ορισμένες περιπτώσεις η επίδραση των οργανισμών είναι ήπιας μορφής, βγάζοντας συμβουλευτικού κυρίως χαρακτήρα οδηγίες για τα κράτη-μέλη, όπως ο OECD, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, όπως των οργανισμών του Bretton Woods, οι κανόνες που ισχύουν είναι απολύτως δεσμευτικοί για τα κράτη -μέλη.

6.2.1. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΒRETTON WOODS

Το σύστημα του Bretton Woods καθόρισε τη φύση και προσδιόρισε τους θεσμούς της μεταπολεμικής παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης. Στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν ως η νέα δύναμη με επιθυμία να ηγηθούν του μεταπολεμικού κόσμου. Οργάνωσαν τη συνδιάσκεψη του Bretton Woods με σκοπό τον σχεδιασμό της νέας παγκόσμιας οικονομικής τάξης με κεντρικό άξονα τα συμφέροντα τους. Έτσι η Αμερική αναδείχθηκε κυρίαρχη των διεθνών οικονομικοπολιτικών συσχετισμών, το δολάριο έγινε το βασικό αποθεματικό νόμισμα και το νόμισμα του παγκοσμίου εμπορίου.

Καθιερώθηκε ένα σύστημα σταθερών τιμών συναλλάγματος με ισοτιμία έναντι του χρυσού και με ρυθμιστή το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ χορηγούσε πιστώσεις σε χώρες με προσωρινά ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους όμως τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του συστήματος οι ευρωπαϊκές χώρες παρουσίαζαν πολύ μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους και τα κεφάλαια του ΔΝΤ δεν επαρκούσαν για την κάλυψη τους. Στα επόμενα χρόνια το δολάριο έγινε το σταθερό παγκόσμιο νόμισμα και οι Ηνωμένες Πολιτείες ακολούθησαν μια σειρά πολιτικών που είχαν ως αποτέλεσμα την εκροή δολαρίων προκειμένου να υπάρξει ρευστότητα στις διεθνείς συναλλαγές και να εφοδιάσουν με δολάρια το παγκόσμιο εμπόριο.

Μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο νομισματικός και χρηματοοικονομικός τομέας ήταν απομονωμένος ο ένας από τον άλλον. Το διεθνές νομισματικό σύστημα βασιζόταν σε σταθερές αλλά προσαρμοσμένες

συναλλαγματικές ισοτιμίες και ήταν ουσιαστικά απομονωμένο από τα διεθνή χρηματοοικονομικά. Κατ' ουσία δεν υπήρχε διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα με την μορφή που το γνωρίζουμε σήμερα, καθώς όλες οι χώρες διατηρούσαν τον έλεγχο των κεφαλαίων.

Η αναδιάρθρωση μετά τη μεγάλη κρίση διαμόρφωσε και έφερε στο προσκήνιο τις αρχές της μικτής οικονομίας. Τα κράτη, πλέον, λάμβαναν μέρος στον οικονομικό εκσυγχρονισμό αυξάνοντας παράλληλα τη ζήτηση. Οι περισσότερες χώρες που μετεξελίχθηκαν σε βιομηχανικές τα κατάφεραν με την ενεργή καθοδήγηση και υποστήριξη του κράτους. Η πολιτική της πλήρους απασχόλησης και η προσπάθεια για μείωση των οικονομικών ανισοτήτων, μέσω του κράτους πρόνοιας και της κοινωνικής ασφάλειας, αύξησε το βιοτικό επίπεδο και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την αύξηση της μαζικής κατανάλωσης ειδών πολυτελείας. Στην εποχή μετά την περίοδο της μεγάλης κρίσης η αγορά “εκδημοκρατίστηκε” και η διεθνοποίηση του κεφαλαίου πολλαπλασίασε την παραγωγική ικανότητα της παγκόσμιας οικονομίας οδηγώντας σε αύξηση του παγκοσμίου εμπορίου μεταποιημένων προϊόντων.

Οι φανατικοί οπαδοί της ελεύθερης αγοράς αντιδρούσαν σε κάθε είδους οικονομικού σχεδιασμού. Ορισμένοι εξ αυτών, ουδέποτε υπήρξαν πραγματιστές με αποτέλεσμα να αρνούνται πεισματικά ότι υπάρχουν περιπτώσεις που παρεμβάσεις λειτουργούν και αποδίδουν. Η εποχή μετά την μεγάλη ύφεση απέδειξε ότι οι παρεμβάσεις μπορούν να έχουν θετικό αντίκτυπο καθώς ήταν μια περίοδος που αυξήθηκε το βιοτικό επίπεδο, η οικονομία άνθισε και πολιτικός φιλελευθερισμός επεκτάθηκε. Ο καπιταλισμός μετασηματίστηκε στη βάση ηθελημένου σχεδίου που βασιζόταν στις εμπειρίες της μεγάλης ύφεσης και του μεσοπολέμου που ακύρωναν οποιαδήποτε σκέψη για επαναφορά στο παλαιότερο σύστημα οικονομικής οργάνωσης.

Υπήρξε μια πρωτοφανής αναδιάρθρωση του καπιταλισμού ενώ παράλληλα διεθνοποιήθηκε η οικονομική δραστηριότητα και με την συνεισφορά της τεχνολογικής εξέλιξης. Στα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το οικονομικό σύστημα δεν επέστρεψε στο σύστημα του μεσοπολέμου αλλά διαμορφώθηκε ένα νέο είδος καπιταλισμού που αποτελούσε έναν συγκερασμό της σοσιαλδημοκρατίας και του οικονομικού φιλελευθερισμού με στοιχεία οικονομικού σχεδιασμού.

Όσοι είχαν τη δυνατότητα άσκησης εξουσίας δεν επιθυμούσαν με κανέναν τρόπο την επιστροφή στην περίοδο του μεσοπολέμου καθώς η κρίση εκείνης της περιόδου οφείλονταν στην κατάρρευση του παγκόσμιου εμπορίου και του χρηματοπιστωτικού συστήματος που οδήγησε στη δημιουργία αυταρχικών εθνικών οικονομιών με έντονη εσωστρέφεια. Η μεγάλη ύφεση αποδόθηκε στην αποτυχία της ελεύθερης αγοράς και θεωρήθηκε ότι θα έπρεπε η λειτουργία της να συμπληρωθεί από έναν δημόσιο προγραμματισμό. Ακόμα και χώρες με αφοσίωση στον οικονομικό και πολιτικό φιλελευθερισμό κατεύθυναν με τέτοιο τρόπο την οικονομία τους που θα μπορούσε να θεωρηθεί “σοσιαλιστικός”. Το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα οδηγήθηκε προς την “μικτή οικονομία” με συστηματικό κυβερνητικό έλεγχο και οι απόψεις περί δημοσιονομικής πειθαρχίας, νομισματικής σταθερότητας και πληθωρισμού εξακολουθούσαν να έχουν σημασία αλλά όχι πια τόσο επιτακτική.

Η αρχή των πολυμερών σχέσεων σηματοδότησε την εποχή που οι κανόνες και οι συμφωνίες θα λειτουργούσαν μέσα στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών. Αυτή η μετεξέλιξη αποτέλεσε σημαίνουσα καινοτομία στη διαμόρφωση του μεταπολεμικού συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Οι διεθνείς θεσμοί που δημιουργήθηκαν μπορεί να μην απέκτησαν ποτέ πλήρη αυτονομία από τις ισχυρές δυνάμεις όμως παρά τους επιμέρους συμβιβασμούς και ίσως εξαιτίας αυτών η δημιουργία τους, έδωσε τη δυνατότητα έκφρασης και προστασίας σε μικρά και φτωχά κράτη με πρωτόγνωρο τρόπο. Το γεγονός ότι αυτή η περίοδος συνέπεσε με μια εποχή οικονομικής μεγέθυνσης και σταθερότητας έδωσε ώθηση στην παγκοσμιοποίηση.

Οι ΗΠΑ συνειδητοποίησαν ότι η ευρωστία της κάθε χώρας εξαρτάται από την την πρόοδο και την ευημερία και των άλλων χωρών. Το ζητούμενο παρέμενε η οικονομική ανάπτυξη πλατιάς βάσης που θα μπορούσε να ελαχιστοποιήσει στις προκαλούμενες εντάσεις από την παγκοσμιοποίηση. Για να μπορέσει να επιτευχθεί αυτό θα έπρεπε οι χώρες να έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν κατάλληλες κατά τόπους πολιτικές με σχετική ευελιξία.

Η συμφωνία του Bretton Woods υπήρξε ένα επίτευγμα θεσμικής καινοτομίας και έμελλε να αποτελέσει το πλαίσιο διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας, για περίπου τρεις δεκαετίες, αναδεικνύοντας τις δυνατότητες που προσφέρει η συλλογική διαβούλευση σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην καρδιά αυτού

του εγχειρήματος -μηχανισμού βρισκόταν ένας συμβιβασμός. Από την μια πλευρά δημιουργούσε ένα παγκόσμιο σύστημα που θα λειτουργούσε ως ρυθμιστικό πλαίσιο και από την άλλη έδινε στις κυβερνήσεις περιθώρια ευελιξίας στη διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών των χωρών τους. Ο Rodrik (2012, 124) υποστηρίζει ότι η εποχή που λειτουργούσε το σύστημα του Bretton Woods η οικονομική πρόοδος ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με με οποιαδήποτε άλλη ιστορική περίοδο καθώς το σύστημα που εγκαθιδρύθηκε συνέβαλλε στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος σταθερότητας και ασφάλειας που είχε σαν αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο.

Το σύστημα του Bretton Woods σχεδιάστηκε για να εξασφαλίσει την αυτονομία αναφορικά με τις εθνικές πολιτικές και ταυτόχρονα τη διεθνή νομισματική σταθερότητα. Για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός, προσέφερε μια συμβιβαστική λύση ανάμεσα στον κανόνα του χρυσού που ίσχυε στα τέλη του 19ου αιώνα, με την ισχύ του οποίου οι χώρες δυσκολεύονταν να διαχειριστούν την οικονομία τους, και στην νομισματική αναρχία της δεκαετίας του 1930 όταν οι κυβερνήσεις είχαν επιδοθεί σε ένα ράλι ανταγωνιστικών υποτιμήσεων.

Για να συνδυαστεί η αυτονομία με τη σταθερότητα ο μηχανισμός βασιζόταν σε “κλειδωμένες” συναλλαγματικές ισοτιμίες με σχετική ελαστικότητα για να μπορούν τα κράτη να αντιμετωπίζουν έκτακτες καταστάσεις. Το μεταπολεμικό νομισματικό καθεστώς των σταθερών ισοτιμιών αποδείχθηκε επιτυχές εξασφαλίζοντας αφενός την αυτονομία στο επίπεδο των εθνικών πολιτικών και τη διεθνή νομισματική σταθερότητα. Χωρίς εξωγενείς παρεμβάσεις και αυστηρούς κανόνες συμμόρφωσης οι χώρες ήταν σε θέση να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν τις δικές τους, εγχώριες πολιτικές μέσα σε ένα γενικό, παγκόσμιο πλαίσιο.

Το σύστημα οικοδομήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να λειτουργεί αναδιανεμητικά, ωφελώντας και δίνοντας ευκαιρίες σε περισσότερους δρώντες, καθώς υπερέβαινε τα παραδοσιακά, στενά, εθνικά συμφέροντα και κατάφερε να προωθήσει τη συνεργασία των χωρών, πέρα από την ενίσχυση της ηγεμονίας των ΗΠΑ. Ο John Ruggie (1982) ονόμασε τον μηχανισμό του Bretton Woods “*συμβιβασμό του εμποδωμένου φιλελευθερισμού*”. Αυτός ο μηχανισμός έδινε στα κράτη μεγάλα περιθώρια κινήσεων και τους επέτρεπε να προσαρμόζουν την πολιτική τους ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις εσωτερικές τους ανάγκες.

Έτσι προέκυψε αυτό που οι P. Hall και D. Spenskice περιέγραψαν ως “*παραλλαγές του καπιταλισμού*”.

Τα περισσότερα αναπτυγμένα, καπιταλιστικά κράτη εφάρμοσαν διαφορετικό μείγμα πολιτικής. Χώρες με σαφή προσανατολισμό στην οικονομία της αγοράς εφάρμοσαν πολιτικές με αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις και εθνικά γνωρίσματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα: το σκανδιναβικό μοντέλο που βασίζεται στο κοινωνικό κράτος, το γερμανικό μοντέλο της οικονομίας της κοινωνικής αγοράς, το γαλλικό μοντέλο που εδραιώθηκε στην αρχή του “ενδεικτικού κεντρικού σχεδιασμού” και σε ένα εκτεταμένο ρυθμιστικό πλαίσιο, το ιαπωνικό μοντέλο όπου συνδυάστηκε ο ανταγωνιστικός εξαγωγικός προσανατολισμός με μια προστατευόμενη, παραδοσιακή οικονομία που καθορίζεται από ένα ισχυρό ρυθμιστικό πλαίσιο αλλά και το μοντέλο των ΗΠΑ που υπήρξε το αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα οικονομικού φιλελευθερισμού (Rodrik 2012, 128).

Όμως και τα αναπτυσσόμενα κράτη ακολούθησαν διαφορετικούς δρόμους οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης. Καθώς δεν υπήρχαν εξωγενείς μηχανισμοί συμμόρφωσης οι χώρες ήταν ελεύθερες να αναπτύξουν προσαρμοσμένες αναπτυξιακές πολιτικές. Πολλές από αυτές κατάφεραν να δώσουν τεράστια ώθηση στην παραγωγή και να αποκτήσουν αναπτυσσόμενες οικονομίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα κράτη της Ν.Α. Ασίας που χάραξαν μια δική τους αναπτυξιακή πορεία. Σημαντικό ρόλο στο ασιατικό θαύμα διαδραμάτισαν οι κυβερνήσεις που με τις πολιτικές τους κατάφεραν να πετύχουν ταυτόχρονα μεγάλα ποσοστά αποταμίευσης και να τα κατευθύνουν σε κερδοφόρες επενδύσεις. Το αποτέλεσμα ήταν αύξηση στα εισοδήματα και η μείωση της φτώχειας για τρεις συνεχόμενες δεκαετίες (1960-1990).

Με αυτόν τον τρόπο ο θεσμός του Bretton Woods γνώρισε εκπληκτική επιτυχία καθώς επέτρεπε την απελευθέρωση της οικονομίας και την επέκταση της παγκοσμιοποίησης στο βαθμό που η απελευθέρωση και η επέκταση δεν απειλούσε τις εσωτερικές ισορροπίες, τους εγχώριους θεσμούς και τις αναδιανεμητικές πολιτικές της κάθε χώρας. Οι προτεραιότητες διαμορφώνονταν με βάση την εσωτερική ατζέντα γεγονός στο οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και η επιτυχία του. Στόχος ήταν μια μετριοπαθής παγκοσμιοποίηση και όχι μια βαθιά παγκοσμιοποίηση, μια υπερ-παγκοσμιοποίηση. Οι πολιτικές που

σχεδιάζονταν για να ικανοποιήσουν τις εσωτερικές ανάγκες των κρατών και την οικονομική τους ανάπτυξη βοήθησαν στην εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης.

6.2.2. Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ BRETTON WOODS

Στη δεκαετία του 1960 η Ευρώπη άρχισε να θεωρεί δεδομένη την ευημερία της και όλες οι οικονομικές θεωρίες βασίζονταν στην υπόθεση ότι η οικονομία θα συνέχιζε την ανοδική της πορεία. Η ορθοδοξία της καθαρόαιμης ελεύθερης αγοράς μπορεί να έχασε την αξιοπιστία της, την περίοδο της μεγάλης κρίσης αλλά επανέκαμψε μερικές δεκαετίες αργότερα σε μια νέα περίοδο παγκόσμιας ύφεσης.

Στην διάρκεια της δεκαετίας του 1970 η παγκόσμια οικονομία φάνηκε να χάνει τα στηρίγματα της οδεύοντας προς την αστάθεια και στη δεκαετία του 1980 έγινε σαφές πως τα θεμέλια της χρυσής εποχής που προηγήθηκε είχαν αρχίσει να εμφανίζουν ρωγμές. Η ένταση και έκταση της κρίσης έγινε αντιληπτή μόνο μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και του υπαρκτού σοσιαλισμού. Ακόμα και τότε όμως τα οικονομικά προβλήματα που εμφανίστηκαν δεν θεωρήθηκαν παρά κάποιες παροδικές υφέσεις.

Μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις τη δεκαετία του 1970, σημειώθηκε ένα παγκόσμιο χρηματιστηριακό κραχ το 1987 και η διεθνής νομισματική κρίση του 1992 χωρίς να επέλθει μεγάλη οικονομική κάμψη αν και υπήρξαν αισθητές αυξομειώσεις στον παγκόσμιο ρυθμό ανάπτυξης και στο παγκόσμιο εμπόριο. Τα ανεπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη γίνονταν παραγωγικότερα και πλουσιότερα ενώ την ίδια περίοδο η Κίνα και η Ν.Α. Ασία εμφάνιζαν θεαματική ανάπτυξη. Σε άλλα σημεία του πλανήτη, όμως, η κατάσταση που διαμορφώθηκε διαφορετικά. Στην Αφρική, τη Λατινική Αμερική και τη Δυτική Ασία το κατά κεφαλήν ΑΕΠ έπαψε να αυξάνεται. Συνολικά ο κόσμος στην πραγματικότητα έγινε φτωχότερος και σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές σημειώθηκε σοβαρή οικονομική κάμψη συμπεριλαμβανομένων και των χωρών του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού.

Όταν οι ατέλειες του συστήματος του Bretton Woods έγιναν προφανείς, δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση και σε άλλες ομάδες συμφερόντων. Στην διαχείριση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος εισήλθε η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών (BIS) η οποία συνεδριάζει μια φορά το μήνα στη Βασιλεία της Ελβετίας και αντιπροσωπεύει τις Κεντρικές Τράπεζες της G-7 και τον ΟΟΣΑ (OECD). Αρχής γενομένης από τη δεκαετία του '80 η G-7 κατέστη κεντρικό

τμήμα στη διαμόρφωση δημοσιονομικών πολιτικών και έλαβε συντονισμένα μέτρα για την υποστήριξη χωρών που αντιμετώπιζαν νομισματικά προβλήματα. Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική διαχείριση έγινε ακόμα πιο δαιδαλώδης με την ανάπτυξη των διεθνών τραπεζών και ομίλων που άρχισαν αν δανείζουν τεράστια ποσά σε αναπτυσσόμενες χώρες και παρείχαν τις κύριες οδούς για για την ανακύκλωση των πλεονασμάτων, αρχικά κυρίως των πετρελαιοπαραγωγών κρατών. Το 1988 επήλθε η Συμφωνία της Βασιλείας για τη δημιουργία ρυθμιστικών κριτηρίων για τις διεθνείς τράπεζες με κύριο στόχο τον προσδιορισμό των ελάχιστων ορίων κεφαλαιακής επάρκειας ώστε να αποφευχθούν οι τραπεζικές αστοχίες και αποτυχίες και να μειωθεί ο κίνδυνος αποσταθεροποιητικών κρίσεων.

Το σκεπτικό ίδρυσης των οργανισμών του Bretton Woods βασιζόνταν έως ένα βαθμό στην ερμηνεία του Keynes για την ύφεση της δεκαετίας του 1930. Ο Keynes υποστήριζε ότι μια από τις αδυναμίες του φιλελεύθερου συστήματος είναι ότι η αγορά μπορεί να λειτουργήσει αναποτελεσματικά με συνέπεια να καταλήξει σε μαζική ανεργία και να μην καταφέρει να τροφοδοτήσει με τα απαιτούμενα κεφάλαια την οικονομία μιας χώρας. Το γεγονός αυτό ανάλογα με την περίπτωση μπορεί να έχει μικρότερο ή μεγαλύτερο αντίκτυπο και σε άλλα κράτη με κίνδυνο να προκαλέσει φαινόμενο ντόμινο οδηγώντας σε παγκόσμια ύφεση.

Αν και οι ιδρυτές του Bretton Woods συμερίζονταν την πεποίθηση ότι οι αγορές δεν μπορούν να αυτορυθμιστούν πάντα ικανοποιητικά ώστε να οδηγήσουν στην ευημερία και την σταθερότητα δεν ενστερνίστηκαν την άποψη του Keynes ότι έπρεπε να δημιουργηθεί ένας πλήρως θεσμοθετημένος, συνεργατικός μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων που θα ελέγχονταν από κάποιον διεθνή φορέα. Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν να κρατήσουν την ηγεμονία ενός άτυπου μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων ώστε να μην περιορίζονται τα πλεονάσματα και η δυνατότητα της να επεμβαίνει όποτε και όπου εκείνη θεωρεί απαραίτητο για την προάσπιση των συμφερόντων της. Το αποτέλεσμα ήταν να μην συμπεριληφθεί μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων στη συμφωνία του Bretton Woods.

Ο Keynes είχε προβλέψει πως το νέο σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών δε θα μπορούσε να αντεπεξέλθει σε ένα σοβαρό κλωνισμό αν δεν

υπήρχε ικανός μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων. Αυτός ο μηχανισμός θα είχε ως σκοπό να αποτρέψει τη δημιουργία συστηματικών πλεονασμάτων σε κάποιες χώρες και διαρκών ελλειμμάτων σε άλλες. Αν μια κρίση χρέους και ανεργίας έπληττε μια οποιαδήποτε ελλειμματική χώρα θα εφαρμόζε άμεσα μέτρα λιτότητας ώστε να μπορέσει να παραμείνει στο σύστημα του Bretton Woods. Αυτό θα είχε σαν επακόλουθο να μειωθεί και άλλο η ζήτηση με αποτέλεσμα την αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων και την κατάρρευση της ισοτιμίας της χώρας που αντιμετωπίζει πρόβλημα. Θα ακολουθούσε η μείωση των πλεονασμάτων των πλεονασματικών χωρών και η αύξηση των ελλειμμάτων των ελλειμματικών χωρών καθώς χωρίς δικλείδες ασφαλείας η κρίση που θα έπληττε μια χώρα θα επεκτείνονταν αναπόφευκτα στα ελλειμματικά έθνη.

Στην προσπάθεια να μειωθούν τα χρέη θα περικόπτονταν οι δαπάνες και η συνολική ζήτηση θα μειωνόταν με αποτέλεσμα την πτώση των πωλήσεων και της παραγωγής, η ανεργία θα αυξάνονταν και οι τιμές θα έπεφταν. Έτσι η οικονομία θα κινδύνευε να παγιδευτεί σε έναν φαύλο κύκλο χρέους-αποπληθωρισμού. Με αυξημένο το δημοσιονομικό έλλειμμα και με συσσωρευμένο το δημόσιο χρέος η ύφεση θα συμπίζε τους φόρους και θα αύξανε ακόμα περισσότερο το δημόσιο έλλειμμα. Ιδιωτικές και δημόσιες δαπάνες θα μειώνονταν και η εγχώρια ζήτηση θα κατέρρεε. Μια χώρα μέσα στο σύστημα του Bretton Woods θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει τα αποθεματικά της σε δολάρια για να σταθεροποιήσει το νόμισμα της. Όμως ένα κράτος που δοκιμάζεται από κρίση θα ήταν πιο πιθανό να θελήσει να διατηρήσει τα αποθεματικά της και να αυξήσει τις εισαγωγές της. Για να το πετύχει αυτό θα προσπαθούσε να υποτιμήσει το νόμισμά της. Ο Keynes είχε επισημάνει πως σε περιόδους κρίσης είναι πρακτικά αδύνατο μια ελλειμματική χώρα να τηρήσει τους συμφωνημένους κανόνες και αν η κρίση γενικεύονταν το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών θα κατέρρεε. Αυτό ακριβώς συνέβη στις 15 Αυγούστου του 1971.

Οι ΗΠΑ, στην ουσία, δεν διαφωνούσαν με την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός μοντέλου ανακύκλωσης πλεονασμάτων αλλά με το ποιος θα ανακύκλωνε τα πλεονάσματα. Ο Keynes επιθυμούσε ένα θεσμοθετημένο σύστημα ενώ από την άλλη η Αμερική ήθελε να διατηρήσει άτυπα τον κυρίαρχο ρόλο στην διαδικασία ανακύκλωσης. Πίστευαν ότι καθώς το δολάριο θα γινόταν παγκόσμιο νόμισμα, θα μπορούσαν να διατηρήσουν μόνιμα τα εμπορικά τους πλεονάσματα τα οποία και

θα ανακύκλωναν κατά βούληση και κατά περίπτωση ανατροφοδοτώντας συγκεκριμένες χώρες και περιοχές μέσω επενδύσεων, επιδοτήσεων και προγραμμάτων βοήθειας.

Καθώς τα αποθεματικά του ΔΝΤ διατηρούνταν σε δολάρια, το αμερικανικό δολάριο έγινε η βάση του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Ήταν το μοναδικό νόμισμα με άμεση διασύνδεση με το χρυσό και με σταθερές ισοτιμίες με όλα τα υπόλοιπα νομίσματα. Η επίσημη ισοτιμία καθορίστηκε στα 35 δολάρια ανά ουγκιά χρυσού και οι ΗΠΑ ανέλαβαν την υποχρέωση και την δέσμευση να ανταλλάσσουν οποιαδήποτε ποσότητα δολαρίων, σε οποιοδήποτε την κατείχε, οπουδήποτε στον κόσμο με την ανάλογη ποσότητα χρυσού. Για να μπορέσουν να προωθήσουν το σχέδιο τους, εντός του συστήματος καθορισμένων συναλλαγματικών ισοτιμιών, χρειαζόνταν και άλλα ισχυρά νομίσματα ως δικλίδες ασφαλείας στην περίπτωση που οι ίδιες εισέρχονταν σε κρίση, αυτόν τον ρόλο έπαιξαν το γερμανικό μάρκο και το ιαπωνικό γεν.

Οι ΗΠΑ, μέσω του συστήματος του Bretton Woods, κατάφεραν για πολλά χρόνια να διαδραματίσουν έναν ηγεμονικό αλλά όχι αυταρχικό ρόλο καθώς δεν βασιζόνταν μόνο στην άσκηση στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος αλλά συνδυάζονταν με αναδιανομή και ανακύκλωση των πλεονασμάτων προς τους συμμάχους της. Σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του συστήματος ανακύκλωσης διαδραμάτισαν η Γερμανία και η Ιαπωνία που από ηττημένες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι ΗΠΑ τις κατέστησαν βασικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής παγκόσμιας οικονομικής τάξης. Ο ρόλος του δολαρίου στο διεθνές νομισματικό σύστημα διευκόλυνε το αμερικανικό συμμαχικό σύστημα και τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας και κατέστησε τις ΗΠΑ κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις.

Με την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ και με κεντρική ιδέα ότι η Αμερική θα παρέμενε πλεονασματική μεγάλο μέρος των κερδών θα ανακυκλώνονταν ώστε οι χώρες σύμμαχοι να συνεχίσουν να αποτελούν αγορές για τα αμερικανικά προϊόντα. Η Αμερική γνώριζε πως μια κρίση όμοια με εκείνη του 1929 θα ήταν αδύνατο να αντιμετωπιστεί αν το σύστημα στηρίζονταν μόνο στο δολάριο. Για τη διασφάλιση της ισορροπίας του συστήματος χρειαζόνταν και άλλες χώρες, τα νομίσματα των οποίων θα δρούσαν υποστηρικτικά όχι μόνο στην περίπτωση που ξεσπούσε μια κρίση αλλά και για την επέκταση και εδραίωση του συστήματος.

Έτσι φρόντισαν η Γερμανία και η Ιαπωνία να αποκτήσουν και να διατηρήσουν τον απαραίτητο ζωτικό χώρο που θα τους επέτρεπε να έχουν πλεονασματικά εμπορικά ισοζύγια σε περιφερειακό επίπεδο έστω και αν αυτό λειτουργούσε εις βάρος των αμερικανικών εξαγωγών.

Οι σύμμαχοι της Αμερικής ήταν πρόθυμοι να διατηρούν δολάρια και ο ρόλος του δολαρίου προσέφερε στις ΗΠΑ “τα προνόμια του φεουδάρχη” (the right of “seigniorage”) ή όπως είχε πει ο Πρόεδρος της Γαλλίας Charles de Gaulle “η ηγεμονία του δολαρίου παρείχε εξωφρενικά προνόμια στις Ηνωμένες Πολιτείες” καθώς μπορούσαν να τυπώνουν δολάρια για να διεξάγουν πολέμους, να εξαγοράζουν επιχειρήσεις και να χρεώνονται χωρίς να ανησυχούν για τις αρνητικές επιπτώσεις (Gilpin 2007, 290-291). Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ κατείχαν το διεθνές νόμισμα το οποίο ήταν απαραίτητο για να συμμετέχει ένα κράτος στη διεθνή αγορά είχε χαρακτηριστεί από τον Valery Giscard d’Estaing ως “υπέρμετρο προνόμιο”.

Η Αμερική θεμελίωσε την εξουσία της πάνω στην ευημερία άλλων κρατών, την οποία έλεγχε και κατηύθυνε μέσα από την αξιοποίηση και τον καταμερισμό των πλεονασμάτων της. Όμως κάποια στιγμή έπαψαν να έχουν εμπορικό πλεόνασμα ενώ ταυτόχρονα βρέθηκαν και με ένα συνεχώς διογκούμενο δημόσιο έλλειμμα. Όταν έπαψε να είναι πλεονασματική και άρχισε να συσσωρεύει ελλείμματα το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών άρχισε να κλυδωνίζεται και σταδιακά επήλθε το τέλος του. Όσο κράτησε το σύστημα του Bretton Woods επιτεύχθηκε οικονομική μεγέθυνση μεγάλης κλίμακας και ο κόσμος έζησε μια περίοδο ευημερίας και σταθερότητας που διήρκεσε σχεδόν 30 χρόνια. Όμως η έλλειψη ενός σταθερού, παγκόσμιου μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων θα αποδεικνύονταν και η αχίλλειος πτέρνα του συστήματος.

Η εμπλοκή της Αμερικής στον μακροχρόνιο πόλεμο του Βιετνάμ επέφερε μεγάλο οικονομικό κόστος της τάξεως των 113 δις στην κυβέρνηση και 220 δις στην οικονομία των ΗΠΑ ενώ παράλληλα επένδυναν και στο κοινωνικό πρόγραμμα “Great Society” που σε μεγάλο βαθμό αποσκοπούσε στην άμβλυση των αντιδράσεων και των ανισοτήτων που προκαλούσε ο πόλεμος στο Βιετνάμ στο εσωτερικό της χώρας (Βαρουφάκης 2011, 183).

Για να αντιμετωπίσουν το υψηλό κόστος του πόλεμου και του προγράμματος “Great Society” τύπωναν δολάρια ανεξέλεγκτα, δημιουργώντας

μεγάλο δημόσιο χρέος και εκροή δολαρίων από τη χώρα. Καθώς η ποσότητα των δολαρίων αυξανόταν, άρχισαν να αυξάνονται και οι τιμές στην εσωτερική αγορά της και μεγάλες ποσότητες από τα πλεονάζοντα δολάρια έφευγαν στο εξωτερικό, μέσω των πολυεθνικών, με αποτέλεσμα την μείωση των επενδύσεων στο εσωτερικό της χώρας. Στις αρχές του 1971 οι εξαγωγικές υποχρεώσεις των ΗΠΑ υπερέβαιναν τα 70 δις δολάρια ενώ τα αποθέματα χρυσού δεν ξεπερνούσαν τα 12 δις (Βαρουφάκης 2011,185).

Έτσι υποδαυλίστηκε η βασική αρχή του παγκόσμιου σχεδιασμού ότι η Αμερική θα έπρεπε να είναι πλεονασματικές για να μπορούν να υποστηρίξουν τον μηχανισμό ανακύκλωσης. Οι ΗΠΑ εξήγαγαν πληθωρισμό και οι υπόλοιπες κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να αυξήσουν την ποσότητα των νομισμάτων τους για να μπορέσουν να διατηρήσουν σταθερή τη συναλλαγματική τους ισοτιμία σε σχέση με το δολάριο όπως προβλεπόταν από τη συμφωνία του Bretton Woods. Το 1967 η Βρετανία υποτίμησε τη στερλίνα κατά 14% όταν το επιτρεπόμενο όριο του συστήματος ήταν 1% (Βαρουφάκης 2011, 186). Οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν το 20% των αποθεματικών τους σε χρυσό για να διατηρήσουν την ισοτιμία των 35 δολαρίων ανά ουγκιά χρυσού και το 1968 σε μια ύστατη προσπάθεια να διασωθεί το σύστημα του Bretton Woods οι αντιπρόσωποι των Κεντρικών Τραπεζών των G7 κατέληξαν στην απόφαση να διατηρηθεί η επίσημη ισοτιμία των 35 δολαρίων ανά ουγκιά χρυσού αλλά ταυτόχρονα να επιτρέπεται η αγοραπωλησία χρυσού στις τιμές της αγοράς.

Καθώς περιορίστηκε η εμπιστοσύνη στο δολάριο άρχισαν να διαβρώνονται τα θεμέλια του συστήματος των σταθερών ισοτιμιών και το ΔΝΤ, στην προσπάθεια να αποκαταστήσει την πίστη στο σύστημα, δημιούργησε το 1969 τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα (SDRs) ως το νέο αποθεματικό περιουσιακό στοιχείο. Τα πρώτα στον κόσμο τεχνητά αποθέματα, η αξία των οποίων προσδιορίζεται από ένα “καλάθι” νομισμάτων, που υφίστανται μόνο υπό λογιστική μορφή και συχνά αναφέρονται ως “χάρτινος χρυσός”.

Τον Αύγουστο του 1971 η Γαλλία ζήτησε να ανταλλαχθεί μια τεράστια ποσότητα δολαρίων με χρυσό και ύστερα από μερικές ημέρες η Βρετανία ζήτησε την μετατροπή 3 δις δολαρίων σε χρυσό. Ως απάντηση στις παραπάνω νόμιμες απαιτήσεις ο Πρόεδρος Nixon στις 15 Αυγούστου 1971 ανακοίνωσε, σε συνέντευξη τύπου, ότι οι ΗΠΑ δε θα μετέτρεπαν τα δολάρια άλλων κυβερνήσεων

και ιδιωτών σε χρυσό, προαναγγέλλοντας μια “Νέα Οικονομική Πολιτική” , γεγονός που σηματοδότησε την κατάργηση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που προέβλεπε το σύστημα του Bretton Woods και το τέλος του ίδιου του συστήματος του Bretton Woods.

Το σχέδιο διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας κατέρρευσε από την ενδογενή αδυναμία του, καθώς δεν προβλέφθηκε σταθερό, επίσημο σύστημα ανακύκλωσης των πλεονασμάτων και όταν οι ΗΠΑ έπαψαν να είναι πλεονασματικές δεν μπορούσαν να διατηρήσουν τον ηγετικό τους ρόλο εξασφαλίζοντας την ανακύκλωση των πλεονασμάτων τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Αμερική για να υποχρεώσει τα υπόλοιπα κράτη να ανατιμήσουν τα νομίσματά τους, επέβαλε μια πρόσθετη επιβάρυνση της τάξεως του 10% στις εισαγωγές μέχρι να επέλθει μια ικανοποιητική υποτίμηση του δολαρίου και μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις το δολάριο υποτιμήθηκε σημαντικά με βάση την Σμιθσόνια συμφωνία (Smithsonian Agreement).

Το Δεκέμβριο του 1971 συναντήθηκε στο Smithsonian Institution στην Washington, η Ομάδα των Δέκα (G-10) και υπέγραψαν τη συμφωνία Smithsonian. Η συμφωνία όριζε ότι κάθε νόμισμα μπορεί να κυμαίνεται σε σχέση με το δολάριο ΗΠΑ $\pm 2,25\%$, ενώ το μέγιστο εύρος κάθε νομίσματος προς το δολάριο έφθανε το $4,50\%$. Οι ΗΠΑ δεσμεύτηκαν να ορίσουν την ισοτιμία δολαρίου/χρυσού στα 38 δολάρια ανά ουγκιά, δηλαδή το δολάριο υποτιμήθηκε κατά $7,9\%$ και οι άλλες χώρες συμφώνησαν να ανατιμήσουν τα νομίσματά τους έναντι του δολαρίου. Το ιαπωνικό γεν ανατιμήθηκε $16,9\%$, το γαλλικό φράγκο $13,6\%$, το γερμανικό μάρκο $8,6\%$ και η ιταλική λιρέτα $7,5\%$. Η ομάδα επίσης συμφώνησε στη θεσμοθέτηση των ειδικών τραβηκτικών δικαιωμάτων σε μια προσπάθεια να εξισορροπηθεί το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Αν και η Σμιθσόνια συμφωνία θεωρήθηκε θεμελιώδης αναδιοργάνωση των διεθνών νομισματικών υποθέσεων δεν στάθηκε ικανή να ενισχύσει την πειθαρχία της ομοσπονδιακής τράπεζας και της κυβέρνησης των ΗΠΑ. Η τιμή του δολαρίου σε σχέση με το χρυσό στην ελεύθερη αγορά συνέχισε να προκαλεί πιέσεις στο νόμισμα και μετά από μια υποτίμηση της τάξεως του 10% που ανακοινώθηκε στις 14 Φεβρουαρίου του 1973, η Ιαπωνία και οι χώρες της ΕΟΚ αποφάσισαν να αφήσουν σε ελεύθερη διακύμανση τα νομίσματά τους.

Από το 1972 έως το 1974 η Επιτροπή των 20 για τη Μεταρρύθμιση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος δεν κατόρθωσε να βρει ένα κοινά αποδεκτό περιεκτικό ρυθμιστικό σχέδιο και οι σταθερές ισοτιμίες συναλλάγματος έδωσαν τη θέση τους στις κυμαινόμενες.

Παρά τις εκκλήσεις των ευρωπαίων προς τον Νίξον να αποκαταστήσει το σύστημα του Bretton Woods, με βάση νέες σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών είχε παρέλθει αναπιστρεπτί, το παγκόσμιο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης του Bretton Woods είχε εγκαταλειφθεί και μια νέα τάξη πραγμάτων διαμορφωνόταν. Οι μεγάλες βιομηχανικές δυνάμεις αποδέχθηκαν τη νέα οικονομική πραγματικότητα και στη Συνδιάσκεψη της Τζαμάικας (1976) υιοθέτησαν τις κυμαινόμενες ισοτιμίες.

Η κατάσταση που διαμορφώθηκε από εκείνη την χρονική περίοδο και έπειτα χαρακτηρίζεται από την απουσία κάποιου συστήματος, κατάσταση “μή συστήματος”, καθώς δεν δημιουργήθηκαν γενικά παραδεκτοί κανόνες για τη διευθέτηση των νομισματικών σχέσεων. Η κρίση που εμφανίστηκε αυτές τις δεκαετίες δεν ήταν απλά μια απόδειξη ότι δεν λειτουργεί καλά το καπιταλιστικό σύστημα αλλά ότι οι λειτουργίες του έχουν αλλάξει και δεν μπορούν πλέον να ελεγχθούν. Για χρόνια το βασικό εργαλείο διαχείρισης της αγοράς ήταν οι κυβερνητικές πολιτικές όμως τα έθνη-κράτη σταδιακά έχασαν τις δυνατότητες άσκησης οικονομικής εξουσίας και οι ιδιορρυθμίες της παγκόσμιας αγοράς άρχισαν να δημιουργούν ανισορροπίες. Αυτή η σημαντική αλλαγή δεν έγινε αμέσως αντιληπτή καθώς στη δεκαετία του '70 εξακολουθούσε να υπερισχύει η πεποίθηση ότι τα προβλήματα είχαν πρόσκαιρο χαρακτήρα και το σύστημα θα επανέρχονταν στην κανονική λειτουργία του.

Οι ιθύνοντες προσπάθησαν να επιδιορθώσουν τις αστοχίες συνεχίζοντας να εφαρμόζουν τις πολιτικές που είχαν οδηγήσει σε πρόοδο και ανάπτυξη όλη την προηγούμενη περίοδο. Φάνηκε πως αυτές οι στρατηγικές δεν μπορούσαν να λειτουργήσουν στο νέο πλαίσιο που είχε διαμορφωθεί. Αυτό οφείλονταν εν μέρει και στο γεγονός ότι οι πολιτικές τους περιορίζονταν από συγκεκριμένες ιδεολογικές δεσμεύσεις, όπως η πλήρης απασχόληση και το κοινωνικό κράτος πρόνοιας δημιουργώντας συμπέση ανάμεσα στα επιχειρηματικά κέρδη και τις κοινωνικές κατακτήσεις. Στην προσπάθεια να διατηρηθούν τα κερημένα και να

Πλαίσιο 3: Οι ομάδες των G-5, G-7, G-10

Η υποχώρηση της οικονομικής ηγεμονίας των ΗΠΑ οδήγησε στην ανάγκη για την συλλογικότερη, άτυπη οργάνωση των ανεπτυγμένων χωρών οι οποίες διαπραγματεύονται μεταξύ τους πριν αναζητήσουν λύσεις μέσα από τους θεμελιακούς διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Οι χώρες συνασπίστηκαν σε ομάδες: G-5 (ΗΠΑ, Ιαπωνία, Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο), G-7 (G-5 και Ιταλία, Καναδάς), G-10 (G-7 και Βέλγιο, Ολλανδία, Σουηδία, Ελβετία) που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα.

Στις αρχές τις δεκαετίας του 1960 το ΔΝΤ δεν διέθετε επαρκείς πόρους χρηματοδότησης για να ανταποκριθεί στις δανειοληπτικές απαιτήσεις των μελών του. Το 1962, η G-10 θέσπισε τους Γενικούς Δανειοδοτικούς Διακανονισμούς, με τους οποίους συμφώνησαν να παρέχουν στο ΔΝΤ συμπληρωματικά δάνεια, στα δικά τους νομίσματα εγκαινιάζοντας έτσι μια περίοδο μεταστροφής από την αμερικανική προς μια πιο συλλογική διαχείριση των νομισματικών ζητημάτων καθώς η G-10 έπρεπε να εγκρίνει κάθε αίτημα του Ταμείου για συμπληρωματική υποστήριξη.

Η G-5 συγκροτείται από τις πέντε μεγαλύτερες οικονομίες των αναπτυγμένων χωρών που έχουν και τις περισσότερες ψήφους στα κύρια όργανα των οργανισμών του Bretton Woods. Οι αξιωματούχοι της G-5 συναντήθηκαν πρώτη φορά το 1967 για να συζητήσουν ανεπίσημα διεθνή νομισματικά θέματα και το 1975 συμφώνησαν να διεξάγουν πιο επίσημες διασκέψεις και να συζητούν γενικά διεθνή οικονομικά ζητήματα. Όταν προσκαλέστηκαν στις διασκέψεις η Ιταλία και ο Καναδάς δημιουργήθηκε η G-7. Από το 1975 έως το 1986 η G-5 και η G-7 συναντώνται ως δύο κατά κύριο λόγο ξεχωριστές οντότητες αλλά το 1986 η G-7 υπερσκέλισε την G-5 και σήμερα έχει δύο διαφορετικά στρώματα. Στην κορυφή είναι οι επικεφαλής των κρατών που συναντιούνται σε ετήσια βάση και στο δεύτερο επίπεδο είναι οι υπουργοί οικονομικών και οι διοικητές των Κεντρικών Τραπεζών. Το 1991 η G-7 προσκάλεσε τη Ρωσία η οποία εντάχθηκε στους κόλπους της ομάδας που επί της ουσίας μετατράπηκε σε G-8.

Αυτές οι ομάδες διευκολύνουν τον συντονισμό των αναπτυγμένων χωρών, που μπορούν να συνδιαλέγονται, υποστηρίζοντας τα συμφέροντα τους, χωρίς να μοιράζονται πληροφορίες με τις υπόλοιπες χώρες. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι αυτές οι ομάδες προάγουν την ανάπτυξη της οικονομικής ηγεσίας ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι αποκλείουν τα αναπτυσσόμενα κράτη της περιφέρειας από τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ως ένα βαθμό ισχύουν και τα δύο ταυτόχρονα αν και παραμένει αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι στις ομάδες G δεν υπάρχει μέλος προερχόμενο από τα λιγότερο αναπτυγμένα κράτη, κυρίως αν αναλογιστούμε την οικονομική σημασία που έχουν αποκτήσει χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία.

συνεχιστεί η πορεία που ακολουθήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα κράτη ενίσχυσαν τις επιχορηγήσεις, αυξήσαν τη δημόσια απασχόληση και επέκτειναν το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Παρά τις προσπάθειες, τα μέτρα αποδείχθηκαν αναποτελεσματικά, το βιοτικό επίπεδο δεν βελτιώθηκε, η φορολογία αυξήθηκε και πολλαπλασιάστηκαν τα δημοσιονομικά ελλείμματα.

Τα οικονομικά προβλήματα που προέκυψαν μετά την δεκαετία του '70 συνέπεσαν με αξιοσημείωτες δομικές μεταβολές καθώς το σύστημα παραγωγής και οικονομικής διάρθρωσης μεταβλήθηκε, αποκτώντας παγκοσμιοποιημένες διαστάσεις. Η ανεργία σταδιακά αυξήθηκε και φάνηκε ότι δεν ήταν κυκλική αλλά δομική. Με τη σειρά της αυξήθηκε και η παραγωγή όμως ταυτόχρονα και για πρώτη φορά προκαλούσε μεγαλύτερες απώλειες θέσεων εργασίας με ταχύτερο ρυθμό από τις νέες θέσεις που δημιουργούσε.

Το οικονομικό πρότυπο του μεταπολεμικού κόσμου δεν μπορούσε πλέον να λειτουργήσει στο νέο πλαίσιο που άρχισε να διαμορφώνεται καθώς υπονομεύθηκε από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Οι κυβερνήσεις έπρεπε να αντιμετωπίσουν την επέκταση των παγκόσμιων αγορών και ταυτόχρονα να μπορέσουν να τονώσουν τις οικονομίες τους. Η Γαλλία, για παράδειγμα, στις αρχές της δεκαετίας του '80 αντιμετώπισε κρίση στο ισοζύγιο πληρωμών και αναγκάστηκε να υποτιμήσει το νόμισμα της και να αντικαταστήσει την κενσιανή πολιτική που εφάρμοζε με την πολιτική της "λιτότητας με ανθρώπινο πρόσωπο".

Σταδιακά έκανε την εμφάνιση του ο νεοφιλελευθερισμός που επικράτησε στη δημόσια σφαίρα ως η απάντηση στα προβλήματα που προέκυψαν, σαρώνοντας πολλές πτυχές της μικτής οικονομίας και πρεσβεύοντας το αξίωμα πως η ιδιωτική πρωτοβουλία είναι εξ ορισμού καλή και οι κυβερνήσεις αποτελούσαν a priori πρόβλημα. Αυτή η θεώρηση, βέβαια, απέχει πολύ από το να θεωρηθεί πραγματική εναλλακτική οικονομική πρόταση καθώς οι κυβερνήσεις συνεχίζουν να είναι υποχρεωμένες να διοικούν τα κράτη τους. Η πολιτική που τελικά εφαρμόστηκε ακόμα και στα πιο νεοφιλελεύθερα καθεστώτα, όπως των ΗΠΑ και της Μ. Βρετανίας ήταν στην ουσία ένα διαφορετικό σύστημα μεικτής οικονομίας που έδινε μεγαλύτερες ελευθερίες στο κεφάλαιο αλλά δεν έπαυε να έχει απαιτήσεις, στο επίπεδο της φορολογίας και άλλων υποχρεώσεων από τους πολίτες. Παρά τις ελπίδες που καλλιέργησε ο νεοφιλελευθερισμός δεν έλειψαν οι οικονομικές οπισθοδρομήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Η αντικατάσταση του συστήματος των σταθερών ισοτιμιών από ευέλικτες ισοτιμίες προκάλεσε και εξακολουθεί να προκαλεί διαμάχη μεταξύ των οικονομολόγων. Μια μεγάλη μερίδα θεωρεί ωφέλιμη αυτή τη μεταβολή για την παγκόσμια οικονομία καθώς οι σταθερές ισοτιμίες, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη οικονομική αλληλεξάρτηση μέσω των επενδύσεων, του εμπορίου και των νομισματικών ροών δημιουργεί ένα πλαίσιο αυστηρών περιορισμών στην εθνική οικονομική πολιτική και μειώνει την ικανότητα των κυβερνήσεων να ακολουθήσουν την ενδεδειγμένη κατά περίπτωση μακροοικονομική πολιτική σε αντίθεση με ένα σύστημα ευέλικτο ισοτιμιών που επιτρέπει στις εθνικές οικονομίες να γίνουν πιο αποτελεσματικές.

Ωστόσο μια μικρή μερίδα, κυρίως κλασικών φιλελεύθερων οικονομολόγων, επισημαίνει ότι εάν το σύστημα δεν στηρίζεται σε μια αντικειμενική σταθερά όπως ο χρυσός ή κάποιο άλλο αγαθό δημιουργούνται πληθωριστικές και αποσταθεροποιητικές τάσεις καθώς η αξία του χρήματος και η σταθερότητα των τιμών υπόκεινται αποκλειστικά στην διακριτική ευχέρεια των κυβερνήσεων που μπορούν να συμπεριφερθούν αλόγιστα αποσταθεροποιώντας τόσο τις εγχώριες οικονομίες όσο και το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Η χρηματοπιστωτική επανάσταση που έλαβε χώρα στα μέσα της δεκαετίας του '70 και οι συνέπειες της απέδειξαν ότι οι φόβοι της μειοψηφίας των οικονομολόγων ήταν βάσιμοι. Η ανάπτυξη της αγοράς του ευρώδολαρίου και η επέκταση των διεθνών τραπεζών είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας διεθνούς χρηματοπιστωτικής αγοράς που σε συνδυασμό με την απορύθμιση των εγχώριων χρηματοοικονομικών συστημάτων, την εξάλειψη των κεφαλαιακών ελέγχων, την αύξηση του όγκου και της ταχύτητας των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών ροών οδήγησαν σε μια αυξημένη νομισματική και χρηματοοικονομική αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών. Η ολοκλήρωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αυτονομίας στο επίπεδο της μακροοικονομικής πολιτικής με αποτέλεσμα οι εγχώριες πολιτικές να συνδεθούν άμεσα με τις διεθνείς διαμορφώνοντας μια κατάσταση έντονης αλληλεξάρτησης παρά την αρχική πεποίθηση ότι οι ευέλικτες συναλλαγματικές ισοτιμίες θα οδηγούσαν σε μεγαλύτερη αυτονομία των εθνικών πολιτικών.

Ένα ακόμα αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης είναι ότι οι διεθνείς χρηματοοικονομικές ροές έχουν καταστεί παράγοντας επηρεασμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών, προκαλώντας διακυμάνσεις στις τιμές των νομισμάτων που δεν είναι πάντα εύκολο να ελεγχθούν, με αποτέλεσμα την αστάθεια του συστήματος. Επιπλέον, οι συναλλαγματικές ροές έχουν επισκιάσει τις εμπορικές και έχει αναπτυχθεί μια διαμάχη σχετικά με το εάν η αστάθεια των συναλλαγματικών ισοτιμιών έχει δημιουργήσει αρνητικές συνέπειες για την πραγματική οικονομία και την οικονομική ανάπτυξη και δεν είναι λίγοι εκείνοι που πιστεύουν ότι θα πρέπει να υπάρξει ένα νέο σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών εξαιτίας του υψηλού κόστους της διακύμανσης.

Οι κυρίαρχες οικονομικές δυνάμεις, μετά την κατάρρευση του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods, προχώρησαν σε μια μεταξύ τους πολιτική συμφωνία που κατέστησε τις Κεντρικές Τράπεζες de facto διαχειριστές του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Αυτή η προσπάθεια ονομάστηκε “πεδίο αναφοράς” και βασιζόταν στην συνεργασία των διοικητών των Κεντρικών Τραπεζών και των υπουργών οικονομικών με σκοπό την αποσταθεροποίηση των νομισματικών τιμών.

Με την πάροδο του χρόνου και στην πράξη φάνηκε ότι αυτός ο άτυπος, συνεργασιακός μηχανισμός σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι αποτελεσματικός με αποτέλεσμα να πληθαίνουν οι απόψεις ότι είναι απαραίτητη η επιστροφή σε ένα σύστημα που θα βασιζόταν σε κανόνες ή σε μια πιο ικανοποιητική διευθέτηση. Η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος και του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών που αργότερα μετεξελίχθηκε στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση με το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα είναι μια απόπειρα διευθέτησης του ζητήματος των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε περιφερειακό επίπεδο.

Η παγκόσμια κρίση του 2008 επιβεβαίωσε την κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Από το 2007 βρισκόταν σε εξέλιξη μια διαρκώς κλιμακούμενη διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από την στεγαστική αγορά χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης (sub-prime mortgage market) των ΗΠΑ. Η χρεοκοπία των δύο κερδοσκοπικών κεφαλαίων της Bear Stearns, μιας από τις παλαιότερες επενδυτικές τράπεζες της Wall Street, η διάσωση από το γερμανικό κράτος της

IKB Deutsche Industriebank, το πάγωμα των τριών αμοιβαίων κεφαλαίων από την BNP Paribas τα οποία περιείχαν τοξικά ενυπόθηκα χρεόγραφα αποτέλεσαν κάποια από τα πρώτα σημάδια της κρίσης που θα επέρχονταν.

Όσο η κρίση εξελίσσονταν έρχονταν στο προσκήνιο σημαντικά προβλήματα που σχετίζονταν με τον χρηματοπιστωτικό τομέα ο οποίος και δέχθηκε καίριο πλήγμα σε παγκόσμιο επίπεδο μετά την χρεοκοπία της Lehman Brothers, της τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, στις 15 Σεπτεμβρίου 2008. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ σε αντίθεση με την μέχρι τότε προσέγγιση της, στην διαχείριση της κρίσης αποφάσισε να μη διασώσει την τράπεζα. Η μεγαλύτερη χρεοκοπία στην ιστορία των ΗΠΑ συντάραξε συθέμελα το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και ώθησε την κρίση σε ανεξέλεγκτα επίπεδα. Παρουσιάστηκε μείωση του ρυθμού αύξησης της παγκόσμιας οικονομίας ενώ η ευρωπαϊκή οικονομία εισέρχεται σε ύφεση.

Αποκαλύψεις για πληθώρα σοβαρών προβλημάτων στα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήρθαν στο προσκήνιο και απαιτήθηκαν συντονισμένες ενέργειες και δράσεις εθνικών κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών για να αποφευχθεί η κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η υποτίμηση των κινδύνων και η ανάληψη μεγάλου ρίσκου της σκιώδους χρηματοοικονομικής αγοράς που είχε ως στόχο την επίτευξη εύκολου και γρήγορου κέρδους σε συνδυασμό με τον μεγάλο βαθμό αλληλεπίδρασης μεταξύ των χρηματαγορών που χαρακτηρίζει την φύση της συγκεκριμένης κρίσης οδήγησε σε επιβράδυνση της παγκόσμιας πραγματικής οικονομίας (Baltas 2013).

Το σκιώδες τραπεζικό και χρηματοοικονομικό σύστημα προκειμένου να ελαχιστοποιήσει και να αποφύγει το κόστος της εποπτείας βρήκε μεθόδους όπως τα αμοιβαία κεφάλαια υψηλού κινδύνου (hedge funds), μεσάζοντες στην αγορά τιτλοποιημένων στεγαστικών δανείων, θυγατρικές τραπεζών με στόχο την επένδυση σε τιτλοποιημένα προϊόντα. Έτσι για πολλά χρόνια υποεκτιμούσε τους κινδύνους και έπαιρνε ρίσκα επιδιώκοντας το γρήγορο και εύκολο κέρδος και μάλιστα υπό την ευλογία των οίκων αξιολόγησης. Επένδυε για ίδιο λογαριασμό, χρησιμοποιώντας βραχυχρόνιο δανεισμό ώστε να πολλαπλασιάζει το μέγεθος της επένδυσης και της τελικής απόδοσης. Ο δανεισμός αυτός στέρησε απότομα, στη διάρκεια της κρίσης και επέτεινε τα προβλήματα, μεταδίδοντας τον πανικό και

την πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων με αποτέλεσμα το παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα να βρεθεί στο χείλος της καταστροφής.

Μόνο με τη διεθνή παρέμβαση κεντρικών τραπεζών και κυβερνήσεων και μετά από συντονισμένες προσπάθειες που διήρκεσαν περίπου δύο χρόνια το σύστημα τελικά διασώθηκε. Στις 14-15 Νοεμβρίου 2008 συνήλθε για πρώτη φορά η Σύνοδος Κορυφής των G-20 στην Ουάσιγκτον με σκοπό την εναρμόνιση των δράσεων για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης και στη συνέχεια ακολούθησαν επτά ακόμη Σύνοδοι Κορυφής. Όμως, οι διεθνείς παρεμβάσεις είχαν τεράστιο κόστος καθώς τα δημοσιονομικά προβλήματα πολλών χωρών επιδεινωθήκαν υπό την πίεση της ύφεσης με αποτέλεσμα η κρίση να περάσει στην επόμενη φάση της και να μετατραπεί σε δημοσιονομική (Reinhart & Rogoff 2009).

Ίσως το πιο αξιοσημείωτο με την κρίση του 2008 είναι ότι κανείς δεν την είχε προβλέψει, τουλάχιστον κανείς από όσους κατείχαν θέσεις κλειδιά εντός του οικονομικού και πολιτικού συστήματος (τεχνοκράτες, πολιτικοί, διεθνείς οργανισμοί) αλλά και οι περισσότεροι από τους επαΐοντες της ακαδημαϊκής κοινότητας και όλα τα παραπάνω σε παγκόσμια κλίμακα. Ακόμα και το ΔΝΤ που έχει ως βασική αποστολή του την πρόβλεψη και την πρόληψη των υπερπλεονασμών κρίσεων, δεν κατάφερε ούτε να προβλέψει, ούτε να προλάβει την κρίση. Στην συντριπτική τους πλειοψηφία, όλοι όσοι μπορούσαν και έπρεπε να την έχουν προβλέψει κατέληξαν στην ίδια, παράδοξη διαπίστωση ότι κανείς δεν θα μπορούσε να το ξέρει, ούτε να το είχε φανταστεί, παραδεχόμενοι ότι αδυνατούν να αντιληφθούν τις απροσδόκητες εξελίξεις.

Τον Οκτώβριο του 2008, ο Alan Greenspan, μέχρι πρότινος πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (Fed) μιλώντας σε επιτροπή του Κογκρέσου για την Εποπτεία και την Κυβερνητική Μεταρρύθμιση δήλωσε ότι *“ανακάλυψα ένα σφάλμα στο μοντέλο που θεωρούσα ότι προσδιορίζει το πως λειτουργεί ο κόσμος”* (Βαρουφάκης 2011, 28). Λίγο αργότερα, ο Larry Symmers, πρώην υπουργός οικονομικών του Clinton, που διορίστηκε επικεφαλής του Εθνικού Οικονομικού Συμβουλίου και έγινε βασικός οικονομικός σύμβουλος του Obama ανέφερε ότι *“στην παρούσα κρίση, το να κάνεις πολύ λίγα συνιστά μια απειλή μεγαλύτερη από το να κάνεις πάρα πολλά”*, παραδεχόμενος ότι πρέπει να υποσκελιστεί κάθε επιφυλακτικότητα στην λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση

της κρίσης (Βαρουφάκης 2011, 28). Τον Ιανουάριο του 2009, ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Μπους, Ντικ Τσένι ερωτηθείς σε συνέντευξη για ποιο λόγο η κυβέρνηση δεν κατάφερε να προβλέψει την κρίση του 2008 απάντησε ότι *«κανένας άνθρωπος στον κόσμο δεν αποδείχθηκε αρκετά έξυπνος ώστε να το καταλάβει εγκαίρως. Δεν το περίμενε κανείς.»* (Ρουμπινί & Μιμ 2010, 11).

Η Βασίλισσα Ελισάβετ παρευρισκόμενη σε μια ημερίδα καθηγητών του London School of Economics, έθεσε το απλό ερώτημα προς τους παρευρισκόμενους *«γιατί δεν το προβλέψατε;»*. Η Βρετανική Ακαδημία τον Ιούλιο του 2009 απάντησε με μια επιστολή που την υπέγραφαν 35 κορυφαίοι οικονομολόγοι, στην οποία παραδέχονταν ότι παρά το γεγονός ότι είχαν πρόσβαση σε όλα τα στοιχεία και τις πληροφορίες που ήταν απαραίτητες δεν κατάφεραν να διακρίνουν αυτό που πραγματικά συνέβαινε, ώστε να προβλέψουν την επερχόμενη κρίση κάνοντας δυο βασικά λάθη, το σφάλμα της υπόθεσης ότι οι παρατηρούμενες τάσεις θα συνεχίζονταν αμετάβλητες στο διηνεκές και το σφάλμα να πιστέψουν την αρχική τους υπόθεση (Βαρουφάκης 2011, 30).

Με τη λογική της γραμμικής συναγωγής συμπερασμάτων θεώρησαν ότι αφού η κρίση δεν έχει προκύψει, δεν πρόκειται και να συμβεί και αρκέστηκαν στην επαναληπτική εμπέδωση της ρητορείας τους που θεωρούσαν ότι είναι και η υπαρκτή πραγματικότητα. Αν και τα στοιχεία έδειχναν την υπέρμετρη διόγκωση τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου χρέους σε παγκόσμια κλίμακα οι επαΐοντες των οικονομικών πίστεψαν ότι η οικονομία έχει αλλάξει, ως προς τις βασικές αρχές της, και μετά τη δεκαετία του 1970 δημιουργήθηκε ένας κόσμος στον οποίο ο χρηματοπιστωτικός τομέας μπορεί να δημιουργεί αθώο και ακίνδυνο χρέος (Βαρουφάκης 2011, 31).

Στην δεκαετία του 1970, πριν την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, σημειώθηκε μια βίαιη αναστροφή των ροών προϊόντων και κεφαλαίων μεταξύ των ΗΠΑ και του υπόλοιπου κόσμου. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, σηματοδοτώντας την παγκόσμια οικονομία και η Αμερική έχασε την πλεονασματική της θέση. Οι ΗΠΑ αντέδρασε ενισχύοντας τα ελλείμματα της και μέσω αυτών την ηγεμονία της, καθώς τεράστιες ποσότητες κεφαλαίων άρχισαν να κατευθύνονται προς την Wall Street (Halevi & Varoufakis, 2003).

Σταδιακά ο χρηματοπιστωτικός τομέας αναδύθηκε σε άτυπο πρωταγωνιστή και ρυθμιστή του συστήματος της παγκόσμιας οικονομίας και η χρηματοοικονομική κρίση του 2008 δεν φαίνεται να κλόνισε (προς το παρόν) την κυριαρχία των οικονομικών θεωριών που καθορίζουν την πολιτική που ασκείται μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Υπό την πίεση και των διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών συνεχίζουν να εφαρμόζουν μεταρρυθμιστικά προγράμματα και δομικές αναπροσαρμογές που στηρίζονται στην οικονομική θεώρηση που επικρατούσε και πριν την κρίση. Αυτή η θεώρηση εκλογικεύει και νομιμοποιεί την υποταγή της οικονομικής πολιτικής στις απαιτήσεις των αγορών, με τη βασική υπόθεση ότι η πολιτική είναι αναποτελεσματική και οι αγορές αποτελεσματικές.

Όμως αυτή η διπλή υπόθεση κατέρρευσε με την τραπεζική και χρηματοοικονομική κρίση και η επαναθεμελίωση της οικονομικής σκέψης θεωρείται απαραίτητη. Η θεωρία που κυριάρχησε πρεσβεύει ότι τα άτομα είναι πλήρως διορατικά και ορθολογικά και ότι η γενική απελευθέρωση των αγορών οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στη μέγιστη ανάπτυξη και την άριστη κατανομή των πόρων. Ενδεχομένως στο επίπεδο της δημιουργίας μαθηματικών μοντέλων αυτή η θεωρία μπορεί και να ισχύει όμως στην πράξη, σε έναν κόσμο που δε λειτουργεί υπό συνθήκες εργαστηρίου, δεν επιβεβαιώνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο: ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΒRETTON WOODS

Οι οργανισμοί του Bretton Woods θεωρούνται θεμελιακοί διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί του σύγχρονου παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και αποτελούν σημαντικές, κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης καθώς οι συμφωνίες που λαμβάνονται στο πλαίσιο λειτουργίας τους επηρεάζουν τη διαδικασία και το περιεχόμενο της.

Τον Ιούλιο του 1944 συναντήθηκαν, στο Bretton Woods του New Hampshire των ΗΠΑ, εκπρόσωποι από 44 κράτη προκειμένου να δημιουργήσουν ένα νομισματικό και οικονομικό σύστημα ως ένα τμήμα του σχεδιασμού για την μεταπολεμική εποχή. Η ίδρυση και των δύο Οργανισμών ήταν αποτέλεσμα της Διεθνούς Νομισματικής και Οικονομικής Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών και είναι ευρέως γνωστή ως «διάσκεψη του Bretton Woods». Το Διεθνές Νομισματικό

Ταμείο και η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD)³ έγιναν οι κύριοι οργανισμοί του νεοσύστατου συστήματος το οποίο άρχισε να λειτουργεί στο τέλος του 1945. Οι ΗΠΑ προσέφεραν την ηγεσία τους στο νέο σύστημα το οποίο κατά τα μεταπολεμικά χρόνια λειτούργησε και ως παγκόσμιος κεντρικός τραπεζίτης.

Η ιδέα της ίδρυσης του ΔΝΤ εδράζεται στην μεγάλη οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930, ενώ η ίδρυση της Διεθνούς Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης βασίστηκε στο σκεπτικό ότι ήταν απαραίτητος ο συντονισμός των προσπαθειών για την ανασύνταξη των κρατών τα οποία είχαν πληγεί από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '30 ασκήθηκαν περιοριστικές πολιτικές με αποτέλεσμα τη μεγάλη πτώση του βιοτικού επιπέδου σε πολλές χώρες. Αυτή η οδυνηρή εμπειρία οδήγησε στην απόφαση για τη δημιουργία του ΔΝΤ. Το σκεπτικό ίδρυσης και λειτουργίας του βασιζόταν εν πολλοίς στην ερμηνεία που είχε δώσει ο Άγγλος οικονομολόγος John Maynard Keynes για την ύφεση της δεκαετίας του 1930. Ο Keynes είχε υποστηρίξει ότι μια αγορά μπορεί να λειτουργεί αναποτελεσματικά με συνέπεια να καταλήξει σε μαζική ανεργία και να μην καταφέρει να τροφοδοτήσει με τα απαιτούμενα κεφάλαια την οικονομία μιας χώρας, γεγονός το οποίο, ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί να έχει μικρότερο ή μεγαλύτερο αντίκτυπο και σε άλλα κράτη με κίνδυνο να προκαλέσει φαινόμενο ντόμινο οδηγώντας σε παγκόσμια ύφεση. Παράλληλα επισήμανε ότι σε περίπτωση οικονομικής κάμψης, η νομισματική πολιτική ενδεχομένως να μην καταφέρει να δράσει εξισορροπητικά ενώ ταυτόχρονα μπορεί να καταστούν αδύνατες οι δημοσιονομικές προσαρμογές προς την κατεύθυνση της μείωσης των φόρων ή της αύξησης των δημοσίων δαπανών από τη στιγμή που δεν επιτευχθεί δανεισμός.

Ηγετικό ρόλο στο σχεδιασμό της συνδιάσκεψης είχαν ο Harry Dexter White, εκ μέρους των ΗΠΑ και ο John Maynard Keynes, εκ μέρους της Βρετανίας που θεωρούνται και οι διανοητικοί πατέρες των δύο οργανισμών (IMF, 2010 α). Το βασικό ζητούμενο ήταν η δημιουργία ενός νέου θεσμικού πλαισίου

³Η ΔΤΑΑ την ονομασία της ως Παγκόσμια Τράπεζα την έλαβε μόνη της, όταν αυτόν τον τίτλο εμφάνισε στο εξώφυλλο της ετήσιας Έκθεσης της το 1955. Παρούλα Νασκου-Περάκη, *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών Η Θεσμική Διάσταση*, Γ΄ Έκδοση, σελ. 180, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002.

που θα αποσοβούσε μια νέα οικονομική ύφεση όμοια με τη Μεγάλη Ύφεση και ποιος θα ασκούσε τον έλεγχο αυτού το συστήματος.

Η διευθέτηση των παραπάνω ζητημάτων δημιούργησε εντάσεις και διαφωνίες ιδίως ανάμεσα ανάμεσα στις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία. Ο Keynes και ο White προσπάθησαν να προωθήσουν τις πολιτικές σκοπιμότητες των χωρών τους. Ο Keynes αντιλαμβανόμενος την παρακμή της Μ. Βρετανίας αποπειράθηκε να εξασφαλίσει όσα περισσότερα βρετανικά συμφέροντα μπορούσε και ο White θέλοντας να προστατέψει τα συμφέροντα των ΗΠΑ πίεζε ώστε να ενισχυθεί η επιρροή της στους οργανισμούς του Bretton Woods.

Το ΔΝΤ ιδρύθηκε για να εποπτεύει ένα σύστημα καθορισμένων ή προστατευμένων συναλλαγματικών ισοτιμιών, στο οποίο τα νομίσματα είχαν επίσημες συναλλαγματικές ισοτιμίες που συνδέονταν με το χρυσό και το αμερικανικό δολάριο. Σκοπός αυτού του συστήματος ήταν να αποφευχθεί η ανταγωνιστική υποτίμηση των νομισμάτων που είχε οδηγήσει σε εμπορικούς πολέμους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Παράλληλα θα διασφάλιζε επαρκή νομισματικά αποθέματα που θα επέτρεπαν στα κράτη-μέλη να διατηρούν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες των νομισμάτων τους στις προκαθορισμένες αξίες και χρησιμοποιώντας τις εισφορές των μελών θα ήταν σε θέση να προσφέρει αποθεματικές πιστώσεις στα κράτη με προβλήματα ρευστότητας.

Οι ιδρυτές του ΔΝΤ δεν θέλησαν να επιχειρήσουν την παροδική αποκατάσταση των διεθνών νομισματικών σχέσεων αλλά να δημιουργήσουν ένα μηχανισμό που θα επιφορτιζόταν με το έργο της πρόληψης μιας νέας παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης όμοιας με εκείνη του 1930 κατά τη διάρκεια της οποίας ασκήθηκαν περιοριστικές πολιτικές με αποτέλεσμα τη μεγάλη πτώση του βιοτικού επιπέδου σε πολλά κράτη. Καθώς το κύριο ζητούμενο ήταν η διατήρηση της παγκόσμιας συνολικής ζήτησης, το ΔΝΤ θα λειτουργούσε προς αυτήν την κατεύθυνση με τον διττό του ρόλο: ο σημαντικότερος ήταν η διάγνωση των υπερπυσών κρίσεων και η πρόληψή τους, ενώ ο άλλος η άμεση και αποτελεσματική παρέμβαση στις κρίσεις, όταν αυτές δεν είναι δυνατόν να προληφθούν.

Για να παραμείνει σταθερό αυτό το σύστημα έπρεπε να καθορίζει την νομισματική πολιτική σύμφωνα με ορισμένες παραμέτρους ώστε να αποφευχθεί παγκόσμιος πληθωρισμός ή υποτίμηση. Για να επιτευχθεί αυτό κάθε νόμισμα

πρέπει να συνδεθεί με ένα “μη νομισματικό” περιουσιακό στοιχείο, να συντονίζονται οι εθνικές πολιτικές και να υπάρχει ένας “ηγέτης” που οι πολιτικές του θα μπορούν να εγγυηθούν κάποιον βαθμό οικονομικής σταθερότητας.

Το ΔΝΤ συνδύαζε, ως ένα βαθμό, όλα τα παραπάνω καθώς οι νομισματικές πολιτικές των κρατών-μελών συντονίζονταν με τη σύνδεση κάθε νομίσματος με το δολάριο, το οποίο με τη σειρά του συνδέθηκε με τον χρυσό, ενώ παράλληλα οι πιο ισχυρές χώρες εναρμόνιζαν σε ανεπίσημο επίπεδο τις οικονομικές τους πολιτικές. Για να μπορέσουν τα κράτη να διατηρήσουν σταθερές τις ισοτιμίες ήταν υποχρεωμένες να συμμετέχουν στην αγοραπωλησία δολαρίων και να υιοθετήσουν αυστηρούς περιορισμούς στη μεταφορά κεφαλαίων.

Σε περίπτωση οικονομικής κάμψης η νομισματική πολιτική ενδεχομένως να μην καταφέρει να δράσει εξισορροπητικά ενώ ταυτόχρονα μπορεί να καταστούν αδύνατες οι δημοσιονομικές προσαρμογές προς την κατεύθυνση της μείωσης των φόρων που δημιουργεί κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριότητα ή της αύξησης των δημοσίων δαπανών από τη στιγμή που δεν επιτευχθεί δανεισμός. Στόχος ήταν να μπορέσει η εκάστοτε χώρα να μειώσει τις εισαγωγές αγαθών και κεφαλαίων και να αυξήσει τις εξαγωγές κεφαλαίων και αγαθών.

Για τον Keynes η δυνατότητα του δημόσιου δανεισμού αποτελούσε ζήτημα πρωταρχικής σημασίας καθώς πίστευε ότι, σε ανάλογες περιπτώσεις, η σταθερότητα και η απώτερη ανάπτυξη της οικονομίας μπορεί να επιτευχθεί κυρίως με την ενεργεί παρέμβαση του κράτους υποστηρίζοντας ότι οι επενδύσεις από δημόσιους φορείς είναι απαραίτητες για την έναρξη μίας οικονομικής δραστηριότητας που θα οδηγήσει σε μείωση της ανεργίας και αύξηση της παραγωγικότητας. Σε περίπτωση οικονομικής κάμψης η νομισματική πολιτική ενδεχομένως να μην καταφέρει να δράσει εξισορροπητικά ενώ ταυτόχρονα μπορεί να καταστούν αδύνατες οι δημοσιονομικές προσαρμογές προς την κατεύθυνση της μείωσης των φόρων που δημιουργεί κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριότητα ή της αύξησης των δημοσίων δαπανών από τη στιγμή που δεν επιτευχθεί δανεισμός.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, στόχος είναι να μπορέσει η εκάστοτε χώρα να μειώσει τις εισαγωγές αγαθών και κεφαλαίων και να αυξήσει τις εξαγωγές κεφαλαίων και αγαθών. Με αυτό το σκεπτικό το Ταμείο θα παρείχε βραχυπρόθεσμα χρηματοδότηση, για την αντιμετώπιση των προσωρινών

ελλειμμάτων στο ισοζύγιο πληρωμών και τη διατήρηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών, δανείζοντας τις χώρες που ξεσπούσαν κρίσεις εξαιτίας του διογκωμένου ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, με συγκεκριμένους όρους που θα βοηθούσαν στην προσαρμογή των χωρών και την αντιμετώπιση των κρίσεων.

Για να καταστεί δυνατή η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του διεθνούς νομισματικού συστήματος βάση του Άρθρου IV των Άρθρων της Συμφωνίας, απονεμήθηκε στο ΔΝΤ η εξουσία άσκησης εποπτείας στην συναλλαγματική πολιτική των χωρών - μελών ώστε να διασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος (IMF, 2010 α). Το Ταμείο χρησιμοποιώντας αυτή την εξουσία ξεκίνησε ήδη από την δεκαετία του '50 να εφαρμόζει την πρακτική επιβολής πολιτικών όρων στα δάνεια τα οποία παρείχε. Από την δεκαετία του '80 ενίσχυσε την ελεγκτική λειτουργία του επιβάλλοντας στις δανειζόμενες χώρες μαζί με τους όρους και «προϋποθέσεις» (conditionality/conditionalities) οι οποίες αφορούσαν την εφαρμογή συγκεκριμένων μακροοικονομικών πολιτικών.

Με το πέρασμα των χρόνων ο έλεγχος των διαρθρωτικών πολιτικών και του χρηματοπιστωτικού τομέα των χωρών έχουν καταστεί αδιάσπαστο κομμάτι της πιστωτικής του πολιτικής και σταδιακά η πολυπλοκότητα, η θεματική και τα πεδία των «προϋποθέσεων» αυξήθηκαν σημαντικά, κυρίως μετά την συνεργασία του οργανισμού με τις χώρες χαμηλού εισοδήματος και τις υπό μετάβαση χώρες. Αποτέλεσμα αυτής της τακτικής είναι η ταύτιση των χορηγούμενων δανείων με την επιβολή «προϋποθέσεων» των οποίων η σκοπιμότητα και η αποτελεσματικότητα έχει επανειλημμένως αμφισβητηθεί.

Όταν κατέρρευσε το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών το ΔΝΤ έχασε μια από τις βασικές λειτουργίες του και υποβαθμίστηκε ο ρόλος του στο παγκόσμιο σύστημα. Ο οργανισμός ξαναβρέθηκε στο προσκήνιο των εξελίξεων το 1980 όταν κατέστη ο βασικός διεθνής φορέας στην αντιμετώπιση της κρίσης χρέους του Μεξικού.

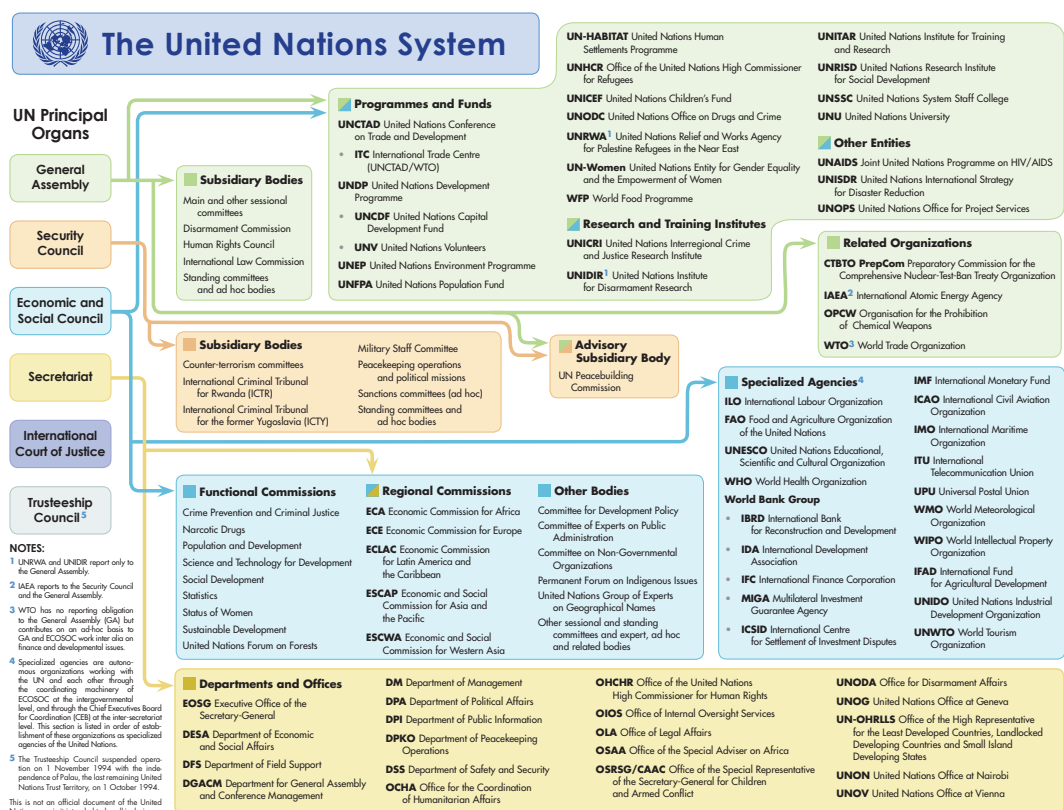
Ο αρχικός ρόλος που κλήθηκε να ενσαρκώσει η Παγκόσμια Τράπεζα είναι σαφώς διαφοροποιημένος και πιο περίπλοκος από αυτόν του ΔΝΤ και βασίστηκε στο σκεπτικό ότι ήταν απαραίτητος ο συντονισμός των προσπαθειών για την ανασύνταξη των κρατών τα οποία είχαν πληγεί από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι βασικοί σκοποί ίδρυσής της μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- να βοηθήσει στην ανάπτυξη των κρατών – μελών της,
- να προωθήσει τις ιδιωτικές επενδύσεις,
- να προωθήσει τη μακροχρόνια ισόρροπη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου,
- να φροντίζει ώστε η συνολική χρηματοδότηση προς ένα κράτος, από όποια πηγή και αν προέρχεται, να κατευθύνεται προς υλοποίηση σημαντικών προγραμμάτων για την κάλυψη των πιο επείγουσών αναγκών.

Όμως η σχετική απροθυμία των ευρωπαϊκών χωρών να δανειστούν από την Τράπεζα σε συνδυασμό με την οικονομική βοήθεια που διοχετεύτηκε από τις ΗΠΑ, μέσω του σχεδίου Μάρσαλ, στην περιοχή της Ευρώπης, περιόρισε το ρυθμιστικό της ρόλο εξαναγκάζοντας την να στραφεί προς τις αναδυόμενες οικονομίες των ανεξαρτητοποιημένων πρώην αποικιών (Γεώργιας 2006, 89). Έτσι κατά τη δεκαετία του 1960 σχεδιάστηκε ένας επαναπροσανατολισμός της διάθεσης των κεφαλαίων της, ενώ κάτι ανάλογο συνέβη και κατά τη δεκαετία του '90 όταν έστρεψε το ενδιαφέρον της προς τις υπό μετάβαση χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Στην διάρκεια των ετών που μεσολάβησαν από την ίδρυσή της οι ήδη επαυξημένες δράσεις της επεκτάθηκαν σε περισσότερους τομείς (υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός, περιβάλλον κ.α.) με αποτέλεσμα να αμφισβητείται η αποτελεσματικότητά της.

Διάγραμμα 2 : Το Οργανόγραμμα του ΟΗΕ

Πηγή : UN, [Organization Chart of the UN System](http://www.un.org/aboutun/chart.html), www.un.org/aboutun/chart.html

8.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το ΔΝΤ ιδρύθηκε επίσημα το Δεκέμβριο του 1945 με έδρα την Ουάσινγκτον όταν 29 κράτη-μέλη υπέγραψαν τα Άρθρα Συμφωνίας (Articles of Agreement) και ξεκίνησε τη λειτουργία του το Μάρτιο του 1947. Είναι ένας αυτόνομος Διεθνής Δημόσιος Οικονομικός Οργανισμός ο οποίος αποτελεί Ειδικευμένη Οργάνωση του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών (Διάγραμμα 2) και σήμερα αριθμεί 189 κράτη-μέλη.

Τα κύρια όργανα διοίκησης του είναι: α) το Συμβούλιο Διοικητών (Board of Governors), β) το Εκτελεστικό Συμβούλιο (Executive Board), γ) ο Διευθύνων Σύμβουλος (Managing Director), δ) η Επιτροπή Ανάπτυξης (Development Committee) και γ) η Διεθνής Νομισματική και Χρηματοοικονομική Επιτροπή (International Monetary and Financial Committee).

Το Συμβούλιο Διοικητών αποτελεί το ανώτατο όργανο του Ταμείου συγκεντρώνοντας τυπικά όλες τις εξουσίες του Οργανισμού. Σε αυτό εκπροσωπούνται όλα τα κράτη-μέλη, από έναν διορισμένο εκπρόσωπο, που είναι ο Διοικητής, και τον αναπληρωτή του. Οι Διοικητές συνήθως είναι Υπουργοί Οικονομικών ή Διοικητές Κεντρικών Τραπεζών ενώ η θητεία τους δεν υπόκειται σε κανενός είδους χρονικό περιορισμό, μέχρι την απόφαση αντικατάστασής τους από το μέλος-κράτος. Συνήθως το Συμβούλιο των Διοικητών συνεδριάζει μια φορά τον χρόνο (ταυτόχρονα με τη σύνοδο του Συμβουλίου των Διοικητών της Παγκόσμιας Τράπεζας) για να εκλέξει ή να ανανεώσει τη θητεία των μελών του Εκτελεστικού Συμβουλίου στο οποίο και μεταβιβάζει τμήμα των αρμοδιοτήτων του.

Το Εκτελεστικό Συμβούλιο αποτελείται από 24 Εκτελεστικούς Διευθυντές και τους αναπληρωτές τους, συνεδριάζει αρκετές φορές την εβδομάδα και λαμβάνει τις αποφάσεις του με συναίνεση (consensus). Στην πράξη, είναι το όργανο με τις σπουδαιότερες αρμοδιότητες καθορίζοντας τις εξελίξεις στον Οργανισμό και προσδιορίζοντας τη στάση του απέναντι στα περισσότερα ζητήματα. Σε αυτό το τόσο καίριας σημασίας όργανο, 8 από τους 24 Εκτελεστικούς Διευθυντές διορίζονται από τις εξής χώρες: ΗΠΑ, Γαλλία, Γερμανία, Ιαπωνία, Κίνα, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένο Βασίλειο και τη Ρωσική Ομοσπονδία. Οι υπόλοιποι δεκαέξι Εκτελεστικοί Διευθυντές εκλέγονται από τις ομάδες που σχηματίζουν τα υπόλοιπα κράτη-μέλη. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις οι ομάδες που συγκροτούνται να απαρτίζονται από ανομοιογενείς χώρες που δεν έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματική πολιτική δεδομένου ότι καμία ομάδα δεν διαθέτει πάνω από το 5,12% του συνόλου των ψήφων.

Η Διεθνής Νομισματική και Χρηματοοικονομική Επιτροπή αποτελεί το νεότερο όργανο του Ταμείου και ιδρύθηκε το 1999 για να αντικαταστήσει την Ενδιάμεση Επιτροπή (Interim Committee) του Συμβουλίου των Διοικητών για το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα, η οποία είχε συγκροτηθεί το 1974. Αποτελείται από 24 μέλη τα οποία είναι ήδη Διοικητές και η σύνθεση των μελών της αντικατοπτρίζει την σύνθεση του Εκτελεστικού Συμβουλίου καθώς και τον τρόπο διαμόρφωσής της. Το Συμβούλιο Διοικητών μεταβιβάζει στην Επιτροπή πληθώρα αρμοδιοτήτων και εξουσιών.

Κυρίαρχο ρόλο στην οργάνωση και λειτουργία του Οργανισμού διαδραματίζουν οι ποσοτώσεις/μετοχικά κεφάλαια (quotas) των κρατών μελών που αποτελούν την κύρια πηγή χρηματοδότησης του Ταμείου και καθορίζουν τις ψήφους του κάθε μέλους και την πρόσβαση του στην χρηματοδότηση. Για κάθε χώρα μέλος ορίζεται μια ποσόστωση η οποία προσδιορίζεται από το σχετικό μέγεθος της χώρας στην παγκόσμια οικονομία.

Οι ποσοτώσεις μεταφράζονται σε μια μονάδα που ονομάζεται Ειδικό Τραβηχτικό Δικαίωμα [ΕΤΔ] (Special Drawing Right, SDR) και αποτελεί την ειδική μονάδα απολογισμού του ΔΝΤ. Τα ΕΤΔ καθορίζουν το ύψος της βραχυπρόθεσμης χρηματοδότησης την οποία μπορεί να λάβει ένα κράτος και είναι πάντα ανάλογο του ύψους της συνδρομής του με εξαίρεση κάποιες ειδικές περιπτώσεις. Κάθε μέλος με την είσοδο του στο ΔΝΤ λαμβάνει αρχικά 250 ψήφους + 1 για κάθε 100.000 Ειδικού Τραβηχτικού Δικαιώματος. Οι δέκα ισχυρότερες χώρες ελέγχουν πάνω από τις μισές ψήφους του Ταμείου με τις ΗΠΑ να διαθέτουν τις περισσότερες από κάθε άλλο κράτος-μέλος και το μοναδικό προνόμιο υποβολής βέτο (Πίνακας 1).

Δηλαδή, η ισχύς της κάθε χώρας, η οποία εκφράζεται μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες ψήφησης, καθορίζεται από την οικονομική δύναμη των χωρών όπως αυτή διαμορφώθηκε στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 κάποιες δευτερεύουσες ρυθμίσεις που είχαν πραγματοποιηθεί δεν είχαν αλλάξει τη συνολική εικόνα. Το Δεκέμβριο του 2010 ολοκληρώθηκε η 14^η γενική αναθεώρηση των ποσοτώσεων που είχε ξεκινήσει το 2008 και το Νοέμβριο του 2010 το Συμβούλιο των Εκτελεστικών Διευθυντών επικύρωσε την απόφαση για μια νέα αναθεώρηση των ποσοτώσεων των χωρών-μελών και των ποσοστών των ψήφων τους. Ταυτόχρονα γίνεται μια προσπάθεια για την επανεξέταση και των μεταβλητών οι οποίες καθορίζουν την ποσόστωση που λαμβάνει κάθε κράτος, ώστε να μπορούν να αυξηθούν οι ποσοτώσεις των χωρών χαμηλού εισοδήματος.

Οι παραπάνω εξελίξεις είναι αποτέλεσμα και ενός διαλόγου, που είχε ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια, και αφορά την αναπροσαρμογή της διανομής των ποσοτώσεων, ώστε αυτές να συμβαδίζουν με τις παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις. Όμως, η ειλικρινής πρόθεση του Ταμείου για ριζοσπαστικές αλλαγές τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς κυρίαρχο ζήτημα αποτελεί η στόχευση να μην

αλλάξει, τουλάχιστον όχι δραματικά, ο βασικός συσχετισμός δυνάμεων, με την τελική αναλογία των ποσοστώσεων να μην διαφοροποιείται ουσιαστικά και τις ισχυρότερες χώρες να συνεχίζουν να διατηρούν την υπεροχή τους.

Έτσι, παρά τις όποιες αλλαγές, το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας του ΔΝΤ δημιουργεί ένα πλαίσιο εντός του οποίου πολλές χώρες δεν έχουν τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής πολιτικής και υπεράσπισης των συμφερόντων τους. Η σύνθεση των μελών όλων των οργάνων, πλην του Συμβουλίου των Διοικητών, διαμορφώνεται με μηχανισμούς οι οποίοι μπορούν να χαρακτηριστούν επιλεκτικοί και προσαρμοσμένοι σε πρότυπα που ευνοούν τα κράτη με τη μεγαλύτερη ισχύ.

Ως φυσικό επακόλουθο, οι αποφάσεις που λαμβάνονται εκφράζουν κατά κύριο λόγο τη βούληση των βασικών μετόχων, οι οποίοι έχουν συγκροτήσει και ανεπίσημες ομάδες λήψης αποφάσεων (G-5, G-7, G-10) (Πλαίσιο 2) ενώ οι υπόλοιπες χώρες δεν δύνανται να παρέμβουν αποφασιστικά στην διαμόρφωση οποιασδήποτε στρατηγικής του Οργανισμού. Αυτές οι επισημάνσεις αποκτούν μεγαλύτερη βαρύτητα υπό το πρίσμα της νομικής υπόστασης του Ταμείου καθώς το ΔΝΤ είναι ένας Δημόσιος Διεθνής Οργανισμός, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι οι πολίτες των κρατών-μελών μέσω της φορολογίας χρηματοδοτούν την λειτουργία του, ενώ κατ' ουσία δεν απολαμβάνουν αποτελεσματικής εκπροσώπησης ούτε μέσω των κυβερνήσεών τους.

Πίνακας 1: Τα ΕΤΔ και οι ψήφοι των δέκα ισχυρότερων κρατών στο ΔΝΤ

ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΛΟΣ	ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ ΕΙΔΙΚΟΥ ΤΡΑΒΗΚΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ (%)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΨΗΦΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ (%)
Γαλλία	20.155,1	4,24	203.016	4,03
Γερμανία	26.634,4	5,60	267.809	5,32
Κίνα	30.482,9	6,41	306,294	6,09
Ιαπωνία	30.820,5	6,48	309.670	6,15
Ρωσία	12.903,7	2,71	130.502	2,59
Σαουδική Αραβία	9.992,6	2,10	101.391	2,02
Ηνωμένο Βασίλειο	20.155,1	4,24	203.016	4,03
ΗΠΑ	82.994,2	17,46	831.407	16,52
Ιταλία	15.070	3,17	152.165	3,02
Καναδάς	11.023,9	2,32	111.702	2,22
Σύνολο	260.232,40	54,73	2.310.984	51,99

Πηγή: IMF, *IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors*, <https://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx> , ίδια επεξεργασία.

8.2. Η ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Η Ομάδα της Παγκόσμιας Τράπεζας αποτελεί τη μεγαλύτερη πηγή αναπτυξιακής βοήθειας στον κόσμο και απαρτίζεται από πέντε αυτόνομους Διεθνείς Οργανισμούς, οι οποίοι αποτελούν ειδικευμένες οργανώσεις του συστήματος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Διάγραμμα 1) και είναι: α) η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης [ΔΤΑΑ] (International Bank for Reconstruction and Development), β) η Διεθνής Εταιρεία Χρηματοδότησης [ΔΕΧ] (International Finance Corporation), γ) η Διεθνής Ένωση Ανάπτυξης [ΔΕΑ] (International Development Association), δ) ο Οργανισμός Εγγύησης Πολυμερών Επενδύσεων [ΟΕΠΕ] (Multilateral Investment Guarantee Agency) και ε) το Διεθνές Κέντρο Διευθέτησης Επενδυτικών Διαφορών [ΔΚΔΕΔ] (International Centre for Settlement of Investment Disputes).

8.2.1. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο Οργανισμός ιδρύθηκε επίσημα το 1945 με έδρα την Ουάσιγκτον και σήμερα αριθμεί 189 κράτη-μέλη. Το κεφάλαιο της Τράπεζας προέρχεται από τις συνεισφορές των μελών της, οι οποίες καθορίζουν και τις ψήφους των κρατών με βάση τις μετοχές που διαθέτουν επί του κεφαλαίου. Κάθε χώρα με την προσχώρησή της στον οργανισμό έχει 250 ψήφους + 1 για κάθε μετοχή της τράπεζας που διαθέτει. Οι ένδεκα ισχυρότερες χώρες ελέγχουν πάνω από το 50% του συνόλου των ψήφων, συγκεντρώνοντας πάνω από το 50% του συνολικού κεφαλαίου του Οργανισμού (Πίνακας 2). Οι πόροι της Τράπεζας για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων της προέρχονται από την πώληση των ομολόγων της στη διεθνή κεφαλαιαγορά. Στη συνέχεια, τα χρήματα αυτά τα δανείζει στα μέλη της με ειδικούς, παραχωρητικούς (concessional) όρους ως προς τον χρόνο αποπληρωμής και το επιτόκιο, σε σχέση με τα δάνεια που συνάπτονται στις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Τα κύρια όργανα διοίκησης της ΔΤΑΑ είναι: α) το Συμβούλιο των Διοικητών (Board of Governors), β) οι Εκτελεστικοί Διευθυντές (Executive Directors), γ) ο Πρόεδρος (President) και δ) η Επιτροπή Ανάπτυξης (Development Committee).

Το Συμβούλιο των Διοικητών τυπικά αποτελεί το ανώτατο όργανο του Οργανισμού στο οποίο εκπροσωπούνται όλα τα κράτη – μέλη μέσω του διορισμού ενός Διοικητή και του αναπληρωτή του. Οι Διοικητές έχουν πενταετή θητεία και συνήθως είναι Υπουργοί Οικονομικών ή Διοικητές Κεντρικών Τραπεζών. Το Συμβούλιο συνεδριάζει μια φορά τον χρόνο και παραχωρεί αρμοδιότητες στους Εκτελεστικούς Διευθυντές.

Οι Εκτελεστικοί Διευθυντές και οι αναπληρωτές τους αποτελούν το εκτελεστικό όργανο της ΔΤΑΑ, είναι 25 και διορίζονται ή εκλέγονται για διετή θητεία. Βρίσκονται μόνιμα στην έδρα του Οργανισμού και έχουν τη δυνατότητα να διορίζουν όσες Επιτροπές θεωρούν χρήσιμες. Εμφανίζονται με επαυξημένες αρμοδιότητες πέρα από αυτές που τους αναλογούν από τα Άρθρα Συμφωνίας της Τράπεζας, ενώ αποφασίζουν με συναίνεση (consensus) και οι ψηφοφορίες είναι σπάνιες. Κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στα πλαίσια οργάνωσης της ΔΤΑΑ γεγονός το οποίο τους καθιστά το βασικό όργανο του Οργανισμού, ενώ αυτοδικαίως (ex officio) διορίζονται ως Εκτελεστικοί Διευθυντές και στη Διεθνή Ένωση Ανάπτυξης, ως μέλη στο Συμβούλιο Διοικητών της Διεθνούς Εταιρείας Χρηματοδότησης και του Οργανισμού Πολυμερούς Εγγύησης Επενδύσεων, με αποτέλεσμα η εκλογή ή ο διορισμός τους να επηρεάζει άμεσα όλη την Ομάδα της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Όπως ακριβώς συμβαίνει και με το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ, οκτώ εκ των είκοσι τεσσάρων Εκτελεστικών Διευθυντών ουσιαστικά διορίζονται από: τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιαπωνία, την Κίνα, τη Σουηδική Αραβία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Ρωσία, ενώ οι άλλοι δεκαεπτά εκλέγονται από τις ομάδες των υπολοίπων κρατών. Οι ομάδες σε μεγάλο βαθμό διατηρούν όμοια σύνθεση με αυτή των ομάδων του ΔΝΤ με αποτέλεσμα και σε αυτόν τον Οργανισμό η δυνατότητα έκφρασης της βούλησης των περισσότερων κρατών να είναι εξαιρετικά περιορισμένη.

Η Επιτροπή Ανάπτυξης αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην Τράπεζα και το ΔΝΤ. Ιδρύθηκε το 1974 με συμβουλευτικό χαρακτήρα ως προς το Συμβούλιο Διοικητών του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας για ζητήματα ανάπτυξης και χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών, ενώ σταδιακά επέκτεινε τους τομείς δράσης της. Αποτελείται από έναν Πρόεδρο και 24 μέλη τα οποία διορίζονται για διετή θητεία από τις χώρες ή τις ομάδες των χωρών που

εκλέγουν τους Εκτελεστικούς Διευθυντές είτε της Παγκόσμιας Τράπεζας είτε του ΔΝΤ.

8.2.2. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΝΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η Διεθνής Ένωση Ανάπτυξης (ΔΕΑ) ιδρύθηκε το 1960 ως θυγατρικός οργανισμός της ΔΤΑΑ στην οποία υπάγεται διοικητικά, συμπληρώνοντας το σκέλος δανεισμού της το οποίο εξυπηρετεί μεσαίου εισοδήματος χώρες. Μοιράζεται την έδρα, το προσωπικό καθώς και τα όργανα διοίκησης της και αριθμεί 173 κράτη-μέλη. Τα κεφάλαια της ΔΕΑ προέρχονται κυρίως από τις εισφορές των πλουσιότερων κρατών-μελών και δευτερευόντως από την ΔΤΑΑ και τις επιστροφές από προηγούμενες πιστώσεις. Κάθε τρία χρόνια οι χορηγοί των κεφαλαίων συναντώνται με σκοπό την ανανέωση των κεφαλαίων της ΔΕΑ. Κύριοι χορηγοί τα τελευταία χρόνια είναι: οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιαπωνία, η Γερμανία και η Γαλλία.

Για να είναι μια χώρα επιλέξιμη για την χορήγηση πιστώσεων από τη ΔΕΑ ο γενικός κανόνας είναι ότι το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό εισόδημα πρέπει να είναι κάτω από το καθορισμένο όριο το οποίο αναθεωρείται κάθε χρόνο. Αν και 80 χώρες είναι επιλέξιμες προς δανεισμό, ο κύριος παράγοντας ο οποίος καθορίζει την κατανομή των πόρων της ΔΕΑ μεταξύ των επιλέξιμων χωρών είναι η απόδοση κάθε χώρας στην εφαρμογή των πολιτικών που προωθούν την οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της ένδειας. Αυτό αξιολογείται από την Πολιτική της Χώρας και τη Θεσμική της Αξιολόγηση (Country Policy and Institutional Assessment (CPIA)). Το γενικό αποτέλεσμα των χωρών χαρακτηρίζεται ως Δείκτης Κατανομής Πόρων της ΔΕΑ (IDA Performance Based Allocations).

Η πρόοδος του κάθε κράτους καταγράφεται από τον δείκτη Εκτίμησης Απόδοσης της Χώρας (Country Performance Ratings) ο οποίος άρχισε να εφαρμόζεται από το 1998, καταρτίζεται κάθε χρόνο και αξιολογεί την ποιότητα της απόδοσης της πολιτικής κάθε οφειλέτη. Αυτός ο δείκτης διαμορφώνεται κυρίως από τον Δείκτη Κατανομής Πόρων (Resource Allocation Index) και άλλους παράγοντες μεταξύ των οποίων είναι και ο «παράγοντας διακυβέρνησης» που αποτιμά την αποτελεσματική διακυβέρνηση. Υπάρχουν δεκαέξι κριτήρια τα οποία λαμβάνονται υπόψη στην διαμόρφωση του Δείκτη Κατανομής Πόρων

(Resource Allocation Index) που ομαδοποιούνται σε τέσσερις κατηγορίες: α) οικονομική διαχείριση, β) διαρθρωτική πολιτική, γ) πολιτικές για τις κοινωνικές ανισότητες και τη δικαιοσύνη και δ) διαχείριση του δημοσίου τομέα και των οργανισμών. Το 2005 αποφασίστηκε τα αποτελέσματα του Δείκτη Κατανομής Πόρων να δημοσιοποιούνται.

Πίνακας 2: Τα ΕΤΔ και οι ψήφοι των έντεκα ισχυρότερων κρατών στην Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης				
	ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ		ΔΥΝΑΜΗ ΨΗΦΩΝ	
ΚΡΑΤΟΣ - ΜΕΛΟΣ	ΠΟΣΟ*	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ (%)	ΑΡΙΘΜΟΙ ΨΗΦΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ (%)
Γαλλία	7.369,5	4,41	73.945	4,31
Γερμανία	8.245,0	4,94	82.700	4,82
Ηνωμένο Βασίλειο	7.369,5	4,41	73.945	4,31
ΗΠΑ	26.496,9	15,87	265.219	15,45
Ιαπωνία	15.840,4	9,49	158.654	9,24
Ινδία	5.055,2	3,03	50.802	2,96
Ιταλία	4.479,5	2,68	45.045	2,62
Καναδάς	5.270,9	3,16	52.959	3,09
Κίνα	5.886,4	3,53	59.114	3,44
Ρωσία	4.479,5	2,68	45.045	2,62
Σαουδική Αραβία	4.479,5	2,68	45.045	2,62
Σύνολο	94.972,3	56,88	952.473	55,48

* Σε εκατομμύρια αμερικανικά δολάρια του 1944.

Πηγή : The World Bank, *IBRD: Votes and Subscriptions*, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/BODEXT/0..contentMDK:20124831~menuPK:64020035~pagePK:64020054~piPK:64020408~theSitePK:278036.00.html>, ίδια επεξεργασία

Αν και τα δάνεια της ΔΕΑ δίνονται με ευνοϊκούς όρους, τα παραπάνω κριτήρια καθιστούν τη χρηματοδότηση των χωρών πιο δύσκολη και αυτές οι χώρες υποβάλλονται σε διαδικασίες καθοδήγησης και ελέγχου που αμφισβητούν την κυριαρχία τους και μπορούν να θεωρηθούν ως εμπλοκή του οργανισμού στα εσωτερικά τους ζητήματα. Από το 2005 τα αποτελέσματα του Δείκτη Κατανομής Πόρων δημοσιοποιούνται και αυτή η ενέργεια αν και συμβάλλει στην διαφάνεια των ενεργειών του οργανισμού και στην προσβασιμότητα σε στοιχεία καθιστώντας των πολιτική των δημοσιεύσεων της ολοένα και πιο ανοιχτή, εκθέτει τις χώρες σε κίνδυνο, εφ' όσον όσες έχουν μικρές αποδώσεις κινδυνεύουν να θεωρηθούν αναξιόπιστες με συνέπεια να δυσκολεύονται στην ανεύρεση κεφαλαίων από άλλες πηγές της διεθνούς κεφαλαιαγοράς, ενώ ταυτόχρονα τίθενται σε κίνδυνο και επενδυτικές δραστηριότητες στο εσωτερικό τους εξ αιτίας των επιφυλάξεων που δημιουργούνται στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Ελλοχεύει δηλαδή ο κίνδυνος να επιδεινωθεί η ήδη δυσχερής θέση των κρατών με αποτέλεσμα να καταστούν ολοένα και πιο εξαρτώμενες από το δάνεια της ΔΕΑ ενισχύοντας τον φαύλο κύκλο των κρίσεων που βιώνουν.

Από τις Βαλκανικές χώρες μόνο δύο είναι επιλέξιμες για δανεισμό από την ΔΕΑ, η Αλβανία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως «μικτές χώρες» (blend countries), δηλαδή χώρες που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια της ΔΕΑ, βρίσκονται λίγο κάτω από τα κριτήρια δανεισμού της ΔΤΑΑ αλλά μπορούν να δανειστούν και από τους δύο Οργανισμούς της Ομάδας της Παγκόσμιας Τράπεζας. Ο δανεισμός όμως από την ΔΤΑΑ γίνεται μόνο εάν η χώρα κριθεί ότι έχει πιστοληπτική ικανότητα ή εάν θεωρηθεί ότι μπορεί να αποκτήσει, μέσω μιας συνεχιζόμενης και ικανοποιητικής οικονομικής απόδοσης, η οποία συνδέεται με ανάλογες «προϋποθέσεις» τις οποίες θέτει η ΔΤΑΑ στα κράτη (World Bank 2001). Στο παρελθόν και άλλα κράτη της περιοχής όπως η ΠΓΔΜ και η πρώην Γιουγκοσλαβία είχαν περάσει από το στάδιο της «μικτής χώρας».

8.2.3. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ

Η Διεθνής Εταιρεία Χρηματοδότησης ιδρύθηκε το 1956 με έδρα την Ουάσιγκτον και σήμερα απαριθμεί 184 κράτη-μέλη. Τα όργανα διοίκησής της είναι ίδια με όργανα της ΔΤΑΑ αλλά είναι οικονομικά ανεξάρτητη. Σκοπός της είναι η

προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα στις χώρες- μέλη μέσω οικονομικής, συμβουλευτικής και τεχνικής βοήθειας. Επενδύει μόνο σε περίπτωση που οι προσπάθειες για ανεύρεση δανείων από άλλες πηγές αποβούν άκαρπες και εστιάζει τη δράση της κυρίως στα αναπτυσσόμενα κράτη όπου και πραγματοποιεί άμεσες επενδύσεις σε ιδιωτικές παραγωγικές επιχειρήσεις με τη συμμετοχή ιδιωτικών κεφαλαιούχων και χωρίς κυβερνητική εγγύηση. Η χρηματοδότηση εγκρίνεται με βάση τη συμβολή που θα έχει η επένδυση στην συνολική ανάπτυξη της χώρας, γι' αυτό και το ενδιαφέρον της συνήθως εστιάζεται σε βιομηχανικές επιχειρήσεις. Είναι αξιοσημείωτη η βαρύτητα που προσδίδει η ΔΕΧ στην ιδιωτική πρωτοβουλία και σε συνδυασμό με την τακτική να επενδύει μόνο όταν δεν υπάρχουν άλλες πηγές χρηματοδότησης, μπορεί να κοστίζει στις υπό ανάπτυξη χώρες πολύτιμο χρόνο στην προσπάθεια για εξεύρεση επενδυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο: ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΚΑΙ Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η μεταπολεμικά εφαρμοζόμενη πολιτική οικονομικής ανάπτυξης θεωρήθηκε υπεύθυνη για τις κρίσεις που εμφανίστηκαν την δεκαετία του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80. Έτσι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 το ΔΝΤ ενίσχυσε την ελεγκτική λειτουργία του, επιβάλλοντας στις δανειζόμενες χώρες μαζί με τους όρους δανειοδότησης και «προϋποθέσεις» που αφορούσαν την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών. Σταδιακά επανήλθε στο προσκήνιο η νεοκλασική θεωρία καθώς κρίθηκε ότι οι κεϋνσιανές πολιτικές που εφαρμόστηκαν τα προηγούμενα χρόνια ήταν υπεύθυνες για την διεύρυνση των δημοσίων χρεών, των ελλειμμάτων, τον υψηλό πληθωρισμό και την επιβράδυνση της προόδου.

Παράλληλα την ίδια περίοδο λάμβαναν χώρα αλλαγές και εντός των οργανισμών (J.E. Stiglitz 2003, 59-60). Η Παγκόσμια Τράπεζα εξυγίανε το τμήμα ερευνών της, το οποίο και διαμόρφωσε τη νέα νοοτροπία της. Ως επικεφαλής οικονομολόγος τοποθετήθηκε η Άννα Κρούγκερ σε εργασία της οποίας πρωτοεμφανίστηκε η Νέα Πολιτική Οικονομία (ΝΠΟ). Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν σε έναν ευρύτερο μετασχηματισμό των οργανισμών που επέφερε

πνευματική διάρρηξη με τις ιδρυτικές τους αρχές. Οι προτεραιότητες και τα νέα μοντέλα που άρχισαν καλλιεργούν ήταν σαφώς διαφοροποιημένα σε σχέση με τις πολιτικές που θέλησαν να εφαρμόσουν και να προωθήσουν οι ιδρυτές των οργανισμών του Bretton Woods.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 το ΔΝΤ εξελίχθηκε σε ένθερμο υποστηρικτή της απελευθέρωσης των διεθνών κεφαλαιαγορών και χρησιμοποιώντας τη διεθνή επιρροή του, προώθησε αυτή την αντίληψη στις αναπτυσσόμενες χώρες που σταδιακά άρχισαν να καταργούν τους ελέγχους όπως είχαν κάνει και οι αναπτυγμένες χώρες μερικά χρόνια νωρίτερα.

Στη συνέλευση των οργανισμών του Bretton Woods το 1997, ο γενικός διευθυντής του ΔΝΤ έθεσε το ζήτημα της διεύρυνσης της δικαιοδοσίας του οργανισμού και στον τομέα των κεφαλαιακών ροών. Οι κανόνες του ΔΝΤ δεν κάλυπταν ρυθμίσεις για τις πληρωμές των διεθνών χρηματοπιστωτικών αγορών ή των κεφαλαιακών συναλλαγών σε αντίθεση με τις ρυθμίσεις που υπήρχαν για τις πληρωμές των τρεχουσών συναλλαγών. Το Ταμείο δεν έχει καμιά εξουσία σε αυτά τα ζητήματα και οι χώρες ήταν ελεύθερες να δρουν κατά βούληση.

Για να μπορέσει να τεθεί επικεφαλής των παγκόσμιων αγορών το ΔΝΤ έπρεπε να τροποποιηθεί το καταστατικό του. Παρά τις αντιρρήσεις και την αντίσταση πολλών αναπτυσσόμενων κρατών, στο ανακοινωθέν της η προσωρινή επιτροπή του Συμβουλίου των Διοικητών του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Interim Committee of the Board of Governors of the International Monetary Fund) υπερασπίστηκε την άποψη ότι η απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών θα ενισχύσει την οικονομική ευημερία και την εύρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας και υποστήριξε ότι το ΔΝΤ πρέπει να ηγηθεί αυτής της απελευθέρωσης, μέσω της τροποποίησης των Άρθρων της Συμφωνίας, καθιστώντας την απελευθέρωση του κεφαλαίου έναν από τους σκοπούς του, επεκτείνοντας τη δικαιοδοσία του στην επιβολή μέτρων για την απελευθέρωση των κεφαλαιακών κινήσεων που θα μπορούσε να γίνει ο μαλότερη υπό την εποπτεία του. Θεωρούσε πως αυτός ο ρόλος ανήκει στο Ταμείο καθώς συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία που έχει στο διεθνές νομισματικό σύστημα και πως η απελευθέρωση των κεφαλαιακών ροών θα επέτρεπε μεγαλύτερη πρόσβαση των χωρών στη διεθνή χρηματοδότηση με αποτέλεσμα να μειωθεί η συχνότητα προσφυγής στους πόρους του Ταμείου.

Όλα τα παραπάνω λάμβαναν χώρα τη στιγμή που στη Ν.Α. Ασία βρίσκονταν σε εξέλιξη μια αποτυχία των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών. Όπως αναλυτικά περιγράφουμε και στο κεφάλαιο 15, ορισμένες από τις πιο πετυχημένες οικονομίες της περιοχής, που επί χρόνια θεωρούνταν ασφαλές καταφύγιο επενδύσεων και πρότυπο για τους διεθνείς οργανισμούς επλήγησαν από μια κρίση που δεν είχε προβλέψει κανείς.

Αν και τα σχέδια του ΔΝΤ για επέκταση των αρμοδιοτήτων του στην απελευθέρωση των κεφαλαιακών κινήσεων τελικά ματαιώθηκαν εξαιτίας της ασιατικής και της ρωσικής κρίσης που ξέσπασε έναν χρόνο αργότερα και αυτή η προσπάθεια δεν ολοκληρώθηκε ήταν ενδεικτική της αλλαγής κλίματος που είχε διαμορφωθεί. Πλέον η περιρρέουσα ατμόσφαιρα είχε διαφοροποιηθεί και η τάση για άρση των κυβερνητικών ελέγχων επί των διεθνών κεφαλαιαγορών είχε κυριαρχήσει. Το καταστατικό του ΔΝΤ μπορεί να μην τροποποιήθηκε αλλά ο οργανισμός συνέχιζε να ασκεί πιέσεις στις χώρες με τις οποίες σύναπτε δανειακές συμβάσεις για κατάργηση των περιορισμών και των ελέγχων.

Το μέγεθος της θεωρητικής στροφής στην πολιτική των οργανισμών του Bretton Woods μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο αν ανατρέξει κάποιος στην αρχική συμφωνία του Bretton Woods. Σταδιακά επήλθε η καθολική επικράτηση του κυρίαρχου υποδείγματος της ΝΠΟ και στους δύο οργανισμούς η οποία μεταλαμπαδεύτηκε και σε άλλους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης με συνέπεια να καταστεί το πρότυπο υπόδειγμα οικονομικής ανάπτυξης. Απότοκο ήταν το κράτος να αντιμετωπίζεται ως το πρόβλημα της ανάπτυξης και να εμφανίζεται η ελεύθερη αγορά ως λύση, ενώ μέχρι εκείνο το σημείο οι οργανισμοί λειτουργούσαν υπό το πρίσμα του εντοπισμού των ατελειών της αγοράς και της καθοδήγησης των κυβερνήσεων ώστε να τις βελτιώσουν (Voutsas 2011).

Αν και το ΔΝΤ ιδρύθηκε για να προλαμβάνει και να αντιμετωπίζει κρίσεις ρευστότητας, κρίσεις που σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να εκτονωθούν με τη χρηματοδότηση του ελλείμματος ώστε να προληφθεί η κρίση και η ύφεση, ο ίδιος ο οργανισμός δεν θεωρεί ότι πλέον βασική του αποστολή είναι η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων με σκοπό τη διατήρηση των οικονομιών σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης αλλά υιοθέτησε την προ-κείνσιανή θεωρία της δημοσιονομικής λιτότητας για την αντιμετώπιση μιας κρίσης, προχωρώντας στην τμηματική χρηματοδότηση μιας οικονομίας μόνο υπό την προϋπόθεση ότι η εκάστοτε χώρα

συμμορφώνεται με τα προτεινόμενα προγράμματα του ΔΝΤ, τα οποία πάντα συνεπάγονται πολιτικές λιτότητας που οδηγούν σε οικονομική κάμψη.

Το ευρύτερο αναπτυξιακό υπόδειγμα που εφαρμόζουν σήμερα οι οργανισμοί του Bretton Woods, οι μέθοδοι ανάλυσης και ερμηνείας δηλαδή το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετούν θεμελιώνεται στην καθαρά οικονομική επιστήμη. Οι βασικές αρχές του θεωρητικού πλαισίου που υιοθετούν είχαν αρχίσει να καλλιεργούνται τουλάχιστον μια δεκαετία πριν και το 1990 συνοψίστηκε, από τον Williamson, υπό τον όρο «συναίνεση της Washington» (Washington Consensus). Η φιλοσοφία του νέου οικονομικού δόγματος βασίζεται σε τρεις βασικές αρχές: α) ιδιωτικοποιήσεις, β) φιλελευθεροποίηση, γ) μακροοικονομική σταθερότητα.

Με τον όρο «συναίνεση της Washington», ο Williamson θέλησε να περιγράψει τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή στον οποίον κατέληξαν το ΔΝΤ, η Παγκόσμια Τράπεζα και το αμερικανικό Υπουργείο Οικονομικών σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές που θα υποδεικνύονταν στις λατινοαμερικανικές χώρες με σκοπό την έξοδο από την κρίση που βίωναν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Όπως αναφέρει ο ίδιος, ο όρος που επινόησε δεν σχετίζεται με υποδείξεις αναπτυξιακής πολιτικής ενώ παράλληλα άλλοι ερευνητές, όπως ο Naim, φτάνουν στο συμπέρασμα ότι η χρήση του όρου ως ενός συνόλου άκαμπτων και αναλλοίωτων κανόνων θεωρητικής προσέγγισης της ανάπτυξης δεν αποτυπώνει την ουσία του, η οποία έχει παρερμηνευθεί με αποτέλεσμα να δαιμονοποιηθεί και να χρησιμοποιείται συνθηματολογικά αγνοώντας τον αρχικό στόχο της περιγραφής καθώς και το περιεχόμενο του.

Οι διαπιστώσεις αυτές δεν διαφοροποιούν το γεγονός ότι σχεδόν άμεσα ορισμένα από τα βασικά συστατικά στοιχεία της «συναίνεσης της Washington» αποτέλεσαν κοινό σημείο αναφοράς υποδείξεων προς της αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ ταυτόχρονα το σχέδιο που προτάθηκε για την Λατινική Αμερική σηματοδότησε την επίσημη καθέλκυση της Νέας Πολιτικής Οικονομίας στις διαδικασίες χρηματοδότησης του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας (Πίνακας 3).

Η ΝΠΟ υποστηρίζει ότι οι μηχανισμοί της αγοράς αν αφεθούν ελεύθεροι μακριά από παρεμβάσεις της πολιτικής μπορούν να λειτουργήσουν ως ικανοί ρυθμιστές της επιτυχούς λειτουργίας του οικονομικού συστήματος και ερμηνεύει

τα οικονομικά φαινόμενα μέσα από το πρίσμα της οικονομικής επιστήμης με αποτέλεσμα να αγνοείται η διεπιστημονικότητα της κοινωνικοπολιτικής οικονομίας της ανάπτυξης η οποία δέχεται της ατέλειες της αγοράς και την ύπαρξη θετικών επιπτώσεων από την άσκηση οικονομικής πολιτικής. Η επιλογή της «οικονομικής επιστήμης» ως ενδεδειγμένη προσέγγιση της ανάπτυξης ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι σε όλους τους ΔΧΟ η αντιπροσώπευση των κρατών γίνεται αποκλειστικά και μόνο από Υπουργούς Οικονομικών ή από Διοικητές Κεντρικών Τραπεζών.

Όταν τις απόψεις αυτές ενστερνίστηκαν το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, ξεκίνησε η επιβολή μέτρων και όρων που απομάκρυναν πλήρως την κοινωνικοπολιτική προσέγγιση της ανάπτυξης, σε αντίθεση και με το αρχικό ιδεολογικό υπόβαθρο ίδρυσης τους. Απαρχή της πρακτικής εφαρμογής της παραπάνω πολιτικής αποτέλεσαν τα «δάνεια διαρθρωτικής προσαρμογής» (structural adjustment loans) της Παγκόσμιας Τράπεζας και μετέπειτα ακολούθησε το ΔΝΤ με την «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» (Structural Adjustment Policies (SAPs)) η οποία καθιερώθηκε ως η κύρια μέθοδος χρηματοδότησής και αποτέλεσε το βασικό μοχλό προώθησης της ΝΠΟ στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Στη βάση αυτού του υποδείγματος απορρίφθηκε ο κρατισμός και υιοθετήθηκε το μοντέλο της ελεύθερης αγοράς. Μέχρι τις αρχές του 1990 είχαν παγιωθεί τα συστατικά στοιχεία των νέων προσεγγίσεων και είχε επικρατήσει το υπόδειγμα της ΝΠΟ που σταδιακά κατέστη πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο υλοποίησης της συναίνεσης της Washington και αργότερα της μετά-συναίνεσης της Washington.

Η αναπτυξιακή προσέγγιση μέσω του υποδείγματος της «συναίνεσης της Washington» έχει δεχθεί μια σειρά από κριτικές σε σχέση με το κατά πόσο έχει ευνοήσει την πραγματική πρόοδο στις υπό ανάπτυξη χώρες. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα η κριτική δεν αφορά απλά τα αποτελέσματα της εφαρμογής της αλλά προχωρά στο ίδιο το θεωρητικό μοντέλο. Η ΝΠΟ βασίζεται στο νεοκλασικό υπόδειγμα των τέλεια ανταγωνιστικών αγορών, το οποίο μετά βίας μπορεί να εντοπιστεί ως απτή πραγματικότητα σε κάποιες βιομηχανικές χώρες, και προχωρά στην ερμηνεία των οικονομικών φαινομένων μέσα από το πρίσμα της «οικονομικής επιστήμης» με αποτέλεσμα να αγνοείται η διεπιστημονικότητα

της κοινωνικοπολιτικής οικονομίας της ανάπτυξης η οποία δέχεται της ατέλειες της αγοράς και την ύπαρξη θετικών επιπτώσεων της οικονομικής πολιτικής.

Η επάρκεια αυτής της προσέγγισης άρχισε να επανεξετάζεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Η κρίση στη Ν.Α. Ασία υπέσκαψε βασικά στοιχεία της ΝΠΟ. Κύρια αιτία ήταν τα φαινόμενα τα οποία λειτουργούσαν ανασχετικά ως προς την ανάπτυξη αλλά δεν μπορούσαν να εξηγηθούν από την ΝΠΟ. Ειδικά η «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» δεν πέτυχε την πολυαναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη και την μείωση της ένδειας στις χαμηλού εισοδήματος οικονομίες. Το αποτέλεσμα ήταν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης να προσπαθήσουν να υιοθετήσουν ένα διαφορετικό αναπτυξιακό πλαίσιο, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στους κοινωνικούς παράγοντες. Πρακτικά όμως αυτή η αλλαγή δεν εμπεριείχε σε καμιά περίπτωση αποδοχή πιθανής υπαιτιότητάς τους για την αποτυχία της προηγούμενης πολιτικής.

Οι υπερασπιστές της “συναίνεσης της Washington” απέδωσαν τα προβλήματα στην ελλιπή υλοποίηση των πολιτικών. Οι ιδέες ήταν ορθές όμως είχαν ανεπιθύμητες παρενέργειες επειδή εφαρμόστηκαν ελλιπώς ή πλημμελώς. Κατά συνέπεια οι οργανισμοί του Bretton Woods, συνέχιζαν να υπερασπίζονται τις πολιτικές τους, συμπεριλαμβάνοντας δημόσια, εγχώρια θεσμικά όργανα στην υλοποίηση μια “δεύτερης γενιάς” μεταρρυθμίσεων για την επίτευξη μια καλής και χρηστής διακυβέρνησης μέσω διαφάνειας, πάταξης της διαφθοράς και της εγκαθίδρυσης ενός κράτους δικαίου.

Φαινόμενα διαφθοράς και ατέλειες στην διοίκηση των κρατικών ιδρυμάτων θεωρήθηκαν υπεύθυνοι παράγοντες για την αποτυχημένη εφαρμογή της «συναίνεση της Washington» και οι κυβερνήσεις χρεώθηκαν την απουσία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου όταν επί σειρά ετών υλοποιούσαν τις υποδείξεις των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης. Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργείται ένα παράδοξο σχήμα με θεωρητικές αντιφάσεις. Ενώ αρχικά η “συναίνεση της Washington” προσπάθησε να περιορίσει το ρόλο τους κράτους στη συνέχεια επικεντρώθηκε στην προσπάθεια βελτίωσης των κρατικών δομών με μια μεγάλη σειρά μέτρων για τη μεταρρύθμιση των κυβερνητικών δομών και της γραφειοκρατίας (O'Brien & Williams 2011, 485).

Παρά την απροθυμία για αναγνώριση της λανθασμένης στρατηγικής που εφαρμόστηκε η «μετά-συναίνεση της Washington», που προτάθηκε ως

περιγραφικός όρος της νέας αναπτυξιακής πολιτικής, θα αποτελούσε ένα σημαντικό βήμα αν συνέβαλε προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής αλλαγής. Ενώ εμφανίζονται ορισμένες διαφοροποιήσεις η θεωρία, οι αρχές και τα αναμενόμενα αποτελέσματα παραμένουν αμετάβλητα (Bonai & Tarabini 2009).

Στην πραγματικότητα, το θεωρητικό πλαίσιο δεν διαφοροποιείται αλλά επικαιροποιείται και ολοκληρώνεται εκσυγχρονίζοντας το νεοκλασικό υπόδειγμα, συνεχίζοντας να αντιμετωπίζει την ανάπτυξη ως τεχνικό ζήτημα (Voutsas 2012). Αυτό το αναπτυξιακό πλαίσιο δεν τοποθετείται κριτικά απέναντι στα συστατικά στοιχεία της «συναίνεσης της Washington» αλλά λειτουργεί προσθετικά θέτοντας περισσότερα σημεία αναφοράς. Οι νέες συνιστώσες σχετίζονται με την εφαρμογή περισσότερων και πιο αυστηρών «προϋποθέσεων» αλλά και με την αύξηση της επιρροής των φορέων στην χάραξη της εσωτερικής πολιτικής των χωρών (Πίνακας 3). Οι οργανισμοί του Bretton Woods γίνονται οξύτεροι και πιο επίμονοι αν και καταβάλουν σημαντικές προσπάθειες για να διαφοροποιήσουν τη λεκτική τους κάνοντας την πιο μετριοπαθή, να απαλύνουν την εικόνα τους και να κατευνάσουν τους επικριτές τους.

Από τη νεόκοπη αυτή προσέγγιση δεν λείπουν νέες χαρακτηριστικές νεοκλασικές πινελιές που ολοκληρώνουν το μοτίβο εφαρμογής της ΝΠΟ όπως η πειθαρχία στις πολιτικές του ΠΟΕ και η δημιουργία εύκαμπτης αγοράς εργασίας (Πίνακας 3). Ως αποτέλεσμα δημιουργείται ένα ανανεωμένο αναπτυξιακό υπόδειγμα το οποίο επιτρέπει στους φορείς να παγιοποιήσουν τον καθοδηγητικό και ελεγκτικό τους ρόλο στην διαδικασία της ανάπτυξης, ενώ ταυτόχρονα τεχνηέντως μεταβιβάζει μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την ορθή εφαρμογή των προγραμμάτων στις κυβερνήσεις και τις κοινωνίες των χωρών, χωρίς όμως την ουσιαστική εκχώρηση αρμοδιοτήτων. Οι νέες συνιστώσες σχετίζονται με την εφαρμογή περισσότερων και πιο αυστηρών «προϋποθέσεων» αλλά και με την αύξηση της επιρροής των φορέων στην χάραξη της εσωτερικής πολιτικής των χωρών σε διάφορα ζητήματα, όπως η πάταξη της διαφθοράς. Ο μέσος όρος των «προϋποθέσεων», που επιβάλλονται στις λήπτριες χώρες αυξάνεται σταθερά και από 6 περίπου που ήταν στην δεκαετία του 1970, έφτασαν στις 10 την δεκαετία του 1980 και στα τέλη της δεκαετίας του 1990 υπολογίζονταν σε 26 (Karur & Webb 2000).

Πίνακας 3: Τα βασικά σημεία της «συναίνεσης της Washington» και τα συμπληρωματικά στοιχεία της «μετά-συναίνεσης της Washington»

<i>ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΗΣ WASHINGTON</i>	<i>META-ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΗΣ WASHINGTON</i>
1. Φορολογική Πειθαρχία	11. Συλλογική διακυβέρνηση
2. Επαναπροσανατολισμος των Δημοσίων Δαπανών	12. Καταπολέμηση της διαφθοράς
3. Φορολογική Μεταρρύθμιση (προς την κατεύθυνση της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης)	13. Εύκαμπτη αγορά εργασίας
4. Οικονομική Φιλελευθεροποίηση με Μείωση των Επιτοκίων	14. Πειθαρχία στις πολιτικές του ΠΟΕ
5. Ανταγωνιστικές συναλλαγματικές ισοτιμίες	15. Αποφυγή ενδιάμεσων καθεστώτων συναλλαγματικής ισοτιμίας
6. Απελευθέρωση εμπορίου	16. Μεγιστοποίηση της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών & έλεγχο του πληθωρισμού
7. Άρση περιορισμών στις ΑΞΕ	17. "Συνετό" άνοιγμα του λογαριασμού κεφαλαίου
8. Ιδιωτικοποιήσεις	18. Δημιουργία κοινωνικού ιστού προστασίας
9. Άρση των ελέγχων (πλην ελάχιστων εξαιρέσεων πχ προστασία περιβάλλοντος & καταναλωτών)	19. Στοχοποιημένη μείωση της ένδειας
10. Νομική εξασφάλιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας	20. Τήρηση των διεθνών οικονομικών προτύπων & κωδίκων
Πηγή: Voutsas 2012.	

Η χρηματοδότηση την οποία λαμβάνουν τα κράτη συνοδεύεται από ρυθμιστικές συνιστώσες που προκαθορίζουν μια σειρά από παραμέτρους όπως το ποσό και τον σκοπό της χρηματοδότησης, το χρονικό πλαίσιο εκταμίευσης των χρημάτων καθώς και τεχνικές συστάσεις και οδηγίες για την υλοποίηση των προγραμμάτων. Τα παραπάνω δημιουργούν μια βασική οριοθέτηση των χρηματοδοτικών εργαλείων, των στόχων τους οποίους εξυπηρετούν και των αποτελεσμάτων που αναμένονται. Ακόμα και οι συστάσεις άσκησης μιας ορισμένης πολιτικής έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα από τη στιγμή που προέρχονται από φορείς με διεθνές κύρος που τροφοδοτούν την χρηματοδότηση και διαμορφώνουν το γενικό αναπτυξιακό υπόδειγμα δεν θα πρέπει όμως σε καμία περίπτωση να συγχέονται με τις «προϋποθέσεις» που επιβάλλονται προς τα κράτη. Συνδέονται άμεσα αλλά δεν ταυτίζονται. Οι φορείς δημιουργούν ένα σύνολο μέτρων τα οποία προτείνονται προς εφαρμογή αλλά δεν συνδέουν όλες τις παραμέτρους των προς εφαρμογή πολιτικών με «προϋποθέσεις» που πρέπει να εφαρμόσουν οι χώρες ώστε να χρηματοδοτηθούν τα προγράμματα. Μια πρόταση πολιτικής γίνεται δεσμευτική προς ένα κράτος μόνο στην περίπτωση που συνδεθεί με την τήρηση μιας σειράς «προϋποθέσεων».

Στα πολυσέλιδα συνοδευτικά κείμενα των χρηματοδοτικών προγραμμάτων αναπτύσσεται μια ευρύτερη προβληματική σχετικά με τα καίρια ζητήματα τα οποία αφορούν τις υπό χρηματοδότηση χώρες και την κατεύθυνση προς την οποία πρέπει να κινητοποιηθούν για την επίλυση το προβλημάτων, με την υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών. Με τη «συναίνεση της Washington» τα συνοδευτικά κείμενα έδιναν βαρύτητα στην κατεύθυνση της καθαρά οικονομικής προσέγγισης και πρότειναν λύσεις και προγράμματα προσαρμοσμένα προς αυτήν την κατεύθυνση. Ζητήματα όπως οι θεσμοί, η διαφθορά και η ένδεια δεν απασχολούσαν τους οργανισμούς ή σε κάποιες περιπτώσεις που εντοπίζονταν διάφορες αδυναμίες, συνήθως σχετίζονται με τεχνικά ζητήματα, προτείνονταν λύσεις με πρόσκαιρο χαρακτήρα για την παροδική αντιμετώπιση τους (Πίνακας 4).

Με τη «μετα-συναίνεση της Washington» τα συνοδευτικά κείμενα διέυρναν την προβληματική σε ένα σύνολο θεμάτων, επεκτείνοντας την οπτική τους και ολοκληρώνοντας την περιγραφή συμπεριέλαβαν και κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Με μια πιο προσεκτική ανάγνωση όμως μπορεί να διαπιστώσει κανείς

ότι αυτό το ενδιαφέρον περιορίζεται στην μερική διαπίστωση των προβλημάτων, η προβληματική παραμένει στο επίπεδο της περιγραφής και η απουσία προτεινόμενων πολιτικών είναι χαρακτηριστική (Πίνακας 4). Πέραν αυτού εμφανίζεται μια συνεχής προσπάθεια σύνδεσης της βελτιστοποίησης όλων των κοινωνικοπολιτικών ζητημάτων με την εφαρμογή της ΝΠΟ.

Από την εμπειρική μελέτη προκύπτει ότι οι «προϋποθέσεις» συνεχίζουν να συνδέονται με τα ζητήματα τα οποία απασχολούν τους οργανισμούς και αφορούν τους ισορροπημένους προϋπολογισμούς, την συγκράτηση του φορολογικού ελλείμματος και την μακροοικονομική σταθερότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της διαφοροποίησης ανάμεσα στις προτεινόμενες πολιτικές και τις «προϋποθέσεις» αποτελεί το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ειδικά μετά την υιοθέτηση της «μετα-συναίνεσης της Washington» εφιστάτε η προσοχή προς όλα τα χρηματοδοτούμενα κράτη για συγκράτηση του ελλείμματος. Αυτή η προτροπή δεν συνοδεύεται όμως από καμία πρόταση για την διευθέτηση του προβλήματος, ούτε φυσικά με την επιβολή «προϋποθέσεων» που θα ανάγκαζε τα κράτη να στραφούν με περισσότερη προσοχή στην μείωσή του. Σε αντιδιαστολή, η μείωση του πληθωρισμού και η απελευθέρωση του εμπορίου αποτελούν τομείς με τους οποίους συνδέονταν «προϋποθέσεις» τόσο στη «συναίνεση», όσο και στην «μετα-συναίνεση της Washington» (Πίνακας 4).

Στα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα της ανάπτυξης η σύγχυση που επικρατεί ανάμεσα στην ρητορική θεωρία και την πρακτική προσέγγιση είναι ακόμα μεγαλύτερη. Οι οργανισμοί συνδέουν με γενικόλογες αναφορές ζητήματα κοινωνικοπολιτικού ενδιαφέροντος με εφαρμογές λύσεων οι οποίες προέρχονται από το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα ανάπτυξης με βάση το οποίο δεν υφίστανται κοινωνικοπολιτικές πτυχές στην διαδικασία της ανάπτυξης. Αποτέλεσμα είναι μια συσχέτιση που πολλές φορές ακροβατεί στα όρια της λογικής, χωρίς καμία επιστημονική τεκμηρίωση των πολιτικών με τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Αυτή η συσχέτιση επιχειρεί να προσαρμόσει παλιές πολιτικές σε νέες νόρμες. Το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα συνδέουν την πλήρη συμμόρφωση με τις επιταγές του ΠΟΕ με την καταπολέμηση την ένδειας. Ενδεχομένως, σε μια ώριμη οικονομία και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις θα μπορούσε αυτή η πολιτική να είχε θετικά αποτελέσματα. Όμως σε υπό μετάβαση και υπό ανάπτυξη οικονομίες αυτή η σύνδεση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι θα λειτουργήσει ως αυτόματα

εξίσωση επίλυσης της εντεινόμενης και επεκτεινόμενης φτώχειας, ειδικά όταν οι χώρες πασχίζουν να εδραιώσουν ένα βιώσιμο αναπτυξιακό περιβάλλον.

Παρά το γεγονός ότι οι οργανισμοί διευρύνουν το πεδίο προβληματισμού δεν εμφανίζεται καμία θεαματική διαφοροποίηση στις προτεινόμενες πολιτικές. Η διαφοροποίηση ανάμεσα στη ρητορεία, τα προτεινόμενα προγράμματα και την εφαρμογή των «προϋποθέσεων» δημιουργεί πολλές φορές μια ψευδή αίσθηση σχετικά με τις προτεραιότητες των οργανισμών. Αυτή η τακτική στην πραγματικότητα ευνοεί την δημιουργία μιας μαγικής εικόνας την οποία και εκμεταλλεύονται. Η ρητορική τους προσέγγιση λειτουργεί ως παραμορφωτικός καθρέπτης πάνω στον οποίον αντανακλάται ένα ψευδεπίγραφο είδωλο ευαισθητοποίησης για κοινωνικοπολιτικά ζητήματα. Αυτό διευκολύνει τη συνέχιση μιας πολύ συγκεκριμένης προσέγγισης που ντύνεται το μανδύα της αλλαγής, αλλά ουσιαστικά αναπαράγει ένα πολύ συγκεκριμένο αναπτυξιακό υπόδειγμα.

Η «μετα-συναίνεση της Washington» δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια νέα αναπτυξιακή προσέγγιση, δεν έχει να προσφέρει πραγματικά καινοτόμες λύσεις στο πεδίο της ανάπτυξης αλλά ανακυκλώνει τα ίδια μοτίβα επαναφέροντας τα πιο ελκυστικά, ενώ ούτε και τα καινούργια χρηματοδοτικά εργαλεία εφαρμογής της νέας αναπτυξιακής οπτικής έχουν να προσφέρουν οτιδήποτε καινοτόμο. Αν και η νέα θεωρητική προσέγγιση συνδέθηκε με την εισαγωγή νέων διαδικασιών στα ρυθμιστικά προγράμματα του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας, για τις υπό ανάπτυξη χώρες, οι βασικές αρχές παρέμειναν οι ίδιες.

Με τη «συναίνεση της Washington» προωθούνταν προγράμματα όπως η «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» του ΔΝΤ, τα οποία σχεδιάζονταν από τους οργανισμούς χωρίς διαβουλεύσεις με τα εκλεγμένα κοινοβούλια, ενώ η ευρύτερη κοινωνία των πολιτών δεν συνυπολογίζονταν ως ικανός διαπραγματευτής στα τεκταινόμενα. Υποχρέωναν τις χώρες να ακολουθούν ασφυκτικά προσχεδιασμένη πολιτική χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη ξεχωριστά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθε περίπτωσης.

Με την «μετα-συναίνεση της Washington» οι οργανισμοί διαφοροποιώντας την ρητορική τους υιοθέτησαν ορισμένα νέα προγράμματα, όπως το ΔΝΤ την «στρατηγική μείωσης της ένδειας», ως τη νέα διαδικασία χρηματοδότησης των κρατών. Στο νέο πλαίσιο οι εθνικές στρατηγικές καταρτίζονται από τις χώρες

μέσω των διαπραγματεύσεων που λαμβάνουν χώρα με τις κυβερνήσεις και τα κοινοβούλια και κατόπιν κατατίθενται προς έγκριση στους οργανισμούς. Αυτή η νέα τακτική μπορεί να απαλλάσσει εν μέρει τους οργανισμούς από την κατηγορία της απουσίας δημοκρατικών διαδικασιών στην κατάρτιση των προγραμμάτων όμως επί της ουσίας τα κράτη που χρειάζονται την χρηματοδότηση δεν μπορούν να αποδεσμευτούν από το αναπτυξιακό πρότυπο της ΝΠΟ και να καταρτίσουν διαφοροποιημένα αναπτυξιακά σχέδια και οικονομική πολιτική καθώς θα χάσουν την πρόσβαση σε αυτήν.

Στις νέες μεθόδους χρηματοδότησης εντάσσουν την έννοια της εταιρικής ή της χρηστής διακυβέρνησης θέλοντας να ενισχύσουν την εικόνα της συμμετοχικής δημοκρατίας και της διαφάνειας στην υλοποίηση των προγραμμάτων τους. Αν και οι φορείς χρηματοδότησης εμφανίζονται να δίνουν μεγάλη σημασία σε αυτές τις παραμέτρους, δεν τις συνδέουν με «προϋποθέσεις» και πολύ συχνά ούτε με κονδύλια για την ενίσχυσή τους. Ως αποτέλεσμα, οι χώρες επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους στην επιτυχή εφαρμογή των παραμέτρων οι οποίες συνδέονται με τις «προϋποθέσεις» για τη συνέχιση της χρηματοδότησης. Ακόμα και όταν δευτερευόντως επιθυμούν να ενισχύσουν και άλλους τομείς χωρίς την πρόβλεψη κονδυλίων δεν μπορούν να συνεχίσουν τις μεταρρυθμίσεις.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods διατείνονται ότι δεν ευθύνονται οι ίδιοι για την εσωτερική δυσλειτουργία των χωρών και την ανικανότητα των θεσμών να λειτουργήσουν. Όμως όχι μόνο δεν δραστηριοποιούνται προς την κατεύθυνση της δημιουργίας του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου το οποίο θα υποστηρίξει την αναπτυξιακή διαδικασία αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτές των πρώην σοσιαλιστικών χωρών, αποδυνάμωσαν κάθε πιθανό κατάλοιπο προηγούμενης θεσμικής οργάνωσης. Πολλές από τις κοινωνίες στις οποίες εφαρμόζονται τα προγράμματα δεν είναι εκπαιδευμένες στην συμμετοχική διαδικασία και έχουν αποκτήσει μεγάλο σκεπτικισμό και καχυποψία προς οτιδήποτε κρατικό. Σε χώρες που απαιτείται μεγιστοποίηση των προσπαθειών για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς και την ενδυνάμωση της κουλτούρας τους προς την κατεύθυνση των συμμετοχικών διαδικασιών εφαρμόζουν ένα υπόδειγμα που απομακρύνει κάθε κοινωνικοπολιτική πτυχή της

ανάπτυξης, με αποτέλεσμα την δημιουργία αδύναμων ή αποτυχημένων κρατών και προβληματικών κοινωνιών.

Με απουσία δεδηλωμένης στρατηγικής προς την κατεύθυνση της ενδυνάμωσης των κρατών ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον εφαρμογής των πολιτικών τους η εκ των προτέρων αποτυχία εφαρμογής των προγραμμάτων είναι ένα απολύτως πιθανό σενάριο. Έτσι πλανάται η αμφιβολία σχετικά με το κατά πόσο υπάρχει πραγματική βούληση αλλαγής του πλαισίου δράσης τους, όταν δεν λαμβάνεται υπόψη πώς το υπάρχον περιβάλλον λειτουργεί ανασταλτικά και διαστρεβλώνει τα προτεινόμενα προγράμματα.

Κατά συνέπεια οι επιφυλάξεις σχετικά με το εάν η νέα ρητορική είναι μια ουσιαστική στροφή στην θεωρητική τους τοποθέτηση ή απλά ένα πιο ελκυστικό κέλυφος, το οποίο στο εσωτερικό του συνεχίζει να φιλοξενεί τις παλιές πρακτικές, είναι βάσιμες. Η επαναδιαπραγμάτευση των πολιτικών τους δείχνει να αποτελεί μια καλύτερη εμπορική συνταγή για την διατήρηση της αγοράς στο ρόλο του ρυθμιστή καθώς οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς και ο ιδιωτικός τομέας εξακολουθούν να έχουν καθοδηγητικό ρόλο στα προγράμματα που εφαρμόζονται αλλά μέσω μιας πιο μεθοδικής στρατηγικής.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods έχουν επίσης δεχθεί κριτική και όσον αφορά τη μέθοδο υπολογισμού του ύψους και της κατανομής των πόρων ενίσχυσης τους οποίους λαμβάνουν οι χώρες και η οποία βασίζεται στο νεοκλασικό υπόδειγμα των Harrod-Domar, όπως αναπτύχθηκε αργότερα από τους Chenery-Strout (βλέπε κεφάλαιο 4). Αυτά τα υποδείγματα γνωστά και ως υποδείγματα «των δύο κενών», θεωρούν την επενδυτική προσπάθεια και συνεπώς και την αναπτυξιακή βοήθεια, υπό τον όρο ότι αυτή θα διοχετευθεί προς την σωστή κατεύθυνση, ως τον βασικότερο παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης της λήπτριας χώρας.

Υποθέτοντας μια σταθερή γραμμική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και επένδυσης, αυτά τα υποδείγματα έχουν χρησιμοποιηθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες συνδέοντας βραχυπρόθεσμα την οικονομική μεγέθυνση με τις κεφαλαιακές ανάγκες, με τη βοήθεια του αυξητικού λόγου κεφαλαίου-παραγωγής (Incremental Capital Output Ratio – ICOR) και χρησιμοποιούν τα υποτιθέμενα αποτελέσματα του αυξητικού λόγου κεφαλαίου-παραγωγής ως ένα από τα κριτήρια με βάση τα οποία υπολογίζονται τα ποσά ενίσχυσης που θα λάβει μια χώρα.

Το υπόδειγμα Harrod-Domar-Chenery-Strout ήδη από την δεκαετία του '80 έχει δεχθεί κριτική ως προς την αποτελεσματικότητά και την αξιοπιστία του και θεωρείται σήμερα τελείως παρωχημένο όμως παρά τις επιφυλάξεις, το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα, συνεχίζουν να βασίζονται τις χρηματοδοτήσεις τους σε αυτά, με πιθανό ενδεχόμενο η χρήση τους να συνδέεται με την άποψη ότι στους κόλπους τους υπάρχει συνεχής πίεση για παροχή δανείων και τίθενται «στόχοι πωλήσεων» από τους οποίους εξαρτώνται θέσεις εργασίας και προαγωγές εντός των οργανισμών.

Πίνακας 4: Βασικοί τομείς δράσης, προτεινόμενες πολιτικές και «προϋποθέσεις» της «συναίνεσης της Washington» και της «μετά-συναίνεσης της Washington».				
	ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΗΣ WASHINGTON		ΜΕΤΑ-ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΗΣ WASHINGTON	
ΤΟΜΕΙΣ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΡΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	ΕΠΙΒΟΛΗ ΠΡΟ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
<i>Δημοσιονομική Πολιτική</i>	Δημοσιονομική πειθαρχία με σκοπό την αύξηση του ΑΕΠ	X	Διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας με σκοπό την αύξηση του ΑΕΠ & τον περιορισμό του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών	X —
<i>Δημοσιονομικά Έσοδα</i>	Αύξηση της φορολογίας	X	Αύξηση της φορολογίας με σταδιακό περιορισμό του φόρου εισοδήματος ενίσχυση της έμμεσης φορολογίας και των φοροεισπρακτικών μηχανισμών	X
<i>Δημόσιες Δαπάνες</i>	Συρρίκνωση των δημοσίων δαπανών με μείωση μισθών, συντάξεων και κοινωνικών επιδομάτων	X	Συρρίκνωση των δημοσίων δαπανών με μείωση μισθών, συντάξεων και κοινωνικών επιδομάτων	X

<i>Νομισματική Πολιτική</i>	Άσκηση περιοριστικής πολιτικής με βασικό στόχο τον έλεγχο του πληθωρισμού	X	Συνέχιση της περιοριστικής πολιτικής και του ελέγχου του πληθωρισμού. Ελεύθερος καθορισμός επιτοκίων και σε ορισμένες περιπτώσεις διατήρηση σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών	X
<i>Τραπεζικό Σύστημα</i>	Αναδιάρθρωση του τραπεζικού τομέα	X	Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τραπεζών	X
<i>Εμπορική Πολιτική</i>	Απελευθέρωση εμπορίου	X	Πλήρης απελευθέρωση του εμπορίου και εναρμόνιση με τις πολιτικές του ΠΟΕ και της ΕΕ	X
<i>Επιχειρησιακή Πολιτική</i>	Ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων	X	Ολοκλήρωση της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης κρατικών επιχειρήσεων ακόμα και με εκποίηση	X
<i>Επενδυτική Πολιτική</i>	Περικοπή των κοινωνικών δαπανών και αποκρατικοποιήσεις επιχειρήσεων για την ενίσχυση των δημοσίων επενδύσεων με απώτερο στόχο την προσέλκυση ΑΞΕ	X	Άρση των εναπομεινάντων περιοριστικών πολιτικών απέναντι στις ΑΞΕ, μεταρρύθμιση του νομικού πλαισίου που τις διέπει	X
<i>Ένδεια</i>	Δεν εμφανίζονται συσχετισμοί των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων και των επιπτώσεων που θα έχουν στην ένδεια	----	Αναγνωρίζονται οι πιθανές επιπτώσεις των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων στην αύξηση της ένδειας αλλά δεν εμφανίζονται ολοκληρωμένες προτάσεις και πολιτικές για την καταπολέμησή της	----

<i>Θεσμικό Περιβάλλον</i>	Κάλυψη του θεσμικού και διοικητικού κενού με παροχή τεχνικής βοήθειας για την υλοποίηση των προγραμμάτων και σχεδόν καμία υποστήριξη για την κάλυψη του κενού	—	Αναγνωρίζεται ότι η έλλειψη του κατάλληλο θεσμικού περιβάλλοντο μπορεί να επηρεάσει τη μεταβατική και αναπτυξιακή εξέλιξη αλλά δεν προτείνονται πολιτικά για την κάλυψη του κεν και στις περιπτώσεις προτείνονται κάποια αποσπασματικά μέτρα πιστώνονται κονδύλια	—
<i>Κοινωνικά Αγαθά (παιδεία, υγεία)</i>	Αναγνωρίζεται η σημασία τους αλλά δεν υποστηρίζονται	----	Αναγνωρίζεται η σημασία τους και οι αρνητικές επιπτώσεις που μπορούν να επέλθουν σε αυτά από προγράμματα αλλά ουσιαστικά δεν προβλέπεται καμία μέριμνα για την προστασία τους.	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ) μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ήταν η πρώτη συλλογική προσπάθεια για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των κρατών. Η χρήση της διπλωματίας και η διευθέτηση μέσω των διαπραγματεύσεων αποτέλεσαν θεμελιώδη αλλαγή η οποία ενέπνευσε αισιοδοξία και αναπτέρωσε τις ελπίδες για τη δημιουργία μιας διεθνούς κοινότητας. Η διάψευση των προσδοκιών επήλθε με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου που σηματοδότησε και την οριστική αποτυχία της ΚτΕ. Το τέλος όμως του Πολέμου αναπτέρωσε τις ελπίδες και η σχετική αισιοδοξία που υπήρχε ενσαρκώθηκε στις ιδρυτικές αρχές του ΟΗΕ.

Αν και εκ πρώτης όψεως ο ΟΗΕ φαίνεται να υπηρετεί τις αρχές του ρεαλισμού, όπως για παράδειγμα στον ρόλο που μεριμνήθηκε για τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, οι αρχές του φιλελευθερισμού επηρέασαν πολλές από τις λειτουργίες του και τις βασικές ιδρυτικές αρχές του, ειδικά αν αυτές προσεγγισθούν και κριθούν υπό το πρίσμα της εποχής του.

Μέσα σε ένα κλίμα θεωρητικής εδραίωσης του φιλελευθερισμού ιδρύθηκαν και οι οργανισμοί του Bretton Woods. Ο φιλελευθερισμός συνδυάζοντας την πίστη στην πρόοδο με μια αισιόδοξη ερμηνεία της ανθρώπινη φύσης, πρεσβεύει ότι η συνεργασία μπορεί να οδηγήσει στην πρόοδο η οποία σταθμίζεται και προσμετράτε πάντα σε ατομικό επίπεδο. Η εξασφάλιση της ελευθερίας και η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών πρέπει να είναι από τις βασικές προτεραιότητες του κράτους που οφείλει να λειτουργεί υπό το πρίσμα της προστασίας της ελευθερίας του ατόμου και να υπηρετεί τη συλλογική βούληση χωρίς να την εξουσιάζει.

Αυτό διασφαλίζεται μέσω των δημοκρατικών θεσμών στο εσωτερικό, “εντός” των κρατών και με τη συνεργασία μέσω της διεθνούς οργάνωσης (διεθνών θεσμών/οργανισμών) στο εξωτερικό, “εκτός” των κρατών. Καθώς τα κράτη δεν είναι απομονωμένα, επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται από το διεθνές περιβάλλον δεν μπορούν να εξασφαλίσουν και να εγγυηθούν την τάξη (ασφάλεια) παράλληλα με τη δικαιοσύνη (ισότητα) χωρίς διεθνή οργάνωση.

Μέσα σε αυτό το μεταπολεμικό πλαίσιο που έδωσε τη δυνατότητα για τη θεωρητική εδραίωση του Φιλελευθερισμού ιδρύθηκαν και οι οργανισμοί του Bretton Woods ως αυτόνομοι Διεθνείς Δημόσιοι Οικονομικοί Οργανισμοί που αποφασίστηκε να αποτελούν Ειδικευμένες Οργανώσεις του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών και κατά επέκταση η ίδρυση τους ήταν άμεσα επηρεασμένη από την φιλοσοφία του.

Παρά το γεγονός ότι είναι δύσκολο να αποτυπωθεί μια κεντρική ιδέα γύρω από την οποία να συντάσσεται ο φιλελευθερισμός, σε αδρές γραμμές θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι βασικές παραδοχές του αφορούν την πίστη στην ανθρώπινη πρόοδο, συνδυαζόμενη με μια αισιόδοξη ερμηνεία της ανθρώπινη φύσης, που μπορεί να λειτουργεί σε πλαίσιο συνεργασίας και όχι αντιπαράθεσης κάτι που θα οδηγήσει στην πρόοδο (Jackson & Sorensen 2006, 163-205). Ειδικότερα για τους φιλελεύθερους η πρόοδος σταθμίζεται και προσμετράτε πάντα σε ατομικό επίπεδο για αυτό και δίνεται μεγάλη βαρύτητα στην ελευθερία του ατόμου.

Ο φιλελευθερισμός προώθησε την ιδέα πως οι διεθνείς οργανισμοί θα μπορούσαν να ενσαρκώσουν ρόλους και να αναλάβουν αρμοδιότητες που τα κράτη δεν ήταν σε θέση να υλοποιήσουν. Έτσι αναπτύχθηκε ο πλουραλισμός ή

φιλελεύθερος θεσμισμός που αποτέλεσε και το κυρίαρχο ρεύμα του φιλελευθερισμού κατά την μεταπολεμική περίοδο (Cohn 2009, 54-67). Με μια πιο μετριοπαθή προσέγγιση σε σχέση με τον ιδεαλισμό, των αρχών του εικοστού αιώνα και του μεσοπολέμου, πρότεινε και πρόβαλε τη διεθνή συνεργασία ως τη λύση για την εύρυθμη λειτουργία των ίδιων των κρατών, την αρμονική τους συνύπαρξη και την ουσιαστική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο που θα εξασφάλιζε την ασφάλεια και την ειρήνη. Ο φιλελεύθερος θεσμισμός πρότεινε και προέβαλε τη διεθνή συνεργασία ως τη λύση για την εύρυθμη λειτουργία των ίδιων των κρατών, την αρμονική τους συνύπαρξη και την ουσιαστική συνεργασία σε διεθνές επίπεδο που θα εξασφάλιζε την ασφάλεια και την ειρήνη. Αυτές οι αρχές ενσαρκώθηκαν σε πολιτικό επίπεδο με την ίδρυση του ΟΗΕ και σε οικονομικό επίπεδο με την ίδρυση των οργανισμών του Bretton Woods και της GATT.

Η δεκαετία του 1970 θεωρείται καθοριστικής σημασίας για τη σταδιακή μεταστροφή της θεωρητικής τοποθέτησης των οργανισμών του Bretton Woods. Η Επιτροπή Ανάπτυξης (Development Committee) που ιδρύθηκε το 1974 ως ένα από τα κύρια όργανα διοίκησης της ΔΤΑΑ και συνδεδετικό κρίκο ανάμεσα στην Τράπεζα και το Ταμείο, με συμβουλευτικό, αρχικά, χαρακτήρα ως προς τα Συμβούλια των Διοικητών τους για ζητήματα ανάπτυξης και χρηματοδότησης των αναπτυσσόμενων χωρών σταδιακά επέκτεινε τους τομείς δράσης της. Η δημιουργία αυτού του οργάνου αποτέλεσε την απαρχή για την διαπλοκή των σχέσεων και των αρμοδιοτήτων των δύο οργανισμών η οποία κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1980.

Η δημιουργία αυτού του οργάνου θεωρείται ότι αποτέλεσε την απαρχή για την διαπλοκή των σχέσεων και των αρμοδιοτήτων των δύο Οργανισμών η οποία κορυφώθηκε στη δεκαετία του '80. Εκείνη την εποχή, η Παγκόσμια Τράπεζα, διεύρυνε το φάσμα των δραστηριοτήτων της περνώντας από τον απλό δανεισμό για υλοποίηση συγκεκριμένων έργων στην παροχή «δανείων διαρθρωτικής προσαρμογής», τα οποία και παρείχε μόνο μετά από έγκριση του ΔΝΤ και συνοδεύονταν πάντοτε από «προϋποθέσεις» που επέβαλε το Ταμείο στις χώρες. Η παραπάνω πρακτική κατέστησε το ΔΝΤ αναπόσπαστο κομμάτι της αναπτυξιακής διαδικασίας, τη στιγμή όπου η εστίασή του θα έπρεπε να περιορίζεται σε ζητήματα βραχυπρόθεσμης αντιμετώπισης των συναλλαγματικών δυσλειτουργιών του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

Τη διάχυση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των δύο οργανισμών και την ταύτιση των πολιτικών τους έχει επισημάνει και η επιτροπή Meltzer⁴ η οποία πρότεινε στο Κογκρέσο την άμεση διακοπή των αναπαραγωγικών πολιτικών και την επιστροφή των οργανισμών στους αρχικούς τους ρόλους (European Representative Office Asian Development Bank 2000). Σύμφωνα με την επιτροπή, οι οργανισμοί του Breton Woods χρίζουν εκ βάθρων μεταρρύθμιση και αναδιάρθρωση καθώς συχνά κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό στον αναπτυσσόμενο κόσμο και σπαταλούν πόρους δανειοδοτώντας χώρες μεσαίου εισοδήματος που θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από την αγορά. Εισηγήθηκε την περικοπή των προγραμμάτων δανειοδότησης του ΔΝΤ προς τις αναπτυσσόμενες χώρες και την παύση των παρεμβατικών πολιτικών στις οικονομίες αυτών των χωρών ενώ παράλληλα συνιστούσε η Παγκόσμια Τράπεζα να μετονομαστεί σε Παγκόσμιο Οργανισμό Ανάπτυξης και να μην δρα ανταγωνιστικά με σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα. (Gilpin 2007, 476-77).

Η επιτροπή συνέστησε, το ΔΝΤ να περιοριστεί στην παροχή βοήθειας σε πολύ φτωχές χώρες και στις αναπτυσσόμενες που αντιμετώπιζαν προσωρινά προβλήματα ρευστότητας, χορηγώντας μόνο βραχυπρόθεσμα δάνεια με επιτόκια ανάλογα ή υψηλότερα από εκείνα της αγοράς προκειμένου να αποθαρρύνει την ανεύθυνη οικονομική συμπεριφορά λειτουργώντας ως “δανειστής ύστατης ανάγκης” και περιορίζοντας τον ηθικό κίνδυνο που πηγάζει από την ρητή υπόσχεση ότι το Ταμείο θα χορηγήσει οικονομική βοήθεια σε περίπτωση που μια χώρα θα αντιμετωπίσει προβλήματα γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολικό δανεισμό.

Η διαπλοκή στις σχέσεις των δύο οργανισμών, σε συνδυασμό με τις παρεκκλίσεις από τις ιδρυτικές τους αρχές και την επικράτηση του υποδείγματος της ΝΠΟ στις προωθούμενες πολιτικές τους μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι η λειτουργία τους μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods δεν

⁴ Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 στην Βουλή των αντιπροσώπων στις ΗΠΑ διατυπώθηκαν ενστάσεις για τη λειτουργία του ΔΝΤ. Ως απάντηση και ως προϋπόθεση για την επίτευξη συμφωνίας για την ανανέωση της χρηματοδότησης του ΔΝΤ το 1998, η Βουλή ίδρυσε μια συμβουλευτική επιτροπή, υπό την προεδρία του οικονομολόγου Alan Meltzer, για τους Διεθνείς Χρηματοοικονομικούς Θεσμούς η οποία θα εισηγούνταν ποιες αλλαγές θα έπρεπε να γίνουν στο ΔΝΤ.

μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από τη θεωρία του φιλελεύθερου θεσμισμού αλλά μέσα από τη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος.⁵

Σύμφωνα με τον Wallerstein (1974, 1991, 2004), που αποτελεί τον θεμελιωτή της συγκεκριμένης θεωρίας, στη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος η βασική μονάδα ανάλυσης (μορφή κοινωνικής οργάνωσης) είναι το παγκόσμιο-σύστημα (world-system). Δύο είναι οι βασικοί τύποι των παγκοσμίων συστημάτων, οι παγκόσμιες-αυτοκρατορίες (world-systems) και οι παγκόσμιες-οικονομίες (world-economies). Κοινό χαρακτηριστικό τους, είναι η συγκέντρωση του πλούτου από την περιφέρεια στον πυρήνα και βασική τους διαφορά ότι οι παγκόσμιες αυτοκρατορίες έχουν ένα κοινό πολιτικό σύστημα, δηλαδή ένα πολιτικό κέντρο λήψης αποφάσεων για την παραγωγή και την αναδιανομή του πλούτου, ενώ στις παγκόσμιες οικονομίες δεν υπάρχει μια εξέχουσα, διακριτή πολιτική οντότητα που να λαμβάνει αποφάσεις κεντρικά αλλά πολλά, διαφορετικά και ανταγωνιζόμενα πολιτικά συστήματα (κέντρα ισχύος-κράτη). Σε αυτήν την περίπτωση η έλλειψη κεντρικής αναδιανεμητικής εξουσίας αναπληρώνεται από τη λειτουργία της αγοράς.

Σήμερα υπάρχει μόνο ένα σύστημα αυτό της (καπιταλιστικής) παγκόσμιας-οικονομίας, που ιστορικά πρωτοεμφανίστηκε τον 16^ο αιώνα και σταδιακά εδραιώθηκε στη σημερινή του μορφή καθώς η οικονομία αποκτούσε ολοένα και μεγαλύτερη ισχύ έναντι της πολιτικής. Το διακρατικό σύστημα που υπάρχει σήμερα είναι απόρροια της λειτουργίας της παγκόσμιας-οικονομίας και αποτελείται από πολλά διάσπαρτα πολιτικά κέντρα ισχύος-κράτη. Στο πλαίσιο οργάνωσης του διακρατικού συστήματος τα κράτη στην πραγματικότητα δεν είναι κυρίαρχα, ούτε ανεξάρτητα. Η εσωτερική και εξωτερική δύναμη του κάθε κράτους εξαρτάται από τη θέση του στην παγκόσμια-οικονομία (Cohn 2009, 184-185).

⁵ Εντοπίζονται κάποιες ομοιότητες ανάμεσα στη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος του Wallerstein και της νεορεαλιστικής ανάλυσης του διεθνούς συστήματος του Waltz. Αμφότεροι εστίασαν στο σύστημα και όχι σε συγκεκριμένα κράτη, εξετάζοντας τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη με βάση τη θέση που αυτά κατέχουν στο διεθνές σύστημα. Και οι δύο θεωρητικοί αντιλαμβάνονται το σύστημα ως μια ιεραρχία, με τα ισχυρά κράτη στην κορυφή και τα αδύνατα στη βάση. Οι ομοιότητες όμως σταματούν σε αυτό το σημείο καθώς ο Waltz δίνει έμφαση στη πολιτικό-στρατιωτική ισχύ μέσα σε μια κατάσταση αναρχίας, ενώ ο Wallerstein εστιάζει στην οικονομική ισχύ που συνδέεται με την πολιτική ισχύ. Ο Waltz ανέλυσε τη διεθνή ισορροπία δυνάμεων του 20ου αιώνα ξεκινώντας από τις πολιτικές ισχύος και συνεχίζοντας με την οικονομία ενώ ο Wallerstein ανέλυσε την ιστορική εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος από τον 16ο αιώνα θέτοντας σε πρώτο επίπεδο την οικονομία θεωρώντας ότι η πολιτική έχει δευτερεύοντα ρόλο.

Το σύστημα της παγκόσμιας-οικονομίας εδράζεται σε μια ιεραρχία που αφορά τη θέση των κρατών στο «χώρο» του συστήματος και περιλαμβάνει τρεις διαστρωματώσεις, τον πυρήνα (core), την ημιπεριφέρεια (semi-periphery) και την περιφέρεια (periphery) (Σχήμα 1). Τα κράτη που βρίσκονται στον πυρήνα συγκεντρώνουν προηγμένη οικονομική δραστηριότητα (core processes), έντασης κεφαλαίου η οποία ελέγχεται από μονοπώλια ή ολιγοπώλια της εγχώριας ελίτ. Οι κυβερνήσεις που τα διοικούν είναι δημοκρατικές, οι μισθοί αρκετά υψηλοί και υπάρχει αναπτυγμένο κράτος πρόνοιας. Τα κράτη της περιφέρειας συγκεντρώνουν οικονομική δραστηριότητα παραγωγής βασικών αγαθών (peripheral processes), έντασης εργασίας και διοικούνται, κατά κύριο λόγο, από αντιδημοκρατικά καθεστώτα, οι μισθοί είναι χαμηλοί και το κράτος πρόνοιας περιορισμένο, αν όχι ανύπαρκτο. Οι τύποι των προϊόντων και των υπηρεσιών που περιλαμβάνονται στις κεντρικές και περιφερειακές δραστηριότητες μπορούν να μεταληθούν με την πάροδο του χρόνου όμως το ίδιο το σύστημα δεν αλλάζει, παραμένει μια ιεραρχία που εδράζεται στις άνισες συναλλαγές.

Ο βασικός μηχανισμός της παγκόσμιας-οικονομίας είναι οι άνισες συναλλαγές με τη μεταφορά του πλεονάσματος από τον πυρήνα στην περιφέρεια. Τα κράτη του πυρήνα είναι ισχυρά και μπορούν να υποχρεώσουν τα κράτη της περιφέρειας σε άνισες συναλλαγές ακόμα και με τη χρήση στρατιωτικής βίας όταν τα τελευταία αμφισβητήσουν τους κανόνες της αγοράς που συντηρούν την ομαλή λειτουργία του συστήματος (Jackson & Sorensen 2006, 282). Κατά τη διαδικασία αυτής της άνιση συναλλαγής δημιουργούνται εντάσεις εντός του συστήματος.

Η ημι-περιφέρεια παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς λειτουργεί ως ανάχωμα, απορροφώντας τις εντάσεις που αναπτύσσονται εντός του συστήματος διαδραματίζοντας έναν ενδιάμεσο ρόλο και εμφανίζει χαρακτηριστικά τόσο του πυρήνα τόσο και της περιφέρειας. Στην ημιπεριφέρεια συνυπάρχουν επιχειρήσεις έντασης κεφαλαίου με χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας του πυρήνα, με επιχειρήσεις έντασης εργασίας με χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας της περιφέρειας. Η ημι-περιφέρεια αποτελεί (δυνητικό) χώρο μετεγκατάστασης των επιχειρήσεων του πυρήνα, πηγή φθηνού εργατικού δυναμικού, που συγκρατεί τις αυξήσεις μισθών στον πυρήνα και προωθεί την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Μακροπρόθεσμα το φθινό εργατικό

δυναμικό μπορεί να εξελιχθεί σε κοινό με αγοραστική δύναμη που βραχυπρόθεσμα θα ικανοποιήσει την ανάγκη για διεύρυνση της κατανάλωσης που είναι βασική προϋπόθεση για τη συνεχόμενη συσσώρευση κεφαλαίου και την μακροημέρευση του συστήματος.

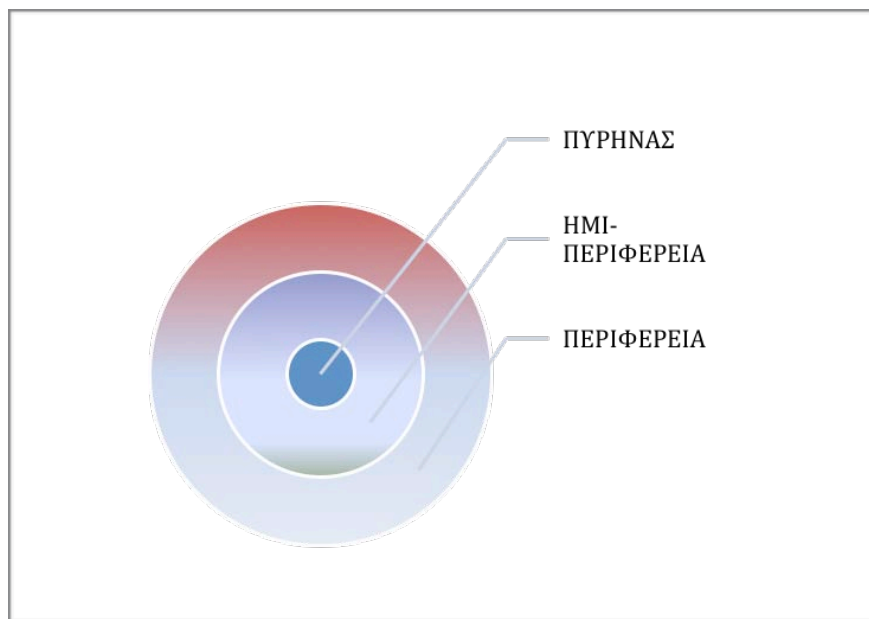
Από την δεκαετία του 1980 και μετά οι οργανισμοί του Bretton Woods προωθούν πολιτικές που δείχνουν να εξυπηρετούν και να ενισχύουν τις δομές και τη λειτουργία του παγκοσμίου συστήματος, όπως το περιγράψαμε παραπάνω. Για τη λήψη δανείων τα κράτη δεσμεύονται να εφαρμόσουν το τρίπτυχο της «συναίνεσης της Washington» και να εφαρμόσουν πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων, φιλελευθεροποίησης και μακροοικονομικής σταθερότητας. Καθώς τα δάνεια δίνονται ως επί το πλείστο σε κράτη της ημι-περιφέρειας και της περιφέρειας οι «προυποθέσεις» που συνοδεύουν την χρηματοδότηση αναπαράγουν τις δομές της παγκόσμιας-οικονομίας.

Για παράδειγμα, με τις ιδιωτικοποιήσεις που υποχρεώνονται να κάνουν τα κράτη της ημι-περιφέρειας και της περιφέρειας επωφελούνται κατά κύριο λόγο ο πυρήνας ή/και η εγχώρια κοινωνική νομενκλατούρα. Καθώς κατά κύριο λόγο εξαγοράζονται από επιχειρήσεις του πυρήνα, συνήθως σε πολύ πιο χαμηλές τιμές από τις αναμενόμενες και υπό την πίεση των οργανισμών για γρήγορες μεταρρυθμίσεις. Οι επιχειρήσεις που εξαγοράζονται είτε κλείνουν από τους νέους ιδιοκτήτες, με αποτέλεσμα τη μείωση του ανταγωνισμού, είτε αποτελούν μονάδες μετεγκατάστασης των δραστηριοτήτων του πυρήνα για εκμετάλλευση του φθηνού εργατικού δυναμικού. Από την άλλη η φιλελευθεροποίηση, με πλήρη εφαρμογή των κανόνων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και η μακροοικονομική σταθερότητα, που συνήθως εφαρμόζεται μέσω συσταλτικών πολιτικών, όπως είναι η μείωση μισθών και η αύξηση της φορολογίας, υποβοηθούν τη συσσώρευση κεφαλαίου από την περιφέρεια στο πυρήνα.

Η ερμηνεία της λειτουργίας των οργανισμών του Bretton Woods μέσα από τη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος φαίνεται να ενισχύεται από το γεγονός η ΝΠΟ προωθείται και εφαρμόζεται σε όλες τις χώρες ανεξάρτητα από το είδος των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και τις ιδιαιτερότητες που τα χαρακτηρίζουν, με μια ντετερμινιστική αντίληψη μεσσιανικής τοποθέτησης χωρίς να προωθούν λύσεις κατάλληλα προσαρμοσμένες στις ανάγκες της κάθε χώρας (Χατζημιχαήλ & Βουτσά 2009). Αν και υπάρχουν μόνο θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης, που

απέχουν πολύ από την έννοια της συνταγής η οποία μπορεί να εφαρμοστεί οπουδήποτε και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες να επιφέρει νομοτελειακά το ίδιο επαναλαμβανόμενο αποτέλεσμα το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθετούν μια φονταμενταλιστική προσέγγιση, υποχρεώνοντας τα κράτη να εφαρμόσουν μια ενιαία οικονομική συνταγή, πολιτικού χαρακτήρα.

Σχήμα 1: Το παγκόσμιο σύστημα σύμφωνα με τον Wallerstein.

Σύμφωνα με τον Wallerstein τα κράτη της ημιπεριφέρειας και της περιφέρειας κινούνται σε σχετικά σταθερές τροχιές γύρω από τον πυρήνα καθώς το παγκόσμιο-σύστημα της καπιταλιστικής οικονομίας επιτρέπει μικρή κινητικότητα ανάμεσα στις τρεις περιοχές. Ακολουθώντας όμως τις θεωρίες της κβαντομηχανικής θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι σήμερα, υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης και των αλλαγών που αυτή επιφέρει, οι τροχιές των κρατών γύρω από τον πυρήνα, στην ημι-περιφέρεια και την περιφέρεια, δεν είναι σταθερές, αλλά κινούνται σε νέφη και παρουσιάζουν μεταπτώσεις καθώς έχει αλλάξει καθοριστικά ο τρόπος ανάπτυξης των δεσμών και η ταχύτητα των μηχανισμών αντίδρασης (Σχήμα 2). Ακόμα και ο πυρήνας παρουσιάζει σοβαρές αστάθειες και το περιεχόμενό του, τα κράτη που τον απαρτίζουν, είναι υπό αμφισβήτηση και (δυναμικά) μεταβαλλόμενο.

Η διάταξη του συστήματος μπορεί να τίθεται υπό αμφισβήτηση αλλά όχι το περιεχόμενο και η λειτουργία του. Υπάρχει μια ενδογενής εξισορροπητική κινητικότητα των δρώντων του συστήματος, που βοηθάει την διαίωσιση του και μια εξωγενής εξισορροπητική κινητικότητα ως ολότητας που εξασφαλίζει την προστασία της από υπαρκτούς ή δυνητικούς παράγοντες αμφισβήτησης της λειτουργίας και του περιεχομένου της.

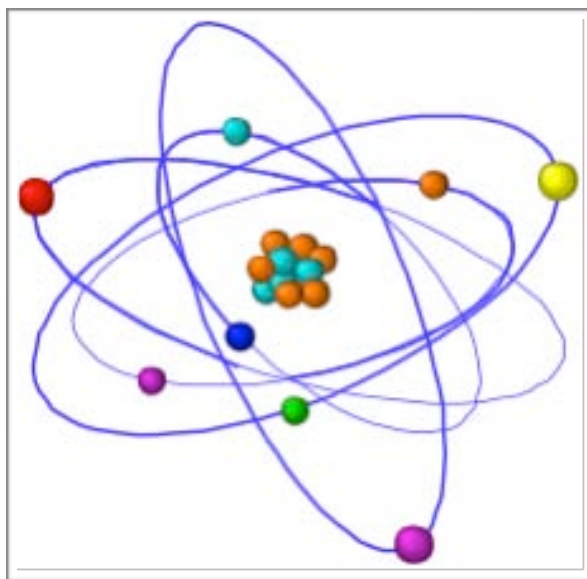
Στο πλαίσιο αυτής της ερμηνείας ο ρόλος που διαδραματίζουν οι οργανισμοί του Bretton Woods αποκτά μια άλλη διάσταση καθώς προωθούν συγκεκριμένες πολιτικές σε παγκόσμιο επίπεδο φαίνεται να καλύπτουν το κενό της κεντρικής πολιτικής διοίκησης στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα. Αυτό δεν σημαίνει ότι διαφαίνεται υποχώρηση του παγκοσμίου-συστήματος στο πρότερη μορφή του παγκοσμίου-συστήματος των αυτοκρατοριών.

Οι βασική διαφορά είναι ότι δεν υπήρξε ποτέ στο παρελθόν μια παγκόσμια-αυτοκρατορία με ένα κεντρικό πολιτικό σύστημα που να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με την παραγωγή και την αναδιανομή σε παγκόσμια κλίμακα, σε αντίθεση με τους οργανισμούς του Bretton Woods που μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις και να προωθούν πολιτικές σε παγκόσμιο επίπεδο. Ίσως αυτή να είναι και η πιο ουσιώδης διαφοροποίηση που έχει επέλθει στη λειτουργία των οργανισμών: προωθούν πολιτικές αποφάσεις, οικονομικού χαρακτήρα καθορίζοντας τις διαδικασίες παραγωγής και αναδιανομής του πλούτου από την περιφέρεια προς τον πυρήνα. Διαπιστώνουμε λοιπόν πως ο πολιτικός και οικονομικός έλεγχος συγκεντρώνεται σε ένα κέντρο λήψης αποφάσεων.

Σύμφωνα με τη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος, όταν εξαντληθούν οι δυνατότητες επέκτασης και περιοριστούν τα κέρδη η παγκόσμια οικονομία θα εισέλθει σε κρίση που θα οδηγήσει σε μεταμόρφωση του συστήματος. Αυτήν την στιγμή, όμως, δεν είναι δυνατό να απαντηθεί με βεβαιότητα το ερώτημα αν αυτή η μετεξέλιξη των οργανισμών του Bretton Woods σε πολιτικό κέντρο λήψης αποφάσεων σημαίνει και το τέλος του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος που έχει εισέλθει σε κρίση ή απλά την αναδίπλωση του για να διαίωσιση της ύπαρξής του. Μπορούμε όμως να διαπιστώσουμε ότι μετά την οικονομική κρίση του 2008 οι οργανισμοί έδρασαν προς την κατεύθυνση προστασίας της κυριαρχίας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος σε μια προσπάθεια διατήρησης των μηχανισμών ανατροφοδότησης των σχέσεων ανάμεσα στον

πυρήνα, την ημι-περιφέρεια και την περιφέρεια του συστήματος και προς το παρόν τα έχουν καταφέρει καθιστώντας το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα τον σύγχρονο μηχανισμό ανακύκλωσης πλεονασμάτων από την περιφέρεια προς τον πυρήνα.

Σχήμα 2: Το σύγχρονο παγκόσμιο σύστημα μέσα από την οπτική των μη σταθερών τροχιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο: Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η αδυναμία ή η απροθυμία υιοθέτησης καινοτομιών έφθειρε σταδιακά τις δομές των σοσιαλιστικών χωρών της Ν.Α. Ευρώπης⁶, οι οποίες επέλεξαν μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου να προχωρήσουν σε οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Ο επιχειρούμενος αυτός συστημικός μετασχηματισμός, ο οποίος ονομάστηκε «μετάβαση», αποδείχθηκε πολυσύνθετο φαινόμενο, η πολυσημία του οποίου κινδυνεύει να παραμεριστεί από την απλοϊκότητα της περιγραφής η οποία το αποτυπώνει ως μια διαδικασία μέσω της οποίας τα κράτη θα υιοθετούσαν το

⁶ Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας η χρήση των όρων Νοτιοανατολική Ευρώπη και Βαλκάνια θα είναι παράλληλη και ισοβαρής. Αν και ο ακριβής γεωγραφικός προσδιορισμός της περιοχής αποτελεί προσφιλέζ ζήτημα διαμάχης, ακολουθώντας την οριοθέτηση των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης για τη ΝΑ Ευρώπη, τα κράτη που μελετούνται είναι η Αλβανία, η Σερβία, το Μαυροβούνιο, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Κροατία και η Βοσνία – Ερζεγοβίνη.

καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα και θα εκδημοκράτιζαν την πολιτική τους ζωή.

Αν και δεν υπάρχει συγκεκριμένος κοινά αποδεκτός ορισμός ο οποίος να περιγράφει το φαινόμενο της μετάβασης στο σύνολό του, είναι δυνατόν να εντοπισθούν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά μέσω των οποίων μπορεί να επιχειρηθεί μια σκιαγράφηση της οικονομικής μετάβασης. Με τον μετασχηματισμό αυτόν θα επιχειρούνταν μετατροπή στην φύση των οικονομικών σχέσεων και θα περνούσε ο συντονισμός τους από το κράτος και τον προγραμματισμό του στους μηχανισμούς της αγοράς. Με άλλα λόγια, θα γινόταν προσπάθεια αποκατάστασης των λειτουργιών της παραγωγής, της διανομής και της κατανάλωσης.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος οι κύριοι τομείς στους οποίους θα επικεντρώθηκε η προσπάθεια ήταν (Brabant, 1998):

- Η φιλελευθεροποίηση της παραγωγής, του εμπορίου και των τιμών.
- Η μακροοικονομική σταθεροποίηση με έλεγχο της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής.
- Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων.
- Ο δομικός μετασχηματισμός για την δημιουργία θεσμών οι οποίοι θα υποστήριζαν τη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς.

Η προτεραιότητα που δόθηκε σε ορισμένους τομείς, ο ρυθμός και η αλληλουχία των μεταρρυθμίσεων καθώς και ο προσανατολισμός της χρηματοδότησης είναι ορισμένοι από τους παράγοντες που διαμόρφωσαν τη μετάβαση. Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης μέσω των χρηματοδοτικών τους πολιτικών έχουν συμβάλει καθοριστικά στον μετασχηματισμό. Μέχρι και το 2005 η κατά κεφαλήν βοήθεια προς τα κράτη της περιοχής ήταν 7 φορές μεγαλύτερη από την αντίστοιχη που δόθηκε στην Αφρική (Χουλιαρας & Τζιφάκης 2007). Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να εξετάσει σε τι βαθμό η οικονομική ενίσχυση της μετάβασης καθόρισε τις παραμέτρους του υποδείγματος το οποίο εφαρμόστηκε, κατά πόσο δηλαδή και προς ποια κατεύθυνση επηρεάστηκε η διαδικασία της μετάβασης από την διεθνή χρηματοδότηση.

Η διεθνής χρηματοδότηση που δόθηκε στην περιοχή προέρχεται κυρίως από τρεις κατευθύνσεις: από διμερείς χορηγούς (bilateral donors) δηλαδή μεμονωμένες χώρες, από διεθνείς οργανισμούς και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η

χρηματοδότηση προς ένα κράτος μπορεί να έχει είτε την μορφή δανείου είτε επιχορήγησης, ενώ η φύση της βοήθειας μπορεί να είναι τεχνική, ανθρωπιστική, επενδύσεων, στήριξης προϋπολογισμού, μακροοικονομικής υποστήριξης κ.α.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods διαχειρίστηκαν μεγάλο μέρος της χρηματοδότησης που δόθηκε στις χώρες της περιοχής όμως η σπουδαιότητα της τους δεν σχετίζεται αποκλειστικά με το ύψος της βοήθειας την οποία παρείχαν αλλά και με τις συνδεδεμένες «προϋποθέσεις» που συνοδεύουν τις χρηματοδοτικές τους πολιτικές και οι οποίες καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών ακόμα και περιβαλλοντικών συνιστωσών. Οι «προϋποθέσεις» των οικονομικών και κοινωνικών πτυχών του επιχειρούμενου μετασχηματισμού έθεσαν σε λειτουργία έναν μηχανισμό ο οποίος έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση του υποδείγματος της μετάβασης, στον τρόπο εφαρμογής του και στις επιπτώσεις του.

Αυτά τα κράτη με τις ιδιαιτερότητες που τα χαρακτηρίζουν, τόσο ως προς την μεταξύ τους σύγκριση, όσο και με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες έχρηζαν μιας πιο ιδιαίτερης μεταχείρισης με ειδικά μέτρα προσαρμοσμένα κατάλληλα ώστε να λειτουργήσουν στο περιβάλλον της μετάβασης (Samson 1994). Αντ' αυτού οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης αποφάσισαν να εφαρμόσουν μια αμφιλεγόμενη πολιτική βασισμένη στην ΝΠΟ χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους, τις καταλυτικές επιπτώσεις που θα είχε στα κράτη αυτά ο φονταμεταλισμός της αγοράς που υποστήριζαν ως σωτήρια λύση καθώς και οι θεραπείες σοκ οι οποίες επιβλήθηκαν ως η καταλληλότερη μέθοδος μετάβασης ακόμα και για χώρες που η ανεξαρτητοποίηση τους συνοδεύτηκε από στρατιωτικές συγκρούσεις. Εάν αυτό το αναπτυξιακό υπόδειγμα επιδέχεται κριτικής ως προς την αποτελεσματικότητα και τις αρχές του τότε ενισχύεται το ερώτημα εάν καλώς επιλέχθηκε ως κατάλληλο πλαίσιο διαχείρισης της μετάβασης για τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης.

Στα κράτη όλης της περιοχής απουσίαζαν οι θεσμοί ή στην καλύτερη περίπτωση δεν ήταν αποτελεσματικοί και αποδείχθηκαν ανέτοιμοι να λειτουργήσουν στην νέα πραγματικότητα η οποία διαμορφώθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του '90. Το γεγονός αυτό επέτεινε την ανάγκη παροχής βοήθειας ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο έπρεπε να ενισχυθεί ποικιλοτρόπως ώστε να καταστεί αποτελεσματικό για να υποστηρίξει βραχυπρόθεσμα τη μετάβαση και μακροπρόθεσμα την οικονομική ανάπτυξη των

χωρών αυτών. Η εφαρμογή της ΝΠΟ μέσω των «προϋποθέσεων» οι οποίες επιβάλλονται στα κράτη υποβοήθησαν τη στρεβλή ανάπτυξη της αγοράς και δεν επέτρεψαν την ενίσχυση του ρόλου της πολιτικής, η οποία θα είχε τη δυνατότητα να εγκαθιδρύσει νέους θεσμούς. Μάλιστα πρέπει να τονιστεί ότι σε πολλές περιπτώσεις η αποθεσμοποίηση ή η αποφυγή θεσμοποίησης ήταν αποδεκτή από την κοινωνία η οποία είχε αρνητική προηγούμενη εμπειρία από τις κρατικές δομές και την κατάχρηση εξουσίας από τα κομμουνιστικά καθεστάτα.

Οι ανύπαρκτοι ή αποδυναμωμένοι ρυθμιστικοί μηχανισμοί δεν παρείχαν τη δυνατότητα αποτελεσματικής παρέμβασης του κράτους σε περιπτώσεις δυσλειτουργίας (διαφθορά, μονοπωλιακές πολιτικές κ.α.). Αυτό είναι φυσικό απότοκο της τεχνοκρατικής προσέγγισης της μετάβασης και της χαρακτηριστικής αδιαφορίας για τις κοινωνικές επιπτώσεις των μεθόδων που εφάρμοσαν οι οργανισμοί του Bretton Woods. Οι μέθοδοι που εφαρμόστηκαν έχουν κατακριθεί ακόμα και από στελέχη των ίδιων των Οργανισμών τα οποίοι κλήθηκαν να τις υλοποιήσουν στις υπό μετάβαση χώρες (Hertz 2006, 124-126).

Οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες στράφηκαν προς τους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης έχοντας ανάγκη από καθοδήγηση στην προσπάθεια για την επιλογή των καταλληλότερων πολιτικών μετασχηματισμού αλλά και από χρηματοδότηση η οποία θα υποστήριζε τη διαδικασία της μετάβασης. Όμως η διαπλοκή της χρηματοδότησης σε συνδυασμό με το ύψος της στέρησε την περιοχή από εναλλακτικές προσεγγίσεις και οδήγησε στην υιοθέτηση ενός πανομοιότυπου μεταβατικού υποδείγματος.

Πρώτη φορά θα επιχειρούνταν συστηματικός και ηθελημένος μετασχηματισμός κεντρικά σχεδιασμένων οικονομιών σε οικονομίες της αγοράς. Όμως ούτε οι τεχνοκράτες ούτε οι θεωρητικοί αποδείχθηκαν προετοιμασμένοι για αυτήν την διαδικασία. Με απουσία προηγούμενης εμπειρίας καθώς και ολοκληρωμένης επιστημονικής προσέγγισης για τον μετασχηματισμό προέκυψαν πολλά αμφιλεγόμενα ζητήματα για την επίλυση των οποίων θα μπορούσε να αναπτυχθεί ένας γόνιμος και εποικοδομητικός διάλογος, τόσο ανάμεσα στους φορείς χρηματοδότησης, όσο και με τα στελέχη των ίδιων των χωρών.

Είναι πολύ δύσκολο ακόμα και σήμερα, περίπου 28 χρόνια από την αρχή της μετάβασης, να ειπωθεί με βεβαιότητα ποια ήταν η ενδεδειγμένη οδός που θα έπρεπε να ακολουθηθεί. Αυτό όμως που διαπιστώνεται είναι ότι οι φορείς

διεθνούς χρηματοδότησης δεν λειτούργησαν ως σύμβουλοι στην προσπάθεια μετασχηματισμού με διάθεση να διερευνήσουν και να καταλήξουν στην καλύτερη δυνατή προσέγγιση για την κάθε χώρα ξεχωριστά.

Αν και υπάρχουν μόνο θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης, που απέχουν πολύ από την έννοια της συνταγής η οποία μπορεί να εφαρμοστεί οπουδήποτε και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες να επιφέρει νομοτελειακά το ίδιο επαναλαμβανόμενο αποτέλεσμα, το ΔΝΤ θεωρώντας εαυτόν «*μονοπωλιακό προμηθευτή έγκυρων συμβουλών*», υιοθέτησε μια φονταμενταλιστική προσέγγιση, υποχρεώνοντας τα κράτη να εφαρμόσουν μια ενιαία αναπτυξιακή συνταγή για την προώθηση της μετάβαση. Μέσα από διαδικασίες, οι οποίες ξεπερνούν κατά πολύ τον θεσμικό του ρόλο και επεκτείνονται σε ζητήματα που αφορούν την διάρθρωση και την λειτουργία του παγκόσμιου οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος, επέβαλλε τις προσεγγίσεις του στους υπόλοιπους φορείς χρηματοδότησης, οι οποίοι υιοθέτησαν μια σειρά «προϋποθέσεων» που προέρχονταν από την φαρέτρα ενός οργανισμού που διαθέτει ελάχιστη εμπειρία στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Οι διεθνείς χρηματοδοτικές πολιτικές κατέστησαν με αυτόν τον τρόπο τις «προϋποθέσεις» κεντρικό εργαλείο διαχείρισης και ελέγχου της μετάβασης η οποία για την πλειοψηφία των ανθρώπων συνδέθηκε με ακραία φτώχεια, παρά τις υποσχέσεις για υλική ευημερία και ελευθερία. Αυτές οι «προϋποθέσεις» είναι άμεσα επηρεασμένες από το θεωρητικό υπόδειγμα του της ΝΠΟ, ενώ στην πράξη οι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων προτείνουν λύσεις οι οποίες σχετίζονται με τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Ο Ρουμάνος πολιτικός Adrian Nastase έχει δηλώσει σχετικά: *«Μας είπαν ότι το μικρό είναι ωραίο. Μας είπαν να ιδιωτικοποιήσουμε όσο γίνεται πιο γρήγορα. Μας είπαν πολλά. Αλλά οι δάσκαλοι μεταβάλλουν συνέχεια το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων»*.

Η ανάπτυξη των σύγχρονων, δυτικού τύπου οικονομιών βασίστηκε στο τρίπτυχο του προστατευτισμού, του προγραμματισμού και του ανεκτού πληθωρισμού. Στις περιπτώσεις των πρώην σοσιαλιστικών κρατών επιβλήθηκαν μεταρρυθμίσεις οι οποίες βασίζονταν στη “συναίνεση” και στη “μετά-συναίνεση της Washington” και είχαν ως αιχμή του δόρατος το τρίπτυχο της ιδιωτικοποίησης, της μακροοικονομικής σταθεροποίησης και της φιλελευθεροποίησης, στηριζόμενες στην τελολογική αντίληψη ότι είναι έμφυτη και αυτονόητη η επιτυχής λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Όμως οι

οικονομικές διαδικασίες του μετασχηματισμού επηρεάστηκαν καταλυτικά από μη-οικονομικούς παράγοντες, με αποτέλεσμα αυτή η προσέγγιση να αποδειχτεί αναποτελεσματική. Αυτοί οι μη-οικονομικοί παράγοντες συνδέονται με μια σειρά ζητημάτων τα οποία σχετίζονται με τους θεσμούς, το νομικό πλαίσιο των χωρών ακόμα και με τις τεχνικές υποδομές τους.

Πίνακας 5: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς την Αλβανία (1992-2008)				
ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Η ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Διευρυμένη Πιστωτική Διευκόλυνση	1/2/2006	31/1/2009	8.523.000	4.870.000
Δεσμεύσεις ΜΕΟΜ	1/2/2006	31/1/2009	8.523.000	4.870.000
Δεσμεύσεις ΜΕΟΜ	21/6/2002	20/11/2005	28.000.000	28.000.000
Δεσμεύσεις ΜΕΟΜ	13/5/1998	31/7/2001	45.040.000	45.040.000
Δεσμεύσεις ΜΕΟΜ	14/7/1993	13/7/1996	42.360.000	31.060.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	26/8/1992	14/7/1993	20.000.000	13.125.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			152.445.000	126.965.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ			240.864.000	200.605.000
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			84%	
Πηγή: IMF, Albania and the IMF, <i>History of Lending Arrangements</i> , ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.				

Πίνακας 6: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (1998-2008)				
ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Η ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Εφεδρική Χρηματοδότηση	2/8/2002	29/2/2004	67.600.000	67.600.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	29/5/1998	29/5/2001	94.420.000	94.420.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			162.020.000	162.020.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ				
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			100%	
Πηγή: IMF, Bosnia and Herzegovina and the IMF, <i>History of Lending Arrangements</i> , ίδια επεξεργασία &				

Πίνακας 7: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς τη Βουλγαρία (1991-2008)

ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Η ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Εφεδρική Χρηματοδότηση	6/8/2004	31/3/2007	100.000.000	0
Εφεδρική Χρηματοδότηση	27/2/2002	15/3/2004	240.000.000	240.000.000
Διευρυμένη Πιστωτική Διευκόλυνση	25/9/1998	24/9/2001	627.620.000	627.620.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	11/4/1997	10/6/1998	371.900.000	371.900.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	19/6/1996	11/4/1997	400.000.000	80.000.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	11/4/1994	31/3/1995	139.480.000	116.240.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	17/4/1992	16/4/1993	155.000.000	124.000.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	15/3/1991	14/3/1992	279.000.000	279.000.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			2.313.000.000	1.838.760.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΑΡΙΑ			3.654.540.000	2.905.240.800
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			80%	

Πηγή: IMF, Bulgaria and the IMF, *History of Lending Arrangements*, ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.

Πίνακας 8: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς τη Σερβία-Μαυροβούνιο (2001-2008)

ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Η ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Διευρυμένη Πιστωτική Διευκόλυνση	14/5/2002	28/2/2006	650.000.000	650.000.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	11/6/2001	31/5/2002	200.000.000	200.000.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			850.000.000	850.000.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΑΡΙΑ			1.343.000.000	1.343.000.000
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			100%	

Πηγή: IMF, Republic of Serbia and the IMF, *History of Lending Arrangements*, ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.

Πίνακας 9: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς τη προς την Κροατία (1994-2017)

ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Η ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Εφεδρική Χρηματοδότηση	4/8/2004	15/11/2006	99.000.000	0
Εφεδρική Χρηματοδότηση	3/2/2003	2/4/2004	105.880.000	0
Εφεδρική Χρηματοδότηση	19/3/2001	18/5/2002	200.000.000	0
Διευρυμένη Πιστωτική Διευκόλυνση	12/3/1997	11/3/2000	353.160.000	28.780.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	14/10/1994	13/4/1996	65.400.000	13.080.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			823.440.000	41.860.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ			1.301.035.200	66.138.800
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			5%	

Πηγή: IMF, Republic of Croatia and the IMF, *History of Lending Arrangements*, ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.

Πίνακας 10: Συνολικές χρηματοδοτήσεις του ΔΝΤ προς την ΠΓΔΜ (1995-2017)

ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΛΗΞΗΣ Ή ΑΚΥΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ	ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝ ΠΟΣΟ	ΕΚΤΑΜΙΕΥΜΕΝΟ ΠΟΣΟ
Γραμμή Προληπτικής Ρευστότητας*	19/1/2011	18/1/2013	413.400.000	197.000.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	31/8/2005	30/8/2008	51.675.000	10.500.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	30/4/2003	15/8/2004	20.000.000	20.000.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	29/11/2000	22/11/2001	24.115.000	1.148.000
Δεσμεύσεις ΜΕΠΔ	18/12/2000	22/11/2001	10.335.000	1.723.000
Δεσμεύσεις ΜΕΠΔ	11/4/1997	10/4/2000	54.560.000	27.281.000
Εφεδρική Χρηματοδότηση	5/5/1995	4/6/1996	22.300.000	22.300.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ SDRs			596.385.000	279.952.000
ΣΥΝΟΛΟ ΣΕ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ			851.637.000	399.771.000
ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΚΤΑΜΙΕΥΣΗΣ			46%	

Πηγή: IMF, former Yugoslav Republic of Macedonia and the IMF, *History of Lending Arrangements*, ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.

* Το ΔΝΤ στην προσπάθεια να ανταποκριθεί αποτελεσματικότερα στην παγκόσμια οικονομική κρίση δημιούργησε ένα νέο χρηματοδοτικό εργαλείο, τη Γραμμή Προληπτικής Ρευστότητας (Precautionary and Liquidity Line (PLL)) ως ένα δίκτυο ασφαλείας που θα βοηθήσει τις χώρες που έχουν υγιείς βασικούς οικονομικούς δείκτες, να ανταποκριθούν στους κλυδωνισμούς που μπορεί να προκύψουν από τις δυσμενείς διεθνείς συνθήκες. Μέχρι σήμερα μόνο δυο χώρες έχουν χρησιμοποιήσει τη Γραμμή Προληπτικής Ρευστότητας, η πΓΔΜ και το Μαρόκο.

11.1. ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ

11.1.1. ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Το ΔΝΤ καθιέρωσε το 1999 το νέο χρηματοδοτικό του πρόγραμμα «Μείωση της Ένδειας και Οικονομική Μεγέθυνση» (Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF)) για τα φτωχότερα κράτη – μέλη του, το οποίο αντικατέστησε το προηγούμενο χρηματοδοτικό εργαλείο με την ονομασία «Ενισχυμένη Διευκόλυνση Διαρθρωτικής Προσαρμογής» (Enhanced Structural Adjustment Facility (ESAF)) (IMF 2003). Η πιστωτική υποστήριξη των πολιτικών οι οποίες απορρέουν από το πρόγραμμα αυτό δεν προέρχεται από το Γενικό Λογαριασμό Πόρων (General Resources Account - GRA) αλλά από το Ταμείο PRGF-ESF το οποίο χρηματοδοτούν 93 μέλη του Οργανισμού και επίτροπος είναι το ΔΝΤ.

Στο πλαίσιο εφαρμογής του υιοθετούνται ευνοϊκότεροι όροι χρηματοδότησης, δίνεται βαρύτητα στις οικονομικές πτυχές της διακυβέρνησης και αναγνωρίζεται το ενδεχόμενο να υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις από την εφαρμογή των διαφόρων μεταρρυθμίσεων. Στην προσπάθεια να προωθηθούν υποστηρικτικά μέτρα τα οποία θα μετριάσουν τον κοινωνικό αντίκτυπο δίνεται η δυνατότητα στις χώρες να μην τηρήσουν ορισμένες «προϋποθέσεις» ή να εφαρμόσουν πιο ευέλικτη πολιτική στην τήρησή τους. Αν και αυτή η προσέγγιση αποτελεί μια έμμεση αποδοχή εκ μέρους του Ταμείου των κοινωνικών επιπτώσεων της εφαρμοζόμενης πολιτικής του, το συγκεκριμένο πρόγραμμα αφορά μια πολύ ειδική ομάδα κρατών στην οποία έχουν ενταχθεί μόνο δύο Βαλκανικές χώρες, η Αλβανία και η ΠΓΔΜ (IMF 2002).

Τα δάνεια προς τα κράτη της ΝΑ Ευρώπης προέρχονται κατά κύριο λόγο από τη χρηματοδοτική πολιτική της «Εφεδρικής Χρηματοδότησης» (Stand-By Arrangement) και της «Διευρυμένης Πιστωτικής Διευκόλυνσης» (Extended Fund Facility). Στην εφαρμογή της «Εφεδρικής Χρηματοδότησης» το ενδιαφερόμενο κράτος συνάπτει συμφωνίες με το ΔΝΤ οι οποίες του δίνουν την δυνατότητα να εκταμιεύσει (drawing) ένα συγκεκριμένο ποσό από το Γενικό Λογαριασμό Πόρων, για ένα προσυμφωνημένο χρονικό διάστημα, συνήθως έως 2 έτη, εάν τηρήσει τις «προϋποθέσεις» οι οποίες καθορίζονται από την ενισχυτική συμφωνία (supporting arrangement) που συνοδεύει την Εφεδρική Χρηματοδότηση.

Η «Διευρυμένη Πιστωτική Διευκόλυνση» χρηματοδοτεί τριετή προγράμματα τα οποία έχουν ως σκοπό την υποστήριξη των χωρών για την αντιμετώπιση των δυσχερειών οι οποίες εμφανίζονται στο ισοζύγιο πληρωμών, ως αποτέλεσμα των μακροοικονομικών και διαρθρωτικών προβλημάτων τα οποία αντιμετωπίζει μια χώρα. Σε αυτήν την περίπτωση, η χώρα υποχρεούται να δηλώσει τους γενικούς στόχους της τριετίας και την εφαρμοζόμενη πολιτική του πρώτου χρόνου, ενώ οι πολιτικές για τα επόμενα έτη διευκρινίζονται στις αναθεωρήσεις του προγράμματος. Οι πιστώσεις των δανείων και σε αυτήν την περίπτωση εκταμιεύονται από το Γενικό Λογαριασμό Πόρων.

Τα κράτη σε σχέση με τα συμφωνηθέντα ποσά των δανείων τους εμφανίζουν αξιόλογες διαφοροποιήσεις. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία, τα τελευταία 18 χρόνια, έχουν συνάψει συμφωνίες με τα μεγαλύτερα ποσά χρηματοδότησης σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής (Πίνακας 7). Όμως, με βάση την χρονική περίοδο συμφωνίας των δανείων, η Σερβία-Μαυροβούνιο κατέχει την πρώτη θέση καθώς σε λιγότερο από ένα χρόνο (2001-2002) δανειοδοτήθηκε με ποσό το οποίο ξεπέρασε το 1,3 δις \$ (Πίνακας 8).

Διαφοροποιημένα εμφανίζονται και τα ποσοστά εκταμίευσης με την Κροατία να εκταμιεύει μόνο το 5% από το συνολικό ποσό των δανείων της, ενώ η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Σερβία-Μαυροβούνιο έχουν εκταμιεύσει αμφότερες το 100% του συνόλου των χρηματοδοτήσεων τους (Πίνακες 6&8). Συνήθως δύο είναι οι βασικές αιτίες μη εκταμίευσης των χρημάτων: είτε το ΔΝΤ διακόπτει το πρόγραμμα δανεισμού, εξαιτίας της μη τήρησης των «προϋποθέσεων» από την χώρα λήπτρια είτε η χώρα επιλέγει να μην προχωρήσει στην εκταμίευση των χρημάτων. Σε αυτή την περίπτωση και όταν το εκταμιευόμενο ποσό είναι πολύ μικρό, όπως στην περίπτωση της Κροατίας (Πίνακας 9), συνήθως αυτό συμβαίνει γιατί η χώρα συνάπτει συμφωνίες με το ΔΝΤ με σκοπό την αύξηση της αξιοπιστίας της στο διεθνές χρηματοπιστωτικό και επενδυτικό περιβάλλον και όχι για να χρησιμοποιήσει το σύνολο του δάνειου (Barroa 2005).

11.1.2. Η ΟΜΑΔΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ

Από το 1995 μέχρι και το 2005 η ομάδα της Παγκόσμιας Τράπεζας έχει χρηματοδοτήσει τις χώρες της περιοχής με 10 δις \$ περίπου μέσω διαφόρων προγραμμάτων της (Πίνακας 11). Το 2000 η Παγκόσμια τράπεζα προσδιόρισε τους τομείς και τους στόχους δράσης της για την ΝΑ Ευρώπη με την Περιφερειακή Στρατηγική Έκθεση (Regional Strategy Paper) και για την υποστήριξη της υλοποίησης των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων της κάθε χώρας δημιούργησε την «Στρατηγική Υποστήριξης Κράτους» (Country Assistance Strategy (CAS)).

Με βάση την αξιολόγηση των προτεραιοτήτων της χώρας, την προηγούμενη απόδοσή της και την πιστοληπτική της ικανότητα η «Στρατηγική Υποστήριξη Κράτους» θέτει τις στρατηγικές προτεραιότητες και καθορίζει το επίπεδο και τη σύνθεση της οικονομικής και τεχνικής βοήθειας την οποία θα προσφέρει η Τράπεζα στη κάθε περίπτωση. Τα «Κείμενα Στρατηγικής για τη Μείωση της Ένδειας» (Poverty Reduction Strategy Papers (PRSPs)) αποτελούν τον βασικό πυλώνα υποστήριξης της «Στρατηγικής Υποστήριξης Κράτους» και βασικός τους στόχος είναι η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων με την ενεργό συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και της κοινωνίας των πολιτών.

Για την υλοποίηση των στόχων της Περιφερειακής Στρατηγικής Έκθεσης το 2002 η ΠΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισαν να συντονίζονται και να αλληλοενημερώνονται στη σύνταξη και αξιολόγηση των «Εγγράφων Στρατηγικής για την Μείωση της Ένδειας» από την πλευρά της Τράπεζας και των «Εγγράφων Στρατηγικής Κράτους» (Country Strategy Papers) από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Τα «Κείμενα Στρατηγικής για την Μείωση της Ένδειας» καταρτίζονται από τις κυβερνήσεις των χωρών σε συνεργασία με την Παγκόσμια Τράπεζα και το ΔΝΤ. Συνέπεια της άμεσης εμπλοκής του ΔΝΤ σε αυτήν την διαδικασία είναι η επιβολή «προϋποθέσεων» και στις χρηματοδοτήσεις που προέρχονται από αυτό το πρόγραμμα. Στην κοινή αναθεώρηση του ΔΝΤ και της ΠΤ (2001-02) τέθηκε το ζήτημα ευθυγράμμισης όλων των χρηματοδοτικών παροχών και στρατηγικών χρηματοδότησης από όπου και αν προέρχονται με συγκεκριμένες «προϋποθέσεις» οι οποίες εμπεριέχονται στα «Κείμενα

Στρατηγικής για τη Μείωση της Ένδειας». Ενδεικτικά ανάμεσα στα αναπτυξιακά προγράμματα και τα χρηματοδοτικά εργαλεία τα οποία πρέπει να ευθυγραμμιστούν με συγκριμένες «προϋποθέσεις» είναι:

- το πρόγραμμα του ΔΝΤ «Μείωση της Ενδειας και Οικονομική Μεγέθυνση»,
- τα προγράμματα της ΠΤ «Στρατηγική Υποστήριξης Κράτους» και οι «Πιστώσεις Υποστήριξης Περιορισμού της Ένδειας» (Poverty Reduction Support Credits (PRSCs)),
- το «Πλαίσιο Βοήθειας για την Ανάπτυξη των ΗΕ» (United Nations Development Assistance Framework (UNDAF)).

Πίνακας 11:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης της Παγκόσμιας Τράπεζας για τη ΝΑ Ευρώπη 1995-2005 (σε εκατομμύρια \$)

ΧΩΡΑ	ΕΤΟΣ								ΣΥΝΟΛΟ
	1995-1998*	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	
ΑΛΒΑΝΙΑ (IDA)	66	125	60	28	88	43	58	62	728
B-E (IDA& IBRD)	206	163	38	124	102	23	98	57	1429
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ (IBRD)	104	161	221	102	-	268	150	150	1468
ΚΡΟΑΤΙΑ (IBRD)	125	108	29	19	202	53	209	86	1206
ΠΓΔΜ (IDA &IBRD)	82	122	-	67	35	-	55	25	632
ΡΟΥΜΑΝΙΑ (IBRD)	332	340	113	130	60	486	230	709	3396
Σ-Μ (IDA)	-	-	41	24	178	234	125	129	731
ΣΥΝΟΛΟ	783	1019	502	494	665	1107	925	1218	9590

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, *What is the Role of the World Bank* <http://www.seerecon.org/gen/wbrole> & World Bank –IMF Paper, *Building Peace in South East Europe Macroeconomic Policies and Structural Reforms Since the Kosovo Conflict*, 2001, ίδια επεξεργασία & υπολογισμοί.

*Ετήσιος Μέσος Όρος

11.2. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗΣ - Η ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ

Η εμπλοκή των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης στη διαδικασία της μετάβασης των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης δεν ήταν ταυτόχρονη. Το 1995 μετά την Συμφωνία του Dayton και κυρίως μετά τον τερματισμό των εχθροπραξιών στο Κοσσυφοπέδιο το 1999 σημειώθηκε εντυπωσιακή αύξηση των χρηματοδοτήσεων στην περιοχή. Η διεθνής κοινότητα αναγνωρίζοντας τον κίνδυνο επέκτασης των συγκρούσεων σε ευαίσθητες περιοχές της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, φοβούμενη ότι τα Βαλκάνια θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη «μαύρη τρύπα» της Ευρώπης, επιδιώκοντας να αναχαιτίσει πιθανό μαζικό κύμα μετανάστευσης και αναγνωρίζοντας τις κλιμακούμενες αρνητικές επιπτώσεις των πολεμικών συγκρούσεων στην οικονομία όλων των χωρών της περιοχής αποφάσισε την εντατικοποίηση των προσπαθειών της για την αναχαίτιση των αρνητικών εξελίξεων.

Για να καταστεί αποτελεσματική η δράση των φορέων υποστηρίχθηκε η δημιουργία μιας συγκροτημένης προσέγγισης. Το 1999 μετά από πρωτοβουλία της ΕΕ δημιουργήθηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας για τις χώρες της Νοτιανατολικής Ευρώπης (Stability Pact for the Countries of Southeastern Europe), το οποίο αποτελεί ένα πλαίσιο συνεργασίας με στόχο την εμπέδωση της σταθερότητας στην περιοχή και την ομαλή ένταξη των χωρών στην ΕΕ. Δημιουργήθηκε με την συνεργασία κρατών, διεθνών οργανισμών και αναπτυξιακών φορέων (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, ΟΑΣΑ, ΕΤΑΑ, ΔΝΤ, ΠΤ κ.ά.) και έχει ως κύριο έργο την παροχή βοήθειας προς τις χώρες της ΝΑ Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένης και της Μολδαβίας) για την προώθηση διαρθρωτικών αλλαγών και προσαρμογών στον θεσμικό, πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό τομέα. Το Σύμφωνο σε επίπεδο δομικής διάρθρωσης διαιρείται σε τρεις «τράπεζες εργασίας» (Working Table) (Πίνακας 12). Οι περισσότερες δράσεις της πρώτης και τρίτης τράπεζας χρηματοδοτούνται κυρίως από την ΕΕ και δευτερευόντως από διμερείς χορηγούς και την Παγκόσμια Τραπεζα. Ο μεγαλύτερος όγκος των χρηματοδοτήσεων κατευθύνεται προς καθαρά οικονομικές πτυχές του μετασχηματισμού θέτοντας σε δεύτερη μοίρα τους κοινωνικοπολιτικούς τομείς της μετάβασης.

Η συστηματική οργάνωση της διεθνούς δράσης την οποία επιχείρησε το Σύμφωνο περιλαμβάνει και τον τομέα της βοήθειας προωθώντας μια οριοθέτηση του ενδεδειγμένου πλαισίου στο οποίο προτείνεται να κινηθούν οι χρηματοδότες και οι λήπτριες χώρες. Η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με βάση το Άρθρο 41 του Συμφώνου Σταθερότητας, εξουσιοδοτήθηκαν να λειτουργήσουν ως συντονιστές του συνόλου της ενίσχυσης στη Ν.Α. Ευρώπη. Αυτή η εξουσιοδότηση στηρίχθηκε στην ήδη πολύ στενή συνεργασία που είχαν αναπτύξει οι δύο φορείς για την υλοποίηση των πολιτικών τους στην περιοχή. Το 1999 ίδρυσαν το Κοινό Γραφείο για την Νοτιοανατολική Ευρώπη (Joint Office for South East Europe) με κύριο σκοπό την οργάνωση του συντονιστικού τους ρόλου, τη διευκόλυνση της μεταξύ τους συνεργασίας, την προώθηση της διεθνούς βοήθειας και την εποπτεία των ενισχύσεων. Το 2002 το Γραφείο αποφάσισε την καθοδήγηση όλων των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης προς την κατεύθυνση της υλοποίησης διαφόρων πτυχών και παραμέτρων της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (Stabilization and Association Process) (IMF 2001).

Πίνακας 12: Η θεματική οργάνωση του Συμφώνου Σταθερότητας

1 ^η ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	2 ^η ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	3 ^η ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
Εκδημοκρατισμός & Ανθρώπινα Δικαιώματα	Οικονομική Ανασυγκρότηση, Ανάπτυξη & Συνεργασία	Ζητήματα Ασφάλειας
	ΚΥΡΙΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	
<ul style="list-style-type: none"> • δημόσια ιδρύματα, • διοίκηση & διακυβέρνηση • κοινωνία των πολιτών • κράτος δικαίου • μειονοτικά δικαιώματα • ελευθερία των ΜΜΕ • πρόσφυγες 	<ul style="list-style-type: none"> • προώθηση των περιοχών • ελεύθερων συναλλαγών • διεθνής μεταφορές • ενεργειακός ανεφοδιασμός • υποδομές • προώθηση των ιδιωτικών επιχειρήσεων • απορύθμιση και διαφάνεια • επανένταξη των προσφύγων • περιβαλλοντικά ζητήματα 	<ul style="list-style-type: none"> • δικαιοσύνη • εσωτερικές υποθέσεις • μετανάστευση • οργανωμένο έγκλημα • δωροδοκία • τρομοκρατία • στρατιωτική συνεργασία • διασυνοριακοί • περιβαλλοντικοί κίνδυνοι
<p>Πηγή: Stability Pact for South Eastern Europe, <i>About the Stability Pact</i>, http://www.stabilitypact.org/about/default.asp , ίδια επεξεργασία.</p>		

Το Σύμφωνο δεν εμβαθύνει στις λεπτομέρειες των χρηματοδοτικών πολιτικών οι οποίες θα ακολουθηθούν, ούτε και των όρων οι οποίοι θα τις συνοδεύουν. Μια σαφής περιγραφή των στόχων τους οποίους πρέπει να εξυπηρετεί η χρηματοδότηση παρουσιάζεται στο «Έγγραφο Περιφερειακής Στρατηγικής» (Regional Strategy Paper), το οποίο συντάχθηκε από κοινού από την Παγκόσμια Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2000. Στο έγγραφο υπάρχει λεπτομερής περιγραφή της διαμορφωθείσας κατάστασης για κάθε χώρα ξεχωριστά και προτείνονται μια σειρά από λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τα οποία τις απασχολούν. Αυτές οι λύσεις, καθώς δεν λαμβάνουν υπόψη την προηγηθείσα ανάλυση, διακατέχονται από ένα πνεύμα γενίκευσης σε σχέση με τις προτεινόμενες πολιτικές και τα μέτρα τα οποία καλούνται να λάβουν οι χώρες. Ειδικότερα όσον αφορά τα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα της ανάπτυξης και της μετάβασης, όπως ο ρόλος του κράτους στην μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, η μείωση της φτώχειας, η κοινωνική ανάπτυξη, η αναμόρφωση του δικαστικού συστήματος και η διαφθορά, η περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης δεν συνοδεύεται από προτάσεις μέτρων αντιμετώπισης των ζητημάτων αυτών ούτε από τα ανάλογα ποσά ενίσχυσης των μεταρρυθμίσεων παρά μόνο εκ μέρους της ΕΕ (Πίνακας 13).

Τα διαθέσιμα στοιχεία για την χρηματοδότηση προς την Ν.Α. Ευρώπη μέχρι και το 1999 είναι αποσπασματικά, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η διαμόρφωση μια συνολικής και ευκρινούς εικόνας των χρηματοδοτικών προγραμμάτων. Από το 1999 όμως και εντεύθεν, μετά την ίδρυση του Κοινού Γραφείου, είναι εφικτή μια πιο ολοκληρωμένη αποτύπωση της χρηματοδοτικής ροής. Την περίοδο 1999-2005 παρουσιάζεται μια σταθερά αυξανόμενη εισροή κεφαλαίων στην περιοχή η οποία το 1999 ξεπέρασε τα 5,5 δις € και το 2005 εκτιμάται ότι έφτασε τα 7,3 δις €. (Πίνακας 14). Τα ποσά αυτά αντιστοιχούν σε πάνω από 100 € ανά κάτοικο κατά μέσο όρο ετησίως, γεγονός το οποίο τοποθετεί την ΝΑ Ευρώπη στην κορυφή των περιοχών με την μεγαλύτερη κατά κεφαλήν χρηματοδότηση. Οι χώρες οι οποίες έχουν επωφεληθεί περισσότερο από την χρηματοδότηση σε απόλυτα μεγέθη είναι η Ρουμανία και η Βουλγαρία (Πίνακες 15-19).

Πίνακας 13:Συνολική θεώρηση των στόχων βοήθειας και των χρηματοδοτήσεων στη ΝΑ

ΣΤΟΧΟΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ	ΧΡΗ/ΔΟΤΗΣΗ	ΦΟΡΕΑΣ ΧΡΗ/ΔΟΤΗΣΗΣ
Στήριξη Ιδιωτικού Τομέα	X	X	X	ΔΝΤ, ΠΤ, ΕΕ, ΕΤΑΑ
Φιλελευθεροποίηση Εμπορίου	X	X	X	ΠΤ, ΕΕ
Βελτίωση Οικονομικού Συστήματος	X	X	X	ΔΝΤ, ΠΤ, ΕΕ
Αγροτικός Τομέας	X	----	X	ΕΕ, ΠΤ
Μείωση Ένδειας & Κοινωνική Ανάπτυξη	X	----	X	ΕΕ
Θεσμική Ανάπτυξη/ Κυβέρνηση/ Δημόσιος Τομέας/ Διαφθορά	X	----	X	ΕΕ
Επαναπροσδιορισμός των Κρατικών Λειτουργιών ώστε να ανταποκρίνονται στις Ανάγκες της Αγοράς	X	X	X	ΔΝΤ, ΠΤ, ΕΕ, ΕΤΑΑ
Ενίσχυση Κράτους για Μακροπρόθεσμη Ανάπτυξη	X	----	X	ΕΕ
Ενδυνάμωση Δικαστικού Συστήματος	X	----	X	ΕΕ
Μείωση Διαφθοράς	X	X	X	ΕΕ
Υποδομές	X	X	X	ΕΕ, ΕΤΑΑ,
Περιβάλλον	X	X	X	ΕΕ

Πηγή: Europe and Central Asia Region, The World Bank, The Road to Stability and Prosperity in South Eastern Europe: A Regional Strategy Paper, 2000, ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 15:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2001-1

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τηση	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	160,45	64,79%	47,19	87,21	35,21%	25,65	247,65	72,84
B-E	313,76	56,63%	78,44	240,32	43,37%	60,08	554,07	138,52
Βουλγαρία	384,26	55,75%	48,03	305,02	44,25%	38,13	689,28	86,16
Κροατία	119,67	20,70%	29,92	458,59	79,30%	114,65	578,26	144,57
ΠΓΔΜ	217,08	53,27%	108,54	190,43	46,73%	95,21	407,50	203,75
Ρουμανία	699,57	41,99%	31,80	966,46	58,01%	43,93	1.666,03	75,73
Σ-Μ	715,44	53,54%	79,49	620,79	46,46%	68,98	1.336,23	148,47
Κοσ/πέδιο	495,91	99,82%	247,95	0,90	0,18%	0,45	496,81	248,40

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 16:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2002

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τηση	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	207,39	49,43%	61,00	212,16	50,57%	62,40	419,55	123,40
B-E	303,04	60,55%	75,76	197,41	39,45%	49,35	500,44	125,11
Βουλγαρία	368,91	47,29%	46,11	411,18	52,71%	51,40	780,08	97,51
Κροατία	130,80	15,89%	32,70	692,46	84,11%	173,11	823,26	205,81
ΠΓΔΜ	330,31	82,19%	165,16	71,55	17,81%	35,78	401,87	200,93
Ρουμανία	764,81	43,42%	34,76	996,80	56,58%	45,31	1761,61	80,07
Σ-Μ	691,46	50,85%	76,83	668,40	49,15%	74,27	1359,86	151,10
Κοσ/πέδιο	362,49	99,72%	181,25	1,00	0,28%	0,50	363,49	181,75

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 17:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2003

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	140,95	47,65%	41,46	154,84	52,35%	45,54	295,79	87,00
B-E	241,12	77,15%	60,28	71,41	22,85%	17,85	312,53	78,13
Βουλγαρία	420,14	43,13%	52,52	553,94	56,87%	69,24	974,07	121,76
Κροατία	110,29	22,24%	27,57	385,53	77,76%	96,38	495,82	123,95
ΠΓΔΜ	188,65	45,68%	94,33	224,34	54,32%	112,17	412,99	206,50
Ρουμανία	784,81	33,04%	35,67	1590,20	66,96%	72,28	2.375,01	107,96
Σ-Μ	567,01	49,08%	63,00	588,35	50,92%	65,37	1.155,36	128,37
Κοσ/πέδιο	275,77	100,00%	137,88	0,00	0,00%	0,00	275,77	137,88

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 18:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2004

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	163,72	40,34%	48,15	242,14	59,66%	71,22	405,86	119,37
B-E	195,86	48,18%	48,97	210,66	51,82%	52,67	406,52	101,63
Βουλγαρία	567,37	56,22%	70,92	441,81	43,78%	55,23	1.009,18	126,15
Κροατία	122,65	18,34%	30,66	546,29	81,66%	136,57	668,95	167,24
ΠΓΔΜ	155,03	56,49%	77,52	119,39	43,51%	59,70	274,42	137,21
Ρουμανία	1.023,09	59,23%	46,50	704,29	40,77%	32,01	1.727,39	78,52
Σ-Μ	587,61	54,81%	65,29	484,42	45,19%	53,82	1.072,03	119,11
Κοσ/πέδιο	172,48	97,18%	86,24	5,00	2,82%	2,50	177,48	88,74

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Πίνακας 19:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2005

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	115,20	41,33%	33,88	163,54	58,67%	48,10	278,74	81,98
B-E	154,55	37,84%	38,64	253,90	62,16%	63,47	408,44	102,11
Βουλγαρία	645,24	58,38%	80,65	459,95	41,62%	57,49	1105,18	138,15
Κροατία	136,82	20,71%	34,21	523,69	79,29%	130,92	660,52	165,13
ΠΓΔΜ	131,19	48,17%	65,60	141,17	51,83%	70,58	272,36	136,18
Ρουμανία	1116,59	37,87%	50,75	1831,60	62,13%	83,25	2948,19	134,01
Σ-Μ	371,14	35,38%	41,24	677,74	64,62%	75,30	1048,88	116,54
Κοσ/πέδιο	140,58	96,57%	70,29	5,00	3,43%	2,50	145,58	72,79

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

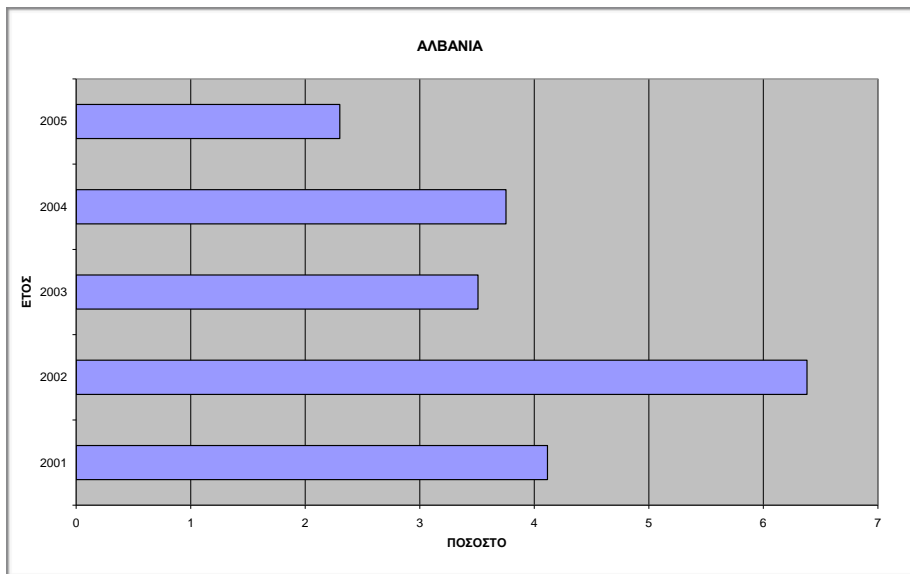
Πίνακας 15:Συνολικές δεσμεύσεις χρηματοδότησης για τη Ν.Α. Ευρώπη 2001

Χώρα	Επιχορηγήσεις (εκατομ. €)	Επιχορηγήσεις ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Επιγ/γήσεις (€)	Δάνεια (εκατομ. €)	Δάνεια ως Ποσοστό της Συνολικής Χρημ/τησης	Κατά Κεφαλήν Δάνεια (€)	Συνολική Χρημ/τηση (εκατομ. €)	Κατά Κεφαλήν Συνολική Χρημ/τηση (€)
Αλβανία	160,45	64,79%	47,19	87,21	35,21%	25,65	247,65	72,84
B-E	313,76	56,63%	78,44	240,32	43,37%	60,08	554,07	138,52
Βουλγαρία	384,26	55,75%	48,03	305,02	44,25%	38,13	689,28	86,16
Κροατία	119,67	20,70%	29,92	458,59	79,30%	114,65	578,26	144,57
ΠΓΔΜ	217,08	53,27%	108,54	190,43	46,73%	95,21	407,50	203,75
Ρουμανία	699,57	41,99%	31,80	966,46	58,01%	43,93	1.666,03	75,73
Σ-Μ	715,44	53,54%	79,49	620,79	46,46%	68,98	1.336,23	148,47
Κοσ/πέδιο	495,91	99,82%	247,95	0,90	0,18%	0,45	496,81	248,40

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

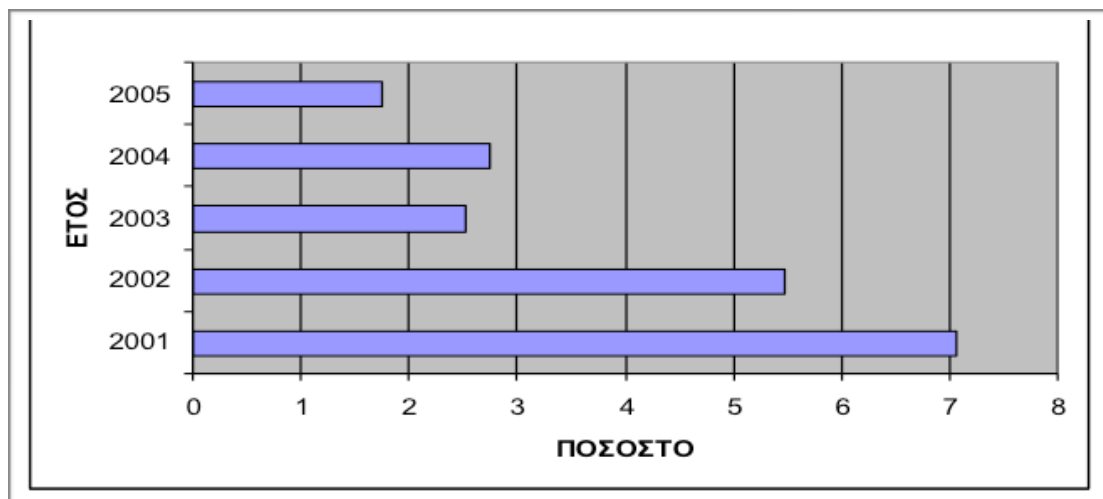
Αν όμως η παρεχόμενη βοήθεια εξεταστεί ως ποσοστό του ΑΕΠ προκύπτει ότι οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, εξαιρουμένης της Κροατίας, κατέχουν την πρώτη θέση (διαγράμματα 1-7). Αυτά τα κράτη έχουν χρηματοδοτηθεί κατά μέσο όρο για την περίοδο 2001-2005 με ποσά τα οποία φτάνουν ετησίως το 4,5% του ΑΕΠ τους, ενώ για την ίδια περίοδο ο συνολικός ετήσιος μέσος όρος της περιοχής δεν ξεπερνά το 3,5%.

Διάγραμμα 1 : Η χρηματοδότηση της Αλβανίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

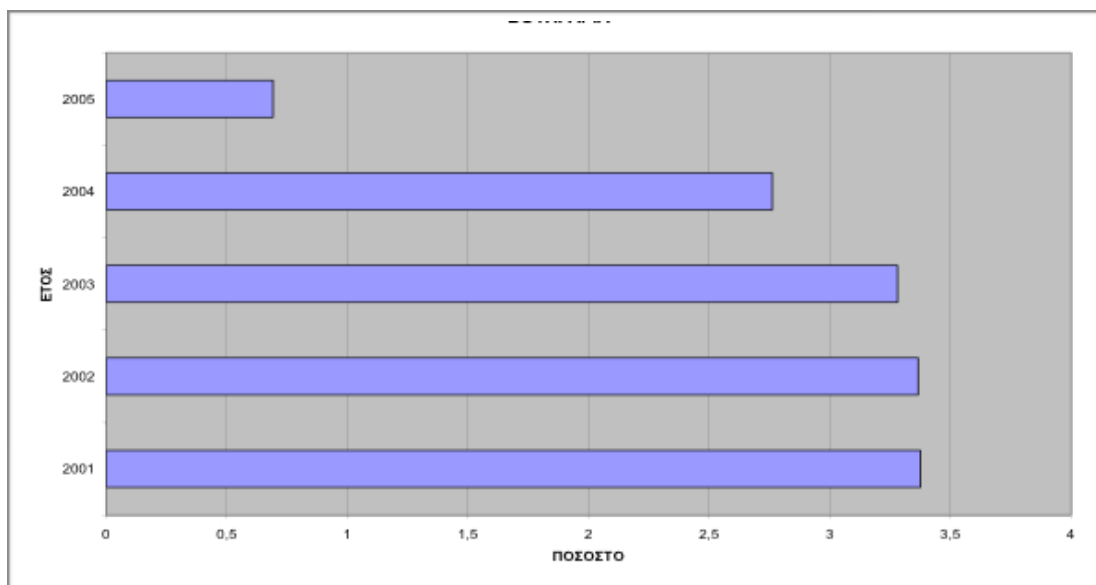
Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 2 : Η χρηματοδότηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ως ποσοστό του ΑΕΠ

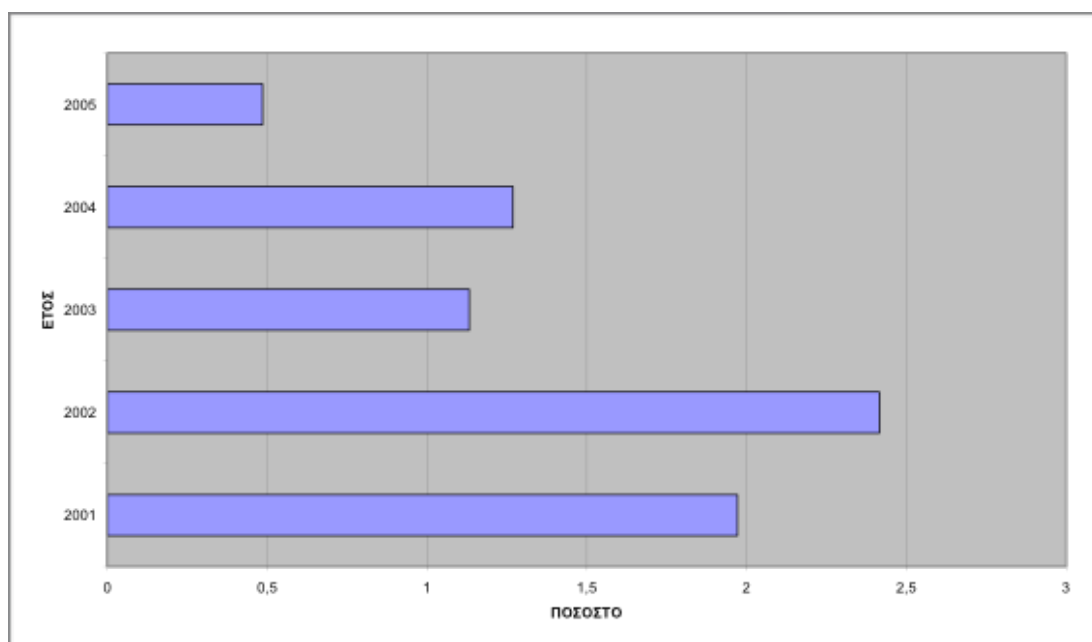
Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 3: Η χρηματοδότηση της Βουλγαρίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

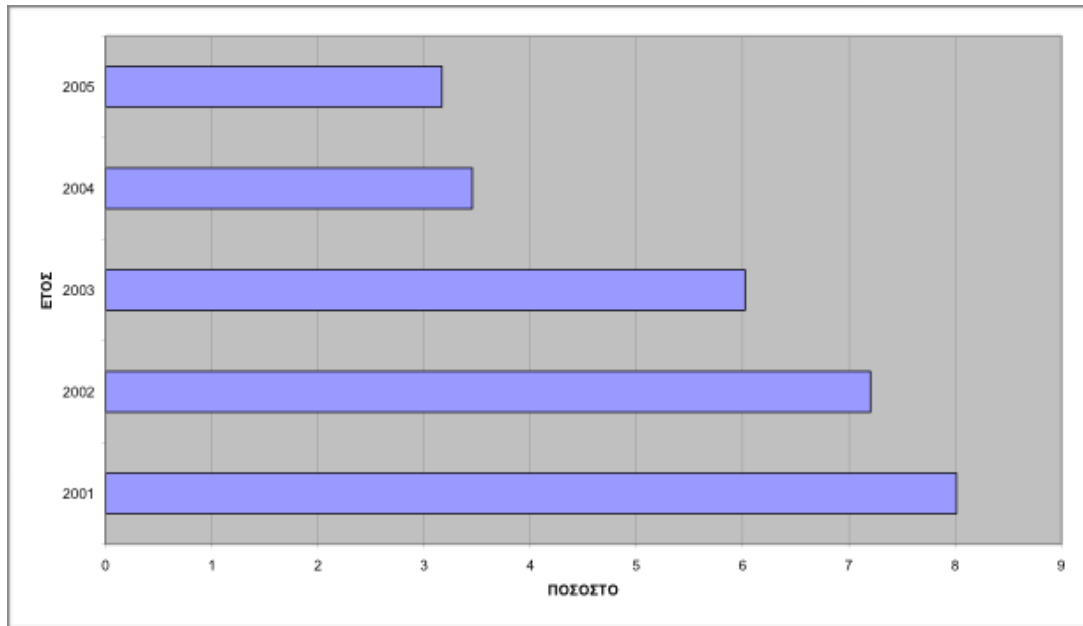
Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 4: Η χρηματοδότηση της Κροατίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

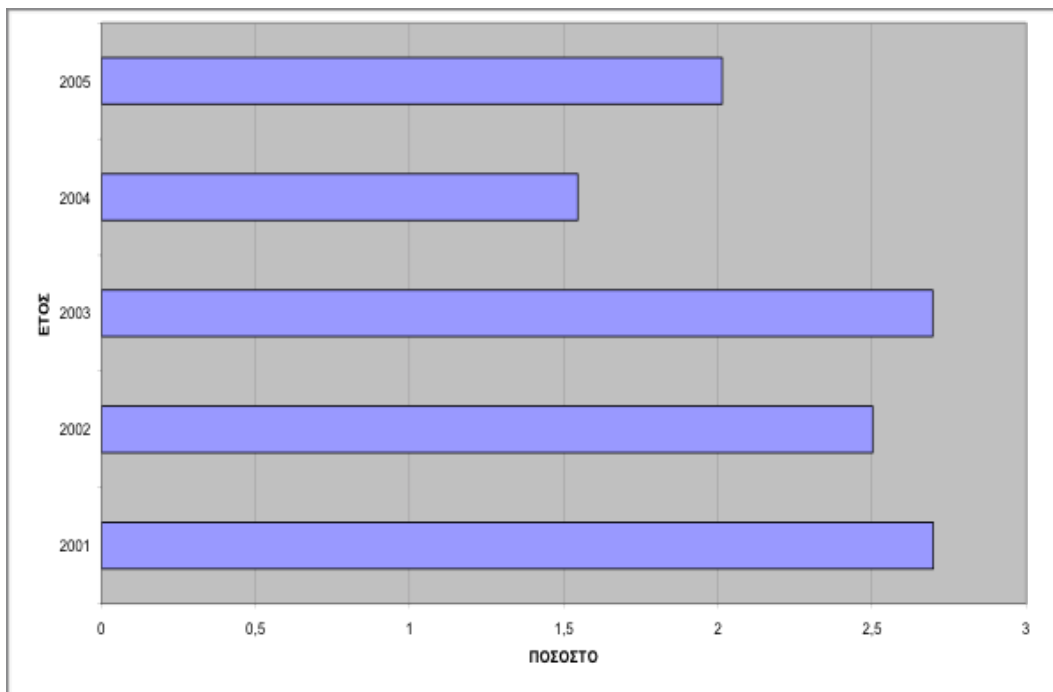
Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 5: Η χρηματοδότηση της ΠΓΔΜ ως ποσοστό του ΑΕΠ

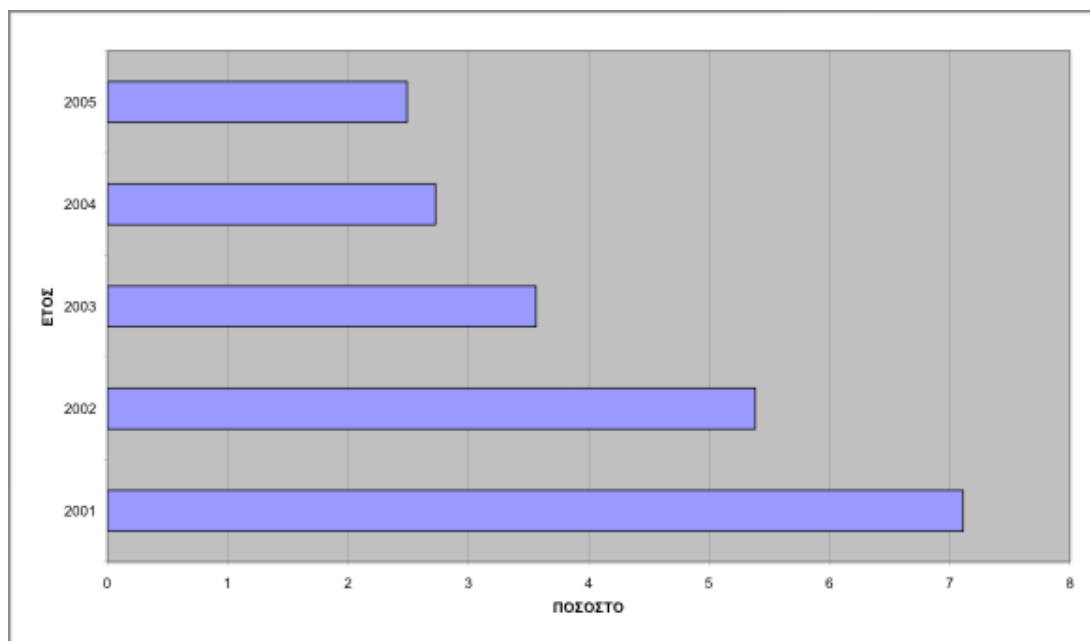
Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 6: Η χρηματοδότηση της Ρουμανίας ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Διάγραμμα 7: Η χρηματοδότηση της Σερβίας-Μαυροβούνιο ως ποσοστό του ΑΕΠ

Πηγή: Economic Reconstruction and Development in South East Europe, ίδια επεξεργασία.

Η επιβολή «προϋποθέσεων» είναι το κυριότερο χαρακτηριστικό της διεθνούς χρηματοδότησης παγκοσμίως, ό μως σε έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό των Ηνωμένων Εθνών κατέδειξε ότι η Ανατολική Ευρώπη και η Κεντρική Ασία είναι οι περιοχές στις οποίες επιβάλλονται οι περισσότερες «προϋποθέσεις» ποσοτικών κριτηρίων απόδοσης (quantitative performance criteria). Το 1999 η Ρουμανία και η Αλβανία για να καταστούν λήπτριες χώρες υποχρεώθηκαν να τηρήσουν αυστηρά και η κάθε μια ξεχωριστά 43 «προϋποθέσεις» ποσοτικών κριτηρίων απόδοσης. Με μια ευρύτερη ερμηνεία της έννοιας των «προϋποθέσεων», οι παραπάνω χώρες όφειλαν να τηρήσουν έναν αριθμό δεσμεύσεων ο οποίος αυξάνεται κατακόρυφα (United Nations).

Η σύνδεση της χρηματοδότησης με την τήρηση πολύ αυστηρών πολιτικών και οικονομικών «προϋποθέσεων» έχει στοιχήσει στις χώρες την απώλεια

κονδυλίων. Στην συντριπτική πλειοψηφία των προγραμμάτων, η αποδέσμευση των χρημάτων γίνεται τμηματικά ανάλογα με την πρόοδο των έργων και την τήρηση των «προϋποθέσεων». Τα κράτη αποδεικνύεται ότι τις περισσότερες φορές δεν είναι σε θέση να τηρήσουν μακροπρόθεσμα τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν. Ο πολλαπλασιασμός των «προϋποθέσεων» και η πολυπλοκότητά τους οδηγούν πολλές φορές σε σύγκρουση ανάμεσα στις πολιτικές οι οποίες εφαρμόζονται. Στις περιπτώσεις εκείνες όπου δεν τηρούνται οι «προϋποθέσεις», οι φορείς σταματούν τη ροή της χρηματοδότησης και αυτό έχει σαν συνέπεια την αδυναμία ολοκλήρωσης έργων τα οποία έχουν ενταχθεί στον προγραμματισμό των προς υλοποίηση μέτρων τα οποία θα υποστηρίζονταν από τη βοήθεια. Δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου ένα τμήμα των χρημάτων για ένα έργο έχει διοχετευτεί ήδη στην εκπόνηση μελετών, ενώ εξαιτίας της έλλειψης κονδυλίων το έργο δεν ολοκληρώνεται.

Για να καταλήξει η χρηματοδότηση στην λήπτρια χώρα πρέπει να υπάρχει ένας αποτελεσματικός εσωτερικός μηχανισμός επιτυχούς απορρόφησης των κονδυλίων. Οι εξεζητημένες τεχνικές παράμετροι της βοήθειας συχνά αποτελούν τροχοπέδη για τους βραδυκίνητους διοικητικούς μηχανισμούς, οι οποίοι δεν μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά τα προγράμματα. Η ελλιπής και προβληματική νομοθεσία σε συνδυασμό με τις γραφειοκρατικές αγκυλώσεις του δημοσίου τομέα σε πολλές περιπτώσεις κατέστησαν αναποτελεσματική την χρηματοδότηση και την απορροφητική ικανότητα των κρατών. Μεγάλα ποσά δεν αξιοποιούνται εξ αιτίας της καθυστέρησης στη σύνταξη των απαιτούμενων μελετών, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις τα ποσά τελικά δεν διοχετεύονται στην υλοποίηση των έργων για τα οποία ελήφθησαν. Ο κακός σχεδιασμός και προγραμματισμός έχει συντελέσει στην κατασπατάληση της βοήθειας σε αμφιβόλου ποιότητας και χρησιμότητας έργα. Το ελεγκτικό Συνέδριο της ΕΕ σε έκθεσή του επισήμανε ότι η μισή προ-ενταξιακή βοήθεια της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας (1,9 δις €) θεωρείται προβληματική (Τζιφάκης & Χουλιάρης 2007, 33).

Από το 2000 η εφαρμογή διαφόρων παραμέτρων της «μετα-συναίνεσης της Washington» εισήγαγε στην υλοποίηση των χρηματοδοτικών προγραμμάτων την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Στο πλαίσιο εφαρμογής της νέας προσέγγισης μεγάλα ποσά της βοήθειας διαχειρίζονται σε ΜΚΟ. Έχει

παρατηρηθεί ότι πολλές φορές αυτοί οι ΜΚΟ ανήκουν σε ένα ευρύτερο σχηματισμό η έδρα του οποίου βρίσκεται στο εξωτερικό και πολλές φορές ως επικεφαλής διαχείρισης των προγραμμάτων τίθενται πρόσωπα τα οποία δεν είναι καν υπήκοοι της λήπτριας χώρας. Επιπλέον η εμπλοκή των ΜΚΟ στην χρηματοδότηση αυξάνει το κόστος διαχείρισης με αποτέλεσμα τμήμα της χρηματοδότησης να καταλήγει στην κάλυψη του κόστους των διοικητικών δαπανών (Economic Survey of Europe, 1999).

Η χρηματοδότηση κυρίως των τεχνικών έργων συνοδεύεται από παραμέτρους οι οποίες αφορούν τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών τα οποία πρέπει να διαθέτουν οι εταιρίες που θα αναλάβουν την κατασκευή τους. Ανεξάρτητα από την πρόθεση των οργανισμών, αυτή η εκ των προτέρων αυστηρή οριοθέτηση των προδιαγραφών, τις οποίες οφείλει να πληροί μια ανάδοχη εταιρεία για να συμμετάσχει στην εκτέλεση ενός έργου έχει ως αποτέλεσμα να αποκλείονται ημεδαπές επιχειρήσεις από τη συμμετοχή στην διαδικασία και τα έργα να καταλήγουν σε κοινοπραξίες αλλοδαπών συμφερόντων. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις εκείνες όπου έχει εκφραστεί η άποψη ότι τα προγράμματα επί της ουσίας “φωτογραφίζουν” τις εταιρείες που θα αναλάβουν τα έργα.

Οι φορείς πιστεύουν ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των χρηματοδοτικών πολιτικών είναι περισσότερο αποδοτική χωρίς την συμμετοχή των τοπικών παραγόντων. Αυτό έχει χαρακτηριστεί ως «πλάνη της νιρβάνας». (Τζιφάκης & Χουλιάρης 2007, 34). Χωρίς να γνωρίζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη, διαμορφώνουν χρηματοδοτικές πολιτικές και εργαλεία τα οποία δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσουν στο περιβάλλον των χωρών, ενώ οι τοπικές ηγεσίες παροπλίζονται. Αυτή η πρακτική δεν διευκολύνει την κατάρτιση των προγραμμάτων και την επιτυχή υλοποίησή τους. Τα στελέχη των χωρών υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να έχουν γνώση λεπτομερειών τις οποίες δεν είναι σε θέση να κατέχουν οι τεχνοκράτες των φορέων που επισκέπτονται τις χώρες ένα Σαββατοκύριακο. Για την υλοποίηση των προγραμμάτων δεν αρκεί η δέσμευση ενός κράτους αλλά μια ευρύτερη αποδοχή και συναίνεση η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς ουσιαστικό διάλογο με την κοινωνία και τους τοπικούς θεμούς, ο οποίος στα περισσότερα προγράμματα απουσιάζει.

Η έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας σε συνδυασμό με τις στερεότυπες αντιλήψεις που επικρατούν για τους λαούς τις περιοχής δεν προωθούν την

δημιουργία υπεραξίας από τη χρηματοδότηση. Τα κονδύλια δεν κατάφεραν να συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενεργών τοπικών κοινωνιών και ηγεσιών. Οι εσωτερικοί δρώντες δεν εμφανίζουν ενεργό συμμετοχή στη διαδικασία επίλυσης των προβλημάτων τα οποία απασχολούν τις χώρες αυτές. Αυτό το φαινόμενο παρουσιάζεται ακόμα πιο έντονο σε περιοχές οι οποίες κατά παρελθόν βίωσαν εμπόλεμες συρράξεις, όπως το Κοσσυφοπέδιο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η αντίληψη ότι ο διεθνής παράγοντας λαμβάνει όλες τις αποφάσεις ταυτίστηκε με την χρηματοδότηση η οποία συνέβαλλε στην συνέχιση της πολιτικής αστάθειας καθιστώντας ακόμα πιο προβληματική τη μετάβαση.

Οι δυσλειτουργίες της αγοράς και τα φαινόμενα διαφθοράς και παραοικονομίας έδρασαν καταλυτικά στην αποτελεσματική χρήση των κονδυλίων. Συχνά είναι τα δημοσιεύματα του διεθνούς τύπου τα οποία καταγγέλλουν κατασπατάληση της διεθνούς βοήθειας από μεσάζοντες και κυβερνητικούς αξιωματούχους. Σε αυτόν τον φαύλο κύκλο, η χρηματοδότηση ενισχύει τη διαφθορά και η γιγάντωση της διαφθοράς δεν επιτρέπει την αξιοποίηση της χρηματοδότησης.

Η συνεργασία και ο συντονισμός προσκρούει σε κωλύματα τα οποία σχετίζονται με την φύση της συλλογικής δράσης. Μέχρι και τη δημιουργία του Συμφώνου Σταθερότητας οι διαφωνίες οι οποίες είχαν σημειωθεί σε συνδυασμό με τους ανταγωνισμούς οι οποίοι είχαν προκύψει, τόσο στο εσωτερικό των φορέων όσο και στην μεταξύ τους συνεργασία, έδρασαν ανασταλτικά στην παρεχόμενη βοήθεια και στην αποτελεσματικότητα της χρηματοδότησης. Η παράλληλη δράση πολλών και διαφορετικών προγραμμάτων χωρίς συμπληρωματικότητα και συνέχεια με τον καιρό μειώθηκε αισθητά αλλά το μοναδικό σημείο στο οποίο οι φορείς χρηματοδότησης εμφανίζουν πλήρη συντονισμό είναι η επιβολή «προϋποθέσεων».

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η χρηματοδότηση βαίνει αυξανόμενη ετησίως, εμφανίζεται μια κλιμακούμενη μετατόπισή της από τους διμερείς χορηγούς και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς τους Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς, με σταδιακή μείωση του ποσοστού των επιχορηγήσεων, ιδιαίτερα προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και αύξηση των δανείων (Economic Reconstruction and Development in South East Europe).

Οι συνεχείς αποτυχίες του συγκεντρωτικού υποδείγματος των χρηματοδοτικών πρακτικών το οποίο εφάρμοσε η διεθνής κοινότητα έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων οι οποίες ασκούνταν από τρίτους στις ίδιες τις χώρες. Στις 27 Φεβρουαρίου 2008 στη Σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών κατά την διάρκεια των εργασιών της Διαδικασίας Συνεργασίας της ΝΑ Ευρώπης (SEECF) στη Σόφια, το Σύμφωνο Σταθερότητας παρέδωσε τις αρμοδιότητές του στο Συμβούλιο Περιφερειακής Συνεργασίας (RCC).

Το εγχείρημα της αποτίμησης των αποτελεσμάτων της χρηματοδότησης αποδεικνύεται δυσχερές. Η επάρκεια των στοιχείων για τις δεσμεύσεις χρηματοδότησης των τελευταίων ετών δεν αρκεί, καθώς δεν συνδυάζεται με τις απαραίτητες πληροφορίες για τα ακριβή ποσά τα οποία τελικά αξιοποιούνται από τις χώρες, το είδος των έργων που χρηματοδοτούνται και την τελική τους έκβαση. Η χρηματοδότηση, ειδικά αυτή που παρέχεται υπό την μορφή δανείων, εάν δεν τύχει ορθής χρήσης προς την κατεύθυνση της υλοποίησης αναπτυξιακών έργων και δράσεων τα οποία θα ενισχύσουν μακροπρόθεσμα τα κράτη, μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη επιβάρυνση. Από το 2000 η Σερβία-Μαυροβούνιο, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η Αλβανία θεωρούνταν «βαριά χρεωμένες χώρες» (heavily indebted countries) και τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής κινδυνεύουν να συμπεριληφθούν σε αυτήν την κατηγορία. Η παροχή βοήθειας σε συνδυασμό με τις ΑΞΕ, τις υποτονικές εξαγωγές και τις συνεχώς αυξανόμενες εισαγωγές συμβάλλουν στην αύξηση του εξωτερικού χρέους και την επιβάρυνση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Η ύπαρξη ρυθμιστικού πλαισίου το οποίο θα καθορίζει εκτός από τις «προϋποθέσεις» και την στόχευση των πολιτικών βοήθειας με την ταυτόχρονη ενδυνάμωση της εσωτερικής λειτουργίας των κρατών ώστε να καταστούν αποτελεσματικοί φορείς διαχείρισης των κονδυλίων κρίνονται ως βασικά συστατικά στοιχεία για την επιτυχία της χρηματοδότησης. Όμως στις περιπτώσεις των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης, η χρηματοδότηση διαμόρφωσε το μεταβατικό υπόδειγμα μέσω των «προϋποθέσεων», αλλά δεν συνέβαλε στην ανάπτυξη δημιουργώντας πολλαπλές επιβαρύνσεις οι οποίες προέρχονται τόσο από τις συνέπειες των επιλογών του μετασχηματισμού όσο και από την ίδια τη λειτουργία της χρηματοδότησης. Οι οργανισμοί του Bretton Woods προώθησαν ένα

χρηματοδοτικό υπόδειγμα στην εφαρμογή του οποίου συγχέονται τα μέσα με τους στόχους ενώ παράλληλα οι λήπτριες χώρες παραμένουν παροπλισμένοι θεατές.

Στο σημείο όμως αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι η πολιτική της ΕΕ είναι η μοναδική στην οποία αποτυπώνεται μια στοιχειώδης προσπάθεια προσέγγισης των κοινωνικοπολιτικών παραμέτρων της μετάβασης και της ανάπτυξης. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1993, στο άρθρο 49 ορίζει *«ότι κάθε ευρωπαϊκό κράτος που σέβεται τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και το κράτος δικαίου, μπορεί να υποβάλλει αίτηση για προσχώρηση στην Ένωση»* (Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων –Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992). Αλλά και σε πρακτικό επίπεδο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους φορείς χρηματοδότησης εμφανίζει μια αξιοσημείωτη διαφοροποίηση. Είναι ο μοναδικός φορέας ο οποίος χρηματοδοτεί τις περισσότερες φορές με επιχορηγήσεις και όχι με δάνεια κοινωνικοπολιτικούς τομείς της ανάπτυξης, συνδέοντάς τους μάλιστα με την συνέχιση της σύσφιξης των σχέσεών της με τα κράτη της περιοχής, τα συνδέει με «προϋποθέσεις» και ελέγχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Περιπτώσεις όπως η Σεβρία-Μαυροβούνιο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι χαρακτηριστικές των γενναιόδωρων χρηματοδοτήσεων των διοικητικών, αστυνομικών και άλλων μεταρρυθμίσεων.

Αξιόλογη είναι και η προσπάθειά της για εξειδίκευση των προτάσεων και των μέτρων πολιτικής τα οποία εφαρμόζει, αν και έχει κατηγορηθεί ότι οι διάφορες προτεραιότητες που κατά καιρούς έχει θέσει τελικά δεν είναι ούτε και για την ΕΕ βασικές, με αποτέλεσμα τα κράτη να επικεντρώνονται περισσότερο στις οικονομικές περιμέτρους της μετάβασης. Στην διαδικασία της διεύρυνσης εμφανίζεται να ενδιαφέρεται για την εκπλήρωση όχι μόνο οικονομικών κριτηρίων από τα κράτη που κάποια στιγμή θα ενταχθούν στους κόλπους της αλλά και μιας σειράς άλλων τα οποία θα τις οδηγήσουν προς μια πορεία εκδημοκρατισμού που θα ενσαρκωθεί με την εφαρμογή στην πράξη μίας δυτικού τύπου δημοκρατίας. Όμως ο τρόπος σύμφωνα με τον οποίο θα οδηγηθούν οι χώρες σε αυτές τις αλλαγές συνεχίζει να παραμένει ασαφής. Η απουσία σταθερής πολιτικής και οι γενικόλογες προτροπές της Ένωσης έχουν παρομοιαστεί με ευχολόγια και το ουσιαστικό αποτέλεσμα είναι η μετεξέλιξη των κοινωνικών δομών να επαφίεται

στην λειτουργία της οικονομίας της αγοράς την ίδια στιγμή που ενισχύει την πολιτική των «προϋποθέσεων».

11.3. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης χρησιμοποίησαν την παροχή βοήθειας ως εργαλείο επιβολής του κυρίαρχου θεωρητικού υποδείγματος της μετάβασης στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Το ύψος της χρηματοδότησης σε συνδυασμό με τις άμεσες και αυξανόμενες ανάγκες ήταν οι παράγοντες οι οποίοι διαμόρφωσαν την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των ληπτριών χωρών και των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης. Η διαπλοκή της χρηματοδότησης και η απουσία εναλλακτικής προσέγγισης στην διαδικασία της μετάβασης στέρησε από την περιοχή τη δυνατότητα εφαρμογής πιο ενδεδειγμένων πολιτικών. Τα εξεταζόμενα κράτη έχοντας ανάγκη τους χρηματικούς πόρους και διαθέτοντας μειωμένες δυνατότητες εύρεσης χρηματοδότησης, η οποία να διαφοροποιείται στο επίπεδο των «προϋποθέσεων», εκχώρησαν στους φορείς το δικαίωμα να διαμορφώσουν την μετάβαση και να την στρέψουν προς την κατεύθυνση που επιθυμούσαν με τις κυβερνήσεις των χωρών να καθίστανται απλοί διαχειριστές προσχεδιασμένων προγραμμάτων.

Η αποδοχή εκ μέρους των κρατών των «προϋποθέσεων» και των πολιτικών των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης δεν σχετίζεται μόνο με την πιθανότητα διακοπής της χρηματοδότησης από τους ίδιους τους φορείς αλλά και με τον κίνδυνο ότι, εάν διακοπεί η διάθεση των κεφαλαίων τους, αυτό μπορεί να αποθαρρύνει τους ιδιωτικούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς από το να δανειοδοτήσουν τις χώρες ή να οδηγήσει σε μια κατακόρυφη αύξηση των επιτοκίων των παρεχόμενων δανείων (Stiglitz, 2003).

Οι επιπτώσεις των χρηματοδοτικών πολιτικών σχετίζονται με δύο παραμέτρους, με το μεταβατικό υπόδειγμα που προωθήθηκε και με το παραγόμενο αποτέλεσμα της ίδιας της χρηματοδότησης. Το στρεβλό πλαίσιο εντός του οποίου έπρεπε να αναπτυχθούν και να αποδώσουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από την ίδια την παροχή κονδυλίων στις χώρες.

Ο βασικότερος προβληματισμός σχετικά με τη μετάβαση συνδέθηκε με το αν οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις θα έπρεπε να υλοποιηθούν ακολουθώντας τη θεραπεία σοκ (shock therapy) ή βαθμιαία. Όλοι οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης εξ αρχής τάχθηκαν υπέρ της «θεραπείας σοκ» ως της καταλληλότερης μεθόδου μετασχηματισμού. Αν και καταναλώθηκε πολύ μελάνι σχετικά με το ποια ήταν η ενδεδεδειγμένη οδός, με πολλά εκατέρωθεν επιχειρήματα, η απόφαση των φορέων να υποστηρίξουν αυτήν την επιλογή φαίνεται να μην σχετίζεται με την επιλογή ενός θεωρητικού υποδείγματος μετάβασης. Ο μετασχηματισμός προσεγγίστηκε ως μια μορφή αντεπανάστασης στην επανάσταση του κομμουνισμού (Stiglitz 2003, 280-281, 320-321).

Οι θιασώτες του δόγματος ότι οι πολιτικές παρεμβάσεις πρέπει να τίθενται εκτός της οικονομικής σφαίρας όχι μόνο επέτρεψαν η πολιτική να καθορίσει τη θέση τους αλλά κατέστησαν εαυτούς όργανα άσκησης αυτής της πολιτικής (Hertz 2006, 62-63). Σε σχέση με το ζήτημα της ταχύτητας των μεταρρυθμίσεων οι επιλογές τους δεν σχετίστηκαν μόνο με την πολιτική αλλά και με τους πολιτικούς φόβους των κυριότερων μετόχων των οργανισμών του Bretton Woods (Stiglitz 2003, 281). Έντονη ήταν η ανησυχία ότι η πτώση του τείχους του Βερολίνου δεν σήμαινε και την οριστική κατάρρευση των κομμουνιστικών συστημάτων.

Υπήρχε η πεποίθηση ότι ο κομμουνισμός σε ορισμένα κράτη θα μπορούσε να ανασυνταχθεί οργανώνοντας την επανεμφάνιση του (Hertz 2003, 124-125) (Stiglitz, 2003, 280-281, 325.). Ο απώτερος στόχος της απόφασης να προωθήσουν αστραπιαίες αλλαγές ήταν διττός: από τη μια, ο σχηματισμός μιας ισχυρής ομάδας ατόμων η οποία θα είχε συμφέρον από τον καπιταλισμό και θα ενίσχυε το ιδεολογικό έρεισμα της κοινωνίας για πολιτική αλλαγή και τον αντικομμουνισμό και από την άλλη, η άμεση και πλήρης ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων που θα στερούσε από τα κομμουνιστικά κόμματα τον μηχανισμό και τους οικονομικούς πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν για την επάνοδο τους στην εξουσία. Η αντιμετώπιση, λοιπόν, της μετάβασης και ως πολιτικού ζητήματος, έθεσε σε λανθασμένες και σαθρές βάσεις την αντιμετώπιση του όλου εγχειρήματος.

Οι υποστηρικτές της κλιμακωτής μετάβασης υποστήριζαν ότι εάν η διαδικασία μετασχηματισμού ακολουθούσε μια λελογισμένη ταχύτητα και αλληλουχία ως προς τα υλοποιήσιμα προτεινόμενα μέτρα θα ήταν περισσότερο

αποτελεσματική και λιγότερο δαπανηρή. Ο χρόνος δικαίωσε τις προβλέψεις τους και η εξέλιξη των γεγονότων επιβεβαίωσε ότι η ταχύτητα των μεταρρυθμίσεων είχε καταλυτικές επιπτώσεις σε κορυφαία ζητήματα της μετάβασης ενώ σχετίζεται άμεσα και με το ύψος της χρηματοδότησης. Η επιλογή της «θεραπείας σοκ» μεγιστοποίησε το κόστος (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό) και δεν επέτρεψε την ενσωμάτωση κριτηρίων τα οποία θα αφορούσαν τη λογική αλληλουχία των προτεινόμενων προγραμμάτων και την λήψη μέτρων τα οποία θα σχετίζονταν με τις «αρχικές συνθήκες» και τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας.

Οι «προϋποθέσεις» υπονόμειναν εντέλει και την αποτελεσματικότητα της ίδιας της χρηματοδότησης, η οποία αρχικά λειτούργησε ως διαμορφωτικός μηχανισμός του μεταβατικού πλαισίου και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε για να καλύψει το κόστος των μεταρρυθμίσεων τις οποίες είχαν προωθήσει οι φορείς της χρηματοδότησης. Αν και στη Ν.Α. Ευρώπη οι επιλογές του μετασχηματισμού δεν εφαρμόστηκαν καθ' όλη την διάρκεια της μεταβατικής περιόδου με την ίδια ένταση όπως συνέβη σε άλλες πρώην κομμουνιστικές χώρες, όπως η Ρωσία και η Ουκρανία, το παραγόμενο αποτέλεσμα εξαιτίας της διαφθοράς και των τοπικών ελίτ ήταν η δημιουργία αποδιοργανωμένων και χαοτικών κρατικών δομών (Bonker, Klaus & Pickel, 64-67).

Τα «αδύναμα κράτη» τα οποία αναδύθηκαν με έντονα τα σημάδια των θεσμικών αδυναμιών σε συνδυασμό με την αποδιοργάνωση του οικονομικού συστήματος οδήγησαν στην πλήρη εξάρτηση της διαδικασίας της μετάβασης από την χρηματοδότηση των φορέων και κατά συνέπεια την πλήρη υποταγή της στις επιλογές τους. Δεν είναι λίγες και οι φωνές από το εσωτερικό των κρατών που επισημαίνουν ότι η χρηματοδότηση εξέτρεψε την αλληλουχία των γεγονότων από τη φυσική τους ροή, δημιουργώντας τόσο σε πολιτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο τετελεσμένα γεγονότα τα οποία προωθούνται από τις κατευθυντήριες γραμμές των φορέων (Elbasani, 2004).

Η χρηματοδότηση εκτός από την ταχύτητα καθόρισε και το πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων το οποίο βασίστηκε στο τρίπτυχο της φιλελευθεροποίησης, της μακροοικονομικής σταθεροποίησης και της ιδιωτικοποίησης. Οι περισσότερες χώρες ξεκίνησαν το πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας τους μέχρι και το 1993 με την αρωγή του ΔΝΤ (Πίνακας 20). Οι μεταρρυθμίσεις οι οποίες βασίστηκαν στην εφαρμογή του παραπάνω τριπτύχου δεν είχαν αναπτυξιακό

χαρακτήρα αλλά αποτελούσαν μέσο για την δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων οι οποίες θα οδηγούσαν στην οικονομική μεγέθυνση. Η εφαρμογή αυτής της πολιτικής όμως όχι μόνο δεν κατόρθωσε να θέσει τα θεμέλια για μακροχρόνια ανάπτυξη αλλά επέφερε μεγάλες και πολυ-επίπεδες κρίσεις καθώς το υπόδειγμα το οποίο εφαρμόστηκε παρουσίαζε ενδογενείς αδυναμίες.

Πίνακας 20: Έτος μετάβασης και έτος έναρξης προγράμματος σταθεροποίησης

ΧΩΡΑ	ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ	ΕΝΑΡΞΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟ ΔΝΤ
ΑΛΒΑΝΙΑ	1991	1992
ΒΟΣΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	1996	1998
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1991	1991
ΚΡΟΑΤΙΑ	1990	1993
ΠΓΔΜ	1990	1992
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	1991	1993
ΣΕΡΒΙΑ-ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	2000	2001

Πηγή: IMF Working Paper, *The Transition Economies After Ten Years*, Stanley Fischer and Ratna Sahay, 2000, ίδια επεξεργασία.

Στην πρώτη περίοδο της μετάβασης η εφαρμογή της άμεσης απελευθέρωσης και σταθεροποίησης δεν επέτρεψε την ομαλή ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων. Οι τιμές των περισσότερων προϊόντων απελευθερώθηκαν ακαριαία τροφοδοτώντας ισχυρές πληθωριστικές πιέσεις, οι οποίες σε ορισμένες περιπτώσεις μετατράπηκαν σε υπερπληθωρισμό εξανεμίζοντας τις αποταμιεύσεις και φέρνοντας στο προσκήνιο το ζήτημα της μακροοικονομικής σταθερότητας. Η προσπάθεια για μείωση του πληθωρισμού οδήγησε σε εφαρμογή συσταλτικής νομισματικής πολιτικής που προκάλεσε αύξηση των επιτοκίων. Χωρίς αποταμίευση και με υψηλά επιτόκια δεν μπορούσαν να προωθηθούν οι ιδιωτικοποιήσεις αλλά και να ενισχυθεί η επενδυτική δραστηριότητα.

Οι ωφελημένοι από τις ιδιωτικοποιήσεις δεν επιθυμούσαν να επενδύσουν στις ίδιες τις χώρες λόγω των χαμηλών αποδόσεων και προωθούσαν τα χρήματα τους στο εξωτερικό. Ενώ στις περιπτώσεις εκείνες που οι επιχειρήσεις ήταν κερδοφόρες δεν ανταπέδιδαν στο κοινωνικό σύνολο, δεδομένου του ανεπαρκούς και αναποτελεσματικού φορολογικού συστήματος. Η εσωτερική αγορά δεν μπορούσε να υποστηρίξει την ιδιωτικοποίηση και η έλλειψη θεσμικού πλαισίου το οποίο θα δρούσε υποστηρικτικά, λειτούργησε ανασταλτικά στην ομαλή εξέλιξη των ιδιωτικοποιήσεων.

Οι ιδιωτικοποιήσεις αντί να ωθήσουν την ανάπτυξη ενίσχυσαν την φτώχεια και τις ανισότητες. Καθώς θεωρήθηκε δευτερεύουσας σημασίας η μέθοδος των ιδιωτικοποιήσεων συνήθως οι κρατικές επιχειρήσεις κατέληγαν στους παλιούς διευθυντές τους ή σε μια πολύ συγκεκριμένη ομάδα ημετέρων που καταλήστευαν τα περιουσιακά στοιχεία των εταιρειών. Πολλά οργανωμένα δίκτυα παραοικονομίας καθώς και περιπτώσεις διαφθοράς οι οποίες εμφανίζονται σήμερα στις χώρες της περιοχής και καθιστούν την χρηματοδότηση αναποτελεσματική, συνδέονται άμεσα με πρόσωπα και καταστάσεις από την εποχή των εντατικοποιημένων ιδιωτικοποιήσεων κατά την διάρκεια των οποίων το κρατικό μονοπώλιο μετατράπηκε σε μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο ιδιωτικών συμφερόντων (Jovic 2003, 194-195). Ο Arthur Kruinderink διευθυντής του περιφερειακού γραφείου του Προγράμματος Ανάπτυξης των ΗΕ (PNUD) θεωρεί ότι οι εσπευσμένες ιδιωτικοποιήσεις θα αποδειχθούν ένα από τα μεγαλύτερα εγκλήματα του 20^{ου} αιώνα καθώς οδήγησαν τις χώρες σε επίπεδο φτώχειας χωρίς προηγούμενο (Νεγρεπόντη-Δελιβάνη 2001, 299-300).

Σύμφωνα με το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα η ταχύτητα των μεταρρυθμίσεων και ο συνδυασμός τους όχι μόνο δεν θα είχε μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις στην αναπτυξιακή διαδικασία των χωρών αλλά θα ελαχιστοποιούσε και τις αρνητικές παρενέργειες της μετάβασης. Η κάμψη η οποία θα προκαλούνταν θα ήταν βραχυχρόνια χωρίς καταλυτικές επιπτώσεις στην αναπτυξιακή διαδικασία και στο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού. Όμως οι εξελίξεις που ακολούθησαν δεν επιβεβαίωσαν τις προβλέψεις και η ύφεση χαρακτήρισε όλη την πρώτη δεκαετία της μετάβασης (Andreff 2003, 109-113). Το αυξανόμενο κόστος και την αναποτελεσματικότητα των προγραμμάτων τα οποία εφαρμόστηκαν τα χρεώθηκαν οι κυβερνήσεις των χωρών και ως βασικοί

παράγοντες που οδήγησαν στην αποτυχία των μεταρρυθμίσεων δεν θεωρήθηκαν η ταχύτητα ή ο συνδυασμός των μεταρρυθμίσεων, αλλά η απροθυμία των τοπικών παραγόντων να εφαρμόσουν άμεσα και κατά γράμμα όλα τα προτεινόμενα μέτρα.

Στα προγράμματα τα οποία εφαρμόστηκαν δεν θεωρήθηκε απαραίτητη η ανάπτυξη κατάλληλου μηχανισμού που θα προωθούσε την δημιουργία ενός συγκεκριμένου οικονομικού συστήματος, διότι, σύμφωνα με την προσέγγιση των οργανισμών, ο συστημικός μετασχηματισμός θα προωθούνταν από την λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Αντί αυτού, πολλές χώρες αντιμετώπισαν τον κίνδυνο συστημικής κατάρρευσης. Τόσο οι αρχικές συνθήκες, όσο και το κοινωνικό απόθεμα το οποίο κληρονομήθηκε από το προηγούμενο καθεστώς και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κατάλληλα, δεν λήφθηκαν υπ' όψη.

Οι τεχνοκράτες, οι οποίοι σχεδίασαν τις μεταρρυθμίσεις για λογαριασμό των κρατών της Ν.Α. Ευρώπης, με ευκολία παρέβλεπαν τις σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις των προς υλοποίηση μέτρων, όμως οι πολιτικοί κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν και να διαχειριστούν τις επιπτώσεις αυτών των επιλογών. Έτσι σχεδόν όλες οι κυβερνήσεις της περιοχής υπό την πίεση του αυξανόμενου κοινωνικού κόστους και πολλών πρακτικών δυσκολιών στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων ακολούθησαν την λεγόμενη «stop and go policy». Οι κυβερνήσεις μείωναν για λίγο την ταχύτητα των προτεινόμενων αλλαγών, όμως, υπό τον φόβο της δαμόκλειος σπάθης των «προϋποθέσεων» που συνδέονταν με τα προγράμματα χρηματοδότησης, επαναπροωθούσαν τις μεταρρυθμίσεις. Βεβαίως, η υιοθέτηση αυτής της πολιτικής δε είναι δυνατόν να θεωρηθεί επιτυχής διότι ούτε τα όποια οφέλη της ταχείας μεταρρύθμισης κατάφερε να κατοχυρώσει ούτε τις κρίσεις να αποσοβήσει.

Η μεταρρυθμιστική στρατηγική οι οποία εφαρμόστηκε παρήγαγε μια σειρά από αρνητικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα με κάθετη πτώση της παραγωγής κατά την έναρξη της μετάβασης, ενώ η μακροοικονομική σταθεροποίηση αποδείχθηκε μεγάλη πρόκληση. Η ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων σηματοδότησε αύξηση της ανεργίας που αναμενόταν να είναι πρόσκαιρη καθώς η κινητικότητα των εργαζομένων προς τις θέσεις υψηλής παραγωγικότητας, θα δρούσε εξισορροπητικά και θα οδηγούσε στη μείωση της. Όμως για άλλη μια φορά οι προβλέψεις δεν έλαβαν υπ' όψη την πραγματικότητα

αυτών των χωρών. Αυτή η προσέγγιση προϋπέθετε την ύπαρξη θέσεων υψηλής παραγωγικότητας οι οποίες είτε δεν υπήρχαν είτε δεν ήταν επαρκείς για να απορροφήσουν τους χιλιάδες απολυμένους των κρατικών επιχειρήσεων. Επί πλέον, το εργατικό δυναμικό στην συντριπτική του πλειοψηφία δεν διέθετε τα απαραίτητα προσόντα και τις ιδιαίτερες δεξιότητες οι οποίες θα καθιστούσαν δυνατή την εξεύρεση εργασίας στο νέο περιβάλλον που δημιουργήθηκε. Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας προκάλεσαν δραματική μείωση του βιοτικού επιπέδου της πλειοψηφίας του πληθυσμού γεγονός το οποίο συνέβαλε στην αύξηση των κοινωνικών εντάσεων καθώς και στην εμφάνιση κύματος μαζικής μετανάστευσης.

Από το 1989 μέχρι και το 2004 υπολογίζεται ότι περίπου 10 εκατομμύρια άνθρωποι, ποσοστό που αγγίζει το 15% περίπου του πληθυσμού των Δυτικών Βαλκανίων, μετανάστευσε (Baldwin-Edwards, 2004). Περισσότερο ανησυχητικό είναι το γεγονός ότι με το πέρασμα του χρόνου αυξήθηκε δραματικά το ποσοστό των ειδικευμένων εργατών και επιστημόνων οι οποίοι μετανάστευσαν. Το φαινόμενο της «διαρροής εγκεφάλων» (brain drain) δηλαδή νέων και μορφωμένων ατόμων με υψηλές εργασιακές δεξιότητες οι οποίοι εγκαταλείπουν τις χώρες τους μαστίζει το σύνολο της περιοχής (Commission of the European Communities, 2000). Η συμβολή των εμβασμάτων στην ενίσχυση των οικονομιών διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο μέχρι και σήμερα, ό μως η απώλεια του ζωτικότερου και παραγωγικότερου τμήματος του πληθυσμού των κρατών αυτών μακροπρόθεσμα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξή τους.

Αν και μετά το πέρας της πρώτης δεκαετίας εμφανίζεται βελτίωση των οικονομικών μεγεθών, αυτό αποτελεί δείγμα αναχαίτισης της οικονομικής υποβάθμισης και δεν σηματοδοτεί μια πραγματική οικονομική ανάπτυξη. Οι μακροοικονομικοί δείκτες δεν είναι ιδιαίτερα ελπιδοφόροι. Η πτώση του πληθωρισμού σε όλες τις χώρες είναι αναμφισβήτητα μια επιτυχία, αλλά το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου οδηγεί σε μια συνεχόμενη αύξηση του εξωτερικού χρέους. Οι μεταρρυθμίσεις παρεμποδίστηκαν από τις περιορισμένες εγχώριες επενδύσεις, την άνιση κατανομή των άμεσων ξένων επενδύσεων, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και τη συνεχιζόμενη πολιτική αστάθεια σε ορισμένες χώρες. Τα φαινόμενα δωροδοκίας και η κατασπατάληση του δημόσιου πλούτου έχουν τεράστιες συνέπειες στα κίνητρα και στην αποδοτικότητα διαστρεβλώνοντας την οικονομική και πολιτική λειτουργία των χωρών.

Η υπερβολική λιτότητα των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων οδήγησε σε εφαρμογή συσταλτικών και περιοριστικών πολιτικών τα οποία εξακολουθούν να θέτουν σε κίνδυνο όλες τις προσπάθειες προώθησης της οικονομικής σταθερότητας και των νόμιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Ειδικά το ΔΝΤ με την συνεπικουρία και των υπόλοιπων φορέων διεθνούς χρηματοδότησης πρωτοστάτησε στην επιβολή μέτρων τα οποία οδήγησαν σε φαινόμενα για την αποφυγή των οποίων είχε ιδρυθεί, αυτοαναιρώντας έτσι τον ρόλο του και συμβάλλοντας στην ένταση και την συντήρηση των κρίσεων στην περιοχή.

Παρά τις συνεχείς και εμφανείς αποτυχίες των επιλογών τους, οι οργανισμοί του Bretton Woods, συνέχισαν να εμμένουν στην εφαρμογή ενός υποδείγματος το οποίο προσδιορίζει την ταχύτητα και το είδος των μεταρρυθμίσεων αλλά όχι τους στόχους του μετασχηματισμού. Το επιθυμητό αποτέλεσμα της διαδικασίας της μετάβασης δεν οριοθετήθηκε ουσιαστικά ή αποτελεσματικά από τους φορείς οι οποίοι επέλεξαν μια κανονιστική προσέγγιση των μεταρρυθμίσεων και όχι μια θετικιστική η οποία θα σχετίζονταν με τα αναμενόμενα και επιθυμητά αποτελέσματα. Οι σχετικές αξιολογήσεις περιορίζονταν στα οικονομικά μεγέθη, ενώ η κοινωνικοπολιτική διάσταση δεν συνυπολογίζονταν στις χρηματοδοτικές πολιτικές, οι οποίοι συνέχισαν να συνιστούν τις ίδιες «προϋποθέσεις», αλλά, μέσω της εφαρμογής της «μετασυναίνεσης της Washington» υιοθέτησαν ταυτόχρονα πρακτικές επηρεασμού των συστημάτων διακυβέρνησης οδηγώντας σε πλήρη καθυστόταξη και έλεγχο την μεταβατική αλλά και την αναπτυξιακή πορεία των χωρών αυτών.

Οι «προϋποθέσεις» των προγραμμάτων δεν σχετίζονται με τα αναμενόμενα αποτελέσματα παρά μόνο με την τεχνική εφαρμογή συγκεκριμένων μεθόδων οι οποίες εμφανίζονται αναλλοίωτες από την αρχή της μετάβασης έως σήμερα. Η εμμονή σε πολύ χαμηλά επίπεδα πληθωρισμού, αν και δεν είναι η μόνη αναπτυξιακή προσέγγιση, εφ' όσον, κάτω υπό ορισμένες συνθήκες, οι ελεγχόμενες πληθωριστικές πιέσεις μπορούν να διευκολύνουν την ανάπτυξη, συνεχίζει να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής των φορέων. Η απελευθέρωση των συναλλαγών, η οποία ως μεμονωμένη μεταβλητή δεν είναι δυνατόν να εξασφαλίσει μια συμφέρουσα πρόσβαση στο εξωτερικό εμπόριο για τις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης, ούτε μπορεί να εγγυηθεί την ισόρροπη ανάπτυξη, συνεχίζει να προωθείται μέσω της χρηματοδότησης.

Η συνέχιση της εφαρμογής των ίδιων αναποτελεσματικών πολιτικών υποστηρίζεται με ενιαίες πολιτικές χρηματοδότησης και πανομοιότυπα χρηματοδοτικά εργαλεία τα οποία αφορούν το σύνολο της περιοχής χωρίς εξειδικεύσεις και εξαιρέσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα, όπως αυτή του προγράμματος CARDS, το χρηματοδοτικό εργαλείο είχε σχεδιαστεί για μια άλλη περιοχή αυτή της Κεντρικής Ευρώπης, αλλά εφαρμόστηκε και στην Ν.Α. επιβεβαιώνοντας για άλλη μια φορά την θεώρηση των φορέων ότι η μετάβαση μπορεί να αντιμετωπιστεί με ενιαίο τρόπο, εφ' όσον η εφαρμογή και μόνο των μεταρρυθμίσεων θα οδηγήσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Οι εξεταζόμενοι φορείς προάγουν και χρηματοδοτούν μεταρρυθμιστικά προγράμματα τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού που διαβιοί κάτω από τα όρια της φτώχειας ή στα όρια της φτώχειας ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται μια μικρή μειοψηφία, η οποία απολαμβάνει πρωτόγνωρα επίπεδα ευημερίας, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την αύξηση της ανισότητας. Η ένδεια δεν σχετίζεται μόνο με την μείωση των πραγματικών μισθών, την αυξανόμενη ανεργία και την συρρίκνωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών. Οι περικοπές στις δαπάνες για την υγεία και την παιδεία οδηγούν σε πρωτόγνωρα επίπεδα κοινωνικής δυσπραγίας .

Αν και δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς ανισότητα, το μέγεθος της στις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης προκαλεί έκπληξη. Εάν οι μηχανισμοί είχαν λειτουργήσει όπως υπόσχονταν οι φορείς, η προσδοκώμενη ανισότητα που θα δημιουργούνταν θα ήταν μέτρια και θα κινούνταν σε λογικά επίπεδα. Επί κομμουνισμού η εισοδηματική κατανομή δεν σημείωνε μεγάλες διαφοροποιήσεις και άρα στην διαδικασία της μετάβασης δεν θα υπεισέρχονταν ο παράγοντας του κληρονομημένου πλούτου και οι παραγόμενες διαφοροποιήσεις θα προέρχονταν από τις διαφορές στην παραγωγικότητα και την εργασία. Όμως το μεταβατικό υπόδειγμα μέσω των επιλογών του άνδρωσε την ανισότητα και παρεμπόδισε τη δημιουργία ακμαίας και αξιόλογης μεσαίας τάξης. Με άξονα την άποψη η οποία υποστηρίζει ότι η μεσαία τάξη λειτουργεί ως ο ακρογωνιαίος λίθος της δημοκρατίας, τότε η χρηματοδότηση του οικονομικού μετασχηματισμού δυσχέρανε και μια άλλη πτυχή της μετάβασης αυτήν της πλουραλιστικής δημοκρατίας (Centre for Liberal Strategies Institute for Market Economics 2003).

Η χρηματοδότηση, μη λαμβάνοντας υπόψη ουσιαστικά τις τοπικές κοινωνίες στην διαμόρφωση των πολιτικών τις οποίες κλήθηκαν να υπηρετήσουν, δεν επέτρεψε την δημιουργία ενός ισχυρού κοινωνικού συμβολαίου το οποίο θα λειτουργούσε ως συνδετικός κρίκος και θα συγκρατούσε τις κοινωνίες από τις αναταράξεις του μετασχηματισμού, υποβοηθώντας τις να λειτουργήσουν εύρυθμα. Η έλλειψη ενεργειών προς αυτήν την κατεύθυνση επέφερε ανεπανόρθωτες βλάβες στο κοινωνικό κεφάλαιο των χωρών.

Η πτώση του βιοτικού επιπέδου, η διαφθορά, η αναποτελεσματικότητα των θεσμών και η ολοένα αυξανόμενη ανισότητα υπονόμισαν την εμπιστοσύνη των πολιτών στους δημοκρατικούς θεσμούς και τη μεταρρύθμιση, δημιουργώντας ένα εκρηκτικό κοινωνικό μείγμα το οποίο κάθε άλλο παρά έδρασε θετικά στον επιχειρούμενο μετασχηματισμό. Σύμφωνα με μελέτη της ΕΤΑΑ (2005) η ευτυχία των ανθρώπων οι οποίοι διαβιούν στις εξεταζόμενες χώρες συσχετίζεται άμεσα με την πρόοδο της μετάβασης (π.χ. διαμόρφωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ) και η συντριπτική πλειοψηφία εμφανίζεται έντονα δυσαρεστημένη από τα αποτελέσματα της, με τους ηλικιωμένους, τις μειονότητες και τις γυναίκες να αποτελούν τις ομάδες εκείνες που έχουν πληγεί περισσότερο από τις προωθούμενες αλλαγές.

Είναι γεγονός ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει μετάβαση χωρίς κόστος, όμως η εμπλοκή των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης, με την εφαρμογή των χρηματοδοτικών τους εργαλείων αναμένονταν να δράσει προς την κατεύθυνση της ελαχιστοποίησής του με περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων. Αυτό δεν συνέβη και, εάν τα αποτελέσματα των εφαρμοζόμενων πολιτικών κριθούν σύμφωνα με την άποψη του Amartya Sen (Strange 2004, 327) ότι δηλαδή η οικονομική ανάπτυξη στερείται νοήματος εάν δεν προσφέρει στους φτωχούς ανθρώπους το δικαίωμα πρόσβασης σε πράγματα που εξασφαλίζουν μια καλύτερη υλική ζωή, τότε το παραγόμενο αποτέλεσμα του μετασχηματισμού κάθε άλλο παρά μπορεί να θεωρηθεί πετυχημένο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12ο: Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΑΣΙΑΣ

Μέχρι το 1997 οι χώρες της Ν.Α. Ασίας είχαν επιδείξει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και θεωρούνταν πρότυπο οικονομικής ευρωστίας. Ο συνδυασμός υψηλών αποταμιεύσεων, κρατικών επενδύσεων στην εκπαίδευση και μιας

κατευθυνόμενης βιομηχανικής πολιτικής συνετέλεσαν ώστε η περιοχή να αναπτυχθεί με υψηλούς ρυθμούς για δεκαετίες και να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο εκατομμυρίων ανθρώπων καθώς τα οφέλη της ανάπτυξης κατανεμήθηκαν ευρύτατα (Stiglitz 2003, 196). Εξαιτίας αυτού, τους αποδόθηκε το προσωνύμιο “ασιατικές τίγρεις” ή “τίγρεις της Ανατολής”.

Οι υπέρμαχοι του ελεύθερου εμπορίου αναφέρονταν συχνά σε αυτές παρουσιάζοντας τες ως πρότυπο επιτυχίας της απελευθέρωσης. Οι θιασώτες της απορύθμισης αποδίδουν την αλματώδη ανάπτυξη των χωρών στην παγκοσμιοποίηση και το άνοιγμα των αγορών, παραβλέποντας το γεγονός ότι χώρες όπως η Μαλαισία, η Ν. Κορέα και η Ταϊλάνδη εφάρμοζαν για δεκαετίες πολιτικές αυστηρού και έντονου προστατευτισμού σε πολλά επίπεδα, απαγορεύοντας σε ξένους να αποκτούν γη και να αγοράζουν εγχώριες εταιρείες, ενώ το κράτος διατηρούσε εξέχοντα ρόλο στην καθοδήγηση της ανάπτυξης, ελέγχοντας τομείς όπως η ενέργεια και οι μεταφορές και επιβάλλοντας περιορισμούς στις εισαγωγές με σκοπό την ενίσχυση της εγχώριας παραγωγής. Παρά τα επί μέρους προβλήματα, η στρατηγική που ανέπτυξαν οι κυβερνήσεις θεωρείται πετυχημένη και άντεξε σε βάθος χρόνου.

Οι “ασιατικές τίγρεις” υιοθέτησαν πολιτικές αρκετά διαφοροποιημένες, σε σχέση με τις αρχές των οργανισμών του Bretton Woods. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η «συναίνεση της Washington» βασίζεται στις ιδιωτικοποιήσεις, την φιλελευθεροποίηση, και την μακροοικονομική σταθερότητα. Όμως, τα κράτη της περιοχής έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στην μακροοικονομική σταθερότητα αλλά ακολούθησαν άλλες εναλλακτικές στους υπόλοιπους τομείς. Μετά από πιέσεις της Ιαπωνίας και αφού ανέλαβε η ίδια το κόστος της, η Παγκόσμια Τράπεζα εκπόνησε μια μελέτη, για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής με τίτλο “The East Asian Miracle Economic Growth and Public Policy” (World Bank 1993), που κατέδειξε ότι οι κυβερνητικές πολιτικές διαδραμάτισαν σημαντικό- θετικό ρόλο στην επίτευξη του “ασιατικού θαύματος”.

Οι “τίγρεις της Ανατολής” αποτελούν παραδείγματα που αποδεικνύουν πως ακόμα και οι μεικτές, διευθυνόμενες οικονομίες μπορούν υπό κατάλληλες προϋποθέσεις να αναπτυχθούν με ταχείς ρυθμούς και σχετικά δίκαιη κατανομή του παραγόμενου πλούτου. Δηλαδή, πως δεν υπάρχει μόνο μια οικονομική συνταγή με την εφαρμογή της οποίας επέρχεται οικονομική ανάπτυξη και ότι

μπορεί μια χώρα να επιτύχει σημαντικά επιτεύγματα έξω από το πλαίσιο της “συναίνεσης της Washington”.

Σύμφωνα με την κυρίαρχη ιδεολογία οι βιομηχανικές πολιτικές που προωθούνται από τις κυβερνήσεις είναι εσφαλμένες καθώς αυτές δεν μπορούν να αντιληφθούν τις ανάγκες της αγοράς. Ενώ η “συναίνεση της Washington” δίνει έμφαση στις ιδιωτικοποιήσεις, οι κυβερνήσεις της περιοχής επένδυσαν στη δημιουργία επιχειρήσεων που διαδραμάτισαν βασικό ρόλο στη διαμόρφωση του αναπτυξιακού τους μοντέλου. Παράλληλα στην προσπάθεια τους να γεφυρώσουν το χάσμα με τις πιο αναπτυγμένες χώρες και για να γίνουν ανταγωνιστικές σχεδίασαν και εφάρμοσαν συγκεκριμένες εκπαιδευτικές και επενδυτικές πολιτικές με σκοπό τη δημιουργία “ανθρώπινου κεφαλαίου” -πνευματικού και τεχνικού- που θα υποστήριζε και θα προωθούσε την τεχνολογία και την επέκταση της εγχώριας βιομηχανίας.

Όμως και στην ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων ακολούθησαν έναν ξεχωριστό δρόμο. Θεωρούσαν σημαντικό το εμπόριο αλλά έδιναν έμφαση στην προώθηση των εξαγωγών και όχι στην εξάλειψη των εμποδίων για τις εισαγωγές. Η απελευθέρωση του εμπορίου συντελέστηκε σταδιακά και στο βαθμό που αυτή συνέβαλε στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Οι πολιτικές που προωθούνται μέσω της “συναίνεσης της Washington” δίνουν ελάχιστη σημασία στην ανισότητα αλλά οι κυβερνήσεις ανέπτυξαν δράσεις για την καταπολέμηση της καθώς πίστευαν ότι ήταν σημαντικές για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής που με τη σειρά της αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος, ώστε να επέλθει οικονομική ανάπτυξη.

Η δανειακή επιβάρυνση των επιχειρήσεων ήταν άμεσα εξαρτημένη από την βιομηχανική πολιτική της εκάστοτε χώρας. Η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων στην περιοχή γινόταν μέσω των τραπεζών και μάλιστα μιας συγκεκριμένης τράπεζας για κάθε επιχείρηση ή όμιλο επιχειρήσεων. Αυτή η πρακτική επέτρεψε στις εταιρείες να έχουν μακροπρόθεσμο προγραμματισμό χωρίς την ανασφάλεια της εξεύρεσης χρηματοδότησης αλλά είχε ως συνέπεια την εξάρτηση από τον δανεισμό και την δημιουργία υψηλού λόγου δανεισμού/ιδίων κεφαλαίων. Τράπεζες και κράτος συντονίζονταν για την υλοποίηση αυτών των πολιτικών με την παροχή φθηνών αλλά στοχευμένων πιστώσεων σε συγκεκριμένους κλάδους

της οικονομίας. Αυτό το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί χωρίς συναλλαγματικούς περιορισμούς που ρύθμιζαν τις κινήσεις κεφαλαίων.

Όπως υπάγονταν σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις οι κεφαλαιαγορές έτσι και οι επενδυτικές αποφάσεις των επιχειρήσεων δεν ήταν ανεξάρτητες, ούτε υπήρχε απόλυτη ελευθερία στις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Αποφεύγονταν ο “πλεονασματικός ανταγωνισμός”, με τη μορφή των υπερεπενδύσεων και των ακραίων τοποθετήσεων στον άξονα κόστους/τιμής. Απώτερος στόχος ήταν οι οικονομίες να παραμείνουν ανοιχτές στην παγκόσμια οικονομία με συγκεκριμένη στρατηγική, χωρίς πλήρη ενσωμάτωση και στο βαθμό που εξυπηρετούνται οι απώτεροι στόχοι της κάθε χώρας.

Εντοπίζονται σημαντικές διαφορές ανάμεσα στον “δυτικό καπιταλισμό” και τον “ασιατικό καπιταλισμό” και ο ρόλος που διαδραμάτισε το κράτος στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας ήταν πολύ διαφοροποιημένος από τον ρόλο που πιστεύουν οι οργανισμοί του Bretton Woods ότι θα έπρεπε να έχει. Ο “ασιατικός καπιταλισμός” χαρακτηρίζεται από τις στενές σχέσεις, με αμοιβαία αλληλεπίδραση ανάμεσα στις κυβερνήσεις και τις επιχειρήσεις και η “διοικητική καθοδήγηση” ήταν ο τρόπος παρέμβασης του κράτους αντί για τη χρήση νομοθεσίας. Αυτή η πολιτική απέχει από το να μπορεί να χαρακτηριστεί “παρεϊστικός” ή “πελατειακός καπιταλισμός” καθώς προσέφερε στην περιοχή συνεχή ανάπτυξη για δεκαετίες.

Όταν ξέσπασε η κρίση πολλοί έσπευσαν να υποστηρίξουν πως βασική αιτία του προβλήματος ήταν οι ασιατικού τύπου πελατειακές σχέσεις, δηλαδή η διαπλοκή ανάμεσα στις κυβερνήσεις και τις μεγάλες επιχειρήσεις που είχαν οδηγήσει σε υπερδανεισμό και ανεπαρκείς επενδύσεις. Μολονότι έπαιξαν ρόλο και οι εσφαλμένες πολιτικές των χωρών, το μείζον πρόβλημα δεν ήταν η διαφθορά ή οι υψηλές κοινωνικές δαπάνες αλλά ο υπέρμετρος δανεισμός και η μείωση της ρευστότητας ως αποτέλεσμα της φυγής κεφαλαίων.

Οι επενδυτικές τράπεζες και οι πολυεθνικές εταιρίες βλέποντας την άνοδο των οικονομιών της περιοχής και την έκρηξη των ασιατικών καταναλωτικών αγορών επιζητούσαν την απεριόριστη πρόσβαση στην περιοχή για να προωθήσουν χρηματοδοτικές υπηρεσίες, προϊόντα και για να εξαγοράσουν μεγάλες επιχειρήσεις. Απώτερος στόχος ήταν να διευκολυνθεί η επέκταση του

κεφαλαίου σε αυτήν την περιοχή όπου εξαιτίας του ταχύτερου ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης από ότι στη Δύση οι αποδόσεις ήταν υψηλότερες.

Οι κατεξοχήν υπερασπιστές της ελεύθερης αγοράς χρησιμοποίησαν πολιτική επιρροή για να προωθήσουν συγκεκριμένα συμφέροντα. Υπό τις πιέσεις του ΔΝΤ, του ΠΟΕ και των ΗΠΑ οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε ένα σημαντικό συμβιβασμό: θα καταργούσαν τους φραγμούς στο χρηματοοικονομικό τομέα, επιτρέποντας των δανεισμό των εγχώριων επιχειρήσεων, τις επενδύσεις σε χρεόγραφα και το εμπόριο συναλλάγματος αλλά θα διατηρούσαν την νομοθεσία που απαγόρευε να περιέλθουν εγχώριες εταιρείες στην ιδιοκτησία ξένων. Οι χώρες, τελικά, προχώρησαν στην πλήρη απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών τους στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Οι οργανισμοί υποστήριζαν ότι οι έλεγχοι των κεφαλαιαγορών παρεμποδίζουν την οικονομική αποτελεσματικότητα και η πλήρης απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα θα δρούσε θετικά στην ανάπτυξη της περιοχής δίνοντας πρόσβαση σε κεφάλαια. Όμως οι χώρες της Ανατολικής Ασίας δεν είχαν ανάγκη από επιπλέον κεφάλαια και εξωτερική χρηματοδότηση καθώς είχαν υψηλά ποσοστά αποταμίευσης, οι υποστηρικτές της απελευθέρωσης, προχωρούσαν ένα βήμα παραπέρα ισχυριζόμενοι ότι η απελευθέρωση θα ενίσχυε την οικονομική σταθερότητα των χωρών βοηθώντας στην διαφοροποίηση των πηγών χρηματοδότησης.

Στην Ταϊλάνδη οι περιορισμοί που τέθηκαν στις τράπεζες για την χορήγηση δανείων λειτούργησαν βοηθητικά στην οικονομική ανάπτυξη. Η χώρα είχε επιβάλλει συγκεκριμένα όρια στη χορήγηση δανείων για αγορά ακινήτων θεωρώντας πως τα λιγοστά κεφάλαια έπρεπε να κατευθυνθούν στον βιομηχανικό τομέα όπου θα δημιουργούνταν θέσεις εργασίας. Το ΔΝΤ υποστήριζε ότι αυτοί οι περιορισμοί παρεμπόδιζαν την εύρυθμη κατανομή των πόρων σε μια επαρκή αγορά. Το αποτέλεσμα ήταν, μετά την άρση των περιορισμών, να υπερδιογκωθεί η αγορά ακινήτων και στη συνέχεια να καταρρεύσει.

Η Ν. Κορέα για τρεις δεκαετίες σημείωσε μεγάλη οικονομική μεγέθυνση χωρίς αξιόλογες διεθνείς επενδύσεις καθώς η ανάπτυξη βασίστηκε στις εγχώριες αποταμιεύσεις και τις εθνικές εταιρείες. Η χώρα αναγνώριζε ότι η οικονομική της μεγέθυνση και η ενσωμάτωση της στις παγκόσμιες αγορές απαιτούσε απελευθέρωση των χρηματοπιστωτικών αγορών αλλά είχε ταυτόχρονα επίγνωση

των κινδύνων που εγκυμονούσε μια απότομη απορύθμιση. Οι αρχές είχαν δρομολογήσει μια σταδιακή και προγραμματισμένη πορεία προς την απελευθέρωση αλλά τελικά υποχώρησαν στις πιέσεις για άρση των περιορισμών και προχώρησαν σε πιο γρήγορη απελευθέρωση (Stiglitz 2003, 202).

Την περίοδο που ξεκίνησε η κρίση, τα κράτη της περιοχής είχαν σχεδόν μακροοικονομική ισορροπία, χαμηλό πληθωρισμό και εξισορροπημένους ή πλεονασματικούς προϋπολογισμούς. Όταν κατέρρευσε η συναλλαγματική ισοτιμία και η αγορά ακινήτων, επήλθε μείωση στις επενδύσεις και την κατανάλωση με αποτέλεσμα να προκληθεί ύφεση και στο τέλος κρίση καθώς η οικονομική κατάρρευση οδήγησε σε πτώση των εισοδημάτων από τους φόρους δημιουργώντας κενά στους προϋπολογισμούς.

Η κρίση της Ν.Α. Ασίας συγκαταλέγεται στις “κρίσεις του 21ου αιώνα”. Η μεξικανική κρίση (1994-95) χαρακτηρίστηκε ως η πρώτη “κρίση του 21ου αιώνα” καθώς ήταν ένα νέο φαινόμενο (Ghosh et al., 2002; Boorman et al., 2000). Αυτό που την διαφοροποιούσε από όλες τις προηγούμενες ήταν ότι προκλήθηκε από την εκτεταμένη παγκοσμιοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 καθώς και ο σημαίνων ρόλος που διαδραμάτισαν οι κεφαλαιακές ροές στην εκδήλωση και την εξέλιξη της.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο Μεξικό, στη συνέχεια επαναλήφθηκαν στην Ασία και δεν έμοιαζαν με τις συνηθισμένες κρίσεις των προηγούμενων δεκαετιών όπου οι λανθασμένες εσωτερικές πολιτικές αποτελούσαν την κύρια αιτία των προβλημάτων. Οι κρίσεις που οφείλονται σε στρεβλές πολιτικές μπορούν να αντιμετωπιστούν με διαρθρωτικές προσαρμογές και μεταρρυθμίσεις όμως μια “κρίση του 21ου πρώτου αιώνα” χρειάζεται κάτι παραπάνω. Πρέπει να καλυφθούν τα χρηματοδοτικά κενά και να αντιμετωπιστούν οι μεγάλες εκροές κεφαλαίων ώστε να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη της αγοράς (Ghosh et al 2002, Boorman et al 2000).

Η απορύθμιση των κεφαλαιαγορών διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην δημιουργία και την εξάπλωση της ασιατικής κρίσης. Τα κράτη της περιοχής δεν είχαν ώριμη χρηματιστηριακή αγορά και ισχυρές τράπεζες και δεν ήταν σε θέση να διαχειριστούν τις προκλήσεις της απελευθέρωσης. Το 1997 σημειώθηκε αναστροφή στο ρεύμα εισροής χρήματος στην Ασία που ήταν αποτέλεσμα των

κερδοσκοπικών επενδύσεων που είχαν επιτραπεί και νομιμοποιηθεί εξαιτίας των δυτικών πιέσεων.

Η ροή του κεφαλαίου ρέπει προς την κυκλικότητα και τείνει να εισρέει όταν υπάρχει οικονομική έκρηξη εντείνοντας τις πληθωριστικές πιέσεις και να εκρέει κατά τη διάρκεια μιας κρίσης δηλαδή ακριβώς τη στιγμή που μια χώρα έχει περισσότερο ανάγκη τα κεφάλαια. Αυτό ακριβώς συνέβη στην περίπτωση της Ν.Α. Ασίας, τη στιγμή που οι χώρες είχαν ανάγκη τα κεφάλαια οι τράπεζες απέσυραν τα χρήματα τους.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 οι επενδυτές αντιμετώπισαν την περιοχή ως παράδεισο υψηλών αποδόσεων και χαμηλού ρίσκου. Ξένα κεφάλαια κατέκλυσαν τις χώρες με συνέπεια την αύξηση στις τιμές ακινήτων και μετοχών και την διεύρυνση των ελλειμμάτων των εμπορικών ισοζυγίων. Οι τοποθετήσεις σε αμοιβαία κεφάλαια των αναδυόμενων οικονομιών της Ασίας θεωρούνταν ως μια από τις ασφαλέστερες επιλογές. Το θετικό κλίμα άλλαξε απότομα και σε σύντομο χρονικό διάστημα οι επενδυτές αποδόθηκαν σε μαζικές ρευστοποιήσεις με αποτέλεσμα τα νομίσματα των χωρών να δεχθούν ισχυρές πιέσεις και στο τέλος να καταρρεύσουν. Η μεταβολή της επενδυτικής ψυχολογίας οδήγησε σε τεράστια εκροή κεφαλαίων που επέσπευσε την κρίση και οδήγησε σε ύφεση.

Οι ασιατικές χώρες είχαν πέσει θύματα της ευμετάβλητης φύσης των αγορών καθώς και της αναταραχής που δημιουργήθηκε, εντάθηκε και επεκτάθηκε με μεγάλη ταχύτητα εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης. Μια φήμη ότι τα συναλλαγματικά αποθέματα της Ταϊλάνδης δεν επαρκούσαν για τη στήριξη του νομίσματος ήταν αρκετή για να προκαλέσει πανικό στις κεφαλαιαγορές. Το ταϊλανδέζικο μπατ κατέρρευσε στις 2 Ιουλίου του 1997 και αυτό που αρχικά φάνταζε ως μια συναλλαγματική ανισορροπία απείλησε να καταστρέψει ολόκληρες οικονομίες. Το περιοδικό Economist (2003) περιέγραψε την κατάσταση που δημιουργήθηκε ως *“απώλεια των αποταμιεύσεων σε μέγεθος που συνήθως σχετίζεται με έναν μεγάλης κλίμακας πόλεμο”*.

Ο πανικός που προκλήθηκε συμπαρέσυρε τα νομίσματα και άλλων *“ασιατικών τίγρων”*. Η νομισματική κερδοσκοπία που ακολούθησε έπληξε τη Μαλαισία, τις Φιλιππίνες, την Ινδονησία και τη Ν. Κορέα. Οι τράπεζες άρχισαν να ανακαλούν τις πιστώσεις που είχαν χορηγήσει, να ζητούν πρόωρη εξόφληση των δανείων και πρώτο θύμα των σπασμωδικών αντιδράσεων ήταν η αγορά

ακινήτων που κατέρρευσε σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Οι κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν τα τραπεζικά αποθέματα για τη στήριξη των νομισμάτων τους χωρίς όμως τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Υπό μια έννοια, αυτό το είδος της κρίσης είναι ανάλογο με μια τραπεζική κρίση (bank ran) όπου αν η βασική θέση της τράπεζας είναι υγιής η κεντρική τράπεζα πρέπει να προβεί σε χρηματοδότηση της, για να ανακοπεί η φυγή κεφαλαίων. Αν οι αρχές απαντήσουν άμεσα και αποφασιστικά με επαρκή χρηματοδότηση η κρίση θα αναχαιτιστεί και ίσως δεν χρειαστεί ούτε το σύνολο της χρηματοδότησης.

Αυτός ήταν ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε η μεξικανική κρίση. Ο προϋπολογισμός εξισορροπήθηκε, η συναλλαγματική ισοτιμία αποκαταστάθηκε και μια μεγάλη χρηματοδότηση (50 δις \$) ήταν διαθέσιμη για να ανακόψει τη φυγή κεφαλαίων. Αν και δε χρησιμοποιήθηκε όλη η χρηματοδότηση, η διαθεσιμότητα της σε συνδυασμό με το μέγεθός της, ήταν καθοριστικής σημασίας για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και την αντιμετώπιση της κρίσης (IMF, IEO Background Paper 2004).

Το Μεξικό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πετυχημένο πρότυπο διαχείρισης μιας “κρίσης του 21ου αιώνα” αλλά αυτό το μοντέλο δεν εφαρμόστηκε στην περίπτωση της Ν.Α. Ασίας. Η κρίση προκλήθηκε από έναν φαύλο κύκλο φόβου που επιτάχυνε τις εξελίξεις και θα μπορούσε να αναχαιτιστεί με τη χορήγηση ενός μεγάλο δανείου που θα κάλυπτε το χρηματοδοτικό κενό και θα έστελνε το μήνυμα στις αγορές ότι τα κράτη δεν αφήνονται στην χρεοκοπία. Όμως αυτό δε συνέβη έγκαιρα και πολλοί σημαντικοί παράγοντες εξέφρασαν την άποψη ότι η Ασία δεν έπρεπε να στηριχθεί με τον τρόπο που βοηθήθηκε το Μεξικό.

Ο Milton Friedman, είχε δηλώσει ότι ήταν αντίθετος σε οποιαδήποτε διάσωση των χωρών και πως έπρεπε να αφήσουν τις αγορές να διαμορφωθούν από μόνες τους (Friedman 1998). Ο Τζιμ Πελόσκι στρατηγικός αναλυτής της Morgan Stanley για τις αναδυόμενες αγορές, δήλωσε ότι το ΔΝΤ και το υπουργείο οικονομικών των ΗΠΑ δεν θα έπρεπε να κάνουν τίποτα για την ανακούφιση της κρίσης λέγοντας “*αυτό που χρειαζόμαστε στην Ασία είναι ακόμα περισσότερες κακές ειδήσεις. Οι κακές ειδήσεις είναι αναγκαίες ώστε να υπάρξουν κίνητρα για διαρθρωτικές προσαρμογές*”. Υποστήριξε επίσης ότι αν οι χώρες έχαναν την πρόσβαση τους σε ξένο συνάλλαγμα, οι εταιρείες θα αναγκάζονταν είτε να

κλείσουν, είτε θα εξαγοράζονταν από δυτικές εταιρείες. Χαρακτηριστικά είχε δηλώσει: “θα ήθελα να δω εταιρείες να κλείνουν και περιουσιακά στοιχεία να εκποιούνται....Η εκποίηση περιουσιακών στοιχείων δεν είναι εύκολο πράγμα. Συνήθως οι ιδιοκτήτες δεν πουλούν, εκτός και αν υποχρεωθούν να το κάνουν. Επομένως, χρειαζόμαστε ακόμα περισσότερες κακές ειδήσεις, ώστε να συνεχίσουμε να πιέζουμε αυτούς τους ομίλους να πουλήσουν τις εταιρείες τους” (Klein 2010, 358). Αυτές οι απόψεις δεν ήταν μόνο προσωπικές αλλά αντανακλούσαν την οπτική της επενδυτικής τράπεζας και ολόκληρης της Wall Street για την κρίση στη Ν.Α. Ασία.

Αν και το ΔΝΤ αναγνώρισε ότι, τουλάχιστον στην περίπτωση της Ινδονησίας και της Ταϊλάνδης, η άμεση χρηματοδότηση θα έπρεπε να είναι το βασικό συστατικό στοιχείο της πολιτικής που θα εφαρμοζόταν, οι προβλέψεις του σε σχέση με την εκροή κεφαλαίων δεν ήταν σωστές με αποτέλεσμα η προϋπολογισμένη χρηματοδότηση να μην επαρκεί για την στήριξη τους (IMF, IEO Evaluation Report, 2003).

Το 1996 οι οικονομίες της Ταϊλάνδης, της Ινδονησίας, της Μαλαισίας των Φιλιππίνων και της Νότιας Κορέας είχαν καθαρές εισροές κεφαλαίων της τάξεως των 93 δις. δολαρίων και το 1997 οι εκροές έφτασαν στα 12 δις. δολάρια. Μέσα σε μόλις έναν χρόνο η συνολική αντιστροφή έφτασε τα 105 δις. δολάρια, ποσό που αντιστοιχούσε σε πάνω από το 10% του συνυπολογιζόμενου ΑΕΠ τους (Rodrik 2012, 150). Η μεγαλύτερη μεταβλητότητα εμφανίστηκε στον τραπεζικό δανεισμό που από εισροές άνω των 50 δις το 1996 πέρασε σε καθαρή εκροή 21 δις δολάρια. Η κρίση μεταδόθηκε και σε άλλες χώρες όπως η Ρωσία (1998) και η Αργεντινή (1999-2000) οι οποίες είχαν δανειστεί σημαντικά ποσά από τις παγκόσμιες κεφαλαιαγορές (Rodrik 2012, 151).

Επί τρεις συνεχόμενες δεκαετίες η περιοχή παρουσίαζε ταχεία οικονομική μεγέθυνση, εμφάνιζε σημαντική μείωση της φτώχειας και παρουσίαζε μεγάλη σταθερότητα χωρίς ιδιαίτερες διακυμάνσεις, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται ως “ασιατικό θαύμα”. Αυτός ήταν και ο λόγος που η κρίση επέφερε μεγάλο ψυχολογικό σοκ στις αγορές, στις κυβερνήσεις και στους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης.

Αν και από το 1995 άρχισαν να διαφαίνονται ανησυχητικά σημάδια, η κρίση δεν κατέστη δυνατό να προβλεφθεί και εξέπληξε τους περισσότερους

παρατηρητές καθώς και τους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης. Στο συνέδριο Macroeconomic Issues Facing ASEAN Countries που έγινε το Νοέμβριο του 1996, μόλις λίγους μήνες πριν ξεσπάσει η κρίση και είχε συγχρηματοδοτηθεί από το ΔΝΤ, προβλέπονταν ισχυρή οικονομική μεγέθυνση για αυτά τα κράτη και εκθειάζονταν “τα υγιή θεμελιώδη στοιχεία των οικονομιών τους” και “οι προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης” (IMF Survey, 1996).

Στις οικονομίες των χωρών της περιοχής δεν είχε αλλάξει κάτι δραματικά ώστε να μπορεί να ερμηνευθεί αυτή η μεταστροφή και η χρηματοπιστωτική ασφυξία που προκλήθηκε. Οι οικονομίες έπεσαν θύματα της μεταβλητότητας των παγκοσμιοποιημένων αγορών. Σε εποχές που οι αγορές λειτουργούσαν με πιο αργούς ρυθμούς η ίδια κρίση δεν θα ήταν τόσο σφοδρή και τα αποτελέσματα της λιγότερα έντονα. Καθώς όμως οι διαχειριστές των αμοιβαίων κεφαλαίων είχαν ενσωματώσει τις “ασιατικές τίγρεις” σε ενιαία επενδυτικά πακέτα η πτώση της μιας χώρας ακολούθησε την πτώση της άλλης.

Οι κεφαλαιακές ροές προς τη Ν.Α. Ασία ήταν κυρίως χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα. Οι επενδυτές στράφηκαν μαζικά σε βραχυπρόθεσμα έντοκα γραμμάτια και ταυτόχρονα συγκάλυπταν τον δανεισμό με τη χρήση παραγώγων και λογιστικών καταγραφών εκτός ισολογισμών. Σύμφωνα με την Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών το 1995 οι καθαρές συνολικές απαιτήσεις του τραπεζικού συστήματος προς την Ταϊλάνδη, τη Ν. Κορέα, την Ινδονησία και τη Μαλαισία έφταναν τα 202 δις δολάρια ενώ την επόμενη χρονιά διαμορφώθηκαν στα 248 δις, παρουσιάζοντας ετήσια αύξηση της τάξεως του 23% (Eatwell & Taylor 2000, 260). Στα μέσα του 1996 περίπου το 70% των απαιτήσεων προς τη Κορέα και την Ταϊλάνδη είχαν ετήσια ή και συντομότερη λήξη ενώ τα ποσοστά για την Ινδονησία και τη Μαλαισία ήταν 62% και 47% αντίστοιχα (Eatwell & Taylor 2000, 260). Παράλληλα τα στοιχεία ενεργητικού που χρησιμοποιούνταν ως εγγυήσεις του βραχυπρόθεσμου δανεισμού δεν ήταν αξιόπιστα καθώς οι τιμές τους κινούνταν σε υψηλά επίπεδα λόγω της κερδοσκοπικής ανόδου των αγορών ή αποτιμώνταν σε ονομαστικές τιμές που παρέμεναν αμετάβλητες για χρόνια.

Η νομισματική κρίση που εκδηλώθηκε στην περιοχή της Ν.Α. Ασίας είχε δύο μορφές. Η πρώτη μορφή εμφανίστηκε στην Ταϊλάνδη, όπου μια κερδοσκοπική επίθεση σε συνδυασμό με βραχυπρόθεσμα χρέη οδήγησαν σε υποτίμηση του νομίσματος. Οι επενδυτές φοβούμενοι επικείμενη μείωση της

αξίας του τοπικού νομίσματος επένδυσαν σε δολάρια με αποτέλεσμα η αξία του μπατ να μειωθεί και να επέλθει η υποτίμηση του. Οι φήμες των αγορών οδήγησαν σε αυτοεκπληρούμενες προφητείες.

Το 1993 το καθεστώς των χρηματοπιστωτικών ρυθμίσεων έγινε πιο ελαστικό και επιτρέπει στις επιχειρήσεις της χώρας να δανείζονται μεγάλα ποσά από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές σε βραχυπρόθεσμη βάση. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα το σύνολο των πιστώσεων προς τον ιδιωτικό τομέα να αυξηθεί από από το 39% του ΑΕΠ το 1992 στο 123% περίπου το 1996 (Eatwell_& Taylor 2000, 261).

Η υπερβολική επέκταση ήταν ιδιαίτερα εμφανής στην κτηματαγορά, που το 1993 είχε αρχίσει να δείχνει σημάδια επιβράδυνσης, το 1995 σημείωσε δραματική πτώση και το 1996 το χρηματιστήριο σημείωσε κραχ. Η πεποίθηση ότι η ισοτιμία δολαρίου/μπατ θα παρέμενε αμετάβλητη δημιούργησε ελκυστικά ανοίγματα επιτοκίων και αποδόσεις κεφαλαίων για τους επενδυτές. Όταν κατέρρευσε το χρηματιστήριο συμπάρεσυρε τα δύο τρίτα των χρηματοπιστωτικών και χρηματιστηριακών επιχειρήσεων καθώς δεν είχαν εξασφαλίσει μελλοντικά έσοδα σε ξένο συνάλλαγμα, ούτε είχαν καλύψει τον συναλλαγματικό κίνδυνο με συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης και εξασφάλισης. Το 1997 η Ταϊλάνδη είχε συνολικά 60 δις δολάρια βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις και 40 δις συναλλαγματικά αποθέματα, δημιουργώντας ανισορροπία ρευστότητας. Το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε από 6% του ΑΕΠ το 1992-94 σε πάνω από 8% το 1995-96 όταν επιβραδύνθηκαν οι εξαγωγές (Πίνακας...).

Τον Ιούλιο το μπατ αφέθηκε σε ελεύθερη διακύμανση και υπέστη μεγάλη υποτίμηση. Το ΔΝΤ επενέβει τον Αύγουστο και η κρίση στην περιοχή μόλις είχε ξεκινήσει. Ξαφνικά οι διεθνείς επενδυτικοί κύκλοι άρχισαν να μελετούν δείκτες βιωσιμότητας του χρέους, τη σχέση ιδίων προς ξένα κεφάλαια στις επιχειρήσεις και τη σύνθεση διεθνών υποχρεώσεων ανά νόμισμα. Το παράδοξο είναι ότι αυτά τα στοιχεία ήταν πάντα διαθέσιμα αλλά αγνοούνταν από τους διεθνείς επενδυτές. Οι τράπεζες εκμεταλλευόμενες τον βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα των πιστώσεων έσπευσαν να εισπράξουν τις οφειλές πριν την πτώχευση των επιχειρήσεων. Με αυτόν τον τρόπο είτε οι μεμονωμένες πτωχεύσεις είτε μια συνολική επιβράδυνση στην οικονομία λειτουργούν σαν αυτοεκπληρούμενη προφητεία.

Η Νότιος Κορέα, από την άλλη, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δεύτερης περίπτωσης νομισματικής κρίσης. Στο τέλος του πολέμου της Κορέας ήταν φτωχότερη από την Ινδία και στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ήταν μέλος του ΟΟΣΑ. Αυτό το κατάφερε εφαρμόζοντας μια αναπτυξιακή στρατηγική που αύξησε οχτώ φορές το κατά κεφαλήν εισόδημα μέσα σε 30 χρόνια, μείωσε τα συνολικά επίπεδα της φτώχειας, ανέπτυξε τεχνολογία και κατάφερε να έχει καθολική στοιχειώδη εκπαίδευση (Stiglitz 2003).

Τα περισσότερα από τα παραπάνω τα πέτυχε διατηρώντας αυστηρούς ελέγχους στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Η απόφαση να προχωρήσει στην κατάργηση των ρυθμιστικών παρεμβάσεων σχετιζόνταν τόσο με τις θεωρητικές πεποιθήσεις των στελεχών που διαχειρίζονταν την οικονομία όσο και με τις πιέσεις που δέχτηκε από τις ΗΠΑ καθώς και την επιθυμία της ίδιας της χώρας να ενταχθεί στον ΟΟΣΑ.

Όταν κυκλοφόρησαν κάποιες φήμες ότι η Κορέα δεν ήταν σε θέση να καλύψει τα δάνεια που είχε πάρει από το εξωτερικό, οι τράπεζες αντέδρασαν αποφασίζοντας να μην ανανεώσουν τα δάνεια τους και η Κορέα απέκτησε πραγματικό πρόβλημα καθώς λειτούργησε, και σε αυτήν την περίπτωση, το φαινόμενο της αυτοεκπληρούμενης προφητείας.

Το νόμισμα της Κίνας ήταν μόνο εν μέρει μετατρέψιμο και η χώρα διατήρησε τους κεφαλαιακούς ελέγχους με αποτέλεσμα να μην εκτεθεί το τραπεζικό της σύστημα και να αποφύγει τον κίνδυνο. Η Ταϊβάν και το Χονγκ Κονγκ που διέθετε τραπεζικό σύστημα με υψηλά συναλλαγματικά αποθέματα κλονίστηκαν παροδικά και η ανησυχία των επενδυτών μεταφέρθηκε στα υπόλοιπα κράτη της περιοχής. Η οικονομία της Κορέας υπήρξε πιο ευάλωτη εξαιτίας της απότομης και κακοσχεδιασμένης απόπειρας φιλελευθεροποίησης όλου του οικονομικού συστήματος και κυρίως της χρηματοπιστωτικής αγοράς.

Τα θεμελιώδη οικονομικά της χώρας ήταν πολύ καλύτερα από των γειτόνων της, το νόμισμα της ήταν ισχυρό και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών δεν ξεπερνούσε το 3% του ΑΕΠ. Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος ήταν μόλις στο 3% του ΑΕΠ, τα δημόσια οικονομικά ήταν σχεδόν ισοσκελισμένα και ο πληθωρισμός αμελητέος. Η κυβέρνηση εγκατέλειψε τον παραδοσιακό ρόλο του συντονισμού των επενδύσεων σε μεγάλους κλάδους της οικονομίας ώστε να αποφεύγεται ο “πλεονασματικός ανταγωνισμός”. Επέτρεψε τη δημιουργία πλεονασματικών

επιχειρήσεων σε κύριους τομείς της βιομηχανίας γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση των τιμών των εξαγόμενων προϊόντων και την συσσώρευση παγωμένων δανείων.

Οι αρχές στο όνομα της φιλελευθεροποίησης του χρηματοπιστωτικού τομέα σταμάτησαν να επιβλέπουν τον δανεισμό από το εξωτερικό, ειδικότερα των “επενδυτικών τραπεζών”, με αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα να αποκτήσουν χρέη της τάξεως των 20 δις δολαρίων. Ταυτόχρονα λειτουργούσαν με ανισορροπία ανάμεσα στις ληξιπρόθεσμες απαιτήσεις και υποχρεώσεις, καθώς το 64% των οφειλών τους ήταν βραχυπρόθεσμες ενώ το 85% των ενεργητικών τους στοιχείων ήταν μακροπρόθεσμα. Το κράτος ήταν σαν να εξωθούσε στον βραχυπρόθεσμο δανεισμό αφού οι σχετικοί έλεγχοι ήταν πιο αυστηροί για τον μακροπρόθεσμο. Από τα 150 δις δολάρια εξωτερικού χρέους το 60% των υποχρεώσεων είχαν διάρκεια λιγότερη από ένα χρόνο και πάνω από το 25% ήταν άμεσα ληξιπρόθεσμα στις 30 μέρες (Eatwell & Taylor 2000, 266).

Η κυβέρνηση δαπάνησε συνολικά 10 δις δολάρια, δηλαδή το 1/3 των συναλλαγματικών αποθεμάτων, την προσπάθεια να διατηρήσει την ισοτιμία χωρίς όμως το επιθυμητό αποτέλεσμα με καθώς δεν κατέφερε να διατηρήσει την ισοτιμία και οξύνθηκε η έλλειψη ξένου συναλλάγματος. Οι ρυθμοί αύξησης των εξαγωγών και του ΑΕΠ εμφάνισαν επιβράδυνση το 1996 και οι τόκοι επί των δανειακών υποχρεώσεων πίεζαν την αποταμίευση των επιχειρήσεων. Επειδή η χώρα σημείωνε σταθερή αύξηση των εξαγωγών της για χρόνια και διέθετε πολύ καλή πιστοληπτική ικανότητα δεν είχε προνοήσει ώστε να διαθέτει υψηλά συναλλαγματικά αποθέματα σε αντίθεση με την Κίνα και την Ταϊβάν. Το 1996 διέθετε συναλλαγματικά αποθέματα 34 δις δολαρίων ποσό που αντιστοιχούσε στο 1/3 των βραχυπρόθεσμων εξωτερικών της υποχρεώσεων.

Τα κράτη στην προσπάθεια τους να στηρίξουν τα νομίσματα εξάντλησαν τα αποθεματικά τους με συνέπεια να μετατρέψουν τον φόβο σε πραγματικότητα, οδηγώντας τις οικονομίες τους σε χρεοκοπία. Οι αγορές πανικοβλήθηκαν ακόμα περισσότερο και μέσα σε ένα έτος χάθηκαν από τις χρηματιστηριακές αγορές της Ασίας 600 δισεκατομμύρια δολάρια (Klein 2010, 356). Στη Ν. Κορέα η κυβέρνηση κάλεσε τους πολίτες να χαρίσουν χρυσά κοσμήματα και τιμαφή στο πλαίσιο μιας μαζικής εκστρατείας με σκοπό να τα χρησιμοποιήσει για την αποπληρωμή των χρεών. Παρά το γεγονός ότι συγκεντρώθηκαν 200 τόνοι

χρυσού, ικανοί να μειώσουν την παγκόσμια τιμή του μετάλλου, η αξία του νομίσματος συνέχισε να καταποντίζεται (Klein 2010, 357). Η χώρα έχανε καθημερινά κεφάλαια ύψους 1 δις δολαρίων και τα ομόλογα της υποβαθμίστηκαν τόσο ώστε να θεωρούνται υψηλού κινδύνου.

Η μεταστροφή του κλίματος στις χρηματοπιστωτικές αγορές που ξεκίνησε από την Ταϊλάνδη, έπληξε και την Ινδονησία εξαιτίας των διαρθρωτικών αδυναμιών του τραπεζικού συστήματος και της μεγάλης έκθεσης σε ακάλυπτο, βραχυπρόθεσμων εξωτερικό χρέος. Λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης οι αρχές της χώρας αύξησαν τα επιτόκια σαν προληπτικό μέτρο με αποτέλεσμα τα ονομαστικά επιτόκια να εκτοξευθούν. Το ασφυκτικό πρόγραμμα σταθεροποίησης που επιβλήθηκε στη χώρα συνετέλεσε στο ξέσπασμα κοινωνικών και πολιτικών αναταραχών που κορυφώθηκαν με την πτώση του Προέδρου Σουχάρτο. Μέχρι το τέλος του Ιουλίου του 1998 η ρουπία είχε υποτιμηθεί 65% περίπου σε σχέση με το τέλος του 1997. Η απώλεια της εμπιστοσύνης προκάλεσε οικονομική αστάθεια και η παραγωγή της χώρας κατέρρευσε με σοβαρές επιπτώσεις για τα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού.

Αρχικά, η παγκόσμια κοινότητα δεν έδειξε να προβληματίζεται από την κατάσταση που διαμορφωνόταν στην περιοχή και πολλοί παράγοντες του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος και όχι μόνο, θεώρησαν την κρίση στην Ασία ευκαιρία και όχι απειλή. Τέσσερις μήνες μετά το κραχ, το Νοέμβριο του 1997, στη διάσκεψη για την Οικονομική Συνεργασία Ασίας-Ειρηνικού ο Μπιλ Κλίντον υποβάθμισε τη σημασία των εξελίξεων λέγοντας ότι ήταν *“μερικές μικρές ανωμαλίες της αγοράς”* (Klein 2010, 358). Την άποψη του Κλίντον συμμερίζονταν και οι υπόλοιποι ηγέτες που συμμετείχαν στην ετήσια συνδιάσκεψη του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας η οποία είχε πραγματοποιηθεί λίγο νωρίτερα, τον Σεπτέμβριο του 1997 στο Χονγκ Κονγκ. Τότε μάλιστα τα στελέχη του ΔΝΤ ζήτησαν να γίνουν αλλαγές στο καταστατικό του Ταμείου ώστε αυτό να έχει τη δυνατότητα άσκησης μεγαλύτερων πιέσεων προς τις χώρες για την απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών τους (Stiglitz 2003, 198). Οι Ασιάτες ήταν επιφυλακτικοί με αυτήν την πρόταση καθώς έβλεπαν στην απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών την ρίζα των προβλημάτων τους.

Ο Jose Pinera, πρώην υπουργός του Πινοσέτ που εκείνη την περίοδο εργαζόταν για το Cato Institute, είχε γράψει σε άρθρο του ότι η κατάρρευση των

“ασιατικών τίγρων” αντιπροσώπευε την πτώση ενός δεύτερου Τείχους του Βερολίνου και την οριστική εγκατάλειψη της επικίνδυνης (όπως την είχε χαρακτηρίσει) ιδέας ότι υπάρχει “τρίτος δρόμος” ανάμεσα στο δημοκρατικό καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς και στο σοσιαλιστικό κρατισμό, που στην περίπτωση της Ν.Α. Ασίας είχε ονομασθεί “ασιατικό μοντέλο” (Pinera, 1999). Παρόμοιες απόψεις εξέφρασαν και άλλοι παράγοντες όπως ο Alan Greenspan, τότε πρόεδρος της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, που υποστήριζε ότι *“η παρούσα κρίση θα επιταχύνει, κατά πάσα πιθανότητα, τη διάλυση σε πολλές ασιατικές χώρες των υπολημμάτων ενός συστήματος στο οποίο υπάρχουν μεγάλοι τομείς κρατικά ελεγχόμενων επενδύσεων”* (Klein, 2010,360).

Τελικά το ΔΝΤ αν και καθυστερημένα, αντέδρασε στην κρίση όχι με την άμεση χορήγηση ενός δανείου σταθεροποίησης που θα την ανακούφιζε αποτελεσματικά αλλά με ένα πακέτο διάσωσης που συμπεριλάμβανε μια σειρά “προϋποθέσεων” για τη χορήγηση των χρημάτων που αποσκοπούσαν στην αναδιάρθρωση όλου του οικονομικού συστήματος των χωρών. Η αργοπορία της παγκόσμιας κοινότητας και των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης επιδείνωσε την κατάσταση και αποδυνάμωσε τις χώρες. Με εξαίρεση την Μαλαισία που είχε σχετικά μικρό χρέος τα υπόλοιπα κράτη είχαν άμεση ανάγκη από ξένο συνάλλαγμα και προχώρησαν σε δανεισμό.

Το Ταμείο παρείχε δάνεια στις χώρες για να μπορέσουν να διατηρήσουν τη συναλλαγματική τους ισοτιμία καθώς όπως υποστήριζε με αυτόν τον τρόπο θα σταματούσαν οι κερδοσκοπικές επιθέσεις προς τα νομίσματα και θα αποκαθίσταντο η εμπιστοσύνη αν οι αγορές πείθονταν πως υπήρχαν αρκετά αποθεματικά. Το συνολικό πακέτο ενισχύσεων -συμπεριλαμβανομένων και άλλων χρηματοδοτών- έφτασε τα 66,6 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ οι δεσμεύσεις χρηματοδότησης ξεπέρασαν τα 125 δισεκατομμύρια. (Πίνακας 21).

Θεωρητικά με το πακέτο διάσωσης του ΔΝΤ και την παρέμβαση των υπόλοιπων φορέων χρηματοδότησης οι αγορές θα καθησυχάζονταν και οι επενδυτές θα επέστρεφαν στην ασιατική αγορά. Τα γεγονότα όμως εξελίχθηκαν διαφορετικά, οι αγορές εξακολούθησαν να κινούνται με πανικό και σπασμωδικές κινήσεις και οι χρηματιστές παρά τις χρηματοδοτήσεις της διεθνούς κοινότητας συνέχισαν να αποσύρουν κεφάλαια, πραγματοποιώντας κερδοσκοπικές επιθέσεις στα νομίσματα των “ασιατικών τίγρων”.

Πίνακας 21: Δεσμεύσεις και εκταμιεύσεις της διεθνούς κοινότητας για την αντιμετώπιση της ασιατικής κρίσης

Χώρα	Δεσμεύσεις				Εκταμιεύσεις (έως 30/5/00)		
	ΔΝΤ	Πολυμερείς*	Διμερείς	Σύνολο	ΔΝΤ	Πολυμερείς & Διμερείς	Σύνολο
Ινδονησία	15	10	24,7	49,7	11,6	10,3	21,9
Ν. Κορέα	21,1	14,2	23,1	58,4	19,8	10,6	30,4
Ταϊλάνδη	4	2,7	10,5	17,2	3,4	10,9	14,3
Σύνολο	40,1	26,9	58,3	125,3	34,8	31,8	66,6

Σε δισεκατομμύρια δολάρια
* Παγκόσμια Τράπεζα και Ασιατική Αναπτυξιακή Τράπεζα

Πηγή: IMF, Recovery from the Asian Crisis and the Role of the IMF, 2000, www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/062300.htm#V [Πρόσβαση 15/10/16]

12.1. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ Ν.Α. ΑΣΙΑΣ

Η κρίση της Ν.Α. Ασίας θεωρήθηκε ως ευκαιρία για την αποδιοργάνωση του υπάρχοντος οικονομικού συστήματος και την μετατροπή του σε μια “αμερικανικού τύπου” οικονομία και οι επιπτώσεις των προγραμμάτων χαρακτηρίστηκαν ως “ωδίνες τοκετού” για τη δημιουργία μιας νέας οικονομικής πραγματικότητας. Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης δεν εστίασαν στις αιτίες της κρίσης αλλά επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στον τρόπο που θα την χρησιμοποιούσαν ώστε να πιέσουν τις χώρες να μεταρρυθμίσουν πλήρως το οικονομικό τους μοντέλο.

Η άρση των ελέγχων στο εμπόριο και τις επενδύσεις, η κατάργηση του προστατευτισμού των εγχώριων επιχειρήσεων και του κρατικού παρεμβατισμού ήταν ο βασικός άξονας των απαιτήσεων των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης για τη χορήγηση των δανείων ενώ ο έλεγχος, ο προστατευτισμός και ο κρατικός παρεμβατισμός ήταν και τα κύρια συστατικά στοιχεία του “ασιατικού θαύματος”.

Οι κυβερνήσεις των χωρών της περιοχής εξέφρασαν την άποψη ότι η κρίση είχε πυροδοτηθεί από την απελευθέρωση της ροής των κεφαλαίων και άρα θα έπρεπε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να επιβληθούν και πάλι έλεγχοι στις κεφαλαιακές κινήσεις αλλά το ΔΝΤ απέρριψε αμέσως την πρόταση. Για το Ταμείο η χρεοκοπία των χωρών ήταν ευκαιρία για μεταρρύθμιση του οικονομικού συστήματος και την χρησιμοποίησε ως μοχλό πίεσης για την υλοποίηση του στόχου της που ήταν η αναμόρφωση των οικονομιών. Σύμφωνα με τον Walden Bello (1998) το Ταμείο αξιοποίησε την ευκαιρία για να απαλλαγεί από τον προστατευτισμό και τον κρατικό παρεμβατισμό που αποτελούσαν και το βασικά συστατικά του “ασιατικού θαύματος”.

Οι χώρες αισθάνονταν ανίσχυρες να εναντιωθούν στις πολιτικές του οργανισμού καθώς γνώριζαν ότι οι ενέργειές τους θα καταδικάζονταν και αυτό θα δημιουργούσε ακόμα μεγαλύτερο πανικό στις αγορές. Εξάιρεση αποτέλεσε η Μαλαισία που επέλεξε να εφαρμόσει τη δική της στρατηγική, η οποία αποδείχθηκε επιτυχής σε πολλά σημεία, καθώς η ύφεση ήταν βραχύτερη και λιγότερο βαθιά σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες (Karlan & Rodrick 2001) (Πίνακες 22&23). Υπό την πίεση των εξελίξεων και την ανάγκη για χρηματοδότηση τα υπόλοιπα κράτη αναγκάστηκαν να διαφοροποιήσουν την οικονομική τους πολιτική και υιοθέτησαν το πρότυπο της “συναίνεσης της Washington”.

Το αποτέλεσμα ήταν η ύφεση να μετατραπεί σε κρίση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Sachs (1997) το ΔΝΤ αντί να σβήσει τη φωτιά στο θέατρο, άρχισε να φωνάζει “φωτιά”. Σύμφωνα με πολλούς μελετητές (Rodrik 2012, Eatwell & Taylor 2000, Klein 2010, Stiglitz 2003, Hertz 2006) οι πολιτικές που εφάρμοσαν στη Ν.Α. Ασία οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης και ειδικότερα το ΔΝΤ μετέτρεψαν μια περιφερειακή κρίση σε γενικευμένη. Το πρόβλημα ξεκίνησε από τον ιδιωτικό τομέα ο οποίος αφέθηκε και λειτούργησε υπό υπερβολικά ελαστική δημόσια εποπτεία. Οι παρεμβάσεις της διεθνούς κοινότητας επιδείνωσαν μια ήδη κακή κατάσταση και το Ταμείο επανέλαβε, αμέσως μετά, τα ίδια σφάλματα στην Ρωσία και στην Λατινική Αμερική. Η κρίση αρχικά χαρακτηρίστηκε σαν “ασιατική γρίπη” αλλά γρήγορα μετατράπηκε σε “ασιατική μολυσματική νόσο” καθώς εξαπλώθηκε και σε άλλα σημεία του πλανήτη.

Οι κυβερνητικές πολιτικές έπαιξαν σημαντικό ρόλο ώστε οι χώρες να αποταμιεύσουν και ταυτόχρονα να επενδύσουν σωστά. Όταν ξέσπασε η κρίση πολλοί από τους επικριτές αυτών των πολιτικών απέδωσαν την αποτυχία των χωρών στην εμπλοκή των κυβερνήσεων στη λειτουργία των αγορών αλλά ταυτόχρονα ήταν απρόθυμοι να αποδώσουν στις κυβερνήσεις οποιαδήποτε από τις επιτυχίες που παρουσίαζαν τα κράτη, για σχεδόν 30 χρόνια, και οδήγησαν σε αύξηση των εισοδημάτων και μείωση της φτώχειας. Ο συνδυασμός υψηλών ποσοστών αποταμίευσης καθώς και κυβερνητικών επενδύσεων στην βιομηχανία και την εκπαίδευση συντέλεσαν στο να γίνει περιοχή οικονομικά ισχυρή. Με μεγάλους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης το βιοτικό επίπεδο σημείωσε τεράστια άνοδο και δεκάδες εκατομμύρια άνθρωποι επωφελήθηκαν από την οικονομική ανάπτυξη καθώς τα οφέλη της μεγέθυνσης κατανεμήθηκαν ευρύτατα.

Το ΔΝΤ προώθησε τα συστατικά στοιχεία της “συναίνεσης της Washington”: ιδιωτικοποιήσεις, ανεξαρτητοποίηση των κεντρικών τραπεζών, ευελιξία στην αγορά εργασία, μείωση κοινωνικών δαπανών και απόλυτη απελευθέρωση του εμπορίου. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ινδονησία έπρεπε να καταργήσει τις επιδοτήσεις στα τρόφιμα, η Ταϊλάνδη να επιτρέψει σε ξένους επενδυτές να αποκτήσουν μεγαλύτερο μερίδιο στις εγχώριες τράπεζες και η Κορέα κατήργησε την νομοθεσία που προστάτευε τους εργαζόμενους από μαζικές απολύσεις.

Οι “προϋποθέσεις” των προγραμμάτων σχετίζονταν με τους ευρύτερους στόχους των δανειστών. Ζητήθηκε από τις χώρες να προβούν σε μεγάλες δημοσιονομικές περικοπές, με συνέπεια να γίνουν μαζικές απολύσεις στο δημόσιο τομέα την στιγμή που η ανεργία είχε εκτοξευθεί στα ύψη και απαίτησαν μείζονες μεταρρυθμίσεις όπως μεγαλύτερο άνοιγμα στην διαφάνεια και αλλαγές στη ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Όταν σχεδιάζονταν τα προγράμματα του ΔΝΤ για την περιοχή ορισμένα από τα μέλη του Συμβουλίου των Διοικητών αμφισβήτησαν την ανάγκη για τα μέτρα σύσφιξης της δημοσιονομικής πολιτικής καθώς η κρίση δεν προέρχονταν από δημοσιονομικές ανισορροπίες (IMF 1998, 25).

Τα χρήματα των δανείων εξυπηρέτησαν την αποπληρωμή των χρεών που είχαν λάβει οι εταιρείες από δυτικές τράπεζες και με αυτόν τον τρόπο εκτός από τις χώρες, διασώθηκαν και οι τράπεζες με συνέπεια οι δανειστές να μην

αντιμετωπίσουν όλες τις συνέπειες της επισφαλούς δανειοδότησης. Η χρηματοδότηση της βραχυπρόθεσμης, τεχνητής διατήρησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας σε μη βιώσιμα επίπεδα είχε ως αποτέλεσμα οι οικονομικά εύρωστοι κάθε χώρας που είχαν ρευστό να μετατρέψουν τα χρήματα τους σε δολάρια με ευνοϊκή ισοτιμία και να τα βγάλουν στο εξωτερικό ενισχύοντας το ρεύμα της φυγής κεφαλαίων.

Οι οργανισμοί προώθησαν την αύξηση των επιτοκίων, περικοπές στις κρατικές δαπάνες, αυξήσεις στους φόρους και διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομία καθώς πίστευαν ότι το οικονομικό μοντέλο που εφαρμόζονταν ήταν υπεύθυνο για τα προβλήματα που προέκυψαν. Οι “προϋποθέσεις” που συνόδευαν την χρηματοδότηση θεωρητικά θα έπειθαν τις αγορές να ανανεώσουν τα δάνεια τους. Όμως τα προγράμματα δεν κατάφεραν να ανακόψουν την πτώση των νομισμάτων και οι φορείς χρηματοδότησης απέδωσαν την αποτυχία στις χώρες και την λάθος εφαρμογή των προγραμμάτων, τους κατηγορώντας τες πως δεν έκαναν τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Το ΔΝΤ μάλιστα ανακοίνωσε δημοσίως ότι οι χώρες είχαν θεμελιακά προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν για να ανακάμψουν με αποτέλεσμα να ενταθεί η εκροή κεφαλαίων.

Η ανεργία αυξήθηκε, οι τράπεζες έκλειναν και το ΑΕΠ παρουσίασε ραγδαία πτώση (Πίνακες 22& 23). Στην Κορέα η ένδεια στα αστικά κέντρα σχεδόν τριπλασιάστηκε και το ένα τέταρτο του πληθυσμού βυθίστηκε στην φτώχεια ενώ στην Ινδονησία η φτώχεια διπλασιάστηκε. Η Διεθνής Ένωση Εργασίας υπολογίζει ότι 24 εκατομμύρια άνθρωποι στην περιοχή έχασαν την εργασία τους την περίοδο της κρίσης (ILO 1999 a) και στο αποκορύφωμα της, στη Ταϊλάνδη χάνονταν 2.000 θέσεις εργασίας ημερησίως και στη Ν.Κορέα που η ανεργία τριπλασιάστηκε, απολύονταν μηνιαίως 300.000 εργαζόμενοι, δηλαδή 10.000 ημερησίως.

Η κρίση έπληξε περισσότερο τους φτωχούς εργαζόμενους και διάβρωσε τη μεσαία τάξη καθώς τα υψηλά επιτόκια οδήγησαν τις μικρές επιχειρήσεις σε χρεοκοπία γεγονός που είχε καταλυτικές επιπτώσεις στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Αποταμιεύσεις εξανεμίστηκαν και η απουσία ασφαλιστικών προγραμμάτων και δομών κοινωνικής πρόνοιας μεγιστοποίησαν την ανθρωπιστική κρίση. Το 1998 οι αυτοκτονίες στη Ν. Κορέα αυξήθηκαν κατά 50% και το μεγαλύτερο ποσοστό αφορούσε ανθρώπους άνω των εξήντα ενώ

αυξήθηκαν και τα οικογενειακά “σύμφωνα αυτοκτονίας” καθώς στα υπερχρεωμένα νοικοκυριά οι πατέρες ηγούνταν ο μαδικών αυτοκτονιών (Klein 2010, 357).

Πίνακας 22: Ανεργία στις χώρες της Ν.Α. Ασίας 1995-2005 (%)

Χώρα / Έτος	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ινδονησία	3,9	4,4	4,7	5,5	6,3	6,1	8,1	9,1	9,5	9,9	11,2
Ν.Κορέα	2,1	2	2,6	7	6,3	4,4	4	3,3	3,6	3,7	3,7
Μαλαισία	3,1	2,5	2,4	3,2	3,4	3	3,5	3,5	3,6	3,5	3,5
Φιλιππίνες	8,4	7,4	7,9	9,4	9,4	11,2	11	11,5	11,2	11,9	7,7
Ταϊλάνδη	1,2	1,1	0,9	3,4	3	2,4	2,6	1,8	1,5	1,5	1,3
Κίνα	4,5	4,6	4,6	4,7	4,7	4,5	4,5	4,4	4,3	4,3	4,1
Χονγκ Κονγκ	3,2	2,8	2,2	4,6	6,2	4,9	5,1	7,3	7,9	6,7	5,6

Πηγή: World Bank 2016.

Τον Οκτώβριο του 1997 και ενώ είχε ήδη ξεκινήσει η κρίση, οι οργανισμοί συνιστούσαν περαιτέρω διεύρυνση των πολιτικών που αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες της. Το ΔΝΤ συνέβαλε στη δημιουργία ενός κλίματος που ενέτεινε τις πιθανότητες για επιδείνωση της κατάστασης προωθώντας έναν γρήγορο ρυθμό απελευθέρωσης των χρηματοπιστωτικών αγορών και των κεφαλαιαγορών. Με βέβαιη την επικείμενη ύφεση στην περιοχή το πρόβλημα δεν ήταν η υπερβολική αλλά η ανεπαρκής ζήτηση και η άμβλυνση της λειτουργήσε επιβαρυντικά. Παράλληλα η αύξηση των επιτοκίων κατέστησε την εκ νέου δανειοδότηση απαγορευτική καταδικάζοντας πολλές επιχειρήσεις σε αφανισμό καθώς αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα παλαιά δάνεια και δεν είχαν πρόσβαση σε νέα.

Οι οργανισμοί δεν αναγνώρισαν τις σημαντικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατών της περιοχής. Οι συσταλτικές πολιτικές του ενός πίεζαν και την οικονομία των άλλων με δυσμενείς επιπτώσεις και επέσπευσαν την εξάπλωση της ύφεσης από τη μια χώρα στην άλλη. Το ΔΝΤ πίεσε τις χώρες να μειώσουν το εμπορικό τους έλλειμμα ακόμα και να δημιουργήσουν πλεόνασμα. Αυτή είναι μια μακροοικονομική πολιτική που εξυπηρετεί μόνο την αποπληρωμή των δανειστών με μεγάλο κόστος όμως για τις ίδιες τις χώρες και τους πολίτες και κατατάσσεται στις πολιτικές τύπου “κατέστρεψε τον εαυτό σου” όπως τις έχει χαρακτηρίσει ο Stiglitz (2003, 223).

Οι οικονομίες της περιοχής ήταν στενά συνδεδεμένες σε επίπεδο εμπορικών συναλλαγών και ιδιοκτησίας των στοιχείων ενεργητικού. Οι επιπτώσεις των συσταλτικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν σε μια χώρα διαδίδονται και στις άλλες χώρες της περιοχής. Ταυτόχρονα οι όποιες βελτιώσεις των εμπορικών συναλλαγών που θα μπορούσαν να προκύψουν από την υποτίμηση εξανεμίζονται λόγω της εξάρτησης των εισαγωγών από τα γειτονικά κράτη.

Έχοντας αποκλείσει τους δασμούς και τις υποτιμήσεις μόνο με δύο τρόπους μπορεί να δημιουργηθεί εμπορικό πλεόνασμα είτε με την αύξηση των εξαγωγών, είτε με την μείωση των εισαγωγών. Η αύξηση των εξαγωγών δεν μπορεί να επιτευχθεί ούτε εύκολα, ούτε γρήγορα και για να μειωθούν οι εισαγωγές πρέπει να περικοπούν τα εισοδήματα. Οι χώρες αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν την δεύτερη εναλλακτική. Οι συσταλτικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές σε συνδυασμό με τις αστοχίες της νομισματικής πολιτικής οδήγησαν σε ύφεση, περικοπές εισοδημάτων και μείωση των εισαγωγών αλλά τα εμπορικά πλεονάσματα που δημιουργήθηκαν έδωσαν τη δυνατότητα στις χώρες να εξοφλήσουν τους δανειστές.

Με δεδομένη τη συσταλτική επίδραση των κεφαλαιακών ροών οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ σημείωσαν πτώση σε όλη την περιοχή και το 1998 έγιναν αρνητικοί (Πίνακας 23). Αυτή η πολιτική βοηθάει στην αύξηση των αποθεματικών με κόστος όμως για τις ίδιες τις χώρες και τις γειτονικές. Οι συνέπειες αυτών των πολιτικών για τους εμπορικούς εταίρους των χωρών ήταν ακριβώς οι ίδιες όπως στην περίπτωση που θα είχαν εφαρμοστεί πολιτικές τύπου “κατέστρεψε τον εαυτό σου” οι οποίες και διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση της μεγάλης ύφεσης του 1930.

Πίνακας 23: Ρυθμός μεταβολής πραγματικού ΑΕΠ (% ετησίως) στις χώρες της Ν.Α Ασίας

Χώρα	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ινδονησία	8,3	7,6	4,7	-13,1	0,7	4,9	3,6	4,5	4,8	5	5,7
Ν.Κορέα	8,9	7,2	5,8	-5,7	10,7	8,8	4,5	7,4	2,9	4,9	3,9
Μαλαισία	9,8	10	7,3	-7,4	6,1	8,9	0,5	5,4	5,8	6,8	5,3
Φιλιππίνες	4,6	5,8	5,2	-0,6	3,1	4,4	2,9	3,6	5	6,7	4,8
Ταϊλάνδη	8,1	5,7	-2,8	-7,6	4,6	4,5	3,4	6,1	7,2	6,3	4,2
Κίνα	11	9,9	9,2	7,9	7,6	8,4	8,3	9,1	10	10,1	11,4
Χονγκ Κονγκ	2,3	4,3	5,1	-5,9	2,5	7,7	0,6	1,7	3,1	8,7	7,4

Πηγή: World Bank 2016.

Οι χώρες προσπαθούσαν να περικόψουν τις εισαγωγές ώστε να ενισχυθεί η ζήτηση για τα εγχώρια προϊόντα επιβάλλοντας δασμούς και προβαίνοντας σε ανταγωνιστικές υποτιμήσεις των νομισμάτων τους. Όμως κάθε χώρα που μειώνει τις εισαγωγές της στην ουσία βγάζει τμήμα της οικονομικής της ύφεσης στις γειτονικές χώρες εφαρμόζοντας πολιτικές “κατέστρεψε το γείτονά σου” (Stiglitz 2003, 222).

Εφαρμόζοντας την πολιτική “κατέστρεψε τον εαυτό σου” τα αποτελέσματα είναι ακριβώς τα ίδια όπως όταν εφαρμόζεται η πολιτική “κατέστρεψε τον γείτονα σου”. Καθώς οι εισαγωγές μιας χώρας μειώνονται, περιορίζονται ταυτόχρονα οι εξαγωγές μιας άλλης και ως συνέπεια εμφανίζεται συνολική μείωση της παραγωγής και γενικότερη ύφεση. Μόνο που με την πολιτική “κατέστρεψε τον εαυτό σου” δεν υπάρχει ούτε το όφελος της ενίσχυσης της εγχώριας οικονομίας.

Μέσω των προγραμμάτων διάσωσης επιβλήθηκε αύξηση στα επιτόκια που άγγιζε το 30% (Grenville 2004, 12). Το σκεπτικό ήταν ότι αν μια χώρα αύξανε τα επιτόκια θα προσέλκυε κεφάλαια, η εισροή κεφαλαίων θα βοηθούσε στη στήριξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας και θα σταθεροποιούνταν το νόμισμα. Αυτή όμως η νομισματική προσέγγιση παρέβλεπε τις επιπτώσεις της αύξησης των επιτοκίων

στην πραγματική οικονομία. Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης δεν συνυπολόγισαν την επίδραση που θα είχε η αύξηση των επιτοκίων στην πιθανότητα αθέτησης των δανείων και στο ποσό που τελικά θα μπορούσαν να ανακτήσουν οι δανειστές σε περίπτωση αθέτησης πληρωμών.

Πολλές από τις εταιρίες της Ν.Α. Ασίας ήταν εκτεθειμένες σε υψηλό δανεισμό με μεγάλη αναλογία δανεισμού προς μετοχικό κεφάλαιο. Αυτές οι επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στις αυξήσεις των επιτοκίων καθώς με υψηλά επιτόκια είναι πολύ εύκολο, ειδικά σε περίοδο ύφεσης, να χρεοκοπήσουν. Ακόμα και αν δεν χρεοκοπήσουν, η καθαρή θέση της εταιρείας, τα ίδια κεφάλαια, μειώνονται γρήγορα καθώς αναγκάζονται να πληρώσουν μεγάλα ποσά για τα δάνεια.

Αν και οι οργανισμοί του Bretton Woods αναγνώρισαν ότι τα θεμελιώδη προβλήματα στις χώρες της περιοχής ήταν οι αδύναμοι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί και οι εταιρείες που στηρίζονταν σε υπερβολικό δανεισμό, προώθησαν πολιτικές υψηλών επιτοκίων που όξυναν τα προβλήματα. Τα υψηλά επιτόκια αυξήσαν τον αριθμό των εταιρειών που αντιμετώπισαν δυσκολία στην αποπληρωμή των δανείων και οι τράπεζες ήρθαν αντιμέτωπες με μη εξυπηρετούμενα δάνεια με αποτέλεσμα να αποδυναμωθούν ακόμα περισσότερο.

Το ΔΝΤ δεν έχει καταφέρει να υπερασπιστεί πειστικά την πολιτική αύξησης των επιτοκίων σε χώρες που οι επιχειρήσεις είναι εκτεθειμένες σε υψηλό δανεισμό. Το μοναδικό, σχετικά αιτιολογημένο, επιχείρημα είναι ότι πολλές φορές οι εγχώριοι επιχειρηματίες διατηρούν μεγάλα κεφάλαια στο εξωτερικό αλλά δανείζονται μέσα στη χώρα (Stiglitz 2003, 482). Με βάση αυτό το σκεπτικό τα υψηλά επιτόκια στα δάνεια εσωτερικού που είχαν συνάψει θα τους υποχρέωναν να επαναπατρίσουν μέρος των κεφαλαίων για να εξοφλήσουν τα δάνεια και να μην επιβαρυνθούν από τα υψηλά επιτόκια. Όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις, η καθαρή ροή κεφαλαίων στις χώρες που επλήγησαν ήταν από το εσωτερικό προς το εξωτερικό και όχι το αντίθετο καθώς οι επιχειρηματίες θεώρησαν ότι τελικά δεν θα ήταν αναγκασμένοι να πληρώσουν τόσο υψηλά επιτόκια και θα γινόταν κάποια επαναδιαπραγμάτευση των δανείων τους, αποδεικνύοντας ότι η πολιτική των υψηλών επιτοκίων δεν είναι ικανή και αξιόπιστη μέθοδος για την επιστροφή των κεφαλαίων (Grenville 2004).

Το ΔΝΤ υποστήριξε επίσης ότι αν δεν αυξάνονταν τα επιτόκια θα κατέρρεε η συναλλαγματική ισοτιμία γεγονός που θα ήταν καταστροφικό καθώς όσοι είχαν χρέη σε δολάρια δεν θα ήταν σε θέση να τα εξοφλήσουν. Όμως και αυτή η προσέγγιση εξασφαλίζει τους διεθνείς δανειστές και την αποπληρωμή των δανείων ενώ αφήνει εκτεθειμένες τις κράτη και το εγχώριο τραπεζικό σύστημα.

Η πολιτική των υψηλών επιτοκίων αποδυνάμωσε τις τράπεζες και η δυσπραγία στον εταιρικό χρηματοπιστωτικό τομέα επιδείνωσε την ύφεση που προκαλούσαν οι περιοριστικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν. Τα προγράμματα σταθεροποίησης είχαν καταφέρει να προκαλέσουν περιορισμό στη συνολική ζήτηση και τη συνολική προσφορά. Τα μέτρα δεν αποκατέστησαν την εμπιστοσύνη των αγορών καθώς για τις οικονομίες που βρίσκονται σε καθοδική περιδίνηση τα υψηλά επιτόκια δεν εξασφαλίζουν την προσέλκυση κεφαλαίων αλλά επιδεινώνουν την ύφεση και απομακρύνουν τα κεφαλαία. Έτσι πολλές εταιρείες που στηρίζονταν στο δανεισμό αναγκάστηκαν να κηρύξουν χρεοκοπία. Εκτιμάται ότι στην Ινδονησία το 75% του συνόλου των επιχειρήσεων κατασχέθηκαν ενώ στην Ταϊλάνδη σχεδόν το 50% των τραπεζικών δανείων έπαψαν να εξυπηρετούνται. (Stiglitz 2003, 482). Η μετέπειτα μείωση των επιτοκίων δεν βοήθησε τις εταιρείες, η καθαρή αξία των οποίων είχε εκμηδενιστεί.

Οι δανειστές επέμειναν ότι οι τράπεζες με μη εξυπηρετούμενα δάνεια έπρεπε να κλείσουν και οι εταιρείες που χρωστούσαν να κλείσουν ή να περάσουν στον έλεγχο των δανειστών τους. Αν και η αδυναμία του χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν εκτεταμένη στην περιοχή οι επιλογές τους επιδείνωσαν την κατάσταση. Το ΔΝΤ εστίασε στο κλείσιμο των αδύναμων τραπεζών όμως η αντιμετώπιση του προβλήματος δεν συμπεριλάμβανε μια ευρεία εικόνα των χρηματοπιστωτικών αγορών και τον αντίκτυπο στην υπόλοιπη οικονομία.

Καθώς είχε επικρατήσει η λογική της χορήγησης δανείων υψηλού κινδύνου και αποδόσεων στην καλύτερη περίπτωση τα δάνεια θα εξοφλούνται και τα υψηλότερα επιτόκια θα αποκαθιστούσαν την φερεγγυότητα των τραπεζών ενώ στην χειρότερη θα έπαυαν να λειτουργούν και η εκάστοτε κυβέρνηση θα ήταν υποχρεωμένη να οδηγηθεί σε κάποιου είδους διάσωση. Είναι γεγονός ότι όταν μια κυβέρνηση παρεμβαίνει για τη διάσωση μιας τράπεζας αυτό γίνεται με μεγαλύτερο κόστος σε σχέση με το κόστος που θα υπήρχε αν η τράπεζα έκλεινε

νωρίτερα. Όμως σε μια οικονομία που βρίσκεται σε κρίση και ύφεση έχει πολύ μεγάλη σημασία η διατήρηση της ροής του κεφαλαίου.

Η στρατηγική του Ταμείου για την χρηματοπιστωτική αναδιάρθρωση περιελάμβανε διαχωρισμό των προβληματικών τραπεζών από τις υγιείς και μια τρίτη ομάδα τραπεζών που ήταν μεν προβληματικές αλλά μπορούσαν να αποκαταστήσουν την αξιοπιστία τους. Οι τράπεζες είναι υποχρεωμένες να έχουν ένα συγκεκριμένο δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας (capital ratio), μια συγκεκριμένη αναλογία κεφαλαίων/δανείων. Όταν τα δάνεια παύουν να εξυπηρετούνται μαζικά οι τράπεζες δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στο δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας. Για τις τράπεζες που ανήκαν σε αυτήν την κατηγορία το ΔΝΤ επέμενε ότι έπρεπε είτε να κλείσουν είτε να ανταποκριθούν άμεσα στο δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας. Αυτή η απαίτηση για άμεση ανταπόκριση στον δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας επέτεινε την οικονομική ύφεση. Στην περίπτωση που μια μόνο τράπεζα αντιμετωπίζει πρόβλημα τότε η ανταπόκριση στον δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας βοηθάει στην εύρυθμη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος όταν όμως πολλές τράπεζες αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα το ίδιο πρόβλημα η πολιτική αυτή μπορεί να πλήξει περισσότερο την οικονομία.

Για να μπορέσει μια τράπεζα να αυξήσει τον δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας είτε θα μειώσει τα δάνεια, είτε θα αυξήσει τα κεφάλαια. Στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας ήταν εξαιρετικά δύσκολο να δημιουργηθούν νέα κεφάλαια και η μόνη λύση ήταν να μειωθούν τα εκκρεμή δάνεια. Όταν οι τράπεζες απαιτούν την εξόφληση των δανείων αυξάνεται ο αριθμός των εταιρειών που δεν μπορούν να τα εξοφλήσουν και γίνονται αναξιόχρεες. Όσες απομένουν μειώνουν την παραγωγή είτε εξαιτίας της ανεπάρκειας των κεφαλαίων είτε εξαιτίας της γενικότερης ύφεσης που προκαλεί η πτώση στη ζήτηση. Έτσι συρρικνώνεται ο παραγωγικός κύκλος και η καθοδική πορεία της οικονομίας επιδεινώνεται.

Όσο αυξάνονται οι αναξιόχρεες εταιρείες επιδεινώνεται ο δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών και με αυτόν τον τρόπο η προσπάθεια βελτίωσης της καθαρής θέσης των τραπεζών επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα. Πολλές τράπεζες έκλεισαν και όσες έμειναν ήταν απρόθυμες να χορηγήσουν νέα δάνεια. Με την υποτίμηση του νομίσματος οι εξαγωγές θα έπρεπε να σημειώσουν έκρηξη καθώς τα προϊόντα έγιναν φθηνότερα αλλά η αύξηση των εξαγωγών δεν

ήταν η αναμενόμενη καθώς οι εταιρείες χρειάζονταν κεφάλαια για να παράγουν περισσότερο.

Στην Ινδονησία έκλεισαν 16 ιδιωτικές τράπεζες και υπήρχαν σκέψεις να κλείσουν και άλλες γεγονός που οδήγησε σε μαζικές αναλήψεις καταθέσεων από τις ιδιωτικές κυρίως τράπεζες και οι καταθέσεις μετακινήθηκαν στις κρατικές τράπεζες που θεωρητικά είχαν κυβερνητικές εγγυήσεις. Τα αποτελέσματα για το τραπεζικό σύστημα της χώρας ήταν καταστροφικά. Στον αντίποδα η Ν. Κορέα αγνόησε τις πιέσεις για κλείσιμο των τραπεζών, ανακεφαλαιοποίησε δύο από τις μεγαλύτερες τράπεζες και ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που σημείωσε πιο γρήγορη ανάκαμψη (Stiglitz 2003, 241).

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς για τις εταιρείες που βρίσκονται πριν τη χρεοκοπία είναι ασαφές καθώς παραμένει μετέωρο σε ποιον ανήκει πραγματικά η κυριότητα, στους τωρινούς ιδιοκτήτες ή στους δανειστές και τα ζητήματα ιδιοκτησίας επιλύονται μόνο όταν τελειώσει η διαδικασία της χρεοκοπίας. Καθώς στις χώρες της περιοχής δεν υπήρχε νομικό πλαίσιο για τη διαχείριση της διαδικασίας των πτωχεύσεων, σε πολλές περιπτώσεις, η εκάστοτε τρέχουσα διοίκηση και οι παλιοί ιδιοκτήτες εκποιούσαν όλα τα περιουσιακά στοιχεία πριν ολοκληρωθεί η διαδικασία της πτώχευσης και περάσει η εταιρεία στους πιστωτές ενώ πολλές φορές η διαδικασία της πτώχευσης τραβούσε σε μάκρος και οι διαπραγματεύσεις μπορεί να έπαιρναν έως και δυο χρόνια. Όταν χρεοκοπούν λίγες εταιρείες αυτό δεν επιφέρει πλήγμα στην οικονομία αλλά όταν χρεοκοπούν πολλές ταυτόχρονα αυτό επηρεάζει αρνητικά το σύνολο της, ενισχύει την κάμψη και έχει μεγάλο κοινωνικό κόστος.

Όσο βάθαινε η κρίση οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων έπεφταν και το ΔΝΤ παρότρυνε τις χώρες να πουλήσουν τα περιουσιακά τους στοιχεία σε χαμηλές τιμές γιατί υποστήριζε ότι οι ξένες διοικήσεις θα ήταν πιο αποτελεσματικές, παραβλέποντας ότι πολλές από αυτές τις εταιρείες είχαν σημειώσει αξιόλογο ιστορικό ανάπτυξης υπό κυβερνητική καθοδήγηση που δεν μπορεί να συμβαδίζει με φαινόμενα κακοδιοίκησης.

Συνήθως οι πωλήσεις των περιουσιακών στοιχείων διεκπεραιώνονταν από τους ίδιους διεθνείς οίκους που απέσυραν τα κεφάλαια τους από την περιοχή εντείνοντας την κρίση. Αυτοί οι οίκοι καρπίζονταν μεγάλες προμήθειες από την εμπλοκή τους στην αγοραπωλησία των εταιρειών όπως λάμβαναν μεγάλες

προμήθειες στο παρελθόν όταν επένδυναν μεγάλα κεφάλαια στις ίδιες χώρες. Μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις δεν προέβησαν στην πώληση των περιουσιακών στοιχείων, μέχρι να ανακάμψει η οικονομία, βγάζοντας κέρδος καθώς αγόρασαν σε τιμές εκποίησης και πούλησαν όταν οι τιμές ανέκαμψαν.

Οι περιοριστικές πολιτικές που επιβλήθηκαν στις χώρες της περιοχής έφεραν και κοινωνικές αναταραχές όπως στην περίπτωση της Ινδονησίας το 1998. Το ΔΝΤ είχε διαθέσει περίπου 23 δισεκατομμύρια δολάρια για την στήριξη των συναλλαγματικών ισοτιμιών αλλά απαιτούσε περικοπές στις επιδοτήσεις σε καύσιμα και τρόφιμα που απευθύνονταν στις πιο ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες (IMF 2000). Παιδιά λιμοκτονούσαν και δεν αναπτύσσονταν φυσιολογικά, σημειώθηκε αύξηση της πορνείας, φτωχοποίηση του πληθυσμού και ανεξάρτητα από την ανθρωπιστική προσέγγιση του ζητήματος αυτή η πολιτική ήταν λανθασμένη γιατί οι αναταραχές δεν αποκαθιστούν την εμπιστοσύνη σε μια οικονομία, διώχνουν το κεφάλαιο και δεν προσελκύουν επενδύσεις. Μετά τις ταραχές το Ταμείο επέτρεψε την επαναφορά των επιδοτήσεων στα τρόφιμα αλλά σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει το στοιχείο της “μη αναστρεψιμότητας” καθώς μια κοινωνία που έχει διχαστεί δεν συμφιλιώνεται αυτόματα όταν απλώς επανέλθουν ορισμένες από τις προηγούμενες συνθήκες.

Η ασιατική κρίση αποδείχθηκε δριμύτερη από ότι αναμενόταν, η ανάκαμψη διήρκεσε περισσότερο και τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν επέτειναν την ύφεση καθώς έγιναν σοβαρά λάθη. Βεβαίως είναι εξαιρετικά δύσκολο να διατυπωθεί μια ολοκληρωμένη πρόταση για το ποια στρατηγική θα μπορούσε να ακολουθηθεί και ποια θα ήταν η βέλτιστη διαχείριση της ανάκαμψης. Οι απαντήσεις εξαρτώνται από την ερμηνεία για τις αιτίες που οδήγησαν στην ύφεση και την κρίση.

Ακόμα και σήμερα σε πολλές περιπτώσεις οικονομικής κάμψης, η τυπική συνταγή του Keynes, επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική θεωρείται η ενδεδειγμένη μέθοδος αντιμετώπισης μιας ύφεσης. Τα ζητήματα στη Ν.Α. Ασία ήταν σαφώς πιο περίπλοκα καθώς μέρος του προβλήματος εστιαζόταν στο ανίσχυρο χρηματοπιστωτικό σύστημα, με τις αδύναμες τράπεζες και τις υπερχρεωμένες εταιρείες. Στις περιπτώσεις που οι κρίσεις προκαλούνται από λανθασμένες κυβερνητικές πολιτικές που οδηγούν σε σπατάλες, κρίνεται απαραίτητη η περικοπή των δαπανών ή η αύξηση των φόρων αλλά οι χώρες της

περιοχής δεν είχαν χαλαρή νομισματική πολιτική, ο πληθωρισμός ήταν χαμηλός και σταθερός και οι προϋπολογισμοί πριν από την κρίση ήταν πλεονασματικοί. Γι' αυτό και τα μέτρα που λήφθηκαν κρίνονται ως μη ενδεδειγμένα.

Ο μεγαλύτερος προβληματισμός σε σχέση με τα σφάλματα των οργανισμών του Bretton Woods είναι ότι πιθανότητα οι πολιτικές που εφάρμοσαν επέτειναν την κρίση, τόσο ως προς την ένταση όσο και ως προς την διάρκεια, αντί να την ανακουφίσουν. Το ΔΝΤ υποστήριζε την βίαιη προσαρμογή ως μια επώδυνη διαδικασία “κάθαρσης” που θα έπρεπε να περάσουν οι χώρες ώστε να επέλθει η “λύτρωση” όμως οι παρεμβάσεις πρέπει να κατευθύνονται προς την ελαχιστοποίηση του βάθους και της διάρκειας οποιασδήποτε κάμψης καθώς μια οικονομία που διέρχεται βαθιά ύφεση ανακάμπτει πιο δύσκολα, οι συνέπειες είναι μακροχρόνιες και δεν αναπληρώνει εύκολα τον χαμένο χρόνο. Όσο πιο βαθιά είναι μια κρίση, τόσο χαμηλότερη είναι η παραγωγή στο παρόν και βραχυπρόθεσμα γι' αυτό και οι χώρες ακόμα και χρόνια μετά την κρίση δεν κατάφεραν να επανέλθουν στην πρότερη κατάσταση (Πίνακες 23).

Η Ταϊλάνδη ακολούθησε κατά γράμμα τη συνταγή του ΔΝΤ και σημείωσε συνεχιζόμενη ύφεση, η εταιρική αναδιάρθρωση προχώρησε ελάχιστα και το 40% των δανείων παρέμεινε μη εξυπηρετούμενο. Σε αντίθεση με την Ταϊλάνδη, η Κορέα παρά τις πιέσεις του ΔΝΤ, δεν έκλεισε τις τράπεζες και η κυβέρνηση διαδραμάτισε πιο ενεργό ρόλο στην αναδιάρθρωση των εταιρειών ενώ προσπάθησε να διατηρήσει σε χαμηλά επίπεδα την τιμή του νομίσματος. Με πρόσχημα την αποκατάσταση των αποθεματικών της αγόραζε δολάρια μειώνοντας την αξία του γουόν ενώ ταυτόχρονα με αυτόν τον τρόπο κράτησε σταθερές τις εξαγωγές και μείωσε τις εισαγωγές.

Η Μαλαισία δεν προσέφυγε στο Ταμείο για οικονομική βοήθεια και αποφάσισε να ακολουθήσει εναλλακτικές πολιτικές. Για αυτήν την απόφαση καθώς και για την γενικότερη διαχείριση της κρίσης δέχθηκε δριμεία κριτική από τη διεθνή κοινότητα και τους φορείς χρηματοδότησης. Στις αρχές της κρίσης το ΔΝΤ ανακοίνωσε ότι οι τράπεζες της βρίσκονταν σε αδύναμη θέση και αν και το επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν υψηλό (15%), η κεντρική τράπεζα της χώρας είχε επιβάλλει αυστηρές ρυθμίσεις χάρη στις οποίες οι τράπεζες είχαν δημιουργήσει επαρκή αποθεματικά. Το ισχυρό ρυθμιστικό πλαίσιο της Μαλαισίας έδρασε προληπτικά προφυλάσσοντας τις τράπεζες από τον

κίνδυνο να εκτεθούν στη μεταβλητότητα του ξένου συναλλάγματος, δηλαδή στο να δανειστούν σε δολάρια και να δανείσουν στο τοπικό νόμισμα και είχε περιορίσει τα χρέη των εταιρειών προς το εξωτερικό. Έτσι το τραπεζικό της σύστημα ανταποκρίθηκε στις ασκήσεις προσομοιώσεις ακραίων καταστάσεων (stress test) αρκετά ικανοποιητικά.

Καθώς η κρίση μεγάλωνε και εξαπλωνόταν η Μαλαισία καθήλωσε το ρινγκιτ σε ισοτιμία 3,80 προς δολάριο, προέβη σε βραχυπρόθεσμο επαναπατρισμό όλων των ρινγκιτ και μείωση των επιτοκίων. Επιβλήθηκαν αυστηροί περιορισμοί στις μεταφορές κεφαλαίων στο εξωτερικό, από τους μόνιμους κατοίκους της χώρας, πάγωσαν οι επαναπατρισμοί ξένων κεφαλαίων χαρτοφυλακίου για δώδεκα μήνες αλλά επιτρέπει σε όσους είχαν επενδύσει στη χώρα και παρουσίαζαν κέρδη να βγάλουν τα χρήματα στο εξωτερικό. Τα μέτρα σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν σωστά, είχαν προσωρινό χαρακτήρα και η κυβέρνηση φρόντισε να καταστήσει σαφές ότι η χώρα δεν ήταν εχθρική στις μακροπρόθεσμες ξένες επενδύσεις.

Το ΔΝΤ θεωρούσε ότι αυτή η πολιτική θα ήταν καταστροφική και η επιβολή κεφαλαιακών ελέγχων θα απομάκρυνε τους ξένους επενδυτές για χρόνια. Ανέμενε ότι οι επενδύσεις θα συρρικνώνονταν, η χρηματιστηριακή αγορά θα σημείωνε πτώση, η φυγή κεφαλαίων δεν θα μπορούσε να αναχαιτιστεί και η οικονομία θα υπέφερε από μακροχρόνια κάμψη. Η πραγματικότητα όμως διέψευσε τις προβλέψεις του (Kaminsky and Schmukler 2000). Η οικονομία της Μαλαισίας ανέκαμψε πιο γρήγορα, η ύφεση δεν ήταν τόσο βαθιά και τα επιτόκια διατηρήθηκαν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Η χώρα αντί για άμεσους κεφαλαιακούς ελέγχους επέβαλε έναν φόρο εξόδου στα κεφάλαια τον οποίον και κατήργησε έναν χρόνο αργότερα. Με χαμηλά επιτόκια οι χρεοκοπίες ήταν λιγότερες και η ανάκαμψη μπορούσε να επέλθει με μικρότερη εξάρτηση από την δημοσιονομική πολιτική δηλαδή από τον κυβερνητικό δανεισμό. Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν έδωσαν την αίσθηση σταθερότητας και ασφάλειας στους επενδυτές χωρίς έντονες αναταράξεις (Edison and Reinhart 1999).

Οι δύο μεγαλύτερες αναπτυσσόμενες οικονομίες, η Κίνα και η Ινδία, αντέδρασαν στην κρίση της Ν.Α. Ασίας εφαρμόζοντας και αυτές κεφαλαιακούς έλεγχοι και σημείωσαν ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης ενώ οι

αναπτυσσόμενες χώρες με απελευθερωμένες κεφαλαιαγορές είδαν τα εισοδήματα τους να μειώνονται.

Το ΔΝΤ παραδέχθηκε ότι ενδεχομένως οι πιέσεις που άσκησε για απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών ήταν πρόωρες, ότι διέπραξε σφάλματα στην δημοσιονομική πολιτική που προώθησε, στην τραπεζική αναδιάρθρωση και ότι υποτίμησε τη σημασία των περιφερειακών επιπτώσεων των μέτρων που προώθησε (IMF, IEO Evaluation Report 2003, IMF, Annual Report 2000). Παρ'όλα αυτά δεν παραδέχθηκε τα σφάλματα του, στη δημοσιονομική πολιτική ούτε έδωσε επαρκείς εξηγήσεις γιατί τα μοντέλα του δεν μπόρεσαν να προβλέψουν την εξέλιξη των γεγονότων.

Αναπάντητο παραμένει το ερώτημα αν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης και ειδικά το ΔΝΤ έδρασαν συνειδητά προς την κατεύθυνση της επιδείνωσης της ασιατικής κρίσης, αν αδιαφόρησε για την πορεία της εξέλιξης της ή αν πίστευε πως τα μέτρα θα βοηθούσαν αποτελεσματικά.

Φαίνεται όμως πως όπως και να εξελισσόταν η κατάσταση θα δημιουργούνταν ευκαιρίες για το διεθνές κεφάλαιο. Είτε τα μέτρα που θα εφαρμόζονταν θα δημιουργούσαν μια έκρηξη στην αγορά των χωρών με νέες κερδοσκοπικές ευκαιρίες, είτε οι προσαρμογές θα οδηγούσαν σε περαιτέρω ύφεση και οι χώρες θα εξαναγκάζονταν να εκποιήσουν περιουσιακά στοιχεία σε χαμηλές τιμές που θα εκμεταλλεύονταν το διεθνές κεφάλαιο.

Δύο μήνες μετά την συμφωνία του ΔΝΤ με την κυβέρνηση της Ν.Κορέας, η Wall Street Journal (1998) δημοσίευε άρθρο με τίτλο “*Wall Street is Scavenging in the Asian-Pacific Region*”. Σύμφωνα με τη συντάκτη, γνωστοί οικονομικοί οίκοι είχαν στείλει στελέχη στην περιοχή για να εντοπίσουν χρηματομεσιτικούς οίκους, εταιρείες διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων και τράπεζες που θα μπορούσαν να αγοραστούν σε τιμές ευκαιρίας, καθώς πολλές χρηματιστηριακές εταιρείες των ΗΠΑ με επικεφαλής τη Merrill Lynch και τη Morgan Stanley είχαν θέσει ως προτεραιότητά τους την υπερπόντια επέκτασή τους προς την περιοχή της Ν.Α. Ασίας. Λίγο καιρό αργότερα η Merrill Lynch εξαγόρασε τη μεγαλύτερη ασφαλιστική εταιρεία της Ταϊλάνδης, η AIG εξαγόρασε την Bangkok Investment σε εξαιρετικά χαμηλή τιμή και η JP Morgan απέκτησε μερίδιο της Kia Motors (Klein 2010, 369).

Ο Τζέφρι Γκάρτεν, πρώην υφυπουργός εμπορίου των ΗΠΑ, είχε δηλώσει πώς όταν το ΔΝΤ ολοκλήρωνε τα προγράμματα του θα αναδύονταν *“μια εντελώς διαφορετική Ασία, μια Ασία στην οποία οι αμερικανικές εταιρίες θα είχαν πολύ μεγαλύτερη διείσδυση, πολύ μεγαλύτερη πρόσβαση”*. Πράγματι, μέσα σε λίγα χρόνια, το τοπίο στην Ασία άλλαξε εντελώς με εκατοντάδες τοπικές επιχειρήσεις να κλείνουν και την θέση τους να παίρνουν πολυεθνικές. Οι πολυεθνικές εταιρείες δεν δημιούργησαν νέες επιχειρήσεις για να ανταγωνιστούν τις ήδη υπάρχουσες αλλά εκμεταλλευόμενες την κρίση εξαγόρασαν εγχώριες σε πολύ χαμηλές τιμές εξαλείφοντας τον ανταγωνισμό και δημιουργώντας ολιγοπώλια ή μονοπώλια.

Σε συζήτηση στο Κογκρέσο για την εξουσιοδότηση του ΔΝΤ για το πρόγραμμα χρηματοδότησης των χωρών της Ν.Α.Ασίας, η Σαρλίν Μπαρσέφκσι, εκπρόσωπος της κυβέρνησης των ΗΠΑ για θέματα εμπορίου, δήλωσε ότι οι συμφωνίες *“θα δημιουργήσουν νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες για τις αμερικανικές εταιρίες”* και η Ασία θα υποχρεωθεί *“να επιταχύνει τις ιδιωτικοποιήσεις σε κομβικούς τομείς όπως η ενέργεια, οι μεταφορές, οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και η επικοινωνίες”* (Klein 2010, 371).

Μεγάλες υφαντουργίες πουλήθηκαν, πλειοψηφικά πακέτα τραπεζών εξαγοράστηκαν και πετυχημένες εταιρείες τηλεπικοινωνιών και νέων τεχνολογιών κατέληξαν στα χέρια πολυεθνικών κολοσσών. Η Samsung διασπάστηκε και οι επιμέρους κλάδοι της πουλήθηκαν. Η Johnson & Son αγόρασε το φαρμακευτικό τμήμα, η General Electric τον κλάδο του φωτισμού και η Volvo την βαριά βιομηχανία. Αντίστοιχα η αυτοκινητοβιομηχανία της Daewoo, πωλήθηκε στην GM για 400 εκατομμύρια δολάρια όταν η συνολική αξία της υπολογιζόταν σε έξι δισεκατομμύρια δολάρια. Ανάμεσα στις εταιρείες που επωφελήθηκαν από την κρίση και εξαγόρασαν τοπικές εταιρείες συμπεριλαμβάνονται οι Ericsson, Hewlett-Packard, Nestle, Carrefour, Tesco, Novartis ενώ η Morgan Stanley ενεπλάκη ως σύμβουλος σε πολλές από αυτές τις συμφωνίες αγοραπωλησίας αποκομίζοντας μεγάλες προμήθειες.

Όμως δεν πουλήθηκαν μόνο ιδιωτικές εταιρίες αλλά έγιναν και πολλές αποκρατικοποιήσεις καθώς οι κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να ιδιωτικοποιήσουν τομείς όπως η ενέργεια, οι μεταφορές, και οι επικοινωνίες. Επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης, εταιρείας φυσικού αερίου,

ηλεκτροπαραγωγικά εργοστάσια και τηλεπικοινωνιακά δίκτυα ήταν μόνο μερικές από τις εταιρείες που ιδιωτικοποιήθηκαν.

Η εξέλιξη αυτή χαρακτηρίστηκε από τους New York Times ως “το μεγαλύτερο ξεπούλημα χρεοκοπημένων εταιρειών” και από το Business Week ως “παζάρι επιχειρήσεων” (Klein 2010, 369). Συνολικά στην Ταϊλάνδη, στις Φιλιππίνες, στην Ινδονησία και τη Νότια Κορέα έγιναν 186 μείζονες συγχωνεύσεις και εξαγορές, μέσα σε διάστημα 20 μηνών. Όπως αναφέρουν οι Wade & Veneroso (1998) “τα προγράμματα του Δ.Ν.Τ. ενδέχεται να επιφέρουν τη μεγαλύτερη εν καιρό ειρήνης μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων από γηγενείς σε αλλοδαπούς ιδιοκτήτες που έχει συμβεί τα τελευταία 50 χρόνια σε οποιοδήποτε περιοχή του πλανήτη”.

Παρά το γεγονός ότι το ΔΝΤ παραδέχεται ότι έκανε κάποια σφάλματα στην αρχή της κρίσης ισχυρίζεται ότι γρήγορα προχώρησε σε διορθωτικές κινήσεις και τελικά τα προγράμματα σταθεροποίησης ήταν επιτυχή. Οι ασιατικές αγορές μπορεί να επανέκαμψαν αλλά το κόστος ήταν μεγάλο και συνεχιζόμενο. Μέσα σε δύο χρόνια σημειώθηκε άνοδος του θρησκευτικού εξτρεμισμού στην Ινδονησία και την Ταϊλάνδη, εκρηκτική αύξηση της παιδικής πορνείας, 24 εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τις δουλειές τους και μέχρι το 2005, στις περισσότερες χώρες, τα ποσοστά απασχόλησης δεν είχαν φτάσει στα επίπεδα που βρίσκονταν πριν το 1997 (Πίνακας 22) ενώ σύμφωνα με υπολογισμούς της Παγκόσμιας Τράπεζας 20 εκατομμύρια άνθρωποι έπεσαν κάτω από το όριο της φτώχειας την περίοδο εφαρμογής των προγραμμάτων (Klein 2010, 366).

Σε αντίθεση με ότι συνέβη στα πρώην κομμουνιστικά κράτη της Ν.Α. Ευρώπης όπου πολλές από τις οδυνηρές επιπτώσεις των προγραμμάτων που εφάρμοσαν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης παρουσιάστηκαν ως αναγκαίο τίμημα για την μετάβαση από το κομμουνιστικό σύστημα στην οικονομία της αγοράς, η ασιατική κρίση ήταν αποτέλεσμα σπασμωδικών αντιδράσεων των παγκόσμιων αγορών και λανθασμένων χειρισμών.

Ο Michel Camdessus, ως επικεφαλής του ΔΝΤ, είχε υποστηρίξει ότι “τα οικονομικά μοντέλα δεν είναι αιώνια...υπάρχουν συγκυρίες στις οποίες είναι χρήσιμα και συγκυρίες στις οποίες καθίστανται παρωχημένα και πρέπει να εγκαταλειφθούν” (Klein, 2010,361). Το Γραφείο Ανεξάρτητης Αξιολόγησής του ΔΝΤ (IMF, Independent Evaluation Office 2003) σε έκθεση του επισημαίνει ότι ο

οργανισμός δεν μπόρεσε να ενσαρκώσει με επιτυχία τον ρόλο του καθώς δεν διέθετε τα στοιχεία εκείνα που ήταν απαραίτητα για να επιτελέσει την αποστολή του. Αν το Ταμείο είχε κάνει τις απαραίτητες αναλύσεις θα μπορούσε να συμβάλει σε μια ευρύτερη πολιτική συζήτηση. Στον σχεδιασμό, την υλοποίηση των προγραμμάτων αλλά και στις προβλέψεις των αποτελεσμάτων το Ταμείο έπεσε έξω καθώς τα αποτελέσματα ήταν πολύ διαφορετικά από τις προβλέψεις. Η έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα ότι οι απαιτήσεις για διαρθρωτικές προσαρμογές ήταν “απερίσκεπτες” και “ευρύτερες από όσο απαιτούνται” και “μη καθοριστικές για την επίλυση της κρίσης” ενώ προειδοποιούσε ότι “μια κρίση δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ως ευκαιρία για να προωθηθεί μια μεγάλη ατζέντα μεταρρυθμίσεων, ανεξάρτητα από το πόσο αιτιολογημένες είναι αυτές οι μεταρρυθμίσεις σε σχέση με τα οφέλη τους” (IMF, Independent Evaluation Office 2003).

Πλαίσιο 3: Το Ασιατικό Νομισματικό Ταμείο

Τον Σεπτέμβριο του 1997 η Ιαπωνία πρότεινε τη δημιουργία ενός Ασιατικού Νομισματικού Ταμείου που θα παρείχε έκτακτη υποστήριξη στο ισοζύγιο πληρωμών στις οικονομίες που πλήττονταν από την ασιατική οικονομική κρίση.

Ωστόσο οι ΗΠΑ και το ΔΝΤ υποστήριζαν ότι ένα Ασιατικό Νομισματικό Ταμείο θα ήταν πιο ελαστικό στους όρους που θα έθετε και θα αποτελούσε απειλή για την ισχύ του ΔΝΤ ενώ το υπουργείο οικονομικών της Αμερικής θεωρούσε ότι η λειτουργία του θα έθετε υπό αμφισβήτηση το ρόλο του δολαρίου στην Ασία. Το αποτέλεσμα ήταν να εγκαταλειφθεί το σχέδιο για την δημιουργία του Ασιατικού Νομισματικού Ταμείου.

Αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες μετά την ασιατική κρίση για να αναπτυχθεί μια συλλογικότερη οργάνωση για τη διαχείριση μελλοντικών κρίσεων η πιθανότητα να υπάρξει επαρκής συναίνεση για τη δημιουργία ενός επίσημου, περιφερειακού, νομισματικού θεσμού στην περιοχή της Ασίας φαντάζει προς το παρόν μακρινή.

Αν και τα 10 μέλη της Ένωσης Χωρών της Ν.Α. Ασίας (Association of Southeast Asian Nation, ASEAN) έχουν διεξάγει διαπραγματεύσεις με την Κίνα, την Ιαπωνία και τη Ν. Κορέα δεν διαφαίνεται να υπάρχει επαρκής συναίνεση για την ολοκλήρωση της συνεργασίας και η περιοχή θα συνεχίσει να στηρίζεται σε άτυπους διακανονισμούς παρά σε επίσημους θεσμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13ο: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

13.1. ΕΚΤΕΝΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ⁷

Για την ανάσχεση των επιπτώσεων της παγκόσμιας κρίσης, στις 20 Νοεμβρίου 2008 ψηφίστηκε, από το ελληνικό κοινοβούλιο πακέτο στήριξης των ελληνικών τραπεζών ύψους 28 δις ευρώ. Στις 14 Ιανουαρίου 2009, ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's μείωσε την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας από την βαθμίδα A σε A-, επικαλούμενος την επιδείνωση των διεθνών οικονομικών της χώρας σε ένα περιβάλλον ισχνής διεθνούς οικονομικής ανάπτυξης. Στις 27 Απριλίου, με απόφαση του Συμβουλίου Οικονομικών Υποθέσεων της ΕΕ (ECOFIN), η Ελλάδα μαζί με την Ιρλανδία, την Ισπανία και τη Γαλλία μπαίνει στη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος. Στις 6 Αυγούστου του 2009, το ΔΝΤ σε έκθεση του για την Ελλάδα προειδοποιεί ότι οι μεταρρυθμίσεις της ελληνικής οικονομία και τα μέτρα για τη μείωση του ελλείμματος δεν μπορούν να αναβληθούν καθώς εξαιτίας του υψηλού χρέους και την μειωμένης ανταγωνιστικότητας η Ελλάδα είναι εκτεθειμένη στην παγκόσμια κρίση.

Στις 4 Οκτωβρίου, η ΕΣΥΕ γνωστοποιεί στη Eurostat ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 θα κυμανθεί περίπου στο 6% του ΑΕΠ (14,36 δισεκατομμύρια ευρώ). Την ίδια μέρα διεξάγονται εκλογές, τις οποίες κερδίζει το ΠΑΣΟΚ με 43,92% και σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Λίγες μέρες αργότερα, στις 20 Οκτωβρίου, ο νέος υπουργός οικονομικών Γιώργος Παπακωνσταντίνου ανακοινώνει σε συνεδρίαση του Eurogroup ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα ενδέχεται να φτάσει στο 12,5% του ΑΕΠ, ποσοστό υπερδιπλάσιο από αυτό που είχα ανακοινώσει η ΕΣΥΕ λίγες μέρες νωρίτερα και η απόδοση των δεκαετών ελληνικών ομολόγων διαμορφώνεται στο 4,58%. Λίγες μέρες αργότερα, η ελληνική κυβέρνηση καταθέτει στο κοινοβούλιο τον προϋπολογισμό του 2010 και στόχος είναι η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος σε 9,4% του ΑΕΠ, από το 12,7% το οποίο προβλέπει τελικά η κυβέρνηση για το 2009 και η απόδοση των ελληνικών δεκαετών ομολόγων διαμορφώνεται στο 5,4%.

Στις 30 Νοεμβρίου, ξεσπά μια κρίση χρέους στο Ντουμπάι που δημιουργεί αναταραχή στις αγορές κρατικών ομολόγων της ευρωζώνης και στις 8

⁷ Το χρονολόγιο της ελληνικής κρίσης βασίστηκε στην ιστοσελίδα <http://crisisobs.gr> "Το Παρατηρητήριο για την Κρίση" που αποτελεί μια πρωτοβουλία του Ελληνικού Ιδρύματος για την Ευρωπαϊκή και Εξωτερική Πολιτική (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Δεκεμβρίου ο οίκος αξιολόγησης Fitch μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας σε BBB+. Σε ανάλογη υποβάθμιση προχωρά, στις 16 Δεκεμβρίου, και ο οίκος αξιολόγησης Standards&Poor's μειώνοντας και εκείνος με τη σειρά του την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας σε BBB+, μόλις τρεις βαθμίδες πάνω από την κατηγορία των «σκουπιδιών» και στις 22 Δεκεμβρίου ο οίκος αξιολόγησης Moodys μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας σε A2.

Στις 14 Ιανουαρίου 2010, η κυβέρνηση ανακοινώνει πρόγραμμα σταθεροποίησης με στόχο τη μείωση του ελλείμματος στο 2,8% το 2012. Ο επικεφαλής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, Ζαν Κλωντ Τρισέ, προειδοποίησε ότι η Ελλάδα δεν θα πρέπει να περιμένει «ειδική μεταχείριση». και η απόδοση των ελληνικών πενταετών ομολόγων φτάνει στο 6,22%. Στις 2 Φεβρουαρίου, η Ελλάδα παρουσιάζει πακέτο σκληρής λιτότητας, με σκοπό τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος στο 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2012, το οποίο και γίνεται δεκτό την επόμενη μέρα από την Ε.Ε. και στις 11 Φεβρουαρίου, σε έκτακτη Σύνοδο Κορυφής, οι Ευρωπαίοι ηγέτες διαβεβαιώνουν για την αποφασιστικότητά τους να στηρίζουν την Ελλάδα, χωρίς όμως να δώσουν λεπτομέρειες για το τι ακριβώς σημαίνει αυτή η στήριξη.

Στις 23 Φεβρουαρίου, ο οίκος αξιολόγησης Fitch μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση των τεσσάρων μεγαλύτερων ελληνικών τραπεζών στην κατηγορία BBB, με «αρνητικές προοπτικές» και σηματοδοτείται η αρχή της επέκτασης της κρίσης χρέους από το κράτος και στον ιδιωτικό τομέα. Μετά από λίγες μέρες η κυβέρνηση ανακοινώνει πακέτο μέτρων λιτότητας, ύψους 4,8 δισεκατομμυρίων ευρώ που όμως δεν καταφέρνει να πείσει τις αγορές και οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων συνεχίζουν να αυξάνονται και στις 15 Μαρτίου, το Eurogroup ανακοινώνει την πρόθεση της Ευρωζώνης να στηρίξει την Ελλάδα με έκτακτη δανειοδότηση σε περίπτωση που αποκλειστεί από τις αγορές.

Αν και στις 17 Μαρτίου, η καγκελάρια της Γερμανίας, Άνγκελα Μέρκελ, θέτει για πρώτη φορά θέμα «έξωσης» από την ευρωζώνη, για τις χώρες που δεν σέβονται τους κοινούς κανόνες στις 25 Μαρτίου οι ηγέτες των κρατών-μελών του Ευρώ δηλώνουν ότι θα βοηθήσουν την Ελλάδα, εφόσον χρειαστεί, με διμερή δάνεια και τη συμμετοχή του ΔΝΤ, ώστε να διαφυλάξουν τη σταθερότητα του ευρώ (European Council 2010a). Ήταν η πρώτη φορά που στον δημόσιο διάλογο

και από επίσημο φορέα τέθηκε το ενδεχόμενο εμπλοκής του ΔΝΤ στην χρηματοδότηση της Ελλάδας.

Στις 8 Απριλίου, το spread μεταξύ των ελληνικών και των Γερμανικών ομολόγων ξεπερνάει τις 422 μονάδες βάσης καταγράφοντας ρεκόρ από συστάσεως ευρωζώνης, η απόδοση των δεκαετών ελληνικών ομολόγων φτάνει στο 7,4% και την επόμενη μέρα ο οίκος αξιολόγησης Fitch μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας σε BBB- με «αρνητικές προοπτικές».

Στις 11 Απριλίου, οι ευρωπαίοι υπουργοί οικονομικών αποφασίζουν ότι το ύψος των διμερών δανείων που έχει στη διάθεσή της η χώρα υπολογίζονται στα 30 δισεκατομμύρια ευρώ, με επιτόκιο 5% και λίγες μέρες αργότερα η Eurostat ανακοινώνει ότι το ελληνικό έλλειμμα του 2009 αναθεωρείται, σε υψηλότερα επίπεδα, στο 13,6% του ΑΕΠ. Ο οίκος αξιολόγησης Moodys μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας στην κατηγορία A3.

Στις 3 Μαΐου, η ΕΚΤ ανακοίνωσε ότι θα δέχεται ως ενέχυρο για την παροχή χρηματοδότησης, χρεόγραφα που έχουν εκδοθεί ή φέρουν την εγγύηση της ελληνικής κυβέρνησης, ανεξάρτητα από την πιστοληπτική αξιολόγηση της χώρας, η απόδοση των δεκαετών ελληνικών ομολόγων εκτινάσσεται στο 12,7%. Στις 8 Μαΐου, η Σύνοδος Κορυφής επικυρώνει την απόφαση για υπαγωγή της Ελλάδας σε πρόγραμμα έκτακτης διμερούς δανειοδότησης και 9-10 Μαΐου ανακοινώνεται η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης, με την συμμετοχή του ΔΝΤ και μέγιστη δυνατή χρηματοδότηση 750 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Στις 18 Μαΐου, η Ελλάδα λαμβάνει την πρώτη δόση από τον μηχανισμό στήριξης, ύψους 14,5 δισεκατομμυρίων ευρώ. Στις 7 Ιουνίου, ανακοινώνεται η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΠΜΧΣ) από το Eurogroup (European Council 2010b) και στις 14 Ιουνίου, ο οίκος αξιολόγησης Moodys μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας στην κατηγορία των «σκουπιδιών».

Στις 5 Αυγούστου 2010, ολοκληρώνεται από την τρόικα (Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) η πρώτη αξιολόγηση του ελληνικού προγράμματος προσαρμογής στην οποία διαπιστώνεται ότι η χώρα έχει κάνει μια δυναμική αρχή αλλά παραμένουν σημαντικές προκλήσεις (European Central Bank 2010a). Στην δεύτερη αξιολόγηση που έγινε στις 23 Νοεμβρίου 2010, διαπιστώνεται πρόοδος στο

δημοσιονομικό σκέλος αλλά σχετική υστέρηση στο διαρθρωτικό σκέλος του μνημονίου και προβλέπεται ότι η οικονομία θα αρχίσει να ανακάμπτει από το 2011 (European Central Bank 2010b). Στην τρίτη αξιολόγηση του προγράμματος που έγινε στις 11 Φεβρουαρίου 2011, για πρώτη φορά γίνεται σαφής αναφορά σε καθυστερήσεις στην εφαρμογή των συμφωνηθέντων (European Central Bank 2011a).

Στις 11 Μαρτίου, εγκρίνεται από τη Σύνοδο Κορυφής της Ευρωζώνης το “σύμφωνο για το Ευρώ” που αποσκοπεί στην ενίσχυση του συντονισμού της οικονομικής πολιτικής των κρατών-μελών της Ευρωζώνης και συμφωνείται η δομή του νέου μόνιμου Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ). Μειώνονται κατά 100 μονάδες βάσης τα επιτόκια που καλείται να πληρώσει η Ελλάδα για τα διμερή δάνεια που έχει λάβει από τους εταίρους της, ενώ επεκτείνονται οι ωριμάσεις τους στα 7,5 χρόνια (European Council 2011a).

Στις 15 Απριλίου 2011, η Ελλάδα παρουσιάζει πακέτο μέτρων λιτότητας 7,8 δισεκατομμυρίων ευρώ για τα επόμενα δύο χρόνια και συμφωνεί στην πώληση δημόσιας περιουσίας ύψους 50 δισεκατομμυρίων ευρώ, με στόχο να μειώσει το έλλειμμα στο 1% του ΑΕΠ μέχρι το 2015 και στις 24 Μαΐου η κυβέρνηση ανακοινώνει επιπλέον μέτρα λιτότητας ύψους 6 δισεκατομμυρίων ευρώ.

Εκείνη την περίοδο κάνει την εμφάνιση του το «κίνημα των αγανακτισμένων» που αποτελείται από πολίτες, που στο μεγαλύτερο ποσοστό τους δεν εντάσσονται σε κομματικούς σχηματισμούς, και οι οποίοι συμμετέχουν σε αυθόρμητες, σχεδόν καθημερινές συγκεντρώσεις έξω από το κοινοβούλιο στην Αθήνα καθώς και σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας.

Η ελληνική κυβέρνηση, στις 24 Μαΐου 2011, ανακοινώνει πρόσθετα μέτρα λιτότητας ύψους 6 δις ευρώ, στις 3 Ιουνίου γίνεται η τέταρτη αξιολόγηση του ελληνικού προγράμματος από την Τρόικα στην οποία γίνονται υποδείξεις για επιτάχυνσης των ιδιωτικοποιήσεων και των μεταρρυθμίσεων (European Central Bank 2011b) και τις 13 Ιουνίου ο οίκος Standard & Poor's μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας στην χαμηλότερη δυνατή βαθμίδα σε CCC.

Στις 29 Ιουνίου, ψηφίζεται το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ) 2012-2015 που προβλέπει μέτρα συνολικού ύψους 28,3 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2011-2015, τα οποία συμπεριλαμβάνουν

6,4 δισεκατομμύρια ευρώ για αποκλίσεις από το πρόγραμμα το 2011. Το συνολικό ποσό των παρεμβάσεων επιμερίζεται σε 13,5 δισεκατομμύρια ευρώ από την πλευρά των εσόδων και 14,8 ευρώ δισεκατομμύρια από τη πλευρά των δαπανών. Στο ΜΔΠΣ συμπεριλαμβάνεται και στόχος είσπραξης 50 δισεκατομμυρίων ευρώ έως το 2015 από τις αποκρατικοποιήσεις.

Στις 21 Ιουνίου 2011, πραγματοποιήθηκε σύνοδος Κορυφής της Ευρωζώνης στις Βρυξέλλες στην οποία επήλθε συμφωνία για το νέο πρόγραμμα της Ελλάδας με τη συμμετοχή και του ιδιωτικού τομέα στην χρηματοδότησή του (European Council 2011 b). Στις 2 Σεπτεμβρίου, εμφανίζεται εμπλοκή στην διαδικασία της πέμπτης αξιολόγησης και η Τρόικα αποχωρεί από τη χώρα (European Central Bank 2011 c).

Στις 11 Σεπτεμβρίου ανακοινώνεται η επιβολή «Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Επιφανειών» και νέα έκτακτα μέτρα λιτότητας ενώ στις 2 Οκτωβρίου η ελληνική κυβέρνηση παρουσιάζει προσχέδιο προϋπολογισμού στο οποίο αναγνωρίζεται η αποτυχία επίτευξης του δημοσιονομικού στόχου για το 2011 και τίθεται στόχος για τη μείωση του ελλείμματος στο 8,5% του ΑΕΠ το 2012.

Στην πέμπτη αξιολόγηση του ελληνικού προγράμματος από την Τρόικα, που ολοκληρώθηκε στις 11 Οκτωβρίου, εγκρίνεται η εκταμίευση της επόμενης δόσης αλλά διαπιστώνεται χρηματοδοτικό κενό το οποίο μπορεί να καλυφθεί μόνο με τη Συμετοχή του Ιδιωτικού Τομέα στην Αναδιάρθρωση του Χρέους (PSI) (European Central Bank 2011 d).

Στις 21 Οκτωβρίου, το ελληνικό κοινοβούλιο ψηφίζει νέα δέσμη μέτρων λιτότητας και πρόγραμμα για την απομάκρυνση 30.000 δημοσίων υπαλλήλων. Η κυβερνητική πλειοψηφία μειώνεται στους 153 βουλευτές και η απόδοση των ελληνικών δεκαετών ομολόγων φτάνει το 25%.

Στη Σύνοδο Κορυφής της Ευρωζώνης, οι Ευρωπαίοι ηγέτες εγκρίνουν τη χορήγηση νέου δανείου ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ προς την Ελλάδα και καλούν τους κατόχους ελληνικών ομολόγων να συναινέσουν εθελοντικά στο «κούρεμα» της ονομαστικής αξίας των τίτλων τους κατά 50% (European Council 2011 c). Παρά τα αποτελέσματα της Συνόδου Κορυφής, η κοινωνική ένταση βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα καθώς για πρώτη φορά, σημειώνονται επεισόδια στις

εκδηλώσεις για τον εορτασμό της εθνικής επετείου της 28ης Οκτωβρίου και διακόπτεται η μεγάλη στρατιωτική παρέλασης στην Θεσσαλονίκη.

Στις 31 Οκτωβρίου, ο Έλληνας πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου ανακοινώνει τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος για την επικύρωση της Ευρωπαϊκής συμφωνίας απομείωσης του δημοσίου χρέους. Προκαλείται πανικός στη Βουλή και στις Βρυξέλλες και ο πρωθυπουργός καλείται εσπευσμένα στις Κάννες από τη Γερμανίδα καγκελάρια και τον Γάλλο πρόεδρο, ανακαλεί το δημοψήφισμα και στις 6 Νοεμβρίου παραιτείται. Στις 9 Νοεμβρίου, αναλαμβάνει την πρωθυπουργία της Ελλάδας ο Λουκάς Παπαδήμος, πρώην αντιπρόεδρος της ΕΚΤ, με την υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ, της ΝΔ και του ΛΑ.Ο.Σ.

Στις 8 Δεκεμβρίου 2011, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποφασίζει να επέμβει δυναμικά παρέχοντας δανεισμό στις ευρωπαϊκές τράπεζες, με εξαιρετικά χαμηλά επιτόκια για περίοδο τριών ετών, ενώ οι ηγέτες της Ευρωζώνης παρά το βέτο της Μ. Βρετανίας, καταλήγουν στην υιοθέτηση του Δημοσιονομικού Συμφώνου το οποίο προβλέπει την ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο του κανόνα του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού (European Council 2011 d). Την ίδια μέρα η απόδοση των ελληνικών δεκαετών ομολόγων φτάνει στο 32% και η Γερμανία εκδίδει εξάμηνα έντοκα γραμμάτια με αρνητικά επιτόκια.

Τον Ιανουάριο του 2012, ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση του ΠΜΧΣ ενώ στις 2 Φεβρουαρίου υπογράφεται η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ). Στις 12 Φεβρουαρίου, εγκρίνεται από την Ελληνική Βουλή η νέα Δανειακή Σύμβαση και το νέο Μνημόνιο Συνεννόησης με πλειοψηφία 2/3 και ξεσπούν βίαιες διαδηλώσεις έξω από το κοινοβούλιο. Στις 21 Φεβρουαρίου, το Eurogroup συμφωνεί σε νέο πρόγραμμα έκτακτης δανειοδότησης, ο οίκος αξιολόγησης Fitch μειώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας στην κατηγορία της επιλεκτικής χρεοκοπίας και την επόμενη μέρα προβαίνει σε ανάλογη μείωση και ο οίκος Standard & Poor's. Στις 22 το ελληνικό κοινοβούλιο ψηφίζει το πρόγραμμα αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους με συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (PSI) και στις 9 Μαρτίου ολοκληρώνεται με επιτυχία η αναδιάρθρωση του χρέους με τη συμμετοχή του 95% των ιδιωτών ομολογιούχων.

Στις 6 Μαΐου, διεξάγονται βουλευτικές εκλογές με αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης, ακολουθεί μαζική εκροή καταθέσεων από το ελληνικό τραπεζικό

σύστημα και εντείνονται οι φόβοι αποχώρησης της Ελλάδας από το ευρώ. Στις 17 Ιουνίου, πραγματοποιούνται επαναληπτικές εκλογές και σχηματίζεται τρικομματική κυβέρνηση από τη ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ και τη ΔΗΜ.ΑΡ με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά.

Στις 29 Ιουνίου, σε σύνοδο της ΕΕ αποφασίζεται η τραπεζική ενοποίηση της Ευρωζώνης, το Σύμφωνο για την ανάπτυξη και η δυνατότητα των Ευρωπαϊκών Μηχανισμών να ανακεφαλαιοποιούν απευθείας τις ευρωπαϊκές τράπεζες (European Council 2012 a).

Στις 5 Ιουλίου, πραγματοποιείτε για πρώτη φορά συνάντηση μεταξύ του νέου πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά και της Τρόικας. Αυτή η συνάντηση σηματοδοτεί την έναρξη μιας μακράς διαπραγμάτευσης για την επανεκκίνηση του προγράμματος προσαρμογής και την επιβολή νέων μέτρων για την αποκατάσταση των αποκλίσεων του προγράμματος. Στις 20 Ιουλίου, η ΕΚΤ σταματάει να δέχεται τα ομόλογα του ελληνικού δημοσίου ως εγγύηση για την παροχή ρευστότητας στις τράπεζες (European Central Bank 2012 a) και στις 6 Σεπτεμβρίου, για να αναχαιτίσει τις αναταράξεις του ευρωσυστήματος, ανακοινώνει το πρόγραμμα απευθείας νομισματικών συναλλαγών (outright monetary transactions), το οποίο προβλέπει την αγορά κρατικών ομολόγων βραχυχρόνιας λήξης από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στη δευτερογενή αγορά με βασική προϋπόθεση είναι η χώρα να έχει προσφύγει στο ΠΜΧΣ/ΕΜΣ και να εφαρμόζει πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής (European Central Bank 2012 b).

Στις 18 Οκτωβρίου, οι ηγέτες της ευρωζώνης επιδοκιμάζουν τις προσπάθειες της χώρας και συγχαίρουν την αποφασιστικότητα της στη συνέχιση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής (European Council 2012 b).

Στις 7 Νοεμβρίου, το ελληνικό κοινοβούλιο με πλειοψηφία 153 βουλευτών, ψηφίζει το νέο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ), για τα έτη 2013-2016 που περιλαμβάνει νέα μέτρα ύψους 13,5 δισεκατομμυρίων ευρώ για τα επόμενα χρόνια, με τα 9,4 δισεκατομμύρια από αυτά να αφορούν το 2013.

Στις 12 Νοεμβρίου, η μαραθώνια συνεδρίαση του Eurogroup, για την κάλυψη του χρηματοδοτικού κενού στο ελληνικό πρόγραμμα, λήγει χωρίς αποτέλεσμα καθώς προκύπτει διαφωνία μεταξύ ΔΝΤ και Ευρωπαίων εταίρων για την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους και την ανάγκη περαιτέρω

αναδιάρθρωσης του (European Council 2012 c). Στις 27 Νοεμβρίου το Eurogroup αποφασίζει την αποκατάσταση της ομαλής ροής χρηματοδότησης από το μηχανισμό στήριξης προς την Ελλάδα. Αποφασίζονται και μια σειρά από άλλα μέτρα, όπως η επέκταση του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής κατά δύο χρόνια, περαιτέρω βελτίωση των όρων του πρώτου δανείου προς την Ελλάδα, καθώς και ένα πρόγραμμα επαναγοράς ελληνικού χρέους, με στόχο το ελληνικό δημόσιο χρέος να μειωθεί στο 124% του ΑΕΠ το 2020 (European Council 2012 d). Στις 13 Δεκεμβρίου, το Eurogroup αποφασίζει την εκταμίευση δόσης-μαμούθ, ύψους 49,1 δισεκατομμυρίων ευρώ προς την Ελλάδα (European Council 2012 e). Στον απόηχο των παραπάνω εξελίξεων, στις 18 Δεκεμβρίου, ο οίκος αξιολόγησης Standard and Poor's βελτιώνει την πιστοληπτική αξιολόγηση της Ελλάδας σε Β- με «σταθερές προοπτικές».

Στις 21 Ιανουαρίου 2013, το Eurogroup σε ανακοίνωση του δηλώνει ότι η Ελλάδα ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις της (European Council 2013a). Στις 15 Απριλίου, η Τρόικα ολοκληρώνει την τρίτη αποστολή επανεξέτασης του αναθεωρημένου οικονομικού προγράμματος. Η αποστολή κατέληξε σε συμφωνία, σε επίπεδο κλιμακίου εκπροσώπων, με τις ελληνικές αρχές, επί της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής που απαιτείται ώστε να διασφαλιστεί ότι το πρόγραμμα παραμένει σε τροχιά υλοποίησης και ότι οι στόχοι του θα επιτευχθούν (European Commission 2013 a).

Τρία χρόνια μετά την είσοδο της χώρας στο μνημόνιο το ΔΝΤ για πρώτη φορά εκφράζει σε έκθεση του θετικά σχόλια για την πορεία της Ελλάδας τονίζοντας την καλή πορεία στην είσπραξη των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο, τη σύσταση ειδικής υπηρεσίας για τον έλεγχο φορολογουμένων μεγάλου πλούτου, τη σύσταση Κέντρου Ελέγχου Μεγάλων Επιχειρήσεων και τη δημιουργία αυτόνομης Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων παρόλα αυτά το Ταμείο τόνισε την ανάγκη εντατικοποίησης των ελέγχων σε ορισμένες κατηγορίες φορολογούμενων, ιδιαίτερα τους φορολογούμενους μεγάλου πλούτου και τους αυτοαπασχολούμενους (IMF 2013 a).

Στις 13 Μαΐου, το Eurogroup αποφάσισε την εκταμίευση δύο δόσεων συνολικού ύψους 7,5 δις ευρώ από τον μηχανισμό στήριξης για την Ελλάδα. Σε εφαρμογή της απόφασης αυτής, στις 17 Μαΐου, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας αποφάσισε την εκταμίευση 4,2 δισεκατομμυρίων ευρώ για την

Ελλάδα και στις 8 Ιουλίου, το Eurogroup αποφάσισε την τμηματική καταβολή της επόμενης δόσης (European Council 2013 b). Τον Ιούλιο θα καταβάλλονταν 4 δις ευρώ, από τα οποία 2,5 δις θα προέρχονταν από τον EFSF και 1,5 δις από τις επιστροφές των κερδών από τα χαρτοφυλάκια των κεντρικών τραπεζών της ευρωζώνης (πρόγραμμα SMP). Ως προϋπόθεση, για την εκταμίευση των 2,5 δισεκατομμυρίων, τέθηκε η υλοποίηση όλων των προαπαιτούμενων ενεργειών από την Ελλάδα έως τις 19 Ιουλίου. Η επόμενη δόση του 1 δις ευρώ θα καταβάλλονταν τον Οκτώβριο. Συνολικά, από το αρχικό ποσό των 8,1 δισεκατομμυρίων ευρώ, που επρόκειτο να λάβει η Ελλάδα, δόθηκαν τελικά 6,8 δις τον Οκτώβριο.

Στις 16 Ιουλίου, το ΔΝΤ δημοσίευσε την τέταρτη επιθεώρηση του για την Ελλάδα στην οποία και σημειώνει ότι παρά το γεγονός ότι η οικονομία δείχνει σημάδια εξισορρόπησης αυτό συμβαίνει μέσω μιας ύφεσης. Ενώ παρατηρεί υψηλά ποσοστά ανεργίας, φθίνουσα εγχώρια ζήτηση, μεγάλο παραγωγικό κενό και παρατηρεί καθυστερήσεις στις μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, στο μηχανισμό εσόδων και στις ιδιωτικοποιήσεις (IMF 2013 b). Στις 24 Ιουλίου ο πρόεδρος του Eurogroup Dijsselbloem, σε επίσημη δήλωση του, σημείωσε ότι η Ελλάδα ικανοποίησε όλες τις προαπαιτούμενες ενέργειες της Τρόικα, πλην μίας που αναμένεται να ψηφισθεί από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 25 Ιουλίου. Μόλις η διαδικασία αξιολόγησης ολοκληρωθεί, ο EMXΣ θα αποδεσμεύσει την πρώτη υπό-δόση των 2,5 δισεκατομμυρίων ευρώ (European Council 2013 c).

Στις 24 Ιουνίου, ο Joerg Asmussen, ως μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της ΕΚΤ, μετά τη συνάντησή του με τον Έλληνα υπουργό οικονομικών, σημείωσε ότι επιτεύχθηκε σημαντική πρόοδος τους τελευταίους 18 μήνες και προέτρεψε την κυβέρνηση να συνεχίσει τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες ωστόσο δήλωσε ότι δεν υπάρχει κανένα σχέδιο αναθεώρησης του ελληνικού σχεδίου διάσωσης με ένα πιθανό τρίτο πακέτο, όχι τουλάχιστον πριν την άνοιξη του 2014 (Rueters 2013).

Στις 5 Σεπτεμβρίου, ο πρόεδρος του Eurogroup δηλώνει στην Επιτροπή Οικονομικών και Νομισματικών Θεμάτων ότι *«είναι ρεαλιστικό να υποθέσει κανείς ότι η Ελλάδα θα χρειαστεί περαιτέρω βοήθεια πέρα από το πρόγραμμα»*, αλλά προσθέτει ότι είναι πολύ νωρίς για να σκεφτεί κανείς τις λεπτομέρειες (European Parliament 2013) όμως την ίδια μέρα ο Mario Dragi, πρόεδρος της ΕΚΤ, ξεκαθαρίζει ότι η ΕΚΤ δεν προτίθεται να συμμετάσχει σε οποιαδήποτε

πιθανή μελλοντική αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους μετά το τέλος του προγράμματος (The Guardian 2013).

Το Eurogroup, στις 14 Νοεμβρίου, δήλωσε ότι αναγνωρίζει τις προσπάθειες της χώρας και το γεγονός ότι έχει κάνει σημαντικά βήματα ωστόσο σημειώνει ότι πρέπει να κινηθεί πιο αποτελεσματικά σε τέσσερις άξονες: 1) να εκπληρώσει τα προαπαιτούμενα που εκκρεμούν για την εκταμίευση της του υπόλοιπου ποσού (€ 1δισ.), 2) να κλείσει το δημοσιονομικό κενό για το 2014 και 2015, 3) να προχωρήσει στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, 4) να εντείνει τις ιδιωτικοποιήσεις (European Council 2013 d).

Στις 21 Νοεμβρίου, αναχωρεί η Τρόικα από την Ελλάδα και διακόπτεται για δεύτερη φορά η φθινοπωρινή αξιολόγηση του προγράμματος. Στην επίσημη ανακοίνωση τους, οι ελεγκτές αναφέρουν ότι *«Σημειώθηκε ικανοποιητική πρόοδος, αλλά κάποια θέματα παραμένουν εκκρεμή. Οι συζητήσεις θα συνεχιστούν από τις κεντρικές υπηρεσίες»* (European Commission 2013 b). Στις 30 Νοεμβρίου, η Moody's προχωρά σε αναβάθμιση της ελληνικής οικονομίας κατά δύο θέσεις από την κλίμακα C στην Caa3 και στις 17 Δεκεμβρίου 2013, ο EFSF ενέκρινε την εκταμίευση των 500 εκατομμυρίων ευρώ μετά τη δήλωση του προέδρου του Eurogroup ότι η Ελλάδα κάλυψε τα τέσσερα κριτήρια που συμφωνήθηκαν με την Τρόικα στο πλαίσιο της τρίτης έκθεσης του προγράμματος προσαρμογής.

Έπειτα από την ολοκλήρωση της τέταρτης έκθεσης αξιολόγησης του ελληνικού προγράμματος, επήλθε συμφωνία, την πρώτη Απριλίου 2014, μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Τρόικας για την εκταμίευση της νέας δόσης ύψους 8,3 δις €. Στις 9 Απριλίου, μετά από τέσσερα χρόνια μετά την τελευταία έκδοση ομολόγου, η Ελλάδα εκδίδει πενταετές ομόλογο υπό αγγλικό δίκαιο.

Στις 23 Απριλίου, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε επισήμως πρωτογενές πλεόνασμα 3,4 δις, το οποίο επιβεβαιώθηκε λίγο αργότερα από τη Eurostat ενώ και η Κομισιόν επιβεβαίωσε πλεόνασμα 0,8% του ελληνικού ΑΕΠ και στις 25 Απριλίου, η τέταρτη αξιολόγηση του δεύτερου προγράμματος οικονομικής προσαρμογής αναγνωρίζει την πρόοδο της χώρας σύγκριση με τον Ιούλιο του 2013 και την προηγούμενη έκθεση, ενώ η Επιτροπή συνέστησε την εκταμίευση του ποσού των 8,3 δις ευρώ σε τρεις δόσεις. Στο Eurogroup που έγινε στις 5 Μαΐου εγκρίθηκε η εκταμίευση της δόσης ύψους 6,3 δις € από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) ενώ παράλληλα

επιβεβαιώθηκε το πρωτογενές πλεόνασμα της Ελλάδας, με βάση τον τρόπο υπολογισμού που είχε προαποφασιστεί στο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής.

Στις 12 Σεπτεμβρίου, σε συνάντηση του Eurogroup, ο πρόεδρος του EFSF, Κλάους Ρέγκλινγκ, ενημέρωσε ότι για την Ελλάδα απομένουν 1,8 δις στο ταμείο του ΤΧΣ και 1,8 δις. ακόμα από SMPs, δηλαδή τα κέρδη από τα ελληνικά ομόλογα που έχει στην κατοχή της η ΕΚΤ. Τόνισε, ωστόσο, ότι η εκταμίευσή τους συνδέεται, ως είθισται, με την επιτυχή ολοκλήρωση του 5ου ελέγχου.

Στο τέλος της χρονιάς, ύστερα από τρεις αποτυχημένες προσπάθειες εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός ζήτησε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Κάρολο Παπούλια, τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών στις 25 Ιανουαρίου 2015. Στις βουλευτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν, ο ΣΥΡΙΖ.Α. με ποσοστό 36,34% απέσπασε 149 έδρες και μην διαθέτοντας αυτοδυναμία, σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας, με το δεξιό κόμμα «Ανεξάρτητοι Έλληνες (Αν.Ελ)», το οποίο συγκέντρωσε το 4,75% των ψήφων και απέσπασε 13 έδρες.

Αμέσως η νέα ελληνική κυβέρνηση συγκρότησε ομάδα διαπραγμάτευσης, η οποία αποτελούνταν από τον Υπουργό Οικονομικών Γιάνη Βαρουφάκη, την Αναπληρώτρια Υπουργό με αρμοδιότητα τα έσοδα και το φορολογικό μηχανισμό Νάντια Βαλαβάνη, τον Αναπληρωτή Υπουργό, ο οποίος είχε αναλάβει τη διαχείριση των δαπανών από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους Δημήτρη Μάρδα, τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης Γιάννη Δραγασάκη και τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών αρμόδιο επί των διεθνών οικονομικών σχέσεων Ευκλείδη Τσακαλώτο. Ακόμα στην ομάδα συμμετείχε ο Πρόεδρος του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων Γιώργος Χουλιαράκης, η Έλενα Παναρίτη και ο Νίκος Θεοχαράκης ο οποίος θα εκπροσωπούσε την Ελλάδα στο Euroworking Group.

Στις 29 Ιανουαρίου, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Μάρτιν Σούλτς επισκέφθηκε την Ελλάδα και συναντήθηκε με τον νεοεκλεγέντα Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα και τον Γιάνη Βαρουφάκη. Εκτός από το συμβολικό χαρακτήρα οι επισκέψεις είχαν ως στόχο να γνωστοποιήσουν τις θέσεις της νέας κυβέρνησης στους εταίρους της χώρας. Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ύστερα από την συνάντηση εξέφρασε την ικανοποίησή του για το

γεγονός ότι η Ελλάδα αναζητεί λύσεις από κοινού με τους εταίρους της. Την επόμενη μέρα πραγμ αποποιήθηκε συνάντηση μεταξύ του προέδρου του Eurogroup Γερούν Ντάισελμπλουμ και του Γιάνη Βαρουφάκη. Η δυσαρέσκεια του Προέδρου του Eurogroup ήταν ενδεικτική της διάστασης απόψεων ανάμεσα στις δύο πλευρές. Ο Γιάνης Βαρουφάκης δήλωσε ότι η κυβέρνησή του δεν αναγνωρίζει την τρόικα και συνεπώς δεν προτίθεται να προβεί σε καμία διαπραγμάτευση μαζί της. Από την άλλη πλευρά ο Γερούν Ντάισελμπλουμ διεμήνυσε, απαντώντας στο αίτημα του Έλληνα Υπουργού για πανευρωπαϊκή συνδιάσκεψη με θέμα το χρέος των εθνικών κυβερνήσεων, ότι κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο αφού για αυτό υπάρχει το Eurogroup. Την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκε άτυπη συνάντηση Ολάντ, Μέρκελ και Σουλτς στο Στρασβούργο, όπου συζήτησαν μεταξύ άλλων για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα ύστερα από την εκλογή ΣΥΡΙΖ.Α..

Από την πρώτη Φεβρουαρίου, ο Έλληνας πρωθυπουργός και ο υπουργός οικονομικών πραγματοποίησαν σειρά επισκέψεων σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και συναντήθηκαν με πληθώρα πολιτικών προσώπων με στόχο την παρουσίαση των θέσεων της νέας κυβέρνησης και την αναζήτηση συμμαχιών. Στις 4 Φεβρουαρίου, η ΕΚΤ ανακοίνωσε ότι δεν θα έκανε πλέον δεκτά τα ελληνικά ομόλογα ως ενέχυρα για την παροχή δανείων προς τις ελληνικές τράπεζες, ωστόσο, η χρηματοδότηση των ελληνικών τραπεζών συνεχίστηκε κανονικά μέσω του ELA (Emergency Liquidity Assistance) (European Central Bank 2015 a).

Στις 11 Φεβρουαρίου, συγκαλέστηκε έκτακτο Eurogroup με τη συμμετοχή του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλόντ Γιουνκέρ και την επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου Κριστίν Λαγκάρντ, με αποκλειστικό θέμα την Ελλάδα και το μέλλον της ενόψει της λήξης του προγράμματος που είχε συμφωνηθεί με την Τρόικα. Η νέα ελληνική κυβέρνηση δεν κατάφερε να έρθει σε συνεννόηση με τους εταίρους και οι δύο πλευρές δεν κατέληξαν σε ένα κοινό κείμενο με συγκεκριμένες δηλώσεις.

Στις 16 Φεβρουαρίου, πραγματοποιήθηκε προγραμματισμένη συνάντηση των υπουργών οικονομικών του Ευρώ, στην οποία συζητήθηκε κατά κύριο λόγο το ελληνικό ζήτημα. Για μία ακόμη φορά οι υπουργοί δεν κατόρθωσαν να λάβουν συγκεκριμένες αποφάσεις για την Ελλάδα και μετά τη συνάντηση το υπουργείο οικονομικών της Ελλάδας δημοσιοποίησε τις θέσεις που παρουσίασε η ελληνική

κυβέρνηση στο Eurogroup (non-papers, προσχέδια κειμένων και προτάσεις της ελληνικής πλευράς) καθώς και αυτές του επικεφαλής του Eurogroup Γερούν Ντάισελμπλουμ και του Επιτρόπου Οικονομικών Υποθέσεων Πιερ Μοσκοβισί.

Στις 18 Φεβρουαρίου, ολοκληρώθηκε η διαδικασία εκλογής Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας και νέος Πρόεδρος εξελέγη ο Προκόπης Παυλόπουλος. Την ίδια μέρα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποφάσισε να αυξήσει την έκτακτη χρηματοδότηση (ELA) για τις ελληνικές τράπεζες στα 68,3 δισ. ευρώ, για μια περίοδο δύο εβδομάδων (οπότε και το ζήτημα θα επανεξεταζόταν) ενώ και μία εβδομάδα νωρίτερα είχε αυξήσει τον ELA στα 65 δισ. ευρώ.

Η ελληνική κυβέρνηση, στις 19 Φεβρουαρίου, υπέβαλλε αίτημα για εξάμηνη παράταση της δανειακής σύμβασης, έως τον Αύγουστο του 2015 ενώ παράλληλα κατέστησε σαφές ότι δεν επιθυμεί αντίστοιχη παράταση και του μνημονίου. Αντ' αυτού, πρότεινε να «παγώσει» για αυτό το διάστημα οποιεσδήποτε μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμά της και είχαν ως αποτέλεσμα την επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού. Στο Euro Working Group που πραγματοποιήθηκε οι Γερμανοί και οι Έλληνες διατύπωσαν τις θέσεις τους σε υψηλούς τόνους. Το ελληνικό αίτημα για εξάμηνη παράταση απορρίφθηκε, με τη γερμανική πλευρά να κάνει λόγο για ασάφεια των ελληνικών θέσεων, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να χαρακτηρίσει την πρόταση ως «Δούρειο Ίππο» για την Ευρώπη, που είχε ως στόχο να εξασφαλίσει απλώς τη χρηματοδότηση-γέφυρα, τερματίζοντας όμως στην ουσία το πρόγραμμα που τη συνόδευε.

Στις 20 Φεβρουαρίου, λίγο πριν το Eurogroup πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ της Κριστίν Λαγκάρντ, του Γερούν Ντάισελμπλουμ, του Γιάννη Βαρουφάκη και του Βόλφγκανγκ Σόιμπλε, στην οποία οι τέσσερις αξιωματούχοι εξέθεσαν τις απόψεις τους σε μια ύστατη προσπάθεια να επιτευχθεί συμβιβασμός. Στο Eurogroup που ακολούθησε, δόθηκε τετράμηνη παράταση στο ελληνικό πρόγραμμα, ώστε να συνεχιστούν οι διαπραγματεύσεις για την επίτευξη συμφωνίας.

Ο Γιάννης Βαρουφάκης έστειλε επιστολή στο Eurogroup, στις 23 Φεβρουαρίου, η οποία περιλάμβανε τη λίστα μεταρρυθμίσεων που πρότεινε η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να κλείσει η συμφωνία με τους δανειστές της χώρας ενώ την επόμενη μέρα το Eurogroup ενέκρινε το ελληνικό αίτημα για

παράταση. Στις 9 Μαρτίου, έλαβε χώρα το έβδομο Eurogroup στο οποίο επανεξετάστηκαν οι δεσμεύσεις της Ελλάδας και αποφασίστηκε να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και των εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στις 11 Μαρτίου σε επίπεδο τεχνικών κλιμακίων με στόχο να ολοκληρώσουν την αξιολόγηση του υφιστάμενου προγράμματος το συντομότερο δυνατό.

Στις 15 Μαρτίου, ο Έλληνας πρωθυπουργός έστειλε επιστολή στη Καγκελάρια της Γερμανίας Άγκελα Μέρκελ, στην οποία δήλωνε την αδυναμία της Ελλάδας να εκπληρώσει έγκαιρα τις επικείμενες δανειακές υποχρεώσεις της, εφόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν χορηγούσε βραχυπρόθεσμη οικονομική βοήθεια στη χώρα (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 α). Η Γερμανίδα Καγκελάρια απαντώντας στην επιστολή προσκάλεσε τον Έλληνα πρωθυπουργό σε συνάντηση στις 23 Μαρτίου.

Σε συνάντηση που έγινε στις 20 Μαρτίου, οι πρόεδροι του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Eurogroup επιβεβαίωσαν τη συμφωνία του Eurogroup, της 20ης Φεβρουαρίου και η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε να προτείνει λίστα με συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις το συντομότερο δυνατό (European Council 2015 α). Το άτυπο Eurogroup που έλαβε χώρα στη Ρίγα της Λετονίας, στις 24 Απριλίου, κινήθηκε σε εξαιρετικά οξύμηνους τόνους, εξαιτίας της καθυστέρησης στις διαπραγματεύσεις, ενώ καλλιεργήθηκε και κλίμα απομόνωσης του Έλληνα υπουργού οικονομικών. Το μήνυμα των εταίρων στην ελληνική κυβέρνηση ήταν να επιταχύνει τη παρουσίαση των προτάσεών της μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες γιατί ο χρόνος μετρούσε αντίστροφα έως την 12η Μαΐου, ημερομηνία αποπληρωμής στο ΔΝΤ δόσης ύψους 767 εκατ. ευρώ. Τελικά, η Ελλάδα πλήρωσε την δόση των 767 εκατομμυρίων ευρώ, χρησιμοποιώντας κεφάλαια της Ελλάδας που υπήρχαν σε «εγγυητικό λογαριασμό» στην Τράπεζα της Ελλάδος με τελικό δικαιούχο το ΔΝΤ.

Η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε σε αναδιάρθρωση της διαπραγματευτικής ομάδας της χώρας, ο Γιάννης Βαρουφάκης περιθωριοποιήθηκε από την διαδικασία και ο συντονιστικός ρόλος δόθηκε στον Ευκλείδη Τσακαλώτο. Ο Νίκος Θεοχαράκης αποφασίστηκε να μην εκπροσωπεί την Ελλάδα στο Euroworking Group και αντικαταστάθηκε από τον Γιώργο Χουλιαράκη ενώ

στη νέα ομάδα προστέθηκαν οι Γιάννης Σταθάκης, Νίκος Παππάς, Τάσος Κορωνάκης, Σπύρος Σαγιάς, Δημήτρης Μάρδας, Γιάννης Δραγασάκης.

Στις 31 Μαΐου, πραγματοποιήθηκε τηλεδιάσκεψη στην οποία συμμετείχαν η Καγκελάρια Άγκελα Μέρκελ, ο Πρόεδρος Φρανσουά Ολάντ και ο Αλέξης Τσίπρας, στον απόηχο του άρθρου του Έλληνα Πρωθυπουργού στη γαλλική εφημερίδα Le Monde (2015) στο οποίο ο Αλέξης Τσίπρας ζητούσε από τους ευρωπαίους ομολόγους του, να επιστρέψουν στο "ρεαλισμό" ώστε να μπορέσει να επιτευχθεί μία συμφωνία. Στην πενταμελή σύνοδο κορυφής που έγινε, την 1η Ιουνίου, με τους Άγκελα Μέρκελ, Φρανσουά Ολάντ, Ζαν-Κλόντ Γιουνκέρ, Μάριο Ντράγκι, και τη Κριστίν Λαγκάρντ, συζητήθηκε η κατάσταση των διαπραγματεύσεων μεταξύ της Ελλάδας και της τρόικα και συμφωνήθηκε η εντατικοποίηση των προσπαθειών ώστε να επιτευχθεί συμφωνία αλλά και η διατήρηση στενής επικοινωνίας με τις ελληνικές αρχές.

Στις 3 Ιουνίου, ο Πρωθυπουργός είχε πεντάωρη συνάντηση με τον Πρόεδρο του Eurogroup Γερούν Ντάισελμπλουμ και παρά τις σημαντικές διαφορές τους, για πρώτη φορά παρουσιάστηκε επίσημα η πρόταση των θεσμών (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 b) η οποία όμως συνάντησε τις αντιδράσεις της ελληνικής πλευράς λόγω των νέων μέτρων 3 δις. ευρώ που προέβλεπε (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 c). Την επόμενη μέρα η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε αίτημα προς το ΔΝΤ για ενοποίηση των τεσσάρων δόσεων του Ιουνίου και ενιαία αποπληρωμή τους εντός του μήνα. Το αίτημα έγινε δεκτό από το Ταμείο και ως εκ τούτου δεν καταβλήθηκε η δόση που ήταν προγραμματισμένη για τις 5 Ιουνίου.

Η ελληνική διαπραγματευτική ομάδα αποχώρησε, στις 14 Ιουνίου, από τις δεκαήμερες διαπραγματεύσεις με την τρόικα λόγω των έντονων διαφωνιών που παρουσιάστηκαν και στις 18 Ιουνίου, σε έκτακτο Eurogroup διαπιστώθηκε η απουσία προόδου στις διαπραγματεύσεις. Οι εκπρόσωποι της τρόικας δήλωσαν την απογοήτευσή τους για την στάση της Ελλάδας και την κάλεσαν να καταθέσει άμεσα διορθωτικές προτάσεις. Την επόμενη μέρα ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Ντόναλντ Τούσκ, προειδοποίησε τον πρωθυπουργό για την ανάγκη άμεσης επίτευξης συμφωνίας και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί ζήτησαν από την ελληνική κυβέρνηση να καταθέσει μία αξιόπιστη πρόταση ώστε να συνεχιστούν εποικοδομητικά οι διαπραγματεύσεις.

Στις 22 Ιουνίου, η κυβέρνηση κατέθεσε αναλυτική πρόταση μεταρρυθμίσεων και μέτρων ύψους 7,9 δις ευρώ, με στόχο την επίτευξη συμφωνίας. Αν και η τρόικα δήλωσε ότι η πρόταση της αποτελεί μία ικανοποιητική βάση για διαπραγμάτευση στο Eurogroup που έγινε, στις 24 Ιουνίου, διαπιστώθηκε διάσταση απόψεων, η τρόικα επέρριψε την ελληνική πρόταση που κατατέθηκε και η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε την ανανεωμένη πρόταση που κατέθεσαν η τρόικα. Την επόμενη μέρα σε νέο έκτακτο Eurogroup οι ευρωπαϊκοί θεσμοί προειδοποίησαν την ελληνική κυβέρνηση να αποδεχθεί την πρότασή τους ή να παρουσιάσει μία αξιόπιστη αντιπρόταση. Η ελληνική κυβέρνηση δεν αποδέχτηκε την προειδοποίηση και σύγκλιση απόψεων δεν προέκυψαν ούτε στην έκτακτη σύνοδο κορυφής, αλλά ούτε στην έκτακτη συνάντηση μεταξύ των Αλέξη Τσίπρα, Γερούν Ντάισελμπλουμ, Μάριο Ντράγκι, Κριστίν Λαγκάρντ, Ζαν-Κλόντ Γιουνκέρ, Φρανσουά Ολάντ και Άνγκελα Μέρκελ.

Ο πρωθυπουργός με διάγγελμα του, στις 26 Ιουνίου, ύστερα από έκτακτη συνεδρίαση του υπουργικού συμβουλίου, ανακοίνωσε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος αναφορικά με την πρόταση που κατέθεσε η τρόικα στη χώρα ενώ νωρίτερα η ελληνική κυβέρνηση είχε απορρίψει την πρόταση για πεντάμηνη παράταση του υφιστάμενου προγράμματος. Σε άμεση απάντηση προέβησαν οι ευρωπαίοι αποφασίζοντας σε έκτακτο Eurogroup να διακόψουν το ελληνικό πρόγραμμα και να παύσουν προσωρινά τις διαπραγματεύσεις (European Council 2015 b). Παράλληλα οι υπουργοί οικονομικών των κρατών μελών της ευρωζώνης απάντησαν αρνητικά στο αίτημα της Ελλάδας για ολιγοήμερη παράταση, χαρακτηρίζοντας την απόφαση του Έλληνα Πρωθυπουργού, ως μονομερή αποχώρηση από τις διαπραγματεύσεις. Στην Ελλάδα η ολομέλεια του κοινοβουλίου ενέκρινε με απόλυτη πλειοψηφία την πρόταση του υπουργικού συμβουλίου για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος. Η συζήτηση έγινε σε πολύ έντονους τόνους και υπέρ της πρότασης τάχθηκαν οι κοινοβουλευτικές ομάδες των ΣΥ.ΡΙΖ.Α., Αν.Ελ, Χρυσής Αυγής (178 βουλευτές), ενώ κατά οι κοινοβουλευτικές ομάδες όλων των υπόλοιπων κομμάτων (120 βουλευτές).

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, στις 28 Ιουνίου, αποφάσισε να διακόψει τη ρευστότητα προς τις ελληνικές τράπεζες εξαιτίας της διακοπής του ελληνικού προγράμματος (European Central Bank 2015 b). Η εξέλιξη αυτή ανάγκασε τις ελληνικές αρχές να επιβάλλουν τραπεζική αργία βραχείας διάρκειας και

περιορισμούς στη κίνηση κεφαλαίων ώστε να διαφυλαχθεί το τραπεζικό σύστημα. Ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τη τελευταία πρόταση που κατέθεσαν οι θεσμοί στην ελληνική κυβέρνηση πριν τη διακοπή των διαπραγματεύσεων (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 d).

Οι αντιδράσεις για τη διενέργεια του δημοψηφίσματος συνεχίστηκαν και την επόμενη μέρα ο πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Ντόναλντ Τουσκ, απέστειλε επιστολή στον πρωθυπουργό με την οποία απαντά αρνητικά στο αίτημα για παράταση του προγράμματος που είχε υποβάλει, η Ελλάδα λίγες μέρες πριν. Παράλληλα ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλόντ Γιουνκέρ παραχώρησε συνέντευξη τύπου στην οποία, μεταξύ άλλων, υποστήριξε ότι η έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωζώνη δεν αποτελεί επιλογή και θα πρέπει να αποφευχθεί. Επίσης, ανέφερε ότι στην Ευρωζώνη υπάρχουν 19 δημοκρατίες και όχι μία ή 18 και ότι δεν υπήρξε ποτέ τελεσίγραφο προς την Ελλάδα, καταλογίζοντας στην ελληνική πλευρά την ευθύνη για τη διακοπή των διαπραγματεύσεων. Κάλεσε επίσης τους Έλληνες να ψηφίσουν "ΝΑΙ" στο δημοψήφισμα και δήλωσε, χαρακτηριστικά, απευθυνόμενος στον ελληνικό λαό ότι: *«δεν πρέπει να αυτοκτονούμε επειδή φοβόμαστε τον θάνατο»* (European Commission 2015 a). Την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση με χιλιάδες διαδηλωτές υπέρ του "ΟΧΙ" στο Σύνταγμα.

Στις 30 Ιουνίου, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι δεν θα πληρώσει τη δόση 1,6 δις ευρώ προς το ΔΝΤ ενώ ταυτόχρονα υπέβαλε αίτημα προς στο Eurogroup για δάνειο από τον ESM για την κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών της χώρας την περίοδο 2015-2016, αναδιάρθρωση του χρέους και παράταση του υφιστάμενου προγράμματος μέχρι την έγκριση του δανείου (Το Βήμα 2015). Στις 3 Ιουνίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με επιστολή της, προειδοποίησε την Ελλάδα για το δικαίωμα του EFSF να κηρύξει άμεσα απαιτητά τα χρήματα των δανείων που είχαν χορηγηθεί προς τις ελληνικές τράπεζες (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 e).

Στις 5 Ιουλίου διεξήχθη το δημοψήφισμα με συμμετοχή που προσέγγισε το 62,5%. Το 61,31% είπε "ΟΧΙ" στην πρόταση, την οποία κατέθεσαν οι θεσμοί στις 25 Ιουνίου, ενώ το 38,69% ψήφισε "ΝΑΙ". Ο πρωθυπουργός κάλεσε με δηλώσεις του τον λαό να συσπειρωθεί για την επίτευξη συμφωνίας και ανακοίνωσε έκτακτο συμβούλιο πολιτικών αρχηγών υπό τον ΠτΔ για τη Δευτέρα 6 Ιουλίου.

Ταυτόχρονα, ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης, Αντώνης Σαμαράς, δήλωσε ότι παραιτείται άμεσα από Πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας και στη θέση του ορίστηκε προσωρινά ο Βαγγέλης Μεϊμαράκης.

Στις 6 Ιουλίου, ξεκινάει, με την παραίτηση του υπουργού οικονομικών, μια καθοριστική βδομάδα για τις διαπραγματεύσεις. Ύστερα από παραίνεση του πρωθυπουργού ο Γιάννης Βαρουφάκης, υπέβαλε την παραίτησή του. Συγκεκριμένα όπως ανέφερε στην ανακοίνωση του, ο πρωθυπουργός έκρινε ότι η απουσία του από το Eurogroup *«θα βοηθούσε την επίτευξη συμφωνίας»* (Yanis Varoufakis 2015). Ως αντικαταστάτης του ορίστηκε ο Ευκλείδης Τσακαλώτος. Παράλληλα την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκε η σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών υπό τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και όλοι οι αρχηγοί, πλην του γενικού γραμματέα του Κ.Κ.Ε. και του γενικού γραμματέα της Χρυσής Αυγής, ο οποίος δε συμμετείχε στη συνάντηση, εξέδωσαν κοινή ανακοίνωση, στην οποία δήλωναν: *«Η πρόσφατη ετυμηγορία του ελληνικού λαού δεν συνιστά εντολή ρήξης, αλλά εντολή συνέχισης και ενίσχυσης της προσπάθειας για την επίτευξη μιας κοινωνικώς δίκαιης και οικονομικώς βιώσιμης συμφωνίας»* (Η Καθημερινή 2015).

Σε έκτακτο Eurogroup και σύνοδο κορυφής, που πραγματοποιήθηκαν στις 7 Ιουλίου μετά από αίτημα της Ελλάδα, τέθηκε αυστηρό χρονοδιάγραμμα για την επίλυση της ελληνικής κρίσης. Η Ελλάδα έως τις 10 Ιουλίου έπρεπε να έχει αποστείλει ολοκληρωμένη λίστα μεταρρυθμίσεων την οποία οι εταίροι θα εξέταζαν σε έκτακτο Eurogroup το Σαββάτο 11 Ιουλίου ενώ μία μέρα μετά, στις 12 Ιουλίου είχε προγραμματιστεί έκτακτη σύνοδος κορυφής. Κατά τη σύνοδο κορυφής της 7ης Ιουλίου, οι ευρωπαίοι ηγέτες προειδοποίησαν ότι υπάρχει πολύ λίγος χρόνος για την Ελλάδα, η οποία αν θέλει να αποσοβήσει ένα Grexit θα πρέπει να υπογράψει ένα πολυετές τρίτο πρόγραμμα και να προχωρήσει άμεσα σε βαθιές μεταρρυθμίσεις και στη λήψη μέτρων. Οι ευρωπαίοι αξιωματούχοι σημείωσαν στην πλειονότητά τους ότι όσο η Ελλάδα δεν κάνει αξιόπιστες προσπάθειες τότε η πιθανότητα μίας εξόδου από τη ζώνη του ευρώ ολοένα και αυξάνεται και ο Μάριο Ντράγκι δήλωσε ότι Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θα κάνει ό,τι είναι αναγκαίο για τη στήριξη των ελληνικών τραπεζών μέχρι την έκτακτη σύνοδο κορυφής της 12ης Ιουλίου.

Την επομένη, 8 Ιουλίου, ο πρωθυπουργός πραγματοποίησε ομιλία στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δηλώνοντας ότι πρόθεση της κυβέρνησής και του

ελληνικού λαού είναι η επίτευξη μίας οικονομικά βιώσιμης και κοινωνικά δίκαιης συμφωνίας ενώ στη συζήτηση που ακολούθησε υπήρξαν αρκετές στιγμές έντασης.

Στην ψηφοφορία που έγινε στο κοινοβούλιο, στις 11 Ιουλίου, τη βάση για τη συμφωνία υπερψήφισαν 251 βουλευτές, από το ΣΥΡΙΖ.Α., τη Ν.Δ., το Ποτάμι, τους Αν.Ελ. και το ΠΑ.ΣΟ.Κ.. Ωστόσο η ελληνική κυβέρνηση έχασε την δεδηλωμένη καθώς 17 βουλευτές του ΣΥΡΙΖ.Α. δε ψήφισαν ή ψήφισαν «παρών». Την ίδια μέρα, μετά το τέλος της συνεδρίασης, ο Έλληνας Υπουργός Οικονομικών Ευκλείδης Τσακαλώτος, μετέβη εσπευσμένα στο Eurogroup που είχε προγραμματιστεί και στο οποίο δεν υπήρξε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, εξαιτίας της διαρροής non-paper από τη γερμανική πλευρά το οποίο πρότεινε προσωρινό Grexit (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 f).

Την επόμενη μέρα, διεξήχθησαν πολύωρες διαπραγματεύσεις στις Βρυξέλλες κατά τη διάρκεια της συνόδου κορυφής για το ελληνικό ζήτημα. Η τρόικα και η Ελλάδα κατέληξαν σε συμφωνία με ομόφωνη απόφαση ύστερα από ολονύκτια 17ωρη διαπραγμάτευση. Η Ελλάδα δεσμεύτηκε ότι θα θέσπιζε δίχως χρονοτριβή μία πρώτη δέσμη μέτρων προκειμένου να ανοικοδομήσει την εμπιστοσύνη με τους εταίρους της. Τα μέτρα αυτά ήταν προ-απαιτούμενα για να ολοκληρωθεί η συμφωνία χρηματοπιστωτικής στήριξης της από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας ενώ στο κείμενο της συμφωνίας διατυπώνονταν ανησυχίες για την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους.

Στις 15 Ιουλίου, μετά την επίτευξη συμφωνίας άρχισε η εφαρμογή των όρων της από την ελληνική πλευρά με την ψήφιση από τη Βουλή του πρώτου πακέτου μέτρων το οποίο υπερψήφισαν 229 βουλευτές, ενώ το καταψήφισαν 64 βουλευτές και 6 ψήφισαν «παρών». Από τους βουλευτές του ΣΥΡΙΖ.Α. 32 καταψήφισαν τα μέτρα, ενώ 6 δήλωσαν «παρών». Ανάμεσα σε εκείνους που καταψήφισαν τα μέτρα ήταν οι υπουργοί Παναγιώτης Λαφαζάνης, Δημήτρης Στρατούλης και Κώστας Ήσυχος, ενώ την προηγούμενη μέρα είχε παραιτηθεί η Νάντια Βαλαβάνη. Το Eurogroup, την επομένη, καλωσόρισε την υπερψήφιση των προαπαιτούμενων μέτρων και κάλεσε την ελληνική κυβέρνηση να νομοθετήσει τη δεύτερη σειρά μέτρων έως και τις 22 Ιουλίου ενώ ταυτόχρονα ανακοίνωσε την οριστική έγκριση του 3ου Προγράμματος Στήριξης της Ελλάδας (European Council 2015 c). Στις 20 Ιουλίου η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επιβεβαίωσε

ότι η Ελλάδα κατέβαλε την προγραμματισμένη δόση των 4,2 δισεκατομμυρίων ευρώ, όπως επίσης κατέβαλε τη δόση των 2 περίπου δισεκατομμυρίων ευρώ προς το ΔΝΤ.

Στις 22 Ιουλίου, ψηφίστηκε από τη Βουλή, το δεύτερο πακέτο μέτρων, το οποίο προέβλεπε η συμφωνία της 12ης Ιουλίου για την Ελλάδα. Υπέρ των νέων μέτρων ψήφισαν 230 βουλευτές, κατά 63 και ενώ 5 βουλευτές δήλωσαν «παρών». Από τους βουλευτές του ΣΥ.ΡΙΖ.Α. 31 καταψήφισαν τα μέτρα και 5 δήλωσαν «παρών».

Στις 14 Αυγούστου, υπερψηφίστηκε μετά από ολονύχτια συζήτηση στην ολομέλεια της Βουλής, το τρίτο πρόγραμμα στήριξης για την Ελλάδα, με 222 ψήφους υπέρ, 64 κατά ενώ 11 βουλευτές δήλωσαν παρών. Κατά την ψηφοφορία ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α. κατέγραψε συνολικά 47 απώλειες, αφού 32 βουλευτές καταψήφισαν τα μέτρα, 11 δήλωσαν «παρών» και τρεις διαφοροποιήθηκαν ψηφίζοντας "ναι" επί της αρχής και "παρών" σε επιμέρους άρθρα ενώ ένας βουλευτής ήταν απών. Στο πακέτο των πρώτων μέτρων, μεταξύ άλλων συμπεριλαμβάνονταν περικοπές στο ασφαλιστικό, νέα φορολογικά μέτρα και μία σειρά από ρυθμίσεις για την απελευθέρωση αγορών προϊόντων και υπηρεσιών. Την ίδια μέρα, το Eurogroup κατέληξε σε συμφωνία για το τρίτο ελληνικό πρόγραμμα στήριξης το οποίο περιλαμβάνει τριετές δάνειο 86 δις ευρώ, ενώ η πρώτη εκταμίευση ύψους 26 δις ευρώ θα δινόταν σε δόσεις και μόνο μετά την ολοκλήρωση περαιτέρω προ-απαιτούμενων μέχρι τον Οκτώβριο. Μετά από πολλές αρνητικές συνεδριάσεις των τελευταίων μηνών η συγκεκριμένη εξελίχθηκε σε πολύ θετικό κλίμα με τους εταίρους να επαινούν τις ελληνικές αρχές που απέδειξαν την ισχυρή δέσμευσή τους για την επίτευξη συμφωνίας, καθώς εξομάλυναν τα προβλήματα που υπήρχαν στις διαπραγματεύσεις και ολοκλήρωσαν τις συζητήσεις ταχύτατα.

Στις 20 Αυγούστου, ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε προσφυγή σε πρόωρες εκλογές εντός του Σεπτεμβρίου και υποβάλλοντας την παραίτησή του στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας ζήτησε τον ορισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για τον σχηματισμό οικουμενικής κυβέρνησης. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση ορκίστηκε στις 27 Αυγούστου, με υπηρεσιακή πρωθυπουργό την πρόεδρο του Αρείου Πάγου Βασιλική Θάνου, για να οδηγήσει τη χώρα στις εκλογές. Στις εκλογές της 20ης

Σεπτεμβρίου, ο ΣΥΡΙΖΑ πήρε την πρώτη θέση και σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας με το κόμμα των Ανεξάρτητων Ελλήνων.

Υπερψηφίστηκε, στις 16 Οκτωβρίου, το πολυνομοσχέδιο με τα προαπαιτούμενα μέτρα ώστε να προχωρήσει η εκταμίευση της υπο-δότης των 2 δις προς την Ελλάδα σύμφωνα με το τρίτο πρόγραμμα στήριξης. Υπέρ του νομοσχεδίου ψήφισαν 154 από τους 155 βουλευτές της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ ενώ οι υπόλοιποι 140 βουλευτές που παρίσταντο στη Βουλή ψήφισαν κατά του νομοσχεδίου.

Στις 31 Οκτωβρίου, η τραπεζική εποπτεία της ΕΚΤ διενήργησε συνολική αξιολόγηση των τεσσάρων σημαντικών ελληνικών τραπεζών (Alpha Bank, Eurobank, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και Τράπεζα Πειραιώς) σύμφωνα με την απόφαση της συνόδου κορυφής για το ευρώ, της 12ης Ιουλίου 2015, και το μνημόνιο συνεννόησης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενεργώντας εξ ονόματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας. Το stress test της ΕΚΤ έδειξε ότι οι συνολικές κεφαλαιακές ανάγκες είναι 14,4 δισ. στο δυσμενές σενάριο και 4,391 δις στο βασικό (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2018 g),.

Στις 19 Νοεμβρίου, υπερψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο το πακέτο προαπαιτούμενων μέτρων για την εκταμίευση των 10 + 2 δις με 153 ψήφους υπέρ και 137 κατά. Δύο βουλευτές της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας καταψήφισαν τα μέτρα με αποτέλεσμα η πλειοψηφία της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ να περιοριστεί στις 153 έδρες. Το σύνολο των κομμάτων της αντιπολίτευσης άσκησε δριμεία κριτική στη κυβέρνηση τονίζοντας ότι τα μέτρα είναι πλήρως υφεσιακά και κοινωνικά άδικα. Την συγκατάθεση του για την εκταμίευση της δόσης 10+2 δις ευρώ έδωσε το Euroworking Group σε συνεδρίασή του, στις 20 Νοεμβρίου, καταλήγοντας σε ευρεία συμφωνία σχετικά με την ολοκλήρωση των μέτρων που περιλαμβάνονται στο πρώτο σετ προαπαιτούμενων μέτρων που αφορούν στον χρηματοπιστωτικό τομέα και σχετίζονται με την επιτυχή διαδικασία της ανακεφαλαιοποίησης.

Η ελληνική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να αποσύρει το “παράλληλο πρόγραμμα”, στις 18 Δεκεμβρίου, μετά από σοβαρές ενστάσεις που εκφράστηκαν πριν από το Euroworking Group για το πολυνομοσχέδιο καθώς οι ευρωπαίοι

εταίροι εξέφρασαν σοβαρές ενστάσεις για τη συμβατότητα του νομοσχεδίου με τις μνημονιακές δεσμεύσεις.

Το Eurogroup, στις 7 Μαρτίου 2016, αποφάσισε την επιστροφή των θεσμών στην Αθήνα για να συνεχίσουν οι συζητήσεις με την ελληνική πλευρά στα σημεία διαφωνίας τους. Ο πρόεδρος του Eurogroup, Γερούν Ντάισελμπλουμ, δήλωσε (European Council 2016 a) ότι υπάρχει έδαφος για συνέχιση των συνομιλιών ωστόσο σημαντικά βήματα πρέπει να γίνουν ακόμα ώστε να υπάρξει το επιθυμητό αποτέλεσμα, τα οποία περιλαμβάνουν βαθιές μεταρρυθμίσεις και μέτρα για κάλυψη του δημοσιονομικού κενού ενώ αναφέρθηκε και στο ζήτημα ελάφρυνσης του χρέους, μιλώντας για εκκίνηση των συζητήσεων σχετικά με αυτό το θέμα στο εγγύς μέλλον. Ο Πιερ Μοσκοβισί μίλησε αναλυτικότερα για τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται: δημιουργία ταμείου ιδιωτικοποιήσεων, μεταρρύθμιση του φόρου εισοδήματος, μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού, δημιουργία των ανεξάρτητων αρχών εσόδων και ρύθμιση των «κόκκινων» δανείων ενώ ο επικεφαλής του ESM, Κλάους Ρέγκλινγκ τόνισε ότι τα περιθώρια ρευστότητας της χώρας στενεύουν και ότι η αξιολόγηση πρέπει να κλείσει το συντομότερο.

Στις 2 Απριλίου, η ιστοσελίδα Wikileaks, έδωσε στη δημοσιότητα έγγραφο με απομαγνητοφωνημένη συνομιλία μεταξύ του Διευθυντή του Ευρωπαϊκού Τμήματος του ΔΝΤ, Poul Tomson, της επικεφαλής της αντιπροσωπείας του ΔΝΤ στην Ελλάδα, Delia Velculescu και της Iva Petrova, επικεφαλής του τεχνικού κλιμακίου του ΔΝΤ στην Ελλάδα (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2016). Στη συνομιλία αυτή γίνεται λόγος για το ρόλο του ΔΝΤ στο ελληνικό πρόγραμμα καθώς και τα εργαλεία πίεσης που δύναται να χρησιμοποιήσει το ΔΝΤ με σκοπό να επιβάλλει τους όρους του στην Ελληνική κυβέρνηση. Στη συνομιλία αυτή, οι αξιωματούχοι του ΔΝΤ εμφανίζονται να θεωρούν την εξώθηση σε πιστωτικό γεγονός ως μέσο για ταχύτερη εφαρμογή αυστηρότερων όρων δημοσιονομικής προσαρμογής και μη δημοφιλών μεταρρυθμίσεων. Το ΔΝΤ εμφανίζεται να εμμένει στον όρο που έχει θέσει για τη συμμετοχή του στο Ελληνικό πρόγραμμα, που δεν είναι άλλος από την ελάφρυνση του ελληνικού χρέους, εκ μέρους των Ευρωπαίων, έτσι ώστε αυτό να καταστεί διαχειρίσιμο. Αυτή η διαρροή προκάλεσε έντονες πολιτικές αντιδράσεις από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης, λίγο πριν από τη λήξη της πρώτης

αξιολόγησης του τρίτου προγράμματος. Ο πρωθυπουργός απέστειλε επιστολή στην επικεφαλής του ΔΝΤ, Κριστίν Λαγκάρντ, με την οποία ζητούσε τη διάψευση της διαρροής και τη διασφάλιση ενός σταθερού κλίματος για την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2016 b). Την επόμενη μέρα, η Κριστίν Λαγκάρντ απάντησε με δημόσια επιστολή χαρακτηρίζοντας ανοησία την πιθανότητα εξώθησης της Ελλάδας σε πιστωτικό γεγονός ως διαπραγματευτικό εργαλείο και διατύπωσε την ελπίδα να συνεχιστούν οι διαπραγματεύσεις σε καλό κλίμα και με συνθήκες ασφάλειας για τους αξιωματούχους του ΔΝΤ (IMF 2016 a).

Στις 8 Μαΐου, ψηφίστηκε το ασφαλιστικό- φορολογικό νομοσχέδιο από το κοινοβούλιο, με τους 153 βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ και των Ανεξαρτήτων Ελλήνων να ψηφίζουν υπέρ ενώ οι υπόλοιποι 143 βουλευτές από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης το καταψήφισαν.

Στις 9 Μαΐου, σε συνεδρίαση του Eurogroup έγινε συζήτηση για το ζήτημα του Ελληνικού χρέους και αναφέρεται η πρόβλεψη για νομοθέτηση προληπτικών μέτρων στο πλαίσιο του Ελληνικού προγράμματος. Στην κοινή δήλωση των υπουργών Οικονομικών ορίστηκε ότι στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης της πρώτης αξιολόγησης του Ελληνικού προγράμματος, θα ληφθούν προληπτικά παραμετρικά μέτρα της τάξεως του 3% του ΑΕΠ έως το 2018 που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν: αλλαγές στο συνταξιοδοτικό και φορολογικό σύστημα και αλλαγές στο μισθολόγιο του δημοσίου τομέα. Ως ρήτρα ενεργοποίησης αυτών των μέτρων, ορίστηκε η εκπλήρωση των συμφωνηθέντων στόχων για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο. Οι συζητήσεις συμπεριέλαβαν και το ζήτημα της κατάρτισης σχεδίου για τις ιδιωτικοποιήσεις αλλά και την διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPLs). Για το ζήτημα του χρέους σημειώθηκε ότι δεν πρόκειται να γίνει ονομαστική μείωση και ότι η συζήτηση θα συγκεκριμενοποιηθεί μετά τις πρώτες ενδείξεις για την πορεία του προγράμματος τόσο στο μεσοπρόθεσμο όσο και μακροπρόθεσμο επίπεδο και σύμφωνα με τις χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας (European Council 2016 b). Πριν την έναρξη του Eurogroup υπήρξαν διαρροές επιστολών από την επικεφαλής του ΔΝΤ και τον Υπουργό Οικονομικών, Ευκλείδη Τσακαλώτο, προς τους υπουργούς του Eurogroup. Η Λαγκάρντ, στην επιστολή της, φέρεται να σημειώνει πως το ζήτημα της ελάφρυνσης χρέους θα πρέπει να συζητηθεί άμεσα

και ταυτόχρονα με το θέμα των μεταρρυθμίσεων ενώ επίσης αναφέρει πως ο στόχος για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ είναι μη ρεαλιστικός και προτείνει να μειωθεί στο 1,5%. Από την άλλη ο Έλληνας υπουργός οικονομικών εκφράζει την πάγια θέση της κυβέρνησης για την ανάγκη ελάφρυνσης χρέους και αντιτίθεται στην ανάγκης λήψης προληπτικών δημοσιονομικών μέτρων.

Στις 22 Μαΐου, υπερψηφίστηκε με 153 ψήφους, το πολυνομοσχέδιο με τα προαπαιτούμενα για την ολοκλήρωση της αξιολόγησης του προγράμματος, το οποίο περιελάμβανε κατάργηση της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων και την αντικατάστασή της από την "Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων" (ΑΑΔΕ), αύξηση έμμεσων και άλλων φόρων, όπως τροποποιήσεις επί του ενιαίου φόρου ιδιοκτησίας ακινήτων, αύξηση του ΦΠΑ από 23% σε 24%, επιβολή φόρου διαμονής στα τουριστικά καταλύματα, ειδικό τέλος στην συνδρομητική τηλεόραση και στη σταθερή τηλεφωνία, εκχώρηση των κόκκινων δανείων σε εταιρίες διαχείρισης μη εξυπηρετούμενων δανείων και τη δημιουργία ενός υπερ-ταμείου αποκρατικοποιήσεων ενώ ταυτόχρονα ψηφίστηκαν διατάξεις αναφορικά με την ίδρυση αυτόματου μηχανισμού δημοσιονομικής προσαρμογής προϋπολογισμού της γενικής κυβέρνησης.

Μετά την ολοκλήρωση του Eurogroup, στις 25 Μαΐου, σε κοινή τους δήλωση οι υπουργοί οικονομικών της Ευρωζώνης ανέφεραν ότι θα γίνει η εκταμίευση της δεύτερης δόσης (10,3 δις €), έπειτα από συμφωνία που επιτεύχθηκε ανάμεσα στα τεχνικά κλιμάκια του EWG. Η δόση θα εκταμιευθεί σε δυο φάσεις: μία δόση ύψους 7.5 δις € τον Ιούνιο για κάλυψη δανειακών υποχρεώσεων ενώ η δεύτερη δόση ύψους 2,8 δις € θα εκταμιευθεί αφού ψηφιστούν νομοθετικές ρυθμίσεις για ζητήματα όπως το νέο ταμείο αποκρατικοποιήσεων, οι διοικήσεις των τραπεζών και η ανεξάρτητη αρχή δημοσίων εσόδων. Στο ζήτημα του χρέους, το Eurogroup συμφώνησε να αξιολογήσει τη βιωσιμότητα του χρέους βάσει των μικτών χρηματοδοτικών αναγκών της χώρας, οι οποίες σύμφωνα με το βασικό σενάριο αναμένεται να διαμορφωθούν, κατά την μεσοπρόθεσμη περίοδο μετά το πρόγραμμα, κάτω από 15% του ΑΕΠ και κάτω από 20% του ΑΕΠ την μετέπειτα περίοδο. Η διαχείριση του ελληνικού χρέους θα κινηθεί σε τρία χρονικά επίπεδα: στο βραχυπρόθεσμο επίπεδο, θα πρέπει να επιτευχθεί μια εξομάλυνση του προφίλ πληρωμών και να διευκολυνθεί η πρόσβαση στις αγορές, στο μεσοπρόθεσμο επίπεδο θα εξεταστούν

πιθανά μέτρα με το τέλος του προγράμματος και την ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους, όπως αυτή θα έχει διαμορφωθεί από τους θεσμούς και τέλος σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, να διασφαλισθεί η σταθεροποίηση του χρέους μέσω ενός μηχανισμού σταθερότητας (contingency mechanism on debt) μετά το τέλος του προγράμματος (ΕΛΙΑΜΕΠ, Παρατηρητήριο για την Ελληνική Κρίση 2016 c).

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ, στις 22 Ιουνίου, αποφάσισε την επαναφορά του καθεστώτος της κατ'εξάιρεση επιλεξιμότητας των ελληνικών ομολόγων (waiver) και από τις 29 Ιουνίου τα ελληνικά ομόλογα γίνονται αποδεκτά από το ευρωπαϊκό σύστημα ως ενέχυρα ενώ η ΕΚΤ εξετάζει το ενδεχόμενο να συμμετέχουν και τα ελληνικά ομόλογα στο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης (European Central Bank 2016 a). Στην ανακοίνωση αναφέρεται επιπλέον η έγκριση της εκταμίευσης της δεύτερης δόσης του προγράμματος από τον ESM, έπειτα από την θετική αξιολόγηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της ΕΚΤ με αποτέλεσμα την ολοκλήρωση της πρώτης αξιολόγησης του τρίτου προγράμματος.

Στις 10 Οκτωβρίου, το Eurogroup αποφάσισε την εκταμίευση της δόσης ύψους 1,1 δισ. ευρώ και συνεχάρη την Ελλάδα για την υιοθέτηση μιας σειράς μέτρων όπως τη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος και του τομέα της ενέργειας, την ενδυνάμωση της τραπεζικής διακυβέρνησης, την πλήρη εγκαθίδρυση της Ανεξάρτητης Αρχής Εσόδων και τη συνέχιση του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων. Η θετική αξιολόγηση των θεσμικών οργάνων για την εκκαθάριση των καθυστερούμενων οφειλών άνοιξε το δρόμο ώστε να εγκρίνει το Διοικητικό Συμβούλιο του ESM, στις 25 Οκτωβρίου την απελευθέρωση των 1,7 δισ ευρώ τα οποία θα εκταμιευθούν σε ειδικό λογαριασμό που θα χρησιμοποιηθεί για την εκκαθάριση ληξιπρόθεσμων οφειλών (European Stability Mechanism 2016 a).

Στις 5 Δεκεμβρίου, το Eurogroup χαιρέτησε την πρόοδο που έχει σημειωθεί για την επίτευξη συμφωνίας σε τεχνικό επίπεδο (staff-level agreement), μεταξύ της Ελλάδας και της τρόικας, στο πλαίσιο της δεύτερης αξιολόγησης του προγράμματος του ESM. Εξέφρασε την ικανοποίησή του για τη συμφωνία για τον προϋπολογισμό του 2017 η οποία επιβεβαιώνει το στόχο για πλεόνασμα 1,75% του ΑΕΠ. Για την επίτευξη της συμφωνίας σε τεχνικό επίπεδο

το Eurogroup σημειώνει ότι αυτή θα πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα για την επίτευξη του συμφωνηθέντος δημοσιονομικού στόχου για το 2018 (πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ), καθώς και μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν την ενίσχυση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας, συμπεριλαμβανομένων των μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών και την άρση των εμποδίων για τις επενδύσεις. Στο πλαίσιο της συζήτησης για την βιωσιμότητα του χρέους, με στόχο την ανάκτηση της πρόσβασης στις αγορές, το Eurogroup ενέκρινε το σύνολο των βραχυπρόθεσμων μέτρων, που ήταν σύμφωνα με τις προτάσεις του ESM και του EWG, τα οποία και θα υλοποιηθούν από τον ESM μετά την ολοκλήρωση της αξιολόγησης (European Council 2016 c).

Στις 8 Δεκεμβρίου, ο πρωθυπουργός σε διάγγελμα του ανακοίνωσε ότι ο στόχος του πρωτογενούς πλεονάσματος για το 2016 έχει υπερκαλυφθεί και ως εκ τούτου η κυβέρνηση αποφάσισε την κοινωνική αναδιανομή της υπεραπόδοσης των εσόδων στους χαμηλοσυνταξιούχους με την χορήγηση 617 εκατ. ευρώ σε περίπου 1.600.000 συνταξιούχους, που λαμβάνουν συντάξεις κάτω από 850 ευρώ. Παράλληλα ανακοίνωσε την αναστολή -για όσο μαίνεται η προσφυγική κρίση- της αύξησης του ΦΠΑ στα νησιά του βόρειου και ανατολικού Αιγαίου.

Στις 13 Δεκεμβρίου, με άρθρο τους, οι Μ. Ομπστφελντ, επικεφαλής οικονομολόγος του ΔΝΤ και ο Πόουλ Τόμσεν, διευθυντής του ευρωπαϊκού τμήματος του Ταμείου, αποκρούουν τις επικρίσεις της ελληνικής κυβέρνησης ότι το ΔΝΤ απαιτεί περισσότερη λιτότητα (IMF 2016 b) και τονίζουν πως το ελληνικό χρέος είναι μη διαχειρίσιμο καλώντας την Ευρωζώνη να λάβει μέτρα για την ελάφρυνσή του (IMF 2016 c). Ο πρωθυπουργός απάντησε στο άρθρο υποστηρίζοντας πως οι οικονομολόγοι του ΔΝΤ κάνουν λάθος στα νούμερα κάτι που έχει επαναληφθεί και στο παρελθόν. Τα νούμερα αμφισβήτησε και η Κομισιόν τονίζοντας πως οι πολιτικές του προγράμματος του ESM είναι σταθερές και αν ακολουθηθούν θα οδηγήσουν την Ελλάδα σε βιώσιμη ανάπτυξη και στην ανάκτηση της πρόσβασης στις αγορές.

Μετά από εισήγηση του Γερμανικού Υπουργείου Οικονομικών ξεκίνησε, στις 14 Δεκεμβρίου, αξιολόγηση των εξαγγελθέντων μέτρων του πρωθυπουργού ως προς την επίπτωση που θα έχουν στους δημοσιονομικούς στόχους του οικονομικού προγράμματος προσαρμογής της Ελλάδας. Ως αποτέλεσμα αυτού ο ESM παγώνει τα βραχυπρόθεσμα μέτρα για το χρέος που αποφασίστηκαν στο

Eurogroup της 5ης Δεκεμβρίου μέχρι να γίνει η αξιολόγηση των παροχών που ανακοινώθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση.

Στις 20 Δεκεμβρίου, συνεδρίασε το Euro Working Group για να αποφασίσει την άρση της αναστολής των βραχυπρόθεσμων μέτρων για το Ελληνικό χρέος. Η συνεδρίαση έληξε χωρίς τελική απόφαση και η πλειοψηφία των εκπροσώπων των κρατών-μελών εξέφρασε μια σειρά από επιφυλάξεις για τα επιδόματα που ανακοινώθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση και ο Έλληνας υπουργός Οικονομικών κλήθηκε να δεσμευτεί με γραπτή επιστολή ότι σε περίπτωση που δεν επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι θα εφαρμοστούν περικοπές εκεί όπου έγιναν οι παροχές, δηλαδή στους συνταξιούχους.

Ο υπουργός οικονομικών με επιστολή του προς το Eurogroup και τον ESM, στις 23 Δεκεμβρίου, διαβεβαίωσε ότι το εφάπαξ βοήθημα προς τους συνταξιούχους δεν αναμένεται να αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα, ενώ όσον αφορά το ΦΠΑ στα νησιά του Αιγαίου, διευκρινίζει ότι το μέτρο θα εφαρμοστεί μόνο το 2017 και ότι περιλαμβάνεται ήδη στον προϋπολογισμό του επόμενου έτους. Δεσμεύτηκε επίσης ότι σε περίπτωση που δεν επιτευχθούν οι δημοσιονομικοί στόχοι του 2016 - γεγονός το οποίο, σύμφωνα με τον ίδιο, θεωρείται εξαιρετικά απίθανο - οι ελληνικές αρχές θα λάβουν αντισταθμιστικά μέτρα στο πεδίο των δαπανών για τις συντάξεις, ενώ τόνισε πως η χώρα παραμένει απολύτως δεσμευμένη στην εκτέλεση της συμφωνηθείσας δημοσιονομικής πορείας η οποία προβλέπει πρωτογενή πλεονάσματα 0,5%, 1,75% και 3,5% του ΑΕΠ για το 2016, 2017 και 2018 αντίστοιχα (European Stability Mechanism 2016 b).

Στις 23 Ιανουαρίου 2017, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας ενέκριναν τους κανόνες για τα βραχυπρόθεσμα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους για την Ελλάδα που είχε εγκρίνει το Eurogroup στις 5 Δεκεμβρίου 2016. Τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στη μείωση του επιτοκιακού κινδύνου για την Ελλάδα, αλλάζοντας ορισμένα επιτόκια για το χρέος από κυμαινόμενα σε σταθερά και διευκολύνοντας την αποπληρωμή του χρέους χωρίς όμως να έχουν δημοσιονομικές επιπτώσεις για τους μετόχους του ESM που είναι τα κράτη μέλη της ευρωζώνης (European Stability Mechanism, European Financial Stability Facility 2017).

Σε συνάντηση του Eurogroup, στις 26 Ιανουαρίου, οι θεσμοί ενημέρωσαν τους υπουργούς οικονομικών της Ευρωζώνης για τη δεύτερη αξιολόγηση του

προγράμματος οικονομικής προσαρμογής μετά την αποστολή αξιολόγησης που πραγματοποίησαν στην Αθήνα τον Δεκέμβριο. Το Eurogroup κάλεσε τις ελληνικές αρχές και τους θεσμούς να επιστρέψουν σύντομα στις διαπραγματεύσεις και να καταλήξουν σε συμφωνία επί μεταρρυθμίσεων που θα είναι κοινά αποδεκτές, τονίζοντας πως η επίτευξη συμφωνίας είναι προϋπόθεση για την επιτυχή ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης. Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, ο οποίος παρέχει τη χρηματοδότηση για το πρόγραμμα, ενημέρωσε τους υπουργούς για την πρόοδο που έχει σημειωθεί όσον αφορά την εφαρμογή των βραχυπρόθεσμων μέτρων ελάφρυνσης του χρέους για την Ελλάδα. Τέλος, ερωτηθείς για το ΔΝΤ ο πρόεδρος του Eurogroup, απέκλεισε ενδεχόμενο να μην συμμετέχει το Ταμείο στο πρόγραμμα τονίζοντας ότι ήταν από την αρχή και προσέφερε σημαντική τεχνογνωσία.

Στις 6 Φεβρουαρίου, το Διοικητικό Συμβούλιο του ΔΝΤ ολοκλήρωσε τη διαβούλευση βάσει του Άρθρου IV με την Ελλάδα (IMF 2017 a). Το Διοικητικό Συμβούλιο εξέτασε επίσης την εκ των υστέρων αξιολόγηση της έκτακτης πρόσβασης βάσει της διευρυμένης συμφωνίας του 2012 που βασίστηκε στον Διευρυμένο Πιστωτικό Μηχανισμό για την Ελλάδα. Οι Διευθυντές επαίνεσαν τις ελληνικές αρχές για τη σημαντική οικονομική προσαρμογή και το κλείσιμο των ανισορροπιών από το 2010 που υποστηρίχθηκαν από σημαντικές μεταρρυθμίσεις. Αναγνώρισαν ότι η προσαρμογή είχε βαρύ τίμημα για την κοινωνία, με υψηλά ποσοστά φτώχειας και ανεργίας, που συντέλεσε σε καθυστερήσεις στην υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων. Τέλος, δόθηκε έμφαση στο πόσο σημαντική είναι η ανάπτυξη ρεαλιστικών προβλέψεων και στόχων, η εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης και ελάφρυνσης χρέους, η ανάληψη δημοσιονομικής προσαρμογής με μέτρα υψηλής ποιότητας σε ρυθμούς που συμβαδίζουν με τις δυνατότητες υλοποίησης της χώρας, και η υιοθέτηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων με καλή αλληλουχία οι οποίες βασίζονται σε ισχυρή κυριότητα και φειδωλή αιρεσιμότητα.

Το ΔΝΤ σε έκθεσή του, που δημοσίευσε, στις 8 Φεβρουαρίου διαπίστωσε ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα δεν έχουν τα επιθυμητά αποτελέσματα (IMF 2017 b). Οι ελληνικές αρχές αντέδρασαν άμεσα, ο υπουργός οικονομικών, Ευκλείδης Τσακαλώτος και ο Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, Γιάννης Στουρνάρας δήλωσαν ότι οι εκτιμήσεις του ΔΝΤ δεν βασίζονται σε

πρόσφατα οικονομικά στοιχεία και έτσι δεν αντικατοπτρίζουν την πλήρη εικόνα της οικονομίας και την πραγματική πρόοδο στις μεταρρυθμίσεις που έχουν γίνει.

Για την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης οι συζητήσεις με τους δανειστές εμφανίζουν καθυστερήσεις, εξαιτίας των διαφορετικών στοιχείων που προβάλλουν το ΔΝΤ και η ΕΕ όσον αφορά στις δυνατότητες ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας, με κύριο πρόβλημα τη θέση του ΔΝΤ ότι βάσει των στοιχείων το χρέος της Ελλάδας δεν είναι διαχειρίσιμο και επομένως δεν μπορεί να συμμετάσχει σε ένα νέο πρόγραμμα.

Στις 20 Φεβρουαρίου, πραγματοποιήθηκε συνεδρίαση του Eurogroup με βασικό θέμα την Ελλάδα. Η τρόικα και ο Έλληνας υπουργός Οικονομικών, Ευκλείδης Τσακαλώτος ενημέρωσαν το Eurogroup σχετικά με τη δεύτερη αξιολόγηση του ελληνικού προγράμματος, στο πλαίσιο του οποίου εκκρεμούν η μεσοπρόθεσμη (από το 2018 και μετά) δημοσιονομική στρατηγική και η μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας. Το Eurogroup εξέφρασε ικανοποίηση για την κοινή αντίληψη μεταξύ ελληνικών αρχών και της τρόικας σχετικά με την ψήφιση προληπτικών δημοσιονομικών μέτρων με χρονικό ορίζοντα εφαρμογής από το 2019 και μετά αλλά και την εφαρμογή αντισταθμιστικών μέτρων που θα εφαρμοστούν σε περίπτωση που η Ελλάδα ξεπεράσει τους δημοσιονομικούς της στόχους. Αυτή η εξέλιξη άνοιξε το δρόμο για την επίτευξη συμφωνίας σε επίπεδο τεχνικών κλιμακίων για την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης του προγράμματος (European Council 2017 a).

Στις 7 Ιουλίου, ολοκληρώθηκε η δεύτερη αξιολόγηση του προγράμματος σταθερότητας του ΕΜΣ για την Ελλάδα κατόπιν ολοκλήρωσης όλων των προαπαιτούμενων δράσεων επιτρέποντας έτσι την εκταμίευση της δόσης των 7,7 δις € (European Commission 2017 a). Η απόφαση ελήφθη μετά από εισήγηση της Ομάδας Εργασίας του Eurogroup και αφού προηγουμένως όλοι οι θεσμοί (ΕΚΤ, Επιτροπή, ΔΝΤ, ΕΜΣ) είχαν δώσει το πράσινο φως ανοίγοντας τον δρόμο για την τρίτη αξιολόγηση.

Στις 12 Ιουλίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισηγήθηκε τον τερματισμό της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος για την Ελλάδα, στην οποία βρισκόταν η χώρα από το 2009 καθώς το έλλειμμα της γενική κυβέρνησης υποχώρησε κάτω από 3% του ΑΕΠ (European Commission 2017 b). Ο Επίτροπος Οικονομικών Υποθέσεων, Πιέρ Μοσκοβισί, σημείωσε τη σημαντική πρόοδο της Ελλάδας στα

δημοσιονομικά της μεγέθη και κάλεσε τη χώρα "να αξιοποιήσει τα επιτεύγματα της" και να ενισχύσει περαιτέρω την εμπιστοσύνη στην οικονομία της ώστε να επιστρέψει στις αγορές.

Το Εκτελεστικό Συμβούλιο του ΔΝΤ, στις 20 Ιουλίου, ενέκρινε επί της αρχής τη συμμετοχή του Ταμείου στο ελληνικό πρόγραμμα με το ποσό των 1,6 δις ευρώ σημειώνοντας ωστόσο πως η συμμετοχή του ΔΝΤ θα είναι εφικτή μόνο όταν λάβει συγκεκριμένες εγγυήσεις σχετικά με την ομαλή πορεία του ελληνικού προγράμματος. Συγκεκριμένα το ΔΝΤ ζήτησε περαιτέρω ελάφρυνση χρέους το οποίο χαρακτηρίζει ως μη διαχειρίσιμο, νέα stress test για τις ελληνικές τράπεζες, μεταρρυθμίσεις στο καθεστώς συλλογικών διαπραγματεύσεων και απελευθέρωση των κλειστών αγορών προϊόντων και υπηρεσιών με σκοπό την αύξηση επενδύσεων και των θέσεων εργασίας.

Στις 25 Ιουλίου, για πρώτη φορά μετά το 2014, η ελληνική κυβέρνηση εξέδωσε 5ετές ομόλογο και το ελληνικό Δημόσιο άντλησε 3 δις ευρώ με το επιτόκιο δανεισμού να διαμορφώνεται στο 4,625%. Το 1,5 δις έδωσαν επενδυτές που αντήλλαξαν τίτλους με λήξη τον Απρίλιο του 2019 με το νέο ομόλογο ενώ το υπόλοιπο 1,5 δις προήλθε από νέες επενδύσεις στο νέο τίτλο. Το συνολικό ποσό των 6 δις που προσφέρθηκε, αποδεικνύει το ενδιαφέρον των επενδυτών. Συγκριτικά με το ομόλογο του 2014, οι νέοι τίτλοι είχαν χαμηλότερη ζήτηση ενώ το επιτόκιο που εξασφάλισε η χώρα θεωρείται υψηλότερο απ' του 2014 λόγω των ευρύτερων οικονομικών συνθηκών και της αρνητικής απόδοσης του 5ετούς γερμανικού ομολόγου. Η έκδοση του ομολόγου, παρά τους περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων, θεωρήθηκε επιτυχής όμως το ΔΝΤ, μέσω της επικεφαλής της ελληνικής αποστολής Ν. Βελκουλέσκου, τόνισε πως η έξοδος στις αγορές πρέπει να είναι πλήρως ευθυγραμμισμένη με τους στόχους του προγράμματος.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, στις 25 Σεπτεμβρίου, ανακοίνωσε τον τερματισμό της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος για την Ελλάδα στην οποία εισήλθε με δημόσιο έλλειμμα στο 15,1, καθώς το έλλειμμα της χώρας είναι κάτω του 3% που είναι το ανώτατο όριο δημόσιου ελλείμματος για τα μέλη της ευρωζώνης, όπως ορίζεται από το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (European Council 2017 b). Το Συμβούλιο τόνισε τη μακρά προσπάθεια της Ελλάδας, μέσω των προγραμμάτων μακροοικονομικής σταθερότητας που οδήγησαν σε βελτίωση και σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας και σε

πλεόνασμα 0,7% για το 2016. Μέχρι το 2022 η ελληνικές αρχές έχουν δεσμευτεί για πλεόνασμα 3,5%. Πλέον η χώρα θα υπόκειται στο προληπτικό σκέλος του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης με εποπτεία μέχρι τον Αύγουστο του 2018, οπότε και ολοκληρώνεται το πρόγραμμα μακροοικονομικής σταθερότητας, αλλά και μετά από αυτό (European Council 2017 c).

Στις 2 Μαρτίου, ολοκληρώθηκε η τρίτη αξιολόγηση του προγράμματος σταθερότητας του ΕΜΣ για την Ελλάδα. Το Eurogroup αναγνώρισε την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην εφαρμογή όλων των προαπαιτούμενων πολιτικών της τεχνικής συμφωνίας της 2ης Δεκέμβρη. Η ολοκλήρωση της αξιολόγησης ανοίγει το δρόμο για την εκταμίευση της τέταρτης δόσης που ανέρχεται στα € 5.7 δις καθώς και για την τέταρτη και τελευταία αξιολόγηση του προγράμματος (European Commission 2018).

Στις 9 Ιουλίου, το Eurogroup ολοκλήρωσε την τέταρτη και τελική επανεξέταση του προγράμματος, συμφώνησε την υποστήριξη της επιτυχούς εξόδου της Ελλάδας από το πρόγραμμα και ενέκρινε δήλωση με τα βασικά σημεία της συμφωνίας, η οποία περιέχει το πλαίσιο εποπτείας που θα ισχύει μετά το πρόγραμμα, το μέγεθος της τελικής δόσης της χρηματοδοτικής στήριξης από τον ΕΜΣ, μέτρα για το χρέος και δημοσιονομικούς στόχους.

Στις 20 Αυγούστου 2018, η Ελλάδα μετά από τρία χρόνια ολοκλήρωσε με επιτυχία και εξήλθε από το τρίτο πρόγραμμα χρηματοπιστωτικής ενίσχυσης. Το ύψος χρηματοδότησης αυτού του προγράμματος, του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, ανήλθε συνολικά στα 61,9 δισεκατομμύρια ευρώ και χρησιμοποιήθηκε για τη διευκόλυνση της μακροοικονομικής προσαρμογής της ελληνικής οικονομίας και για την ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών.

Στις 22 Νοεμβρίου 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει την πρώτη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας για την Ελλάδα, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής του ΕΜΣ τον Αύγουστο.

13.2. ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΝΕ

Τον Ιούνιο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι η Ελλάδα πληροί τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ και έγινε δεκτή στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) ως το δωδέκατο μέλος της. Με την εισδοχή στην

ONE και την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος η χώρα άρχισε να λειτουργεί σε ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον που εξασφάλιζε τις αναγκαίες προϋποθέσεις για οικονομική ανάπτυξη και εξυγίανση της οικονομίας καθώς δημιουργούσε ένα πλαίσιο για την πραγματοποίηση αλλαγών και την ενσωμάτωση σε ένα νέο οικονομικό μοντέλο. Η πρόσβαση καταναλωτών και επιχειρήσεων αλλά και του ίδιου του δημοσίου σε χαμηλότοκο δανεισμό, ο περιορισμός του πληθωρισμού κάτω από το 3,5% και η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου ήταν πρωτόγνωρες συνθήκες για την ελληνική οικονομία.

Ωστόσο, η ένταξη στην ONE απαιτούσε αυστηρούς μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους περιορισμούς καθώς η χώρα μπορεί να απέκτησε πρόσβαση σε χρηματοδότηση με ιστορικά χαμηλά επιτόκια αλλά απώλεσε τη δυνατότητα άσκησης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Αυτό σήμαινε ότι έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτική με τη δημοσιονομική της διαχείριση καθώς δεν υπήρχε η δυνατότητα μείωσης του εσωτερικού χρέους μέσω του πληθωρισμού ενώ ταυτόχρονα έπρεπε να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της ή σε περίπτωση μείωσης της έπρεπε να προσφύγει σε προσαρμογή των εγχώριων τιμών και του κόστους εργασίας ώστε να μην υπάρξει αύξηση της ανεργίας.

Η ένταξη στη νομισματική ένωση έδινε στη χώρα ευκαιρίες που δεν είχε ποτέ στο παρελθόν αλλά ελλόχευε και κινδύνους αν δεν ασκούνταν αυστηρή πολιτική με συγκεκριμένους κανόνες και περιορισμούς που απαιτούσαν βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας, δημοσιονομική πειθαρχία και συνετή δημοσιονομική πολιτική. Η Ελλάδα δεν μπόρεσε να πειθαρχήσει σε αυτούς τους στόχους και αν και δεν ήταν η μοναδική χώρα που δεν τα κατάφερε ήταν εκείνη με τα μεγαλύτερα προβλήματα.

Η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου ενίσχυσε το εξωτερικό εμπόριο και έδωσε ώθηση στην ρευστότητα της χώρας αυξάνοντας τις εισαγωγές. Το κεφάλαια που εισέρρευσαν στη χώρα τροφοδότησαν μια αύξηση της εσωτερικής ζήτησης και μετατράπηκαν σε κεφάλαια δανεισμού για τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα. Ενώ οι τιμές των προϊόντων ανατιμήθηκαν, παρουσιάζοντας σύγκλιση με τις υπόλοιπες χώρες -μέλη της Ευρωζώνης, δεν έγινε παρόμοια σύγκλιση και στα εισοδήματα. Η μόνη αντιστάθμιση που θα μπορούσε να υπάρξει ήταν η προσέλκυση ξένων επενδύσεων που δεν έγινε με συνέπεια τη σταθερή

επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών της χώρας. Στην Ελλάδα, αυτής της περιόδου, αν και υπήρξε μεγέθυνση δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι επήλθε και οικονομική ανάπτυξη καθώς η ρευστότητα κατευθύνθηκε προς την υπερκατανάλωση και όχι στην ενδυνάμωση του παραγωγικού ιστού και σε επενδύσεις.

13.3. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Μετά από μια μακρά περίοδο οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης, η παγκόσμια οικονομία βρέθηκε μπροστά σε μια μεγάλη οικονομική κρίση, που ξεκίνησε από τον χρηματοπιστωτικό τομέα των ΗΠΑ το 2007 και επεκτάθηκε σε όλο τον κόσμο. Αν και η κρίση αυτή έφτασε με σχετική καθυστέρηση την Ελλάδα, μέχρι το τέλος του 2009 έπληξε την Ευρώπη αλλά και την Ελλάδα με τους οίκους αξιολόγησης να αρχίζουν να ανησυχούν για τις ανισορροπίες της χώρας και τις ατέλειες του οικοδομήματος της ευρωζώνης. Ξαφνικά οι αγορές ανακαλύψαν ότι η νομισματική ένωση έπασχε από έλλειψη δημοσιονομικού συντονισμού και έλλειψη διαδικασιών διόρθωσης των προβλημάτων στις οποίες οδηγούν οι διαφορές στην ανταγωνιστικότητα των κρατών-μελών. Μετά τη δημοσιονομική εκτροπή της Ελλάδας, οι αδυναμίες του οικοδομήματος της ευρωζώνης έθεσαν υπό αμφισβήτηση ακόμα και την ίδια την ύπαρξη του κοινού νομίσματος.

Η σχετική ευρωστία του εγχώριου τραπεζικού συστήματος σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία είναι μια εν μέρει κλειστή οικονομία μπορεί να συνέβαλαν στην αποφυγή των ισχυρών κλωνισμών στην πρώτη φάση της παγκόσμιας κρίσης όμως δεν μπόρεσαν να προστατεύσουν για πολύ την χώρα. Οι αδυναμίες και οι ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας ήταν μεγάλες και μετά από 13 χρόνια συνεχούς μεγέθυνσης, η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση τις έφερε στο προσκήνιο. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα και τα μεγάλα δίδυμα ελλείμματα, δηλαδή το Έλλειμμα Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και το Δημοσιονομικό Έλλειμμα ή Έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης, δημιούργησε κλίμα ανησυχίας στις αγορές που σταδιακά άρχισαν να απαιτούν όλο και υψηλότερες αποδόσεις για να δανείσουν το ελληνικό δημόσιο με αποτέλεσμα ο νέος δανεισμός να καταστεί απαγορευτικός.

Η κρίση στην Ελλάδα προήλθε από τον δημόσιο τομέα, με το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 να ξεπερνά το 15% του ΑΕΠ και το χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, να διαμορφώνεται σε μη διαχειρίσιμα επίπεδα. Με την ανταγωνιστικότητα προϊόντων και υπηρεσιών της να είναι σε φθίνουσα πορεία και τη μείωση των αποταμιεύσεων, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ως ποσοστό του ΑΕΠ, έφτασε να είναι από τα υψηλότερα στον κόσμο. Έτσι παράλληλα με τη δημοσιονομική κρίση η ελληνική οικονομία έπρεπε να αντιμετωπίσει και την κρίση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Μέσα στη συγκυρία της διεθνούς οικονομικής κρίσης, η ελληνική οικονομία βρέθηκε αντιμέτωπη με μια κρίση διδύμων ελλειμμάτων.

Από τα μέσα του 2009, η χώρα πέρασε από τον κύκλο των χαμηλών επιτοκίων και της υψηλής ανάπτυξης στον φαύλο κύκλο των υψηλών επιτοκίων, της δυσχέρειας δανεισμού και της ύφεσης. Μέσα σε λίγους μήνες οι αγορές διαφοροποίησαν την οπτική τους για την οικονομική προοπτική της χώρας και τη διατηρησιμότητα του χρέους και η ελληνική οικονομία βρέθηκε στο επίκεντρο του οικονομικού και πολιτικού προβληματισμού ως η κυριότερη απειλή για τη σταθερότητα της ευρωζώνης. Η ελληνική κρίση μετατράπηκε σε ευρωπαϊκή, καθώς ευρωπαϊκές τράπεζες και ταμεία ήταν κάτοχοι ελληνικών ομολόγων ενώ οι αγορές με αφορμή την Ελλάδα άρχισαν να εκφράζουν τις ανησυχίες τους και για τις δομικές αδυναμίες της νομισματικής ένωσης.

Υπό την πίεση των αγορών άλλα και των χρόνιων διαρθρωτικών αδυναμιών οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες και μέσα σε αυτό το δυσμενές περιβάλλον η χώρα έπρεπε να εξασφαλίσει την απαραίτητη χρηματοδότηση για να αποφευχθεί η στάση πληρωμών και η χρεοκοπία. Το Μάιο του 2010, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο⁸, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (τρόικα), παρέιχαν ένα δανειακό πακέτο 110 δις ευρώ (80 δις ευρώ από την Ευρωζώνη και 30 δις από το ΔΝΤ) που είναι και το μεγαλύτερο που είχε διατεθεί στην σύγχρονη, παγκόσμια ιστορία, το οποίο διασφάλισε τη χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Η δανειακή σύμβαση συνοδευόταν από το “Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής” (μνημόνιο) σύμφωνα με το οποίο η χώρα

⁸ Η παροχή χρηματοδότησης στην Ελλάδα από το ΔΝΤ έρχεται σε σύγκρουση και με τις ιδρυτικές αρχές του Ταμείου καθώς η δανειοδότηση προς τις χώρες πρέπει να αφορά βραχυχρόνια κρίση ρευστότητας και όχι κρίση χρέους (βλέπε κεφάλαιο 8). Σύμφωνα με τα Άρθρα της Συμφωνίας θα παρέχει βραχυπρόθεσμα χρηματοδότηση, για την αντιμετώπιση προσωρινών ελλειμμάτων στο ισοζύγιο πληρωμών και τη διατήρηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών.

υποχρεούνταν να προβεί σε δημοσιονομικές περικοπές και μεταρρυθμίσεις που θα επανέφεραν την οικονομία σε ισόρροπους ρυθμούς ανάπτυξης χωρίς δημοσιονομικά ελλείμματα.

13.4. ΜΝΗΜΟΝΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τα μνημόνια αποτελούν προγράμματα που αγγίζουν όλες τις πτυχές της οικονομικής και πολιτικής ζωής, με αυστηρά χρονοδιαγράμματα και μέτρα που πρέπει να ληφθούν ανά τομέα και αποτελούν “προϋποθέσεις” που πρέπει να ικανοποιηθούν σε κάθε περίπτωση για την εκταμίευση των δόσεων της δανειακής σύμβασης. Βασικός στόχος και των τριών μνημονίων ήταν η μείωση του χρέους μέσω της δημοσιονομικής εξυγίανσης και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Τον Μάιο του 2010 υπογράφηκε το πρώτο μνημόνιο που αν και είχε σχεδιαστεί για να ισχύσει μέχρι και τον Ιούνιο του 2013, έπαυσε τον Μάρτιο του 2012 και αντικαταστάθηκε από ένα δεύτερο μνημόνιο. Το δεύτερο μνημόνιο που είχε σχεδιαστεί για μέχρι το τέλος του 2014, πήρε παράταση μέχρι του Ιούνιο του 2015 και εν συνεχεία υπογράφηκε τον Αύγουστο του 2015 το τρίτο μνημόνιο με χρονικό ορίζοντα λήξης τον Αύγουστο του 2018.

13.4.1. ΠΡΩΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό του πρώτου μνημονίου θα χορηγούνταν δάνειο ύψους 110 δις ευρώ, 80 δις από την Ευρωπαϊκή Ένωση με την μορφή διμερών δανείων και 30 δις από το ΔΝΤ. Η μη συμμετοχή όμως της Πορτογαλίας, της Σλοβακίας και της Ιρλανδίας⁹ είχε ως αποτέλεσμα το ποσό αυτό να μειωθεί κατά 2,7 δις ευρώ (European Commission 2011). Από τα 107,3 δις τελικά εκταμιεύτηκαν 73 δις με τα 52,9 δις να προέρχονται από την Ε.Ε. και τα 20,1 δις από το ΔΝΤ (Rocholl& Stahmer 2016). Το ποσό θα καταβάλλονταν σε τρεις δόσεις μέχρι το 2012 και αφού πρώτα ικανοποιούνταν οι “προϋποθέσεις” των μέτρων προσαρμογής.

⁹ Η Σλοβακία αποφάσισε να μην συμμετάσχει στο πρόγραμμα χρηματοδότησης και η Ιρλανδία και η Πορτογαλία δεν συνεισέφεραν στην χρηματοδότηση καθώς και οι ίδιες αναγκάστηκαν να μπουν σε πρόγραμμα χρηματοπιστωτικής διευκόλυνσης.

Το πρώτο μνημόνιο που ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή (Ν. 3845/6.5.2010) είχε ως πρώτο και άμεσο στόχο την αντιμετώπιση του κινδύνου της χρεοκοπίας και τη συνέχιση της χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα έθετε σε εφαρμογή ένα μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα που σκοπό είχε να αντιμετωπίσει τις βασικές παθογένειες της ελληνικής οικονομίας, το δημοσιονομικό έλλειμμα, το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και να σταθεροποιήσει το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Ορισμένα από τα μέτρα που προβλέπονταν ήταν, μείωση των αποδοχών και μείωση επιδομάτων στο δημόσιο τομέα, κατάργηση του 13ου και 14ου μισθού, αύξηση του ορίου των ομαδικών απολύσεων, μείωση αποδοχών και συντάξεων στις ΔΕΚΟ, μείωση των επιδομάτων ανεργίας, μείωση της αμοιβής της υπερεργασίας και κάθε μορφής υπερωριακής απασχόλησης. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν σε αύξηση της ανεργίας και μείωση του πραγματικού εισοδήματος.

Το πρώτο πρόγραμμα ήταν αποτέλεσμα εσπευσμένης διαπραγματεύσεως υπό την πίεση των γεγονότων και προέβλεπε μια πολύ μεγάλη δημοσιονομική προσαρμογή σε διάστημα πέντε ετών που οι συνέπειες της οδήγησαν σε ισχυρές κοινωνικές αντιδράσεις. Η προσαρμογή του πρωτογενούς ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης ήταν ίση με 16,4 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ όμως ούτε η οικονομική ανάπτυξη, ούτε οι πληρωμές των τόκων για την άνοδο του χρέους προς το ΑΕΠ διευκόλυναν την προσαρμογή. Καθώς αυξάνονταν το χρέος προς το ΑΕΠ, αυξάνονταν και οι πληρωμές των τόκων σε σχέση με το ΑΕΠ, προκαλώντας μια πολύ μικρότερη μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης, σε σύγκριση με το πρωτογενές έλλειμμα και η ίδια η δημοσιονομική προσαρμογή άσκησε ισχυρή αρνητική επίδραση στην αύξηση του ΑΕΠ (Alogoskoufis 2012).

Αδυναμίες στον σχεδιασμό οδήγησαν σε δυσκολίες στην υλοποίηση του μνημονίου θέτοντας μια σειρά προκλήσεων. Η κατάρρευση της παράγωγης δημιούργησε την ανάγκη για περαιτέρω χρηματοδότηση και η εφαρμογή μέτρων λιτότητας οδήγησαν σε βαθύτερη ύφεση με ταχεία αύξηση του χρέους προς το ΑΕΠ από 127% το 2010 σε 164,5% το 2012. Η δημοσιονομική προσαρμογή συντέλεσε στην παράταση και την εμβάθυνση της ύφεσης και το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ συνέχισε να αυξάνεται ακόμα και το 2013 και το 2014 παρά τις αρχικές προβλέψεις της τρούικας για επιστροφή σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής

ανάπτυξης το 2012. Οι στόχοι αποδείχθηκαν γρήγορα ανέφικτοι: τα δάνεια ήταν υπέρογκα, ο χρόνος επιστροφής τους εξαιρετικά βραχύς, τα έσοδα των ιδιωτικοποιήσεων είχαν υπερεκτιμηθεί, ενώ οι επιπτώσεις των μέτρων στην ύφεση είχαν σαφώς υποεκτιμηθεί με αποτέλεσμα οι αστοχίες να οδηγήσουν στην κατάρρευση της κυβέρνησης Παπανδρέου (Ζουμπουλάκης 2014).

Το μνημόνιο επικεντρώθηκε κυρίως στην εκπλήρωση προς την κατεύθυνση της αποπληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων της χώρας και δευτερευόντως στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ήταν απαραίτητες για την υποστήριξη του προγράμματος και την εν γένη αναδιάρθρωση της οικονομίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα παρά τις όποιες αρχικές επιτυχίες, όπως η μείωση του ελλείμματος κατά 5% του ΑΕΠ, στη συνέχεια να δημιουργηθεί έντονος προβληματισμός σε σχέση με την πορεία του προγράμματος και η χώρα οδηγήθηκε στην υπογραφή δεύτερου μνημονίου.

13.4.2. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το δεύτερο μνημόνιο οικονομικής βοήθειας συμφωνήθηκε με την Ευρωζώνη και το ΔΝΤ και ψηφίστηκε από την Ελληνική Βουλή στις 13 Φεβρουαρίου με την ονομασία “ Έγκριση των Σχέδιων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας”.

Ανάμεσα στις “προϋποθέσεις” για την εκταμίευση των δόσεων συμπεριλαμβάνονταν: μείωση κατά 22% του κατωτάτου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού, από 751 ευρώ σε 586 ευρώ, και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών, πλήρες άνοιγμα κλειστών επαγγελμάτων, άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και κρατικές τράπεζες, αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα, κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα έως το 2015, από τις οποίες 15.000 μέσα στο 2012, ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας έναντι των κλαδικών.

Είχε προγραμματιστεί να διαρκέσει μέχρι το Δεκέμβριο του 2014 άλλα τελικά επεκτάθηκε μέχρι τον Ιούνιο του 2015 και περιελάμβανε 34,3 δις ευρώ μη εκταμιευμένα κεφάλαια που προέρχονταν από το πρώτο μνημόνιο καθώς και 130,1 δις νέα κεφάλαια μαζί με ένα επιπρόσθετο δάνειο ύψους 8,2 δις από το ΔΝΤ. Η συνολική συμμετοχή του ΔΝΤ ανέρχονταν σε 28 δις ευρώ από τα οποία 9,9 δις προέρχονταν από αδιάθετα κεφάλαια, 9,9 δις από καινούρια κεφάλαια και 8,2 δις από το επιπρόσθετο δάνειο. Το δάνειο του ΔΝΤ στον δεύτερο μνημόνιο εντάχθηκε στο πλαίσιο του Extended Fund Facility (EFF) ενώ το πρώτο δάνειο δόθηκε μέσω του προγράμματος Stand By Arrangement (SBA). Οι βασικές “προϋποθέσεις” της χρηματοδότησης από το ΔΝΤ ήταν σε μεγάλο βαθμό ίδιες με τις προϋποθέσεις που ίσχυαν στο πρώτο μνημόνιο και αφορούσαν τη μείωση των δημοσίων δαπανών και την είσπραξη φόρων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνεισέφερε στη χρηματοδότηση, εκτός από 24,4 δις που δεν εκταμιεύθηκαν στο πρώτο μνημόνιο ακόμα 120,3 δις φτάνοντας στα 144,7 δις ευρώ. Το συνολικό ποσό που εκταμιεύτηκε ήταν 153,8 δις ευρώ, με τα 141,8 δις να προέρχονταν από την ΕΕ και τα 11,9 δις από το ΔΝΤ ενώ τελικά δεν εκταμιεύτηκαν 18,8 δις από το ποσό των 172,6 δις που είχε αρχικά σχεδιαστεί. Βασικοί στόχοι του δεύτερου μνημονίου ήταν η κάλυψη των χρηματοδοτικών αναγκών της Γενικής Κυβέρνησης για την περίοδο 2012-2014, η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και η αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους με την συμβολή του ιδιωτικού τομέα (PSI) και σχεδόν το σύνολο της χρηματοδότησης του διοχετεύθηκε στην ανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού συστήματος και στην αποπληρωμή των πιστωτών.

Αποφασίστηκε “κούρεμα” κατά 50% του ελληνικού χρέους με τη εθελοντική συμμετοχή ιδιωτών που αποδέχτηκαν μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων κατά 50% και ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με το ποσό των 30 δις ευρώ. Το πρόγραμμα προέβλεπε ανταλλαγή ελληνικών κρατικών ομολόγων ύψους 207 δις με παροχή στους δανειστές ομολόγων διαβάθμισης AAA ύψους 30 δις. και έκδοση νέων ελληνικών ομολόγων αξίας 65 δις. Η απομείωση της ονομαστικής αξίας του χρέους κατά 53,5% (από 207 σε 95) συνοδεύτηκε επιπλέον από την επιμήκυνση της εξόφλησής του κατά 30 χρόνια και τη μείωση του μέσου επιτοκίου στο 3,65%, αρχικά 2% και στο τέλος 4%. Το όφελος από τόκους υπολογίστηκε σε 7,5 δις

ετησίως, ενώ το πραγματικό όφελος περίπου στα 50 δις εξαιτίας της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών με αποτέλεσμα να γίνει η μεγαλύτερη αναδιάρθρωση δημοσίου χρέους των τελευταίων 60 χρόνων παγκοσμίως (Ζουμπουλάκης 2014).

13.4.3. ΤΡΙΤΟ ΜΝΗΜΟΝΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μετά από αρκετούς μήνες διαπραγματεύσεων, στις 12 Ιουλίου 2015, η Ελλάδα κατέληξε σε συμφωνία με τους δανειστές και εγκρίθηκε το τρίτο κατά σειρά Μνημόνιο για την Ελλάδα με μια χρηματοδότηση της τάξεως των 86 δις € τα οποία θα διοχετεύονταν από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (ESM) που αντικατέστησε των EFSF. Το τρίτο μνημόνιο εγκρίθηκε κατά πλειοψηφία από το κοινοβούλιο με το νόμο 4336/2015 (14/8/2015) “Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης”. Η Ελλάδα έλαβε δάνειο ύψους 86 δις ευρώ στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν ένα αποθεματικό ύψους έως και 25 δις για τον τραπεζικό τομέα, προκειμένου να καλυφθούν ενδεχόμενες ανάγκες για την αναδιάρθρωση των τραπεζών. Η εκταμίευση των δόσεων ήταν άμεσα συνδεδεμένη και σε αυτό το πρόγραμμα με συγκεκριμένες “προϋποθέσεις” οι οποίες έπρεπε να υλοποιηθούν μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα μέχρι τον Ιούνιο του 2018.

Ανάμεσα σε άλλα, τα μέτρα που πρέπει να υλοποιηθούν συμπεριλαμβάνουν: διεύρυνση της φορολογικής βάσης με σκοπό την αύξηση των εσόδων, αύξηση του ΦΠΑ στο 24% (με εξαίρεση τα βασικά τρόφιμα), αύξηση του συντελεστή φορολόγησης των εταιρικών κερδών στο 29%, 35% για εταιρείες εισηγμένους στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, αύξηση της προκαταβολής φόρου για επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες, αύξηση των συντελεστών της έκτακτης εισφοράς και η ενσωμάτωσή της στη νέα φορολογική κλίμακα, περικοπές στις διαγνωστικές εξετάσεις και στην κάλυψη της φαρμακευτικής δαπάνης (Economou & Kyriazis 2018)

Ενώ προβλέπονται έσοδα από μια σειρά ιδιωτικοποιήσεων, που υποχρεούται να κάνει η χώρα (αεροδρομίων, λιμανιών, εταιρειών ύδρευσης και

παροχής αερίου) και ένα ανεξάρτητο ταμείο που θα λειτουργεί υπό την εποπτεία των σχετικών ευρωπαϊκών θεσμών που θα διαχειριστεί την ιδιωτικοποίηση περιουσιακών στοιχείων και την νομοθεσία για την ίδρυση του θα πρέπει να την εγκρίνουν τα ανάλογα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκε ένα υπερταμείο, το οποίο συστάθηκε με το άρθρο 184 του Ν. 4389/2016 «Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε.», δεν ανήκει στον δημόσιο τομέα ή στις Δημόσιες Επιχειρήσεις αλλά απολαμβάνει όλα τα διοικητικά, οικονομικά φορολογικά και δικαστικά προνόμια του Δημοσίου και έχει διάρκεια λειτουργίας 99 χρόνια με δυνατότητα παράτασης.

Στο υπερταμείο μεταβιβάζεται η πλήρης κυριότητα, νομή και κατοχή τίτλων και μετοχών από τα εξής νομικά πρόσωπα, που αποτελούν και θυγατρικές του: 1) το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), 2) το Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ). Στις 26.4.2016, εγκρίθηκε το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το ΤΑΙΠΕΔ που περιλαμβάνει την αξιοποίηση των ΔΕΚΟ – επομένως η υλοποίηση του αποτελεί έργο του υπερταμείου, 3) η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου ΑΕ (ΕΤΑΔ), 4) η Εταιρεία Δημοσίων Συμμετοχών Α.Ε. που συστήθηκε με τον νόμο του υπερταμείου.

Τα όργανα διοίκησης του υπερταμείου είναι: α) η Γενική Συνέλευση του μοναδικού μετόχου (ελληνικού δημοσίου) που διαθέτει όλες τις αρμοδιότητες που προβλέπει η ελληνική νομοθεσία σχετικά με τις Ανώνυμες Εταιρείες με την διαφοροποίηση ότι δεν εκλέγει και δεν ανακαλεί τον διορισμό μελών Δ.Σ., δεν καθορίζει την αμοιβή μελών Δ.Σ. και δεν τροποποιεί το καταστατικό, β) το Εποπτικό Συμβούλιο που είναι στην ουσία και το κυρίαρχο όργανο, υπεύθυνο για την εποπτεία του Διοικητικού Συμβουλίου με 5ετή θητεία και αποτελείται από 5 μέλη που διορίζονται από τη Γενική Συνέλευση, τα τρία από αυτά κατόπιν σύμφωνης γνώμης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, ενώ τα άλλα δυο (ο Πρόεδρος κι ένα ακόμη) επιλέγονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον ΕΜΣ, με σύμφωνη γνώμη του υπουργού οικονομικών, γ) το Διοικητικό Συμβούλιο που είναι υπεύθυνο για τη διοίκηση του υπερταμείου, αποτελείται από 5-7 μέλη, με τετραετή θητεία, που διορίζονται από το Εποπτικό Συμβούλιο με απλή γνώμη του υπουργού οικονομικών και δεν έχουν αστική ευθύνη για τις πράξεις ή τις παραλείψεις τους παρά μόνο για δόλο ή βαριά αμέλεια, δ) οι Εκλεκτές, που για αυτή τη θέση διορίζεται οποιαδήποτε ελεγκτική

εταιρεία διεθνούς φήμης, βάσει καταλόγου υποψηφίων και δεν μπορεί να επανεκλεγεί η ίδια εταιρεία για πάνω από τρία χρόνια.

Σκοπός του υπερταμείου είναι η επόπτευση της πώλησης της δημόσιας περιουσίας για την αποπληρωμή του χρέους της χώρας, με τα μισά έσοδα από την εκποίηση να διατίθενται για αυτόν τον σκοπό και τα άλλα μισά θα τα διαχειρίζεται το ελληνικό κράτος μέσω του υπουργείου οικονομικών για επενδύσεις ή άλλους σκοπούς που θα καθοριστούν στο μέλλον. Σύμφωνα με τους διακηρυγμένους στόχους το υπερταμείο θα φροντίσει για την ορθολογική αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας συμβάλλοντας στην απομειώσε του χρέους με μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και στόχους.

Στην πράξη αποτελεί μια εμπράγματη και καταχρηστική δέσμευση της δημόσιας περιουσίας για 99 χρόνια καθώς το σύνολο της δημοσίας περιουσίας τίθεται ως ενέχυρο για τα δάνεια που έχει λάβει η χώρα η οποία και χάνει τη δυνατότητα κρατικού ελέγχου σε κρίσιμους τομείς όπως η ενέργεια και οι μεταφορές ενώ οι τιμές παραχώρησης της δημοσίας περιουσίας είναι υπερβολικά χαμηλές λόγω κρίσης. Ο εφαρμοστικός νόμος 4389/2016 προβλέπει ότι μεταβιβάζονται η κυριότητα και νομή όλων των ακίνητων περιουσιακών στοιχείων του ελληνικού Δημοσίου στην ΕΤΑΔ (Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε., θυγατρική του υπερταμείου) με την εξαίρεση αιγιαλών, παραλιών, παρόχθιων εκτάσεων, περιοχών Ramsar και Natura, αρχαιολογικών χώρων και αμιγώς δασικών εκτάσεων. Όμως σύμφωνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 196, ακόμη και τα ακίνητα που εξαιρούνται από τη μεταβίβαση, παραμένουν στην κατοχή του ελληνικού Δημοσίου αλλά τελούν υπό τον έλεγχο του υπερταμείου, το οποίο είναι αρμόδιο για τη διαχείρισή τους.

Επιπλέον, η εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση δεν θα έχει τον ουσιαστικό έλεγχο του υπερταμείου καθώς δυο από τα μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου επιλέγονται με τη σύμφωνη γνώμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του EMS και τα υπόλοιπα τρία επιλέγονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενώ το Εποπτικό Συμβούλιο διορίζει τα μέλη του Δ.Σ. με απλή γνώμη του υπουργού οικονομικών. Ταυτόχρονα δεν υπάρχει καμιά πρόβλεψη για εθνικό έλεγχο, λογοδοσία και ευθύνες από τους χειρισμούς του υπερταμείου ενώ απουσιάζουν και οι μηχανισμοί συνεργασίας μεταξύ κυβέρνησης και υπερταμείου. Ακόμα και αν θεωρήσουμε ότι στόχος είναι η ορθολογική αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας,

οι ασάφειες στις αρμοδιότητες και τις διαδικασίες αποφάσεων, η περιπλοκότητα της δομής και η ανυπαρξία συγκεκριμένου σχεδίου αξιοποίησης της περιουσίας περιπλέκουν ακόμα περισσότερο τη λειτουργία του υπερταμείου και θέτουν ισχυρές αμφιβολίες για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα και των μελλοντικών ζητημάτων (ηθικών, τεχνικών, θεσμικών) που θα προκύψουν από τη λειτουργία του υπερταμείου αποτελεί η μεταβίβαση στην ΕΤΑΔ αρχαιολογικών μνημείων και μουσείων και παρά τη σχετική εξαίρεση που προβλέπει ο νόμος. Σύμφωνα με το υπερταμείο αυτό έγινε εκ παραδρομής, καθώς τα διαθέσιμα στοιχεία για τα ακίνητα του δημοσίου είναι ελλιπή ή ανεπαρκώς επικαιροποιημένα και δεν έχει ολοκληρωθεί το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο με αποτέλεσμα να μην υπάρχει διαθέσιμη η σχετική πληροφορία στο Εθνικό Κτηματολόγιο, διαβεβαιώνοντας ότι θα γίνει επανέλεγχος ώστε να διασφαλισθεί ποια ακίνητα μπορούν να μεταβιβασθούν και ποια όχι. Όμως, παρά τις σχετικές διαβεβαιώσεις, στις 21 Ιανουαρίου 2019 θα εκδικαστεί στο ΣτΕ η προσφυγή του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων για τη μεταβίβαση μνημείων στο υπερταμείο. Ο Σύλλογος μεταξύ άλλων αναφέρει ότι *"δυσόμηση περίπου μήνες μετά την πρώτη ταυτοποίηση ακινήτων που περιλαμβάνονται στη λίστα που μεταβιβάζονται στην ΕΤΑΔ ΑΕ, καμία θεσμική ενέργεια δεν έχει γίνει από το υπουργείο Οικονομικών ή το υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού για την εξαίρεση από τη μεταβίβαση μνημείων, αρχαιολογικών χώρων, μουσείων, ακινήτων απαλλοτριωμένων για αρχαιολογικούς σκοπούς και άλλα κτιρίων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του ΥΠΠΟΑ"* (Capital.gr 2018)

Τέλος, η διάρκεια λειτουργίας του υπερταμείου εκτείνεται πολύ πέρα της λήξης των δανειακών υποχρεώσεων της χώρας γεγονός που αποτελεί μια έμμεση παραδοχή ότι η Ελλάδα δεν θα μπορεί να διαχειριστεί το χρέος της, μέσω της ανακύκλωσης του στις διεθνείς αγορές, ούτε να το συρρικνώσει αποτελεσματικά αυξάνοντας το ΑΕΠ ταχύτερα από την τοκοφορία του και ως εκ τούτου θα αποπληρώνει τους τόκους εκποιώντας περιουσιακά στοιχεία. Ουδείς δεν αντιλέγει ότι ο μακροπρόθεσμος σχεδιασμός της οικονομικής πολιτικής είναι αναγκαία συνθήκη για την ευημερία της χώρας ό μως τέτοιου είδους δεσμεύσεις, ενός ολόκληρου αιώνα, στο όνομα της αποπληρωμής των χρεών καταλήγουν σε έναν ανήθικο προγραμματισμό που υποθηκεύει τις μελλοντικές γενιές.

13.5. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΩΝ ΜΝΗΜΟΝΙΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η κρίση της Ελλάδας αντιμετωπίστηκε τόσο από την ίδια την Ελλάδα όσο και από την ΕΕ και το ΔΝΤ σαν μια κρίση βραχυχρόνιας ρευστότητας. Χαρακτηριστική αυτής της αντιμετώπισης είναι η δήλωση του Ευρωπαϊκού Επίτροπου νομισματικών υποθέσεων της ΕΕ, Χοακίν Αλμούνια, τον Ιανουάριο του 2010 στην ετήσια συνάντηση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ στο Νταβός, που ανέφερε ότι *“Όχι, η Ελλάδα δεν θα χρεοκοπήσει... Στην ευρωζώνη δεν υφίσταται χρεοκοπία”* (Ναυτεμπορική 2010).

Στην πραγματικότητα αν και υπήρξαν φαινόμενα κερδοσκοπίας και φυγής κεφαλαίων η χώρα δεν έπεσε θύμα της κυκλοθυμίας των αγορών και των κερδοσκόπων όπως έγινε στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας στην κρίση του 1997 όπως περιγράφουμε στο κεφάλαιο 15. Η Ελλάδα υπό το βάρος μακροχρόνιων κακών χειρισμών, ασυλλόγιστων επιλογών, σπάταλης διαχείρισης και έλλειψης θεσμών που συνδυάστηκε με μια ιστορική περίοδο παγκόσμιας κάμψης και ύφεσης έφτασε το δημόσιο χρέος της σε μη διαχειρίσιμα επίπεδα και το κράτος χρεοκόπησε. Το σύνολο των παγκόσμιων οικονομικών και πολιτικών θεσμών αρνήθηκε να παραδεχθεί ότι το χρέος δεν ήταν διαχειρίσιμο και επέλεξαν να το χρηματοδοτήσει μετατρέποντας σταδιακά από δημόσιο σε ιδιωτικό.

Δεν θα αναλύσουμε τα επιχειρήματα που κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν για να νομιμοποιηθεί η επιλογή της υπαγωγής της χώρας στα μνημόνια για λόγους οικονομίας και πρακτικής αλλά θα επικεντρωθούμε στα αποτελέσματα αυτής της επιλογής. Τα μνημόνια είχαν ως πρωταρχικό και κύριο σκοπό την επαναχρηματοδότηση του χρέους με στόχο την διασφάλιση των διεθνών πιστωτών. Αυτή η πρακτική δεν είναι πρωτόγνωρη για το ΔΝΤ καθώς το ίδιο έπραξε και σε άλλες περιπτώσεις χρηματοδότησης, όπως στην κρίση στις Ν.Α. Ασία, αλλά αυτήν την οπτική υιοθέτησε και η ΕΕ. Οι “προϋποθέσεις” επικεντρώθηκαν στην συγκέντρωση χρημάτων από τους πολίτες και την πραγματική οικονομία για την αποπληρωμή των χρεών του κράτους και την εξασφάλιση των δανειστών της. Οι διαρθρωτικές προσαρμογές αγνοήθηκαν ή χρησιμοποιήθηκαν ως άλλοθι για την επιβολή αυστηρών μέτρων λιτότητας και την νομιμοποίησή τους. Δεν έγινε καμία ουσιαστική προσπάθεια για την κάλυψη

των θεσμικών προβλημάτων και την αναδιαμόρφωση των παθογενειών της ελληνικής οικονομίας. Η κρίση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ευκαιρία αναγέννησης της χώρας και μετατροπής του οικονομικού της μοντέλου και αυτή η αλλαγή θα πιστοποιούσε ότι η θυσίες της ελληνικής κοινωνίας είχαν αντίκρισμα και οδηγούσαν σε ένα πιο ευοίωνο μέλλον.

Το κοινωνικό κόστος της κρίσης ήταν εξαιρετικά υψηλό, το εθνικό εισόδημα μειώθηκε σχεδόν κατά το ένα τέταρτο, σε κατάσταση ανεργίας βρίσκεται σχεδόν το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού, οι πραγματικές αποδοχές για όσους απασχολούνται βρίσκονται κάτω από το επίπεδο που βρισκόταν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και το χάσμα στο επίπεδο διαβίωσης σε σχέση με την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη επανήλθε σε αυτό που ήταν πριν από μισό αιώνα. Το 2016 βρίσκονταν αντιμέτωποι με τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού το 35,6% του πληθυσμού, 3,8 εκατ. άνθρωποι, έναντι 28,1% που ήταν το 2008. Η ανισότητα παρέμεινε σταθερή στην αρχή των μνημονίων αλλά στη συνέχεια διευρύνθηκε καθώς η οικονομία βυθίστηκε σε βαθύτερη ύφεση. Οι περικοπές χρηματοδότησης υπερέβησαν την εξοικονόμηση απόδοσης απειλώντας την ουσιαστική λειτουργία δημόσιων φορέων και οργανισμών όπως τα νοσοκομεία και τα σχολεία. Οι πολιτικές λιτότητας που ακολουθήθηκαν δεν αντισταθμίστηκαν από άλλα μέτρα που θα συνιστούσαν ένα επαρκές δίκτυο κοινωνικής προστασίας με αποτέλεσμα να ενισχυθούν οι δυσμενείς επιπτώσεις της ύφεσης (Matsaganis 2013).

Οι μεταρρυθμίσεις στα εργασιακά στηρίχθηκαν στην πεποίθηση ότι η μειώσεις στους μισθούς, η απορύθμιση στην αγορά εργασίας και η περιθωριοποίηση των συνδικαλιστικών φορέων και άλλων θεσμών θα ήταν το μέσο για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Τα στοιχεία όμως δεν το επιβεβαιώνουν καθώς το εμπορικό ισοζύγιο μπορεί να έχει βελτιωθεί κυρίως λόγω της πτώσης των εισαγωγών και όχι μέσω της αύξησης των εξαγωγών όπως είχε προβλεφθεί, ενώ την ίδια στιγμή οι μισθοί και οι συνθήκες εργασίας έχουν επιδεινωθεί. Τα μνημονιακά προγράμματα με τις πολιτικές λιτότητας που επέβαλλαν είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση του ΑΕΠ κατά 25%, την μείωση των διαθέσιμων εισοδημάτων κατά 40%, και την αύξηση της συνολικής ανεργίας στο 27% και της ανεργίας των νέων στο 60%.

Τα φορολογικά βάρη δεν διανεμήθηκαν ομοιόμορφα και η φορολογική πίεση μεγεθύνθηκε για συγκεκριμένο κομμάτι του πληθυσμού την ίδια στιγμή που η φοροδιαφυγή γιγαντώθηκε. Το φορολογικό καθεστώς έχει χαρακτηριστεί ως βίαιο, αυθαίρετο και αναποτελεσματικό ενώ σύμφωνα με τη Νομική Υπηρεσία της Βουλής στην έκθεση της για τον πιο πρόσφατο φορολογικό νόμο, πολλές διατάξεις του είναι στα όρια της συνταγματικότητας (Μελέτη ΤΟΕ 2015). Το φορολογικό σύστημα επιβάλλει στους φορολογούμενους φορολογική υπερ-επιβάρυνση (excess tax burden), δηλαδή επιπλέον κόστος προσαρμογής και διαχείρισης που υπερβαίνει σημαντικά την φορολογική υποχρέωση. Η συνολική φορολογική επιβάρυνση ισούται με το 35,9% του συνολικού εγχώριου εισοδήματος, οι δημόσιες δαπάνες ανήλθαν στο 56,2% του ΑΕΠ τα τελευταία τρία χρόνια και τα δημοσιονομικά ελλείμματα ανήλθαν κατά μέσο όρο σε 3,7% του ΑΕΠ (Economou & Kyriazis 2018).

Πλέον οι φορολογούμενοι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις ειδικότερα χαμηλόμισθοι και χαμηλοσυνταξιούχοι που επωμίστηκαν και το μεγαλύτερο βάρος και εμφανίστηκε το φαινόμενο της υπερχρέωσης προς το δημόσιο που λαμβάνει διαστάσεις ανάλογες με τα φαινόμενα των “κόκκινων” δανείων. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αποτελούν το 50% περίπου των συνολικών δανείων του τραπεζικού τομέα και ανέρχονται σε 106 δις, σχεδόν 60,5% του ΑΕΠ σε τιμές του 2016. Το ΑΕΠ έπεσε από τα 242 δισεκατομμύρια το 2008 στα 176 δισεκατομμύρια σήμερα, τα διαθέσιμα εισοδήματα μειώθηκαν κατά 57 δις ευρώ, εξαιτίας της μείωσης του ΑΕΠ και της υψηλότερης φορολογίας. Σαν αποτέλεσμα όλων των παραπάνω εμφανίζεται αρνητική κοινωνική κοινωνικότητα με αποτέλεσμα οι πολίτες που ανήκουν στη μεσαία τάξη από το 50% περίπου του συνόλου των πολιτών μειώθηκαν στο 25% (Economou & Kyriazis 2018). Η χώρα το 2015-16 αθροιστικά παρουσίασε ύφεση -0,7% και το 2017 εμφάνισε σχεδόν ανύπαρκτη ανάπτυξη 0,3% (1,4% ονομαστικό μέγεθος και πληθωρισμό 1,1%).

Στον αντίποδα η Κύπρος που μπήκε σε μνημόνιο το 2012 και βρήκε το 2016, πετυχαίνοντας έκτοτε ρυθμούς ανάπτυξης της τάξεως του 3,5%, κατάφερε να μηδενίσει το έλλειμμα που έφτανε στο 6% του ΑΕΠ, μειώνοντας τις δαπάνες κατά 10% το πρώτο έτος του μνημονίου, χωρίς αυξήσεις στους φόρους και εφαρμόζοντας 16 μέτρα που μειώνουν ή καταργούν φορολογίες και δίνουν

φορολογικά κίνητρα. Με το αφορολόγητο στις 19.000 ευρώ (έναντι 5.700 περίπου στην Ελλάδα) και την φορολογία επί των κερδών να παραμένει στο 12,5% (έναντι 29% στην Ελλάδα), καταργήθηκαν ο αντίστοιχος ΕΝΦΙΑ, η έκτακτη φορολογία επί των μισθών και εφαρμόστηκε φορολογική έκπτωση για το σύνολο του κεφαλαίου που επενδύεται.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στα μνημόνια με ένα δυσθεώρητο δημόσιο χρέος της τάξεως του 127% του ΑΕΠ και με σκοπό την μείωση και τη διαχείριση του. Ωστόσο, παρά τις αιματηρές θυσίες της ελληνικής κοινωνίας αυτός σκοπός δεν επιτευχθεί. Η χώρα βυθίστηκε σε μια ακόμα μεγαλύτερη κρίση χρέους από αυτή που βίωνε στην αρχή των προγραμμάτων και παρά τις αρχικές προβλέψεις της τρόικας για επιστροφή σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και απομείωση του χρέους, το 2012 διαμορφώθηκε στο 165% του ΑΕΠ και σήμερα ξεπερνά το 180% με τα στοιχεία να προβλέπουν περαιτέρω αύξηση.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που εγείρονται σε σχέση με την ελληνική κρίση είναι αν τελικά το χρέος της χώρας ήταν διαχειρίσιμο. Η πρώτη δανειακή σύμβαση εγκρίθηκε από το ΔΝΤ, σε μια έντονη συνεδρίαση του Συμβουλίου των Διευθυντών, στην οποία περίπου το ένα τρίτο των μελών προέβαλλαν ενστάσεις αναφορικά με το πρόγραμμα χρηματοδότησης το οποίο ισχυρίστηκαν ότι θα αποδεικνύονταν κακοσχεδιασμένο και θα οδηγούνταν σε αποτυχία αν δεν επωμίζονταν μέρος του βάρους οι ιδιώτες πιστωτές, με μια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους. Αν και αυτές οι ενστάσεις αποδείχθηκαν σωστές και η πορεία των γεγονότων επιβεβαίωσε τους αρχικούς προβληματισμούς, ούτε και η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα με το PSI που έγινε στο δεύτερο μνημόνιο άλλαξε την εικόνα και το χρέος συνέχισε να αυξάνεται.

Το Ταμείο, σε σχετική έκθεση του το 2016, προβλέπει ότι το 2020 το χρέος θα διαμορφωθεί στο 174% του ΑΕΠ, ενώ σε προηγούμενες εκθέσεις του το είχε τοποθετήσει στο 128% και πιο πριν στο 124% που το είχε χαρακτηρίσει και διαχειρίσιμο (IMF 2016 d). Σε μελέτη που εκπόνησε το Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (2015) ο στόχος του 124% εκτός από επιστημονικά μη τεκμηριωμένος ως διαχειρίσιμος αποδεικνύεται ότι είναι και ανέφικτος, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και από μεταγενέστερη εργασία των Οικονόμου και Κυριαζή (2018).

Επιπλέον, η ελάφρυνση του χρέους δεν αντιμετωπίζει κανένα ουσιαστικό πρόβλημα και εμπεριέχει στοιχεία ανηθικότητας. Με βάση τις δεσμεύσεις της χώρας μέχρι το 2076 για την αποπληρωμή των δανείων του δεύτερου μνημονίου και με βάση τον κανονισμό 472 του 2013 της ΕΕ σύμφωνα με τον οποίον μια χώρα θα βρίσκεται σε αυστηρή επιτήρηση ώσπου να αποπληρώσει τα δυο τρίτα των επισήμων δανείων, ουσιαστικά έχουμε δεσμεύσει και το μέλλον αγέννητων γενεών, υποθηκεύοντας τις προοπτικές και την ελευθερία τους (Κυριαζής 2018). Σύμφωνα με το ίδρυμα Μάρκος Δραγούμης, σήμερα οι Έλληνες πρέπει να εργάζονται 198 μέρες τον χρόνο για να πληρώσουν φόρους και εισφορές, ενώ οι δουλοπάροικοι του Μεσαίωνα εργάζονταν 60-100 μέρες για τους φεουδαρχικούς κυρίους τους (Κυριαζής 2018).

Η ανάπτυξη είναι το βασικότερο θέμα για τη χώρα καθώς μόνο ισχυρή ανάπτυξη μπορεί να λύσει μακροχρόνια το χρέος και να το καταστήσει διαχειρίσιμο. Τα υψηλά συμφωνημένα πλεονάσματα, και η ληστρική φορολόγηση υπονομεύουν αντί να ενισχύουν την ανάπτυξη. Για το 2018, η εκτίμηση είναι 1,9 %, με πληθωρισμό ίσως 1% (λόγω αύξησης τιμής των καυσίμων) δηλαδή σε πραγματικούς ορούς, με τα σημερινά δεδομένα δεν διαφαίνεται να αλλάζει κάτι άμεσα. Είναι σαφές πως χρειάζεται ένα νέο μείγμα πολιτικής αν επιθυμούμε ισχυρότερη ανάπτυξη, με δραστική μείωση της φορολογίας, φιλικό πλαίσιο προσέλκυσης ξένων και ελληνικών επενδύσεων και απλοποίηση της γραφειοκρατίας. Χωρίς αυτές τις προϋποθέσεις, μπορούμε να συνεχίσουμε για δεκαετίες ολόκληρες να συζητάμε και να διαπραγματευόμαστε την ελάφρυνση του χρέους αλλά να βρισκόμαστε ουσιαστικά στο ίδιο σημείο.

Το μεγαλύτερο διακύβευμα των μνημονίων, πέρα από τα καθαρά οικονομικά μεγέθη, ήταν τα προγράμματα λιτότητας να μπορέσουν να γίνουν αποδεκτά από την ελληνική κοινωνία αποκαθιστώντας τις δημοσιονομικές ανισορροπίες, κατανέμοντας ισορροπημένα το κόστος προσαρμογής μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, αντιμετωπίζοντας τις πελατειακές σχέσεις και τη διαφθορά που αποτελούν και τη ρίζα του προβλήματος της δημοσιονομικής κρίσης ώστε να δημιουργηθεί το υπόβαθρο για μια βιώσιμη ανάκαμψη. Αυτό δεν κατέστη δυνατό με αποτέλεσμα να στερούνται ηθικής νομιμοποίησης και να θεωρούνται ως έξωθεν και άνωθεν επιβαλλόμενα. Η μετατόπιση της έμφασης από τη βραχυπρόθεσμη εξοικονόμηση στις μακροπρόθεσμες μεταρρυθμίσεις θα ενίσχυε

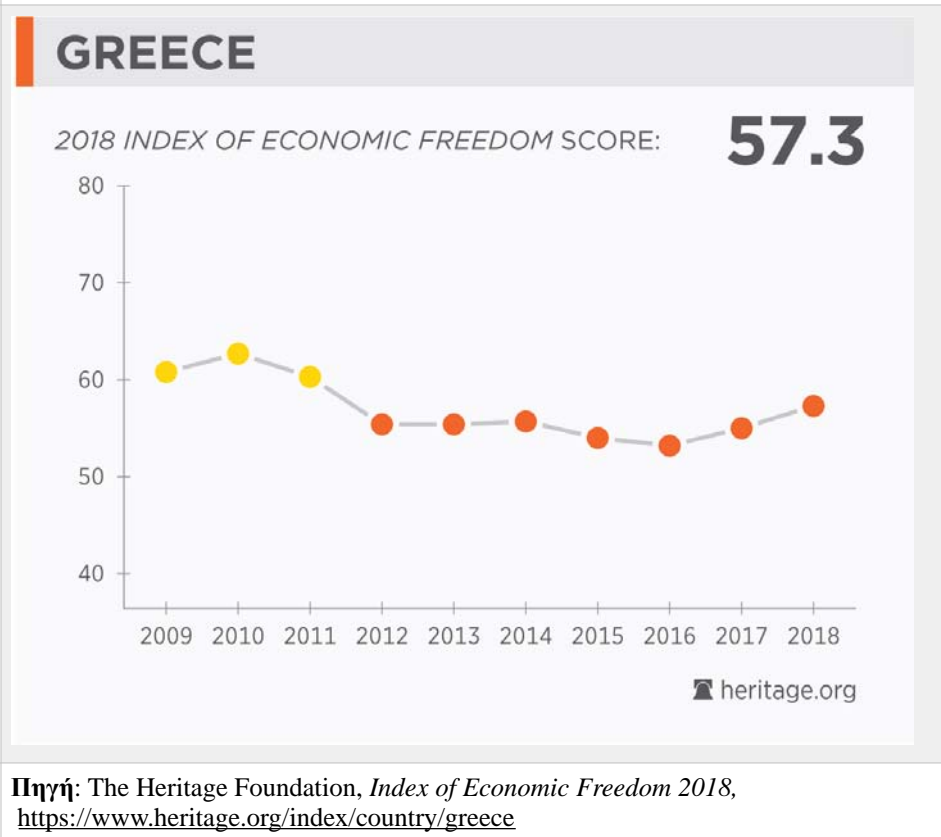
τους δημόσιους θεσμούς όμως ανάλογη βούληση δεν υπήρξε ούτε από την τρόικα, ούτε από το εγχώριο πολιτικό σύστημα που επικεντρώθηκαν στην αποπληρωμή των χρεών και την επίτευξη αυτού του στόχου. Η πολυδιαφημισμένη και άκρως αναγκαία μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης περιορίστηκε σε μια απλή μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων και ο εκσυγχρονισμός των θεσμών και του κράτους δεν έγινε στα 8 χρόνια εφαρμογής των μνημονίων.

Η αίσθηση των πολιτών είναι ότι η χώρα έχει απολέσει την εθνική της κυριαρχία και αυτή είναι η μεγαλύτερη αποτυχία των μνημονίων. Η απαξίωση της κοινωνίας που δεν είναι διατεθειμένη να τα υποστηρίξει, τα θεωρεί ανισοβαρή και άδικα, τροφοδοτεί εθνικιστικές και λαϊκιστικές αντιδράσεις δηλητηριάζοντας την κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας με άμεσες επιπτώσεις για τη δημοκρατία και αυτό είναι άκρως επικίνδυνο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Κυριαζής και Οικονόμου (2015, 15) *“Έχουμε ακούσει συχνά Έλληνες πολιτικούς να επαναλαμβάνουν πως “Η δημοκρατία δεν έχει αδιέξοδα”. Προφανώς όσοι την υποστηρίζουν χαρακτηρίζονται από βαθιά ιστορική άγνοια. Η δημοκρατία ήταν και είναι ένα ευαίσθητο πολίτευμα που χρειάζεται πολλά και να δημιουργηθεί, να ανθίσει και να διατηρηθεί. Και πρώτα από όλα, χρειάζεται γερές οικονομικές βάσεις, μια δημοκρατία που αναπτύσσεται και πολίτες που ευημερούν”*.

Το Ινστιτούτο Heritage κατατάσσει την Ελλάδα ως την τελευταία χώρα της ΕΕ στους περισσότερους δείκτες της. Μεταξύ 180 χωρών για το 2018 βρίσκεται στην 115η θέση για το 2018, 12 θέσεις ψηλότερα από 2017 που βρισκόταν στην 127η θέση όμως και τις δύο χρονιές κατατάσσεται στην τελευταία θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ και προτελευταία στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Δείκτες Οικονομικής Ελευθερίας του Ινστιτούτου Heritage για το 2018, συνολικά η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως κυρίως ανελεύθερη και βαθμολογείται με 57,3%, καλύτερη βαθμολογία σε σχέση με το 2017 που ήταν 55%, όμως σε κάθε περίπτωση χειρότερη σε σύγκριση με το 2009 (Πίνακας 24) γεγονός που αποδεικνύει την αρνητική επίδραση των μνημονίων στην οικονομία της χώρας αλλά και την αποτυχία των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας.

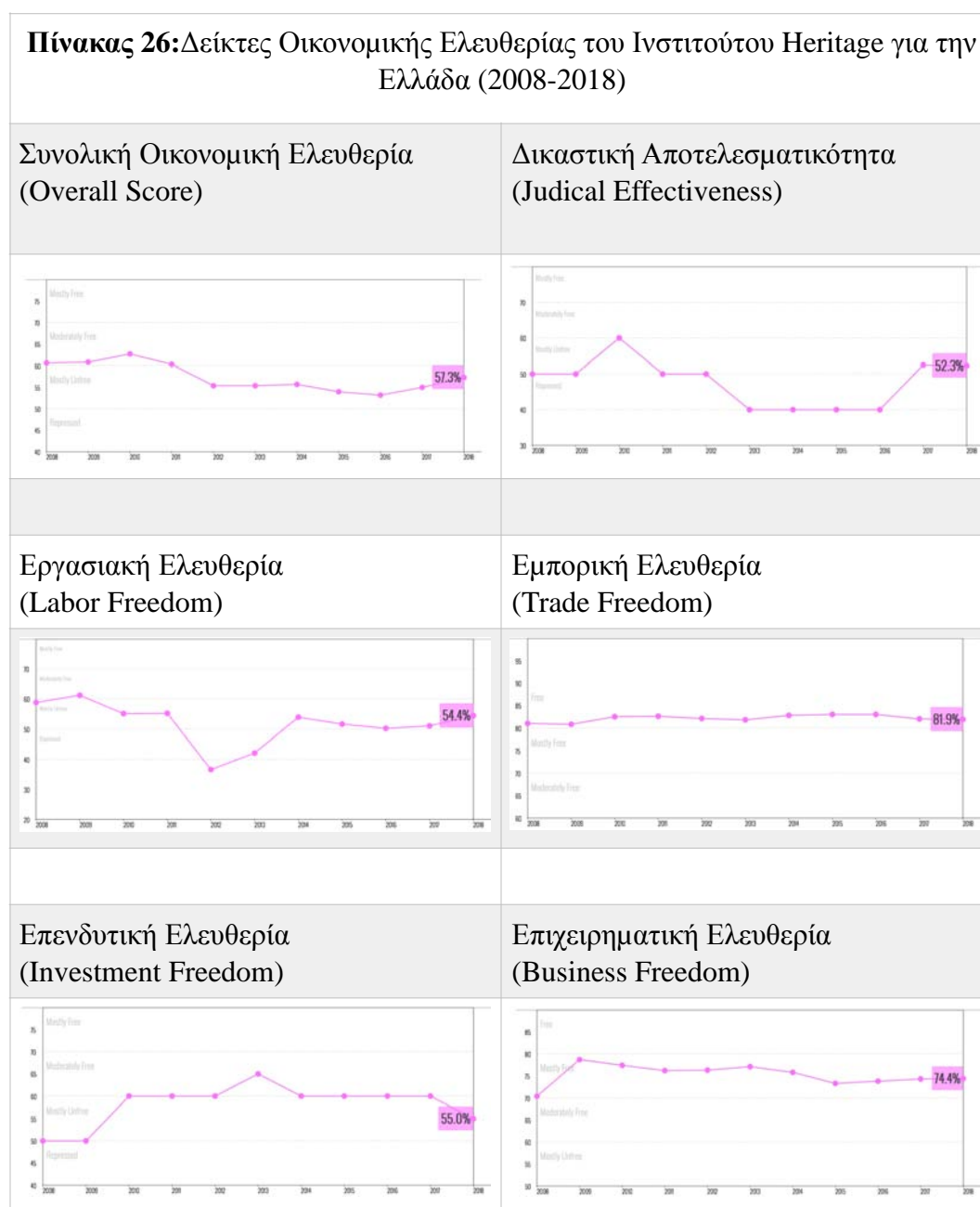
Πίνακας 24: Συνολικός Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας του Ινστιτούτου Heritage για την Ελλάδα (2009-2018)

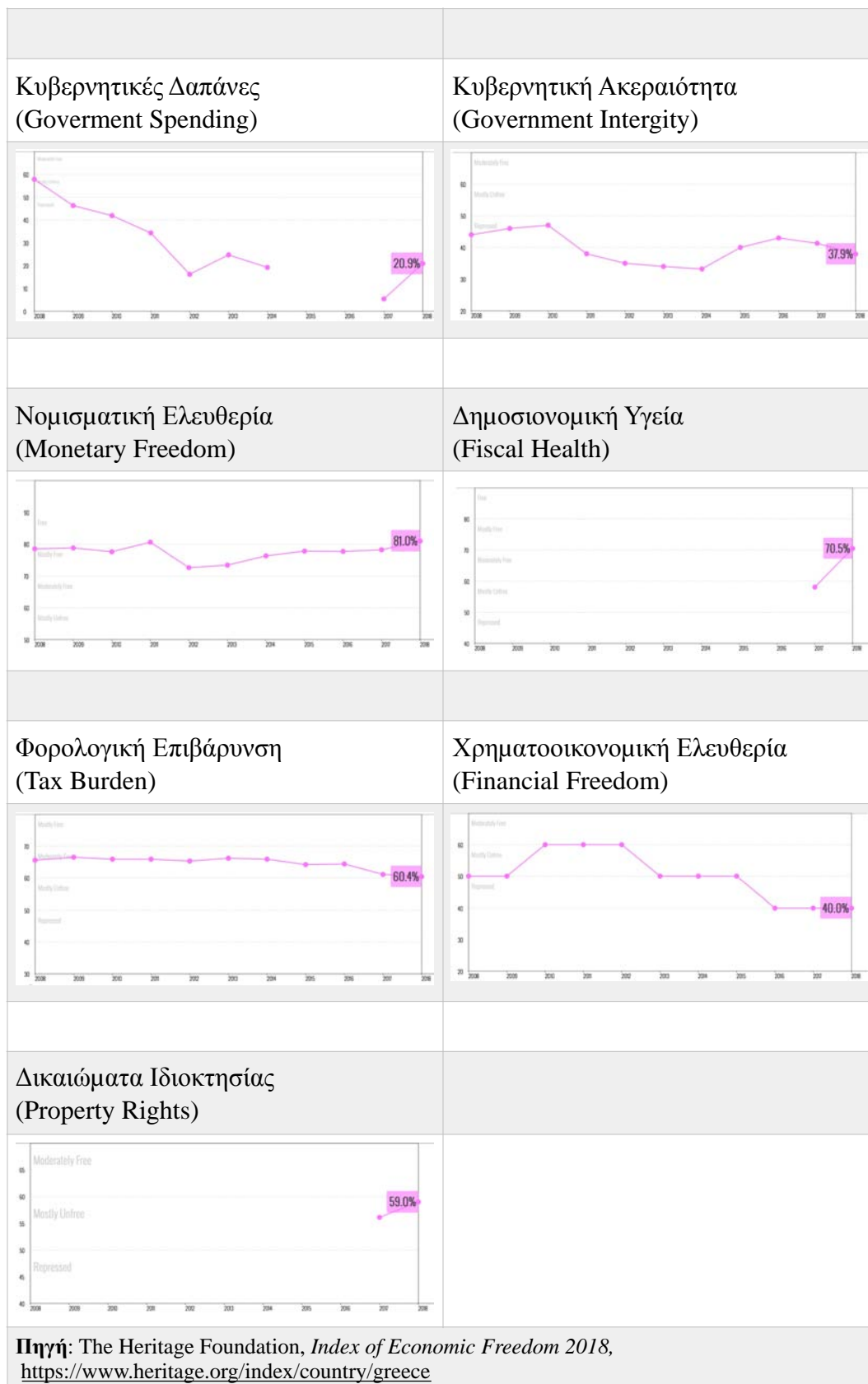

Πίνακας 25: Δείκτες Οικονομικής Ελευθερίας του Ινστιτούτου Heritage για την Ελλάδα (2018)

Ενδεικτικά, στην δικαστική αποτελεσματικότητα (judicial effectiveness) η Ελλάδα λαμβάνει 59% (κυρίως ανελεύθερη), στα δικαιώματα ιδιοκτησίας (property right) έχει 52,3% (κυρίως ανελεύθερη), στην κυβερνητική ακεραιότητα (government integrity) παίρνει 37,9% (καταπιεσμένη), στον δείκτη φορολογικής επιβάρυνσης (tax burden) η χώρα οριακά κατατάσσεται στις μέτρια ανελεύθερες, ελάχιστα πάνω από τις κυρίως ανελεύθερη με 60,4%, στις κυβερνητικές δαπάνες βαθμολογείται με 20,9% (καταπιεσμένη) και στον δείκτη της χρηματοοικονομικής ελευθερίας (financial freedom) βρίσκεται στο 40% (καταπιεσμένη) (Πίνακας 24 & 25).

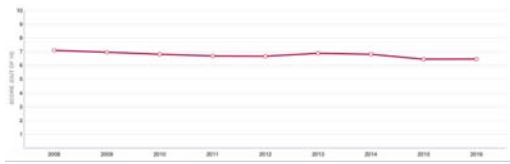
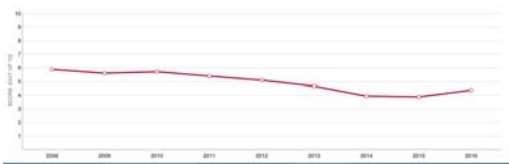
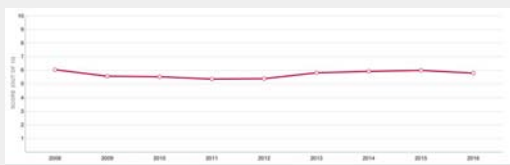
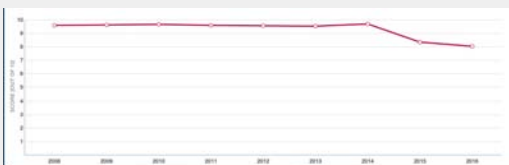
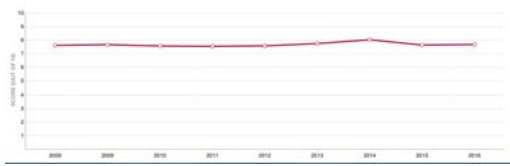
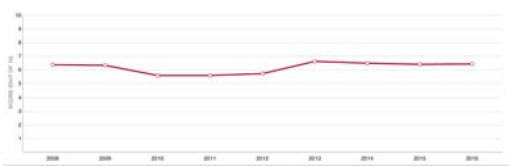

Ανάλογη είναι και η εικόνα που αποτυπώνουν οι Δείκτες Οικονομικής Ελευθερίας του Ινστιτούτου Fraser, σύμφωνα με έκθεση του οποίου, το 2016 η ελληνική οικονομία κατατάσσεται στην 108η θέση μεταξύ 162 χωρών και 260

λαμβάνει 6,46 στα 10 στον γενικό δείκτη οικονομικής ελευθερίας, ως προς το μέγεθος της κυβέρνησης βρίσκεται στην 154η θέση με βαθμολογία 4,38, ενώ στον δείκτη των κανονιστικών ρυθμίσεων λαμβάνει 6,43 στα 10 και κατατάσσεται στην 124η θέση (Πίνακας 27).

Από το 1970 και μέχρι το 2009 (με εξαίρεση το 1985) η χώρα κατατάσσονταν στη 2η κατηγορία χωρών (ανάμεσα σε 4 κατηγορίες) στην παγκόσμια κατάταξη του ινστιτούτου για την οικονομική ελευθερία ενώ από το 2010 μέχρι και το 2016 η χώρα υποβαθμίστηκε στην 3η κατηγορία.

Πίνακας 27: Δείκτες Οικονομικής Ελευθερίας του Ινστιτούτου Fraser για την Ελλάδα (2008-2016)	
Οικονομική Ελευθερία (Economic Freedom) 	Μέγεθος της Κυβέρνησης (Size of Government)
Δικαστικό Σύστημα & Δικαιώματα Ιδιοκτησίας (Legal System & Property Rights) 	Υγεία Χρήματος (Sound Money)
Ελεύθερο Εμπόριο (Freedom to Trade Internationally) 	Κανονιστικές Ρυθμίσεις (Regulation)
Πηγή: Fraser Institute, <i>Economic Freedom</i> , https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/map?geozone=world&page=map&year=2016&countries=GRC#country-info	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14ο: ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η χρηματοδότηση από τους οργανισμούς του Bretton Woods προς τις περιοχές μελέτης -την Ν.Α. Ευρώπη, τη Ν.Α. Ασία και την Ελλάδα- παρουσιάζει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

1. Επιβολή προϋποθέσεων

Αν και η επιβολή «προϋποθέσεων» αποτελεί παγκοσμίως το κυριότερο χαρακτηριστικό της διεθνούς χρηματοδότησης, έρευνα που διεξήχθη για λογαριασμό των Ηνωμένων Εθνών κατέδειξε ότι η Ν.Α. Ευρώπη και η Κεντρική Ασία είναι περιοχές στις οποίες επιβάλλονται οι περισσότερες “προϋποθέσεις” ποσοτικών κριτηρίων απόδοσης (quantitative performance criteria). Το 1999 η Ρουμανία και η Αλβανία για να καταστούν λήπτριες χώρες υποχρεώθηκαν να τηρήσουν αυστηρά και η κάθε μια ξεχωριστά 43 «προϋποθέσεις» ποσοτικών κριτηρίων απόδοσης ενώ με μια ευρύτερη ερμηνεία της έννοιας των «προϋποθέσεων» οι παραπάνω χώρες όφειλαν να τηρήσουν έναν πολλαπλάσιο αριθμό δεσμεύσεων (Karur, Devesh, Webb, Richard 2000).

Στην κοινή αναθεώρηση του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας το 2001-02 τέθηκε το ζήτημα ευθυγράμμισης όλων των χρηματοδοτικών παροχών και στρατηγικών χρηματοδότησης, από όπου και αν προέρχονται, με συγκεκριμένες “προϋποθέσεις” οι οποίες εμπεριέχονται στα “Κείμενα Στρατηγικής για τη Μείωση της Ένδειας”. Ενδεικτικά μεταξύ των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των χρηματοδοτικών εργαλείων, τα οποία προτείνονται προς ευθυγράμμιση με συγκριμένες “προϋποθέσεις” συμπεριλαμβάνονται (IMF 2002):

- το πρόγραμμα του ΔΝΤ “Μείωση της Ένδειας και Οικονομική Μεγέθυνση”,
- τα προγράμματα της Παγκόσμιας Τράπεζας “Στρατηγική Υποστήριξης Κράτους” και οι “Πιστώσεις Υποστήριξης Περιορισμού της Ένδειας” (Poverty Reduction Support Credits -PRSCs), καθώς και
- το “Πλαίσιο Βοήθειας για την Ανάπτυξη των ΗΕ” (United Nations Development Assistance Framework (UNDAF)).

Οι οργανισμοί του Bretton Woods υποστηρίζουν ότι οι πολιτικές τους είναι αναγκαίες αν οι χώρες θέλουν να πετύχουν μακροπρόθεσμα. Εστιάζουν στην αξία και τη σπουδαιότητα της ολιγάρκειας, ισχυριζόμενες ότι οι χώρες δεν μπορούν να ζουν επί μονίμου βάσεως πέρα από τα όρια των δυνατοτήτων τους και παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως απλούς αγγελιοφόρους -μεταφορείς αυτής της άποψης. Όμως τα προγράμματά τους υπερβαίνουν κατά πολύ την εφαρμογή αυτής της “απλής συνταγής” για την διασφάλιση του περιορισμού των χωρών στα όρια των δυνατοτήτων τους.

Σε πολλές περιπτώσεις φαίνεται να συγχέουν τους σκοπούς των προγραμμάτων με τα μέσα επίτευξής τους καθώς οι “προϋποθέσεις” χρηματοδότησης συνδέονται με τα μέτρα που υποχρεώνονται να εφαρμόσουν οι χώρες και όχι με τα αποτελέσματα των μέτρων. Αντί να παρακολουθείται η πρόοδος στους δείκτες που συνδέονται με την εφαρμοζόμενη πολιτική συνήθως ο έλεγχος ασκείται στα μέσα υλοποίησης των στόχων ή στην τήρηση αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων. Τα μέτρα δεν λαμβάνονται με βάση την καταλληλότητα τους αλλά την ευθυγράμμιση με τα “ιερά δόγματα” των οργανισμών και οι «προϋποθέσεις» δεν σχετίζονται με τα αναμενόμενα αποτελέσματα παρά μόνο με την τεχνική εφαρμογή συγκεκριμένων παραμέτρων οι οποίες υπάρχουν σε όλα τα εξεταζόμενα προγράμματα.

Η σύνδεση της χρηματοδότησης με την τήρηση αυστηρών πολιτικών και οικονομικών “προϋποθέσεων” έχει στοιχήσει την απώλεια κονδυλίων και ο σταδιακός πολλαπλασιασμός σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητά τους έχουν οδηγήσει σε αρκετές περιπτώσεις στην εφαρμογή συγκρουόμενων πολιτικών. Η αποτυχία των «προϋποθέσεων» έγκειται στην ανικανότητά των οργανισμών «... να δημιουργήσουν ένα επαρκές σύστημα κινήτρων τα οποία θα οδηγήσουν τις κυβερνήσεις υποδοχής να εφαρμόσουν πολιτικές μεταρρυθμίσεων, τις οποίες σε άλλη περίπτωση δεν θα επιχειρούσαν ή θα επιχειρούσαν περισσότερο βαθμιαία» (Killick et al. 2000, 163).

Μελέτες της Παγκόσμιας Τράπεζας έχουν δείξει ότι οι “προϋποθέσεις” δεν εξασφαλίζουν τη σωστή διαχείριση των χρημάτων και την ανάπτυξη των χωρών ενώ υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι πραγματικά αποδίδουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα καθώς οι καλές πολιτικές δεν αγοράζονται (Stiglitz 2003, 116).

2. «Πλάνη της νιρβάνα» (*nirvana fallacy*)

Η αντίληψη, των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης, ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των χρηματοδοτικών προγραμμάτων μπορούν να καταστούν πιο αποτελεσματικές χωρίς τη συμμετοχή των τοπικών παραγόντων έχει χαρακτηριστεί ως «πλάνη της νιρβάνα» (Coyne 2006). Με άγνοια των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη, διαμορφώνουν πολιτικές και εργαλεία τα οποία δεν είναι σχεδιασμένα κατάλληλα ώστε να λειτουργήσουν και να εφαρμοστούν στο περιβάλλον των χωρών. Αυτή η πρακτική δυσχεραίνει την υλοποίηση των προγραμμάτων καθώς για την επιτυχή εφαρμογή τους δεν αρκεί η δέσμευση ενός κράτους αλλά ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας.

Οι μεταβολές μπορούν να επιτευχθούν μόνο με μεταρρυθμίσεις που θα δημιουργήσουν σταδιακά νέες κοινωνικές ισορροπίες (Ζουμπουλάκης, Κυριαζής 2009, 80) και η έλλειψη ουσιώδους συνεργασίας δεν προωθεί τη δημιουργία υπεραξίας από τη χρηματοδότηση. Η απουσία ενός ισχυρού κοινωνικού συμβολαίου που θα λειτουργούσε ως κυματοθραύστης των αναταράξεων που προκαλούν οι εφαρμοζόμενες πολιτικές, υποβοηθώντας την εύρυθμη λειτουργία των χωρών μπορεί να επιφέρει ανεπανόρθωτες βλάβες στο κοινωνικό κεφάλαιο των χωρών.

Πολλές από τις δυσλειτουργίες και τα προβλήματα που προκύπτουν δεν εμφανίζονται μόνο ως αποτέλεσμα μακροοικονομικών επιλογών πολιτικής αλλά λόγω του ιστορικοοικονομικού υπόβαθρου και των σχέσεων που έχουν διαμορφωθεί με τα ζητήματα μάθησης, συμπεριφοράς και αλλαγής στρατηγικών τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο (Ζουμπουλάκης, Κυριαζής 2009, 79).

Για αυτό και τα προγράμματα θα έπρεπε να σχεδιάζονται με την ενεργό συμμετοχή εγχώριων παραγόντων που γνωρίζουν σε βάθος τα προβλήματα, τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τις αρχικές συνθήκες και οι οργανισμοί να λειτουργούν ως σύμβουλοι. Όμως οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης δεν επιθυμούν τη θέση του απλού συμβούλου αλλά ένα κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση των οικονομικών και πολιτικών σχεδιασμών. Αγνοώντας τις βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις των προγραμμάτων, στηριζόμενοι στο νεοκλασικό υπόδειγμα της

αγοράς και την πεποίθηση ότι μακροπρόθεσμα οι συνθήκες θα βελτιωθούν. Διατείνονται ότι οι όποιες δυσμενείς επιπτώσεις αποτελούν απλώς αναπόφευκτο μέρος της διαδικασίας εξυγίανσης που στηρίζεται στη λογική ότι τα μέτρα μπορεί να επηρεάζουν δυσμενώς και βραχυπρόθεσμα μεγάλη μερίδα του πληθυσμού οδηγώντας της ακόμα και στην ένδεια αλλά για να υπάρξει επάρκεια απαιτούνται ελεύθερες αγορές που τελικά και μακροπρόθεσμα θα ωφελήσουν το σύνολο.

Ο πόνος θεωρείται αναπόφευκτο κομμάτι των προγραμμάτων, ένδειξη ότι μια χώρα βρίσκεται στο σωστό δρόμο και έτσι μετατρέπεται σε καθαυτό αξία. Όμως κάποιες μορφές πόνου μπορούν να επιφέρουν ανεπανόρθωτα πλήγματα στην κοινωνική συνοχή των χωρών και να βλάψουν τη σύνδεση του κοινωνικού ιστού. Αν και οι θυσίες στις περισσότερες περιπτώσεις είναι αναπόφευκτες οφείλουν να παραμένουν σε συγκεκριμένα-λογικά επίπεδα για να είναι αποτελεσματικές και ο προσεκτικότερος σχεδιασμός των προγραμμάτων σε συνδυασμό με μια ευρύτερη συνεργασία θα λειτουργούσε θετικά προς αυτή την κατεύθυνση.

Με τη «συναίνεση της Washington» οι οργανισμοί εφάρμοζαν προγράμματα όπως την «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» του ΔΝΤ η οποία σχεδιάζονταν χωρίς διαβουλεύσεις με τα εκλεγμένα κοινοβούλια ενώ η ευρύτερη κοινωνία των πολιτών δεν συνυπολογίζονταν ως ικανός διαπραγματευτής στις αποφάσεις που λαμβάνονταν. Εφαρμόζοντας την ΝΠΟ υποχρέωναν τις χώρες να ακολουθήσουν μια ασφυκτικά προσχεδιασμένη πολιτική χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψη ξεχωριστά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κάθε περίπτωσης. Στην «μετα-συναίνεση της Washington» διαφοροποιώντας την ρητορική τους υιοθέτησαν νέα προγράμματα, όπως την «στρατηγική μείωσης της ένδειας» του ΔΝΤ, σαν μια νέα διαδικασία χρηματοδότησης των κρατών.

Στο νέο πλαίσιο οι εθνικές στρατηγικές καταρτίζονται από τις χώρες μέσω των διαπραγματεύσεων οι οποίες λαμβάνουν χώρα με τα κοινοβούλια. Σύμφωνα με τη νέα ρητορική προωθείται:

- αυξημένη συμμετοχή στις διαδικασίες προσδιορισμού των στρατηγικών για τους ενεχόμενους φορείς, ώστε αυτές οι δράσεις να ανταποκρίνονται περισσότερο στις κοινωνικές ανάγκες (empowerment),

- μεγαλύτερη δέσμευση των κυβερνήσεων στην εκτέλεση των δράσεων και υποκίνηση των πολιτών για αποδοχή των μεταρρυθμίσεων, ώστε αυτές να υιοθετηθούν από το κοινωνικό σύνολο (ownership),
- ενσωμάτωση όλων των φορέων στις παραπάνω δράσεις, ώστε το κράτος να καθίσταται υπεύθυνο και υπόλογο για τον σεβασμό της «δημοκρατικής υπευθυνότητας» καθώς αυτό εγγυάται την αποτελεσματικότητα των υιοθετούμενων στρατηγικών (accountability).

Τυπικά αυτή η προσέγγιση μπορεί να απαλλάσσει τους οργανισμούς του Bretton Woods από τις κατηγορίες που τους χρεώνονταν για απουσία δημοκρατικών διαδικασιών στην κατάρτιση των προγραμμάτων άλλα ουσιαστικά οι χώρες που καταφεύγουν σε αυτούς για χρηματοδότηση πολλές φορές βρίσκονται σε κρίση και έχουν να καλύψουν επείγουσες ανάγκες με αποτέλεσμα να συμμορφώνονται με τις υποδείξεις τους. Οι οργανισμοί ισχυρίζονται ότι διαπραγματεύονται τους όρους των συμφωνιών με τις δανειζόμενες χώρες στην ουσία όμως πρόκειται για μονόπλευρες διαπραγματεύσεις, με την εξουσία να συγκεντρώνεται στα χέρια των δανειστών καθώς οι δανειζόμενες χώρες έχουν απεγνωσμένα ανάγκη από κεφάλαια. Επιπλέον η εφαρμογή των νέων πρακτικών στην κατάρτιση των σχεδίων χρηματοδότησης δεν συνδέεται με «προϋποθέσεις» και πολύ συχνά ούτε με κονδύλια για την ενίσχυσή τους με αποτέλεσμα οι χώρες να επικεντρώνουν τις προσπάθειές τους στην επιτυχή εφαρμογή των παραμέτρων οι οποίες συνδέονται με τις «προϋποθέσεις» για τη συνέχιση της χρηματοδότησης.

Πέρα από την επίσημη τοποθέτηση των οργανισμών για την υιοθέτηση πιο δημοκρατικών πολιτικών δεν λείπουν και τα κρούσματα άμεσης επιβολής μέτρων που συνοδεύουν την χρηματοδότηση μέσα από διαδικασίες που πλήττουν ευθέως της δημοκρατικές διαδικασίες και την πολιτική ανεξαρτησία των χωρών, όπως στην περίπτωση της Ν. Κορέας και της Ταϊλάνδης, όπως αναλύσαμε στο κεφάλαιο 15.

Η μυστικοπάθεια των οργανισμών δεν επιτρέπει την προώθηση εναλλακτικών σχεδίων και προτάσεων που θα μπορούσαν να καταστρωθούν τη στιγμή της κρίσης. Οι οργανισμοί θα χαρακτηρίζονταν μάλλον ως αδιαφανείς, όχι μόνο γιατί ελάχιστες πληροφορίες που τους αφορούν βγαίνουν προς τα έξω αλλά επειδή ταυτόχρονα ελάχιστες πληροφορίες που σχετίζονται με την

πραγματικότητα των χωρών φτάνουν στους οργανισμούς ενώ υπάρχει δυσκολία ακόμα και στη μεταφορά γνώσεων και πληροφοριών από τα στελέχη της βάσης των οργανισμών προς τους ιθύνοντες της κορυφής (Stiglitz 2003, 93).

Η εμπειρική μελέτη των προγραμμάτων που εφαρμόστηκαν δε δίνει ενθαρρυντικά στοιχεία για την πραγματική αλλαγή κατεύθυνσης ενώ ταυτόχρονα, με πρόσχημα την εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών, παρατηρείται μια προσπάθεια για εμπλοκή στα εσωτερικά των κρατών καθώς επιβάλλουν διαρθρωτικές αλλαγές με αποτέλεσμα να επεκτείνουν τη δραστηριότητά τους πέραν των δεδηλωμένων οικονομικών στόχων που κινούνται έξω και από τις αρμοδιότητες τους.

3. Τεχνοκρατική και τελολογική προσέγγιση των προγραμμάτων

Οι οργανισμοί αντιμετωπίζουν τις χώρες ως *tabula rasa* αγνοώντας πλήρως τις “αρχικές συνθήκες” πάνω στις οποίες εφαρμόζονται τα προτεινόμενα μέτρα και δίνοντας μονομερώς έμφαση στις οικονομικές πτυχές των προγραμμάτων.

Στην περίπτωση της Ν.Α. Ευρώπης, αυτή η αντιμετώπιση ουσιαστικά επέφερε μια διπλή στρέβλωση στη μεταβατική διαδικασία: από την μία πλευρά αγνοήθηκε πλήρως ο δομικός μετασχηματισμός που ήταν απαραίτητος για την υποστήριξη της λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς και από την άλλη οι σοβαρές δομικές αδυναμίες αλλά και οι πολύ σημαντικές θεσμικές υστερήσεις λειτούργησαν ανασταλτικά στη διαδικασία της μετάβασης.

Η θεμελιώδης αρχή πάνω στην οποία βασίστηκε το προωθούμενο μοντέλο της Νέας Πολιτική Οικονομίας είναι ότι κάθε οικονομική δράση μπορεί να εξηγηθεί από την ορθολογική, ατομικιστή και υλιστική συμπεριφορά των ατόμων. Όμως αυτή η προσέγγιση παραγνωρίζει το γεγονός ότι τα άτομα και κατά επέκταση οι κοινωνίες δεν δρουν ως τέλειοι βελτιστοποιητές (*perfect maximizers*) καθώς δεν στοχεύουν στην μεγιστοποίηση αλλά στην επαρκή ικανοποίηση (*satisficing*) (Ζουμπουλάκης & Κυριαζής 2009, 65).

Στην πραγματικότητα τα κράτη βρίσκονται σε άμεση εξάρτηση από την τροχιά του παρελθόντος (*path-dependence*), σύμφωνα με την οποία σημαντικές επιδράσεις στο τελικό αποτέλεσμα ασκούνται από χρονικά απόμακρα γεγονότα, που χαρακτηρίζονται από τυχαία στοιχεία αντί για συστηματικές δυνάμεις. Από τη στιγμή που έχει παγιωθεί ένα σύνολο κανόνων, θεσμών και εθίμων (*rules*,

institutions, norms) σε μια κοινωνία η αλλαγή τους είναι δύσκολη και απαιτεί μεγάλη προσπάθεια (Ζουμπουλάκης & Κυριαζής 2009, 63).

Οι οργανισμοί δεν ενδιαφέρονται για τις ιδιαιτερότητες των χωρών και η έλλειψη λεπτομερών γνώσεων δεν φαίνεται να τους απασχολεί καθώς υιοθετούν μια ισοπεδωτική προσέγγιση τα προβλήματα της οποίας γίνονται εντονότερα όταν πρέπει να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις και οι ιδιάζουσες καταστάσεις των μεταβατικών και αναπτυσσόμενων οικονομιών.

Το υπόδειγμα που προωθείται δημιουργεί μια τελολογική αντίληψη και τα κράτη υποχρεώνονται να εφαρμόσουν μια συγκεκριμένη δέσμη μέτρων με ενιαία διαδικασία, σαν συνθήκη *sine qua non*, η οποία θεωρητικά οδηγεί στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών πολιτευμάτων και στην εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν και οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν έχουν δεχθεί κριτικές ακόμα και από τα στελέχη των ίδιων των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης που κλήθηκαν να τις εφαρμόσουν (Hertz 2006, 124-126).

Η τεχνοκρατική αντιμετώπιση του θεσμικού σχεδιασμού όπως και η υπερβολική εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα των χρηματοπιστωτικών εργαλείων, χωρίς προηγούμενη κατανόηση των πραγματικών δομών διακυβέρνησης, καταδικάζει κάθε προσπάθεια ενίσχυσης και βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υφιστάμενων συστημάτων. Αυτό που φαίνεται να απουσιάζει, ώστε να συνδεθεί με επιτυχία η εσωτερική λογική σύνδεση μεταξύ στρατηγικής – εργαλείων και επιδιωκόμενου αποτελέσματος είναι η ανάπτυξη μιας «πολιτικής οικονομίας των θεσμικών μεταρρυθμίσεων» (Girishankar 2001), όπου θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψη όχι μόνον η τεχνοκρατική γνώση των διαφόρων αδιεξόδων που υφίστανται στον χώρο των θεσμών αλλά και η αναπόφευκτη εμπλοκή της πολιτικής στην πραγματοποίηση των μεταρρυθμίσεων.

Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης χρησιμοποιούν κάθε ευκαιρία που τους δίνεται για να προωθήσουν συγκεκριμένες πολιτικές που βρίσκονται στην ατζέντα τους, ανεξάρτητα με το αν επηρεάζουν θετικά ή όχι τα προγράμματα που εφαρμόζονται στην εκάστοτε χώρα. Τα ζητήματα ημερήσιας διάταξης των οργανισμών δεν είναι άλλα από τα βασικά σημεία της “συναίνεσης” και της “μετα-συναίνεσης της Ουάσιγκτον” (Πίνακας 4) και οι “προϋποθέσεις” που

συνδέονται με την αποδέσμευση τμήματος των κονδυλίων σχετίζονται σε όλα τα προγράμματα με τις συγκεκριμένες αρχές που προωθούν οι οργανισμοί.

Το πλαίσιο φαίνεται να διαμορφώνεται ως εξής: συγκεκριμένες “προυποθέσεις” για συγκεκριμένα μέτρα με έναν συγκεκριμένο στόχο. Σε αυτό το μοτίβο μόνο ο στόχος των προγραμμάτων μπορεί ή πρέπει να είναι ο ίδιος, δηλαδή η οικονομία της αγοράς και η εγκαθίδρυση των κανόνων της. Όμως, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει μια οικονομία της αγοράς. Ο Καναδάς, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Σουηδία είναι σύγχρονα, αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη με εδραιωμένη την οικονομία της αγοράς αλλά δεν ενσαρκώνεται σε όλες τις χώρες με τον ίδιο τρόπο η λειτουργία του και οι αρχές του. Ορισμένες, όπως ο Καναδάς και η Σουηδία έχουν πιο αναπτυγμένα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας ενώ αλλά όπως οι ΗΠΑ λιγότερο αναπτυγμένα. Ανάλογες συγκρίσεις θα μπορούσαν να επεκταθούν σε πολλά επίπεδα αποδεικνύοντας ότι στην ουσία δεν υπάρχει ένα και μόνο επιτυχημένο μοντέλο ελεύθερης αγοράς. Επειδή δεν υπάρχει μια ιδανική μορφή καπιταλισμού κανείς δεν μπορεί να συμβουλεύσει μια χώρα για το ποιο μοντέλο οργάνωσης της οικονομίας πρέπει να υιοθετήσει καθώς η άποψη ότι υπάρχει ένα καπιταλιστικού προτύπου το οποίο όλοι πρέπει να ακολουθήσουν και να του μοιάσουν είναι μύθευμα (Ζουμπουλάκης & Κυριαζής 2009, 80).

4. Αναποτελεσματικότητα στην κατανομή και τη διαχείριση της χρηματοδότησης

Για να καταλήξει η χρηματοδότηση στη λήπτρια χώρα πρέπει να υφίσταται ένας αποτελεσματικός εσωτερικός μηχανισμός επιτυχούς απορρόφησης των κονδυλίων. Τις εξεζητημένες τεχνικές παραμέτρους των προγραμμάτων συχνά δεν μπορούν να τις διαχειριστούν αποτελεσματικά οι βραδυκίνητοι διοικητικοί μηχανισμοί των χωρών γεγονός που επιβεβαιώνεται ειδικά στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης (Πελαγίδης & Χαζάκης 2009). Η ελλιπής και προβληματική νομοθεσία σε συνδυασμό με τις “γραφειοκρατικές αγκυλώσεις” του δημοσίου τομέα, σε πολλές περιπτώσεις κατέστησαν αναποτελεσματική την χρηματοδότηση και σε ορισμένες περιπτώσεις την απορροφητική ικανότητα των κρατών (Bartlett & Samardžija 2000).

Στην περιοχή της Ν.Α. Ευρώπης ο κακός σχεδιασμός και προγραμματισμός συντέλεσε στην κατασπατάληση της βοήθειας σε έργα αμφιβόλου ποιότητας και χρησιμότητας. Το Ελεγκτικό Συνέδριο της ΕΕ σε σχετική έκθεση του χαρακτήρισε προβληματική τη μισή προ-ενταξιακή βοήθεια της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας (1,9 δις €) (Τζιφάκης&Χουλιάρας 2007, 33).

Οι δυσλειτουργίες της αγοράς και τα φαινόμενα διαφθοράς και παραοικονομίας οδηγούν σε αναποτελεσματική χρήση των κονδυλίων. Οι οργανισμοί διατείνονται ότι δεν ευθύνονται οι ίδιοι για την εσωτερική δυσλειτουργία των χωρών και την ανικανότητα των θεσμών να λειτουργήσουν. Όμως επί σειρά ετών όχι μόνο δεν δραστηριοποιήθηκαν προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ή ενίσχυσης του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου το οποίο θα στήριζε τη διαδικασία της μετάβασης αλλά ταυτόχρονα αποδυνάμωσαν κάθε πιθανό κατάλοιπο θεσμικής οργάνωσης που εξ αρχής ήταν επιβαρυνμένο με τις αρχικές αρνητικές συνθήκες που επικρατούσαν.

Οι κοινωνίες δεν ήταν εκπαιδευμένες στην συμμετοχική διαδικασία, ενώ είχαν αποκτήσει μεγάλο σκεπτικισμό και καχυποψία προς οτιδήποτε κρατικό. Στις χώρες που απαιτούνταν μεγιστοποίηση των προσπαθειών για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς και την ενδυνάμωση της κουλτούρας τους προς την κατεύθυνση των συμμετοχικών διαδικασιών επιλέχθηκε ένα υπόδειγμα που απομάκρυνε κάθε κοινωνικοπολιτική πτυχή της μετάβασης, με αποτέλεσμα την δημιουργία αδύναμων ή αποτυχημένων κρατών και προβληματικών κοινωνιών (Bonker, Muller, Pickel 2002). Οι ανύπαρκτοι ή αποδυναμωμένοι ρυθμιστικοί μηχανισμοί δεν παρείχαν τη δυνατότητα αποτελεσματικής παρέμβασης του κράτους σε περιπτώσεις δυσλειτουργίας (π.χ. διαφθορά, μονοπωλιακές πολιτικές κ.α.). Σε όλες τις περιπτώσεις που μελετήσαμε η εφαρμογή των πολιτικών των οργανισμών του Bretton Woods οδήγησαν σε εξασθένηση του κράτους την ίδια στιγμή που το κράτος έπρεπε να είναι πιο ενεργό και αποτελεσματικό. Επιπλέον, παρά το γεγονός, ότι υπάρχει μεγάλη αναγκαιότητα για την υλοποίηση κρατικών μεταρρυθμίσεων δεν υπάρχει κανένας οδικός χάρτης για την ικανοποίηση των απαιτήσεων του τίθενται στις χώρες (Naim 200b).

Επίσης οι Οργανισμοί του Bretton Woods έχουν δεχθεί κριτική και όσον αφορά τη μέθοδο υπολογισμού του ύψους και της κατανομής των πόρων

ενίσχυσης τους οποίους λαμβάνουν οι χώρες (Easterly 1999) και η οποία βασίζεται στο υπόδειγμα των Harrod-Domar (Harrod 1939) (Domar 1946) (Domar 1947) όπως αναπτύχθηκε αργότερα από τους Chenery-Strout (Chenery, Strout 1966). Αυτά τα υποδείγματα γνωστά και ως υποδείγματα «των δύο κενών», θεωρούν την επενδυτική προσπάθεια και κατά συνέπεια και την αναπτυξιακή βοήθεια, υπό τον όρο ότι αυτή θα διοχετευθεί προς την σωστή κατεύθυνση, ως τον βασικότερο παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης της λήπτριας χώρας (Κεφάλαιο 4).

Υποθέτοντας μια σταθερή γραμμική σχέση μεταξύ ανάπτυξης και επένδυσης, αυτά τα υποδείγματα έχουν χρησιμοποιηθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες συνδέοντας βραχυπρόθεσμα την οικονομική μεγέθυνση με τις κεφαλαιακές ανάγκες, με τη βοήθεια του αυξητικού λόγου κεφαλαίου-παραγωγής (Incremental Capital Output Ratio – ICOR) (Gillis at all 2000). Οι οργανισμοί χρησιμοποιούν τα υποτιθέμενα αποτελέσματα του αυξητικού λόγου κεφαλαίου-παραγωγής ως ένα από τα κριτήρια με βάση τα οποία υπολογίζονται τα ποσά ενίσχυσης που θα λάβει μια χώρα (Easterly 1999).

Παρά το γεγονός πως το υπόδειγμα Harrod-Domar/ Chenery-Strout έχει αμφισβητηθεί ήδη από την δεκαετία του '80 ως προς την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία του, οι οργανισμοί συνεχίζουν να βασίζονται στην πολιτική χρηματοδότησης σε αυτά ανεξάρτητα με την αξιοπιστία τους (Easterly 1999). Ενδεχομένως μάλιστα η υιοθέτηση τους να συνδέεται με την άποψη ότι στους κόλπους τους υπάρχει συνεχής πίεση για παροχή δανείων και τίθενται «στόχοι πωλήσεων» από τους οποίους εξαρτώνται θέσεις εργασίας και προαγωγές εντός των οργανισμών (Hertz 2006).

5. Μεταβολές στο επίπεδο διακυβέρνησης και υπονόμευση της δημοκρατίας

Κάποιες από τις ενστάσεις για τα προγράμματα των οργανισμών έγκειται στην υπονόμευση της δημοκρατίας και την αλλαγή στα συστήματα διακυβέρνησης, εξαιτίας των “προϋποθέσεων” που εμπεριέχονται σε αυτά (Stiglitz 2003). Οι οργανισμοί ασκούν πιέσεις στις δανειοδοτούμενες χώρες να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις «δεύτερης γενιάς» που επεκτείνονται σε τομείς που ανήκουν στην σφαίρα της πολιτικής και αφορούν τα συστήματα διακυβέρνησης, τη διαχείριση δημόσιων αγαθών και τη δημόσια διοίκηση (Burki

1998). Οι αναπτυξιακές πολιτικές που προτείνονται είναι τόσο εκτεταμένες που απαιτούν από τις χώρες να διαθέτουν όλα τα χαρακτηριστικά των αναπτυγμένων κρατών για να μπορέσουν να μπου σε διαδικασία ανάπτυξης (Naim 2000a, 522).

Χρησιμοποιώντας τις «προϋποθέσεις» για να εισαγάγουν μεταρρυθμίσεις στα συστήματα διακυβέρνησης των χωρών που χρηματοδοτούν καθιστούν τη βελτίωση αυτών των συστημάτων προϋπόθεση και ταυτόχρονα στόχο της χρηματοδότησης. Η ex ante προσφυγή σε «προϋποθέσεις» με στόχο την ενίσχυση της διακυβέρνησης και την πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων παράλληλα με τον κυρωτικό χαρακτήρα που τις διέπει δημιουργεί περαιτέρω σύγχυση και δυσχέρειες στην υλοποίηση των προγραμμάτων ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει τον διαχωρισμό που συνεχίζουν να ακολουθούν ανάμεσα στην πολιτική και στην οικονομία.

Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης φαίνεται σαν να χρησιμοποιούν την κατά καιρούς κριτική που τους έχει ασκηθεί για να εδραιώσουν τον κυρίαρχο ρόλο τους στη διαμόρφωση των εσωτερικών πολιτικών των κρατών με την εφαρμογή περισσότερων “προϋποθέσεων” που στοχεύουν και σε άλλους τομείς εκτός των καθαρά οικονομικών και αφορούν την εσωτερική πολιτική. Με αυτόν τον τρόπο προσδίδουν στον εαυτό τους νέα αποστολή καθώς εισέρχονται στο πεδίο της μεταρρύθμισης των εγχώριων πολιτικών συστημάτων, ακριβώς κατά την περίοδο όπου *«...αυξανόμενες αμφιβολίες σχετικά με τους στόχους και την αποτελεσματικότητα των διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών φαίνονταν να απειλούν τα θεμέλιά τους ακόμη και τη συνέχιση της ύπαρξής τους»* (Karur&Webb 2000, 18).

Όταν μια κάμψη επηρεάζει μια αναπτυγμένη οικονομία όπως οι ΗΠΑ ή η Γερμανία κανείς δεν εντοπίζει την αιτία στους αδύναμους θεσμούς ή τις ανεπαρκείς κυβερνήσεις καθώς ανάλογες διακυμάνσεις θεωρούνται συνυφασμένες με τους οικονομικούς κύκλους. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο όταν μια κρίση πλήττει μια αναπτυσσόμενη χώρα. Σε αυτήν την περίπτωση οι ισορροπίες διαμορφώνονται διαφορετικά και οι επιπτώσεις της οικονομικής κατάρρευσης χρησιμοποιούνται σαν δικαιολογία για να επιβληθούν διαφοροποιημένες έως και αυταρχικές μέθοδοι διακυβέρνησης.

Για παράδειγμα στην περίπτωση της Ν.Κορέας η υπονόμηση της δημοκρατίας ήταν εξόφθαλμη και απροκάλυπτη. Οι προεδρικές εκλογές της

χώρας συνέπιπταν με το τέλος των διαπραγματεύσεων με το ΔΝΤ και δύο από τους υποψηφίους στα προεκλογικά τους προγράμματα τάσσονταν κατά των πολιτικών του οργανισμού. Το Ταμείο επέλεξε την απροσχημάτιστη εμπλοκή στις πολιτικές διαδικασίες μιας ανεξάρτητης χώρας και τον ωμό εκβιασμό αρνούμενο να αποδεσμεύσει τα χρήματα μέχρι και οι τέσσερις κύριοι υποψήφιοι να δεσμευθούν ότι σε περίπτωση επικράτησης τους θα συνέχιζαν την εφαρμογή του προγράμματος. Τελικά και οι τέσσερις υποψήφιοι δήλωσαν γραπτώς ότι αν εκλέγονταν θα εφάρμοζαν τα μέτρα (Sachs 1997). Ποτέ άλλοτε η εμπλοκή του οργανισμού στα εσωτερικά ζητήματα των χωρών δεν ήταν τόσο προφανής και απροσχημάτιστη. Επενέβησαν στην εκλογική διαδικασία, καταλύοντας τις δημοκρατικές διαδικασίες καθώς οι πολίτες της χώρας μπορούσαν να ψηφίσουν ελεύθερα αλλά η ψήφος τους δεν θα είχε καμία σημασία για την διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής, την διαχείριση και την οργάνωση της οικονομίας.

Από την άλλη, στην Ταϊλάνδη το οικονομικό πρόγραμμα δεν συζητήθηκε στην εθνοσυνέλευση αλλά στην ουσία επιβλήθηκε με διατάγματα εκτάκτου ανάγκης. Ο αναπληρωτής πρωθυπουργός της χώρας Supachai Panitchpakdi δήλωσε τότε *“Δυστυχώς, έχουμε χάσει την αυτονομία μας, τη δυνατότητα να καθορίζουμε τη μακροοικονομική πολιτική μας”*. Αργότερα ο Panitchpakdi διορίστηκε επικεφαλής του ΠΟΕ (Klein 2010, 363).

Στην Ελλάδα με την ψήφιση των δανειακών συμβάσεων η χώρα παραιτήθηκε από την ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας. Συγκεκριμένα στο σημείο 11 του Υποδείγματος Νομικής Γνωμοδότησης, για την πρώτη δανειακή σύμβαση, αναφέρεται ότι *“ούτε ο δανειολήπτης ούτε τα περιουσιακά του στοιχεία έχουν ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας ή διαφορετικά λόγω της δικαιοδοσίας, κατάσχεσης -συντηρητικής ή αναγκαστικής -ή αναγκαστικής εκτέλεσης σε σχέση με οποιαδήποτε ενέργεια ‘η διαδικασία σχετικά με τη Σύμβαση”* (Μαριάς 2011, 65). Η ασυλία λόγω εθνικής κυριαρχίας έχει δύο διαστάσεις την ασυλία δικαιοδοσίας και την ασυλία εκτελέσεως. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι σε περίπτωση μη εκπλήρωσης των δανειακών υποχρεώσεων, οι δανειστές μπορούν να κατάσχουν και τα ακατάσχετα περιουσιακά στοιχεία της χώρας. Επιπλέον το εφαρμοστέο δίκαιο για τις δανειακές συμβάσεις των μνημονίων είναι το αγγλικό δίκαιο, με αρμόδιο δικαστήριο το Δικαστήριο της ΕΕ, οι αποφάσεις του οποίου είναι δεσμευτικές και εκτελεστές από τα συμβαλλόμενα μέρη ενώ η συντριπτική

πλειοψηφία του ελληνικού δημοσίου χρέους, μέχρι την ψήφιση των μνημονίων, υπάγονταν στο ελληνικό δίκαιο και αρμόδια δικαστήρια ήταν τα ελληνικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15ο: Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ BRETTON WOODS

15.1. ΤΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με το θεώρημα Mundell-Flemming, που διατυπώθηκε τη δεκαετία του 1960, μια ανοικτή οικονομία δεν μπορεί ταυτόχρονα να ελέγχει της συναλλαγματικές ισοτιμίες, τη νομισματική της πολιτική και την κίνηση των κεφαλαίων. Δηλαδή υπάρχουν συγκεκριμένες επιλογές που μπορεί να κάνει μια χώρα ανάμεσα στην ικανότητα των κεφαλαίων να διασχίζουν τα σύνορα (κινητικότητα κεφαλαίων), την ύπαρξη σταθερών ή κυμαινόμενων νομισματικών ισοτιμιών (ισοτιμία νομίσματος) και την ικανότητα να ορίσει τα δικά της επιτόκια για να επηρεάσει την εγχώρια οικονομική ανάπτυξη και την εργασία (νομισματική πολιτική). Αυτό το θεώρημα ονομάζεται “τρίγωνο της ασυμβατότητας” (υπάρχουν και άλλες ονομασίες όπως “τρίλημμα της ανοικτής οικονομίας” και “ασύμβατό τρίγωνο” αλλά για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας επιλέγουμε τον όρο “τρίγωνο της ασυμβατότητας”) και οι δυνατότητες των συνδυασμών των σχέσεων που πραγματεύεται είναι εξαιρετικά σημαντικές καθώς επηρεάζουν τα νομίσματα, την εθνική αυτονομία στην άσκηση πολιτικών και τις χρηματοπιστωτικές κρίσεις.

Τα κράτη δεν μπορούν να έχουν ταυτόχρονα ανεξάρτητη νομισματική πολιτική (παροχή ρευστότητας και καθορισμό επιτοκίων), συγκεκριμένη συναλλαγματική τιμή νομίσματος (σταθερή ή κυμαινόμενη ισοτιμία) και ελευθερία στην κίνηση κεφαλαίων εντός και εκτός χώρας (ελεύθερη ροή κεφαλαίων). Κάθε φορά μόνο δύο από αυτούς τους στόχους θα μπορούσαν να επιτευχθούν ταυτόχρονα και όχι ο τρίτος γιατί αυτόματα θα παραβίαζε τους άλλους δύο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι χώρες καλούνται να κάνουν τις επιλογές τους και να θέσουν τις προτεραιότητές τους.

Αν για παράδειγμα μια χώρα επιλέξει να ευνοήσει την κινητικότητα του κεφαλαίου με σκοπό την προσέλκυση επενδύσεων τότε πρέπει να επιλέξει ανάμεσα σε μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία που θα διευκολύνει το

εμπόριο και τις επενδύσεις και σε μια αυτόνομη νομισματική πολιτική που θα στηρίζει τις εγχώριες οικονομικές συνθήκες. Αν επιλέξει μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία, τα επιτόκια πρέπει να στηρίζουν αυτή την πολιτική, παρέχοντας αποδόσεις στους επενδυτές που θα κρατήσουν τα χρήματα στη χώρα. Αν τα επιτόκια δεν στηρίζουν το νόμισμα αλλά στοχεύσουν σε θέματα εγχώριας πολιτικής όπως η ανεργία υπάρχει κίνδυνος οι επενδυτές να μεταφέρουν τα χρήματα εκτός χώρας ασκώντας με αυτόν τον τρόπο πιέσεις στη συναλλαγματική ισοτιμία καθώς οι επενδυτές πωλούν το νόμισμα, στην προσπάθεια μεταφοράς των χρημάτων τους σε άλλα νομίσματα και στοιχεία ενεργητικού, δημιουργώντας υπερπροσφορά νομίσματος και μειώνοντας την αξία και το κόστος του όπως έγινε στην περίπτωση της κρίσης στη Ν.Α. Ασία (κεφάλαιο 15).

Εναλλακτικά, αν ένα κράτος επιλέξει τον έλεγχο των επιτοκίων με βάση της ανάγκες της εγχώριας οικονομίας σε συνδυασμό με την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, η τιμή συναλλάγματος θα παρουσιάσει διακυμάνσεις. Αυτές οι διακυμάνσεις θα επηρεάσουν το εξωτερικό εμπόριο καθώς το κόστος εξαγωγών και των εισαγωγών θα αυξηθεί ή θα μειωθεί ανάλογα με τις διακυμάνσεις του νομίσματος.

Αν μια χώρα επιθυμεί ανεξάρτητη νομισματική πολιτική και σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία πρέπει να επιβάλλει ελέγχους στη ροή των κεφαλαίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Μαλαισία που αποφάσισε να αντιμετωπίσει την κρίση του 1997 περιορίζοντας την κινητικότητα του κεφαλαίου, επιβάλλοντας ελέγχους ώστε να σταθεροποιηθεί η συναλλαγματική ισοτιμία και να εξυπηρετηθούν κατά προτεραιότητα οι εγχώριες νομισματικές ανάγκες.

Αυτές οι θεωρητικές επισημάνσεις, στην πράξη αποτελούν δύσκολες πολιτικές αποφάσεις που καλούνται να λάβουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις. Καθώς η κινητικότητα του κεφαλαίου έχει αυξηθεί γίνεται όλο και πιο δύσκολο για τα κράτη να σταθεροποιήσουν τα επιτόκια εφαρμόζοντας εθνικά προσανατολισμένες νομισματικές πολιτικές. Οι περισσότερες χώρες έχουν επιλέξει την απελευθέρωση των κεφαλαιακών ροών και προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα στην νομισματική αυτονομία και τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Οι ισχυρές προκλήσεις που δημιουργούνται σε ένα ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό σύστημα οδηγούν στην αναζήτηση νέων μορφών

θεσμικής οργάνωσης για τη διαχείριση ενός ολοένα και πιο ασταθούς συστήματος.

15.2. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΤΡΙΓΩΝΟ ΤΗΣ ΑΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑΣ

Σύμφωνα με τον Cox (1992) υπάρχει μια σύνθετη αλληλεπίδραση πολιτικής και οικονομίας, που σχηματίζει το παγκόσμιο σύστημα, με έμμεσες και άμεσες επενέργειες μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, των κρατών και της παγκόσμιας τάξης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ένα από τα πιο δύσκολα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα μέλη του διεθνούς συστήματος αφορά τις θεμελιώδεις αρχές και τους κανόνες του συστήματος, την ίδια την έννοια της κυριαρχίας. Το πρόβλημα αυτό θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε “δικαίωμα ιδιοκτησίας” όχι όμως με την κλασική μορφή του εδαφικού έλεγχου των συνόρων που αφορά κυρίως τα κράτη αλλά του ελέγχου λειτουργίας του ίδιου του συστήματος πέρα από σύνορα. Δηλαδή ποιοι δρώντες και με ποιους μηχανισμούς ελέγχουν το σύστημα και καθορίζουν τους κανόνες λειτουργίας του.

Την ίδια στιγμή που η παγκοσμιοποίηση και η αλληλεξάρτηση θέτουν σε αμφισβήτηση την ισχύ των κυβερνήσεων, παραμένει ισχυρή η ανάγκη για μια μορφή διακυβέρνησης. Όταν καταργήθηκε το σύστημα του Bretton Woods, αντικαταστάθηκε από μια φιλόδοξη αλλά όχι συστηματοποιημένη προσπάθεια οικονομικού φιλελευθερισμού και βαθύτερης ενσωμάτωσης. Όταν η παλιά μορφή του έθνους-κράτους εισήλθε σε κρίση αναδύθηκε η νέα μορφή παγκοσμιοποίησης που με τη σειρά οδήγησε σε κρίση του φορντικού μοντέλου παραγωγής και του κεϋνσιανού κράτους που άρχισε να αναπτύσσετε από τον μεσοπόλεμο. Η κρίση του 1929 οδήγησε στην εγκαθίδρυση του κοινωνικού έθνους-κράτους και οι κρίσεις την δεκαετία του 1970 σηματοδότησαν την αρχή του τέλους του.

Έκτοτε, η ισορροπία που διαμορφώνεται ανάμεσα στις αγορές και τη διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας είναι εύθραυστη με άμεσες επιπτώσεις τόσο για τη δημοκρατία όσο για την παγκοσμιοποίηση. Εάν επιθυμούμε πιο εύρυθμη λειτουργία των αγορών έχουμε ανάγκη από μια καλύτερη και αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση. Οι κυβερνήσεις και οι αγορές δεν υποκαθιστούν η μία την άλλη αλλά μπορούν να αλληλοσυμπληρώνονται θέτοντας τα θεμέλια του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος σε πιο υγιείς βάσεις.

Εμπειρικά μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι στις χώρες εκείνες που οι θεσμοί και το κράτος είναι ισχυρά οι αγορές λειτουργούν πολύ καλύτερα.

Για να μπορέσει να υπάρξει ισορροπία είναι απαραίτητος ένας δύσκολος συμβιβασμός καθώς αν δοθεί υπερβολική δύναμη στις κυβερνήσεις μπορούν να υπάρξουν φαινόμενα προστατευτισμού ενώ αν δοθεί υπερβολική ελευθερία στις αγορές το αποτέλεσμα θα είναι μια ασταθής παγκόσμια οικονομία.

Μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods προωθήθηκε ο οικονομικός υπερ-φιλελευθερισμός και η βαθύτερη ενσωμάτωση με στόχο την εγκαθίδρυση της υπερ-παγκοσμιοποίησης. Το μοντέλο της μεταπολεμικής παγκοσμιοποίησης εξωθήθηκε πέρα από τα όρια του πιέζοντας τις εγχώριες πολιτικές με αποτέλεσμα η υπερ-παγκοσμιοποίηση να μετατραπεί σε αυτοσκοπό.

Οι χώρες που πέτυχαν σημαντικά επιτεύγματα στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, όπως η Κίνα και Ινδία, επέλεξαν να ακολουθήσουν πολιτικές που προσομοιάζουν περισσότερο στους κανόνες που υπήρχαν πριν την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Προχώρησαν σε ένα προσεκτικό άνοιγμα των αγορών τους στο διεθνές εμπόριο και κεφάλαιο, ακολουθώντας μεικτές πολιτικές, με μεγάλες δόσεις κρατικού παρεμβατισμού και μεγάλη διαφοροποίηση των οικονομιών τους.

Καθώς η οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα μπορούν να επιτευχθούν με διαφορετικά μείγματα οικονομικών πολιτικών και θεσμικών διευθετήσεων κάθε χώρα θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να κάνει τις επιλογές και τους συνδυασμούς που αρμόζουν καλύτερα στις δικές της ανάγκες, αξίες και προτεραιότητες ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της.

Τα παραπάνω επί της ουσίας οριοθετούν και τα όρια μέχρι τα οποία μπορεί να αναπτυχθεί η παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί προκλήσεις τόσο στη λειτουργία των εθνών-κρατών όσο και των αγορών. Αν δεχτούμε ότι οι αγορές χρειάζονται δημόσιους θεσμούς διακυβέρνησης και ένα ρυθμιστικό πλαίσιο για να λειτουργήσουν εύρυθμα ενώ ταυτόχρονα κατανοήσουμε ότι κάθε χώρα διατηρεί το δικαίωμα της να κάνει διαφορετικές επιλογές σε σχέση με τους θεσμούς και τον συνδυασμό των πολιτικών που μπορεί να ακολουθήσει τότε μπορούμε να αντιληφθούμε αυτό που ο Rodrik έχει χαρακτηρίσει ως πολιτικό τρίλημμα της παγκόσμιας οικονομίας και σε αυτήν την εργασία το ονομάζουμε *“πολιτικό τρίγωνο της ασυμβατότητας”* Ο Rodrik προσπάθησε να επεκτείνει το

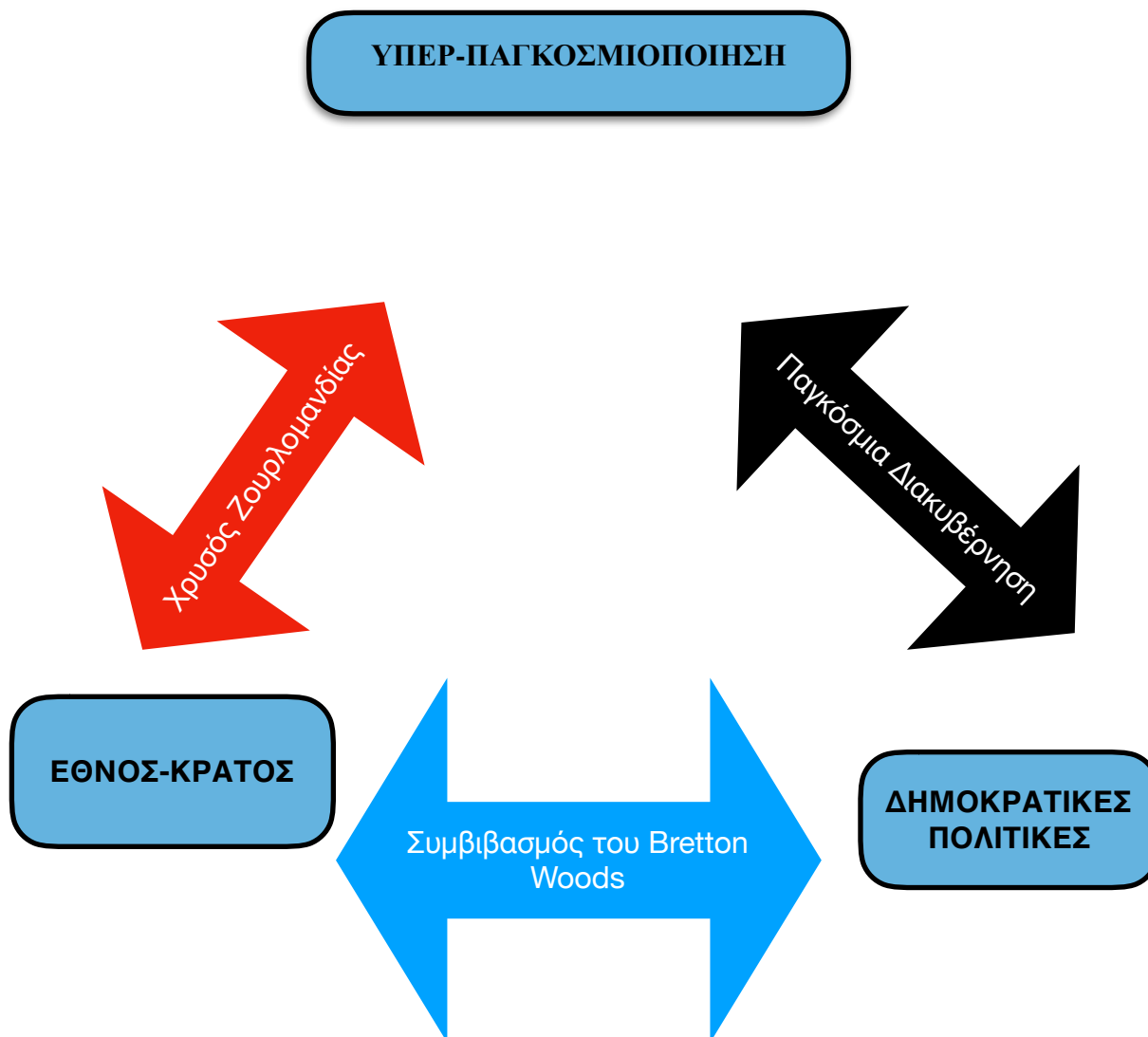
“*τρίγωνο της ασυμβατότητας*” πέρα από το πεδίο της αμιγούς (μακρο)οικονομικής θεωρίας σε αυτό της πολιτικής οικονομίας.

Στο “πολιτικό τρίγωνο της ασυμβατότητας” (Σχήμα 3) υπάρχουν τρεις επιλογές που όμως δεν μπορούν να συνδυαστούν την ίδια στιγμή: η υπερ-παγκοσμιοποίηση, το έθνος -κράτος και η δημοκρατία (Rodrik 2012, 285-291). Δηλαδή είναι αδύνατον να προωθηθούν και να διατηρηθούν ταυτόχρονα η δημοκρατία, η εθνική κυριαρχία και η οικονομική παγκοσμιοποίηση (Rodrik 2012, 30-32)

Ο συνδυασμός της υπερ-παγκοσμιοποίησης και της δημοκρατίας οδηγεί στην επιλογή της παγκόσμιας διακυβέρνησης και σε μια πλήρως παγκοσμιοποιημένη οικονομία, χωρίς εθνικά σύνορα όπου η ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών αλλά και οι κινήσεις κεφαλαίων δε θα παρεμποδίζονται από κανένα κόστος διαμεσολάβησης. Σε αυτήν την περίπτωση, τα έθνη -κράτη θα χάσουν τις ουσιαστικές λειτουργίες τους και ο ρόλος τους θα περιοριστεί στην ενίσχυση της οικονομικής ενοποίησης και την ομαλή λειτουργία των διεθνών αγορών με την άρση των φραγμών, των περιορισμών και των εμποδίων. Θα δημιουργηθούν ισχυροί παγκόσμιοι θεσμοί με ρυθμιστικές εξουσίες και τη δυνατότητα επιβολής πολιτικών και οικονομικών προτύπων. Αυτό θα οδηγήσει σε μια μορφή παγκόσμιου φεντεραλισμού και αν οι θεσμοί αποκτήσουν επαρκή νομιμοποίηση η πολιτική θα συνεχίσει να υφίσταται αλλά θα μεταφερθεί σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η παγκόσμια διακυβέρνηση θα σημαίνει το τέλος του έθνους-κράτους και της εθνικής κυριαρχίας. Οι εθνικές κυβερνήσεις μπορεί να μην εξαφανιστούν αλλά οι αρμοδιότητές τους θα αλλάξουν και θα περιοριστούν καθώς οι βασικές εξουσίες θα εκχωρηθούν σε υπερεθνικό και κεντρικό επίπεδο μιας παγκόσμιας πολιτικής και οικονομικής υπερεθνικής αρχής. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ αποτελούν, ως ένα βαθμό, περιφερειακά παραδείγματα αυτού του μοντέλου αλλά η έκταση και η συστηματοποίηση που θα έπρεπε να έχει αυτή η παγκόσμια δομή υπερβαίνει κατά πολύ οποιαδήποτε μορφή οργάνωσης γνωρίζουμε μέχρι σήμερα.

Σχήμα 3: Το Πολιτικό Τρίγωνο της Ασυμβατότητας

Ένας διεθνής φορέας επίτευξης της παγκόσμιας οικονομίας, με επαρκείς πόρους και προσωπικό θα μπορούσε, θεωρητικά, να αποτελέσει αντιστάθμισμα για την ανεξέλεγκτη δράση των χρηματοπιστωτικών αγορών. Η παραχώρηση ρυθμιστικών εξουσιών σε μια ανεξάρτητη διεθνή τεχνοκρατική ομάδα θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση. Στην πράξη, όμως, αυτή η εκχώρηση σημαίνει την παράδοση των προνομίων της θέσπισης νόμων και κανόνων σε μια υπερ-εξουσία γεγονός που αποδυναμώνει τη σχέση εκλογέων-

εκλεγόμενων και την υποχρέωση κάλυψης των αιτημάτων και των αναγκών του εκλογικού σώματος.

Υπάρχει η άποψη ότι υφίστανται οι βάσεις πάνω στις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί μια παγκόσμια διακυβέρνηση που να στηρίζεται σε δημοκρατικές αρχές καθώς μπορεί να εδραιωθεί στις ήδη υπάρχουσες δομές των παγκόσμιων οργανισμών (UN, IMF, World Bank) και των δικτύων λήψης αποφάσεων (G8, international NGO's) οι οποίοι θα πρέπει να μετεξελιχθούν και να αποκτήσουν νέους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και λογοδοσίας. Πέρα, όμως, από τις πρακτικές δυσκολίες της εφαρμογής ενός ανάλογου μοντέλου υπάρχουν και λόγοι ουσίας που καθιστούν δύσκολη την πρακτική εφαρμογή του. Οι διαφορετικές αξιακές αντιλήψεις των κοινωνιών, τα διαφορετικά ήθη και έθιμα, η μεγάλη ποικιλομορφία είναι δύσκολο να ενοποιηθούν κάτω από κοινούς κανόνες μέσω δημοκρατικών διαδικασιών. Αυτό θα οδηγήσει είτε στον περιορισμό της δημοκρατικής νομιμοποίησης, είτε σε ένα σχήμα με αδύναμους και αναποτελεσματικούς κανόνες.

Μια υπερ-εθνική αρχή διαχείρισης της οικονομίας θα χρειαζόταν και μια αντίστοιχη πολιτική δομή εποπτείας των διεθνών ζητημάτων. Αυτή η αρχή μπορεί να λειτουργήσει ως μια κλειστή λέσχη τεχνοκρατών με ρυθμιστικές εξουσίες ή να περάσει σε ένα άλλο στάδιο διαχείρισης των παγκόσμιων σχέσεων με ευρύτερες κοινωνικές στοχεύσεις. Θα μπορούσε να είναι μια εκσυγχρονισμένη εκδοχή του συμβιβασμού του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού και να αποτελέσει μια προσπάθεια υπέρβασης των πολυμερών κρατικοκεντρικών σχέσεων και μετεξέλιξης τους σε πολυμερείς σχέσεις που θα ενέτασσαν τους επιχειρηματικούς δρώντες και την κοινωνία των πολιτών στην παγκόσμια κοινωνική οργάνωση (Rodrik, 301).

Οι σύγχρονοι μηχανισμοί που έχουν αναπτυχθεί μπορεί να αποτελέσουν το προοίμιο της υπερ-παγκοσμιοποίησης και να γίνουν οι βάσεις για την ανάπτυξη της αλλά δεν επαρκούν για να υποστηρίξουν μια βαθιά οικονομική και πολιτική παγκοσμιοποίηση. Σε κάθε περίπτωση όμως, το αδύναμο σημείο της παγκόσμιας διακυβέρνησης είναι η έλλειψη ξεκάθαρων σχέσεων λογοδοσίας. Στο έθνος-κράτος το εκλογικό σώμα είναι η τελική πηγή εκχώρησης των εξουσιών και ταυτόχρονα ο τελικός μηχανισμός λογοδοσίας όμως στο πλαίσιο διαχείρισης της υπερ-παγκοσμιοποίησης δεν μπορεί να υπάρξει ανάλογος μηχανισμός.

Ο άλλος συνδυασμός που διαθέτουμε είναι αυτός του έθνους-κράτους με την υπερ-παγκοσμιοποίηση και οδηγεί σε αυτό που ο Thomas Friedman (2001) είχε περιγράψει σαν “χρυσό ζουρλομανδύα”. Ο Friedman υποστηρίζει ότι το χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης είναι ότι επενδυτές και κερδοσκόποι, το “ηλεκτρονικό κοπάδι” όπως το αποκαλεί, μπορούν να μεταφέρουν δισεκατομμύρια δολάρια με το πάτημα ενός κουμπιού, υποχρεώνοντας όλα τα κράτη να φοράνε έναν “χρυσό ζουρλομανδύα” και να συμμορφώνονται με συγκεκριμένους κανόνες, όπως το ελεύθερο εμπόριο, οι ελεύθερες κεφαλαιαγορές και το μικρό δημόσιο.

Όταν συμβεί αυτό, σύμφωνα με τον Friedman, “*η οικονομία θα αναπτυχθεί και η πολιτική θα συρρικνωθεί*” και οι χώρες θα οδηγηθούν σε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη. Αν και οι προσδοκίες για οικονομική ευημερία δεν επιβεβαιώθηκαν στα κράτη που φόρεσαν τον “χρυσό ζουρλομανδύα” όπως η Αργεντινή αλλά και τα κράτη της Ν.Α. Ασίας, ο βασικός ισχυρισμός ότι η υπερ-παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει τη συρρίκνωση της εγχώριας πολιτικής παραμένει σωστός καθώς για να λειτουργήσει η υπερ-παγκοσμιοποίηση σε συνδυασμό με το έθνος-κράτος πρέπει τα ηνία να παραδοθούν σε τεχνοκράτες που θα δρουν μακριά από τις απαιτήσεις και τον έλεγχο των κοινωνικών ομάδων με ελάχιστη δημοκρατική νομιμοποίηση.

Αυτό το μοντέλο διεθνούς οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης παρουσιάζει, ως ένα βαθμό, ομοιότητες με την εποχή του Κανόνα του Χρυσού που υπήρχε πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Εκείνη την περίοδο οι χώρες δεν εμποδίζονταν από εγχώριες δεσμεύσεις και κοινωνικές υποχρεώσεις και οι κυβερνήσεις είχαν επικεντρωθεί στην τήρηση αυστηρών νομισματικών κανόνων. Παρόμοια λειτουργία υπήρξε και κατά την περίοδο του μερκαντισμού, αν και τότε δεν υπήρχαν έθνη-κράτη με την έννοια που προσδίδουμε σήμερα στην όρο, οι εθνικοί σχηματισμοί ήταν υποχρεωμένοι να λειτουργούν με τους κανόνες του παιχνιδιού που επιβάλλονταν μέσω των εταιρικών μονοπωλίων η της ιμπεριαλιστικής ισχύος και οι δυνατότητες παρέκκλισης ήταν ελάχιστες.

Αν και απέχουμε πολύ από τον Κανόνα του Χρυσού και τα μονοπώλια των εμπορικών εταιρειών, για να επικρατήσει και να λειτουργήσει η υπερ-παγκοσμιοποίηση είναι απαραίτητος ένας παρόμοιος εξοβελισμός των εγχώριων πολιτικών που εξυπηρετούν τις εσωτερικές ανάγκες κάθε χώρας. Καθώς ως

βασικός στόχος τίθεται η εκπλήρωση των απαιτήσεων της παγκόσμιας οικονομίας η δυνατότητα των εγχώριων ομάδων να ασκούν έλεγχο στις αποφάσεις περιορίζεται και μαζί περιορίζεται και η δημοκρατία εντός των χωρών. Με αυτόν τον τρόπο συνεχίζει να υπάρχει το έθνος -κράτος που σε συνδυασμό όμως με την υπερ-παγκοσμιοποίηση χάνει μεγάλο μέρος της δημοκρατικής του νομιμοποίησης και των δημοκρατικών αρχών του.

Η άλλη εναλλακτική είναι να συνδυαστεί το έθνος -κράτος με έναν νέο συμβιβασμό όπως αυτός του Bretton Woods που θα επιτρέψει τον συνδυασμό του *laiser-faire* καπιταλισμού με την παρεμβατικότητα και το ακριβές μείγμα θα καθορίζεται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε χώρας και από τις ίδιες τις χώρες επιτρέποντας τους να διατηρούν τις δικές τους πολιτικές και να διαμορφώνουν το δικό τους αναπτυξιακό μοντέλο. Βεβαίως δεν γίνεται να επιστρέψουμε στην θεώρηση των μεταπολεμικών δεκαετιών αλλά πρέπει να δημιουργήσουμε νέες δομές που θα επιτρέψουν την υιοθέτηση μιας νέας συμβιβαστικής λύσης που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες.

Σε αυτήν την περίπτωση αποδεχόμαστε ότι η διεθνής κοινότητα παραμένει διαιρεμένη και η δυνατότητα παγκόσμιων ρυθμίσεων περιορισμένη αλλά μπορεί να επικεντρωθεί και να είναι αποτελεσματική σε ορισμένους τομείς, με σαφείς κανόνες, επιτρέποντας στα κράτη να διαμορφώνουν τις επιλογές και τις πολιτικές τους, αναπτύσσοντας θεσμούς που ταιριάζουν καλύτερα στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Αυτός ο νέος συμβιβασμός θα δημιουργήσει ένα πλαίσιο αναφοράς που δεν θα δρα ασφυκτικά αλλά θα προσανατολίζει τα κράτη επιτρέποντας τους να αναπτύξουν τη δική τους πορεία προς την ανάπτυξη και την ευημερία. Δεν θα επιβάλλεται ένα μοντέλο καπιταλισμού αλλά θα επιτρέπονται οι επιμέρους διευθετήσεις ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες ενώ ταυτόχρονα οι χώρες θα είναι σε θέση να προστατεύουν αυτούς τους θεσμούς και τα εθνικά τους πρότυπα ακόμα και αν χρειαστεί να εγείρουν φραγμούς και να νομοθετήσουν για την προάσπιση των συμφερόντων τους.

Σε αυτό το συμβιβαστικό σχήμα κανένας φορέας ή οργανισμός δεν θα μπορεί να υποχρεώσει όλα τα κράτη να συμμορφωθούν με συγκεκριμένα πρότυπα. Ο συμβιβασμός που θα προκύψει θα σέβεται την ποικιλομορφία και τις διαφορετικές ανάγκες των κρατών ενισχύοντας ουσιαστικά την παγκοσμιοποίηση. Με τον επιχειρούμενο συγκερασμό των διαφορετικών συνισταμένων και

δυνάμεων μπορεί να προκύψουν συγκεκριμένοι διεθνείς κανόνες που θα είναι σεβαστοί από τα κράτη, χωρίς να προκαλούν εντάσεις στο εσωτερικό τους και αυτό να οδηγήσει στην εδραίωση της παγκοσμιοποίησης σε ασφαλέστερα θεμέλια και δυνατότερα θεμέλια που θα μπορούν να ανταποκριθούν στις κρίσεις.

Κάθε ένας από τους συνδυασμούς που περιγράψαμε απαιτεί και μια υποχώρηση αλλά σε κάθε περίπτωση όσο μεγαλύτερη η ενοποίηση τόσο μικρότερη η δυνατότητα λήψης αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο. Αυτό δεν σημαίνει ότι αυτόματα η δημοκρατία θα εξασθενήσει καθώς ακόμα και αν η λαϊκή συμμετοχή μειωθεί ή αν οι εξωτερικοί κανόνες περιορίσουν τις συμμετοχικές διαδικασίες στο εσωτερικό των κρατών μπορούν να υπάρξουν αντισταθμιστικά οφέλη όπως η εκπροσώπηση μειωψηφούντων ομάδων, ο περιορισμός των ομάδων συμφερόντων που λυμαίνονται την δημοκρατία και η βελτίωση των συμμετοχικών διαδικασιών. Οι διεθνείς δεσμεύσεις των χωρών μπορούν να αναβαθμίσουν την δημοκρατία, μπορούν όμως και να την υποβαθμίσουν γιατί σε ένα υπερ-παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον η βασική μέριμνα εστιάζεται στην εύρυθμη λειτουργία της διεθνούς οικονομίας και όχι στην εμπέδωση των δημοκρατικών διαδικασιών. Τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και η ελαχιστοποίηση του κόστους διαμεσολάβησης θα έχουν προτεραιότητα έναντι άλλων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών στοχεύσεων.

Το διεθνές εμπόριο διαφέρει κατά πολύ από τις εγχώριες οικονομικές συναλλαγές καθώς εντός μιας χώρας υπάρχει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο λειτουργίας το οποίο ισχύει για όλους. Όμως οι θεσμοί για τη διευθέτηση της λειτουργίας των αγορών, εφόσον υπάρχουν, έχουν τοπική εμβέλεια και διαφέρουν από χώρα σε χώρα με αποτέλεσμα το διεθνές εμπόριο και οι διεθνείς χρηματοοικονομικές συναλλαγές να έχουν ένα εγγενές υψηλότερο κόστος διαμεσολάβησης σε σύγκριση με τις εγχώριες συναλλαγές. Η έλλειψη διεθνών θεσμών σε συνδυασμό με τις κατά τόπους εγχώριες θεσμικές διευθετήσεις, που έχουν δημιουργηθεί για να καλύπτουν τις ανάγκες των εγχώριων αγορών, πολλές φορές λειτουργούν ανασταλτικά για το παγκόσμιο εμπόριο. Το αποτέλεσμα είναι οι εθνικοί κανόνες, όπως οι δασμοί στο εμπόριο, να υποσκάπτουν την παγκοσμιοποίηση, αυξάνοντας το κόστος διαμεσολάβησης για τις διεθνείς συναλλαγές ακόμα κι αν δεν δημιουργήθηκαν με πρωταρχικό σκοπό τον περιορισμό του εμπορίου. Η απουσία παγκόσμιου θεσμικού ρυθμιστικού πλαισίου

λειτουργίας των διεθνών αγορών και η σύγκρουση που προκαλείται με τους τοπικούς θεσμούς στην προσπάθεια μείωσης του κόστους διαμεσολάβησης, σκιαγραφούν τις βασικές προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και συνιστούν τα όρια εντός των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί.

Οι αγορές μικρής εμβέλειας εντός των οποίων δρουν συγκεκριμένοι επιχειρηματίες και πιστωτές μπορούν να λειτουργήσουν αρκετά εύρυθμα χωρίς ρυθμιστικό πλαίσιο εφόσον τα μέλη τους μοιράζονται ένα κοινό σύστημα αξιών, όσο όμως το εύρος των αγορών μεγαλώνει για να είναι βιώσιμο προϋποθέτει υποστηρικτικούς θεσμούς. Ιστορικά φαίνεται να επιβεβαιώνεται ότι για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς χρειάζεται ένα συγκερασμός ανάμεσα στο “laissez-faire” και την παρεμβατικότητα. Το ακριβές μείγμα που ακολουθείται κάθε φορά εξαρτάται από τις προτεραιότητες της κάθε χώρας, τη θέση της στο παγκόσμιο σύστημα και την ιστορική της διαδρομή. Όμως σε καμία περίπτωση δεν υπάρχει χώρα που να έχει καταφέρει να αναπτυχθεί χωρίς την άμεση εμπλοκή του κράτους.

Σε έρευνα του Cameron (1978) που αργότερα επιβεβαίωσε και μετεξέλιξε ο Rodrik (1998) εξετάζεται ο λόγος για τον οποίον ο δημόσιος τομέας εμφανίζει μεγάλη διεύρυνση στις αναπτυγμένες οικονομίες κατά τις δεκαετίες που ακολούθησαν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Το 1920 το ποσοστό των δημοσίων δαπανών επί του Α.Ε.Π. ήταν στο 20%, το 1960 ήταν στο 28% και στη δεκαετία του 1970 ξεπερνούσε το 40% και έκτοτε τείνει να ακολουθεί αυξητικό ρυθμό αν και δεν ακολούθησε τον ίδιο ρυθμό αύξησης σε όλες τις χώρες. Οι δημόσιες δαπάνες στην Ιαπωνία, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ είναι κάτω από το 35% του ΑΕΠ και ο δημόσιος τομέας αισθητά μικρότερος από ότι στη Σουηδία και την Ολλανδία που κυμαίνεται στο 55% με 60% ενώ οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονται στο ενδιάμεσο.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών, η έκταση του δημόσιου τομέα μιας χώρας σχετίζεται με την έκθεση της χώρας στις διεθνείς αγορές. Οι χώρες που έχουν μεγάλο μέγεθος ή βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από τους εμπορικούς τους εταίρους διατηρούν μικρό δημόσιο τομέα (ΗΠΑ, Αυστραλία, Ιαπωνία) ενώ μικρότερες οικονομίες με έντονο εμπορικό προσανατολισμό, που βρίσκονται κοντά στους εμπορικούς τους εταίρους έχουν πολύ μεγαλύτερο δημόσιο τομέα. Δηλαδή οι πιο ανεπτυγμένες οικονομίες έχουν ούτως ή άλλως πιο

διευρυμένους δημόσιους τομείς όμως το μέγεθος του δημοσίου τομέα της κάθε χώρας σχετίζεται με την έκθεση της στις παγκόσμιες αγορές και το διεθνές εμπόριο.

Ο μεγεθυμένος δημόσιος τομέας φαίνεται να λειτουργεί ως μέτρο κοινωνικής προστασίας και αντισταθμιστικός παράγοντας των κινδύνων που συνεπάγεται η έκθεση μιας χώρας στις δυνάμεις της ανοιχτής οικονομίας. Αυτό γίνεται είτε μέσω διευρυμένων δικτύων κοινωνικών προγραμμάτων και πρόνοιας, είτε με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα. Με αυτόν τον τρόπο οι αγορές “νομιμοποιούνται” έναντι των τοπικών κοινωνιών που προστατεύονται από τις απειλές και τις αναταράξεις των διεθνών αγορών ενώ παράλληλα το εκτεταμένο πλέγμα κοινωνικής πρόνοιας προστατεύει και την ίδια την παγκόσμια οικονομία καθώς επιτρέπει στα κράτη να απορροφούν τις αναταράξεις του συστήματος χωρίς να χρειάζεται να καταφεύγουν σε ακραίες μορφές παρεμβάσεων όπως είναι ο προστατευτισμός και οι υψηλοί δασμοί. Αν δεχθούμε ότι το κράτος πρόνοιας είναι η άλλη όψη του νομίσματος της ανοιχτής οικονομίας τότε μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί το κράτος και οι αγορές έχουν πολλαπλές αλληλοσυμπληρούμενες λειτουργίες και όχι αμοιβαία αποκλειόμενες.

Η σημερινή παγκόσμια πολιτική και οικονομική σκηνή είναι σαφώς πιο διαφοροποιημένη και περίπλοκη σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Η μετάβαση από την κρατο-κεντρική στην παγκοσμιοποιημένη πολιτική και η πυκνωση των δικτύων που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων, η διαφοροποιημένη έννοια της ισχύος και του τρόπου εκτέλεσης των εθνικών πολιτικών και της υπεράσπισης συμφερόντων οδηγεί σε μια σύνθετη διεθνή πραγματικότητα.

Η ίδια η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί τους κινδύνους που απειλούν την ύπαρξη της με αποτέλεσμα να πολλαπλασιάζονται όλα εκείνα που δεν μπορούν να προβλεφθούν, οι αβεβαιότητες και οι κίνδυνοι. Αυτό σημαίνει ότι η διατήρηση της παραδοσιακής διάκρισης μεταξύ του “εσωτερικού” και του “εξωτερικού” καθίσταται ολοένα και πιο δύσκολη.

Με την εγκαθίδρυση του συστήματος του Bretton Woods και την επικράτηση του φιλελευθερισμού ξεκίνησε μια εποχή αντικατάστασης της αναρχίας ως κεντρικής αρχής του διεθνούς συστήματος από αυτή της αλληλεξάρτησης (Keohane & Nye 1977), με τα κράτη να απομακρύνονται από τον στενό στόχο της εξασφάλισης της ασφάλειας τους και επικεντρώνοντας τις

προσπάθειες στην αύξηση της ευημερίας τους. Με αυτόν τον τρόπο τα συμφέροντα των κρατών άρχισαν να συγκλίνουν και ερμηνεύονται καλύτερα υπό τη θεώρηση των απόλυτων κερδών και τη συμμετοχή σε παίγνια θετικού αθροίσματος (positive -sum/win-win games) παρά από την επικέντρωση στα συγκριτικά κέρδη υπό το πρίσμα του μηδενικού αθροίσματος (zero-sum/win-lose games) (Nye 2003). Η σταδιακή σύνδεση των κρατών σε διεθνή οικονομικά και πολιτικά δίκτυα, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η αύξηση των διεθνών οργανισμών που δημιούργησαν μια συνεργατική δυναμική ανεξάρτητα από το διαφορετικό επίπεδο ισχύς των μελών, η σταθερή και αμοιβαία διεθνής συνεργασία καλλιέργησαν ερείσματα θετικών προθέσεων (Lipson 1993).

Όμως, η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, οι πετρελαϊκές κρίσεις οι πολιτικές και οικονομικές συνέπειες του πολέμου στο Βιετνάμ σε συνδυασμό με την αποτυχία αντιμετώπισης των οικονομικών εξελίξεων με κλασικού τύπου, κείσσιανές πολιτικές ενέτειναν την αβεβαιότητα και τη ρευστότητα του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Σε κάθε ιστορική περίοδο οι κανόνες των διεθνών οικονομικών σχέσεων καθορίζονται έτσι ώστε να εξυπηρετούνται οι σκοποί της χώρας (ή της ομάδας χωρών) που είναι ισχυρότερη και θα αποκομίσει τα περισσότερα οφέλη. Η Αγγλία ήταν υπέρ της απελευθέρωσης του εμπορίου όταν ήταν σε πλεονεκτική θέση ενώ η Γερμανία τάσσονταν υπέρ του προστατευτισμού όταν ήταν σε μειονεκτική θέση. Στο τέλος του 20ου αιώνα όταν άλλαξαν οι συσχετισμοί δυνάμεων άλλαξαν και οι θέσεις των κρατών απέναντι στο ζήτημα.

Η πλήρης απελευθέρωση της παγκόσμιας αγοράς δεν γίνεται σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού ώστε να επιτυγχάνεται η άριστη οριακή ωφέλεια για όλους αλλά σε πολλές περιπτώσεις οι συνθήκες είναι ατελούς ή και μονοπωλιακού ανταγωνισμού και μάλιστα σε σημαντικούς τομείς της οικονομίας. Ο τέλειος ανταγωνισμός προϋποθέτει ένα πάρα πολύ μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων σε κάθε κλάδο που να παράγουν και να πωλούν το ίδιο προϊόν ώστε οι καταναλωτές να έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν με κριτήριο την τιμή. Στην πράξη όμως, γνωρίζουμε ότι σε κάθε κλάδο υπάρχει περιορισμένος αριθμός επιχειρήσεων με διαφοροποιημένα προϊόντα και ο ανταγωνισμός σε αυτήν την περίπτωση είναι ανταγωνισμός μονοπωλίων και οι διαφορές των προϊόντων δεν σχετίζονται μόνο με την τιμή αλλά και στην ενσωματωμένη τεχνολογία και καινοτομία.

Οι χώρες σε πολλές περιπτώσεις βρίσκονται κάτω από το δίλημμα μιας αναγκαστικής επιλογής. Είτε θα συμμετέχουν στην οικονομική παγκοσμιοποίηση είτε θα οδηγηθούν στην ασφυξία του απομονωτισμού. Το αυξημένο επίπεδο οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των εθνικών οικονομιών, μέσω του εμπορίου και των ξένων επενδύσεων επιφέρει μία “εντεινόμενη αλληλεξάρτηση” που αποτελεί χαρακτηριστική πτυχή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Αυτή η οικονομική αλληλεξάρτηση οδηγεί στην εντατικοποίηση των υφιστάμενων συναλλαγών ωστόσο η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε μια διαδικασία “βαθιάς ενσωμάτωσης” που σηματοδοτεί και την ποιοτική διαφοροποίηση παγκοσμιοποίησης όπου μια ενιαία παγκόσμια οικονομία κυριαρχεί επί των επιμέρους εθνικών οικονομιών που την αποτελούν (Hirst και Thompson 1992).

Στην περίπτωση λοιπόν της εντεινόμενης αλληλεξάρτησης έχουμε μια “ρηχή ενσωμάτωση” με τα έθνη κράτη να συνεχίζουν να παίζουν κομβικό ρόλο στην οικονομική παγκοσμιοποίηση ενώ με την “βαθιά ενσωμάτωση” η παγκόσμια οικονομία δεν βασίζεται πλέον σε αυτόνομες εθνικές οικονομίες αλλά σε μια ενοποιημένη παγκόσμια αγορά η οποία λειτουργεί ανεξάρτητα για την παραγωγή, διανομή και κατανάλωση αγαθών. Φαίνεται πως το βεσφαλικό κράτος καθίσταται πολύ μικρό για ορισμένα πράγματα και πολύ μεγάλο για κάποια άλλα. Υπάρχουν διασυνοριακές δραστηριότητες τα κράτη δεν είναι σε θέση να ελέγξουν από μόνα τους όπως οι διεθνείς οικονομικές συναλλαγές.

Μέχρι και την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, το κράτος θεωρείτο πως εμπεριέχει τα στοιχεία της καθολικότητας, αποτελώντας το κομβικό σημείο από το οποίο εκπορεύονται και στο οποίο καταλήγουν όλες οι πολιτικές ενέργειες της αυτοτέλειας, της διακριτής δηλαδή διαφοροποίησης των κρατικών εξουσιών και της οριοθέτησης τους έναντι άλλων δρώντων του συστήματος, της ιστορικής διαρκείας, λειτουργώντας ως σημείο συνένωσης παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος, και της κυρίαρχης οργανωτικής υπόστασης καθώς λειτουργεί ως μηχανισμός αναπαραγωγής πολιτικών και φορέας χάραξης τους (Χαζάκης 2007, 46). Το σύγχρονο έθνος-κράτος αποτελεί έναν “οριακό τύπο κράτους”, με έντονα μεταβατικά στοιχεία και σε μια διαρκή προσπάθεια να συγκεράσει στοιχεία του παρελθόντος με τις επιταγές του μέλλοντος.

Η πιο χαρακτηριστική και ίσως σοβαρότερη αντίφαση της σύγχρονης οικονομικής διακυβέρνησης σχετίζεται με το γεγονός ότι ενώ προβάλλονται

οικουμενικά ήθη και δράσεις ταυτόχρονα διατηρούνται και αναπαράγονται εθνικές οικονομικές και πολιτικές ιδιαιτερότητες. Ενώ καταξιώνονται οι διεθνείς δράσεις και αποφάσεις ως σημείο αναφοράς περαιτέρω εξελίξεων ταυτόχρονα απαιτείται η ενσωμάτωσή τους στο επίπεδο των εθνικών πολιτικών. Οι εθνικές πολιτικές υποχρεώνονται στην ενίσχυση και την επιβεβαίωση διεθνών πρακτικών ενώ ταυτόχρονα καλούνται να αμβλύνουν τις όποιες επιπτώσεις φέρουν αυτές σε εθνικό επίπεδο.

Επιπλέον, τα περιορισμένα όρια της δημοκρατικής νομιμοποίησης και εκπροσώπησης αποτελούν βασικά ζητήματα προβληματισμού σε σχέση με την υφιστάμενη παγκόσμια τάξη. Η αντιπροσώπευση και η λογοδοσία αποτελούν τους δύο βασικούς πυλώνες της θεωρητικής διαπραγμάτευσης αυτού του ζητήματος. Ακόμα κι αν οι πολίτες εκπροσωπούνται σε εθνικό επίπεδο ικανοποιητικά δεν μπορούν να έχουν ανάλογη ικανοποιητική εκπροσώπηση εκτός των εθνικών ορίων εάν οι ίδιες οι κυβερνήσεις τους δεν έχουν την ισχύ και την απαραίτητη πρόσβαση στα διεθνή κέντρα λήψης αποφάσεων. Το σύστημα λήψης αποφάσεων οικονομικής πολιτικής μιας χώρας είναι δυναμικά διαμορφούμενο και αποτελεί τη συνισταμένη σύνθεση περισσότερο ή λιγότερο ομοιογενών συμφερόντων, συγκεκριμένων ιδεών και θεσμών τόσο εντός όσο και εκτός των χωρών.

Ωστόσο, έχει επέλθει μια ουσιαστική μεταβολή στους τρόπους παρέμβασης του κράτους, ειδικά στην οικονομία, μέσω της μείωσης των εξουσιών και των λειτουργιών του. Διαχρονικά το κράτος λαμβάνει δράση σε διάφορους τομείς (οικονομικό, πολιτικό, ιδεολογικό) επιλέγοντας ανάλογα με τις συγκυρίες και τις ανάγκες του να προτάσσει κάποιες από αυτές σε “προσωρινά δεσπίζουσα θέση”.

Το κράτος υποχωρεί από τον τομέα της οικονομίας με ελαχιστοχοποίηση των ρυθμίσεων, ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων, δραστική περικοπή δημοσίων δαπανών και επενδύσεων. Ωστόσο σε περιόδους κρίσης και ύφεσης καλείται να αναπτύξει στρατηγικές αντιμετώπισης των αρνητικών επιπτώσεων για να αποτρέψει μελλοντικές αρνητικές εξελίξεις, παρεμβαίνοντας στην προσφορά, στηρίζοντας μεγάλες κυρίως επιχειρήσεις με σκοπό την περαιτέρω κλιμάκωση των εξελίξεων. Σε αυτές τις περιόδους, τεχνηέντως μεταβιβάζεται το πρόβλημα της επίλυσης των προβλημάτων που προκύπτουν στο κράτος με ταυτόχρονη άσκηση κριτικής ως προς την αποτελεσματικότητα των κρατικών μηχανισμών. Η

προσπάθεια παρέμβασης ενός αποδυναμωμένου κράτους εντείνει τις αντιφάσεις του και το εγκλωβίζει σε έναν ρόλο που εξαιτίας των δημοσιονομικών και ιδεολογικών περιορισμών είναι ανέκδοτο να υλοποιηθεί.

Το εγχείρημα της εξισορρόπησης μεταξύ της κρατικής αυτοτέλειας, των πιέσεων που ασκούνται για απορρύθμιση όλων των οικονομικών δράσεων και της διαχείρισης των κοινωνιών φαίνεται να καταλήγει σε ένα μη λειτουργικό σύστημα. Το κράτος αδυνατεί να διατηρήσει και να ενισχύσει την εθνική κεφαλαιοκρατική συσσώρευση ενώ ταυτόχρονα παραχωρεί αρμοδιότητες παρεμβατικού και ελεγκτικού περιεχομένου σε άλλους δρώντες του συστήματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Wolfe (1997, 278) *“το κράτος είναι το πρόβλημα και ταυτόχρονα η λύση του προβλήματος”*.

Ενώ το κράτος συνεχίζει να υποχωρεί και να παραχωρεί ρόλους στη ρύθμιση των οικονομικών σχέσεων οι εγχώριες πολιτικές ελίτ προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν το πολιτικό κόστος δεν προχωρούν στη λήψη ουσιαστικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Το κράτος μπορεί να γίνει κατανοητό μέσα από την κοινωνική διάρθρωση εντός της οποίας προκύπτουν οι διάφορες μορφές εξουσίας. Οι θεσμοί αυτών των πολιτικών εξουσιών λειτουργούν και ως ρυθμιστές των κοινωνικών αντιθέσεων (Χριστοδούλου και Νίκας 2012, 356).

Η απελευθέρωση των αγορών κεφαλαίου, εργασίας, υπηρεσιών και προϊόντων απορρέει από την πεποίθηση ότι οι κρατικοί μηχανισμοί παρέμβασης υπολείπονται σε αποτελεσματικότητα και δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι όροι και οι προϋποθέσεις των απορρυθμίσεων δεν προκύπτουν αυτόματα από επιλογές των αγορών αλλά αποτελούν απόρροια πολιτικής βούλησης και πράξης.

Εξαιτίας της αδυναμίας των κρατικών θεσμών να υπερκεράσουν τις αντιφάσεις των πολυδιάστατων ανταγωνιστικών συμφερόντων με ρυθμιστικές και παραβατικές πολιτικές, όπως συνέβαινε στο παρελθόν, δημιουργείται μια κοινωνική ένταση την οποία και δυσκολεύεται να διαχειριστεί αποτελεσματικά. Μια ύφεση ή κρίση δεν σχετίζεται μόνο με την αδυναμία αποτελεσματικού συνδυασμού των παραγωγικών συντελεστών και την πτώση της κερδοφορίας αλλά και με την αδυναμία γρήγορης προσαρμογής των εθνικών δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών στις νέες οικονομικές συγκυρίες. Υπάρχει ανάγκη

για κατάλληλο συνδυασμό οικονομικών εργαλείων παρέμβασης ώστε να μην οδηγηθεί μια εθνική οικονομική πολιτική σε αποτυχημένες απόπειρες διάσωσης και λανθασμένες διαγνώσεις.

Το κράτος στην εποχή της παγκοσμιοποίησης φαίνεται να διαδραματίζει ένα καινούριο ρόλο και παρά τις διαβεβαιώσεις περί απόσυρσης του από την οικονομία ο ρόλος του παραμένει ενεργός και συνεχίζει να αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση της παγκοσμιοποίησης και παρά τον περιορισμό του σε κάποια ζητήματα, βασικές λειτουργίες του παραμένουν αναγκαίες για την ολοκλήρωση του εγχειρήματος. Η αλλαγή του ρόλου και της θέσης του κράτους δεν είναι παράδοξη καθώς ο ρόλος του μεταβάλλεται κάθε φορά ανάλογα με τα ιδιαίτερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά της ιστορικής περιόδου. Οι κοινωνικές αντιθέσεις, οι παρεμβάσεις των κοινωνικών τάξεων και οι συνολικές κοινωνικές ζυμώσεις διαμορφώνουν την πολιτική, τους θεσμούς και τις εξουσίες που μεταβιβάζονται σε πολιτικό επίπεδο.

Σε περιόδους απότομων μεταβολών και διακυμάνσεων στις αγορές κεφαλαίου, εργασίας και γης που οδηγούν σε κρίση ή ύφεση, οι κυβερνήσεις καλούνται να δράσουν διορθωτικά παρεμβαίνοντας στη λειτουργία του συστήματος ώστε να κατευνάσουν τις επιπτώσεις και τις δυσλειτουργίες του συστήματος. Είναι τα ίδια κράτη και οι ίδιες κυβερνήσεις που σε περιόδους εύρυθμης λειτουργίας του συστήματος καλούνται να απέχουν από οποιαδήποτε προσπάθεια εμπλοκής.

Τα κράτη όμως είναι εκ των πραγμάτων δρώντες του συστήματος και η οποιαδήποτε προσπάθεια απάλειψής τους, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, από την ανάλυση του τρόπου λειτουργίας του διεθνούς συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης δεν αποτελεί απλώς μια ιδεολογική προσέγγιση στο ζήτημα αλλά αποκρύπτει πλήρως τον πραγματικό τρόπο δόμησης και λειτουργίας των σχέσεων εντός του συστήματος.

Συχνά δίνεται η εντύπωση της ισότιμης πρόσβασης όλων των δρώντων στις δυνατότητες που προσφέρει το σύστημα, οι οποίοι παρουσιάζονται ως αποπολιτικοποιημένοι φορείς μόνο οικονομικών συναλλαγών που έχουν ως στόχο την αύξηση του αγοραίου κέρδους. Η αφαίρεση πολιτικών και ιστορικών όρων από την ανάλυση του συστήματος αναφοράς δημιουργεί την ψευδαίσθηση μιας

κανονιστικής τελειότητας και έλλογης ρύθμισης των οικονομικών σχέσεων που είναι και οι μόνες που υπάρχουν και αναλύονται.

Όπως αναφέρει και ο Κονδύλης (1998, 70) *“Η διχοτομία μεταξύ πολιτικής και οικονομίας είναι δυνατή μόνο αν οι δύο αυτοί τομείς ορισθούν τόσο στενά, ώστε να χάνεται κάθε ουσιαστική σχέση με την κοινωνική πράξη και πραγματικότητα. Από ιστορική και κοινωνιολογική άποψη, η διχοτομία είναι επίσης αβάσιμη· αποτελεί μια ιδεολογική κατασκευή κι ένα ιδεολογικό όπλο, που καθώς είναι γνωστό, πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον ανερχόμενο αστικό φιλελευθερισμό εναντίον του απολυταρχικού κράτους, εννοώ και σήμερα παραμένει προσφιλές επιχείρημα διαφόρων οικονομικών κύκλων, οι οποίοι βέβαια την ίδια στιγμή κάνουν ό,τι μπορούν προκειμένου να επιστρατεύσουν την πολιτική για δικούς τους σκοπούς”*.

Η αποσαφήνιση τις σχέσεις μεταξύ εγχώριου και διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος δεν μπορεί να ερμηνευθεί μέσα σε ένα καθορισμένο ισοζύγιο κόστους - ωφέλειας αλλά πρέπει να συμπεριλαμβάνει και τις συνιστώσες συγκρότησης των θέσεων και των επιλογών των εγχώριων δρώντων καθώς και την πολυεπίπεδη διάδραση τους σε συνδυασμό με τους εξωτερικούς δρώντες, την διάδραση τους με αυτούς και το δυναμικά διαμορφούμενο περιεχόμενο αυτών των σχέσεων σε κάθε διάσταση.

Η κρίση του 2008 επανέφερε στο προσκήνιο με επιτακτικό τρόπο την αδιαμφισβήτητη αναγκαιότητα θέσπισης νέων μηχανισμών ρύθμισης και εποπτείας των διεθνών νομισματικών σχέσεων όμως παρόλα αυτά δεν κατέστη δυνατή η επίτευξη μιας συναίνεσης επί του περιεχομένου μιας νέας διεθνούς οικονομικής αρχιτεκτονικής. Μια οικονομική κρίση, όσο καταστροφική και αν είναι, δεν αρκεί για να εγκαταλειφθεί ένα κυρίαρχο οικονομικό υπόδειγμα ερμηνευτικής κατανόησης και δράσης και πρέπει να συνδυαστεί με άλλα γεγονότα και παράγοντες και σε διάδραση μπορεί υπό συγκεκριμένες συνθήκες μπορεί και να οδηγήσουν στη δημιουργία και την εδραίωση ενός νέου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης.

Το υπάρχον καθεστώς συσσώρευσης του κεφαλαίου και ο καθορισμός του τρόπου ρύθμισης του, έχει συγκεκριμένα αντικειμενικά όρια όπως κάθε καθεστώς συσσώρευσης. Όταν αυτά τα όρια ξεπεραστούν αναπόφευκτα το καθεστώς οδηγείται σε κρίση και ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι σε συνθήκες κρίσης το

κράτος αναλαμβάνει εκ νέου ρόλο, όπως συνέβη και μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Σε περιπτώσεις μεγάλων εντάσεων, πολέμων και βίαιων ανατροπών η δομή της εξουσίας επανακαθορίζεται και το κράτος ανασυγκροτείται σε νέες βάσεις.

Η δυνατότητα ανάπτυξης και προώθησης μιας νέας δυναμικής από το έθνος κράτος φαίνεται εφικτή και πιθανώς να ενεργοποιηθεί από αστάθμητους, υποκειμενικούς παράγοντες. Τα όρια που διαμορφώνονται στο πλαίσιο λειτουργίας παγκοσμιοποίησης δεν είναι τελεολογικά αλλά αποτελούν αποτέλεσμα ιδεολογικών επιλογών και πολιτικών επιβολών. Συνεπώς μια ενδεχόμενη μεταβολή στο ιδεολογικό περιεχόμενο, στο υπάρχον πολιτικό σύστημα και στο συσχετισμό δυνάμεων μπορεί να επανακαθορίσει το ρόλο του έθνους κράτους (Χριστοδούλου & Νίκας, 2012, 392-393).

Η μετάλλαξη των δομών του παγκοσμίου οικονομικού και πολιτικού συστήματος οδηγεί σε μια πιο περίπλοκη και πολυσύνθετη λογική στη χάραξη διεθνών και εγχώριων πολιτικών. Στην εποχή του “μη-συστήματος” που επικράτησε μετά την κατάρρευση του Bretton Woods και με αποκορύφωμα την κρίση του 2008 τα κράτη βρίσκονται μπροστά σε νέα σταυροδρόμια επιλογών και ως ορθολογικοί δρώντες (rational actors) του συστήματος θα κληθούν να επιλέξουν το βέλτιστο αποτέλεσμα για τα ίδια με βάση τη “λογική των συνεπειών” (logic of consequences) αλλά και της “καταλληλότητας” (logic of appropriateness).

Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις ή καταστάσεις που οι συμπεριφορές των δρώντων δεν είναι οι αναμενόμενες, εμφανίζονται εξαιρετικά ασταθείς και περίπλοκες με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ενταχθούν στα υπάρχοντα ερμηνευτικά και κανονιστικά σχήματα. Η συλλογιστική της ορθολογικότητας αντιλαμβάνεται τα οικονομικά φαινόμενα, τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δρώντων και τις εκφάνσεις της οικονομικής ζωής ως απόρροια απολύτως ελέγξιμων, αναγνωρίσιμων και αντικειμενικών νόμων (γραμμική αιτιότητα) που μέσα από θεωρητικές προσεγγίσεις σε συνδυασμό με την υποστήριξη πολύπλοκων τεχνικών στατιστικών και μαθηματικών μοντέλων μπορώ να οδηγήσουν με ασφάλεια στην αποκάλυψη τις συμπεριφοράς των δρώντων καθώς και στον προσδιορισμό ενός ευρύτερου συστήματος αναφοράς.

Όμως κάθε απόφαση οικονομικής δράσης δεν είναι αυθύπαρκτη αλλά προκύπτει μέσα από καταστάσεις αλληλεπίδρασης τόσο με το εσωτερικό οικονομικό περιβάλλον όσο και με το εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να εισάγονται αναπόφευκτα στον υπολογισμό των αντιδράσεων επιπρόσθετοι όροι και σχέσεις που υποδεικνύουν ότι τα οικονομικά συστήματα δεν είναι κλειστά κυκλώματα πράξης αλλά δυναμικά και ανοιχτά συστήματα εντός των οποίων προσδιορίζονται οικονομικές σχέσεις και αποφάσεις.

Έτσι αποκαλύπτεται η συνθετότητα των αρχικών συνθηκών προσδιορισμού της οικονομικής δράσης και αποδεικνύεται ότι δεν αρκεί η διερεύνηση μεμονωμένων δρώντων του συστήματος αλλά και οι σχέσεις που προσδιορίζουν την εξουσία και τους στόχους του οικονομικού συστήματος οργάνωσης, οι θεσμοί που το προσδιορίζουν και οι άγραφοι κανόνες που το διέπουν.

Η έρευνα σχετικά με την εξουσία δεν πρέπει να περιορίζεται στην καταγραφή της οικονομικής ιεραρχίας με βάση μόνο την ιδιοκτησία παγίων περιουσιακών στοιχείων και δομών κεφαλαίου (στατική θεώρηση) αλλά να επεκτείνεται στη διερεύνηση των μηχανισμών αναπαραγωγής του κεφαλαίου που αποτελούνται τα κομβικά σημεία διαμόρφωσης των δυνατοτήτων και των ευκαιριών εντός του συστήματος οικονομικής οργάνωσης.

Τα τελευταία χρόνια έχει επικρατήσει μια μεθοδολογική αφαιρετική που χαρακτηρίζεται από ακραίο μαθηματικό φορμαλισμό και αξιωματικών ντετερμινισμό που διέπεται από την αδιαμφισβήτητη προσδιοριστία της απόλυτα ορθολογικής συμπεριφοράς των δρώντων, ο οποίος εξ' ορισμού αποκλείει από την ανάλυση της δυναμικής αλληλεξάρτησης των μεταβλητών του συστήματος καθώς και τις δομές του ίδιου του συστήματος.

Τα οικονομικά φαινόμενα μπορεί να αποτυπώνονται με μαθηματικές σχέσεις, καμπύλες και διαγράμματα αλλά δεν μπορούν να ερμηνευθούν χωρίς την ανάλυση των δομών εντός των οποίων ενυπάρχουν και των συμφερόντων που δρουν μέσα σε αυτές τις δομές. Η ανάλυση των οικονομικών φαινομένων δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά σε συγκεκριμένες οικονομικές μεταβλητές αλλά οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα διαφορετικά μοντέλα οικονομικής οργάνωσης.

Το διεθνές σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης πολλές φορές παρουσιάζεται ως ένα πολύ συγκεκριμένο πλαίσιο το οποίο διέπεται από

αποτελεσματικούς κανόνες που διασφαλίζουν με έναν απρόσωπο, ουδέτερο και αντικειμενικό τρόπο την εύρυθμη λειτουργία του που στηρίζεται σε ισότιμους και ορθολογικά σκεπτόμενους δρώντες. Στην πράξη όμως, το σύστημα αποτελεί έναν συνδυασμό οικονομικών πράξεων και συμπεριφορών, τυπικών κανόνων δικαίου, άτυπων κανόνων ηθικής, ιστορικής πορείας και σύγχρονο γίνεσθαι.

Αυτό το σύστημα δεν είναι απολύτως διαυγές και η αιτιακές σχέσεις δεν είναι απολύτως διευρυμένες και αναγνωρίσιμες και παρουσιάζει πολύπλευρες μορφές έκφρασης με πολύσημη ανάγνωση. Η σύγχυση και η ασάφεια ως προς τον προσδιορισμό του περιεχομένου του εντείνεται καθώς άλλοτε χρησιμοποιείται ως περιγραφική έννοια (περιγραφή των ίδιων των γεγονότων) και άλλοτε ως κανονιστική (πλαίσιο ανάλυσης των γεγονότων).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16ο: ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods επικράτησε το “μη-σύστημα” που στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι η υπερ-παγκοσμιοποίηση έχει περισσότερα οφέλη και αμελητέο κόστος για όλους τους εμπλεκόμενους και ότι δεν χρειάζεται άμεσα ένα θεσμικό υπόβαθρο που να συμπληρώνει την ενοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας καθώς η ελεύθερη αγορά θα βρει τρόπους να υποκαταστήσει την έλλειψη του.

Το “μη σύστημα” αντιπροσωπεύει την κυριαρχία των Κεντρικών Τραπεζών καθώς η σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος επαφίεται στην ανεπίσημη συνεργασία μεταξύ της αμερικανικής Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, την Τράπεζα της Ιαπωνίας και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (που αντικατέστησε το 1999 τη Γερμανική Κεντρική Τράπεζα) οι οποίες προσπαθούν να σταθεροποιήσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και να αποτρέψουν την χρηματοοικονομική αστάθεια (Gilpin 2007, 307).

Η σταδιακή κατάργηση των εμποδίων στις κινήσεις κεφαλαίων, καθώς οι ελεύθερες ισοτιμίες δεν μπορούν να συμβαδίσουν με τους κεφαλαιακούς ελέγχους, δημιούργησε το σύγχρονο χρηματοπιστωτικό σύστημα και σήμερα η κλίμακα των κεφαλαιακών ροών ξεπερνάει κατά πολύ τους πόρους κρατών και διεθνών οργανισμών.

Η νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε στο παγκόσμιο οικονομικό γίνεσθαι προκάλεσε πολλές χρηματοπιστωτικές κρίσεις και συνδυάστηκε με πτώση του ρυθμού ανάπτυξης και των επενδύσεων σε ολόκληρο τον κόσμο καθώς μεταβλήθηκαν οι προτεραιότητες τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας προσπαθώντας να διατηρήσει υψηλά επίπεδα ρευστότητας, αποφεύγει τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις στην πραγματική οικονομία και στρέφεται σε βραχυχρόνιες, χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα τοποθετήσεις, ενώ από την άλλη ο δημόσιος τομέας έχει στρέψει την προσοχή του από την απασχόληση και την ανάπτυξη στην δημοσιονομική και νομισματική σταθερότητα.

Η οικονομική κρίση του 2008, που συνοδεύτηκε και από κρίση νομιμοποίησης των αποφάσεων που λήφθηκαν στην προσπάθεια διαχείρισης της, απέδειξε ότι το “μη σύστημα” δεν είναι τόσο λειτουργικό όσο παρουσιάζονταν και οι υποθέσεις πάνω στις οποίες στηριζόταν η λειτουργία του διαψεύστηκαν από την ίδια την πραγματικότητα. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί μια αίσθηση ότι το μέγεθος της κρίσης θα δρούσε καταλυτικά, θα πίεζε και τελικά θα οδηγούσε σε “αλλαγή υποδείγματος” όπως συνέβη μετά τη μεγάλη ύφεση της δεκαετίας του 1930 και ότι η λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας και του χρηματοπιστωτικού συστήματος δεν θα ήταν ποτέ πια ίδια καθώς θα γίνονταν οι απαραίτητες διεργασίες για μια διαφορετική προσέγγιση που θα οδηγούσε στη δημιουργία ενός νέου συστήματος διαχείρισης.

Αν και είδαμε τη σωστική παρέμβαση των δημοσίων αρχών στις ΗΠΑ, τη Μ. Βρετανία και αργότερα στην υπόλοιπη Ε.Ε., την αλλαγή πολιτικής των Κεντρικών Τραπεζών που αύξησαν τη ρευστότητα για να διασώσουν τις τράπεζες, μείωσαν τα επιτόκια μέχρι μηδενισμού, αφήνοντας κατά μέρους τους φόβους για πληθωρισμό και γεμίζοντας τους ισολογισμούς τους με πιστώσεις στο ιδιωτικό τομέα, αμφίβολης ποιότητας, όταν εξαντλήθηκαν όλα τα υπόλοιπα εργαλεία νομισματικής πολιτικής, αν και υπήρξε επαναφορά του κεντρικού ρόλου του κράτους και μια έντονη ανάκαμψη κεϋνσιανών πολιτικών δεν δημιουργήθηκε κανένας μηχανισμός ρύθμισης των διεθνών χρηματοοικονομικών σχέσεων.

Ο σκεπτικισμός σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση επανέκαμψε καθώς θεωρήθηκε υπεύθυνη, από κάποιους, για τα προβλήματα που προέκυψαν και ως λύση προτάθηκε ακόμα και η εγκατάλειψη της. Στην πραγματικότητα δεν

ευθύνεται η ίδια η παγκοσμιοποίηση αλλά ο τρόπος διαχείρισης της και η ανακοπή της δεν είναι ούτε εφικτή αλλά ούτε και επιθυμητή καθώς έχει και αδιαμφισβήτητα οφέλη. Στον αντίποδα επικρατεί η πεποίθηση ότι για να ξεπεραστούν τα προβλήματα χρειάζεται να ολοκληρωθεί η παγκοσμιοποίηση και να περάσουμε στην υπερ-παγκοσμιοποίηση, με την ενοποίηση κανονιστικών πλαισίων, προτύπων και τη δημιουργία παγκόσμιας κυβέρνησης, νομίματος και φορολογικού συστήματος. Μια ρύθμιση που θα υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα, μια νέα μορφή οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας, ένα νέο Bretton Woods.

Μελετητές με πιο μετριοπαθείς προσεγγίσεις (Stiglitz 2003, 2011, Ρουμπινί & Μιμ 2010) υποστηρίζουν ότι αυτή η νέα οργάνωση θα μπορούσε να στηριχθεί στους ήδη υπάρχοντες διεθνείς θεσμούς που θα έπρεπε να αναδιοργανωθούν σε καινούρια βάση που να ανταποκρίνεται στα νέα δεδομένα και σύμφωνα με τις υπάρχουσες ανάγκες και σταδιακά να δημιουργηθεί ένα ισχυρότερο πλέγμα διεθνών διασυνδέσεων με σκοπό τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας μορφής οργάνωσης. Αυτή τη νέα οργάνωση θα αποτελεί μια πιο ήπια και άρα πιο εύκολα αποδεκτή μορφή ενδιάμεσης παγκοσμιοποίησης που προσομοιάζει περισσότερο με το σύστημα του Bretton Woods και τον “συμβιβασμό του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού”.

Αυτές οι προσεγγίσεις, εστιάζουν περισσότερο στην δημιουργία ενός ρυθμιστικού πλαισίου με την ίδρυση μιας παγκόσμιας ρυθμιστικής αρχής, για την πιο εύρυθμη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και με απώτερο στόχο την εξασφάλιση σταθερότητας που θα επιτρέψει την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας. Φαίνεται πως το χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν διαδραματίζει πλέον τον ιστορικό ρόλο της κινητοποίησης των πόρων με την διοχέτευση τους προς τις πιο παραγωγικές δυνάμεις της πραγματικής οικονομίας, με στήριξη της ανάπτυξης και αύξηση της απασχόλησης και η δημιουργία μιας τέτοιας αρχής θα μπορούσε να επανακινητοποιήσει το κεφάλαιο προς μια πιο παραγωγική κατεύθυνση .

Αυτός ο οργανισμός θα λειτουργεί ως ρυθμιστική αρχή και όχι ως δανειστής εσχάτης ανάγκης καθώς οι υποστηρικτές αυτής της ιδέας θεωρούν ότι αποτελεί ένα βασικό προαπαιτούμενο ώστε να μπορεί να λειτουργήσει ως αποτελεσματικός δανειστής εσχάτης ανάγκης το ΔΝΤ ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός λειτουργήσει ως δανειστής εσχάτης ανάγκης σε παγκόσμια κλίμακα.

Θα αναπτύξει κανόνες που θα εξασφαλίζουν την υιοθέτηση σε διεθνές επίπεδο βέλτιστων ρυθμιστικών πρακτικών και αποτελεσματικών μεθόδων διαχείρισης κινδύνων και θα συντονίζει τις δράσεις των εθνικών ρυθμιστικών αρχών ώστε να υπάρχει μια πιο αποτελεσματική διεθνής πολιτική στο χρηματοπιστωτικό πεδίο.

Στον πυρήνα αυτής της πρότασης υπάρχουν δύο βασικές παραδοχές: α) ότι η παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά είναι συστημικά αναποτελεσματική και β) ότι οι εθνικές χρηματοπιστωτικές ρυθμιστικές αρχές δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν άμεσα της παγκόσμιες κρίσεις όταν αυτές εμφανιστούν. Αν και είναι γεγονός ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν μπορούν πάντα να αυτορυθμιστούν αποτελεσματικά καθώς τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα δεν λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο που λειτουργούν όλα τα υπόλοιπα, η υπόθεση ότι οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές δεν είναι ικανές να αντιμετωπίσουν μια κρίση δεν επιβεβαιώνεται εμπειρικά. Για παράδειγμα, η Μαλαισία επέβαλε περιορισμούς στις κινήσεις κεφαλαίων, κατά την περίοδο της κρίσης στη Ν.Α. Ασία, χρησιμοποιώντας αποτελεσματικά αυτό το εργαλείο πολιτικής.

Το επιχείρημα ότι ένας παγκόσμιος χρηματοπιστωτικός οργανισμός θα εξασφαλίζει πως οι έλεγχοι αποτελούν πραγματικά αποτελεσματικό μέσο διαχείρισης ενός συστημικού κινδύνου και μιας κρίσης χωρίς να περνούν τον κίνδυνο σε άλλες χώρες (*beggar my neighbor*) είναι ισχυρό. Όμως η πιθανότητα για την δημιουργία μιας τέτοιας αρχής είναι ισχνή.

Η ομάδα των G-7 αναγνώρισε ότι η διαμόρφωση πολιτικών από τη Διεθνή Τράπεζα Διακανονισμών δεν είναι αποτελεσματική και το 1999 ίδρυσε ένα Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας για το συντονισμό των δράσεων των εθνικών ρυθμιστικών αρχών στον χρηματοπιστωτικό τομέα και την συλλογή πληροφοριών. Αν και σε αυτήν την προσπάθεια συμμετείχαν οι οργανισμοί του Bretton Woods, κεντρικοί τραπεζίτες των G-7, εκπρόσωποι εθνικών ρυθμιστικών αρχών καθώς και η Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών τα αποτελέσματα είναι αμφιβόλου σημασίας και δεν κατάφεραν σε καμιά περίπτωση να αναχαιτίσουν την κρίση του 2008 ή να απαλύνουν τις συνέπειες της.

Είναι γεγονός ότι οι κίνδυνοι της παγκόσμιας οικονομίας από την νευρικήτητα των αγορών και το φαινόμενο της μεταδοτικότητας είναι απολύτως υπαρκτοί και όταν επιβεβαιώνονται μεταφράζονται σε σοβαρές απώλειες στο επίπεδο της πραγματικής παραγωγής και σε κρίσεις που το κόστος τους

επωμίζονται οι πολίτες. Όμως δεν έχει σημασία πόσες ρυθμιστικές αρχές προσχωρούν στην τήρηση κοινών προτύπων από την στιγμή που δεν υπάρχει μηχανισμός επιβολής και κυρώσεων που να εξασφαλίζει την τήρηση των προτύπων. Μια σοβαρή και αξιόλογη προσπάθεια για τον έλεγχο της λειτουργίας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος χρειάζεται εξουσίες δράσης και επιβολής και αυτό είναι απίθανο συμβεί, τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον, καθώς οι κυβερνήσεις, ειδικά των ισχυρότερων χωρών, δεν είναι διατεθειμένες να απεμπολήσουν τις ρυθμιστικές τους εξουσίες υπέρ κάποιου διεθνούς φορέα.

Οι πιο ριζοσπαστικές προσεγγίσεις (Eatwell & Taylor 2001, Βεργόπουλος 2011, Λαμύ 2006, Morin 2011, Touraine 2010) προκρίνουν μια πιο ολοκληρωμένη μορφή οργάνωσης και διαχείρισης των διεθνών ζητημάτων, με παγκόσμιο νόμισμα και μια παγκόσμια κεντρική τράπεζα που θα έχει την ισχύ επιβολής πολιτικών παγκοσμίως. Σύμφωνα με αυτές, όλοι οι θεσμοί που δημιουργήθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (οι οργανισμοί του Bretton Woods, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, ΟΗΕ) πρέπει να αντικατασταθούν από νέους, που θα είναι πραγματικά παγκόσμιοι και θα ενσωματώνουν στην ίδρυση και τη λειτουργία τους νέες αρχές που θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες της διεθνούς κοινωνίας.

Η δημιουργία ενός ενιαίου νομίσματος (όπως το *bancor* του Keynes), που θα εκδίδεται και θα το διαχειρίζεται μια κεντρική τράπεζα, υπό την εποπτεία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, που θα συνδυαστεί με ένα σύστημα διεθνούς φορολογίας, θα είναι ο τρόπος για τη διασφάλιση ενός σταθερού παγκόσμιου νομισματικού συστήματος.

Αυτοί οι οργανισμοί θα αποτελούν και τους θεσμικούς πυλώνες της παγκόσμιας κυβέρνησης που θα ξεπερνά τα έθνη-κράτη και θα συντόνιζε τη δράση τους ώστε να δημιουργηθεί ένα κανονιστικό πλαίσιο που θα υπερβαίνει την αναντιστοιχία κανόνων και προτύπων και τον κατακερματισμό που επικρατεί σήμερα. Με τον τρόπο αυτό θα λύνονταν διά παντός όλα τα προβλήματα λειτουργίας και επόπτευσης των οίκων πιστοληπτικής αξιολόγησης, των hedge funds, και της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων που συνδέονται με τα ζητήματα νομισματικής αστάθειας. Δεν μπορεί όμως να υπάρξει ένα κοινό νόμισμα χωρίς τη δημιουργία μιας πολιτικής αρχής, που να βασίζεται σε δημοκρατικές αρχές με μια

μορφή κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης διεθνούς κλίμακας, που να εγγυάται την φερεγγυότητα του συστήματος.

Παρά το γεγονός ότι ακόμη και οι υποστηρικτές αυτής της ιδέας παραδέχονται ότι ο σχεδιασμός αυτού του συστήματος είναι πολύπλοκος και η υλοποίηση του θα χρειαστεί πολλές δεκαετίες θεωρούν ότι αυτός πρέπει να είναι ο στόχος και η παγκόσμια κοινότητα πρέπει να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Όμως πέρα από την έλλειψη της πολιτικής βούλησης για την δημιουργία μιας παγκόσμιας κυβέρνησης, ακόμα και αν αυτή η βούληση υπήρχε, τίθενται τα ζητήματα που εισάγει προς συζήτηση το “πολιτικό τρίγωνο της ασυμβατότητας” (κεφάλαιο 15.2).

Σήμερα στους θεσμούς που δομούν το παγκόσμιο γίνεσθαι η νομιμοποίηση της εξουσίας γίνεται μόνο στην κλίμακα του κράτους. Η νομιμοποίηση εντός του κράτους, αξιωματικά θεωρείται ότι μεταφέρεται αυτόματα σε ανώτερο επίπεδο. Αυτό το θεωρητικό σχήμα όμως δεν λαμβάνεται υπόψιν της αίσθηση νομιμοποίησης που έχουν οι πολίτες απέναντι στις διαδικασίες. Δεν πρέπει να περιφρονείται η ανάγκη των ατόμων να έχουν την αίσθηση ότι διαδραματίζουν ρόλο στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων και στον καθορισμό των συλλογικών στόχων. Αυτήν την στιγμή τους προσφέρονται παρά ελάχιστες και υπερβολικά έμμεσες διαδικασίες γενικής αντιπροσώπευσης.

Το αίσθημα ταύτισης με το έθνος- κράτος φαίνεται να είναι βαθιά ριζωμένο και δεν υπάρχει μια κρίσιμη μάζα διεθνώς που να αισθάνεται ισχυρούς, αμοιβαίους δεσμούς με το σύνολο της ανθρωπότητας και να μοιράζεται κάποια κοινή αίσθηση περί αξιών. Ακόμα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παρά την πολυετή ιστορία της δεν έχει καταστεί δυνατή η καλλιέργεια μιας κοινής ταυτότητας και ενός κοινού συστήματος αξιών που να το ενστερνίζεται και να το συμμερίζεται η πλειοψηφία των πολιτών της Ένωσης.. Η προσωπική, οικονομική και πολιτική ευημερία, ταυτίζεται με το έθνος κράτος και το εκάστοτε εθνικό σύστημα καθώς αυτό παραμένει ο κύριος μηχανισμός διαφύλαξης και προώθησης ατομικών και εγχώριων ομαδικών συμφερόντων.

Ως συμπέρασμα, από την μέχρι τώρα ανάλυση, προκύπτει ότι ανεξάρτητα με τις όποιες προσεγγίσεις, προτάσεις και επιφυλάξεις για την διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας ένα βασικό ζήτημα που προκύπτει είναι η έλλειψη πολιτική βούλησης. Ακόμα και αν βρίσκαμε το καλύτερο σύστημα οργάνωσης και

λειτουργίας, ακόμα και αν βρίσκαμε τρόπο να ξεπεράσουμε πρακτικούς φραγμούς και ιδεολογικά όρια, θα έπρεπε να υπάρχει μια παγκόσμια συναίνεση -πολιτών, πολιτικών και διεθνών φορέων άσκησης εξουσίας- που θα επέτρεπε την υλοποίηση του.

Το σύστημα του Bretton Woods δημιουργήθηκε σε μια ιστορική περίοδο που η πολιτική βούληση των ΗΠΑ να ηγηθούν μια προσπάθειας συντονισμού της διεθνούς οικονομίας συνδυάστηκε με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής που έθετε με επιτακτικό τρόπο στο προσκήνιο την ανάγκη για συνεργασία μετά από δύο Παγκοσμίους Πολέμους. Σήμερα αν και υπάρχουν πολλές φωνές που υποστηρίζουν ότι μόνο μια απολύτως συντονισμένη δράση που θα οδηγήσει σε παγκόσμια διακυβέρνηση μπορεί να λύσει τα προβλήματα και να απαντήσει στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης δεν υπάρχει η ανάλογη πολιτική βούληση.

Ακόμα και μετά την κρίση του 2008 που ξεκίνησε από την Αμερική και παρά την άνοδο των BRIC, οι ΗΠΑ παραμένουν η κυρίαρχη παγκόσμια δύναμη. Έστω και αν η υπεροχή τους αμφισβητείται από πολλούς δεν έχει βρεθεί η επόμενη δύναμη που θα τη διαδεχθεί, το δολάριο παραμένει το παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα και το κυρίαρχο νόμισμα στις διεθνείς συναλλαγές. Στην παρούσα χρονική συγκυρία οι ΗΠΑ δεν επιθυμούν την ρύθμιση του παγκοσμίου συστήματος και το τέλος του “μη συστήματος” γιατί κάτι τέτοιο θα συνεπάγονταν την επιβολή περιορισμών που αυτήν την στιγμή δεν τις εξυπηρετούν, όπως τις εξυπηρετούσαν όταν καθιερώθηκε το σύστημα του Bretton Woods.

Καθώς πλέον τα κράτη δεν μπορούν να έχουν την ελάχιστη ασφάλεια ενός συστήματος ρύθμισης πρέπει να έχουν τη δυνατότητα επιλογών διαχείρισης. Μόνο αν αφεθούν ελεύθερα να επιλέξουν τις καταλληλότερες πολιτικές για εκείνα, αναλαμβάνοντας και το ενδεχόμενο κόστος της επιλογής, μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά μέσα στο πλαίσιο του “μη-συστήματος”. Αυτό θα οδηγήσει και στην μείωση του ηθικού κινδύνου που παραμονεύει από την εφαρμογή κακών πολιτικών και των διασώσεων που τις ακολουθούν όταν επέρχεται κρίση. Μια τέτοια επιλογή θα μπορούσε να δημιουργήσει μια κατάσταση ανάλογη με τον “συμβιβασμό του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού” που οδήγησε στην χρυσή εποχή ανάπτυξης και εδραίωσης της παγκοσμιοποίησης.

Οι οργανισμοί όμως του Bretton Woods δείχνουν εμπράκτως ότι δεν επιθυμούν την αυτονομία των κρατών και σε περιόδους κρίσεις κάνουν ότι μπορούν για να επιβάλλουν συγκεκριμένες πολιτικές, οι οποίες μπορεί να είναι αναποτελεσματικές, αν δεν αποδειχθούν ακόμα και καταστροφικές. Αν και επανειλημμένα έχουν δεχθεί σφοδρές κριτικές για αυτή τη στάση τους, ακόμα και εκ των έσω, συνεχίζουν την διαίωσιση πολιτικών που δεν σχετίζονται με την αντιμετώπιση της κρίσης αλλά με την επιβολή ενός συγκεκριμένου οικονομικού μοντέλου.

Πολλές φορές οι χώρες δεν μπορούν να συμμορφωθούν με τα πρότυπα των “προϋποθέσεων” των οργανισμών και η δυσκολία συχνά προκύπτει όχι από έλλειψη βούλησης αλλά πρακτικής δυνατότητας εφαρμογής, που σχετίζεται με αδυναμίες και ελλείψεις ανθρώπινου δυναμικού, διοικητικής οργάνωσης ή οικονομικής δυσπραγίας. Η βελτίωση εγχώριων θεσμών και διαδικασιών αποτελεί μια μακρά, επίπονη διαδικασία και η έξωθεν επιβολή προτύπων δεν οδηγεί πάντα προς την καταλληλότερη λύση.

Η ανθεκτικότητα του καπιταλισμού βασίζεται στην ικανότητα ευελιξίας που διαθέτει και οποιαδήποτε ισχυρή δέσμευση σε γενικά-παγκόσμια πρότυπα στερεί αυτή τη δυνατότητα. Αν δεχθούμε ότι η βασική δομή πάνω στην οποία μπορεί να στηριχθεί το σύστημα είναι το έθνος-κράτος τότε θα μπορούσαμε να οριοθετήσουμε τα όρια της νέας θεσμοθέτησης.

Τα κράτη συνεχίζουν να θέλουν να διατηρούν όλα τα προνόμια τους ως προς τη λήψη των τελικών αποφάσεων και η λειτουργία των διεθνών οργανισμών δεν είναι τέλεια και δεν θα μπορούσαν καθώς οι άνθρωποι υπόκεινται σε σφάλματα και όλοι οι ανθρώπινοι θεσμοί είναι ατελείς. Το γεγονός αυτό πρέπει να το αποδεχθούν και να το παραδεχτούν και οι ίδιοι οι διεθνείς οργανισμοί.

Αφού απουσιάζει ένας μηχανισμός διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης που να αντιμετωπίζει τις αποτυχίες της αγοράς θα πρέπει τα κράτη να έχουν τη δυνατότητα αυτόνομης επιλογής και άσκησης πολιτικών. Για να έχουμε μια πιο αποτελεσματική και λειτουργική παγκοσμιοποίηση χρειαζόμαστε δημόσιους διεθνείς θεσμούς που θα βοηθήσουν στον καθορισμό των κανόνων. Ταυτόχρονα όμως χρειαζόμαστε και μια ορθότερη κατανόηση για το ποιο είναι το καταλληλότερο επίπεδο δράσης.

Δεν χρήζουν όλα τα ζητήματα ρύθμισης σε παγκόσμιο επίπεδο, ορισμένες φορές η διευθέτηση ζητημάτων σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο είναι πολύ πιο γρήγορη και αποτελεσματική από ότι η αντιμετώπισή τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε καλύτερα τους τομείς στους οποίους οι επιπτώσεις είναι παγκόσμιες και να εστιάσουμε την παγκόσμια συλλογική δράση σε αυτούς. Η παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση θα πρέπει να περιορίσει την ρυθμιστική της δράση σε συγκεκριμένα ζητήματα και να επιτρέπει στις τοπικές και εθνικές ηγεσίες να επιλέγουν τις πολιτικές που θεωρούν καταλληλότερες σε κάθε περίπτωση χωρίς να επεμβαίνουν στα εσωτερικά των κρατών.

Η παγκόσμια οικονομία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο βασίστηκε πάνω στον συμβιβασμό του Bretton Woods και σε μια περιορισμένη μορφή παγκοσμιοποίησης και ένα χαλαρό είδος οικονομικής ενοποίησης και οργάνωσης. Η βάση αυτού του συστήματος ήταν το έθνος-κράτος και επέτρεπε στο κάθε ένα από αυτά να αναπτύξει τη δική του εκδοχή του καπιταλισμού αρκεί να συμβιβαζόταν με κάποιους ελάχιστους, διεθνείς ελέγχους.

Αυτό που χρειαζόμαστε είναι ένας νέος συμβιβασμός, ανάλογος του Bretton Woods, προσαρμοσμένος στις σύγχρονες απαιτήσεις και στην υπάρχουσα πραγματικότητα. Οι διευρυμένοι κεφαλαιακοί έλεγχοι και ο εμπορικός προστατευτισμός ανήκουν στο παρελθόν, οι χρηματοπιστωτικές αγορές είναι παγκόσμιες και δύσκολα μπορούν να ελεγχθούν με συντονισμένη διεθνή δράση, το εμπόριο είναι σχεδόν πλήρως παγκοσμιοποιημένο, νέοι δρώντες η κυριαρχία των ΗΠΑ αμφισβητείται και άλλες χώρες, όπως οι BRIC, εμφανίζονται δυναμικά στο παγκόσμιο προσκήνιο.

Οι αγορές και οι κυβερνήσεις δεν είναι αντίθετες έννοιες αλλά συμπληρώνουν η μία την άλλη για αυτό και η οικονομική παγκοσμιοποίηση για να είναι αποτελεσματική δεν πρέπει να ξεπερνά τα όρια της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Οι αγορές χρειάζονται τους θεσμούς και την πολιτική νομιμοποίηση που τους προσφέρουν οι εθνικές πολιτικές της αναδιανεμητικής φορολογίας και των προγραμμάτων ασφάλισης. Τα έθνη- κράτη έχουν δικαίωμα να προστατεύουν τις εγχώριες διευθετήσεις τους με την άσκηση εθνικών πολιτικών και την ανάπτυξη θεσμών που τους εξυπηρετούν. Πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί στην ιδέα ότι υπάρχει ένα συγκεκριμένο υπόδειγμα που μπορεί να εξυπηρετήσει την ευρυθμη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς. Ένα

διεθνές σύστημα οργάνωσης πρέπει να αναγνωρίσει την αξία της ποικιλομορφίας και των ιδιαιτεροτήτων και να αναγνωρίσει το δικαίωμα της κάθε χώρας να τις υπερασπίζεται.

Αυτό μπορεί να συμβεί αν πάψουν, οι οργανισμοί του Bretton Woods, να συγχέουν τους στόχους με τα μέσα. Το ελεύθερο εμπόριο, ο χαμηλός πληθωρισμός, η απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών είναι μέσα με τα οποία μπορεί να εξυπηρετηθεί η παγκόσμια οικονομία αλλά δεν είναι αυτοσκοπός. Στις περιπτώσεις εκείνες που συγκεκριμένα μέσα δεν εξυπηρετούν τον γενικό σκοπό πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα επιλογής εναλλακτικών και εκεί που ο γενικός σκοπός συγκρούεται ευθέως με εγχώρια ζητήματα πολιτικής τότε πρέπει να υπάρχουν περιθώρια ευελιξίας.

Κάθε πρόβλημα χρειάζεται τη δική του, εξειδικευμένη αντιμετώπιση. Κανείς δεν προτείνει την εγκατάλειψη της απελευθέρωσης των αγορών αλλά την εφαρμογή της “αρχής της στοχευμένης πολιτικής” που λειτουργεί στη βάση της παρέμβασης στην πηγή του προβλήματος (Rodrik 2012, 179). Μέχρι την κρίση του 2008, που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ την χώρα πρότυπο για το νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο, οι αποτυχίες αποδίδονταν στην έλλειψη καλών και λειτουργικών θεσμών. Όμως η ίδια η κρίση απέδειξε ότι ακόμα και εξελιγμένες ρυθμιστικές αρχές δεν διαθέτουν αποτελεσματικά μέσα για την εποπτεία της ανάληψης υπερβολικών κινδύνων ή τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος απόλυτης διαφάνειας.

Ο σχεδιασμός ενός νέου ρυθμιστικού συστήματος σχετίζεται άμεσα τόσο με το “τρίγωνο της ασυμβατότητας” όσο και με το “πολιτικό τρίγωνο της ασυμβατότητας”. Τα κράτη μπορεί να θέλουν σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες για να μειώσουν την οικονομική αβεβαιότητα, μπορεί επίσης να επιθυμούν ανεξάρτητη- εθνική νομισματική πολιτική για να προωθήσουν την οικονομική ανάπτυξη και να διαχειριστούν τις οικονομίες τους διαμέσου της κάμψης και του πληθωρισμού και να θέλουν ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και την διευκόλυνση του εμπορίου. Όμως, όπως έχουμε ήδη εξηγήσει, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να συμβεί και κανένα διεθνές σύστημα οικονομικής οργάνωσης δεν μπορεί να καλύψει ταυτόχρονα και τους τρεις αυτούς στόχους. Το σύστημα του Bretton Woods ήταν ασυμβίβαστο με την

ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων καθώς οι κεφαλαιακές ροές μπορούν να υπονομεύσουν τις σταθερές ισοτιμίες και την ανεξάρτητη νομισματική πολιτική.

Με την επικράτηση του “μη-συστήματος” διαφορετικές χώρες επέλεξαν διαφορετικούς συνδυασμούς που εξυπηρετούν τα συμφέροντα τους. Οι χώρες της ONE προτίμησαν τις σταθερές ισοτιμίες με ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, η Κίνα και η Ινδία έδωσαν προτεραιότητα στην μακροοικονομική ανεξαρτησία, επιβάλλοντας κεφαλαιακούς ελέγχους ενώ οι ΗΠΑ θυσίασαν τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, επιλέγοντας την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων με μια ανεξάρτητη νομισματική πολιτική. Ταυτόχρονα και οι προτιμήσεις των ομάδων συμφερόντων μπορεί να είναι πολύ διαφορετικές: οι επενδυτές προτιμούν ελευθερία στην κίνηση κεφαλαίων, οι εξαγωγικές επιχειρήσεις ενδιαφέρονται για τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και οι επιχειρήσεις με εγχώριο προσανατολισμό δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην εθνική αυτονομία υιοθέτησης οικονομικών πολιτικών.

Υπάρχουν πολλά επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί σχετικά με το ποια είναι η καταλληλότερη επιλογή σε σχέση με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, δηλαδή για το αν θα πρέπει να είναι σταθερές ή κυμαινόμενες. Το ίδιο ισχύει και για τις ευκαιρίες και τις απειλές που μπορούν να προκύψουν από την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων. Σε κάθε περίπτωση όμως η κατάσταση του “μη-συστήματος” στο οποίο βρισκόμαστε αυτή τη στιγμή έχει παγιωθεί γιατί δεν υπάρχει η αντίστοιχη πολιτική βούληση για μια συγκεκριμένη παγκόσμια επιλογή. Επιπλέον, αυτή η επιλογή δεν μπορεί να βασίζεται στην καθαρά οικονομική επιστήμη, η οποία μπορεί να δώσει απαντήσεις σε σχέση με τα θετικά και τα αρνητικά μιας συγκεκριμένης επιλογής αλλά δεν μπορεί να ορίσει τις προτεραιότητες που θα θέσει κάθε χώρα και να υποδείξει την επιλογή που θα πρέπει να κάνει. Καθώς δεν μπορούν να καλυφθούν ταυτόχρονα όλα τα ζητούμενα πρέπει να τεθούν προτεραιότητες και αυτή είναι μια πολιτική απόφαση.

Σε μια ιστορική περίοδο με παντελή έλλειψη οποιουδήποτε ουσιαστικού ρυθμιστικού πλαισίου που να αφορά τις παγκόσμιες οικονομικές σχέσεις οι οργανισμοί του Bretton Woods οφείλουν να επιστρέψουν στις ιδρυτικές τους αρχές, τουλάχιστον ως προς τη φιλοσοφία τους, αφού πρακτικά έχουν χάσει μέρος του αρχικού ρόλου. Αντί να επιβάλλουν μέσω των “προϋποθέσεων” των

προγραμμάτων τους κάθε φορά τα ίδια μέτρα που ανακυκλώνουν μια συγκεκριμένη φιλοσοφία και οικονομική ιδεολογία θα πρέπει να επιτρέψουν στις χώρες να ακολουθούν και να εφαρμόζουν εκείνο το μείγμα πολιτικής που θεωρούν ότι είναι καλύτερο για τη διασφάλιση των συμφερόντων τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΟΥ BRETTON WOODS

Μέχρι να υπάρξει εκείνη η ιστορική συγκυρία που θα επιτρέψει μια εκ νέου θεσμοθέτηση του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος οι προσπάθειες για βελτίωση του πρέπει να επικεντρωθούν στους υπάρχοντες θεσμούς. Καθώς μεγάλο μέρος των σύγχρονων προβλημάτων διακυβέρνησης προκύπτουν από τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των οργανισμών του Bretton Woods. Ορισμένοι επικριτές τους φτάνουν στο σημείο να ζητούν την κατάργησή τους καθώς θεωρούν ότι δεν μπορούν να αναδιαμορφωθούν αποτελεσματικά εντός του υφιστάμενου πλαισίου λειτουργίας τους. Όμως, μια τέτοια ενέργεια, θα ήταν άσκοπη γιατί ακόμα και αν καταργούνταν οι οργανισμοί του Bretton Woods κάποιοι άλλοι οργανισμοί θα ιδρύονταν στη θέση τους.

Η μεγαλύτερη πρόκληση δεν έγκειται στους ίδιους στους θεσμούς αλλά στην ιδεολογία που εκπροσωπούν. Αν δεν αλλάξει η ιδεολογία, οποιοδήποτε άλλοι οργανισμοί και αν τους διαδεχθούν θα έχουν τις ίδιες παθογένειες. Το πρόβλημα της νοοτροπίας των οργανισμών του Bretton Woods σχετίζεται και με τη συνολική προσέγγιση των ζητημάτων της οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης. Όπως έχουμε ήδη αναλύσει (κεφάλαιο 9), το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα τοποθετούνται απέναντι σε αυτά τα ζητήματα με μια συγκεκριμένη θεώρηση που προσπαθούν να την αναγάγουν σε γενική οικονομική θεωρία που ισχύει παντού και πάντα.

Η αντίληψη ότι υπάρχει μόνο ένα σύνολο ορθών πολιτικών αφήφά την οικονομική επιστήμη και υποδηλώνει τη δέσμευση σε μια συγκεκριμένη ιδεολογία που στερεί από τις χώρες τις επιλογές που θα έπρεπε να έχουν στη διάθεσή τους ενώ ταυτόχρονα σηματοδοτεί και την πλήρη απομάκρυνση των οργανισμών από τις ιδρυτικές αρχές τους. Επικράτησε μια συγκεκριμένη αντίληψη για το ρόλο της κυβέρνησης και των αγορών που δεν είναι καθολικά

αποδεκτή αλλά επιβλήθηκε στις αναπτυσσόμενες χώρες και τις μεταβατικές οικονομίες.

Έχουν γίνει πολλές προτάσεις για την αναδιαμόρφωση τόσο των χρηματοδοτικών προγραμμάτων, όσο και των ίδιων των οργανισμών με σκοπό να ξεπεραστούν οι παθογένειες του υπάρχοντος συστήματος και να καταστούν τα προγράμματα τους αποτελεσματικότερα. Με αφορμή την κρίση στη Ν.Α. Ασία ξεκίνησε ένας διάλογος σχετικά με την πορεία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος και τα μέτρα που θα έπρεπε να ληφθούν για την αποφυγή νέων κρίσεων καθώς έγινε γενικά αποδεκτό ότι το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα παρουσιάζει αστάθεια.

Σε αυτή τη μεταρρυθμιστική πρωτοβουλία δόθηκε ο πομπώδης τίτλος “μεταρρύθμιση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής αρχιτεκτονικής” παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ και το ΔΝΤ έκριναν ότι χρειαζόνταν μόνο ήσσονος σημασίας αλλαγές (Stiglitz 2003, 440). Στην πράξη οι οργανισμοί μετατόπισαν τις ευθύνες που τους αναλογούσαν και επέκτειναν το αναπτυξιακό πλαίσιο της “συναίνεσης της Washington” στο οποίο προστέθηκαν και άλλα συστατικά στοιχεία ώστε να μετεξελιχθεί στη “μετα-συναίνεση της Washington” (κεφάλαιο 9).

Ο τρόπος λειτουργίας και η νοοτροπία των οργανισμών συνδέονται άμεσα με τη δομή και τη λογοδοσία. Οι ποσοτώσεις και τα δικαιώματα ψήφων διαμορφώνουν συγκεκριμένη δυναμική που δρα καταλυτικά στις αποφάσεις των οργανισμών. Οι οργανισμοί του Bretton Woods δεν διαμορφώνουν μόνο γενικές κατευθύνσεις πολιτικής που καθορίζουν τεχνικής σημασίας ζητήματα αλλά, μέσω των προγραμμάτων τους, επηρεάζουν τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο χωρίς να αντλούν την απαραίτητη νομιμοποίηση από αυτούς τους ανθρώπους και χωρίς να λογοδοτούν σε αυτούς.

Ένα βασικό ζήτημα που επηρεάζει τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των οργανισμών του Bretton Woods σχετίζεται με την οργάνωση τους και τον τρόπο λήψης αποφάσεων. Ο τρόπος διακυβέρνηση τους επηρεάζει άμεσα τα προγράμματα των οργανισμών και το αναπτυξιακό πλαίσιο που προωθούν καθώς οι αποφάσεις που λαμβάνονται δεν στηρίζονται εξ ολοκλήρου στην οικονομική επιστήμη, δεν είναι πολιτικά ουδέτερες και εξυπηρετούν τα συμφέροντα των κυριότερων μετόχων με αποτέλεσμα να εμφανίζονται ως ασυνεπείς και αναποτελεσματικές.

Η δημιουργία μιας συγκεκριμένης “εργαλειοθήκης” που εφαρμόζεται σε όλες τις περιπτώσεις, με ενιαίο τρόπο σχετίζεται και με την κυριαρχία ορισμένων χωρών στον οργανισμό που με αυτόν τον τρόπο προωθούν τα συμφέροντα τους και τα συμφέροντα που εκπροσωπούν. Οι οργανισμοί του Bretton Woods που αποτελούν τους κατεξοχήν οπαδούς της θεωρίας ότι οι πολιτικές παρεμβάσεις πρέπει να τίθενται εκτός της οικονομικής σφαίρας, διαμορφώνουν τις επιλογές τους με βάση την πολιτική και γίνονται όργανα άσκησης πολιτικής εξουσίας.

Στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης, η μετάβαση αντιμετώπιστηκε ως μια μορφή αντεπανάστασης στην επανάσταση του κομμουνισμού, οι χώρες της Ν.Α. Ασίας υπέκυψαν στις πιέσεις για απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος γεγονός που συνέβαλε καταλυτικά στη δημιουργία της κρίσης, ενώ και στην περίπτωση του ελληνικού προγράμματος το ΔΝΤ αρχικά συμφώνησε στη χορήγηση ενός συγκεκριμένου πακέτου οικονομικής στήριξης το οποίο στη συνέχεια διέυρνε υπό την πίεση των μεγάλων ευρωπαϊών μετόχων με συνέπεια να παραγνωρίζεται τόσο το συμφέρον της χώρας όσο και της παγκόσμια οικονομίας γενικότερα (ICMB 2018, 71).

Μια πρόταση για να ξεπεραστούν τα προβλήματα των πολιτικών παρεμβάσεων είναι η δημιουργία ενός ανεξάρτητου οργάνου στο οποίο και θα μεταβιβάζεται η ευθύνη της λήψης συγκεκριμένων αποφάσεων μετά από σχετική εντολή αλλά με ελεύθερη επιλογή ως προς τις τακτικές, τα μέτρα και τις διαδικασίες υλοποίησης τους.

Βασική ένσταση σε αυτήν την πρόταση είναι ότι οι ισχυρές χώρες δύσκολα θα αποφασίσουν να παραχωρήσουν μέρος της ισχύς τους και να παραδώσουν τον έλεγχο των αποφάσεων σε διεθνείς τεχνοκράτες. Δεν φαίνεται να υπάρχει, προς το παρόν, ένας ικανός αριθμός κυβερνήσεων που θα ήταν διατεθειμένες να μεταβιβάσουν σημαντικές εξουσίες ακόμα και αν αυτό το όργανο είχε υψηλό επίπεδο λογοδοσίας. Επιπλέον σημαντική παράμετρο για τη λειτουργία αυτού του οργάνου αποτελεί η εκπροσώπηση σε αυτό και ο αριθμός των εκπροσώπων που θα το απαρτίζουν. Μια πολυπληθής ομάδα θα ήταν δυσλειτουργική και δυσκίνητη στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, μια μικρή ομάδα δεν θα εκπροσωπούσε ισάξια όλες τις ομάδες του Ταμείου ενώ θα έπρεπε να υιοθετηθεί και ένα σύστημα ψηφοφορίας που να μην είναι αδιαφανές και περίπλοκο και να εγγυάται κάποιο βαθμό αναλογικότητας μεταξύ των χωρών. Η βιωσιμότητα αυτής της πρότασης,

όπως ισχύει και με όλες τις προτάσεις για μεταρρύθμιση του ΔΝΤ, βασίζεται στην περαιτέρω αναδιάρθρωση των ψήφων, έτσι ώστε όλες οι χώρες να είναι πεπεισμένες ότι αντιπροσωπεύονται επαρκώς.

Οι θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις στην επίσημη διακυβέρνηση των οργανισμών του Bretton Woods δεν πραγματοποιούνται με την ταχύτητα που είναι απαραίτητη και δευτερεύουσες αλλαγές στις πρακτικές και τις διαδικασίες δεν φαίνεται να διαφοροποιούν τη συνολική εικόνα.

Αν και τα δικαιώματα ψηφοφορίας και οι ποσοτώσεις των χωρών θεωρητικά καθορίζονται από τη θέση μιας χώρας στην παγκόσμια οικονομία ελάχιστες διαφοροποιήσεις έχουν γίνει από την ίδρυση των οργανισμών και έπειτα, την ίδια στιγμή που οι συσχετισμοί στο διεθνές οικονομικό γίνεσθαι έχουν αλλάξει. Η ιεραρχική οργανωτική δομή των οργανισμών χρησιμοποιείται και για να διασφαλιστεί ότι συγκεκριμένες οικονομικές θεωρίες θα επικρατήσουν χωρίς αποκλίσεις στους οργανισμούς του Bretton Woods.

Οι αναδυόμενες οικονομίες συνεχίζουν να αναπτύσσονται ταχύτερα από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις ευρωπαϊκές χώρες και οι παραδοσιακά ισχυρές χώρες εξακολουθούν να είναι απρόθυμες να εκχωρήσουν την εξουσία τους. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έγιναν κάποιες αναθεωρήσεις στις ψήφους, που αφορούν κυρίως την Κίνα, χρειάζεται να γίνουν πολλά βήματα ακόμη προς αυτήν την κατεύθυνση ειδικά αν ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι πλέον οι αναδυόμενες οικονομίες και οι χώρες χαμηλού εισοδήματος συνεισφέρουν κατά περίπου 60% στο παγκόσμιο ΑΕΠ και κατά 80% στην παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη.

Ακόμα και οι ίδιοι οι οργανισμοί καταβάλλουν προσπάθειες για να περιορίσουν τις μεταρρυθμίσεις και αντιστέκονται σε αυτές εκτός και αν τους διασφαλίζουν περισσότερη εξουσία. Όμως αν οι οργανισμοί επιθυμούν να συνεχίσουν να έχουν φερεγγυότητα και να διατηρήσουν την ισχύ τους στο διεθνές σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης, η κατανομή των ψήφων θα πρέπει να αντικατοπτρίζει την σύγχρονη πραγματικότητα της παγκόσμιας οικονομίας. Με την παρούσα σύνθεση, τα 24 μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου (Executive Board), του οργάνου που καθορίζει τις βασικές εξελίξεις του ΔΝΤ, ορίζονται με βάση την οικονομική ισχύ των χωρών και 8 εξ αυτών διορίζονται από συγκεκριμένες χώρες (κεφάλαιο 8.1.). Για να αλλάξει η σύνθεση του οργάνου

πρέπει να αλλάξουν τα κριτήρια εκλογής και διορισμού των Εκτελεστικών Διευθυντών και αυτό προϋποθέτει θεμελιώδεις αλλαγές στη διακυβέρνηση τους.

Οι ψήφοι δεν συνδέονται μόνο με την κατανομή της εξουσίας εντός των οργανισμών αλλά και με τους πόρους τους. Το ζήτημα των πόρων καθίσταται εξαιρετικά σημαντικό καθώς η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση απέδειξε ότι ακόμα και αναπτυγμένες χώρες μπορούν να πληγούν, καταφεύγοντας στη βοήθεια του Ταμείου. Αν και από το 2000 οι πόροι του Ταμείου τριπλασιάστηκαν, αυξήθηκαν πολύ λιγότερο σε σχέση με το παγκόσμιο ΑΕΠ και τις παγκόσμιες κεφαλαιακές ροές. Δεν είναι λίγοι βέβαια εκείνοι που εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με την αύξηση των πόρων του Ταμείου υποστηρίζοντας ότι μπορεί να ενισχύσει τον ηθικό κίνδυνο που συνδέεται με τη διαθεσιμότητα μεγάλων ποσών χρηματοδότησης εκτάκτου ανάγκης.

Για να υπάρξει συνεχής αύξηση των πόρων που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες παροχής δανεισμού του Ταμείου, θα πρέπει να καταστούν δυνατές οι τακτικές αυξήσεις των ποσοστώσεων που θα συνοδεύονται και από ανακατανομή των δικαιωμάτων ψήφου η οποία θα πρέπει να γίνεται με πιο γρήγορους ρυθμούς. Σήμερα τα δικαιώματα ψήφων τυπικά επανεξετάζονται κάθε 5 χρόνια όμως για να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες αύξησης χρειάζεται πολύς περισσότερος χρόνος καθιστώντας την όλη διαδικασία χρονοβόρα και δυσκίνητη.

Η επιρροή του ΔΝΤ ασκείται κυρίως σε περιόδους κρίσης και σε ανίσχυρες χώρες που καταφεύγουν σε δανεισμό από το Ταμείο ενώ οι ισχυρές χώρες που είναι και οι βασικοί πιστωτές του οργανισμού, όπως είναι η οι ΗΠΑ, η Γερμανία και η Κίνα, μπορούν να αγνοούν τις συστάσεις του Ταμείου ακόμα και αν οι ενέργειές τους βλάπτουν την παγκόσμια οικονομική σταθερότητα. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μια παγκόσμια τάση για συσσώρευση συναλλαγματικών αποθεμάτων οι οποία ξεκίνησε από τις ασιατικές χώρες που θεώρησαν ότι η κρίση που βίωσαν δεν αντιμετωπίστηκε με τον ενδεδειγμένο τρόπο από του οργανισμούς του Bretton Woods. Οι προσπάθειες του Ταμείου για την παροχή καλύτερων εναλλακτικών λύσεων με τη μορφή διαφόρων ευέλικτων και προληπτικών πιστωτικών γραμμών απέτυχαν. Επιπλέον αναπτύχθηκαν διμερείς συμφωνίες μεταξύ των Κεντρικών Τραπεζών των G10 και ορισμένων άλλων χωρών γεγονός που βοήθησε στην αποκατάσταση της σταθερότητας κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης όμως ταυτόχρονα αποτελεί

ένδειξη απομάκρυνσης από τους πολυμερείς οργανισμούς καθώς οι χώρες αναζητούν πιο αποτελεσματικούς τρόπους διαχείρισης των προβλημάτων που προκύπτουν.

Το ΔΝΤ (IMF 2002) αναγνώρισε ότι οι διαρθρωτικές αλλαγές τις οποίες υποχρεώνονται οι χώρες να υλοποιήσουν μέσω των “προϋποθέσεων” είναι απαραίτητες μόνο αν συνδέονται με τα αίτια μιας κρίσης και όχι με την αύξηση της μακροπρόθεσμης αποδοτικότητας της οικονομίας, απαιτούν φειδωλότητα ως προς την εφαρμογή τους και ρητή αιτιολόγηση της ανάγκης για την επιβολή τους. Σχετική έκθεση του ίδιου του Ταμείου (IMF 2012) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των διαρθρωτικών αλλαγών που επιβάλλονται είχε μειωθεί από το 2002 αλλά άρχισε και πάλι να αυξάνεται από το 2009. Παρά τη δηλωμένη δέσμευση για τον εξορθολογισμό των “προϋποθέσεων”, το ΔΝΤ εξακολουθεί να απαιτεί δημοσιονομικές προσαρμογές αμφιλεγόμενης αποτελεσματικότητας και εξακολουθεί να περιμένει καιρό μέχρι να απαιτήσει τη αναδιάρθρωση του χρέους και να δεσμεύσει τους διεθνείς πιστωτές, όπως συνέβη στην περίπτωση της Ελλάδας.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods θα πρέπει να περιοριστούν στις βασικές και αρχικές αποστολές τους και θα πρέπει να πάψει το ΔΝΤ να ασχολείται με την ανάπτυξη. Επίσης, το ΔΝΤ δεν είναι σχεδιασμένο για να διασώζει τις χώρες από την χρεοκοπία αλλά να τις υποστηρίζει βραχυχρόνια ώστε να μην φτάσει μια ύφεση να γίνει κρίση που θα οδηγήσει σε χρεοκοπία. Αντί λοιπόν να εστιάζει στο χρηματοπιστωτικό κομμάτι πρέπει να παρέχει κεφάλαια για να αποκαταστήσει τη συνολική ζήτηση.

Ένα μέρος των προβλημάτων που προκύπτουν σχετίζονται με την αναντιστοιχία ανάμεσα στους διακηρυγμένους (αρχικούς) στόχους των οργανισμών που είναι η διατήρηση της παγκόσμιας οικονομικής σταθερότητας και στους πραγματικούς (μετέπειτα) στόχους, που είναι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κοινότητας. Αυτή η αναντιστοιχία παράγει ασυνεπείς πολιτικές που διαμορφώνονται περισσότερο από την ιδεολογία παρά από την επιστήμη και μια από τις βασικές διαφορές μεταξύ της ιδεολογίας και της επιστήμης είναι ότι η οικονομική επιστήμη αναγνωρίζει τα όρια της γνώσης και το γεγονός ότι υπάρχει πάντα μια σχετική αβεβαιότητα.

Αν και σκοπός των ιδρυτών του ΔΝΤ ήταν η δημιουργία ενός οργανισμού που θα αντιμετώπιζε βραχυχρόνιες κρίσεις ρευστότητας ώστε να αποφευχθεί η ύφεση και μια γενικευμένη κρίση (κενσιανό μοντέλο), ο ίδιος ο οργανισμός σήμερα δεν λειτουργεί ως χρηματοδότης ελλειμμάτων. Αντίθετα έχει υιοθετήσει προ-κενσιανά μοντέλα δημοσιονομικής λιτότητας για την αντιμετώπιση μιας ύφεσης δίνοντας δάνεια σε μικρές δόσεις και μόνο αν η δανειζόμενη χώρα συμμορφώνεται με τις υποδείξεις του οργανισμού που σε πολλές περιπτώσεις οδηγούν σε οικονομική κάμψη καθώς συνεπάγονται πολιτικές έντονης λιτότητας. Ενδιαφέρετε περισσότερο για την προώθηση των συμφερόντων της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κοινότητας και λιγότερο για την διατήρηση της παγκόσμιας οικονομικής σταθερότητας.

Οι οργανισμοί εγκατέλειψαν την αρχική τους αποστολή, να παρέχουν υποστήριξη σε χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας σε περιόδους κρίσης για την διατήρηση της παγκόσμιας οικονομικής σταθερότητας και έστρεψε την προσοχή τους στην εξυπηρέτηση των αναγκών του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, πιέζοντας τις χώρες να άρουν τους ελέγχους και τους φραγμούς στην διακίνηση των κεφαλαίων και διαθέτοντας μεγάλα ποσά για την διάσωση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Η διατήρηση της οικονομίας σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης συνεπάγεται μια αν όχι επεκτατική, μια μη περιοριστική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική το ακριβές μείγμα της οποίας πρέπει να προσαρμόζεται ανά περίοδο και ανά χώρα. Ενώ χρειάζεται και αποτελεσματικότερη αντίδραση στις κρίσεις, με καλύτερο σχεδιασμό που να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε χώρας και να είναι προσαρμοσμένος στο εκάστοτε ιδιαίτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο.

Μια νέα αναπτυξιακή προσέγγιση θα μπορούσε να περιλαμβάνει μεταρρυθμίσεις στα προγράμματα διάσωσης και στις διαδικασίες πτώχευσης. Σε περιπτώσεις έντονων μακροοικονομικών διαταραχών που καταλήγουν σε αδυναμία εξόφλησης πιστωτών, εγχώριων και ξένων, το ΔΝΤ δεν θα πρέπει να προχωρά σε διάσωση, που τελικά δεν αποτελεί μόνο διάσωση της χώρας αλλά και των πιστωτών της χώρας καθώς με την υπάρχουσα προσέγγιση επιβάλλονται μέτρα που είναι φιλικά για τους πιστωτές αλλά έχουν συνέπειες για τις χώρες. Μια ανάλογη μεταρρύθμιση θα είχε και το πλεονέκτημα ότι θα ανάγκαζε

πιστωτές και δανειζόμενους να επιδεικνύουν μεγαλύτερη προσοχή και επιμέλεια στην παροχή και λήψη δανείων, μειώνοντας τον ηθικό κίνδυνο και βοηθώντας τις χώρες να είναι λιγότερο εξαρτημένες από τα προγράμματα διάσωσης.

Για να συμβεί όμως αυτό θα πρέπει να υπάρξει αποδοχή των κινδύνων της απελευθέρωσης των κεφαλαιαγορών και των βραχυπρόθεσμων κεφαλαιακών ροών οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν εξωτερικές επιδράσεις δηλαδή δαπάνες που δεν αφορούν μόνο όσους εμπλέκονται άμεσα στις συναλλαγές. Στις περιπτώσεις που εξωτερικές επιδράσεις είναι μεγάλες θα έπρεπε να επιτρέπεται η ρύθμιση και οι παρεμβάσεις να θεωρούνται επιθυμητές.

Σήμερα ακόμα και το ΔΝΤ αναγνωρίζει πως σε ορισμένες περιπτώσεις ελλοχεύουν κίνδυνοι από τη βραχυπρόθεσμη ροή κεφαλαίων και την πρόωρη απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών και των χρηματοπιστωτικών αγορών. Όμως παρά την αναγνώριση ότι απελευθέρωση μπορεί να είναι προβληματική, οι παρεμβάσεις στην κεφαλαιαγορά δεν θεωρούνται αποδεκτές.

Χρειάζεται επίσης και μια βελτιωμένη ρύθμιση του τραπεζικού συστήματος, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς η ανεπαρκής ρύθμιση μπορεί να οδηγήσει σε επισφαλείς δανειοδοτικές πρακτικές και σε εξαγωγή αστάθειας. Οι ρυθμίσεις θα πρέπει να εξασφαλίσουν ένα υγιές και ασφαλές τραπεζικό σύστημα που να παρέχει όμως την απαραίτητη ρευστότητα για την χρηματοδότηση παραγωγικών δραστηριοτήτων και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Για αυτό θα πρέπει να δοθεί σημασία όχι μόνο στην αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την αντιμετώπιση των αδυναμιών αλλά ταυτόχρονα θα πρέπει να διατηρείται η ροή του χρήματος.

Ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι το ζήτημα της διαφάνειας στη λειτουργία των οργανισμών. Είναι παράδοξο πως οργανισμοί με τόσους πολλούς και καλοπληρωμένους γραφειοκράτες και επιστήμονες έχει κάνει τόσο πολλά λάθη και η απουσία ανοιχτού διαλόγου σημαίνει ότι τα μοντέλα και οι πολιτικές δεν υπόκεινται σε έγκαιρη κριτική. Αν και επιθυμούν να προβάλλουν την εικόνα των αλάθητων οργανισμών στην πραγματικότητα πολλές φορές έχουν σφάλει σε εκτιμήσεις και προβλέψεις. Για παράδειγμα, τον Φεβρουάριο του 2008 το ΔΝΤ εκτιμούσε τις συνολικές απώλειες της κρίσης σε 400 δις δολάρια και η εκτίμηση του ενάμιση χρόνο αργότερα αναπροσαρμόστηκε στα 4.000 δις, δηλαδή δέκα φορές επάνω και αφορούσε μόνο τα αμερικανικά κεφάλαια (Morin 2011, 119).

Το βασικότερο πρόβλημα αυτής της προσέγγισης έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι οργανισμοί δεν μπορούν να μάθουν από τα λάθη του παρελθόντος καθώς δεν αναγνωρίζουν ότι έχουν σφάλει. Το ΔΝΤ δεν έχει δώσει μέχρι σήμερα πειστική απάντηση στο γιατί τα μοντέλα του υποτιμούν συστηματικά το βάθος των υφέσεων ή γιατί τα προγράμματα που εφαρμόζουν είναι συστηματικά υπερβολικά περιοριστικά. Η νοοτροπία του θεσμικού αλάθητου δεν ενισχύει την αξιοπιστία των οργανισμών καθώς οι προβλέψεις που επανειλημμένα δεν επαληθεύονται, πλήττουν την φερεγγυότητα τους με αποτέλεσμα ούτε τα κράτη να εμπιστεύονται τους οργανισμούς αλλά ούτε και οι αγορές.

Καθώς δεν λογοδοτούν άμεσα παρά το γεγονός ότι είναι δημόσιοι οργανισμοί για το λόγο αυτό θα έπρεπε να είναι ακόμα πιο ανοιχτοί δίνοντας τη δυνατότητα διαλόγου για τα μοντέλα και τις πολιτικές που εφαρμόζουν. Η μυστικότητα δίνει ευχέρεια κινήσεων στους οργανισμούς που δεν θα είχα εάν οι ενέργειές τους υπόκειντο σε δημόσιο έλεγχο. Αυτή η μυστικότητα χρησιμεύει επίσης στην εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων και στην κάλυψη των λαθών στα οποία υποπίπτουν οι οργανισμοί. Όμως το ζήτημα της αδιαφάνειας έχει και μία άλλη παράμετρο, δεν σχετίζεται μόνο με το πόσες πληροφορίες που αφορούν τους οργανισμούς και τα προγράμματα του γίνονται ευρύτερα γνωστές αλλά και με το πόσες πληροφορίες σε σχέση με τις χώρες που εφαρμόζονται τα προγράμματα φτάνουν στα ανώτερα και ανώτατα κλιμάκια των οργανισμών πριν τον σχεδιασμό των προγραμμάτων.

Ωστόσο θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι τα τελευταία 20 χρόνια το ΔΝΤ έχει αναγνωρίσει την ανάγκη για διάλογο με τους επικριτές του και έχει κάνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της διαφάνειας. Ο οργανισμός παρέχει μεγάλο όγκο πληροφοριών και αξιόλογες βάσεις δεδομένων που αφορούν τις χώρες και τα προγράμματα που εφαρμόζει ενώ διαθέτει στο κοινό και αναλύσεις που σχετίζονται με τις παγκόσμιες μακροοικονομικές πολιτικές και τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

Το 2002 δημιουργήθηκε το Γραφείο Ανεξάρτητης Αξιολόγησης, ως ανεξάρτητο όργανο του ΔΝΤ που αναφέρεται μόνο στο Εκτελεστικό Συμβούλιο. Ένα περαιτέρω βήμα για την ενίσχυση της νομιμότητας και της λογοδοσίας του ΔΝΤ θα ήταν να ενισχυθεί η λειτουργία του Γραφείου και να καταστεί πραγματικά ανεξάρτητο με τα μέλη του να έχουν πιο μακροχρόνιες θητείες και

ασφαλή χρηματοδότηση. Κυρίως όμως θα πρέπει οι εκθέσεις του να λαμβάνονται υπόψη από τον ίδιο τον οργανισμό κάτι το οποίο δεν φαίνεται να ισχύει καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών του δεν φαίνεται να επηρεάζουν με κάποιο τρόπο τις αποφάσεις του οργανισμού.

Πολλοί από τους προβληματισμούς που προκύπτουν σε σχέση με τα ζητήματα λειτουργίας του ΔΝΤ αφορούν και την Παγκόσμια Τράπεζα. Ανάμεσα σε αυτούς είναι και το ζήτημα των ψήφων όπου και εδώ ο βασικός παράγοντας που καθορίζει την κατανομή τους είναι η οικονομική ισχύ. Ωστόσο, κατά την αναθεώρηση των δικαιωμάτων ψήφου το 2010, τέθηκε προς συζήτηση και ένα άλλο κριτήριο που σχετίζεται με τις συνεισφορές των κρατών μελών στην Διεθνή Ένωση Ανάπτυξης (IDA). Όσο περισσότερο συμβάλλει οικονομικά μια χώρα στην Διεθνή Ένωση Ανάπτυξης τόσο περισσότερα είναι τα δικαιώματα ψήφου της στην Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης (IBRD).

Βρίσκονται σε εξέλιξη διαπραγματεύσεις για το πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικότερα το κεφάλαιο της Διεθνούς Ένωσης Ανάπτυξης. Η Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης δανείζει σε χώρες μεσαίου εισοδήματος με μη ευνοϊκούς όρους και εισπράττει κεφάλαια από την αγορά ενώ η Διεθνή Ένωση Ανάπτυξης μέχρι σήμερα δεν έχει κάνει κάτι αντίστοιχο. Όμως μια μόχλευση των κεφαλαίων της θα δημιουργούσε πόρους οι οποίοι στη συνέχεια θα μπορούσαν να χορηγηθούν υπό μορφή δανείων στις φτωχότερες χώρες.

Παράλληλα έχει προταθεί η δημιουργία ενός αποθεματικού, όπως τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα του ΔΝΤ, που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την χρηματοδότηση παγκοσμίων δημοσίων αναγκών, την αναστροφή της παγκόσμιας οικονομικής επιβράδυνσης και την ενίσχυση των πολύ φτωχών χωρών. Αν και οι αναπτυσσόμενες χώρες και οι BRIC έχουν ζητήσει να αυξηθεί ο δανεισμός για την χρηματοδότηση επενδύσεων σε υποδομές, μέχρι σήμερα τα σχετικά αιτήματα έχουν απορριφθεί. Σταδιακά όμως αυτή η στάση αποδυναμώνει την ισχύ της Τράπεζας καθώς οι χώρες δημιουργούν συμμαχίες για την εξεύρεση άλλων λύσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, το 2015, η Κίνα ίδρυσε την Ασιατική Τράπεζα Επενδύσεων Υποδομών και δανείζει τις αναπτυσσόμενες χώρες μέσω των κυβερνητικών της τραπεζών.

Θα πρέπει να γίνει μια μεταρρύθμιση ολόκληρου του συστήματος διακυβέρνησης των οργανισμών που να λαμβάνει υπόψη τη σύγχρονη δυναμική οικονομική ανάπτυξη. Οι ισχυρές χώρες αλλά και οι ίδιοι οι οργανισμοί οφείλουν να κατανοήσουν ότι μια αμυντική στάση στην διαδικασία αναδιαμόρφωσης των ποσοτώσεων και των δικαιωμάτων ψήφων σε συνδυασμό με τη συνεχή αγνόηση των αιτημάτων των αναπτυσσόμενων χωρών θα οδηγήσει σε αποδυνάμωση της ισχύος ολόκληρης της Ομάδας της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Πριν την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods η Τράπεζα λειτουργούσε προς την κατεύθυνση υποστήριξης των εγχώριων αναπτυξιακών πολιτικών ενώ σήμερα χρηματοδοτεί συγκεκριμένα έργα στο πλαίσιο ενός αυστηρού αναπτυξιακού πλαισίου που συνδέεται με συγκεκριμένες “προϋποθέσεις”. Οι “προϋποθέσεις” των προγραμμάτων θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από την “επιλεκτικότητα” δηλαδή την παροχή βοήθειας σε χώρες που έχουν αποδεδειγμένα αξιολογικά στοιχεία, αφήνοντας τις να επιλέξουν μόνες τους τις αναπτυξιακές στρατηγικές και θέτοντας τέλος στην παράλληλη μικροοικονομική διαχείριση.

Οι οικονομολόγοι όλων των ιδεολογικών αποχρώσεων συμφωνούν ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας στην κατανομή των πόρων και η αύξηση στην παροχή των κεφαλαίων αποτελούν τον πυρήνα της ανάπτυξης με τη μόνη βασική διαφορά την διαφωνία σχετικά με το αν αυτό έπρεπε να γίνει μέσω των απελευθερωμένων αγορών ή με έναν κυβερνητικά καθοδηγούμενο σχεδιασμό. Στην πράξη όμως αποδείχθηκε ότι καμία από τις δύο επιλογές δεν μπορεί να λειτουργήσει αν δεν συνεπικουρείται και από άλλα συστατικά στοιχεία όπως οι ισχυροί θεσμοί και η συνεργασία φορέων που θα δημιουργήσουν ένα ισχυρό αναπτυξιακό πλαίσιο.

Η ανάπτυξη να για επιτευχθεί δεν χρειάζεται μόνο πόρους και κεφάλαια αλλά και τον μετασχηματισμό της ίδιας της κοινωνίας. Σαφώς οι οργανισμοί του Bretton Woods δεν μπορούν και δεν πρέπει να επωμιστούν αυτό το βάρος αλλά μπορούν μέσω των προγραμμάτων τους να διαδραματίσουν έναν ρόλο στην επίτευξη του στόχου. Εξάλλου το προγράμματα που προωθούνται σήμερα συντελούν εντέλει σε έναν τέτοιου είδους μετασχηματισμό. Οι οργανισμοί πρέπει να υποβοηθούν αυτόν τον μετασχηματισμό όχι όμως προς μια ορισμένη κατεύθυνση η οποία είναι ίδια κάθε φορά αλλά προς την κατεύθυνση που

επιθυμούν οι εκάστοτε κοινωνίες, ανάλογα με την ιστορική περίοδο που διανύουν και την αναπτυξιακή φάση στην οποία βρίσκονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο εγκέφαλος της οικονομίας καθώς κατανέμει τους περιορισμένους πόρους μεταξύ των ανταγωνιστικών χρήσεων κατευθύνοντας τους προς τις πιο παραγωγικές δραστηριότητες με τις μεγαλύτερες αποδόσεις ασκώντας παράλληλα έλεγχο ώστε να διασφαλιστεί ότι χρησιμοποιούνται για τον λόγο που διατέθηκαν. Αν το αρχίσει να δυσλειτουργεί, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε κρίση και να πυροδοτήσει έναν φαύλο κύκλο με περικοπές στην χρηματοδότηση, με πτώση της παραγωγής και μείωση των εισοδημάτων. Πολλές από τις προτάσεις που αφορούν, είτε την αναδιαμόρφωση ολόκληρου του παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, είτε επιμέρους αλλαγές της υπάρχουσας κατάστασης, επικεντρώνονται στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αυτό συμβαίνει γιατί, όπως έχουμε ήδη αναλύσει στο 7ο κεφάλαιο, το χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει αναλάβει άτυπα το ρόλο του μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων.

Μέχρι την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods αυτόν τον ρόλο κατείχαν πάλι άτυπα οι ΗΠΑ καθώς δεν είχε προβλεφθεί επίσημος μηχανισμός ανακύκλωσης των κεφαλαίων, όπως είχε προτείνει ο Keynes. Αυτή αποδείχθηκε η αχίλλειος πτέρνα του συστήματος και όταν οι ΗΠΑ άρχισαν να εκμεταλλεύονται μόνο για ίδιο όφελος τα προνόμια της θέσης τους, το σύστημα οδηγήθηκε σε κατάρρευση. Δεν είμαστε σε θέση να υποθέσουμε την πορεία που θα είχε το σύστημα του Bretton Woods αν είχε δημιουργηθεί ένας επίσημος μηχανισμός ανακύκλωσης, μπορούμε όμως να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι η απουσία του οδήγησε στην κατάρρευση του.

Από το 1932 και μετά οι τράπεζες των ΗΠΑ ήταν υποχρεωμένες να κρατούν ένα ποσοστό των κεφαλαίων τους λειτουργώντας υπό περιορισμό σε σχέση με το ποσοστό κεφαλαιοποίησής τους. Ο νόμος Glass-Steagall του 1933 αποτέλεσε σταθμό για την ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Προκειμένου να αποφευχθεί ένα νέο κραχ όμοιο με εκείνο του 1929 αυτός ο

νόμος καθιστούσε υποχρεωτικό το διαχωρισμό ανάμεσα στις τράπεζες καταθέσεων και στις επενδυτικές. Απαγόρευε στις τράπεζες καταθέσεων να εμπλέκονται με επενδύσεις κάτι που ήταν αποκλειστική αρμοδιότητα των επενδυτικών τραπεζών με το σκεπτικό ότι αν μια τράπεζα καταθέσεων κινδύνευε το κράτος θα την διέσωζε για να μην χαθούν οι καταθέσεις ενώ μια επενδυτική τράπεζα θα αφηνόταν σε πτώχευση.

Σταδιακά από την δεκαετία του 1970 και υπό την πίεση του χρηματοπιστωτικού τομέα άρχισε να υποχωρεί αυτό το ρυθμιστικό πλαίσιο. Η ιδεολογία που επικράτησε πίσω από αυτήν την απόφαση υποστήριζε ότι οι ρυθμίσεις περιόριζαν την καινοτομία του χρηματοπιστωτικού συστήματος, εμποδίζοντας την επέκταση και την οικονομική μεγέθυνση με συνέπεια η ανθρωπότητα να μην μπορεί να επωφεληθεί σε μια εποχή τεχνολογικών καινοτομιών. Η αξία των κρατικών παρεμβάσεων και ρυθμίσεων θεωρήθηκε υπερεκτιμημένη και τελικά επικράτησε η πεποίθηση ότι ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης μπορούσε να εξασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία του συστήματος χωρίς όμως να αποκλείεται εντελώς το κράτος.

Το 1987 ο πρόεδρος Reagan αποφάσισε να διορίσει ως πρόεδρο της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, της FED, τον Alan Greenspan, αντικαθιστώντας τον Paul Volcker που είχε διοριστεί από την κυβέρνηση Carter. Ο Greenspan, στην 19χρονη παραμονή του στη FED, κατάφερε να αντιμετωπίσει επιδέξια μια σειρά από κρίσεις με αποτέλεσμα να του αποδοθεί το προσωνύμιο “μάγος” γιατί μπορούσε να κάνει “θαύματα”.¹⁰ Υπό την ηγεσία του η FED λειτουργούσε υπό το θεωρητικό μοντέλο ότι δεν υπάρχει λόγος παρέμβασης στην χρηματοπιστωτική αγορά, που αφέθηκε να λειτουργεί κατά το δοκούν, αλλά θα έπρεπε να υπάρχουν εκείνες η δομές που θα μπορούσαν να επαναφέρουν την κατάσταση μετά από έναν εκτροχιασμό. Η μέθοδος ήταν απλή: όταν η πορεία ήταν ανοδική και η οικονομία εισέρχονταν σε φάση μεγέθυνσης, η αγορά αφήνονταν να αυτορυθμιστεί, όταν όμως μια φούσκα έσκαγε και η οικονομία

¹⁰ Λίγου καιρό μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ο Greenspan κλήθηκε να αντιμετωπίσει τη χειρότερη μέρα των χρηματοπιστωτικών αγορών, που ονομάστηκε Μαύρη Δευτέρα. Αργότερα, το 1991, υπήρξε η υποχώρηση στην αγορά ακινήτων, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 δημιουργήθηκαν μια σειρά από ζητήματα που σχετίζονταν με τη χρεοκοπία της Ρωσίας και την κρίση στη Ν.Α. Ασία. Το 2001 εκδηλώθηκε η κρίση της υψηλής τεχνολογίας και ο χειρισμός των χρηματοπιστωτικών αγορών μετά τον πανικό που προκλήθηκε μετά την 11η Σεπτεμβρίου του 2001. Ο επιδέξιος τρόπος που χειρίστηκε όλες αυτές τις καταστάσεις ο Greenspan ονομάστηκε “μάγος”.

εισέρχονταν σε ύφεση, μειώνονταν τα επιτόκια και κατακλύζονταν με ρευστό οι αγορές προκειμένου να ενισχυθεί η πλευστότητα της οικονομίας.

Αυτή η συνταγή όμως δεν μπόρεσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της κρίσης του 2008 και τον Οκτώβριο του 2008, ενώ είχε ήδη αποχωρήσει από τη FED, δήλωσε στην Επιτροπή του Κογκρέσου για την Εποπτεία και Κυβερνητική Μεταρρύθμιση: *“Έχω μια ιδεολογία. Θεωρώ ότι η ελεύθερη ανταγωνιστική αγορά είναι ο καλύτερος τρόπος οργάνωσης της οικονομίας. Δοκιμάσαμε τη ρύθμιση, αλλά σε καμία περίπτωση δεν λειτούργησε αποτελεσματικά. (...) Ανακάλυψα ένα σφάλμα στο μοντέλο που θεωρούσα ότι προσδιορίζει το πως λειτουργεί ο κόσμος. (...) Όσοι από εμάς είχαμε βασιστεί στο ίδιο συμφέρον των χρηματοπιστωτικών οργανισμών να προστατέψουν την καθαρή θέση των μετοχών τους, ανάμεσα τους και εγώ, είμαστε τόσο σοκαρισμένη ώστε ακόμα δυσκολευόμαστε να πιστέψουμε αυτό που συνέβη.”* (Financial Times 2008) (The Guardian 2008) (CBS News 2008).

Σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο που επικράτησε οι χρηματοπιστωτικές αγορές θα μπορούσαν να γίνουν το πρώτο παράδειγμα αγοράς “χωρίς τριβή” δηλαδή μιας τέλει αγοράς. Όσο οι αγορές έβαιναν προς την τελειοποίηση, τόσο το χρηματοπιστωτικό σύστημα γινότανε πιο σταθερό και αποτελεσματικό και “η περίοδος της μεγάλης εξισορρόπησης” που διήρκεσε μέχρι και το 2007 φαινόταν να επιβεβαιώνει την θεωρία στην πράξη. Η κρίση όμως που ξέσπασε απέδειξε ότι αγορές δεν είναι πάντα αποτελεσματικές, δεν αντιδρούν εξ’ ορισμού ορθολογιστικά και δεν κατανέμουν απαραίτητα το κεφάλαιο με αποτελεσματικό τρόπο.

Επικράτησε η θεωρία της αποτελεσματικότητας, δηλαδή η αντίληψη ότι η τιμή που διαμορφώνεται σε μια αγορά αποτελεί και μια σωστή αποτίμηση της αληθινής αξίας των τίτλων και εμπεριέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που απαιτούνται για να προσανατολιστεί η οικονομική δραστηριότητα και να επενδυθεί το κεφάλαιο σε πιο κερδοφόρες επιχειρήσεις αποκλείοντας τις λιγότερο αποτελεσματικές. Δηλαδή ότι ο ανταγωνισμός στον χρηματοπιστωτικό τομέα παράγει σωστές τιμές που μπορούν να προσανατολίσουν αποτελεσματικά τους επενδυτές προωθώντας την οικονομική ανάπτυξη. Όπως όμως αποδείχθηκε στην πράξη ο ανταγωνισμός δεν καταλήγει απαραίτητα σε σωστές τιμές ενώ συχνά λειτουργεί αποσταθεροποιητικά για το σύνολο της οικονομίας καθώς διαμορφώνει υπερβολικές και ανορθολογικές τιμές που δρουν

αποπροσανατολιστικά στην κατανομή κεφαλαίου και μπορούν να οδηγήσουν σε υπερβολική διόγκωση ενός τομέα και σε χρηματοοικονομικές φούσκες.

Βασική αδυναμία αυτού του υποδείγματος είναι ότι μεταφέρει τη θεωρία των αγορών, κυρίως των υλικών προϊόντων, στο επίπεδο των άυλων χρηματοοικονομικών προϊόντων. Για τα καθημερινά, υλικά αγαθά ο ανταγωνισμός μπορεί να λειτουργήσει αυτορυθμιστικά μέσω του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης. Όταν η τιμή ενός αγαθού αυξάνεται, οι παραγωγοί θα αυξήσουν την προσφορά τους και οι αγοραστές θα μειώσουν τη ζήτηση τους με αποτέλεσμα τη μείωση της τιμής του αγαθού και την επάνοδο της τιμής κοντά στο επίπεδο ισορροπίας. Δηλαδή όταν αυξάνεται η τιμή ενός προϊόντος δυνάμεις ανάκλησης θα αναστείλουν ή και θα ανατρέψουν αυτήν την αύξηση καθώς ο ανταγωνισμός προκαλεί αρνητικές αναδράσεις που λειτουργούν ως δυνάμεις ανάκλησης με κατεύθυνση αντίθετη από εκείνη της αρχικής αύξησης των τιμών.

Η αυτοτελής μεταφορά αυτού του μηχανισμού στη χρηματοοικονομική αγορά δρα παραπλανητικά καθώς αυτή λειτουργεί με εντελώς διαφορετικούς όρους. Παρατηρείται ότι όταν η τιμή ενός χρηματοπιστωτικού προϊόντος αυξάνεται, συχνά αυξάνεται και η ζήτηση αντί να μειώνεται όπως συμβαίνει σε άλλου είδους αγαθά. Καθώς η αύξηση της τιμής σημαίνει μεγαλύτερα κέρδη για όσους κατέχουν τα συγκεκριμένα προϊόντα, εξαιτίας της υπεραξίας που δημιουργείται, αυτή η αύξηση της τιμής προσελκύει νέους αγοραστές γεγονός που ενισχύει περαιτέρω την αρχική αύξηση της τιμής.

Αυτή είναι μια διαδικασία θετικών αναδράσεων που οδηγεί σε συσσωρευτική αύξηση των τιμών που αυτοτροφοδοτείται, επιδεινώνει τις ανισορροπίες και μπορεί να οδηγήσει σε κερδοσκοπικές φούσκες. Οι χρηματοπιστωτικές αγορές δεν οδηγούν πάντα στην αποτελεσματική κατανομή των πόρων αλλά μπορεί να αποτελέσουν πηγή αστάθειας όπως και στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας που εξετάζουμε στο κεφάλαιο 15. Σε ανάλογες περιπτώσεις η χρηματοπιστωτική αστάθεια οδηγεί σε ισχυρές διακυμάνσεις των τιμών συναλλάγματος και του χρηματιστηρίου χωρίς άμεση συσχέτιση με τα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη. Αυτού του είδους η αστάθεια μεταδίδεται στην πραγματική οικονομία οδηγώντας σε ανισορροπία και κρίση χώρες, ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές ή μπορεί να κλυδωνίσει ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία όπως συνέβη με την κρίση του 2008.

Παρά τις σχετικές διακηρύξεις, τίποτα δεν έχει αλλάξει πραγματικά, αυτό το μοντέλο εφαρμόστηκε στην κρίση του 2008 και συνέχισε να εφαρμόζεται μέχρι και σήμερα χωρίς καμία προσπάθεια ουσιαστικής συστηματικής ρύθμισης του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι φορολογικοί παράδεισοι δεν έχουν απαγορευτεί, δεν έχει εγκαθιδρυθεί αποτελεσματική εποπτεία των κερδοσκοπικών κεφαλαίων και δεν υπάρχει διεθνής φορέας που να έχει αναλάβει την ρύθμιση του συνόλου του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η ρύθμιση, σε μια παγκόσμια αγορά για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να είναι και αυτή παγκόσμια και να λαμβάνει υπόψη την υπερτροφία του χρηματοοικονομικού τομέα και τις αξιοσημείωτες αποκλίσεις στα μεγέθη των συναλλαγών που υπάρχουν ανάμεσα στα χρηματοπιστωτικά και τα καταναλωτικά προϊόντα.

Ένα ακόμα αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής απελευθέρωσης είναι ότι οι διεθνείς χρηματοοικονομικές ροές έχουν καταστεί παράγοντας επηρεασμού των συναλλαγματικών ισοτιμιών, προκαλώντας διακυμάνσεις στις τιμές των νομισμάτων που δεν είναι πάντα εύκολο να ελεγχθούν, με αποτέλεσμα την αστάθεια του συστήματος. Επιπλέον, οι συναλλαγματικές ροές έχουν επισκιάσει τις εμπορικές και έχει αναπτυχθεί μια διαμάχη σχετικά με το εάν η αστάθεια των συναλλαγματικών ισοτιμιών έχει δημιουργήσει αρνητικές συνέπειες για την πραγματική οικονομία και την οικονομική ανάπτυξη και δεν είναι λίγοι εκείνοι που πιστεύουν ότι θα πρέπει να υπάρξει ένα νέο σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών εξαιτίας του υψηλού κόστους της διακύμανσης.

Οι συνολικές ακαθάριστες κεφαλαιακές ροές (το άθροισμα των διασυνοριακών συναλλαγών σε χρεόγραφα, μετοχές, δάνεια, άμεσες ξένες επενδύσεις και άλλα επενδυτικά σχήματα) αυξήθηκαν από 2,6 τρις δολάρια το 1997 σε 12,4 τρισεκατομμύρια δολάρια το 2007 (ICMB 2018, 1). Οι ροές συνέχισαν να επεκτείνονται και παρόλο που υπήρξε κάποια μείωση κατά την τελευταία δεκαετία, παραμένουν διπλάσιες από ότι ήταν πριν από δύο δεκαετίες και 50% τις εκατό υψηλότερες ως ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ. Αυτή η αύξηση έχει συνδεθεί με τη συνεχιζόμενη αστάθεια της πραγματικής και χρηματοπιστωτικής δραστηριότητας και οι κρίσεις δεν έχουν εξαφανιστεί παρά τις συντονισμένες προσπάθειες ενίσχυσης των αγορών και των πολιτικών διαχείρισης τους.

Σε διεθνές επίπεδο υπήρξε η συμφωνία της Βασιλείας II για την κεφαλαιακή επάρκεια των διεθνώς ενεργών τραπεζών το 2006 και στη συνέχεια η Βασιλεία III το 2015 ενώ έχουν γίνει και προτάσεις που αφορούν στην ρύθμιση της μόχλευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Σύμφωνα με αυτές, απαιτείται μια πιο επιμελής επιτήρηση της αύξησης του όγκου των πιστώσεων που παρασύρουν όλους τους συντελεστές του οικονομικού συστήματος σε έναν σπιράλ χρέωσης και συνδέονται με τις αυξήσεις των τιμών στα στοιχεία ενεργητικού. Για να αποφευχθεί ο εκτροχιασμός οι τράπεζες πρέπει να υποχρεώνονται σε μεγαλύτερη κάλυψη κεφαλαίων και να αυξάνουν τα αποθεματικά τους αντί να αυξάνουν τη μόχλευση των κεφαλαίων. Αυτό το ρυθμιστικό πλαίσιο θα υποχρεώσει τις τράπεζες να αυξήσουν τις προβλέψεις του σε συνάρτηση με την πιστωτική επέκταση.

Οι Κεντρικές Τράπεζες έχοντας ως αποστολή την εξασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας θα πρέπει να μεριμνούν ώστε να γίνονται σεβαστές αυτές οι υποχρεώσεις και πρέπει να αποκλειστούν οι δυνατότητες διαφυγής από το σύστημα με την παράκαμψη των κανονιστικών υποχρεώσεων. Αυτό σημαίνει ότι όλο το τραπεζικό σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των hedge funds, πρέπει να ευθυγραμμιστεί στις ίδιες υποχρεώσεις που βαρύνουν τις εμπορικές τράπεζες. Οφείλουν δηλαδή να διατηρούν κεφάλαιο αντίστοιχο όλων των ειδών των πιστώσεων που χορηγούν είτε αυτές καταγράφονται στον ισολογισμό τους είτε εμφανίζονται εκτός ισολογισμού, ειδικά αυτών που δεν συμπεριλαμβάνονται στους ισολογισμούς καθώς η μόχλευση σε αυτή την περίπτωση μπορεί να είναι τεράστια. Ιδίως δηλαδή οι ρυθμιστικές υποχρεώσεις που αφορούν τις εγγυήσεις πρέπει να εφαρμόζονται στο σύνολο των τραπεζικών πράξεων είτε πρόκειται για πράξεις που υπολογίζονται με βάση την αξία τους όπως καταγράφεται στην αγορά είτε για κανονικές πράξεις δανεισμού. Όμως ένας τέτοιος ρυθμιστικός κανόνας θα είχε νόημα μόνο εάν είχε παγκόσμια ισχύ και κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο να επιβληθεί.

Εξίσου σημαντική είναι και η διαχείριση των off shore κέντρων καθώς δεν υπάρχουν στους ίδιους κανόνες με τους υπόλοιπους χρηματοπιστωτικούς φορείς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μεταβιβάζονται προς offshore στοιχεία ενεργητικού μη συμβατά με την εκάστοτε νομιμότητα που ισχύει σε κάθε περίπτωση. Μέχρι σήμερα δεν έχουν υπάρξει ρυθμίσεις που να αφορούν τους φορολογικούς

παραδείσους καθώς οι τράπεζες έχουν συμφέρον από τη διατήρηση των αδιαφανών αυτών κέντρων ώστε να ξεφεύγουν από την φορολογική πίεση και από τις περιοριστικές ρυθμίσεις (Aglietta 2009, 93-97). Η χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική έχει καταστεί εξαιρετικά περίπλοκη. Οι τράπεζες με την έκδοση CDO κατάφεραν να πλουτίσουν καθώς επί της ουσίας μπορούν να τυπώσουν δικό τους χρήμα. Τα πολύπλοκα χρηματοπιστωτικά προϊόντα που δημιουργούνται και διακινούνται δεν μπορούν να ελεγχθούν ούτε από εκείνους που τα παράγουν.

Το χαρακτηριστικό της μη ρευστότητας αυτών των προϊόντων συνδέεται με το γεγονός ότι συναλλαγές που αφορούν γίνονται χωρίς διαμεσολάβηση με αποτέλεσμα να είναι πλήρως αδιαφανής για να τηρούνται εκτός ισολογισμού των τραπεζών. Σύμφωνα με το υπάρχον ρυθμιστικό πλαίσιο δεν μπορεί να υπάρξει γνώση των επάλληλων θέσεων κατάληψης που συσσωρεύονται με αυτές τις διαδοχικές μεταβιβάσεις κινδύνου. Για αυτό και η FED δεν μπόρεσε να κατανοήσει γιατί πτώχευση της Lehman Brothers θα επηρεάζει αρνητικά τα αμοιβαία κεφάλαια παγκόσμιος καθώς δεν είχε τη δυνατότητα να γνωρίζει ότι τα αμοιβαία διατηρούσε μαζί παράγωγα πιστός δομημένα επί του χρέους της Lehman Brothers. Όταν ο πανικός που δημιουργήθηκε ξαπλώθηκε στους μικροεπενδυτές το υπουργείο οικονομικών προχώρησε στην παροχή μιας γενικής εγγύησης του συνόλου των μεριδίων αμοιβαίων κεφαλαίων κατά τρόπο ανάλογο με την εγγύηση των καταθέσεων.

Προτείνεται η συγκέντρωση των επιμέρους πιστώσεων σε μια δεξαμενή και την έκδοση σε αυτή τη βάση τίτλων δομημένων σειρών ώστε οι σειρές υψηλότερου κινδύνου να προστατεύουν τις σειρές χαμηλότερου κινδύνου. Θα πρέπει όμως οι αρχικές πιστώσεις στις οποίες βασίζονται τιτλοποίηση να είναι ομοιογενείς, ο κίνδυνος που φέρουν να έχει εκτιμηθεί σωστά, η τιτλοποίηση να είναι διαφανής και οι αγορές στις οποίες γίνεται διαπραγμάτευση των τίτλων να έχουν ρευστότητα. Γιατί αν ο κίνδυνος των αρχικών πιστώσεων υποεκτιμάται συστηματικά και στρεβλωμένα στη βάση μίας υπεραισιόδοξης κατεύθυνσης, όπως στην περίπτωση της τιτλοποίησης στεγαστικών δανείων από τις εμπορικές τράπεζες, και η μεταβίβαση του κινδύνου γίνεται απευθείας με αδιαφανείς τρόπους που δημιουργούν έκθεση σε κίνδυνο ρευστότητας και την κλοπή είσαι συσσωρεύονται με μόνο σκοπό να αυξάνουν τα κέρδη που συγκεντρώνουν οι σχεδιαστές του συστήματος τότε η χρηματοπιστωτική καινοτομία διαστρέφεται.

Για να γίνουν πιο διαφανείς οι διαδικασίες πρέπει τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα τιτλοποίησης να τυποποιηθούν σε δευτερογενείς αγορές που θα δημιουργηθούν γι' αυτό το σκοπό και ο σχεδιασμός τους θα ακολουθεί τη λογική λειτουργίας των χρηματιστηρίων. Με την οργάνωση μιας δευτερογενούς αγοράς τιτλοποίησης θα μπορούσε να καταστεί πιο διαφανής η χρηματοπιστωτική δραστηριότητα για να περιοριστεί η διάχυση η του κινδύνου.

Ένα άλλο ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί αφορά τους οίκους αξιολόγησης καθώς οι οργανισμοί αυτοί βαθμολογούν την αξία την φερεγγυότητα επιχειρήσεων αλλά και κρατών οι θεσμικοί επενδυτές λαμβάνουν υπόψιν τους τις βαθμολογίες των οίκων αξιολόγησης, ως ένα κριτήριο μεταξύ άλλων για τις επενδύσεις του. Όμως οι οργανισμοί αξιολόγησης εμπλέκονται σε τιτλοποιημένες πιστώσεις με αποτέλεσμα η δημιουργία των προϊόντων και η βαθμολόγηση τους να είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένες και να δημιουργούν συγκρούσεις συμφερόντων ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι οίκοι αμείβονται από κείνους που υποτίθεται ότι έχουν ως αποστολή να βαθμολογούν. Ένας τρόπος για να ξεπεραστεί αυτή η δυσκολία θα ήτανε οι οργανισμοί να γίνουν δημόσιου χαρακτήρα με ανάλογη διαχείριση.

17. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε σε επιμέρους αλλαγές που μπορούν να γίνουν στους οργανισμούς του Bretton Woods ώστε να καταστούν πιο αποτελεσματικοί. Όμως για να επέλθουν ουσιαστικές αλλαγές στη λειτουργία τους πρέπει να διαφοροποιηθεί το θεωρητικό τους πλαίσιο και για να συμβεί αυτό πρέπει να γίνουν αλλαγές στην ίδια τη διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας. Οποιαδήποτε τύπου διακυβέρνηση προϋποθέτει, μια σειρά θεσμοθετήσεων, κανόνων και φορέων που λειτουργούν στη βάση αυτών καθώς και θεσμών που εποπτεύουν τη λειτουργία τους. Δηλαδή η διακυβέρνηση προϋποθέτει, μια ελάχιστη θεσμοθέτηση και μια μορφή συγκεντρωτισμού, όχι απαραίτητα μεγάλου, που να εξυπηρετεί τους δεδηλωμένους στόχους της διακυβέρνησης.

Η έλλειψη αυτής της θεσμοθέτησης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι βρισκόμαστε σε μια κατάσταση “μη-συστήματος”. Οι οργανισμοί του Bretton Woods δημιουργήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του συστήματος του

Bretton Woods. Αν και μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods εξακολουθούν να υπάρχουν έχουν χάσει τις βασικές λειτουργίες τους. Το ΔΝΤ δεν ασχολείται πια με την παγκόσμια σταθερότητα καθώς έχει απολέσει το βασικό εργαλείο για αυτήν την αποστολή, που ήταν ο έλεγχος των νομισματικών ζητημάτων. Η Παγκόσμια Τράπεζα έπαψε να υποστηρίζει την γενικότερη αναπτυξιακή πολιτική των χωρών περνώντας στην υλοποίηση συγκεκριμένων αναπτυξιακών έργων που τα συνδέει με “προϋποθέσεις” γενικής οικονομικής πολιτικής.

Με την κατάρρευση του συστήματος και την κατάργηση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών το ΔΝΤ έπαψε να έχει συγκεκριμένη αρμοδιότητα καθώς ο κύριος σκοπός για τον οποίον δημιουργήθηκε έπαψε να υφίσταται. Έτσι σταδιακά άρχισε να εμπλέκετε στα αναπτυξιακά ζητήματα και σε θέματα αρμοδιοτήτων της Παγκόσμιας Τράπεζας. Δημιουργήθηκε το αναπτυξιακό πλαίσιο της “συναίνεσης της Washington” και μετέπειτα της “μετα-συναίνεσης της Washington” ως μια μορφή “εργαλειοθήκης” με συγκεκριμένα σημεία με τα οποία πρέπει να συμμορφωθούν οι χώρες (κεφάλαιο 9).

Αν και αυτό το αναπτυξιακό πλαίσιο διαθέτει και επιμέρους στοιχεία που η χρησιμότητά τους δεν αμφισβητείται (φορολογική πειθαρχία και μεταρρύθμιση) η εφαρμογή του ως ένα ενιαίο σύνολο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις προτεραιότητες της κάθε χώρας καθώς δεν λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης. Από την μία κάθε κοινωνία πρέπει να διατηρεί το δικαίωμα να δημιουργεί εκείνο το αναπτυξιακό πλαίσιο που ανταποκρίνεται στις δικές της ανάγκες και προτεραιότητες και από την άλλη δεν βρίσκονται όλες οι χώρες στο ίδιο στάδιο ανάπτυξης και εξέλιξης ώστε να μπορούν να εφαρμόσουν το ίδιο αναπτυξιακό μοντέλο.

Η συμφωνία του Bretton Woods υπήρξε ένα επίτευγμα θεσμικής καινοτομίας κυρίως γιατί έδινε στις κυβερνήσεις περιθώρια ευελιξίας στη διαχείριση των εσωτερικών οικονομικών και κοινωνικών αναγκών της εκάστοτε χώρας. Οι οργανισμοί του Bretton Woods δημιουργήθηκαν ως πυλώνες στήριξης του συστήματος του Bretton Woods αλλά συνεχίζουν να αποτελούν τους άξονες στους οποίους στηρίζεται το σημερινό “μη-σύστημα”. Αυτό σημαίνει ότι όποιες αλλαγές και αν γίνουν εντός των οργανισμών, αυτοί οι οργανισμοί θα συνεχίσουν να δρουν και να υποστηρίζουν το σημερινό “μη-σύστημα”.

Αν στο σύστημα του Bretton Woods, οι οργανισμοί του Bretton Woods εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των ισχυρών αναπτυγμένων χωρών διατηρώντας όμως παράλληλα την παγκόσμια οικονομία σε ισορροπία στο σημερινό “μη-σύστημα” εξυπηρετούν τις ανάγκες του χρηματοπιστωτικού συστήματος που λειτουργεί ως παγκόσμιος μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων διαφυλάσσοντας και ενισχύοντας παράλληλα τα δικά του συμφέροντα, με έναν πολύ πιο βίαιο τρόπο σε σχέση με τον προηγούμενο μηχανισμό ανακύκλωσης και χωρίς σαφή στόχευση των ωφελημένων της διαδικασίας.

Το “μη- σύστημα” φάνηκε πως έφτασε στα όρια του με την κρίση που ξέσπασε το 2008. Τα κράτη αναγκάστηκαν να υποστηρίξουν το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, διασώζοντας μεγάλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς ανά τον κόσμο. Ο πλανήτης ήρθε αντιμέτωπος με τους κινδύνους της ανυπαρξίας συστήματος διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας, με τη διάρρηξη του αναπτυξιακού μοντέλου, την άνοδο των κοινωνικών εντάσεων, του λαϊκισμού και του φανατισμού.

Βασικός κίνδυνος είναι να εισέλθει η παγκόσμια οικονομία σε στασιμότητα όμοια με εκείνη της Ιαπωνίας. Δεκαετίες οικονομικής ανάπτυξης, ακολουθούνται από μια κρίση απότομη και βαθιά που οδηγεί σε χρόνια στασιμότητα, όπως συνέβη και με την περίπτωση της Ιαπωνίας.¹¹ Υποχώρηση περιουσιακών αξιών και πιστώσεων, μετά από μια περίοδο υπερδανεισμού, στασιμότητα των μισθών και χαμηλός πληθωρισμός. Οι παραδοσιακές πολιτικές δεν μπορούν να αποδώσουν περισσότερα αποτελέσματα καθώς οι ανακυκλικές πολιτικές που χρησιμοποιήθηκαν μαζί, έφτασαν στα όρια τους. Οι κρατικοί προϋπολογισμοί δεν μπορούν πλέον να αντεπεξέλθουν, με δεδομένο το επίπεδο των ελλειμμάτων και τον κίνδυνο ρευστότητας. Τα επιτόκια παρέμβασης της ΕΚΤ είναι σε ιστορικά χαμηλά, δεν υπάρχει ενεργή συναλλαγματική πολιτική και γενικά η χρήση παραδοσιακών οικονομικών πολιτικών δεν αρκούν.

Η αλλαγή του πολιτικοοικονομικού πλαισίου ανάπτυξης κρίνεται ως επιβεβλημένη. Οι παράμετροι που οδηγούσα το σύστημα μέχρι σήμερα σε ισορροπία έχουν εκλείψει και αυτό φαίνεται να οδηγεί σε καταστάσεις

¹¹ Η Ιαπωνία μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980 είχε μια ισχυρή ανάπτυξη, που οδήγησε σε κερδοσκοπικές “φούσκες” στο χρηματιστήριο και την αγορά ακινήτων, που ενισχύθηκαν από τον υπέρμετρο δανεισμό. Το 1991 επήλθε κατάρρευση με μαζικές απώλειες περιουσιακών στοιχείων και διαρκή απομόχλευση εξαιτίας του φαύλου κύκλου της μείωσης των μισθών και της κατανάλωσης με αποτέλεσμα μια ύφεση που κράτησε για δεκαετίες.

αποσταθεροποίησης που καλούνται να διαχειριστούν οι εθνικές κυβερνήσεις. Οποιαδήποτε επιμέρους αλλαγή όμως δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά στο υπάρχον πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης, δηλαδή εντός του “μη -συστήματος” που έχουμε σήμερα.

Η οικονομία των ΗΠΑ, από τα τέλη του 1960, αντιμετώπιζε προβλήματα με τα δίδυμα ελλείμματα (εμπορικό έλλειμμα και το έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού) και η χώρα αποφάσισε αντί να μειώσει τα ελλείμματα να τα αυξήσει. Η Αμερική, για δεκαετίες απορροφούσε τα παγκόσμια πλεονάσματα κεφαλαίων και προϊόντων, προκαλώντας παγκόσμια ανισορροπία ή όπως τη χαρακτήρισε ο Paul Volcker το 1978, ως πρόεδρος της FED, “ελεγχόμενη διάλυση της παγκόσμιας οικονομίας” (Βαρουφάκης 2012, 62).

Μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods έπαψε να υφίσταται η μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό καθώς οι ΗΠΑ δεν έχουν πια καμιά διεθνή δέσμευση και υποχρέωση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να τυπώνουν ελεύθερα δολάρια ασκώντας μια επεκτατική νομισματική πολιτική για την υποστήριξη της οικονομίας τους που οδηγεί σε υπερχρέωση με αρνητικές συνέπειες και για τον υπόλοιπο κόσμο, με πτώση του δολαρίου και δημιουργία κερδοσκοπικών φούσκων σε διάφορους τομείς και σε διάφορες περιοχές του πλανήτη με αποτέλεσμα διεθνή οικονομική αστάθεια. Η απουσία διεθνούς συντονισμού των νομισματικών πολιτικών είναι ένας από τους πρώτους παράγοντες που πρέπει να διορθωθεί καθώς ακόμα και αν το δολάριο μακροπρόθεσμα πάψει να είναι το κυρίαρχο νόμισμα κάποιο άλλο θα πάρει τη θέση του.

Όσο ίσχυε το σύστημα του Bretton Woods δεν υπήρχε κάποιο συγκεκριμένο αναπτυξιακό πλαίσιο, ως προς τα μέτρα επίτευξης των στόχων, που να προωθείται από τους οργανισμούς του Bretton Woods. Σκοπός ήταν η σταθερότητα του παγκοσμίου συστήματος, μέσα από τον έλεγχο των συναλλαγματικών ισοτιμιών και ήταν στην διακριτική ευχέρεια της κάθε χώρας να ορίσει το δικό της αναπτυξιακό πλαίσιο και να θέσει τις προτεραιότητες της με βασικό άξονα την διατήρηση της οικονομίας σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης. Ενώ οι αναπτυξιακές προτεραιότητες, της εκάστοτε χώρας, υποστηρίζονταν από τα προγράμματα της Παγκόσμιας Τράπεζας χωρίς την άμεση εμπλοκή του ΔΝΤ.

Μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, η διασφάλιση της παγκόσμιας σταθερότητας πέρασε σε δεύτερη μοίρα και οι οργανισμοί επικεντρώθηκαν στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης “εργαλειοθήκης” που λειτουργούσε ως αναπτυξιακό πλαίσιο που προωθούνταν ή και επιβάλλονταν στις χώρες ως ο μοναδικός δρόμος προς την ανάπτυξη. Σε αυτήν την φάση ξεκίνησε και η εμπλοκή των σχέσεων μεταξύ των οργανισμών του Bretton Woods, οι οποίοι σε συνεργασία ξεκίνησαν την επιβολή συγκεκριμένων μέτρων στα προγράμματα τους, που συνιστούν την προώθηση ενός συγκεκριμένου αναπτυξιακού πλαισίου.

Σε εθνικό επίπεδο οι μηχανισμοί ανακύκλωσης καθορίζονται μέσα από το κοινωνικό γίγνεσθαι και τις συγκρούσεις των ομάδων συμφερόντων. Σε παγκόσμιο επίπεδο, το σύστημα του Bretton Woods δεν είχε επίσημο μηχανισμό ανακύκλωσης πλεονασμάτων και αυτόν τον ρόλο τον είχαν αναλάβει οι ΗΠΑ, που φρόντιζαν να λειτουργούν υπέρ των συμμάχων τους και φυσικά των συμφερόντων τους. Ούτε και στο σύγχρονο “μη-σύστημα” υπάρχει επίσημος μηχανισμός ανακύκλωσης και τον ρόλο τον έχει αναλάβει το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το ίδιο το χρηματοπιστωτικό σύστημα υπέστη μεγάλη ζημιά από την κρίση του 2008 και δεν μπορεί πλέον να λειτουργήσει αποτελεσματικά και να συνεχίσει το έργο του μηχανισμού ανακύκλωσης. Αυτό σε συνδυασμό με τη συμπίεση των κρατικών προϋπολογισμών και την πτώση των προσωπικών εισοδημάτων οδηγούν σε παγκόσμια ύφεση.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε σημαντικά την κυρίαρχη θεωρία σχετικά με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή της μακροοικονομικής πολιτικής τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο. Είχε καλλιεργηθεί η πεποίθηση πως όλα τα απαραίτητα εργαλεία για την αντιμετώπιση εξωγενών επιδράσεων είναι διαθέσιμα και οι φορείς χάραξης και υλοποίησης των πολιτικών γνωρίζουν πως να τα χρησιμοποιήσουν. Η αίσθηση ότι η παγκόσμια οικονομία είχε εισέλθει σε μια μακρά περίοδο σταθερότητας, με λίγες βραχυπρόθεσμες περιόδους μικρής αστάθειας, που οδηγούσε σε συνεχή ανάπτυξη σχετιζόταν και με το γεγονός ότι από τα μέσα της δεκαετίας 1980 η ένταση των κυκλικών διακυμάνσεων είχε μειωθεί τόσο ώστε αυτή η περίοδος είχε ονομαστεί περίοδος της “Μεγάλης Ομαλοποίησης” (Great Moderation). Αυτή η περίοδος είχε ως κύριο χαρακτηριστικό την παγκοσμιοποίηση. Από την μια πλευρά οι

Κεντρικές Τράπεζες ενίσχυσαν και εδραίωσαν την ανεξαρτησία τους, συντονίζοντας ταυτόχρονα τη δράση τους σε παγκόσμιο επίπεδο ενώ την ίδια περίοδο ο χρηματοπιστωτικός τομέας αναπτύχθηκε και επέκτεινε τη λειτουργία του σε παγκόσμια βάση.

Σταδιακά ο χρηματοπιστωτικός τομέας αναδύθηκε σε άτυπο πρωταγωνιστή και ρυθμιστή του συστήματος της παγκόσμιας οικονομίας και η χρηματοοικονομική κρίση δεν φαίνεται να κλόνισε -προς το παρόν- την κυριαρχία των οικονομικών θεωριών που καθορίζουν την πολιτική που ασκείται μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Υπό την πίεση και των διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών συνεχίζουν να εφαρμόζουν μεταρρυθμιστικά προγράμματα και δομικές αναπροσαρμογές που στηρίζονται στην οικονομική θεώρηση που επικρατούσε και πριν την κρίση.

Σε θεωρητικό επίπεδο έγινε κυρίαρχη υπόθεση η παραδοχή ότι οι χρηματοπιστωτικές αγορές αποτελούν το μοναδικό αποτελεσματικό μηχανισμό κατανομής του κεφαλαίου καθώς μπορούν να αξιοποιούν αποτελεσματικά τις πληροφορίες και για αυτό το λόγο πρέπει να λειτουργούν με τη μέγιστη ελευθερία με τελικό στόχο τη διαμόρφωση μιας παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής αγοράς όπου όλοι συντελεστές θα μπορούμε να ανταλλάσσουμε κάθε είδους τίτλο για οποιοδήποτε προθεσμία λήξης.

Αυτή η προσέγγιση εκλογικεύει και νομιμοποιεί την υποταγή της οικονομικής πολιτικής στις απαιτήσεις των αγορών, με τη βασική υπόθεση ότι η πολιτική είναι αναποτελεσματική και οι αγορές αποτελεσματικές. Όμως αυτή η διπλή υπόθεση κατέρρευσε και η επαναθεμελίωση της οικονομικής σκέψης θεωρείται απαραίτητη. Η θεωρία που κυριάρχησε πρεσβεύει ότι τα άτομα είναι πλήρως διορατικά και ορθολογικά και ότι η γενική απελευθέρωση των αγορών οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στη μέγιστη ανάπτυξη και την άριστη κατανομή των πόρων. Ενδεχομένως στο επίπεδο της δημιουργίας μαθηματικών μοντέλων αυτή η θεωρία μπορεί και να ισχύει όμως στην πράξη, σε έναν κόσμο που δε λειτουργεί υπό συνθήκες εργαστηρίου, δεν επιβεβαιώνεται.

Το μοντέλο της μεταπολεμικής παγκοσμιοποίησης εξωθήθηκε πέρα από τα όρια του πιέζοντας τις εγχώριες πολιτικές με αποτέλεσμα η υπερπαγκοσμιοποίηση να μετατραπεί σε αυτοσκοπό. Όμως οι χώρες που πέτυχαν σημαντικά επιτεύγματα στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, όπως η Κίνα και

Ινδία, επέλεξαν να ακολουθήσουν πολιτικές που προσομοιάζουν περισσότερο στους κανόνες που υπήρχαν πριν την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Προχώρησαν σε ένα προσεκτικό άνοιγμα των αγορών τους στο διεθνές εμπόριο και κεφάλαιο, ακολουθώντας μεικτές πολιτικές, με μεγάλες δόσεις κρατικού παρεμβατισμού και μεγάλη διαφοροποίηση των οικονομιών τους.

Η παγκοσμιοποίηση έχει αλληλοσυγκρουόμενες επιπτώσεις, αφενός αυξάνει την οικονομική αποτελεσματικότητα με τις παγκόσμιες συναλλαγές, αφετέρου λειτουργεί ως συντελεστής μακροοικονομικής αστάθειας εξαιτίας της διασυνδέσεις των αγορών με πλημμελώς αξιολογημένους κινδύνους. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται και παγκοσμιοποιείται η οικονομική δραστηριότητα τόσο περισσότερη ανάγκη υπάρχει για διαφάνεια και νέες μορφές ρύθμισης προσαρμοσμένες στην σύγχρονη πραγματικότητα.

Καθώς η οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα μπορούν να επιτευχθούν με διαφορετικά μείγματα οικονομικών πολιτικών και θεσμικών διευθετήσεων κάθε χώρα θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να κάνει τις επιλογές και τους συνδυασμούς που αρμόζουν καλύτερα στις δικές της ανάγκες, αξίες και προτεραιότητες ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης της. Τα παραπάνω επί της ουσίας οριοθετούν και τα όρια μέχρι τα οποία μπορεί να αναπτυχθεί η παγκοσμιοποίηση.

Επανήλθαν στο προσκήνιο ο ρόλο του κράτους και των ρυθμιστικών αρχών. Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί προκλήσεις τόσο στη λειτουργία των εθνών-κρατών όσο και των αγορών. Αν δεχτούμε ότι οι αγορές χρειάζονται δημόσιους θεσμούς διακυβέρνησης και ένα ρυθμιστικό πλαίσιο για να λειτουργήσουν εύρυθμα ενώ ταυτόχρονα κατανοήσουμε ότι κάθε χώρα διατηρεί το δικαίωμα της να κάνει διαφορετικές επιλογές σε σχέση με τους θεσμούς και τον συνδυασμό των πολιτικών που μπορεί να ακολουθήσει

Οι κοινωνικοοικονομικές ομαδοποιήσεις δεν μπορούν ερμηνευτούν υπό το πρίσμα του φιλελευθερισμού και κατ' επέκταση ούτε να τον υπηρετήσουν γιατί ο φιλελευθερισμός εδράζεται στον ατομικισμό και προϋποθέτει την συναλλαγή ατόμων και όχι ομάδων στην αγορά. Αυτό σημαίνει ότι ο φιλελευθερισμός στην κλασική του εκδοχή τουλάχιστον δεν μπορεί να εξυπηρετήσει τις ανάγκες ενός κράτους στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, δηλαδή δεν υπάρχουν οι

απαραίτητες προϋποθέσεις και όροι για την εφαρμογή του φιλελευθερισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Αν και ο ελεύθερος ανταγωνισμός στην πραγματικότητα δεν υπήρξε ποτέ σε μεγάλη κλίμακα στην απόλυτη μορφή που τον περιέγραψαν αρχικά οι φυσιοκράτες, οι κλασικοί και αργότερα οι φιλελεύθεροι, υπήρξαν περίοδοι που οικονομικές και κοινωνικές δομές εμφάνιζαν μεγαλύτερη ομοιότητα σε σχέση με τις περιγραφές τους και τα όσα πρεσβεύει φιλελευθερισμός, σε αντιδιαστολή με το σύστημα που διαμορφώθηκε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και τουλάχιστον μέχρι την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods (κεφάλαιο 6).

Ένα από τα κύρια ερωτήματα που επανέρχεται στο προσκήνιο είναι ποιος θα πρέπει να είναι ο ρόλος του κράτους στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση. Αυτό αφορά τόσο το ρόλο που καλείται να διαδραματίσει εντός του εσωτερικού των χωρών όσο και της θέσης που κατέχει στο διεθνές στερέωμα. Οι αγορές λειτουργούν κάτω από συνθήκες διακυβέρνησης που διασφαλίζουν ιδιοκτησιακά δικαιώματα και προστατεύουν την τήρηση συμφωνιών και η εύρυθμη λειτουργία τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο διακυβέρνησης καθώς οι επιδόσεις και η αποτελεσματικότητα των αγορών είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις πολιτικές αποφάσεις.

Φυσικά με οποιοδήποτε καθεστώς κι ανεξάρτητα από την ιστορική περίοδο που εξετάζουμε το κράτος διαδραματίζει πάντα σημαίνοντα ρόλο στην οικονομία και την οργάνωσή της. Η κρατική παρέμβαση σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικούς ρόλους ανάλογα με τις απαιτήσεις της κάθε περιόδου και τα συμφέροντα των ισχυρών ομάδων είναι παρούσα. Αν και ο φιλελευθερισμός πρεσβεύει την απόλυτη ελευθερία δράσης των ατόμων, από το τέλος του 19ου αιώνα, αρχίζει να εμφανίζεται έντονα το φαινόμενο της οργάνωσης των ατόμων σε ομάδες που συνασπίζονται και με την από κοινού τους δράση συναλλάσσονται στην αγορά με άλλες ομάδες ή άτομα.

Η διαμόρφωση αυτού του πλαισίου από μόνη της δρα απαγορευτικά στην απρόσκοπτη λειτουργία του φιλελευθερισμού και δεν υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την εφαρμογή του καθώς δεν μπορούμε πλέον να αναφερόμαστε σε δραστηριότητες μεμονωμένων ατόμων στην αγορά αλλά για μεγαλύτερα σχήματα. Υπό αυτή την έννοια η αυτοριθμιζόμενη αγορά παραμένει

μια ουτοπία, ίσως όχι επειδή δεν μπορεί να υπάρξει ούτως ή άλλως αλλά επειδή δεν συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για να υπάρξει. Υπέρμαχοι της υπερ-παγκοσμιοποίησης διατείνονται ότι για την εξυπηρέτηση των αναγκών του νέου αναπτυξιακού σταδίου (υπερ-παγκοσμιοποίηση) είναι απαραίτητη η υπερ-φιλελευθεροποίηση και των επιμέρους εθνικών οικονομιών. Όμως η αναντιστοιχία ανάμεσα στην πεπερασμένη εμβέλεια της ισχύς των κυβερνήσεων και στην παγκόσμια φύση των αγορών αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα της παγκοσμιοποίησης (Rodrik 2012, 29).

Ο σχετικός προβληματισμός που παραμένει όμως είναι αν η κρατική παρέμβαση ωφελεί όσους το έχουν ανάγκη ή όχι. Στο σύστημα της παγκόσμιας διακυβέρνησης τα θεσμικά όργανα που ασχολούνται με την απελευθέρωση της παγκόσμιας οικονομίας ασκούν μεγαλύτερη επιρροή από εκείνα τα οποία επιδιώκουν την προστασία των κοινωνιών από ενδεχόμενες οικονομικές αποτυχίες. Αυτό μάλιστα συνδυάζεται και με την ταυτόχρονη υποχώρηση του κράτους από την διαδικασία προστασίας των αδύνατων στρωμάτων στο εσωτερικό των χωρών.

Σύμφωνα με τον Polanyi (2011, 146) *“η οδός προς την ελεύθερη αγορά ήταν ανοιχτή και διατηρήθηκε ανοιχτή με έναν τεράστιο και συνεχώς αυξανόμενο, κεντρικά σχεδιασμένο και οργανωμένο κρατικό παρεμβατισμό”*. Αυτού του είδους ο παρεμβατισμός εμφανίστηκε και κατά τη διάρκεια της κρίσης του 2008 και διέσωσε το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι το κράτος ουδόλως έχει αποσυρθεί από τον παρεμβατικό του ρόλο αλλά ότι επιλέγει ο παρεμβατισμός του να κατευθύνεται προς τα εκεί που εξυπηρετούνται τα συμφέροντα συγκεκριμένων ισχυρών ομάδων. Η υποχώρηση του κράτους έναντι των αγορών αποτελεί μύθευμα αφού η κρατική παρέμβαση με κάποια μορφή και προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις συνεχίζει να υφίσταται με εμφανή όμως τη μετατόπιση προς την πλευρά της προστασίας των οικονομικά ισχυρών σε παγκόσμιο επίπεδο πλέον με την ταυτόχρονη εξασθένηση της προστασίας των ασθενέστερων τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Σε περιόδους κρίσης το κράτος αναλαμβάνει ρόλους που μπορεί να μην είχε προηγουμένως, έτσι και στην κρίση του 2008 τα κράτη χρειάστηκε να επέμβουν για να εξομαλύνουν τις αποτυχίες της χρηματοπιστωτικής αγοράς πραγματοποιώντας τεράστιες επιχειρήσεις διάσωσης. Θα μπορούσε κανείς να

ισχυριστεί ότι αυτές οι διασώσεις αποτελούν ένα είδος πρόνοιας για τις εταιρείες, ένα εταιρικό δίκτυ ασφαλείας που επεκτείνεται και ενισχύεται την στιγμή το δίκτυ κοινωνικής προστασίας εξασθενεί. Οι ενισχύσεις που δόθηκαν στον χρηματοπιστωτικό τομέα οδήγησαν επί της ουσίας σε μια τεράστια κλίμακα ανακατανομής του πλούτου. Το ΔΝΤ στην έκθεση του Global Financial Stability Report (Οκτώβριος 2009, 5) υπολόγισε ότι οι απώλειες του τραπεζικού τομέα σε παγκόσμια κλίμακα ανέρχονταν στα 3,4 τρισεκατομμύρια δολάρια.

Ένα αποτελεσματικό σύστημα κοινωνικής στήριξης και προστασίας μπορεί να δράσει υποστηρικτικά ως προς την οικονομική ανάπτυξη καθώς βοηθάει τα άτομα να προσαρμοστούν στις αλλαγές και τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, καθιστώντας τις κοινωνίες πιο ευέλικτες στις σύγχρονες απαιτήσεις και τα άτομα πιο πρόθυμα να αναλάβουν πρωτοβουλίες. Υπό αυτές τις συνθήκες ένα “κράτος-αρωγός” με ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών μπορεί να δράσει υποστηρικτικά προς την κατεύθυνση ενεργών κοινωνιών.

Ελλοχεύει βέβαια πάντα ο κίνδυνος ένα ενεργό κράτος να μετατραπεί σε “κράτος-κηδεμόνα” ή “κράτος- νταντά” υπονομεύοντας τα κίνητρα για ανάληψη κινδύνων και η πρόκληση βρίσκεται στο να βρεθεί το σωστό σημείο ισορροπίας. Θετικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να διαδραματίσει και η απαγκίστρωση από συγκεκριμένες ιδεολογικές παραδοχές και αγκυλώσεις όπως ότι αγορές είναι πάντα αποτελεσματικές και το κράτος αναποτελεσματικό. Όπως αναφέρουν και οι Ζουμπουλάκης -Κυριαζής (2009, 79) “*παρά τα περί αντιθέτου λεγόμενα είναι αληθές ότι οι κρατικές επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά, όσο αληθές είναι ότι υπάρχουν ιδιωτικές επιχειρήσεις που δεν λειτουργούν αποτελεσματικά*” και η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τον ιδιωτικό τομέα επιβεβαιώνει την παραπάνω άποψη.

Επιμέρους διαφοροποιήσεις εντός του συστήματος, μπορούν να λειτουργήσουν προς μια θετική κατεύθυνση αλλά δεν μπορούν να δώσουν οριστικές και ριζοσπαστικές λύσεις σε σημαντικά ζητήματα. Σχεδόν όλες οι προτάσεις δεν λαμβάνουν υπόψη ότι επί της ουσίας μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, αυτό δεν αντικαταστάθηκε με κάποιο άλλο σύστημα αλλά βρισκόμαστε σε μια κατάσταση “μη-συστήματος”. Στην πράξη λοιπόν λίγες αλλαγές μπορούν να γίνουν σε ένα σύστημα που δεν υπάρχει, με την

έννοια ότι δεν διαθέτει τους απαραίτητους θεσμικούς πυλώνες για την ρύθμιση της παγκόσμιας οικονομίας και μια ρητή, δεδηλωμένη κατεύθυνση ως προς την στόχευση της διακυβέρνησης.

Το “μη σύστημα” δρα πλήρως απορυθμισμένα και χρησιμοποιεί ως θεσμικούς πυλώνες οργανισμούς που δημιουργήθηκαν για την λειτουργία ενός άλλου συστήματος που κατέρρευσε. Για να μπορέσει να αλλάξει το υπάρχον αναπτυξιακό πλαίσιο απαιτείται ένας νέος ιδεολογικός προσανατολισμός και επαναθεμελίωση του παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και μέχρι να συμβεί αυτό οι οργανισμοί του Bretton Woods ελάχιστα μπορούν να προσφέρουν προς την κατεύθυνση σχεδιασμού και υλοποίησης ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου και η έλλειψη αυτού του νέου πλαισίου αποδυναμώνει σταδιακά τους ίδιους τους οργανισμούς και θέτει σε κίνδυνο την ευστάθεια της παγκόσμιας οικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Στην παρούσα διατριβή επιχειρήθηκε η διερεύνηση του ρόλου των φορέων διεθνούς χρηματοδότησης στη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου εντός του υπάρχοντος συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Για τον σκοπό αυτό αναλύσαμε το σύγχρονο σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης όπως αυτό διαμορφώθηκε από την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι σήμερα και επικεντρώσαμε την έρευνα για τους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης στους οργανισμούς του Bretton Woods, που αποτελούν και τα θεσμικά όργανα που παγκοσμίου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, μελετώντας την ίδρυση, την εξέλιξη της λειτουργίας τους, τον ρόλο που διαδραματίζουν στην αναπτυξιακή πορεία των κρατών και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης.

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για την ανάλυση είναι η περιγραφική έρευνα με ποιοτική ανάλυση και κριτική ανασκόπηση του περιεχομένου των πηγών. Για τις ανάγκες της έρευνας διενεργήθηκε ανάλυση των χρηματοδοτικών πολιτικών των οργανισμών του Bretton Woods σε τρεις περιοχές μελέτης (case studies), στη Ν.Α. Ευρώπη, τη Ν.Α. Ασία και την Ελλάδα. Οι περιπτώσεις που επιλέχθηκαν παρουσιάζουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους και για αυτές ακριβώς τις διαφοροποιήσεις επιλέχθηκαν, με απώτερο στόχο να διερευνηθεί αν

και κατά πόσο σε διαφορετικές περιπτώσεις οι οργανισμοί εφαρμόζουν και διαφορετικές πολιτικές διαχείρισης. Η Ν.Α. Ευρώπη αποτελεί μια περιοχή όπου για πρώτη φορά επιχειρήθηκε συστηματικός και ηθελημένος μετασχηματισμός από τον κεντρικό σχεδιασμό στην οικονομία της αγοράς, η Ν.Α. Ασία αντιμετώπισε μια κρίση ρευστότητας που μετεξελίχθηκε σε κρίση χρέους και η Ελλάδα αντιμετώπισε μια κρίση χρέους που αντιμετωπίστηκε σαν βραχυχρόνια κρίση ρευστότητας.

Η μελέτη ακολουθεί μια πολύπλευρη προσέγγιση υπό το πρίσμα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας που εξετάζει το σύμπλεγμα σχέσεων μεταξύ του εγχώριου (κράτη) και του διεθνούς (διεθνείς οργανισμοί) μέσω της διαλεκτικής μεταξύ οικονομίας και πολιτικής. Καθώς τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν βασικούς άξονες ανάλυσης για τη Διεθνή Πολιτική Οικονομία αλλά και πυλώνες και για τη λειτουργία του συγχρόνου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης προχωρήσαμε στην αποσαφήνιση των εννοιών του κράτους και των διεθνών οργανισμών στα κεφάλαια 2 και 3.

Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη αποτελεί βασικό ζητούμενο της έρευνας μας για αυτό και στο 4ο κεφάλαιο, αφού πρώτα κάναμε την επεξήγηση και τον διαχωρισμό σχετικά με τους όρους οικονομική ανάπτυξη, οικονομική μεγέθυνση και αναπτυξιακό πλαίσιο, προχωρήσαμε σε μια συνοπτική καταγραφή των αναπτυξιακών οικονομικών θεωριών και της διαχρονικής εξέλιξης τους έως τις μέρες μας.

Η οικονομική μεγέθυνση και η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι ταυτόσημες έννοιες ό μως υπήρξε μια περίοδος που συγχέονταν καθώς κύριος στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήταν η αύξηση του ΑΕΠ, δηλαδή η επίτευξη υψηλών ρυθμών μεγέθυνσης του παραγόμενου προϊόντος. Η οικονομική μεγέθυνση αν και εμπεριέχεται στην οικονομική ανάπτυξη δεν συμπεριλαμβάνει το σύνολο των αναπτυξιακών ζητημάτων και σχετίζεται κυρίως με την ποσοτική διάσταση και εξέλιξη μιας οικονομίας δηλαδή με τον ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Η έννοια της οικονομική ανάπτυξη είναι σαφώς ευρύτερη από την οικονομική μεγέθυνση και σχεδόν όλοι οι τυπικοί ορισμοί του όρου ανάπτυξη θέτουν ως στόχο της αναπτυξιακής διαδικασίας την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ανάπτυξη μιας χώρας με κεντρικό αποδέκτη τον άνθρωπο. Αν και δεν μπορεί να υπάρξει

μεγέθυνση χωρίς την ταυτόχρονη αύξηση του προϊόντος για να υπάρξει ανάπτυξη δεν αρκεί η απλή αύξηση του προϊόντος αλλά και διαρθρωτικές μεταβολές του παραγόμενου προϊόντος, η βελτίωση της τεχνολογίας καθώς και οι θεσμικές αλλαγές που προσδιορίζουν τον τρόπο παραγωγής και διανομής του προϊόντος.

Από την άλλη το αναπτυξιακό πλαίσιο δεν ταυτίζεται ούτε με τη μεγέθυνση, ούτε με την ανάπτυξη. Είναι ένα σύνθετο πλέγμα σχέσεων που δημιουργείται ώστε να μπορέσει η μεγέθυνση να μετουσιωθεί σε ανάπτυξη και αποτελεί την απαραίτητη σταθερά για την μακροπρόθεσμη ευημερία μιας κοινωνίας. Εντός αυτού, συγκεκριμενοποιούνται οι στόχοι της ανάπτυξης, οι θεσμικοί τρόποι υποστήριξης της και η κατανομή του παραγόμενου αποτελέσματός της. Εντός αυτού συναντιόνται η πολιτική με την οικονομία, το ιδιωτικό με το δημόσιο, το διεθνές με το εγχώριο, δημιουργούνται συνέργειες και διασυνδέσεις που λειτουργούν ως ένα ενιαίο δίκτυο μεταξύ θεσμικών και μη παραγόντων που δημιουργούν ένα σύστημα προώθησης της αναπτυξιακής διαδικασίας. Το αναπτυξιακό πλαίσιο της εκάστοτε χώρας επηρεάζεται έντονα από την παγκοσμιοποίηση και τις προκλήσεις που αυτή θέτει στη διαχείριση των εσωτερικών ζητημάτων και των εξωτερικών διευθετήσεων.

Με την έννοια της παγκοσμιοποίησης, της ιστορικής της εξέλιξης, της σύγχρονης μορφής που αυτή έχει καθώς και των τομέων που επηρεάζει ασχοληθήκαμε διεξοδικά στο 5ο κεφάλαιο. Η παγκοσμιοποίηση σήμερα είναι πιο καθολική και διαφέρει ποιοτικά σε σχέση με το παρελθόν. Οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού, του διεθνούς και του εγχώριου, το εντός και το εκτός του έθνους-κράτους περιπλέκονται και η πραγματικότητα γίνεται πολύ πιο συγκεχυμένη.

Οι υπερ-παγκοσμιοποιητές θεωρούν ότι η παγκοσμιοποίηση έχει επιφέρει το τέλος στο κυρίαρχο έθνος-κράτος καθώς έχει χάσει τον έλεγχο σε βασικούς πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς. Στον αντίποδα οι σκεπτικιστές θεωρούν την παγκοσμιοποίηση “μύθευμα” υποστηρίζοντας ότι τα έθνη-κράτη παραμένουν οι κύριοι διαμορφωτές της παγκόσμιας πολιτικής τάξης, τονίζοντας ότι έχει υπάρξει και πρότερη περίοδος με υψηλό βαθμό διεθνούς οικονομικής ολοκλήρωσης. Η παρούσα μελέτη υιοθετεί ως εργαλείο ανάλυσης την μετασχηματιστική προσέγγιση (κεφάλαιο 5.2) σύμφωνα με τη οποία η

παγκοσμιοποίηση οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση της πολιτικής και όχι στην εξαφάνιση του κυρίαρχου κράτους.

Η βεστφαλική αντίληψη για την κυριαρχία των κρατών ως αποκλειστικής μορφής δημόσιας εξουσίας εκτοπίζεται από την ανάδυση ενός μετά-βεστφαλικού κόσμου. Σε αυτόν τον νέο κόσμο τα έθνη- κράτη διατηρούν, προς το παρόν, την κυριαρχία τους με δύο θεμελιώδης διαφοροποιήσεις. Η κυριαρχία εκλαμβάνεται πλέον ως άσκηση πολιτικής ισχύος και εξουσίας σε διεθνές επίπεδο και δεν περιορίζεται από τα εδαφικά σύνορα.

Υπάρχουν αντικρουόμενες τάσεις-δυνάμεις μέσα στην ίδια την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Οι κατακλυσμικές μεταβολές ενισχύουν τόσο τη δυναμική της ενοποίησης όσο και τις διασπαστικές τάσεις στο σύστημα. Αυτές τις τάσεις προσπαθούν να διαχειριστούν τα κράτη, μέσα από τη συνεργασία τους και τη δημιουργία διεθνών οργανισμών με σκοπό τη διαχείριση παγκοσμίων θεμάτων. Ιδιαίτερα στα οικονομικά ζητήματα η παγκόσμια διαχείριση πέρασε από την ίδρυση απλών οργανισμών, στην διαμόρφωση ενός παγκοσμίου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης που στήριζε την λειτουργία του σε συγκεκριμένους διεθνείς οργανισμούς.

Μέχρι και πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο έγιναν κάποιες προσπάθειες για τη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας που όμως δεν ήταν αρκετά αποτελεσματικές (κεφάλαιο 6.1). Υπό τον κανόνα του χρυσού και του δόγματος του laissez-faire, οι δεκαετίες πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίζονταν από την πρωτοκαθεδρία της αγοράς και τον αδύναμο ρόλο των κυβερνήσεων στην διαμόρφωση των εσωτερικών υποθέσεων. Οι χρηματοοικονομικές ροές, οι επενδύσεις και το εμπόριο ήταν μεγαλύτερες αναλογικά με το μέγεθος των εθνικών οικονομιών και της διεθνούς οικονομίας. Όμως ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ανέκοψε την πρώιμη εκδοχή της παγκοσμιοποίησης και στα χρόνια του μεσοπολέμου επικράτησε ο οικονομικός εθνικισμός με περιορισμούς στο εμπόριο και τις μετακινήσεις.

Το σύστημα του Bretton Woods, με θεσμικούς πυλώνες τους οργανισμούς του Bretton Woods, δημιουργήθηκε λίγο πριν την λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου όταν οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής, λαμβάνοντας υπόψιν και την εμπειρία του μεσοπολέμου, προχώρησαν σε μια νέα αρχιτεκτονική της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης που θα έβαζε τις βάσεις για μία

διευρυμένη παγκόσμια οικονομική συνεργασία. Αυτή η αρχιτεκτονική έχει τρεις πυλώνες: τη νομισματική σταθερότητα, την δημιουργία αναπτυξιακών στρατηγικών και την φιλελευθεροποίηση του εμπορίου. Το ΔΝΤ ανέλαβε την εποπτεία του νομισματικού συστήματος, η Παγκόσμια Τράπεζα επιφορτίστηκε με την προώθηση νέων αναπτυξιακών πολιτικών και η GATT (και αργότερα ο διάδοχος οργανισμός της ο ΠΟΕ) με την άρση των εμποδίων στο παγκόσμιο εμπόριο (κεφάλαιο 6.2.1).

Το σύστημα του Bretton Woods επικράτησε ως μοντέλο διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας, για σχεδόν 35 χρόνια, είχε να επιδείξει πολλά θετικά σημεία. Κατάφερε να σταθεροποιήσει την παγκόσμια οικονομία που βρισκόταν σε μια συνεχή δίνη από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά και βοήθησε στην εμπέδωση ενός κλίματος ειρήνης και ασφάλειας σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα κράτη, ειδικά τα δυτικά, γνώρισαν πρωτόγνωρα επίπεδα ευημερίας και ανάπτυξης, με ταυτόχρονη ενδυνάμωση της εσωτερικής τους συνοχής. Ήταν ένα μοντέλο που ικανοποιούσε τόσο τις εγχώριες ανάγκες των κρατών, σεβόμενο τις προτεραιότητές τους, τόσο και την σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας όμως παρ' όλα αυτά κατέρρευσε από τις ενδογενείς αδυναμίες του.

Η φύση της νέας αρχιτεκτονικής ήταν κρατο-κεντρική καθώς τα κράτη παρέμεναν οι κύριοι δρώντες του συστήματος ωστόσο μέσω του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας προχωρούσαν στο συντονισμό των οικονομικών τους πολιτικών και τη φιλελευθεροποίηση των παγκόσμιων αγορών με στόχο την παγκόσμια ανάπτυξη και την ευημερία. Η συμφωνία του Bretton Woods υπήρξε ένα επίτευγμα θεσμικής καινοτομίας και έμελλε να αποτελέσει το πλαίσιο διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας, για περίπου τρεις δεκαετίες, αναδεικνύοντας τις δυνατότητες που προσφέρει η συλλογική διαβούλευση σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην καρδιά αυτού του εγχειρήματος -μηχανισμού βρισκόταν ένας συμβιβασμός. Από την μια πλευρά δημιουργούσε ένα παγκόσμιο σύστημα που θα λειτουργούσε ως ρυθμιστικό πλαίσιο και από την άλλη έδινε στις κυβερνήσεις περιθώρια ευελιξίας στη διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών των χωρών τους.

Το αναπτυξιακό πλαίσιο που υιοθετήθηκε ήταν ευέλικτο καθώς σχεδιάστηκε για να εξασφαλίσει την αυτονομία των εθνικών πολιτικών σε συνδυασμό με τη διεθνή νομισματική σταθερότητα. Έδινε στα κράτη μεγάλα

περιθώρια κινήσεων και τους επέτρεπε να προσαρμόζουν την πολιτική τους ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις εσωτερικές τους ανάγκες. Τα κράτη ακολούθησαν διαφορετικούς δρόμους οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης καθώς δεν υπήρχαν εξωγενείς μηχανισμοί συμμόρφωσης οι χώρες ήταν ελεύθερες να αναπτύξουν προσαρμοσμένες αναπτυξιακές πολιτικές. Ως αποτέλεσμα προέκυψαν διάφορες “*παραλλαγές του καπιταλισμού*” και χώρες με σαφή προσανατολισμό στην οικονομία της αγοράς εφάρμοσαν πολιτικές με αξιοσημειώτες διαφοροποιήσεις και εθνικά γνωρίσματα.

Η απελευθέρωση της οικονομίας και την επέκταση της παγκοσμιοποίησης έφτανε μέχρι το σημείο που δεν απειλούσε τις εσωτερικές ισορροπίες, τους εγχώριους θεσμούς και τις αναδιανεμητικές πολιτικές της κάθε χώρας. Στόχος ήταν μια μετριοπαθής παγκοσμιοποίηση και όχι μια βαθιά παγκοσμιοποίηση, μια υπερ-παγκοσμιοποίηση. Οι πολιτικές που σχεδιάζονταν για να ικανοποιήσουν τις εσωτερικές ανάγκες των κρατών και την οικονομική τους ανάπτυξη βοήθησαν τελικά στην εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης.

Αν και οι ιδρυτές του Bretton Woods συμερίζονταν την πεποίθηση ότι οι αγορές δεν μπορούν να αυτορυθμιστούν πάντα ικανοποιητικά ώστε να οδηγήσουν στην ευημερία και την σταθερότητα δεν ενστερνίστηκαν την άποψη του Keynes ότι έπρεπε να δημιουργηθεί ένας πλήρως θεσμοθετημένος, συνεργατικός μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων που θα ελέγχονταν από κάποιον διεθνή φορέα (κεφάλαιο 6.2.2.). Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν να κρατήσουν την ηγεμονία ενός άτυπου μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων ώστε να μην περιορίζονται τα πλεονάσματα και η δυνατότητα της να επεμβαίνει όποτε και όπου εκείνη θεωρεί απαραίτητο για την προάσπιση των συμφερόντων της. Το αποτέλεσμα ήταν να μην συμπεριληφθεί μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων στη συμφωνία του Bretton Woods.

Ο Keynes είχε επισημάνει πως σε περιόδους κρίσης είναι πρακτικά αδύνατο μια ελλειμματική χώρα να τηρήσει τους συμφωνημένους κανόνες και αν η κρίση γενικεύονταν το σύστημα των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών θα κατέρρεε. Αυτό ακριβώς συνέβη τον Αυγούστου του 1971, όταν ο Πρόεδρος Νίχσον ανακοίνωσε ότι οι ΗΠΑ δε θα μετέτρεπαν τα δολάρια άλλων κυβερνήσεων και ιδιωτών σε χρυσό, προαναγγέλλοντας μια “Νέα Οικονομική Πολιτική” με την κατάργηση των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που προέβλεπε το

σύστημα του Bretton Woods που σήμαινε και το τέλος του ίδιου του συστήματος του Bretton Woods. Το σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης του Bretton Woods κατέρρευσε και μαζί του κατέρρευσε και το αναπτυξιακό πλαίσιο του.

Οι ΗΠΑ θέλοντας να διατηρήσουν τις ωφέλειες του προηγούμενου συστήματος χωρίς τις υποχρεώσεις που συνεπάγονταν αυτές, έθεσαν σε λειτουργία το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, με αιχμή του δόρατος τη Wall Street. Το αποτέλεσμα ήταν ο χρηματοπιστωτικός τομέας να διογκωθεί μέσα από μεθόδους και χρηματοπιστωτικά προϊόντα που στο τέλος έθεσαν σε κίνδυνο όχι μόνο την ίδιο τον χρηματοπιστωτικό τομέα αλλά και ολόκληρη την παγκόσμια οικονομία.

Το οικονομικό πρότυπο του μεταπολεμικού κόσμου δεν μπορούσε πλέον να λειτουργήσει καθώς υπονομεύονταν από την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Για χρόνια το βασικό εργαλείο διαχείρισης της αγοράς ήταν οι κυβερνητικές πολιτικές ό μως τα έθνη-κράτη σταδιακά έχασαν τις δυνατότητες άσκησης οικονομικής εξουσίας και οι ιδιορρυθμίες της παγκόσμιας αγοράς άρχισαν να δημιουργούν ανισορροπίες.

Αυτή η σημαντική αλλαγή δεν έγινε αμέσως αντιληπτή καθώς στη δεκαετία του '70 εξακολουθούσε να υπερισχύει η πεποίθηση ότι τα προβλήματα είχαν πρόσκαιρο χαρακτήρα και το σύστημα θα επανέρχονταν στην κανονική λειτουργία του. Όμως τα ζητήματα που προέκυψαν μετά την δεκαετία του '70 συνέπεσαν με αξιοσημείωτες δομικές μεταβολές καθώς το σύστημα παραγωγής και οικονομικής διάρθρωσης μεταβλήθηκε, αποκτώντας παγκοσμιοποιημένες διαστάσεις. Αυτά τα προβλήματα δεν ήταν απλά μια απόδειξη ότι δεν λειτουργεί καλά το καπιταλιστικό σύστημα αλλά ότι οι λειτουργίες του έχουν αλλάξει και δεν μπορούν πλέον να ελεγχθούν. Η νέα διευθέτηση της παγκόσμιας οικονομίας δημιούργησε μια ισορροπία που βασιζόταν σε ένα σύστημα επιταχυμένων και διογκούμενων χρηματικών και εμπορικών ροών, που δημιουργούσε την αίσθηση μιας σταθερότητας που ταυτόχρονα υποστήριζε και την οικονομική μεγέθυνση.

Η κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods χαρακτηρίζεται από την απουσία κάποιου συστήματος για αυτό και την ονομάζουμε κατάσταση “μή συστήματος” καθώς δεν δημιουργήθηκαν γενικά παραδεκτοί κανόνες για τη διευθέτηση των νομισματικών σχέσεων. Οι κυρίαρχες οικονομικές δυνάμεις προχώρησαν σε μια μεταξύ τους

πολιτική συμφωνία που κατέστησε τις Κεντρικές Τράπεζες de facto διαχειριστές του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Αυτή η προσπάθεια ονομάστηκε “πεδίο αναφοράς” και βασιζόταν στην συνεργασία των διοικητών των Κεντρικών Τραπεζών και των υπουργών οικονομικών με σκοπό την αποσταθεροποίηση των νομισματικών τιμών (κεφάλαιο 7). Με την πάροδο του χρόνου και στην πράξη φάνηκε ότι αυτός ο άτυπος, συνεργασιακός μηχανισμός σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι αποτελεσματικός και πληθαίνουν οι απόψεις ότι είναι απαραίτητη η επιστροφή σε ένα σύστημα που θα βασιζόταν σε κανόνες ή σε μια πιο ικανοποιητική διευθέτηση.

Η ολοκλήρωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αυτονομίας στο επίπεδο της μακροοικονομικής πολιτικής με αποτέλεσμα οι εγχώριες πολιτικές να συνδεθούν άμεσα με τις διεθνείς διαμορφώνοντας μια κατάσταση έντονης αλληλεξάρτησης παρά την αρχική πεποίθηση ότι οι ευέλικτες συναλλαγματικές ισοτιμίες θα οδηγούσαν σε μεγαλύτερη αυτονομία των εθνικών πολιτικών.

Η παγκόσμια κρίση του 2008 επιβεβαίωσε την κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού συστήματος στο διεθνές οικονομικό σύστημα και όσο η κρίση εξελίσσονταν έρχονταν στο προσκήνιο σημαντικά προβλήματα που σχετίζονταν με τον χρηματοπιστωτικό τομέα. Αποκαλύψεις για πληθώρα σοβαρών προβλημάτων στα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήρθαν στο προσκήνιο και απαιτήθηκαν συντονισμένες ενέργειες και δράσεις εθνικών κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών για να αποφευχθεί η κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η υποτίμηση των κινδύνων και η ανάληψη μεγάλου ρίσκου της σκιώδους χρηματοοικονομικής αγοράς που είχε ως στόχο την επίτευξη εύκολου και γρήγορου κέρδους σε συνδυασμό με τον μεγάλο βαθμό αλληλεπίδρασης μεταξύ των χρηματαγορών που χαρακτηρίζει την φύση της συγκεκριμένης κρίσης οδήγησε σε επιβράδυνση της παγκόσμιας πραγματικής οικονομίας.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods θεωρούνται θεμελιακοί διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί του σύγχρονου παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και αποτελούν σημαντικές, κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης καθώς οι συμφωνίες που λαμβάνονται στο πλαίσιο λειτουργίας τους επηρεάζουν τη διαδικασία και το περιεχόμενο της (κεφάλαιο 8).

Οι ιδρυτές του ΔΝΤ δεν θέλησαν να επιχειρήσουν την παροδική αποκατάσταση των διεθνών νομισματικών σχέσεων αλλά να δημιουργήσουν ένα μηχανισμό που θα επιφορτιζόταν με το έργο της πρόληψης μιας νέας παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης όμοιας με εκείνη του 1930 κατά τη διάρκεια της οποίας ασκήθηκαν περιοριστικές πολιτικές με αποτέλεσμα τη μεγάλη πτώση του βιοτικού επιπέδου σε πολλά κράτη. Καθώς το κύριο ζητούμενο ήταν η διατήρηση της παγκόσμιας συνολικής ζήτησης, το ΔΝΤ θα λειτουργούσε προς αυτήν την κατεύθυνση με τον διττό του ρόλο: ο σημαντικότερος ήταν η διάγνωση των υπερπυσών κρίσεων και η πρόληψή τους, ενώ ο άλλος η άμεση και αποτελεσματική παρέμβαση στις κρίσεις, όταν αυτές δεν είναι δυνατόν να προληφθούν.

Ο αρχικός ρόλος της Παγκόσμιας Τράπεζας ήταν σαφώς διαφοροποιημένος και πιο περίπλοκος από αυτόν του ΔΝΤ, καθώς ήταν επιφορτισμένος με την αναπτυξιακή διαδικασία και βασίστηκε στο σκεπτικό ότι ήταν απαραίτητος ο συντονισμός των προσπαθειών για την ανασύνταξη των κρατών τα οποία είχαν πληγεί από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως η οικονομική βοήθεια που διοχετεύτηκε από τις ΗΠΑ στην περιοχή της Ευρώπης, μέσω του σχεδίου Μάρσαλ, περιόρισε το ρυθμιστικό της ρόλο εξαναγκάζοντας την να στραφεί προς τις αναδυόμενες οικονομίες των ανεξαρτητοποιημένων πρώην αποικιών.

Όταν επήλθε η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods συνοδεύτηκε και από την κατάρρευση του αναπτυξιακού πλαισίου που το συνόδευε (κεφάλαιο 9). Η μεταπολεμικά εφαρμοζόμενη πολιτική οικονομικής ανάπτυξης θεωρήθηκε υπεύθυνη για τις κρίσεις που εμφανίστηκαν την δεκαετία του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80. Έτσι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 το ΔΝΤ ενίσχυσε την ελεγκτική λειτουργία του, επιβάλλοντας στις δανειζόμενες χώρες μαζί με τους όρους δανειοδότησης και «προϋποθέσεις» που αφορούσαν την εφαρμογή συγκεκριμένων πολιτικών. Σταδιακά επανήλθε στο προσκήνιο η νεοκλασική θεωρία καθώς κρίθηκε ότι οι κενσινιανές πολιτικές που εφαρμόστηκαν τα προηγούμενα χρόνια ήταν υπεύθυνες για την διεύρυνση των δημοσίων χρεών, των ελλειμμάτων, τον υψηλό πληθωρισμό και την επιβράδυνση της προόδου.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 το ΔΝΤ εξελίχθηκε σε ένθερμο υποστηρικτή της απελευθέρωσης των διεθνών κεφαλαιαγορών και

χρησιμοποιώντας τη διεθνή επιρροή του, προώθησε αυτή την αντίληψη στις αναπτυσσόμενες χώρες που σταδιακά άρχισαν να καταργούν τους ελέγχους όπως είχαν κάνει και οι αναπτυγμένες χώρες μερικά χρόνια νωρίτερα. Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν σε έναν ευρύτερο μετασχηματισμό των οργανισμών που επέφερε πνευματική διάρρηξη με τις ιδρυτικές τους αρχές καθώς οι προτεραιότητες και τα νέα μοντέλα που άρχισαν καλλιεργούν ήταν σαφώς διαφοροποιημένα σε σχέση με τις πολιτικές που θέλησαν να εφαρμόσουν και να προωθήσουν οι ιδρυτές των οργανισμών του Bretton Woods.

Το μέγεθος της θεωρητικής στροφής στην πολιτική των οργανισμών του Bretton Woods μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο αν ανατρέξει κάποιος στην αρχική συμφωνία του Bretton Woods. Σταδιακά επήλθε η καθολική επικράτηση του κυρίαρχου υποδείγματος της ΝΠΟ και στους δύο οργανισμούς η οποία μεταλαμπαδεύτηκε και σε άλλους φορείς διεθνούς χρηματοδότησης με συνέπεια να καταστεί το πρότυπο υπόδειγμα οικονομικής ανάπτυξης. Απότοκο ήταν το κράτος να αντιμετωπίζεται ως το πρόβλημα της ανάπτυξης και να εμφανίζεται η ελεύθερη αγορά ως λύση, ενώ μέχρι εκείνο το σημείο οι οργανισμοί λειτουργούσαν υπό το πρίσμα του εντοπισμού των ατελειών της αγοράς και της καθοδήγησης των κυβερνήσεων ώστε να τις βελτιώσουν.

Αν και το ΔΝΤ ιδρύθηκε για να προλαμβάνει και να αντιμετωπίζει κρίσεις ρευστότητας, κρίσεις που σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να εκτονωθούν με τη χρηματοδότηση του ελλείμματος ώστε να προληφθεί η κρίση και η ύφεση, ο ίδιος ο οργανισμός δεν θεωρεί ότι πλέον βασική του αποστολή είναι η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων με σκοπό τη διατήρηση των οικονομιών σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης αλλά υιοθέτησε την προ-κείνσιανή θεωρία της δημοσιονομικής λιτότητας για την αντιμετώπιση μιας κρίσης, προχωρώντας στην τμηματική χρηματοδότηση μιας οικονομίας μόνο υπό την προϋπόθεση ότι η εκάστοτε χώρα συμμορφώνεται με τα προτεινόμενα προγράμματα του ΔΝΤ, τα οποία πάντα συνεπάγονται πολιτικές λιτότητας που οδηγούν σε οικονομική κάμψη.

Το ευρύτερο αναπτυξιακό πλαίσιο που εφαρμόζουν σήμερα οι οργανισμοί του Bretton Woods, οι μέθοδοι ανάλυσης και ερμηνείας δηλαδή το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετούν θεμελιώνεται στην καθαρά οικονομική επιστήμη. Οι βασικές αρχές του θεωρητικού πλαισίου που υιοθετούν είχαν αρχίσει να καλλιεργούνται τουλάχιστον μια δεκαετία πριν και το 1990 συνοψίστηκε, από τον

Williamson, υπό τον όρο «συναίνεση της Washington» (Washington Consensus). Η φιλοσοφία του νέου οικονομικού δόγματος βασίζεται σε τρεις βασικές αρχές: α) ιδιωτικοποιήσεις, β) φιλελευθεροποίηση, γ) μακροοικονομική σταθερότητα.

Η ΝΠΟ υποστηρίζει ότι οι μηχανισμοί της αγοράς αν αφεθούν ελεύθεροι μακριά από παρεμβάσεις της πολιτικής μπορούν να λειτουργήσουν ως ικανοί ρυθμιστές της επιτυχούς λειτουργίας του οικονομικού συστήματος και ερμηνεύει τα οικονομικά φαινόμενα μέσα από το πρίσμα της οικονομικής επιστήμης με αποτέλεσμα να αγνοείται η διεπιστημονικότητα της κοινωνικοπολιτικής οικονομίας της ανάπτυξης η οποία δέχεται της ατέλειες της αγοράς και την ύπαρξη θετικών επιπτώσεων από την άσκηση οικονομικής πολιτικής

Όταν υιοθέτησαν αυτές τις απόψεις οι οργανισμοί του Bretton Woods ξεκίνησε η επιβολή μέτρων και όρων που απομάκρυναν πλήρως την κοινωνικοπολιτική προσέγγιση της ανάπτυξης, σε αντίθεση και με το αρχικό ιδεολογικό υπόβαθρο ίδρυσης τους. Απαρχή της πρακτικής εφαρμογής της παραπάνω πολιτικής αποτέλεσαν τα «δάνεια διαρθρωτικής προσαρμογής» (structural adjustment loans) της Παγκόσμιας Τράπεζας και μετέπειτα ακολούθησε το ΔΝΤ με την «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» (Structural Adjustment Policies (SAPs)) η οποία καθιερώθηκε ως η κύρια μέθοδος χρηματοδότησής και αποτέλεσε το βασικό μοχλό προώθησης της ΝΠΟ στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η αναπτυξιακή προσέγγιση μέσω του υποδείγματος της «συναίνεσης της Washington» έχει δεχθεί μια σειρά από κριτικές σε σχέση με το κατά πόσο έχει ευνοήσει την πραγματική πρόοδο στις υπό ανάπτυξη χώρες. Η κριτική δεν αφορά απλά τα αποτελέσματα της εφαρμογής της αλλά προχωρά στο ίδιο το θεωρητικό μοντέλο. Η ΝΠΟ βασίζεται στο νεοκλασικό υπόδειγμα των τέλεια ανταγωνιστικών αγορών, το οποίο μετά βίας μπορεί να εντοπιστεί ως απτή πραγματικότητα σε κάποιες βιομηχανικές χώρες, και προχωρά στην ερμηνεία των οικονομικών φαινομένων μέσα από το πρίσμα της «οικονομικής επιστήμης» με αποτέλεσμα να αγνοείται η διεπιστημονικότητα της κοινωνικοπολιτικής οικονομίας της ανάπτυξης η οποία δέχεται της ατέλειες της αγοράς και την ύπαρξη θετικών επιπτώσεων της οικονομικής πολιτικής.

Η επάρκεια αυτής της προσέγγισης άρχισε να επανεξετάζεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Η κρίση στη Ν.Α. Ασία υπέσκαψε βασικά στοιχεία

της ΝΠΟ. Κύρια αιτία ήταν τα φαινόμενα τα οποία λειτουργούσαν ανασχετικά ως προς την ανάπτυξη αλλά δεν μπορούσαν να εξηγηθούν από την ΝΠΟ. Ειδικά η «πολιτική διαρθρωτικής προσαρμογής» δεν πέτυχε την πολυαναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη και την μείωση της ένδειας στις χαμηλού εισοδήματος οικονομίες. Το αποτέλεσμα ήταν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης να προσπαθήσουν να υιοθετήσουν ένα διαφοροποιημένο αναπτυξιακό πλαίσιο, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στους κοινωνικούς παράγοντες.

Πρακτικά όμως αυτή η αλλαγή δεν εμπειρείχε σε καμιά περίπτωση αποδοχή πιθανής υπαιτιότητάς τους για την αποτυχία της προηγούμενης πολιτικής καθώς οι οργανισμοί απέδωσαν τα προβλήματα στην ελλιπή υλοποίηση των πολιτικών. Οι ιδέες ήταν ορθές όμως είχαν ανεπιθύμητες παρενέργειες επειδή εφαρμόστηκαν ελλιπώς ή πλημμελώς. Αν και η νέα θεωρητική προσέγγιση συνδέθηκε με την εισαγωγή νέων διαδικασιών στα χρηματοδοτικά προγράμματα του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας οι βασικές αρχές παρέμειναν οι ίδιες.

Ιδιαίτερα στα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα της ανάπτυξης η σύγχυση που επικρατεί ανάμεσα στην ρητορική θεωρία και την πρακτική προσέγγιση είναι ακόμα μεγαλύτερη. Οι οργανισμοί συνδέουν με γενικόλογες αναφορές ζητήματα κοινωνικοπολιτικού ενδιαφέροντος με εφαρμογές λύσεων οι οποίες προέρχονται από το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα ανάπτυξης με βάση το οποίο δεν υφίστανται κοινωνικοπολιτικές πτυχές στην διαδικασία της ανάπτυξης. Αποτέλεσμα είναι μια συσχέτιση που πολλές φορές ακροβατεί στα όρια της λογικής, χωρίς καμία επιστημονική τεκμηρίωση των πολιτικών με τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η δεκαετία του 1970 θεωρείται καθοριστικής σημασίας για τη σταδιακή μεταστροφή της θεωρητικής τοποθέτησης των οργανισμών του Bretton Woods (κεφάλαιο 10). Η Επιτροπή Ανάπτυξης (Development Committee) ιδρύθηκε το 1974 ως ένα από τα κύρια όργανα διοίκησης της ΔΤΑΑ. Αποτελεί συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στην Τράπεζα και το Ταμείο και αρχικά λειτουργούσε συμβουλευτικά ως προς τα Συμβούλια των Διοικητών για αναπτυξιακού τύπου ζητήματα. Η δημιουργία αυτού του οργάνου αποτέλεσε και την απαρχή για την διαπλοκή των σχέσεων και των αρμοδιοτήτων των δύο οργανισμών η οποία κορυφώθηκε στη δεκαετία του 1980.

Εκείνη την εποχή, η Παγκόσμια Τράπεζα, διεύρυνε το φάσμα των δραστηριοτήτων της περνώντας από τον απλό δανεισμό για υλοποίηση

συγκεκριμένων έργων στην παροχή «δανείων διαρθρωτικής προσαρμογής», τα οποία και παρείχε μόνο μετά από έγκριση του ΔΝΤ και συνοδεύονταν πάντοτε από «προϋποθέσεις» που επέβαλε το Ταμείο στις χώρες. Αυτή ήταν μια θεμελιώδης αλλαγή στην προσέγγιση της αναπτυξιακής διαδικασίας από τους οργανισμούς και κατέστησε το ΔΝΤ αναπόσπαστο κομμάτι της δημιουργίας και της διαχείρισης αναπτυξιακού πλαισίου, τη στιγμή όπου η εστίασή του θα έπρεπε να περιορίζεται σε ζητήματα βραχυπρόθεσμης αντιμετώπισης των συναλλαγματικών δυσλειτουργιών του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος.

Η διαπλοκή στις σχέσεις των δύο οργανισμών, σε συνδυασμό με τις παρεκκλίσεις από τις ιδρυτικές τους αρχές και την επικράτηση του υποδείγματος της ΝΠΟ στις προωθούμενες πολιτικές τους μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι η λειτουργία τους μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods δεν μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από τη θεωρία του φιλελεύθερου θεσμισμού αλλά μέσα από τη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος (κεφάλαιο 10).

Η ερμηνεία της λειτουργίας των οργανισμών του Bretton Woods μέσα από τη θεωρία του παγκοσμίου συστήματος φαίνεται να ενισχύεται από το γεγονός η ΝΠΟ προωθείται και εφαρμόζεται σε όλες τις χώρες ανεξάρτητα από το είδος των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και τις ιδιαιτερότητες που τα χαρακτηρίζουν, με μια ντετερμινιστική αντίληψη μεσσιανικής τοποθέτησης χωρίς να προωθούν λύσεις κατάλληλα προσαρμοσμένες στις ανάγκες της κάθε χώρας. Αν και υπάρχουν μόνο θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης, που απέχουν πολύ από την έννοια της συνταγής η οποία μπορεί να εφαρμοστεί οπουδήποτε και υπό οποιεσδήποτε συνθήκες να επιφέρει νομοτελειακά το ίδιο επαναλαμβανόμενο αποτέλεσμα το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα υιοθετούν μια φονταμενταλιστική προσέγγιση, υποχρεώνοντας τα κράτη να εφαρμόσουν μια ενιαία οικονομική συνταγή, πολιτικού χαρακτήρα.

Στη συνέχεια εξετάσαμε το αναπτυξιακό πλαίσιο και τις χρηματοδοτικές πολιτικές που εφάρμοσαν οι οργανισμοί του Bretton Woods σε 13 χώρες, οι οποίες μελετήθηκαν ομαδοποιημένα ως 3 διαφορετικές μελέτες περίπτωσης (case studies) που αποτελούν εντελώς διαφορετικά παραδείγματα (κεφάλαια 11, 12 και 13). Σε αυτές της περιπτώσεις, το αναπτυξιακό πλαίσιο της «συναίνεσης της Washington» χρησιμοποιήθηκε τόσο ως αμιγώς αναπτυξιακό πλαίσιο, όπως στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης, όσο και ως μοντέλο αντιμετώπισης

κρίσεων, στις περιπτώσεις της Ν.Α. Ασίας και της Ελλάδας. Τα βασικά χαρακτηριστικά του αναπτυξιακού πλαισίου της “συναίνεσης της Washington” και της “μετα-συναίνεσης Washington” που είναι η εξέλιξη της, αναλύθηκαν διεξοδικά ήδη στο 9ο κεφάλαιο αλλά με τα case studies είδαμε την πρακτική εφαρμογή τους και τα αποτελέσματα τους σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Ανάμεσα στα μέτρα των προγραμμάτων που εφαρμόστηκαν υπάρχουν και “προϋποθέσεις” που κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την αξία τους. Η νομική εξασφάλιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, η καταπολέμηση της διαφθοράς, η φορολογική και δημοσιονομική πειθαρχία αποτελούν βάση για μια υγιή οικονομική ανάπτυξη. Όμως υπάρχουν και μέτρα η αποτελεσματικότητα των οποίων μπορεί να αμφισβητηθεί κατά περίπτωση, όπως η απελευθέρωση του εμπορίου, η άρση όλων των ελέγχων και η ευθυγράμμιση με τις πολιτικές του ΠΟΕ. Ενδεχομένως, σε ώριμες οικονομίες και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις θα μπορούσε αυτή η πολιτική να είχε θετικά αποτελέσματα, αυτό όμως δεν ισχύει για ανώριμες οικονομίες ούτε μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η υιοθέτηση ανάλογων μέτρων θα επιφέρει σε όλες τις περιπτώσεις το ίδιο αποτέλεσμα.

Μέσα και από τις περιπτώσεις που μελετήσαμε φαίνεται ότι κάποια μέτρα αντιστοιχούν και μπορούν να λειτουργήσουν σε συγκεκριμένα στάδια ανάπτυξης και δεν μπορούν να υιοθετηθούν από όλες τις χώρες, σε οποιαδήποτε ιστορική φάση εξέλιξης και αν βρίσκονται. Το γεγονός ότι το αναπτυξιακό πλαίσιο προωθεί και επιβάλλει ένα συνολικό πακέτο μέτρων που εφαρμόζεται ως ενιαία εργαλειοθήκη ανεξάρτητα από τις αρχικές συνθήκες της εκάστοτε χώρας οδηγεί σε μικρότερες ή μεγαλύτερες αποτυχίες ή ακόμα και σε γενικευμένη κρίση όπως στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας που η απελευθέρωση των κεφαλαιακών ροών οδήγησε σε κρίση ρευστότητας (κεφάλαιο 12).

Όμως και στις περιπτώσεις των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης, η ταυτόχρονη επιβολή συγκεκριμένων “προυποθέσεων” σε όλες τις χώρες οδήγησε σε πολλές στρεβλώσεις στη μεταβατική διαδικασία (κεφάλαιο 11). Η χρηματοδότηση διαμόρφωσε το μεταβατικό υπόδειγμα μέσω των «προϋποθέσεων», δημιουργώντας πολλαπλές επιβαρύνσεις οι οποίες προέρχονται τόσο από τις συνέπειες των επιλογών του μετασχηματισμού όσο και από την ίδια τη λειτουργία της χρηματοδότησης. Οι οργανισμοί του Bretton Woods προώθησαν ένα χρηματοδοτικό υπόδειγμα στην εφαρμογή του οποίου συγχέονται τα μέσα με τους

στόχους και απουσίαζε το ρυθμιστικό πλαίσιο που θα ενδυνάμωνε την εσωτερική λειτουργία των κρατών. Οι χρηματοδοτικές πολιτικές σχετίζονται με δύο παραμέτρους, με το μεταβατικό υπόδειγμα που προωθήθηκε και με το παραγόμενο αποτέλεσμα της ίδιας της χρηματοδότησης. Το στρεβλό πλαίσιο εντός του οποίου έπρεπε να αναπτυχθούν και να αποδώσουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από την ίδια την παροχή κονδυλίων στις χώρες.

Οι οργανισμοί του Bretton Woods υιοθέτησαν τη «θεραπείας σοκ» ως την μέθοδο προώθησης της μετάβασης και αυτή η απόφαση δεν σχετίζεται με την επιλογή ενός θεωρητικού υποδείγματος μετάβασης καθώς ο μετασχηματισμός προσεγγίστηκε ως μια μορφή αντεπανάστασης στην επανάσταση του κομμουνισμού. Η επιλογή της «θεραπείας σοκ» μεγιστοποίησε το κόστος (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό) και δεν επέτρεψε την ενσωμάτωση κριτηρίων τα οποία θα αφορούσαν τη λογική αλληλουχία των προτεινόμενων προγραμμάτων και την λήψη μέτρων τα οποία θα σχετίζονταν με τις «αρχικές συνθήκες» και τις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας.

Οι «προϋποθέσεις» υπονόμισαν εντέλει και την αποτελεσματικότητα της ίδιας της χρηματοδότησης, η οποία αρχικά λειτούργησε ως διαμορφωτικός μηχανισμός του μεταβατικού πλαισίου και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε για να καλύψει το κόστος των μεταρρυθμίσεων τις οποίες είχαν προωθήσει οι φορείς της χρηματοδότησης. Στα προγράμματα τα οποία εφαρμόστηκαν δεν θεωρήθηκε απαραίτητη η ανάπτυξη κατάλληλου μηχανισμού που θα προωθούσε την δημιουργία ενός συγκεκριμένου οικονομικού συστήματος, διότι, σύμφωνα με την προσέγγιση των οργανισμών, ο συστημικός μετασχηματισμός θα προωθούνταν από την λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Αντί αυτού, πολλές χώρες αντιμετώπισαν τον κίνδυνο συστημικής κατάρρευσης.

Στην περίπτωση της Ν.Α. Ασίας οι οργανισμοί του Bretton Woods χρησιμοποίησαν την πολιτική επιρροή για να προωθήσουν τα συμφέροντα τους (κεφάλαιο 12). Οι χώρες της περιοχής, υπό τις πιέσεις του ΔΝΤ, του ΠΟΕ και των ΗΠΑ προχώρησαν στην πλήρη απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών τους στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Οι οργανισμοί υποστήριζαν ότι οι έλεγχοι των κεφαλαιαγορών παρεμποδίζουν την οικονομική

αποτελεσματικότητα και η πλήρης απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα θα δρούσε θετικά στην ανάπτυξη της περιοχής δίνοντας πρόσβαση σε κεφάλαια.

Οι “τίγρεις της Ανατολής” αποτελούν παραδείγματα που αποδεικνύει πως ακόμα και οι μεικτές, διευθυνόμενες οικονομίες μπορούν υπό κατάλληλες προϋποθέσεις να αναπτυχθούν με ταχείς ρυθμούς και σχετικά δίκαιη κατανομή του παραγόμενου πλούτου. Δηλαδή, πως δεν υπάρχει μόνο μια οικονομική συνταγή με την εφαρμογή της οποίας επέρχεται οικονομική ανάπτυξη και ότι μπορεί μια χώρα να επιτύχει σημαντικά επιτεύγματα έξω από το πλαίσιο της “συναίνεσης της Washington”.

Την περίοδο που ξεκίνησε η κρίση, τα κράτη της περιοχής είχαν σχεδόν μακροοικονομική ισορροπία, χαμηλό πληθωρισμό και εξισορροπημένους ή πλεονασματικούς προϋπολογισμούς. Όταν κατέρρευσε η συναλλαγματική ισοτιμία και η αγορά ακινήτων, επήλθε μείωση στις επενδύσεις και την κατανάλωση με αποτέλεσμα να προκληθεί ύφεση και στο τέλος κρίση καθώς η οικονομική κατάρρευση οδήγησε σε πτώση των εισοδημάτων από τους φόρους δημιουργώντας κενά στους προϋπολογισμούς.

Η απορύθμιση των κεφαλαιαγορών διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην δημιουργία και την εξάπλωση της ασιατικής κρίσης. Τα κράτη της περιοχής δεν είχαν ώριμη χρηματιστηριακή αγορά και ισχυρές τράπεζες και δεν ήταν σε θέση να διαχειριστούν τις προκλήσεις της απελευθέρωσης. Το 1997 σημειώθηκε αναστροφή στο ρεύμα εισροής χρήματος στην Ασία που ήταν αποτέλεσμα των κερδοσκοπικών επενδύσεων που είχαν επιτραπεί και νομιμοποιηθεί εξαιτίας των δυτικών πιέσεων.

Οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης δεν εστίασαν στις αιτίες της κρίσης αλλά επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στον τρόπο που θα την χρησιμοποιούσαν ώστε να πιέσουν τις χώρες να μεταρρυθμίσουν πλήρως το οικονομικό τους μοντέλο. Το ΔΝΤ προώθησε τα συστατικά στοιχεία της “συναίνεσης της Washington”: ιδιωτικοποιήσεις, ανεξαρτητοποίηση των κεντρικών τραπεζών, ευελιξία στην αγορά εργασία, μείωση κοινωνικών δαπανών και απόλυτη απελευθέρωση του εμπορίου. Το αποτέλεσμα ήταν η ύφεση να μετατραπεί σε κρίση.

Σε αντίθεση με ότι συνέβη στα πρώην κομμουνιστικά κράτη της Ν.Α. Ευρώπης όπου πολλές από τις οδυνηρές επιπτώσεις των προγραμμάτων που

εφάρμοσαν οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης παρουσιάστηκαν ως αναγκαίο τίμημα για την μετάβαση από το κομμουνιστικό σύστημα στην οικονομία της αγοράς, η ασιατική κρίση ήταν αποτέλεσμα σπασμωδικών αντιδράσεων των παγκόσμιων αγορών και λανθασμένων χειρισμών.

Τέλος, στην περίπτωση της Ελλάδας το Μάιο του 2010, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (τρόικα), παρείχαν ένα δανειακό πακέτο 110 δις ευρώ που είναι και το μεγαλύτερο που είχε διατεθεί στην σύγχρονη, παγκόσμια ιστορία, το οποίο διασφάλισε τη χρηματοδότηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και η χώρα υπέγραψε συνολικά τρία μνημόνια (2010, 2012, 2015) (κεφάλαιο 13). Η παγκόσμια κρίση του 2008 συνδυάστηκε με τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της χώρας και τα μεγάλα δίδυμα ελλείμματα, δημιουργώντας κλίμα ανησυχίας στις αγορές που σταδιακά άρχισαν να απαιτούν όλο και υψηλότερες αποδόσεις για να δανείσουν το ελληνικό δημόσιο με αποτέλεσμα ο νέος δανεισμός να καταστεί απαγορευτικός.

Η κρίση στην Ελλάδα προήλθε από τον δημόσιο τομέα, με το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 να ξεπερνά το 15% του ΑΕΠ και το χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, να διαμορφώνεται σε μη διαχειρίσιμα επίπεδα. Αντιμετωπίστηκε όμως, τόσο από την ίδια την Ελλάδα όσο και από την ΕΕ και το ΔΝΤ, σαν μια κρίση βραχυχρόνιας ρευστότητας. Στην πραγματικότητα αν και υπήρξαν φαινόμενα κερδοσκοπίας και φυγής κεφαλαίων η χώρα δεν έπεσε θύμα της κυκλοθυμίας των αγορών και των κερδοσκόπων όπως έγινε στην περίπτωση των χωρών της Ν.Α. Ασίας.

Η Ελλάδα υπό το βάρος μακροχρόνιων κακών χειρισμών, ασυλλόγιστων επιλογών, σπάταλης διαχείρισης και έλλειψης θεσμών που συνδυάστηκε με μια ιστορική περίοδο παγκόσμιας κάμψης και ύφεσης έφτασε το δημόσιο χρέος της σε μη διαχειρίσιμα επίπεδα και το κράτος χρεοκόπησε. Το σύνολο των παγκόσμιων οικονομικών και πολιτικών θεσμών αρνήθηκε να παραδεχθεί ότι το χρέος δεν ήταν διαχειρίσιμο και επέλεξαν να το χρηματοδοτήσει μετατρέποντας σταδιακά από δημόσιο σε ιδιωτικό.

Η παροχή χρηματοδότησης στην Ελλάδα από το ΔΝΤ έρχεται σε σύγκρουση και με τις ιδρυτικές αρχές του Ταμείου καθώς η δανειοδότηση προς τις χώρες πρέπει να αφορά βραχυχρόνια κρίση ρευστότητας και όχι κρίση χρέους

(βλέπε κεφάλαιο 8). Σύμφωνα με τα Άρθρα της Συμφωνίας θα παρέχει βραχυπρόθεσμα χρηματοδότηση, για την αντιμετώπιση προσωρινών ελλειμμάτων στο ισοζύγιο πληρωμών και τη διατήρηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών.

Τα μνημόνια είχαν ως πρωταρχικό και κύριο σκοπό την επαναχρηματοδότηση του χρέους με στόχο την διασφάλιση των διεθνών πιστωτών. Αυτή η πρακτική δεν είναι πρωτόγνωρη για το ΔΝΤ καθώς το ίδιο έπραξε και σε άλλες περιπτώσεις χρηματοδότησης, όπως στην κρίση στις Ν.Α. Ασία, αλλά αυτήν την οπτική υιοθέτησε και η ΕΕ. Οι “προϋποθέσεις” επικεντρώθηκαν στην συγκέντρωση χρημάτων από τους πολίτες και την πραγματική οικονομία για την αποπληρωμή των χρεών του κράτους και την εξασφάλιση των δανειστών της.

Οι διαρθρωτικές προσαρμογές αγνοήθηκαν ή χρησιμοποιήθηκαν ως άλλοθι για την επιβολή αυστηρών μέτρων λιτότητας και την νομιμοποίηση τους. Δεν έγινε καμία ουσιαστική προσπάθεια για την κάλυψη των θεσμικών προβλημάτων και την αναδιαμόρφωση των παθογενειών της ελληνικής οικονομίας. Η κρίση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως ευκαιρία αναγέννησης της χώρας και μετατροπής του οικονομικού της μοντέλου και αυτή η αλλαγή θα πιστοποιούσε ότι η θυσίες της ελληνικής κοινωνίας είχαν αντίκρισμα και οδηγούσαν σε ένα πιο ευοίωνο μέλλον.

Το κοινωνικό κόστος της κρίσης ήταν εξαιρετικά υψηλό, το εθνικό εισόδημα μειώθηκε σχεδόν κατά το ένα τέταρτο, σε κατάσταση ανεργίας βρίσκεται σχεδόν το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού, οι πραγματικές αποδοχές για όσους απασχολούνται βρίσκονται κάτω από το επίπεδο που βρισκόταν στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και το χάσμα στο επίπεδο διαβίωσης σε σχέση με την υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη επανήλθε σε αυτό που ήταν πριν από μισό αιώνα. Το 2016 βρίσκονταν αντιμέτωποι με τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού το 35,6% του πληθυσμού, 3,8 εκατ. άνθρωποι, έναντι 28,1% που ήταν το 2008. Η οικονομία βυθίστηκε σε βαθύτερη ύφεση, οι περικοπές χρηματοδότησης υπερέβησαν την εξοικονόμηση απόδοσης απειλώντας την ουσιαστική λειτουργία δημόσιων φορέων και οργανισμών όπως τα νοσοκομεία και τα σχολεία. Οι πολιτικές λιτότητας που ακολουθήθηκαν δεν αντισταθμίστηκαν από άλλα μέτρα που θα συνιστούσαν ένα επαρκές δίκτυο κοινωνικής προστασίας με αποτέλεσμα να ενισχυθούν οι δυσμενείς επιπτώσεις

της ύφεσης. Τα φορολογικά βάρη δεν διανεμήθηκαν ομοιόμορφα και η φορολογική πίεση μεγεθύνθηκε για συγκεκριμένο κομμάτι του πληθυσμού την ίδια στιγμή που η φοροδιαφυγή γιγαντώθηκε.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στα μνημόνια με ένα δυσθεώρητο δημόσιο χρέος της τάξεως του 127% του ΑΕΠ και με σκοπό την μείωση και τη διαχείριση του. Ωστόσο και παρά τις αρχικές προβλέψεις της τρόικας για επιστροφή σε θετικούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και απομείωση του χρέους, το 2012 το δημόσιο χρέος διαμορφώθηκε στο 165% του ΑΕΠ και σήμερα ξεπερνά το 180% με τα στοιχεία να προβλέπουν περαιτέρω αύξηση. Η ανάπτυξη είναι το βασικότερο θέμα για τη χώρα καθώς μόνο ισχυρή ανάπτυξη μπορεί να λύσει μακροχρόνια το χρέος και να το καταστήσει διαχειρίσιμο. Τα υψηλά συμφωνημένα πλεονάσματα, και η ληστρική φορολόγηση υπονομεύουν αντί να ενισχύουν την ανάπτυξη. Η μετατόπιση της έμφασης από τη βραχυπρόθεσμη εξοικονόμηση στις μακροπρόθεσμες μεταρρυθμίσεις θα ενίσχυε τους δημόσιους θεσμούς ό μως ανάλογη βούληση δεν υπήρξε ούτε από την τρόικα, ούτε από το εγχώριο πολιτικό σύστημα που επικεντρώθηκαν στην αποπληρωμή των χρεών και την επίτευξη αυτού του στόχου.

Από την έρευνα μας, αναδείχθηκαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά των χρηματοδοτικών πολιτικών στις περιοχές μελέτης (κεφάλαιο 14). Τα βασικότερα εξ αυτών είναι: 1) η επιβολή “*προϋποθέσεων*” που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την χρηματοδότηση. Σε πολλές περιπτώσεις φαίνεται οι οργανισμοί να συγχέουν τους σκοπούς των προγραμμάτων με τα μέσα επίτευξής τους καθώς οι “*προϋποθέσεις*” χρηματοδότησης συνδέονται με τα μέτρα που υποχρεώνονται να εφαρμόσουν οι χώρες και όχι με τα αποτελέσματα των μέτρων. Αντί να παρακολουθείται η πρόοδος στους δείκτες που συνδέονται με την εφαρμοζόμενη πολιτική συνήθως ο έλεγχος ασκείται στα μέσα υλοποίησης των στόχων ή στην τήρηση αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων. Τα μέτρα δεν λαμβάνονται με βάση την καταλληλότητα τους αλλά την ευθυγράμμιση με τα “*ιερά δόγματα*” των οργανισμών και οι «*προϋποθέσεις*» δεν σχετίζονται με τα αναμενόμενα αποτελέσματα παρά μόνο με την τεχνική εφαρμογή συγκεκριμένων παραμέτρων οι οποίες υπάρχουν σε όλα τα εξεταζόμενα προγράμματα.

2) Η “*πλάνη της νιρβάνα*” (*nirvana fallacy*), η αντίληψη δηλαδή των οργανισμών ότι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των χρηματοδοτικών

προγραμμάτων μπορούν να καταστούν πιο αποτελεσματικές χωρίς τη συμμετοχή των τοπικών παραγόντων. Με άγνοια των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη, διαμορφώνουν πολιτικές και εργαλεία τα οποία δεν είναι σχεδιασμένα κατάλληλα ώστε να λειτουργήσουν και να εφαρμοστούν στο περιβάλλον των χωρών. Αυτή η πρακτική δυσχεραίνει την υλοποίηση των προγραμμάτων καθώς για την επιτυχή εφαρμογή τους δεν αρκεί η δέσμευση ενός κράτους αλλά ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας. Καθώς οι μεταβολές μπορούν να επιτευχθούν μόνο με μεταρρυθμίσεις που θα δημιουργήσουν σταδιακά νέες κοινωνικές ισορροπίες η έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας δεν προωθεί τη δημιουργία υπεραξίας από τη χρηματοδότηση. Η απουσία ενός ισχυρού κοινωνικού συμβολαίου που θα λειτουργούσε ως κυματοθραύστης των αναταράξεων που προκαλούν οι εφαρμοζόμενες πολιτικές, υποβοηθώντας την εύρυθμη λειτουργία των χωρών μπορεί να επιφέρει ανεπανόρθωτες βλάβες στο κοινωνικό κεφάλαιο των χωρών.

3) *Η τεχνοκρατική και τελολογική προσέγγιση των προγραμμάτων* καθώς οι οργανισμοί αντιμετωπίζουν τις χώρες ως *tabula rasa* αγνοώντας πλήρως τις “αρχικές συνθήκες” πάνω στις οποίες εφαρμόζονται τα προτεινόμενα μέτρα και δίνοντας μονομερώς έμφαση στις οικονομικές πτυχές των προγραμμάτων. Οι οργανισμοί δεν ενδιαφέρονται για τις ιδιαιτερότητες των χωρών και η έλλειψη λεπτομερών γνώσεων δεν φαίνεται να τους απασχολεί καθώς υιοθετούν μια ισοπεδωτική προσέγγιση στα προγράμματα τους. Το αναπτυξιακό πλαίσιο που προωθείται δημιουργεί μια τελολογική αντίληψη και τα κράτη υποχρεώνονται να εφαρμόσουν μια συγκεκριμένη δέσμη μέτρων με ενιαία διαδικασία, σαν συνθήκη *sine qua non*, η οποία θεωρητικά οδηγεί στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών πολιτευμάτων και στην εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας της αγοράς.

4) *Αναποτελεσματικότητα στην κατανομή και τη διαχείριση της χρηματοδότησης* καθώς για να καταλήξει η χρηματοδότηση στη λήπτρια χώρα πρέπει να υφίσταται ένας αποτελεσματικός εσωτερικός μηχανισμός επιτυχούς απορρόφησης των κονδυλίων. Τις εξεζητημένες τεχνικές παραμέτρους των προγραμμάτων συχνά δεν μπορούν να τις διαχειριστούν αποτελεσματικά οι βραδυκίνητοι διοικητικοί μηχανισμοί των χωρών. Η ελλιπής και προβληματική νομοθεσία σε συνδυασμό με τις “γραφειοκρατικές αγκυλώσεις” του δημοσίου τομέα, σε πολλές περιπτώσεις κατέστησαν αναποτελεσματική την

χρηματοδότηση και σε ορισμένες περιπτώσεις την απορροφητική ικανότητα των κρατών (ειδικά στην περίπτωση της Ν.Α. Ευρώπης). 5) *Μεταβολές στο επίπεδο διακυβέρνησης και υπονόμηση της δημοκρατίας* καθώς οι οργανισμοί ασκούν πιέσεις στις δανειοδοτούμενες χώρες να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις “δεύτερης γενιάς” που επεκτείνονται σε τομείς που ανήκουν στην σφαίρα της πολιτικής και αφορούν τα συστήματα διακυβέρνησης, τη διαχείριση δημόσιων αγαθών και τη δημόσια διοίκηση. Χρησιμοποιώντας τις “προϋποθέσεις” για να εισαγάγουν μεταρρυθμίσεις στα συστήματα διακυβέρνησης των χωρών που χρηματοδοτούν καθιστούν τη βελτίωση αυτών των συστημάτων προϋπόθεση και ταυτόχρονα στόχο της χρηματοδότησης

Στο 15ο κεφάλαιο, αναλύουμε την παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση μετά την κατάρρευση του Bretton Woods μέσα από την οπτική του “πολιτικού τριγώνου της ασυμβατότητας”. Σύμφωνα με το “πολιτικό τρίγωνο της ασυμβατότητας” υπάρχουν τρεις επιλογές που όμως δεν μπορούν να συνδυαστούν την ίδια στιγμή: η υπερ-παγκοσμιοποίηση, το έθνος -κράτος και η δημοκρατία. Κάθε ένας από αυτούς τους συνδυασμούς οδηγεί σε μια υποχώρηση αλλά σε κάθε περίπτωση όσο μεγαλύτερη η ενοποίηση τόσο μικρότερη η δυνατότητα λήψης αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο.

Ο συνδυασμός της υπερ-παγκοσμιοποίησης και της δημοκρατίας οδηγεί στην επιλογή της παγκόσμιας διακυβέρνησης και σε μια πλήρως παγκοσμιοποιημένη οικονομία, χωρίς εθνικά σύνορα όπου η ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών αλλά και οι κινήσεις κεφαλαίων δε θα παρεμποδίζονται από κανένα κόστος διαμεσολάβησης. Η παγκόσμια διακυβέρνηση θα σημαίνει το τέλος του έθνους-κράτους και της εθνικής κυριαρχίας. Οι εθνικές κυβερνήσεις μπορεί να μην εξαφανιστούν αλλά οι αρμοδιότητες τους θα αλλάξουν και θα περιοριστούν καθώς οι βασικές εξουσίες θα εκχωρηθούν σε υπερεθνικό και κεντρικό επίπεδο μιας παγκόσμιας πολιτικής και οικονομικής υπερεθνικής αρχής.

Ο άλλος συνδυασμός που διαθέτουμε είναι αυτός του έθνους-κράτους με την υπερ-παγκοσμιοποίηση και οδηγεί σε αυτό που ο Thomas Friedman είχε περιγράψει σαν “χρυσό ζουρλομανδύα”. Ο Friedman υποστηρίζει ότι το χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης είναι ότι επενδυτές και κερδοσκόποι, το “ηλεκτρονικό κοπάδι” όπως το αποκαλεί, μπορούν να μεταφέρουν δισεκατομμύρια δολάρια με το πάτημα ενός κουμπιού, υποχρεώνοντας όλα τα

κράτη να φοράνε έναν “χρυσό ζουρλομανδύα” και να συμμορφώνονται με συγκεκριμένους κανόνες, όπως το ελεύθερο εμπόριο, οι ελεύθερες κεφαλαιαγορές και το μικρό δημόσιο.

Η άλλη εναλλακτική είναι να συνδυαστεί το έθνος -κράτος με έναν νέο συμβιβασμό όπως αυτός του Bretton Woods που θα επιτρέψει τον συνδυασμό του *laiser-faire* καπιταλισμού με την παρεμβατικότητα και το ακριβές μείγμα θα καθορίζεται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε χώρας και από τις ίδιες τις χώρες επιτρέποντας τους να διατηρούν τις δικές τους πολιτικές και να διαμορφώνουν το δικό τους αναπτυξιακό μοντέλο. Βεβαίως δεν γίνεται να επιστρέψουμε στην θεώρηση των μεταπολεμικών δεκαετιών αλλά πρέπει να δημιουργήσουμε νέες δομές που θα επιτρέψουν την υιοθέτηση μιας νέας συμβιβαστικής λύσης που να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες.

Στο κεφάλαιο 16 εξετάσαμε το μέλλον του παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods επικράτησε το “μη-σύστημα” που στηρίχθηκε στην υπόθεση ότι η υπερ-παγκοσμιοποίηση έχει περισσότερα οφέλη και αμελητέο κόστος για όλους τους εμπλεκόμενους και ότι δεν χρειάζεται άμεσα ένα θεσμικό υπόβαθρο που να συμπληρώνει την ενοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας καθώς η ελεύθερη αγορά θα βρει τρόπους να υποκαταστήσει την έλλειψη του.

Το “μη σύστημα” αντιπροσωπεύει την κυριαρχία των Κεντρικών Τραπεζών καθώς η σταθερότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος επαφίεται στην ανεπίσημη συνεργασία μεταξύ της αμερικανικής Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας, την Τράπεζα της Ιαπωνίας και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (που αντικατέστησε το 1999 τη Γερμανική Κεντρική Τράπεζα) οι οποίες προσπαθούν να σταθεροποιήσουν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και να αποτρέψουν την χρηματοοικονομική αστάθεια.

Η νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι προκάλεσε πολλές χρηματοπιστωτικές κρίσεις και συνδυάστηκε με πτώση του ρυθμού ανάπτυξης και των επενδύσεων σε ολόκληρο τον κόσμο καθώς μεταβλήθηκαν οι προτεραιότητες τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημοσίου τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας προσπαθώντας να διατηρήσει υψηλά επίπεδα ρευστότητας, αποφεύγει τις μακροπρόθεσμες επενδύσεις στην πραγματική οικονομία και στρέφεται σε βραχυχρόνιες, χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα

τοποθετήσεις, ενώ από την άλλη ο δημόσιος τομέας έχει στρέψει την προσοχή του από την απασχόληση και την ανάπτυξη στην δημοσιονομική και νομισματική σταθερότητα.

Είδαμε συνοπτικά ορισμένες προτάσεις για την αντικατάσταση του “μη συστήματος” από κάποιες άλλες μορφές διακυβέρνησης της παγκόσμιας οικονομίας. Οι πιο μετριοπαθείς προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι η νέα θεσμοθέτηση θα μπορούσε να στηριχθεί στους ήδη υπάρχοντες διεθνείς θεσμούς που θα οργανώνονταν σε νέα βάση. Αυτή τη νέα οργάνωση θα είναι μια μορφή ενδιάμεσης παγκοσμιοποίησης και προσομοιάζει περισσότερο με το σύστημα του Bretton Woods και τον “συμβιβασμό του εμπεδωμένου φιλελευθερισμού”.

Οι πιο ριζοσπαστικές προσεγγίσεις προτείνουν μια εκ βάθρου νέα μορφή οργάνωσης και διαχείρισης των διεθνών ζητημάτων, με παγκόσμιο νόμισμα και μια παγκόσμια κεντρική τράπεζα που θα έχει την ισχύ επιβολής πολιτικών παγκοσμίως. Σύμφωνα με αυτές, όλοι οι θεσμοί που δημιουργήθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (οι οργανισμοί του Bretton Woods, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, ΟΗΕ) να αντικατασταθούν από νέους, που θα έχουν πραγματικά παγκόσμια ισχύ και δικαιοδοσία. Όμως ακόμα και οι υποστηρικτές αυτών των προτάσεων παραδέχονται ότι ο σχεδιασμός αυτού του συστήματος είναι πολύπλοκος και η υλοποίηση του θα χρειαστεί πολλές δεκαετίες.

Στο κεφάλαιο 16.1., εξετάσαμε τις αλλαγές που θα μπορούσαν να γίνουν στους οργανισμούς του Bretton Woods, εντός του υπάρχοντος συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης, ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική η λειτουργία τους. Διαπιστώσαμε ότι οι μεγαλύτερη πρόκληση είναι η διαφοροποίηση της ιδεολογικής τοποθέτησης των οργανισμών και οι όποιες αλλαγές θα μπορούσαν να γίνουν σε σχέση με τα δικαιώματα ψήφων και τις ποσοστώσεις μπλοκάρονται από τις ισχυρότερες χώρες των οργανισμών που δεν επιθυμούν να υπαναχωρήσουν των κερτημένων τους. Το γεγονός ότι η σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα δεν αντανάκλαται στον τρόπο οργάνωσης των οργανισμών του Bretton Woods δεν τους επιτρέπει να αλλάξουν το θεωρητικό του υπόδειγμα και να λειτουργήσουν αποτελεσματικά.

Παρακάτω, στο κεφάλαιο 16.2. αφού μελετήσαμε την ιστορική πορεία μέσα από την οποία το χρηματοπιστωτικό σύστημα έφτασε να κατέχει κύριο ρόλο στη

διεθνή οικονομική αρχιτεκτονική καθώς έγινε ο ανεπίσημος μηχανισμός ανακύκλωσης των πλεονασμάτων μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods παρουσιάσαμε συνοπτικά κάποιες προτάσεις για την αναδιάρθρωση του. Με βάση τη θεωρία της αποτελεσματικότητας ο χρηματοπιστωτικός τομέας απορυθμίστηκε πλήρως φτάνοντας το παγκόσμιο σύστημα στα όρια του με την κρίση του 2008 και εξαναγκάζοντας τις κυβερνήσεις να παρέμβουν διασώζοντας διάφορα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Οι λύσεις που προτείνονται έχουν όλες σαν βασική παραδοχή ότι ο χρηματοπιστωτικός τομέας οφείλει να υπαχθεί εκ νέου σε ρυθμίσεις που όμως πρέπει να είναι παγκόσμιες για να είναι αποτελεσματικές. Όμως αυτή η παγκοσμιότητα είναι δύσκολο να επιτευχθεί καθώς δεν υπάρχουν οι απαραίτητοι διεθνείς μηχανισμοί εποπτείας και είναι εξαιρετικά δύσκολο να δημιουργηθούν χωρίς την απαραίτητη πολιτική βούληση.

Τέλος, στο κεφάλαιο 17, διερευνήσαμε τον ρόλο που θα μπορούσαν να έχουν οι οργανισμοί του Bretton Woods στη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου. Η κατάσταση του “μη συστήματος” στο οποίο βρίσκεται η παγκόσμια οικονομία χαρακτηρίζεται από την έλλειψη θεσμοθέτησης. Αν και μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, εξακολουθούν να υφίστανται οι οργανισμοί του Bretton Woods, έχουν χάσει τις βασικές λειτουργίες τους. Το ΔΝΤ δεν ασχολείται πια για την παγκόσμια σταθερότητα καθώς έχει απολέσει το βασικό εργαλείο για αυτήν την αποστολή που ήταν ο έλεγχος των νομισματικών ζητημάτων και η Παγκόσμια Τράπεζα έπαψε πια να υποστηρίζει την γενικότερη αναπτυξιακή πολιτική των χωρών και πέρασε στην υλοποίηση συγκεκριμένων αναπτυξιακών έργων που τα συνδέει με “προϋποθέσεις” γενικής οικονομικής πολιτικής.

Το ΔΝΤ άρχισε να ασχολείται με αναπτυξιακά ζητήματα και δημιούργησε το αναπτυξιακό πλαίσιο της “συναίνεσης της Washington” και μετέπειτα της “μετα-συναίνεσης της Washington” ως μια μορφή “εργαλειοθήκης” που επέβαλε μέσω των “προϋποθέσεων” στις χώρες που χρηματοδοτούσε. Αν και αυτό το αναπτυξιακό πλαίσιο διαθέτει και επιμέρους στοιχεία που η χρησιμότητά τους δεν μπορεί να αμφισβητηθεί (φορολογική πειθαρχία και μεταρρύθμιση) στο σύνολο τους ως ένα ενιαίο σύνολο δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες και

τις προτεραιότητες της κάθε χώρας καθώς δεν λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης.

Στο σύστημα του Bretton Woods, οι οργανισμοί του Bretton Woods εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των ισχυρών αναπτυγμένων χωρών διατηρώντας όμως παράλληλα την παγκόσμια οικονομία σε ισορροπία. Στο σημερινό “μη-σύστημα” εξυπηρετούν τις ανάγκες του χρηματοπιστωτικού συστήματος που λειτουργεί ως παγκόσμιος μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων διαφυλάσσοντας και ενισχύοντας παράλληλα τα δικά του συμφέροντα, με έναν πολύ πιο βίαιο τρόπο σε σχέση με τον προηγούμενο μηχανισμό ανακύκλωσης και χωρίς σαφή στόχευση των ωφελημένων της διαδικασίας.

Αν και η αλλαγή του πολιτικοοικονομικού πλαισίου ανάπτυξης κρίνεται ως επιβεβλημένη αυτό δεν μπορεί να συμβεί εντός του “μη συστήματος”. Με βάση το υπάρχον θεωρητικό πλαίσιο προτάσσεται η υποταγή της οικονομικής πολιτικής στις απαιτήσεις των αγορών. Με βάση αυτό και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι μετά την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods, αυτό δεν αντικαταστάθηκε με κάποιο άλλο σύστημα στην πράξη λίγες αλλαγές μπορούν να γίνουν σε ένα σύστημα που δεν υπάρχει, με την έννοια ότι δεν διαθέτει τους απαραίτητους θεσμικούς πυλώνες για την ρύθμιση της παγκόσμιας οικονομίας και μια ρητή, δεδηλωμένη κατεύθυνση ως προς την στόχευση της διακυβέρνησης.

Για να μπορέσει να αλλάξει το υπάρχον αναπτυξιακό πλαίσιο απαιτείται ένας νέος ιδεολογικός προσανατολισμός και επαναθεμελίωση του παγκόσμιου συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης και μέχρι να συμβεί αυτό οι οργανισμοί του Bretton Woods ελάχιστα μπορούν να προσφέρουν προς την κατεύθυνση σχεδιασμού και υλοποίησης ενός νέου αναπτυξιακού πλαισίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18ο: ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Τα τελευταία χρόνια, με αφορμή την παγκόσμια κρίση του 2008 και τα αποτελέσματα της, παρατηρήθηκε μια αναστροφή της οικονομική ορθοδοξίας που σταδιακά είχε επικρατήσει μετά την πτώση του συστήματος του Bretton Woods και είχε μετατραπεί σε κυρίαρχο οικονομικό δόγμα των τελευταίων 30 ετών.

Με καταδίκη της διεθνούς χρηματοπιστωτικής αγοράς και των “νεοφιλελεύθερων πρακτικών” που αποδείχθηκαν άφρονες και άστοχες, η κριτική

στο υπάρχον οικονομικό σύστημα λειτούργησε, σε πολλές περιπτώσεις, ως αυτοματοποιημένη αντίδραση στην αποτυχία χωρίς πάντα την απαραίτητη εμβάθυνση στους μηχανισμούς που οδήγησαν στην αποτυχία. Υπήρξε μια τάση εκκρεμούς -από το ένα άκρο στο άλλο και πάλι πίσω- στο δημόσιο διάλογο στην προσπάθεια ανάλυσης της κατάστασης και όσο οι προσαρμογές στην πραγματικότητα συμπιέζαν τις κοινωνίες όλοι έψαχναν για αποδιοπομπαίους τράγους και μάγισσες που αν ριφθούν στην πυρά ο αφανισμός τους θα οδηγήσει αυτόματα από το σκοτάδι στο φως και στην εξάλειψη των προβλημάτων

Στην πραγματικότητα, οι μηχανισμοί που λειτούργησαν ήταν και εξακολουθούν να είναι εξαιρετικά πολύπλοκοι, αφορούν ένα πλέγμα δαιδαλώδων σχέσεων ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, διεθνών και εγχώριων δρώντων, που δεν μπορούν να περιγραφούν με τις συνηθισμένες μανιχαϊστικές προσεγγίσεις καλού-κακού.

Αυτό το διδακτορικό προσπάθησε να ξεπεράσει τα στερεότυπα (που ταλανίζουν και τον ακαδημαϊκό χώρο) εξετάζοντας τις σύγχρονες διεθνείς οικονομικές σχέσεις μέσα από μια πλουραλιστική προσέγγιση. Η επιστήμη των οικονομικών και της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, όπως και όλες οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, διαφέρουν από τις φυσικές όχι μόνο γιατί στερούνται πειραματικής επαλήθευσης και επιβεβαίωσης αλλά κυρίως γιατί συνέπεια αυτής της απουσίας είναι πως κάθε επόμενη γενιά ιδεών και θεωριών δεν αντικαθιστά τις προηγούμενες, όπως συμβαίνει με τις φυσικές επιστήμες, αλλά τις συμπληρώνει δίνοντας τη δυνατότητα μιας πιο συνεπούς ερμηνείας ενός πολυσύνθετου και περίπλοκου κόσμου.

Ο φιλελεύθερος φιλόσοφος και πολιτικός στοχαστής Isaiah Berlin, στο δοκίμιο του “Ο Σκαντζόχοιρος και η Αλεπού” (1953), προσεγγίζει την έννοια της ιστορίας στο έργο του Tolstoy στηριζόμενος σε ένα αρχαίο ρητό που αποδίδεται στον λυρικό ποιητή Αρχίλοχο: “η αλεπού γνωρίζει πολλά, ο σκαντζόχοιρος ένα αλλά σπουδαίο” (Πολλ’ οίδ’ αλώπηξ, έχινος δ’ εν, μέγα). Ο σκατζόχοιρος και η αλεπού είναι βασικοί ιδιότυποι με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και προχωρούν στην ανάλυση και στη λήψη αποφάσεων με συγκεκριμένο τρόπο. Οι αλεπούδες διαθέτουν αυξημένη ικανότητα πρόβλεψης αλλά και προσαρμογής στις συνθήκες και το περιβάλλον ενώ οι σκατζόχοιροι έχουν μια συγκεκριμένη μονοδιάστατη αντίληψη για τις καταστάσεις και τείνουν

να αγνοούν ή να υποβαθμίζουν τα δεδομένα που δεν επαληθεύουν τη μακροθεωρία και τις εδραιωμένες πεποιθήσεις τους. Αυτό κατέδειξε και ο Philip Tetlock στο βιβλίο του «Expert Political Judgment» (2005) που προχώρησε στη μελέτη ενός πλήθους εμπειρικών δεδομένων, με σκοπό να κατατάξει και να αξιολογήσει έναν αριθμό ειδικών επιστημόνων σε διάφορους γνωστικούς τομείς.

Μεταφέροντας την παραπάνω ανάλυση στο πεδίο που εξετάζουμε, παρατηρούμε ότι οι φορείς διεθνούς χρηματοδότησης και συγκεκριμένα οι οργανισμοί του Bretton Woods σταδιακά από την ίδρυση τους μέχρι σήμερα μετατράπηκαν από αλεπούδες του διεθνούς οικονομικού συστήματος σε σκατζόχοιρους. Ξεκινώντας από την πεποίθηση πως ο κόσμος χρειάζεται μια ρύθμιση που να δίνει παράλληλα τη δυνατότητα επιλογών που λειτουργούν ως μέθοδοι απόσβεσης των κραδασμών προσαρμογής πέρασαν στην αντίπερα όχθη και μετατράπηκαν σε σκατζόχοιρους, γνώστες της μιας και μοναδικής αλήθειας και μονοπωλιακοί προμηθευτές έγκυρων συμβουλών που ανεξάρτητα από τις συνθήκες και τις καταστάσεις οδηγούν πάντα με ασφαλή τρόπο σε συγκεκριμένα -θετικά- αποτελέσματα. Όμως η ίδια η πραγματικότητα ισοπέδωσε, αρκετές φορές, το αφήγημα τους με αποκορύφωμα την κρίση του 2008.

Η ιδεολογική ηγεμονία που εγκαθιδρύθηκε και βασίλεψε στους οργανισμούς του Bretton Woods και μέσω αυτών διαχύθηκε σε όλους τους φορείς άσκησης πολιτικής παγκοσμίως, φτάνοντας στις κοινωνίες και τα άτομα μετέτρεψε τα μέσα σε φετίχ, βάζοντας τους στόχους σε δεύτερη μοίρα. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε πολλαπλές “κρίσεις κρίσεως” καθώς τα μοντέλα που εφαρμόζονταν δεν σχετίζονταν με τον υπαρκτό κόσμο αλλά με μια ιδεατή πραγματικότητα που συμβάδιζε με τις ιδεολογικές προτιμήσεις των οργανισμών.

Η υπερβολική εμπιστοσύνη στην αυτορύθμιση και στους αυτοματισμούς των αγορών συχνά τους οδηγεί στο να υποβαθμίζουν ή ακόμα και να παραβλέπουν εκείνα τα στοιχεία που υποδηλώνουν διαφορές και ιδιαιτερότητες στο περιβάλλον και τις συνθήκες προσδιορίζοντας την αναγκαιότητα αναπροσαρμογής της στρατηγικής τους που απαιτεί μετακίνηση από τη λογική που υποστηρίζει ότι “οι καταστάσεις χειροτερεύουν (νομοτελειακά) πριν γίνουν καλύτερες (πάλι νομοτελειακά).

Αυτές οι προσεγγίσεις αναλύουν την πραγματικότητα με συγκεκριμένα ιδεολογικά ερμηνευτικά σχήματα, τα οποία περισσότερο δυσκολεύουν παρά

διευκολύνουν την αντιμετώπιση των προβλημάτων, την ανασυγκρότηση οικονομιών και την ανάταξη κοινωνιών καθώς παραγνωρίζουν κρίσιμα ζητήματα που όμως θεωρούνται δευτερεύουσας σημασίας με βάση την θεώρησή τους. Ζητήματα τα οποία σχετίζονται με την οικοδόμηση κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης, την έκταση και την ένταση των προωθούμενων αλλαγών, την κατανομή των βαρών της προσαρμογής και τα οποία ανάλογα με την περίπτωση και τον χειρισμό μπορούν να συμβάλουν στην επιτυχία ή την αποτυχία προγραμμάτων και μεταρρυθμίσεων.

Ο πραγματισμός προσφέρει σε κάθε χώρα καλύτερες υπηρεσίες από ότι η ιδεολογική εμμονή και αυστηρότητα. Οι πρακτικές και τα προγράμματα των οργανισμών του Bretton Woods συρρικνώνουν δραματικά τη δυνατότητα άσκησης πολιτικής και εφαρμογή προσαρμοσμένων αναπτυξιακών προσεγγίσεων όπως αυτές που επέλεξαν να εφαρμόσουν η Κίνα, η Ινδία και η Ν.Κορέα. Μάλιστα πολλές φορές για να υποστηριχθούν οι αποφάσεις των οργανισμών επιστρατεύεται η παγκοσμιοποίηση και η επείγουσα ανάγκη για ένταξη της εκάστοτε χώρας στη δομές της παγκόσμιας οικονομίας.

Μέχρι να συγκροτηθεί το επόμενο σχήμα οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας, οι οργανισμοί του Bretton Woods πρέπει να ξαναγίνουν οι αλεπούδες του παγκόσμιου συστήματος, να απογαλακτιστούν από τις ιδεολογίες, επιστρέφοντας στις ιδρυτικές τους αρχές, δίνοντας ελευθερία κινήσεων στα κράτη και αναγνωρίζοντας ότι δεν υπάρχει μια συνταγή που μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση και νομοτελειακά να φέρει το ίδιο αποτέλεσμα αλλά κάθε πρόβλημα χρειάζεται τη δική του εξειδικευμένη προσέγγιση για να βρεθεί η καταλληλότερη λύση με την αρχή της “στοχευμένης πολιτικής”. Οι χώρες χρειάζονται ευέλικτες πολιτικές, πρέπει να διαθέτουν τα περιθώρια διαφορετικών εναλλακτικών επιλογών και διευθετήσεων καθώς και τη δυνατότητα για αλλαγή πορείας αν αυτό επιβάλλουν οι συνθήκες.

Η παγκόσμια οικονομία μπορεί να εξυπηρετηθεί καλύτερα από οργανισμούς που μπορούν και αντιλαμβάνονται τη σχετικότητα, που δεν είναι ταγμένοι στην εξυπηρέτηση και την προώθηση μιας και μοναδικής μεγάλης ιδέας. Η νέα μορφή παγκοσμιοποίησης δημιούργησε κρίση την παλιά μορφή του έθνους-κράτους όμως για να υπάρξει μια λειτουργική και βιώσιμη παγκοσμιοποίηση πρέπει να αποδεχθούμε ότι τα έθνη-κράτη υπάρχουν, τα

σύνορα δεν έχουν καταργηθεί και ο κόσμος δεν είναι επίπεδος, τουλάχιστον όχι ακόμα.

Τέλος, όλοι μας οφείλουμε να αντιληφθούμε ότι δεν μπορούμε να συνεχίσουμε να συγχέουμε την εκάστοτε ακαδημαϊκή μόδα και τις προσωπικές μας πεποιθήσεις με την ουσία της οικονομικής επιστήμης που δεν είναι άλλη από την ευημερία των ανθρώπων. Πίσω από κάθε απόπειρα ανάλυσης των οικονομικών φαινομένων αυτό που τελικά κρίνεται είναι το πώς διαμορφώνονται οι ζωές των ανθρώπων και όταν τα μοντέλα μετατρέπονται σε βασικό θεμέλιο μιας και μοναδικής αφήγησης ξεχνάμε το βασικό ζητούμενο που είναι η δημιουργία ενός πλαισίου που θα εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο και όχι τους αριθμούς και τους μεγαλοϊδεατισμούς των οικονομολόγων. Όταν το αφήγημα μιας θεωρίας χωλαίνει πρέπει να το αποδεχόμαστε και να προσαρμόζουμε τα μοντέλα και θεωρίες στην πραγματικότητα και όχι την πραγματικότητα στις ιδέες και τις θεωρίες μας.-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Acemoglu, D., Robinson, J., (2013) *Γιατί Αποτυγχάνουν τα Έθνη*, μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα.
- Askenazy P., Coutrot T., Orlean A., Sterdyniak H., (2011), *Μανιφέστο των Ανήσυχων Οικονομολόγων*, μετάφραση Σώτη Τριανταφύλλου, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Aglietta, M., (2009), *Η Οικονομική Κρίση*, μετάφραση Α.Δ. Παπαγιαννίδης, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Ball, A., Peters, G., (2001), *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, μετάφραση Κώστας Λάβδας, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Baylis, J., Smith, S., (2007), *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, μετάφραση Ελένη Ψευτέλη, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Bennett L., Oliver J. (2006), *Διεθνείς Οργανισμοί Αρχές και Προβλήματα*, μετάφραση Ζιζή Σαλιμπά- Χαραλάμπος Κωνσταντινίδης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Capital.gr (2018), *Στις 21 Ιανουαρίου εκδικάζεται στο ΣτΕ η προσφυγή του ΣΕΑ για τη μεταβίβαση μνημείων στο Υπερταμείο*, 26 Νοεμβρίου 2018, <http://www.capital.gr/epikairoti/3329807/stis-21-ianouariou-ekdikazetai-sto-ste-i-prosfugi-tou-sea-gia-ti-metabibasi-mnimeion-sto-upertameio>
- European Commission (2013 a), Κοινή Δήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την Ελλάδα, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-333_el.htm
- European Commission (2013 a), Κοινή Δήλωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για την Ελλάδα, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-333_el.htm
- European Commission (2017 b), Η Επιτροπή συνιστά το κλείσιμο της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος για την Ελλάδα, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1962_el.htm
- Gillis M., Perkins D.H., Roemer M., Snodgrass D., (2000), *Οικονομική της Ανάπτυξης*, Α΄ Τόμος, Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα, 2000.
- Hertz N., (2006), *Η Βόμβα του Παγκόσμιου Χρέους πως το Χρέος Καταστρέφει τις Φτωχές Χώρες*, μετάφραση Γιώργος Σαλατιπιδας, Εκδόσεις Κριτική, χ.τ.

- Hobsbawm E., (2006), *Η Εποχή των Άκρων Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μετάφραση Βασίλης Καπετανγιάννης, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- IMF (2016 b), IMF Direct, *Το ΔΝΤ δεν Ζητάει Περισσότερη Αιτότητα για την Ελλάδα*, <http://www.imf.org/external/lang/greek/np/blog/2016/121216g.pdf>
- IMF (2016 c), *Πώς να Καταστεί ο Ελληνικός Προϋπολογισμός πιο Φιλικός προς την Ανάπτυξη*, <http://www.imf.org/external/lang/Greek/np/blog/2016/Greece-TN-121216gr.pdf>
- IMF (2017 a), Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΔΝΤ Ολοκληρώνει τη Διαβούλευση βάσει του Άρθρου IV, και Εξετάζει την Εκ των Υστέρων Αξιολόγηση του Διευρύνμενου Πιστωτικού Μηχανισμού του 2012 για την Ελλάδα, <http://www.imf.org/external/lang/Greek/np/sec/pr/2017/pr1738g.pdf>
- Klein N. (2010), *Το Δόγμα του Σοκ Η Άνοδος του Καπιταλισμού της Καταστροφής*, μετάφραση Άγγελος Φιλιππάτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα.
- Mcgregor A. (2007) "Παγκοσμιοποίηση και Παγκόσμια Πολιτική." In *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, by John Baylis and Steve Smith, μετάφραση Ελένη Ψευτέλη, 62-85. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Morin F. (2011), *Ένας Κόσμος Χωρίς τη Wall Street; Προτάσεις για Ένα Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα*, μετάφραση Αριστέα Κομνηνέλλη, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
- O' Briem R., Williams M., (2011), *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία Εξέλιξη και Δυναμικές*, μετάφραση Κωνσταντίνος Κρίτσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Rodrik, D., (2012), *Το Παράδοξο της Παγκοσμιοποίησης Η Δημοκρατία και το Μέλλον της Παγκόσμιας Οικονομίας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Sennett, R., (2008), *Η Κουλτούρα του Νέου Καπιταλισμού*, μετάφραση Τ. Παπαϊωάννου, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Stiglitz, J., (2003), *Η Μεγάλη Αυταπάτη*, μετάφραση από τα αγγλικά Γιώργος Θεοδωροπουλος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα.
- Stiglitz, J. (2011), *Ο Θρίαμβος της Απληστίας Η Ελεύθερη Αγορά και η Κατάρρευση της Παγκόσμιας Οικονομίας*, μετάφραση Νίκος Ρούσσος, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα.

- Strange S. (2004), *Η Υποχώρηση του Κράτους Η Διάχυση της Εξουσίας στην Παγκόσμια Οικονομία*, μετάφραση Κατερίνα Καπερναράκου και Ιορδάνης Παπαδόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Touraine A. (2010), *Μετά την Κρίση Από την Κυριαρχία των Αγορών στην Αναγέννηση της Κοινωνίας*, μετάφραση Μαρία Μαλαφέκα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Βαϊτσος, Κ., Μπαρτζώκας, Α., (επιμέλεια) (2004) *Αναπτυξιακή Οικονομική Κείμενα Οικονομικής Σκέψης και Κοινωνικού Προβληματισμού*, μετάφραση Νίκος Ρούσσο, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Γερμίδης Δ. (2005), *Θύελλα στην Παγκόσμια Οικονομία Από το Κραχ του 1987 στην Υπερχρέωση του Τρίτου Κόσμου και την Εξαθλίωση της Παγκοσμιοποίησης*, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα.
- Γεώργιας, Κ. (2006), *Παγκοσμιοποίηση και Φτώχεια τα Ιδεολογικά Πλαίσια και οι Πολιτικές των Διεθνών οργανισμών για την Καταπολέμηση της Φτώχειας*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, *Παρατηρητήριο για την Κρίση*, <https://crisisobs.gr/>
- Ζουμπουλάκης, Μ., (2014), *Τι Έμαθε η Ελλάδα από την Κρίση και πώς Πρέπει να Προχωρήσει*, Foreign Affairs The Hellenic Edition, <https://www.foreignaffairs.gr/articles/69870/mixail-zoympoylakis/ti-emathe-i-ellada-apo-tin-krisi?page=5>
- Η Καθημερινή (2015), *Μίνιμουμ Συναίνεσης από Αρχηγούς*, <http://www.kathimerini.gr/822457/article/epikairothta/politikh/minimoym-synaineshs-apo-arxhgoys>
- Ήφαιστος, Π., (1999), *Ιστορία, Θεωρία & Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.
- Κυριαζής Ν., Οικονόμου Ε..Μ., (2015), *Δημοκρατία και Οικονομία Μια Αναλυτική Ιστορία της Δημοκρατίας Από τη Γέννηση της Μέχρι Σήμερα*, Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα.
- Λάβδας, Κ., Ξενάκης, Δ. & Χρυσοχόου, Δ. (επιμ.) (2010), *Κατευθύνσεις στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Λαμύ Π. (2006), *Η Παγκόσμια Δημοκρατία Για μια Νέα Παγκόσμια Διακυβέρνηση*, μετάφραση Ελένη Πετρουλά, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μαριάς Ν. (2011), *Το Μνημόνιο της Χρεοκοπίας και ο Άλλος Δρόμος “Πειραματόζων η Ελλάς”*, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα.

- Μελέτη ερευνητικής ομάδος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, (2015), *Η Βιωσιμότητα του Ελληνικού Δημόσιου Χρέους*, Βόλος.
- Μπιτζένης, Α. (2003), *Η Δυναμική Των Βαλκανικών Αγορών & Η Μετάβαση των Χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στην Οικονομία της Αγοράς, Εντοπίζοντας Επενδυτικές Ευκαιρίες στο Πλαίσιο της Παγκοσμιοποίησης & Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Τόμος Α & Β Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.
- Ναζάκης, Χ., Χλέτσος, Μ., (επιμέλεια) (2008), *Εναλλακτικές Προσεγγίσεις Ανάπτυξης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
- Νάσκου – Περράκη, Π. (2002), *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών Η Θεσμική Διάσταση*, Γ΄ Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Ναυτεμπορική (2010), *Αλμούνια: Κανένας κίνδυνος χρεοκοπίας για την Ελλάδα*, Παρασκευή, 29 Ιανουαρίου, <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/305759/almounia-kanenas-kindunos-xreokopias-gia-tin-ellada>
- Νεγρεπόντη -Δελιβάνη., Μ., (2001), *Συνωμοτική Παγκοσμιοποίηση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Ξενάκης, Δ. & Τσινισιζέλης, Μ. (επιμέλεια) (2006), *Ελληνική Πανεπιστημιακή Ένωση Ευρωπαϊκών Σπουδών, Παγκόσμια Ευρώπη; Οι Διεθνείς Διαστάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, χ.τ..
- Παπαβασιλείου, Δημήτρης (2005), *Αρχές Οικονομικής Ανάπτυξης*, Εκδόσεις Ελλην.
- Παπάζογλου, Χ. (2005), *Οι Οικονομίες της Νοτιανατολικής Ευρώπης: Προβλήματα και Προοπτικές*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Πουλής, Παναγιώτης, (2000) *Εισαγωγή στο Δημόσιο Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα , Αθήνα-Κομοτηνή.
- Ρέππας, Παναγιώτης (2002), *Οικονομική Ανάπτυξη Θεωρίες και Στρατηγικές*, Τόμος Α΄, Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Σκλιάς, Π. (2001), *Διεθνείς Πολιτική Οικονομία τα Βαλκάνια, η Κεντρική και η Ανατολική Ευρώπη (ΚΑΕ), οι Χώρες της Πρώην ΕΣΣΔ και οι Σχέσεις τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Τζιφάκης, Ν. & Χουλιάρης, Α. (επιμέλεια) (2007), *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια στα Βαλκάνια οι Αντιφάσεις της Γενναιοδωρίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

- Το Βήμα (2015), *Αίτημα του Έλληνα Πρωθυπουργού προς το Eurogroup*, <http://www.tovima.gr/files/1/2015/07/01/ESM-loan-agreement-prior-actions-amend-30.06.2015-1.pdf>
- Χαζάκης Κωνσταντίνος (2007), *Παγκόσμια Οικονομική Ηγεμονία ή Συνεργασία; Ο Ρόλος της Ομάδας των Οκτώ πιο Αναπτυγμένων Χωρών*, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, Εκδόσεις Παπαζήση.
- Χαρδούβελης, Γκίκας, Γκόρτσος, Χρήστος (2011), *Συλλογικός Τόμος της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών με θέμα: "Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα"* 2011 -, <https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/sylogikostomos/01b-PrologosEpimeliton.pdf>
- Χριστοδουλίδης, Θ., Μπουραντώνης Δ., (επιμέλεια) (1998), *Ο ΟΗΕ στο Κατώφλι της Μεταψυχροπολεμικής Εποχής*, Ελληνική Εταιρία Διεθνούς Δικαίου, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- Χριστοδούλου, Δ., Νίκας, Χ., (2012), *Η Διεθνής Οικονομική στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Χατζημιχαήλ, Δ., Βουτσά, Μ.-Ε., (2009), *Η Συμβολή της Πολιτικής των Διεθνών Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών (ΔΧΟ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Διαδικασία της Μετάβασης των Χωρών της Κ. και ΝΑ. Ευρώπης: Προσδοκίες και Πραγματικότητα* in *Η Πολιτική Οικονομία της Μετάβασης Από τον Κεντρικό Σχεδιασμό στην Οικονομία της Αγοράς*, Πελαγίδης Θ., Χαζάκης Κ. (επιμέλεια), σελ. 311-341, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Alogoskoufis, G., (2012), *Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect*, GreeSE Paper No.54 Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, London School of Economics and Political Science.
- Amadeo E.-J., (1986), *Notes on capacity utilisation, distribution and accumulation*, *Contributions to Political Economy*, 5(1), 83-94.
- Andreff, W., (2003), *La Mutation des Economies Postsocialistes Une analyse economique alternative*, Paris: L' Harmattan.

- Baldwin-Edwards, M., (2004, Sustainable development and emigration: the contemporary Balkans and the European Union, *South-East Europe Review*, 1/2004.
- Baltas, N. (2013), The Greek financial crisis and the outlook of the Greek economy, *Journal of Economic Asymmetries*, 10 (1), pp 34-37.
- Barro R.J., Gordon D.B., (1983), “Rules, Discretion and Reputation in a model of Monetary Policy”, *Journal of Monetary Economics*, pp. 101-121
- Berlin I., (1953), *The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy’s View of History*, *Simon and Schuster*, New York.
- Besley T., Zaghera R. (eds) (2005), *Development Challenges in the 1990s. Leading Policymakers Speak from Experience*, World Bank.
- Blue Bird (2003), *In Search of Responsive Government. State Building and Economic Growth in the Balkans*, Center for Policy Studies, Central European University, Budapest, 2003.
- Bonker, F., Muller, K., Pickel, A. (2002), *Postcommunist Transformation and the Social Sciences Cross-Disciplinary Approache*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Brabant, J. V. (1998), *The Political Economy of Transition Coming to Grips with History and Methodology*, σελ. 1-16, Routledge, London-New York.
- Burki S.-J. et al., 1998, *Beyond the Washington Consensus. Institutions Matter*, World Bank.
- CBS News, *Greenspan: My Faith in Banks a “Mistake”*, 23 Οκτωβρίου, <https://www.cbsnews.com/news/greenspan-my-faith-in-banks-a-mistake/>
- Chenery, H.G., Strout, A.M. (1996), *Foreign Assistance and Economic Devolvment*, *The American Economic Review*, 56, September 1966, pp. 679-733.
- Cohn, T. (2009), *Διεθνής Πολιτική Οικονομία Θεωρία και Πράξη*, μετάφραση Νίκος Λούντος, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Collignon S. (1994), *From Stabilization to Growth: Reconsidering - Trade and Foreign Direct Investment*, in H. Herr, Tober S., Westphal A. (eds), *Macroeconomic Problems of Transformation: Stabilization Policies and Economic Restructuring*, Aldershot, pp. 289-305.
- Commission of the European Communities (2000), *The Stabilisation and Association process for South East Europe First Annual Report*, Report From the Commission.

- Cox, R.W. (1992), “Towards a Post-Heremonic Conceptualization of World Order: Reflections on the Relevancy of Ibn Khaldun”, in J.N. Rosenau and E.-O. Czempiel (editors), *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 139-159.
- Cox, R.W. (1994) “Global Restructuring: Making Sense of the Changing International Political Economy” in R.Stubbs and G.R.D. Underhill (eds.), *Political Economy and the Changing Global Order*. Macmillan, London, pp.45-60.
- Coyne, C. J. (2006), *Reconstructing Weak and Failed States: Foreign Intervention and the Nirvana Fallacy*, *Foreign Policy Analysis*, 2, pp. 343–360, accessed 18/2/2010, <http://www.ccoyne.com/FPA - Final.PDF>.
- Easterly, W. (1999) , The Ghost of Financing Gap Testing the Growth Model Used in the International Financial Institutions, *Journal of Development Economics* 60, Number 2, pp. 423-438.
- EBRD, 2005, Peter Sanfey and Utku Teksoz, Does transition make you happy?, Working paper No. 91.
- Economics Centre for Liberal Strategies Institute for Market (2003), *The Inflexibility Trap Frustrated Societies, Weak States and Democracy the State of Democracy in the Balkans*, Sofia, Centre for Liberal Strategies Institute for Market Economics.
- Economou, E.M.L., Kyriazis, N., (2018), Is the Greek debt sustainable? Analyzing three different scenarios for the forthcoming period 2018-20221, <http://eclass.uth.gr/eclass/module/document/file.php/ANTMB175/2.%20Είναί%20το%20ελληνικό%20χρέος%20διαχειρίσιμο%3B%20Απρίλιος%202017%20ORDO%202017.pdf>
- Egert B., (2002a), Estimating the impact of the Balassa – Samuelson effect on inflation and the real exchange rate during the transition, *Economic Systems*, 26 (1), pp. 1-16.
- Egert, B., (2002b), Investigating the Balassa – Samuelson hypothesis in the transition: Do we understand what we see? A panel study, *The Economics of Transition*, 10 (2), pp. 273-309.
- Eucken, W., (1952), *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, Tübingen: Mohr Siebeck
- European Central Bank (2010 a), Statement by the EC, ECB and IMF on the first review mission to Greece, http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2010/html/pr100805_1.en.html

European Central Bank (2010 b), Statement by the EC, ECB and IMF on the Second Review Mission to Greece <http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2010/html/pr101123.en.html>

European Central Bank (2011 a), Statement by the European Commission, European Central Bank and International Monetary Fund on the Third Review Mission to Greece, <http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2011/html/pr110211.en.html>

European Central Bank (2011 b), Statement by the European Commission, the ECB and the IMF on the Fourth Review Mission to Greece, http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2011/html/pr110603_1.en.html

European Central Bank (2011 c), Statement by the European Commission, the ECB and IMF on the Fifth Review Mission to Greece, <http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2011/html/pr110902.en.html>

European Central Bank (2011 d), Statement by the European Commission, the ECB and IMF on the Fifth Review Mission to Greece, <http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2011/html/pr111011.en.html>

European Central Bank (2012 a), Collateral eligibility of bonds issued or guaranteed by the Greek government, <http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2012/html/pr120720.en.html>

European Central Bank (2012 b), *Technical features of Outright Monetary Transactions*, http://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2012/html/pr120906_1.en.html

European Central Bank (2015 a), Eligibility of Greek bonds used as collateral in Eurosystem monetary policy operations, <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2015/html/pr150204.en.html>

European Central Bank (2015 b), *ELA to Greek banks maintained at its current level*, <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2015/html/pr150628.en.html>

European Central Bank (2016 a), ECB reinstates waiver affecting the eligibility of Greek bonds used as collateral in Eurosystem monetary policy operations, https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2016/html/pr160622_1.en.html

European Commission (2013 b), Press Release Database, Memo, *Statement by the European Commission, ECB and IMF on Greece*, http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-1033_en.htm?locale=en

- European Commission (2015 a), Press conference remarks (in French) by Jean-Claude JUNCKER, President of the EC, <http://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?sitelang=en&ref=I106039>.
- European Commission (2017 a), Compliance Report The Third Economic Adjustment Programme for Greece, Second Review, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/compliance_report-to_ewg_2017_06_21.pdf
- European Commission (2018), Compliance Report ESM Stability Support Programme for Greece
- European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs (2011), *The Economic Adjustment Programme for Greece*, 5th ed., Occasional Papers 87, 5.
- European Council (2011 a), *Conclusions of the Heads of State or Government of the Euro Area*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/119810.pdf
- European Council (2011 b), Statement by the Heads of State or Government of the Euro Area and EU Institutions, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/123978.pdf
- European Council (2011 c), *Euro Summit Statement*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/125644.pdf
- European Council (2011 d), *Statement by the Euro Area Heads of the State or Government*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126658.pdf
- European Council (2012 a), *Euro Area Summit Statement*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/131359.pdf
- European Council (2012 b), *Statement by the Euro area Heads of State or Government on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/132963.pdf
- European Council (2012 c), *Eurogroup statement on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/133445.pdf
- European Council (2012 d), *Eurogroup statement on Greece*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/150220-eurogroup-statement-greece/>

European Council (2012 e), *Eurogroup Statement on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/134269.pdf

European Council (2013 a), *Eurogroup statement on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/134936.pdf

European Council (2013 b), *Eurogroup statement on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/137870.pdf

European Council (2013 c), *Eurogroup statement on Greece*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/138359.pdf

European Council (2013 d), Press remarks by Jeroen Dijsselbloem following the meeting of the Eurogroup, <http://crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/11/Eurogroup-14.11.2013.pdf>

European Council (2015 a), Statement by the Presidents of the European Council the Commission and the Eurogroup on Greece, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/20/joint-statement-greece/>

European Council (2015 b), *Ministerial statement on 27 June 2015*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/27/ministerial-statement/>

European Council (2015 c), *Eurogroup statement on Greece*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/07/16/eurogroup-statement-greece/>

European Council (2016 a), *Remarks by J. Dijsselbloem following the Eurogroup meeting of 7 March 2016*, <http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/07/eurogroup-jd-remarks/>

European Council (2016 b), *Eurogroup statement on Greece*, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/eurogroup/2016/05/09/>

European Council (2016 c), *Eurogroup statement on Greece*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/05/eurogroup-statement-greece/pdf>

European Council (2017 a), *Eurogroup 20/02/2017*, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/eurogroup/2017/02/20/>

European Council (2017 b), Council Decision abrogating Decision 2009/415/EC on the existence of an excessive deficit in Greece, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11240-2017-INIT/en/pdf>

- European Council (2017 c), *Greece's finances stabilised, the excessive deficit procedure is closed*, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/09/25/greece-finances-stabilised/>
- European Council, Council of the European Union (2010 a), *Statement by the Heads of State and government of the Euro Area*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/113563.pdf
- European Council, Council of the European Union (2010 b), *Terms of reference of the Eurogroup European Financial Stability Facility*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/114977.pdf
- European Parliament, (2013), Press Room, *Greece in line for more help, Dijsselbloem tells MEPs*, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20130903IPR18505/greece-in-line-for-more-help-dijsselbloem-tells-meps>
- European Stability Mechanism (2016 b), *Letter of the Greek Finance Minister to the Eurogroup President and the ESM Managing Director*, <https://www.esm.europa.eu/press-releases/letter-greek-finance-minister-eurogroup-president-and-esm-managing-director>
- European Stability Mechanism, European Financial Stability Facility (2017), *ESM and EFSF Approve Short-Term Debt Relief Measures for Greece*, https://www.esm.europa.eu/sites/default/files/esm_and_efsف_approve_short-term_debt_relief_measures.pdf
- European Representative Office Asian Development Bank (2000), *The Meltzer Report*, accessed 22/3/2011, www.adb.org/Documents/Slideshows/Meltzer_Report/default.asp
- Frensch R., (2001), *Some perspectives on currency relations between EMU and Central and Eastern European accession countries*, *Economic Systems*, 25(3), pp. 175-181.
- Financial Times, (2008), *'I made a mistake,' admits Greenspan*, 23 Οκτωβρίου, <https://www.ft.com/content/aee9e3a2-a11f-11dd-82fd-000077b07658>
- Friedman, M., (1959), *A Program for Monetary Stability*, New York: Fordham Press.
- Girishankar, N., (2001), *Evaluating Public Sector Reform: Guidelines for Assessing Country-level Impact of Structural Reform and Capacity Building in the Public Sector*, World Bank, Operations Evaluation Department.

- Greenspan, A., (1997), “Rules vs. discretionary monetary policy”, available in www.federalreserve.gov/BoardDocs/Speeches/1997/19970905.htm
- Gros, D., Steinherr, A., (2004), *Economic Transition in Central and Easter Europe Planting the Seeds*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Guardian, (2008), *Greenspan - I was wrong about the economy. Sort of*, 24 Οκτωβρίου, <https://www.theguardian.com/business/2008/oct/24/economics-creditchunch-federal-reserve-greenspan>
- Hayami, Y., (2003), From the Washington Consensus to the Post-Washington Consensus: Retrospect and Prospect, *Asian Development Review*, Volume 20, no. 2, pp. 40-65.
- Hirst, P., Thompson, G., (1992), “The problem of “Globalization”: International Economic Relation, National Economic Management and the Formation of Trading Blocs”, *Economic and Society*, 21/4: σσ.357-94.
- Hodgson M., G., (ed.), 2007, *The Evolution of Economic Institutions a Critical Reader*. UK-USA: Edward Elgar.
- Hodgson M., Geoffrey, (ed.), (2007), *The Evolution of Economic Institutions a Critical Reader*, Edward Elgar, UK-USA, 2007.
- IDA, (2001), New Options for IDA Lending Terms, accessed 5/20/2012, <http://siteresources.worldbank.org/IDA/Resources/new%20options.pdf>
- IMF, (2002a), Public Information Notice (PIN) No. 02/30 March 15, 2002, IMF Executive Board Reviews the Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF).
- IMF, (2002b), About the IMF, IMF/World Bank Comprehensive Review of the Poverty Reduction Strategy Papers (PRSP) Approach, accessed 24/4/2011, www.imf.org/external/np/prspgen/review/2001/index.htm.
- IMF, (2008), Laeven L., Valencia F., IMF Working Paper No. 08/224, *Systemic Banking Crises: A New Database*, accessed 24/1/2019, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Systemic-Banking-Crises-A-New-Database-22345>
- IMF (2009), Public Information Notice (PIN) No 09/100: IMF Executive Board Concludes 2009 Article IV Consultation with Greece, <http://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/pn09100>
- IMF, (2009), Global Financial Stability Report, <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2016/12/31/Navigating-the-Financial-Challenges-Ahead>

- IMF, 2006, Report of the Executive Board to the Board of Governors, Quota and Voice Reform in the International Monetary Fund, accessed 20/3/2011, www.imf.org/external/np/pp/eng/2006/083106.pdf
- IMF, (2010 b), Articles of Agreement of the International Monetary Fund, accessed 18/12/2010, www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm
- IMF, (2010 c), IMF Conditionality, accessed 10/12/2010 www.imf.org/external/np/exr/facts/conditio.htm
- IMF, (2011), The IMF's 2008 Quota and Voice Reforms Take Effect, Press Release No. 11/64, 3/3/2011, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2011/pr1164.htm>
- IMF (2013 a), Mission Concluding Statement, Greece: 2013 Article IV Consultation Concluding Statement of the IMF Mission, <http://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/52/mcs050313>
- IMF (2013 b), IMF Country Report No. 13/241, Greece: Fourth Review Under the Extended Arrangement Under the Extended Fund Facility, and Request for Waivers of Applicability and Modification of Performance Criterion—Staff Report; Staff Statement; Press Release; and Statement by the Executive Director for Greece, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13241.pdf>
- IMF (2016 a), Press Release No. 16/149, IMF Managing Director Christine Lagarde Letter to Greece Prime Minister Alexis Tsipras, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr16149>
- IMF (2016 d), Country Report No. 16/130, *Greece: Preliminary Debt Sustainability Analysis-Updated Estimates and Further Considerations*, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Greece-Preliminary-Debt-Sustainability-Analysis-Updated-Estimates-and-Further-Considerations-43915>
- IMF (2017 b), Country Report No. 17/41, *Greece Selected Issues*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2007/cr0727.pdf>
- IMF (2017 c), Press Release No. 17/294, *IMF Executive Board Approves in Principle €1.6 Billion Stand-By Arrangement for Greece*, <http://www.imf.org/en/News/Articles/2017/07/20/pr17294-greece-imf-executive-board-approves-in-principle-stand-by-arrangement>
- IMF, (2010 a), *Virtual Bretton Woods 60th Anniversary Exhibition, The Founding Fathers*, accessed 12/12/2010, <http://external.worldbankimflib.org/Bwf/60panel3.htm>

- Institute of International Economic Relations (IIER), (2007), *Agora Without Frontiers, Poverty and the International Monetary Fund The Case of Former Yugoslav Republic of Macedonia*, Volume 13, Issue 2 (in Greek).
- Intergovernmental Group of Twenty-Four, (2003), G24 Secretariat Briefing Paper No.1, *Reforming the Governance of the IMF*, accessed 12/12/2010, <http://www.g24.org/ResearchPaps/rgover.pdf>
- Jackson R., Sorensen, G., (2006), *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων Η Σύγχρονη Συζήτηση*, μετάφραση Χαράλαμπος Κωνσταντινίδης, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- John Williamson, (1990), *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, Peterson Institute for International Economics, *What Washington Means by Policy Reform*, accessed 20/5/2012, www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=486
- John Williamson, (2004) *The Washington Consensus as Policy Prescription for Development*, Peterson Institute for International Economics, accessed 28/3/2010, www.iie.com/publications/papers/williamson0204.pdf
- Joint Office Reports, (2001), *Economic Reconstruction and Development in South East Europe*, , Second Regional Second Regional Conference Bucharest, October 25-26, 2001, *A Note on Global Donor Support for the South East Europe Region*, accessed 5/3/2012, www.seerecon.org/region/documents/overall_assistance.pdf .
- Joint Office Reports, (2008), *Economic Reconstruction and Development in South East Europe, What is the Role of the World Bank?*, accessed 8/4/2012, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/seerecon/gen/wbrole.htm>.
- Journal of World-Systems Research, <http://jwsr.ucr.edu/index.php>
- Kapur, D., Webb, R., (2000), *Governance-related Conditionalities of the International Financial Institutions*, Research papers for the Intergovernmental Group of Twenty-Four on International Monetary Affairs, In United Nations Conference on Trade and Development, United Nations Publication.
- Kenichi O. (1995), *The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies*, New York, Free Press.
- Keohane, R. & Nye, J. (1977), *Power and Interdependence*, New York: Longman.
- Killick, T., Gunatilaka, R., Marr, A., (1998), *Aid and the Political Economy of Policy Change*, Overseas Development Institute (ODI).

- Kornai J., (1994), *Transformational Recession: The Main Causes*, Journal of Comparative Economics, 19, pp. 39-63.
- Kydland F.E., Prescott E.C., (1977), “Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans”, Journal of Political Economy, pp 473-491
- Lavigne, M., (1999), *The Economics of Transition from Socialist Economy to Market Economy*, Second ed., Great Britain, Palgrave.
- Lavoie M., (1993), *Macroeconomic Theory: Diversity and Convergence*, Cambridge University Press.
- Le Monde (2015), *Economie, Alexis Tsipras : «Non à une zone euro à deux vitesses»*, https://www.lemonde.fr/economie/article/2015/05/31/alexis-tsipras-l-europe-est-a-la-croisee-des-chemins_4644263_3234.html?xtmc=tsipras&xtcr=18
- Lipson, C. (1993), “International Cooperation in Economic and Security Affairs”. στο D. Baldwin (ed.), *Neorealism & Neoliberalism: The Contemporary Debate*. Columbia University Press.
- Matsaganis, M., (2013), *The Greek Crisis: Social Impact and Policy Responses*, Βερολίνο: Friedrich Ebert Stiftung, <http://library.fes.de/pdf-files/id/10314.pdf>
- Mette Kjaer, A., (2004), *Governance, UK- US*: Polity Press.
- Naim, M., (1994), *World Bank: Its Role, Governance and Organizational Culture*. Carnegie Endowment for International Peace, accessed 18/2/2011, <http://carnegieendowment.org/1999/09/04/world-bank-its-role-governance-and-organizational-culture/2bkj>
- Naim, M., (1999), *Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion?*, IMF, Conference on Second Generation Reforms, accessed 18/4/2012, www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/Naim.HTM#I
- Naim, M., (2000 a), *Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion?* Third World Quarterly, 21 (3), pp. 505-528.
- Naim, M., (2000 b), *Washington Consensus or Washington Confusion?*, Foreign Policy, 118, pp. 87-103.
- Negreponi-Delivanis, M., (2004), *Mondialisation, Pays en Voie de Développement et Organisations Internationales*, Actes du Colloque International sur les Impacts de la Mondialisation, AFEIEAL – Institut CEDIMES, 1-3 Septembre 2004, Port-au-Prince, pp. 46-60.

- Nye, J. (2003). *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory & History*. New York: Longman.
- Polanyi K., (2011), *The Great Transformation The Political and Economic Origins of Our Time The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston.
- Raghuram R., (2004), *Supposer l'anarchie?*, *Finances et développement*, vol. 41, no 3, Septembre, pp.56-57.
- Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millenium: Journal of International Studies*, Vol 10, No.2.
- Rocholl, J., Stahmer, A., (2016), *Where did the Greek bailout money go?*, ESMT White Paper No. WP-16-02, ESMT European School of Management and Technology.
- Rodrik D., (1997), *Has Globalization Gone Too Far?* Institute for International International Economics, Washington DC.
- Rodrik D., (1998), *Saving transitions*, Paper, World Bank Research Project, World Bank.
- Rueters (2013), *Business News*, *ECB's Asmussen says no plan to review Greek bailout before spring 2014*, <https://www.reuters.com/article/us-greece-bailout-asmussen/ecbs-asmussen-says-no-plan-to-review-greek-bailout-before-spring-2014-idUSBRE97K0N820130821>
- Sachs, J. (1989) *Strengthening IMF Programs in Highly indebted Countries*, in Catherine Gwin and R.E. Feinberg (επιμ), *Pulling Together: The International Monetary Fund in a Multipolar World*, Transaction Books, New Brunswick, W. Jersey (101-122).
- Samson, I., (1994), 'La stabilisation de la transition dans les sociétés post-socialistes', accessed 02/03/2010, http://web.upmf-grenoble.fr/pepse/IMG/pdf/La_stabilisation.pdf.
- Samson, I. Université Pierre-Mendès-France, , *La stabilisation de la transition dans les sociétés post-socialistes*, σελ. 2-3, http://web.upmfgrenoble.fr/pepse/IMG/pdf/La_stabilisation.pdf .
- Simons, H., (1936), "Rules Versus Authorities in Monetary Policy", *Journal of Political Economy*, Vol. 44, pp. 1-30

- Srlnivasan, T. N, (2000), *The Washington Consensus a Decade Later: Ideology and the Art and Science of Policy Advice*, World Bank Research Observer 15 no2 pp. 265-70.
- Stiglitz, J., (2007), *The Post Washington Consensus Consensus*, Dialogue, Working Paper Series, 08. Initiative For Policy.
- Tetlock, P.E., (2005), *Expert political judgment: How good is it? How can we know?* Princeton University Press, Princeton.
- The Guardian (2013), *Eurozone Crisis, European Central Bank chief rules out debt relief lifeline for Greece*, <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/05/european-central-bank-chief-debt-relief-greece>
- Third Review*, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/compliance_report_3r_to_ewg_2018_03_02_1.pdf
- Tumpel-Gugerell, Gertrude, Wolfe, Lindsay, Mooslechner, Peter, (editors) (2002) *Completing Transition: The Main Challenges*, Springer, Berlin.
- UNECE, (1999), *Economic Survey of Europe, Post-war Reconstruction and Development in South-East Europe*, UNECE, accessed 17/1/2010, http://www.unece.org/ead/pub/992/992_1.pdf.
- Van-Brabant, J., (1998), *The Political Economy of Transition Coming to Grips with History and Methodology*, London - New York, Routledge.
- Varoufakis, J. (2015), *Minister No More!*, <https://www.yanisvaroufakis.eu/2015/07/06/minister-no-more/>
- Viotti P., Kauppi M. (1987), *International Relations Theory, Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, Allyn & Bacon, USA.
- Voutsas, M.-E., (2010), *Assessment and Evaluation of the Results Obtained by Finance Policies of International Financial Institutions (IFIs) in the Transition Process of the Southeast European Countries*. In A. Karasavoglou (ed.), *The Economies of the Balkan and Eastern Europe Countries in the Changed World*, UK: Cambridge Scholars Publishing, pp.251-271.
- Voutsas, M.-E., (2011), *The financial instruments used by international financial institutions (IFIs) regarding the Southeast European countries: a critical assessment of their underlying philosophy and orientation*, *Scientific Bulletin-Economic Sciences*, vol.10, issue 1, pp. 146-166.

- Wallerstein, I., (1974), *The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis*, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 16, No. 4, pp. 387-415.
- Wallerstein, I., (1991), *The Politics of World-Economy - The states, the movements, and the civilizations*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Wallerstein, I., (2004), *World-Systems Analysis: An introduction*. Durham and London, Duke University Press.
- World Bank –IMF Paper, (2001), *Building Peace in South East Europe Macroeconomic Policies and Structural Reforms since the Kosovo Conflict*.
- World Bank, (2010), *About us, IBRD Articles of Agreement (As amended effective February 16, 1989), Article I Purposes*, accessed 20/12/2011 <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/ibrd-articlesofagreement.pdf> European Stability Mechanism (2016 a), *ESM Board of Directors approves €2.8 bn disbursement to Greece*, <https://www.esm.europa.eu/press-releases/esm-board-directors-approves-€28-bn-disbursement-greece>